

Marianne Notko

Väkivalta, vallankäyttö
ja vahingoittuminen
naisten perhesuhteissa

Marianne Notko

Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen
naisten perhesuhteissa

Esitetään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Agora-rakennuksen auditoriossa 2
tammikuun 15. päivänä 2011 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2011

Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 406

Marianne Notko

Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen
naisten perhesuhteissa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2011

Editor

Jussi Kotkavirta

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Sini Tuikka

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover picture by Kaisa Malinen

URN:ISBN:978-951-39-4178-9

ISBN 978-951-39-4178-9 (PDF)

ISBN 978-951-39-4163-5 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2011, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2011

ABSTRACT

Notko, Marianne

Violence, power using and being hurt in women's family relations

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2010, 254 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 406)

ISBN 978-951-39-4178-9 (PDF), 978-951-39-4163-5 (nid.)

Summary

Diss.

This study examines Finnish women's experiences of violence and using power in their family relations. This qualitative study is situated in the fields of sociological family studies and feminist violence studies. Drawing on family theories and family models it is investigated how families have been explored and how this has affected conceptions of violence and power using in family relations. Feminist theories offer a basis for examining hurting relationships between and within gender. The focus is on narratives of being hurt, and the positions taken in narrating such experiences.

This study takes into account various forms of violence and using power, and it sheds light on still uncharted areas. The concept of family is understood broadly and the research data includes descriptions of women's relations to their spouses, mothers-in-laws, fathers, mothers, sisters and brothers. The data consist of 40 women's writings. The data were gathered through a writing request published in two magazines and a newspaper. The writers range in age from 14 to 85 years old with the majority between 40 and 70.

The writings include descriptions of both the writers' own and other family members' experiences. The focus is on experiences and discussions on defining power using, emotional abuse, and other forms of violence. The variety of these experiences is interpreted through the concept of being hurt. Methodologically this study utilises the narrative approach by analysing the positions taken in experiencing and narrating hurtful family relations, and by constructing three types of stories: 1) stories of staying still, 2) stories of breaking away and 3) stories of redefining the borders. The main findings of the study are a) that a great variation exists in how emotional abuse is defined and conceptualised both in academic studies and in lived experiences, b) that the experiences of violence and power using exist in various family relationships and c) that these experiences of being hurt are characterised by contradictions and ambivalences. The significance of relationality and ambivalence are the key elements in understanding the lives of women staying, leaving, surviving and/or suffering in hurtful family relations.

Keywords: violence, power using, being hurt, family relations, women, narratives

Author's address Marianne Notko
Family Research Centre
University of Jyväskylä
marianne.notko@ju.fi

Supervisors Professor Kimmo Jokinen
Family Research Centre
University of Jyväskylä

Post-doctoral researcher (Academy of Finland)
Marita Husso
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Professor emerita Marjatta Marin
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Reviewers Professor Leo Nyqvist
University of Turku

Docent Sari Näre
University of Helsinki

Opponent Professor Leo Nyqvist
University of Turku

ESIPUHE

Väitöstyöni valmistuminen on vienyt yhden kokonaisen vuosikymmenen. Sen aikana olen saanut seurata aitiopaikalta suomalaisen väkivaltatutkimuksen vaiheita ja päässyt osalliseksi kiinnostavasta ja toisinaan kuumastakin keskustelusta perhesuhteista, väkivallasta ja sukupuolesta. Pitkän taipaleeni varrella olen suureksi onnekseni saanut tutustua joukkoon viisaita ihmisiä, jotka ovat jakaneet huoliani, ratkoneet kanssani mitä erinäisimpiä pulmia sekä ennen kaikkea innostaneet ja kannustaneet jatkamaan.

Työni esitarkastajia professori Leo Nyqvistiä ja dosentti Sari Närettä kiitän ensiarvoisen tärkeistä kommentteista, joiden avulla palapelin osat ovat vihdoin löytäneet paikkansa. Professori Leo Nyqvist on myös lupautunut vastaajajakseni, josta suuret kiitokseni.

Minulla on ollut onni saada paitsi asiantuntevaa myös erityisen myötäelävää ohjausta. Professori Kimmo Jokinen, akatemiautkija Marita Husso ja professori emerita Marjatta Marin ovat luoneet turvallisen ilmapiirin, jossa väitöskirjaa on ollut hyvä tehdä. Kimmon vankkumaton usko asioiden järjestyksiin, Maritan lämmin tuki ja Marjatan kannustavat kommentit ovat olleet tärkeitä hetkinä, jolloin koko työn mielekkyys ja omat kyvyt ovat kyseenalaistuneet. Professori Terhi-Anna Wilskaa kiitän työni loppuunsaattamisen sujuvista järjestelyistä.

Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskus on ollut tieteellinen kotini aina vuoden 1998 valtionhallinnonharjoittelustani lähtien. Ihmiset ovat vuosien varrella vaihtuneet – monet kuitenkin myös palanneet – tutkimuskeskukseen, joka kuulopuheiden mukaan tunnetaan paikkana, josta usein kaikuu iloinen nauru. Taannoin keskusta arvioitaessa kuulumme, että harvoin tapaa työyhteisöä, joka on näin ylpeä viihtymisestään. Aikaisemmista PTK:laisista kiitän lämpimästi tuesta ja työtoveruudesta seuraavia: Tiina Hokkanen, Kirsi Pohjola, Anna Rönkä, Marjo Kuronen, Arja Liinamaa, Marja Leena Böök, Ulla Kinnunen, Marjukka Sallinen, Anne Mäkikangas, Satu Perälä-Littunen, Tiina Tarvainen sekä edesmennyt Arja Hartikainen. Olette kaikki osaltanne myötävaikuttaneet siihen, että työni on edennyt ja että olen saanut tehdä sitä erinomaisen hyvässä ja viisaassa seurassa. Eija Sevónin kanssa jaoimme vuosia paitsi työtilan ja muuta elämänpiiriä, myös yhteisiä tutkimusintressejä, joiden tuotoksia olemme yhdessä julkaisseet. Eijalle lämpimät kiitokseni tästä kaikesta. Nykyiset työtoverini Tiina Lämsä, Kaisa Malinen, Kimmo Jokinen, Henna Pirskanen, Susanna Rautio ja Johanna Hyväluoma ovat olleet tuikitärkeä tuki työelämän myllerryksissä. Ilman teitä tätä pakettia tuskin olisi saatu paketoitua. Tiinalle erityiskiitos mukanaelämisestä ja hauskoista hetkistä niin työ- kuin vapaa-ajallakin.

Perhetutkimuksen tutkijakoulun Gender-ryhmä eli Thomas Heikell, Leena Autonen-Vaaranieniemi, Johanna Mykkänen ja Eija Sevón on ollut erityisesti väitöstyön alkuvaiheessa kullannarvoinen vertaisryhmä. Yhdessä ryhmän vetäjien Marjo Kurosen, Hannele Forsbergin ja Merja Korhosen kanssa olemme ratkoneet monta mieltä askarruttavaa tutkimuspulmaa ja kannustaneet toisi-

amme töidemme eri vaiheissa. Lämpimät kiitokseni teille kaikille. Perhetutkimuksen tutkijakoulun ensimmäisellä kaudella 2003–2006 sain myös työskennellä osa-aikaisena koordinaattorina ja kiitän erityisesti tutkijakoulun tuolloista johtajaa, professori emerita Paula Määttäa mahdollisuudesta tutustua väitöstyöni rinnalla yliopistohallinnollisiin tehtäviin kannustavassa ilmapiirissä.

Jyväskylän yliopiston naistutkimus on ollut erityisesti työni alkuvuosina tärkeä yhteisö, jossa olen saanut keskustella useista työni sisällöllisistä ja teoreettisista kysymyksistä. Erityiset kiitokseni haluan osoittaa Eeva Jokiselle, Marja Kaskisaarelle, Tuija Virkille, Marita Hussolle, Johanna Lahikaiselle, Sari Irnille, Tuija Saresmalle, Marjo-Riitta Reinikaiselle ja Hannele Harjuselle, joiden tärkeät kommentit ovat aina vieneet työtäni eteenpäin innostavassa hengessä.

Vuosien 2009–2010 ajan väkivaltateema on vienyt minut uuteen maailmaan, terveydenhuollon piiriin. Työskentelyni tutkijana EU:n komission Daphne III -ohjelman rahoittamassa ja Keski-Suomen sairaanhoitopiiriin koordinoimassa Violence Intervention in Specialist Health Care (VISH) -projektissa on avannut kiinnostavia näkymiä lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen kysymyksiin ja niiden tutkimiseen. Väitöstyöni rinnalla tämä projekti on vahvistanut entisestään näkemystäni läheisissä suhteissa tapahtuvan väkivallan tutkimuksen ja uhriksi joutuneiden auttamisen tärkeydestä.

Tutkimukseni toteutumisen ensisijaisena edellytyksenä ovat olleet ne naiset, jotka ovat antaneet tarinansa käyttööni. Toivon kohdelleeni näitä kirjoitettuja elämäkokemuksia hyvin, sillä juuri kunnioitusta ja arvostusta nämä naiset ansaitsevat.

Tutkimuksen ja työn ohella elämässä on kuitenkin myös paljon muuta. Ystävien ja perheenjäsenten kohtalona on usein ollut joutua keskelle kaikkein kriittisimpiä hetkiä väitöskirjaprosessissa, ja he kenties harvemmin ovat päässeet nauttimaan työn tulosten tuottamasta ilosta. Nyt sellainen hetki on onneksi käsillä. Johanna ja Mikko kiitän lämpimästi ystävyyydestä ja lukuisista hauskoista hetkistä sekä Johanna myös pitkästä yhteisestä polusta yliopistomaailmassa. Vanhempani Marjatta ja Samuli ovat olleet aina vankkumaton tuki ja turva kaikissa elämäni käänteissä, niin myös tässä. Kiitos, äiti ja isä, kaikesta. Veljelleni Petrille ja perheelleen Kirsille, Nooralle ja Kiiralle lämmin kiitos mukavasta yhdessäolosta. Viimeisenä, mutta ehdottomasti kaikkein tärkeimpänä osoitan kiitokseni aviomiehelleni Terolle ja pojallemme Konstalle. Teron rakkaus, ymmärrys ja huumori ovat pitäneet pinnalla tiukoissakin paikoissa. Konstan äitinä olen saanut sylrikaupalla naurua, iloa ja onnenhetkiä. Kiitos, Tero ja Konsta, että juuri te olette juuri minun perheeni.

Tutkimustyötäni ovat rahoittaneet Perhetutkimuksen tutkijakoulu, Suomen Akatemia, Jyväskylän yliopiston rehtori, Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskus, Koneen säätiö ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimussäätiö.

Jyväskylässä 15.12.2010
Marianne Notko

KUVIOT

KUVIO 1	Vahingoittavien suhteiden tarkastelun tutkimukselliset lähtökohdat	22
KUVIO 2	Perhe- ja sukulaisuussuhteiden muotoutuminen I	56
KUVIO 3	Perhe- ja sukulaisuussuhteiden muotoutuminen II	56

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Naisten suhdepositiot	58
TAULUKKO 2	Avoimen henkisen väkivallan muodot (Loring 1997, 6-8)....	102
TAULUKKO 3	Vahingoittamisen tavat naisten perhesuhteissa	107
TAULUKKO 4	Naisten kuvaamat vahingoittavat perhesuhteet	110
TAULUKKO 5	Vahingoittavista suhteista kertomisen positiot	112
TAULUKKO 6	Väkivaltakertomusten kategorioita.....	158
TAULUKKO 7	Inhimillisen ja ihmisarvoisen elämän edellytykset (Nussbaum 2000).....	196

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE
KUVIOT JA TAULUKOT
SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
1.1	Tutkimuksen luvut.....	16
2	TUTKIMUSTEHTÄVÄ: NAISTEN ELÄMÄ VAHINGOITTAVISSA PERHESUHTEISSA	18
2.1	Aineisto ja analyysin lähtökohdat.....	20
2.2	Keskeiset käsitteet.....	24
2.3	Kirjoitettujen kokemusten aika ja tila	27
3	PERHESUHTEET JA NIIDEN TUTKIMINEN	30
3.1	Perheet pakettiin: malleja ja teorioita.....	31
3.2	Funktionalistinen perheteoria ja sen kritiikki.....	34
3.3	Familistiset ja individualistiset perhemallit.....	38
3.4	”Väli- ja sivumallit” perheistä.....	42
3.5	Feministinen tarkastelukulma ja radikaali perhekritiikki	48
3.6	Perhe suhteina, tunteina ja tapoina.....	58
4	VALTA, VALLANKÄYTTÖ, SUHTEET JA MORAALI	67
4.1	Valta teorioiden ja käytäntöinä	68
4.2	Läheisyyden mahdollistaman vallan erityisyys.....	74
4.3	Perhesuhteiden vallankäyttö ja kysymykset moraalista.....	76
4.4	Relationaalisuus ja ambivalenssi	79
5	PERHE (VÄKI)VALLAN KONTEKSTINA.....	85
5.1	Instituutio ja tunneyksikkö	86
5.2	Perhesuhteiden voima ja vaikutusvalta	88
5.3	Perhe- ja parisuhdeväkivallan määrittely	91
5.4	Väkivallan ja vallankäytön tunnistaminen ja tunnustaminen	94
6	PERHESUHTEEN MUOTO, VAHINGOITTUMISEN TAPA JA KOKEMUS	96
6.1	Suhteissa eläminen ja suhteet lähestymistapana	96
6.2	Läheisissä suhteissa vahingoittumisen erityisyys	100
6.3	Vahingoittamisen tapoja.....	107
6.4	Puoliso, äiti, sisar, tytär, miniä ja anoppi -kertojapositioiden erot ja yhtäläisyydet	112

7	TUTKIMUKSELLISET OTTEET, TARINAT JA TULKINNAT	129
7.1	Narratiivinen tutkimusote.....	130
7.2	Naisten kirjoitetut kokemukset	141
7.3	Tutkijan ja tutkittavien jaettu kertomus	146
8	TARINOIDEN TYYPEJÄ, KERTOMUKSIEN KULKUJA	154
8.1	Pysähtymisiä ja paikalleenjäämisiä.....	159
8.2	Irtautumisia ja irtisanoutumisia	167
8.3	Rajojen uudelleenmäärittelyä	174
8.4	Tyypittelyn hyödyt ja vaarat.....	179
9	SUKUPUOLI, TOIMIJUUS JA (VÄKI)VALTA.....	184
9.1	Naisten kokemukset, miesten teot?.....	185
9.2	Naisten väkivalta ja feministinen tutkimus	187
9.3	Naisten vallankäytön tarkastelun rajat ja rajoitteet	192
9.4	Toimijuus ja ihmisarvoisen elämän tavoite	196
9.5	Vahingoittumisen vaikutukset ja sanomatta jättäminen	200
10	VÄKIVALLAN, VALLANKÄYTÖN JA PERHESUHTEIDEN YMMÄRTÄMINEN.....	209
10.1	Tutkimuksen keskeiset tulokset ja johtopäätökset: perhesuhteissa vahingoittuminen ja kaipuu hyvään	211
10.2	Tutkimuksen päätös, keskustelun avaus?.....	213
	SUMMARY.....	217
	LÄHTEET	222
	LIITTEET.....	253

1 JOHDANTO

Perhe, perhe-elämä ja perhesuhteet herättävät tunteita. Jokaisella on kokemuksia perheistä, menneistä ja nykyisistä – perheistä, joita on toivottu, perheistä, joita ei ole ollut tai joihin ei ole haluttu kuulua. Perhe on myös voimakkaasti subjektiivinen kokemus. Yhdelle perhe on itsestäänselvyys, selkeä ja rajattu. Toiselle se on joustava ja muuttuva, monimutkainenkin. Tutkimukseni tarttuu koetun ja toivotun ristiriitoihin: suhteisiin, joissa haluttaisiin tulla hyväksytyiksi ja rakastetuiksi, mutta joissa väkivallan erilaiset muodot, vahingoittaminen ja vahingoittuminen ovat läsnä arjessa.

Tutkimukseni tarinat ovat kertomuksia perhe-elämän pimeistä puolista, mutta myös siitä, kuinka niissä ja niistä voi selvitä. Tarkasteltavana on 40 erikäisen naisen kirjoituspyyntöni kirjoittamaa kertomusta perhesuhteissaan kokemastaan väkivallasta ja vallankäytöstä sekä itse tarinan kertomisen mahdollisuuksista ja mahdottomuuksista – kenen ääni kuuluu ja millaisia tarinoita kuunnellaan? Aineistoni kirjoittajat kuvaavat ja määrittelevät erilaisia väkivallan kokemuksia laajasti. Keskeisenä pyrkimyksenäni on tavoittaa kokemusten kirjon kiteytyymiä, luoda uusia käsitteellistyksiä sekä tarjota näkökulmia perhesuhteiden vahingoittavuuden muotojen tunnistamiseen ja niiden tulkitsemiseen.

Aloittaessani tätä tutkimusta vuosituhanen vaihteessa oli moni asia toisin, mitä tulee suomalaiseen perheväkivaltatutkimukseen ja keskusteluun väkivallasta. Ensimmäisiä apurahahakemuksia kirjoittaessani olin huolestunut siitä, kiinnostaako mitään tahoja rahoittaa tutkimusta perhesuhteissa tapahtuvasta väkivallasta, vallankäytöstä ja vahingoittumisen kokemuksista näissä suhteissa. Huolellani oli perustelunsa, sillä Suvi Ronkainen (1998) oli kirjoittanut vain hieman aiemmin, miten hämmästyttävän vähäistä, kapea-alaista ja sukupuolineutraalia suomalaista väkivaltatutkimusta oli siihen asti ollut. Koin aiheen kuitenkin tärkeäksi ja kiinnostavaksi, joten hain ja suureksi onnekseni myös sain tutkimusapurahaa. Osuin hakemuksineni todennäköisesti hetkeen, jossa perhesuhteiden väkivalta oli juuri alkanut herättää ansaittua huomiota. Ansaittua siksi, etteivät väkivalta ja vallankäyttö perhesuhteissa ole määrällisesti eivätkä laadullisesti millään tavoin vähäisiä tai marginaalisia: suomalaisissa per-

heissä alistetaan ja pahoinpidellään, mitätöidään ja tapetaan siinä missä muual-
lakin maailmassa ja länsimaittain vertailtuna vieläpä huomattavan runsaasti
(Ellonen ym. 2008; Lehti 2010; Piispa ym. 2006; Salmi ym. 2009). Selvänä erona
muihin Pohjoismaihin voidaan osoittaa se hiljaisuus, joka tätä aihetta ympäröi
aina 1990-luvulle asti. Tasa-arvon mallimaassa ei uskottu tämän kaltaista ilmiö-
tä olevan olemassakaan tai ei ainakaan nyt jo tilastollisestikin todistetussa laa-
juudessa (Kiviaho 1998; Naisiin kohdistuva väkivalta 1991; Piispa ym. 2006;
Heiskanen & Piispa 1998).

Tutkimukseni avaa myös uuden näkökulman suomalaisen 2000-luvun vä-
kivaltatutkimuksen kentässä. Tarkasteluni kohteena ovat fyysisen väkivallan
lisäksi erityisesti muut vahingoittamisen ja vahingoittumisen muodot. Keskuste-
lu ja myös tieteellinen tutkimus ovat tähän asti keskittyneet fyysiseen, ruumiil-
liseen väkivaltaan, joka karkeistaen on selkeä, usein rikoksen, kuten pahoinpite-
lyn, raiskauksen tai murhan tunnusmerkit täyttävä, tapahtuma. Niin kutsuttu
henkinen väkivalta nousee sekä julkisissa että tutkimuksellisissa keskusteluissa
usein esiin, mutta runsaasta käytöstä huolimatta se on käsitteenä hankala mää-
ritellä ja rajata – sekä kokemuksena erityisen vaikea todistaa. Vahingoittamisen
ja vahingoittumisen muodot ovat monimutkaisia ja monimuotoisia, kuten tut-
kimuksessani tulen osoittamaan. En pyri erotteluun ja kahtiajakoon siten, että
fyysinen väkivalta olisi muista väkivallan muodoista irrallaan tai päinvastoin.
Kuitenkin ”päinvastoin” on myös mahdollinen vaihtoehto: vahingoittumisen
kokemus ei välttämättä sisällä mitään ruumiillisen väkivallan näkyviä piirteitä
(esim. Kirkwood 1993, 46–61; Loring 1997, xvi, 6–9). Kontrollointi, arvostelu,
mitätöinti tai ”pelkkä” ilmapiirin ahdistavuus, pelottavuus ja lamaannuttavuus
ovat vaikeasti sanoiksi puettavissa, mutta tutkimukseni aineiston kirjoittajat
pystyvät hämmästyttävän hienosti kuvaamaan sitä, mille ei ole sanoja ja josta
on vaikea kirjoittaa. Kirjoittajien kokema henkinen väkivalta on paradoksi: se
voi olla ”sivistynyttä” väkivaltaa, sen julmimmassa ja loukkaavimmassa muo-
dossa.

Väkivallan eri muodot asettuvat usein tieteellisessä tutkimuksessa ja myös
muussa keskustelussa hierarkkiseen järjestykseen. Fyysistä väkivaltaa pidetään
yleensä muita väkivallan muotoja vakavampana ja niiden seurauksena. Se, mitä
tutkimuksessani kirjoitan eri väkivallan muodoista, ei ole tarkoitettu vähätte-
lemään tai himmentämään konkreettisen fyysisen väkivallan vakavuutta.
Väkivallasta kirjoittaminen onkin usein suunnistusta eettisesti tärkeiden, mutta
vaikeiden määrittelyjen viidakossa. Kyse on valinnoista siitä, mistä kirjoitan nyt,
mistä taas en kirjoita juuri tällä kertaa tai millaisia väkivallan muotoja kuvaan ja
millaiset tavat jäävät tällä kertaa kartoittamatta (vrt. Morgan 1987, 182). Kirjoi-
tettu tieteellinen teksti saattaaakin pahimmillaan muuttua Matti Hyvärisen (2002,
78) termein ”turvatekstiksi”, jossa kirjoittaja käyttää runsaasti tilaa valintojensa
selityksiin ja perusteluihin, ikään kuin varmistelee ja ennakoi joka suuntaan,
pohtii etukäteen mahdollisia vastalauseita omille argumenteilleen. J. Amos
Hatch ja Richard Wisniewski (1995) näkevät tutkijoiden toisinaan reflektoidun
työtään ja paikantumistaan itse tutkimuksen tekemistä enemmän. Perhesuhtei-
den väkivallasta kirjoitettaessa ”ennakoinnit” ja ”varmistelut” ovat usein kui-

tenkin varsin tarpeellisia, sillä inhimillisestä kärsimyksestä kirjoitettaessa voi harvoin olla liian hienotunteinen (Granfelt 1998, 15–33; Husso 2003, 34; Utraiainen & Honkasalo 2004). Siten on tärkeää todeta, että tarkoitukseni ei ole määrittellä toisiaan poissulkevia väkivallan muotoja tai väkivallan arvojärjestystä. Pyrkimys on päinvastoin hieman paradoksaalisesti yhtä aikaa sekä laajentaa että tarkentaa näkökulmia ja ottaa huomioon uusia, erityisesti suomalaisessa keskustelussa ja tutkimuksessa pimentoon jääneitä väkivallan kokemuksia ja käytäntöjä.

Läheisten suhteiden väkivalta ja vallankäyttö ovat kuitenkin aiheita, jotka helposti muuttuvat lettoiseksi suoksi, johon uppoaa saamatta mistään tukevaa otetta (Oranen 2002). Vastakkaiset ja ristiriitaiset näkemykset riitelevät helposti keskenään: kun tutkitaan yhtä, unohdetaan toinen tai kun tutkitaan toista, ei ensimmäistä enää huomioidakaan. Tällaisia suonsilmiä ovat muun muassa miesten naisiin kohdistamasta väkivallasta puhuminen, jolloin vastaargumenttina kysytään, miksei käsitellä naisten miehiin kohdistamaa väkivaltaa, miksi naisten ja miesten lapsiin kohdistamasta väkivallasta vaietaan tai miksi on vain vähän tutkimusta miesten keskinäisestä väkivallasta. Keskustelujen samanaikaisuuden vaatimus on yhtäältä perusteltua, mutta toisaalta mahdotonta toteuttaa.

Suomalaisessa väkivaltatutkimuksessa on vielä runsaasti tilaa niin naisten, lasten kuin miestenkin näkökulmia valottaville tutkimuksille. Yhdessä yksittäisessä tutkimuksessa ei kuitenkaan voi eikä kenties tulekaan käydä läpi ”kaikkea” läheisissä suhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. ”Kaiken” väkivallan huomiointaminen sekä systemaattinen ja tarkka analyysi on yksittäisen tutkimuksen resurssit ylittävä vaatimus, joten kohtuullisen tarkkarajaisiin väkivallan ja vallankäytön alueisiin keskittyminen on ehdottomasti rationaalisin vaihtoehto. Tutkimusaineistonani ovat eri-ikäisten naisten kirjoituspyyntöni kirjoittamat kokemukset perhesuhteissaan vahingoittumisesta ja tarkastelun kohteena ovat paitsi parisuhteet myös muut perhesuhteet sekä erityisesti kirjoittajien omat määritelmät henkisestä väkivallasta. Tutkimukseni tarkoitus on olla yksi lenkki pitkässä, toisiaan täydentävien tutkimusten ketjussa.

Työni lähtökohtana on ollut tehdä feminististä perhesosiologiaa narratiivisella tutkimusotteella. Feministinen tutkimusote tarkoittaa tutkimuksessani useiden ja toisinaan myös keskenään ristiriitaisten feminististen teorioiden ja tutkimustapojen hyödyntämistä. Marianne Liljeström (2004, 11) määrittelee Elizabeth Groszian (1995, 9–24) mukailleen feministisen tutkimuksen ehdoiksi seuraavaa: Ensimmäiseksi, feministisen tutkimus pohtii tavalla tai toisella suhdetaan sitä ympäröiviin hallitseviin normeihin ja ihanteisiin sekä kyseenalaistaa valtaa, joka sisältyy hallitseviin olettamuksiin tiedon tuottamisesta, vastaanotosta ja arvioinnista. Toiseksi, feministiset tutkimustekstit ovat aina dialogissa jonkin feministisen tulkintayhteisön kanssa. Kolmanneksi, feministinen tutkimus edesauttaa uusien ja mahdollisesti aikaisemmin tuntemattomien diskursiivisten tilojen syntymistä. Nämä ehdot soveltuvat lähtökohtaisesti hyvin tapaani tutkia ja kirjoittaa naisten kokemuksista perhesuhteidensa vallankäytöstä ja väkivallasta.

Väkivallan, vallankäytön ja perhesuhteiden tutkiminen muusta kuin sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta olisi minulle mahdottomuus, mutta se on ollut yleinen käytäntö suurimmassa osassa ennen 1990-lukua ilmestyneissä suomalaisissa sosiaalitieteellisissä väkivaltatutkimuksissa (ks. Ronkainen 1998, 5–10). Sukupuolineutraalit lähestymistavat ovat usein myös jättäneet täysin huomiotta yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden vaikutukset yksityisiin, läheisiin ihmissuhteisiin. Perhe on toki useimmiten ymmärretty sosiaalisesti instituutioksi, mutta ihmisten käyttäytymistä perheissä on siitä huolimatta usein tulkittu vain henkilökohtaisten ominaisuuksien tai vastaavasti pelkästään ulkoisten (ja ulkoistettujen) reunaehtojen puitteissa. Esimerkkinä tällaisesta yksinkertaistavasta analyysitavasta ovat uskomukset perheväkivallasta pelkästään alempien sosiaaliluokkien ongelmana (väkivallan syy nähdään kulttuurissa ja yhteiskunnassa) tai miesten väkivaltaisuuden selittäminen yksinomaan omilla lapsuuden väkivaltakokemuksilla (väkivallan syy on tekijän itsensä ulkopuolella) tai vastaavasti väkivallan uhrin ominaisuuksien pohtiminen väkivallan aiheuttajina (uskomus naisten masokistisista haluista tulla pahoinpidellyiksi) (väkivallan selitysmalleista ks. Nyqvist 2001, 22–23; Holma & Partanen 2008; Partanen & Holma 2002). Tällaiset väkivallan selitysmallit eivät suinkaan kokonaisuudessaan ole poisheitettävien joukossa, mutta niiden käytössä on myös vakavia puutteita. Näiden lähestymistapojen ongelmina ovat muun muassa naisten ja miesten välisen vallan epäsymmetrian tai vastaavasti maskuliinisuuden ja (väki)vallan kytkösten huomiotta jättäminen. Myös kysymys väkivallan tekijän vastuusta on ollut ja on yhä ristiriitainen aihe. Perhesuhteet ovat sukupuolten välisiä ja keskinäisiä suhteita, joiden erityislaatu väkivallan kontekstina on tärkeää ottaa sekä tieteellisen tutkimuksen että julkisen keskustelun kohteeksi.

Väkivallasta vaikeneminen on ulottunut myös feministiseen tutkimukseen eikä aihetta käsitteleviä suomalaisia artikkeleita tai teoksia ole ollut juurikaan tarjolla ennen 1990-luvun puoliväliä¹. Pari- ja perhesuhteiden väkivalta on varsinkin sosiaalitieteellisenä tutkimusaiheena nuori, vaikka viimeaikainen ”väkivaltakeskustelubuumi” on kirvoittanut jopa oletuksia tutkimusaiheen kulumisesta loppuun. Vuonna 2000 Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikön julkaisusarjassa ilmestynyt raporttini ”Väkivalta parisuhteessa ja perheessä” huomioi muiden aihetta käsitelleiden julkaisujen tavoin huutavan tarpeen lukuisille läheisten suhteiden väkivallan kartoittamiseen ja ymmärtämiseen pyrkiville tutkimuksille (vrt. Ronkainen 1998). Väkivaltatutkimuksen orastavan suosion ei soisi siten laantuvan vaan pikemminkin entisestään lisääntyvän. Tämän tutkimuksen keskipisteessä olevat vahingoittumisen kokemukset perhesuhteissa ovat suomalaisen sosiaalitieteellisen väkivaltatutkimuksen piirissä vielä varsin heikosti kartoitettuja. Julkisessa keskustelussa onkin usein nostettu esiin kysymyksiä muiden kuin fyysisen väkivallan muotojen huomioimisesta.

¹ Suomessa on kuitenkin ollut jo pitkään selkeät jalansijansa esimerkiksi psykologisella aggression ja aggressiivisuuden tutkimuksella (esim. Björkvist 1990; Lagerspetz 1977; 1989) ja väkivaltarikollisuutta tarkastelevalla kriminologisella tutkimuksella (esim. Aromaa 1971; Kivivuori 1999).

Läheisten suhteiden väkivallan ymmärtäminen sosiaalisesti ja yhteiskunnalliseksi ongelmaksi on kotimaisessa kontekstissa varsin tuore oivallus (Husso 2003, 326–328), mutta yhä edelleen monin tavoin vastustusta ja sivuuttamista kohtaava kysymys. Sari Näre (2000) käyttää näkymätöntämisen käsitettä kuvaamaan tiedostamattomien prosessien merkitystä havaintojen torjumisessa, jota on esimerkiksi kieltäytyminen havaitsemasta piilevää valtaa mutta myös suoranaista ilmaistua väkivaltaa. Näreen esimerkkinä on seksuaalinen väkivalta, jossa näkymätöntäminen voi tarkoittaa uhrin syyllistämistä tai uhrin uhriksi tunnistamatta jättämistä. Näkymätöntämisessä kieltäydytään näkemästä väkivaltaa väkivaltana ja oletetaan samalla, että uhrilla olisi ollut todellinen mahdollisuus valita, joutuako sen kohteeksi vai ei. Näkymätöntäminen onkin Näreen mukaan olennaisesti tiedostamisen välttelyn prosessi. (mt.)

Yksityisten ihmisten henkilökohtaisilla kokemuksilla on merkityksensä yhteiskuntaan myös taloudellisesti: väkivalta aiheuttaa paitsi inhimillistä kärsimystä myös lisääntynyttä tarvetta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Väkivalta myös maksaa, niin yksilölle kuin yhteiskunnallekin, kuten Piispan ja Heiskasen (2000, 50) tutkimus osoittaa. Vuonna 1998 naisiin kohdistuvan väkivallan kustannukset olivat Suomessa 49,7 miljoonaa euroa, joista 6,7 miljoonaa euroa terveyssektorin osalta, 14,8 miljoonaa euroa sosiaalitoimen osalta, 26,6 miljoonaa euroa oikeusjärjestelmän osalta sekä 1,7 miljoonaa euroa muita kuluja. Kyse ei siten ole millään muotoa vain yksilön tai yksittäisten parisuhteiden tai perheiden sisällä vaikuttavista kysymyksistä.

Myös väkivaltaa perheissään kokeneet lapset tarvitsevat erityistä apua sekä lisääntyvää tutkimuksellista kiinnostusta ja tätä kautta tuotettavaa tieteellistä tietoa. Väkivaltaa perheissään kohdanneille lapsille suunnatussa Ensi- ja turvakotien liiton Lapsen aika -projektissa pohdittiin 1990-luvun lopulla lasten asemaa väkivallan keskellä ja alttiutta jäädä aikuisten hädän varjoon (Forsberg 2000, 30, 36; Oranen 2001). Vastaavasti lastensuojelussa lasten pahoinpitely voi jäädä yleisen ongelmallisen ”perhetilanteen” alle, jolloin lasta ei tulkita selkeästi uhriksi eikä aikuista tai aikuisia väkivallan tekijöiksi (Pösö 1995, 47).

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa kartoitti ensimmäisen kerran Heikki Sariola (1990), ja tämä tutkimus oli ainoa laatuaan yli parinkymmenen vuoden ajan. Eri tietolähteitä yhdistelemällä lasten kokemasta väkivallasta oli kuitenkin saatavilla jonkin verran tietoa (ks. Ellonen ym. 2007) ennen vuonna 2008 julkaistua laajaa, lasten ja nuorten väkivaltaan koskevaa tutkimusta (Ellonen ym. 2008), jonka mukaan lapsiin kohdistuva väkivalta on yleistä ja lapset myös näkevät perheissään muihin perheenjäseniin kohdistuvaa väkivaltaa. Johonkin perheenjäsenen kohdistuvaa jotain fyysistä tai henkistä väkivaltaa oli nähnyt 31 % kuudesluokkalaisista ja 38 % yhdeksäsluokkalaisista lapsista. Lähes 70 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista tytöistä ilmoitti joutuneensa henkisen tai fyysisen väkivallan uhriksi tai nähneensä sellaista kotonaan. Viimeisen 12 kuukauden aikana pahoinpidellyistä kuudesluokkalaisista tytöistä 54 % ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä 50 % ilmoitti pahoinpitelyn tapahtumapaikaksi oman kodin. Vastaavat osuudet pahoinpidellyillä kuudesluokkalaisilla pojilla olivat 18 % ja yhdeksäsluokkalaisilla pojilla 9 %. (mt.)

Myös Heiskasen ja Piispan (1998, 33) vuonna 1997 tekemä kyselytutkimus osoitti, että 40 prosentissa väkivaltaisista parisuhteista lapset ovat joko kuulleet, nähneet tai myös itse joutuneet väkivallan kohteeksi. Niin fyysinen kuin henkinenkin väkivalta pari- ja perhesuhteissa ei siten ole vain yksilön henkilökohtainen ongelma vaan laajasti yhteiskuntaan vaikuttava ilmiö. Tämä tieto yhdistettynä siihen, että 41 % miehistä, joiden isä oli ollut väkivaltainen puolisoaan kohtaan, on ollut itse väkivaltainen omaa puolisoaan kohtaan (mt., 4), osoittaa väkivallan kokemusten merkitykset myös myöhemmässä elämässä. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kartoittava väestökysely uusittiin vuonna 2005 (Piispa ym. 2006). Sen mukaan lapsuuden väkivallan kokemuksia kysyttäessä naisten vastauksissa väkivallan tekijä perheessä oli useimmiten ollut isä tai isäpuoli, seuraavaksi useammin äiti tai äitipuoli ja tästä seuraavaksi useammin veli tai velipuoli. 38 %:ssa perheistä, joissa naisen isä tai isäpuoli oli käyttänyt väkivaltaa puolisoaan kohtaan, lapset olivat kuulleet, nähneet tai olleet itse väkivallan kohteena (Piispa ym. 2006, 29–30; 76–77). Väkivalta ei ole vain yksittäinen episodi, ohimenevä tapahtuma, vaan kaikkeen elämään ja sosiaalisiin suhteisiin vaikuttava kokemus. Tutkimukseni tarinat osoittavat, että väkivalta koetaan ja määritellään monin eri tavoin, mutta yhteistä näille kokemuksille on voimakas vahingoittumisen kokemus: itseä ja omaa ihmisarvoa on loukattu. Läheinen ihminen on astunut sellaiselle rajalle, jota ei kunnioittavassa suhteessa tulisi ylittää.

Pohtiessani mahdollisia aiheita väitöskirjalle nousi esiin lukemani tieteellisen tutkimuksen ja seuraamani julkisen keskustelun pohjalta usein kaksi kysymystä: a) *miksi niin kutsutun henkisen väkivallan kokemuksia on kartoitettu niin vähän* ja b) *mistä syystä muissa perhesuhteissa tapahtuvaa vallankäyttöä ja väkivaltaa on tarkasteltu vahingoittavia parisuhteita vähemmän?* Ennakkoasetelma oli ja on yhä edelleen haastava, sillä väkivaltakeskustelua ja osittain myös väkivaltatutkimusta leimaa voimakas vastakkainasettelu: tutkittaessa yhtä unohdetaan toinen. Näkemykseni mukaan toisia tutkimuksia täydentävä ja yhdessä kokonaiskuvaa muodostava tutkimustapa on aiemman tiedon kyseenalaistamista tärkeämpää. Näiden kahden kysymyksen esille nostaminen toimii siten paitsi sopivan tarkkana rajauksena tutkimusasetelmalleni myös lähtökohtana tutkimuksellisten aukkojen täyttämiseen. Kyse ei kuitenkaan ole vain tutkimuksesta, vaan siitä, miten perhesuhteissaan väkivallan ja vallankäytön kohteena oleville on tarjolla malleja jäsentää kokemustaan ja saada tukahduttavalle epäselvyydelle hahmo.

1.1 Tutkimuksen luvut

Olen jakanut tutkimukseni kymmeneen lukuun, joista tässä *Johdanto*-luvussa olen nostonut esille suomalaisen väkivallan ja sen tutkimisen lähtökohtia sekä tutkimukseni perusteita. Toisessa luvussa *Tutkimustehtävä: Naisten vahingoittavat perhesuhteet* kuvaan tarkemmin, mitä, miksi ja miten olen tutkimustani toteuttanut. Kolmannessa luvussa *Perhesuhteet ja niiden tutkiminen*, tarkastelen perhesuhteita tutkimuksenteon näkökulmasta. Vahingoittavien perhesuhteiden

tulkinnoissa ja ymmärtämisessä keskeisiä ovat perhettä koskevat tieteelliset mallit ja teorit sekä erilaisten tutkimusotteiden tuottama tieto. Neljännessä luvussa kuvaan tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia otsikolla *Valta, vallankäyttö, suhteet ja moraali*. Tarkastelen myös ihmiselämän relationaalisuutta eli suhteisuutta sekä väkivallan ja vallankäytön värittämien perhesuhteiden ambivalensseja ja ristiriitoja. Viides luku *Perhe väkivallan ja vallankäytön kontekstina* kertoo perheen kahdesta puolesta sosiaalisena instituutiona sekä tunneyksikkönä. Tarkastelen myös perheissä ja parisuhteissa tapahtuvan väkivallan määrittelyä. Kuudennessa luvussa *Perhesuhteen muoto, vahingoittumisen tapa ja kokemus* esittelen taulukoiden avulla aineistosta jäsentämiäni vahingoittamisen tapoja. Esittelen ne suhteet, joissa aineistoni naiset ovat vahingoittumista kokeneet ja siitä kirjoittaneet. Pohdin myös erilaisissa perhesuhteissa tapahtuvan väkivallan ja vallankäytön eroja ja yhtäläisyyksiä. Seitsemännessä luvussa *Tutkimukselliset otteet, tarinat ja tulkinnat* esittelen narratiivisen tutkimustavan käyttöä, mahdollisuuksia ja rajoituksia. Kahdeksannessa luvussa analysoin aineistoa otsikolla *Tarinoiden tyyppejä, kertomusten kulkuja*. Tässä luvussa jäsenän aineistoa kolmen tarinatyypin avulla: pysähtymisen ja paikalleenjäämisen, irtautumisen ja irtisanoutumisen sekä rajojen uudelleenmäärittelyn tarinatyyppeiden kautta. Yhdeksännessä luvussa, *Sukupuoli, toimijuus ja (väki)valta* paneudun vallankäytön, väkivallan ja sukupuolen suhteisiin. Tarkastelen sosiokulttuurista tilaa, jossa naisten ja miesten väkivaltaa ja vallankäyttöä kohdataan. Esittelen lisäksi feminististä tutkimusta naisten väkivallasta. Pohdin tässä luvussa myös toimijuuden muotoja sekä hiljaisuuden, vahingoittumisen kokemuksesta kertomatta jättämisen mahdollisuutta. Kymmenennessä ja viimeisessä luvussa *Väkivallan, vallankäytön ja perhesuhteiden ymmärtäminen* kokoan yhteen tutkimuksen keskeisiä tuloksia ja johtopäätöksiä sekä ehdotan keinoja ymmärtämisen avuksi. Pohdittavina ovat myös perhesuhteissa vahingoittamisen ja vahingoittumisen tarkastelun tulevaisuuden kysymykset sekä jatkotutkimuksen haasteet.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ: NAISTEN ELÄMÄ VAHINGOITTAVISSA PERHESUHTEISSA

2000-luvun suomalainen väkivaltatutkimus on lisääntyvästi ryhtynyt tarkastelemaan vallankäytön, väkivallan ja sukupuolen kysymyksiä. Tutkimuskohteina ovat olleet erityisesti fyysisen väkivallan kokemukset. Yhtenä tutkimusalan pioneerinä on toiminut yhteiskuntapolitiikan tutkija Marita Husso, joka on 1990-luvun puolestavälistä lähtien tuonut tutkimuksissaan esiin tärkeitä kysymyksiä läheisten suhteiden väkivallasta ja suhteista sukupuoleen. Husson vuonna 2003 ilmestynyt väitöskirja *”Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila”* on Leo Nyqvistin (2001) kahta vuotta aiemmin ilmestyneen *”Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivoallasta ja turvokotien selviytymistä tukevasta työstä”* -teoksen ohella ensimmäisiä suomalaisia sosiaalitieteellisiä väitöskirjatasoisia tutkimuksia väkivallasta parisuhteissa. Myös Minna Lahden (2001) kulttuuriantropologian väitöskirja käsitteli pari- ja perhesuhteiden väkivaltaa. Minna Piispa (2004) on väitellyt nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittelystä survey-tutkimuksessa, Merja Laitinen (2004) lapsuuden seksuaalisen väkivallan kokemuksista ja Auli Ojuri (2004) parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänkulusta ja selviytymisestä. Vastaavasti Suvu Keskinen (2005) tutki perheammattilaisten ja väkivaltatyön ristiriitoja, Minna Nikunen (2005) surma-itsemurhien uutisointia ja Inkeri Eskonen (2005) lasten kuvauksia perheväkivallasta. Terhi Partanen (2008) tarkasteli väkivaltaitten miesten hoito-ohjelmaa psykologian väitöksessään ja Teija Hautanen (2010) väitteli aiheenaan väkivalta ja huoltoriidat. Se, että kaikki nämä väitöstutkimukset ovat ilmestyneet vasta 2000-luvulla, kertoo itsessään paljon suhtautumisesta perheissä ja parisuhteissa tapahtuvaan väkivaltaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja tutkimuskulttuurissa (ks. myös Holma & Partanen 2008). Hiljaisuuden rikkominen on kestänyt kauan.

Tutkimuksen lisääntymisestä huolimatta kartoitettavia kohtia väkivallan ja läheisten suhteiden kentässä on yhä. Tutkimukseni tarkoituksena on:

- 1) kartoittaa kokemuksia, kuvauksia ja määritelmiä perhesuhteissa tapahtuvan väkivallan ja vallankäytön eri muodoista

- 2) jäsentää perhesuhteissa vahingoittumisessa ja siitä kertomisessa otettuja positioita ja näkökulmia
- 3) rakentaa uutta ymmärrystä perhesuhteissa vahingoittumisen monimuotoisista vaikutuksista

Pyrkimyksenäni on siten tarkastella, millaista väkivaltaa ja vallankäyttöä on kuvattu, missä suhteissa niitä on esiintynyt ja millaisilla tavoilla näistä kokemuksista on kerrottu, sekä pohtia, millä reunaehdoilla näitä kokemuksia voidaan tulkita. En ole niinkään kiinnostunut siitä, kuinka *paljon* tai *usein* vahingoittavaa vallankäyttöä ja väkivaltaa tapahtuu vaan siitä, millä tavoin tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa vallankäytön ja väkivallan kokemuksista on mahdollista kertoa. Väkivallan määrää tai vakavuutta koskevat kysymykset eivät kuitenkaan voi olla ohitettavissa, vaikka ne eivät valitsemieni tutkimusotteiden vuoksi olekaan työni keskeinen sisältö. Keskusteluissa tulee toisinaan esille käsitteitä siitä, että fyysinen ja henkinen väkivalta olisivat toistensa vastinpareja, jälkimmäinen johtaen ensimmäiseen. Edelleen on esitetty, että erityisesti henkistä väkivaltaa on määrällisesti runsaasti ja että tämä toimisi todisteena muiden kuin fyysisen väkivallan muotojen olemassaolosta (vrt. Straus 1979). Oma lähtökohtani on yhtäältä myös ”todistaa” erilaisten väkivallan muotojen olemassaoloa ja kokemuksia, mutta syy- ja seuraussuhteiden etsiminen niiden välillä ei kuulu tutkimukseni tavoitteisiin.

Sosiologian väitöskirjan kohteena vahingoittavat perhesuhteet ja naisten kertomukset kokemuksistaan niissä saattavat herättää epäilyksiä aihepiirin kuulumisesta varsin toisenlaisten tieteenalojen piiriin. Perhesuhteet ovat kuitenkin paitsi yksilöllisiä ja yksilöiden välisiä, myös yhteiskuntaan vaikuttavia ja siitä vaikuttavia ihmiselämän muotoja. Tutkimukseni pyrkimyksenä on tuoda julkiseksi sitä, mitä on halukkaasti painettu yksityisyyden varjoon ja/tai vain tiettyjen tieteenalojen ja lähestymistapojen, esimerkiksi psykologiassa käsiteltäviksi (vrt. Tannen 2004). Kysymys on siitä, miten vahingoittavat suhteet on koettu, tunnettu, eletty ja määritelty aineistoni naisten näkökulmasta sekä miten näistä kokemuksista on kerrottu.

”Sitten avioon parikymppisenä. Jo parin kuukauden päästä sain oppia, että olla eri mieltä mieheni kanssa, vaikka kuinka pienestä asiasta, on riitelemistä. Opin salamaan ajatukseni. Rakensimme pienen mökin maalle, jäin kotiäidiksi, sain 3 lasta. Halusin vähän omaa rahaa, mutta en saanut poistua kotoa esim. isäntien perunamaalle. Olin kova lukemaan. Kirjasto-autosta hain kirjoja. Runoja en saanut lainata. Piilotteilin niitä varastossa ja luin salaa. [...] No sitten tuli tai oli jo alkanut se, ettei hän anna vaaterahaa. Sain tietää kaupungin kirpputoreista. Sinne en saanut mennä, ja miten menet, kun hän ei antanut rahaa. Minulla ei ollut edes viikkorahaa, niin kuin lapsilla. Joskus kun hän huomasi kai menneensä liian pitkälle, sain rahaa ostaa jotain uutta. Mutta siinä olikin miettimistä, mitä sillä saa, kun rahaa oli niin vähän annettu. Mutta siihen hän ei voinut puuttua, kun naapurit (rohkeimmat) joskus antoivat vanhoja vaatteitaan minulle. Ensimmäisenä kerran itkin, kun tarvitsin välttämättä uuden yöpaidan. Vanhat olivat rikkiäiset ja melkein hajalla. Hän lupasi itse ostaa uuden minulle. No, hän toi 2 kerrastoa, miesten halvimmat, mitä kaupoista sai. Ensimmäisessä pesussa ne venyivät muodottomiksi. Silloin itkin salaa, sydämeni pohjasta.”

Tässä aineisto-otteesta tiivistyvät monet vahingoittumisen kokemuksen olennaisimmat piirteet. Yhdessä toisiinsa ketjuuntuessaan, ajan kuluessa erilaiset vahingoittamisen tavat tuottavat vahingoittumisen kokemuksen. Aineisto-otteessa vaimo kuvaa kokemustaan täydellisestä taloudellisesta riippuvuudesta miehestään ja tämän harjoittamasta muusta voimakkaasta kontrolloinnista ja elämänpiirin rajoittamisesta. Myös kokemuksesta kertomatta jättäminen ja salaamaan joutuminen ovat keskeisiä vahingoittavuuden muodostumisessa. Vahingoittavasta suhteesta kertominen ja kirjoittaminen ovat siten tekoja, jotka tulkitsen toiminnaksi, aktiiviseksi ulospäin suuntautumiseksi (kirjoittaminen toimintana ks. Hyvärinen 2002). Vahingoittavilla suhteilla on erityinen sisäänsulkeva voima, joten jo ”pelkästään” niistä kertominen on usein vaikeiden ponnistelujen tulosta. Tutkimukseni näkökulma on sukupuolittunut ja tarkoituksellisesti sukupuolittettu, mutta pyrin pohtimaan vallankäytön ja väkivallan tulkintoja myös muiden suhteita määrittävien asemien kautta. Perheissä eläminen on paitsi sukupuolittunutta, myös sukupolvittaista, iän, aseman tai muiden hierarkkisten järjestysten läpileikkaamaa. Näiden järjestysten risteämät ovat usein vahingoittavissa suhteissa monipolvisia ja keskenään ristiriitaisia. Oletettu hierarkia kääntyy pääläelleen tai vastaavasti juuttuu paikoilleen ajan ja tilanteen muutoksista huolimatta. Näiden kääntymisten, kiertymisten ja juuttumisten tarkastelussa olen kohdistanut huomioni erityisesti suhteisiin, joissa kerrotut tapahtumat ja tilanteet koetaan.

2.1 Aineisto ja analyysin lähtökohdat

Aineistonani on vuosina 2000 ja 2001 sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistulla kirjoituspyynnöllä (ks. liite 1) kerättyjä kirjoituksia naisten perhesuhteissaan kokemasta vallankäytöstä ja väkivallasta. Pyysin kirjoituksia niin väkivallan tai vallankäytön kohteena olemisesta kuin itse niiden käyttämisestäkin. Pyyntöissä tiedustelin myös, missä perhe-elämän vaiheessa ja keiden perheenjäsenten välillä henkistä ja/tai fyysistä väkivaltaa on tapahtunut. Ohjeistuksessani oli myös tietyn tyyppinen näkökanta väkivaltaan tämän hetkisessä kulttuurissamme: oletukseni on ollut, että fyysisestä väkivallasta on keskusteltu julkisuudessa runsaasti ja että fyysisen väkivallan määrittäminen ja tunnistaminen on suhteellisen helppoa. Sen sijaan olen kysynyt, miten kirjoittaja itse ymmärtää henkisen väkivallan ja onko tällaisesta väkivallan muodosta vaikeampaa puhua kuin selkeästä fyysisestä väkivallasta. Perhesuhteet olen määritellyt laajasti ja antanut esimerkeiksi parisuhteen, vanhemman ja lapsen välisen suhteen, miniän ja anopin kuin myös isoisän ja lapsenlapsen välisen suhteenkin. Kirjoituksen muodolle en asettanut rajoituksia ja korostin tekstien luottamuksellista käyttöä vain tutkimustarkoituksissa ja mahdollista tekstien osien julkaisua tutkimuksen yhteydessä.

Kirjoituspyynnöllä saaduista kirjoituksista on tutkimuksessani analysoitavaa 40 eri-ikäisen naisen kirjoittamaa tekstiä. Kirjoitusten pituus vaihtelee vaajaasta puolesta käsinkirjoitetusta sivusta noin kymmeneen tekstinkäsittelyoh-

jelmalla kirjoitettuun sivuun. Tekstimassaa muodostui 144 sivua.² Kaiken kaikkiaan kirjoituspyyntöni vastasi 45 kirjoittajaa. Näistä kirjoituksista neljä miesten kirjoittamaa ja yksi naisen muuta kuin tutkimuksen aihepiiriä koskevaa tekstiä eivät ole tarkasteltavina tutkimuksessani. Kaksi miesten teksteistä ei koskenut tutkimusaiheeni lainkaan, toiset kaksi miesten tekstiä sen sijaan olivat tutkimukseni kannalta relevantteja. Päädyin kuitenkin jättämään kaikki miesten tekstit tutkimukseni ulkopuolelle. Näin suuri määrällinen epätasaisuus miesten (2) ja naisten (40) tekstien välillä ei olisi antanut miesten kokemuksista riittävän kattavaa kuvaa. Tutustuessani naisten tuottamaan aineistoon minulle välittyi kuva rikkaasta ja monipuolisesta aineistosta, jonka mahdollisimman tarkka hyödyntäminen tuntui tärkeältä. Tästä syystä päätin olla keräämättä enää lisää aineistoa, vaikka esimerkiksi kirjoituspyynnön julkaiseminen erityisesti miehille suunnatuissa lehdissä tai esimerkiksi internetin keskustelupalstoilla olisi voinut tavoittaa lisää miesten kirjoituksia. Miesten tekstien vähäisyys noudattelee kuitenkin myös melko yleistä linjaa erilaisten tutkimusten kirjoituspyyntöihin tai kirjoituskilpailuihin vastaamisessa (Eskola 1998, 49; Virkki 2004; 7, 282). Myös oman tutkimusaiheeni arkaluonteisuus on saattanut estää miehiä kirjoittamasta naistutkijalle³.

Nuorin aineiston kirjoittajista on lapsuudenperheessään asuva 14-vuotias tyttö, vanhin jo varsin iäkäs, 85-vuotias nainen. Suurin osa kirjoittajista on 40–70-vuotiaita eli vähintään kahteen eri sukupolveen kuuluvia naisia. Kirjoittajien tarkemmat ikäjakaukumat esittelen liitteessä 2. Saaduissa kirjoituksissa vain muutamassa sivutaan hyvin lyhyesti omaa vallankäyttöä tai väkivaltaista toimintaa. Viittausten määrällinen vähyys ja niiden varsin niukka sisältö ei antanut eväitä analysoida kirjoittaneiden naisten itse käyttämää (väki)valtaa. Kirjoittajat kuvaavat kuitenkin vahingoittumistaan suhteissa sekä mies- että naispuolisiin perheenjäseniinsä.⁴ Tutkimuskohteenani ovat siten naisten perhesuhteissaan kokema vahingoittuminen sekä niistä kirjoitetut tarinat. Olen laatinut tarinoista tiivistelmät, joihin olen kirjannut tekstissä esiintyvät keskeiset perheenjäsenet, tapahtumat ja tuntemukset. Nämä tiivistelmät ovat kuitenkin toimineet ainoastaan työkaluina, enkä ole tuonut niitä tässä käsillä olevaan varsinaiseen tutkimustekstiin.⁵

² Microsoft Word-tiedostona rivivälillä 1,5.

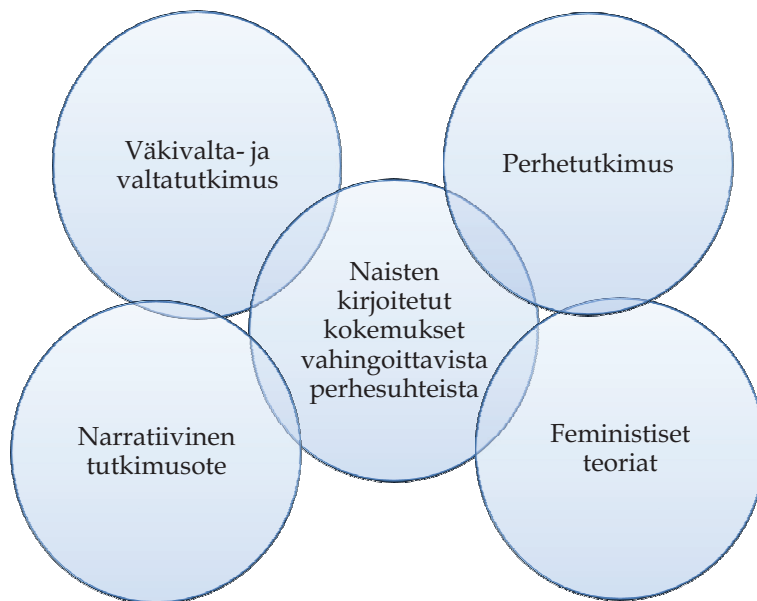
³ Vastaavasti Leo Nyqvistin (2001, 63–65) kokemus perheväkivaltatutkimuksensa haastatteluista oli, että hänen etukäteen helpoimmaksi ajattelemansa miesten haastatteluinen osoittautui naisten haastatteluista vaikeammaksi. Väkivallasta puhuminen oli ollut miehille kiusallista, ja siitä oli myös tutkijan ollut kiusallista kysyä.

⁴ Vahingoittavuuden muodoista, ks. luku 6, taulukko 3 ja suhteista, joissa vahingoittumista on koettu ks. taulukko 4. Tarkastelen myös erityisesti feministisen tutkimuksen suhdetta naisten väkivaltaan luvussa 9: "Gi _i di c'žtca]'i g'Uff } _Hj UHJ".

⁵ Tutkittavien tekstien tiivistelmät voivat olla myös osa itse tutkimusjulkaisua, kuten esim. Hannu Sirkkilä (2005) on tehnyt thaimaalaisen naisen kanssa parisuhteessa olevien miesten haastatteluista. Tiivistelmien esittämisen etu on, että lukija saa aineistosta hyvän kokonaiskuvan, mutta myös tarkat tiedot kustakin informantista yksitellen. Jälkimmäinen syy on vaikuttanut omaan valintaani jättää tiivistelmät pois eli en ole halunnut kohdentaa liikaa huomiota kirjoittajieni elämän useisiin yksityiskohhtiin nopeasti luettavassa muodossa yhdessä ja samassa kappaleessa ja siten tarkoituksettomasti vaarantaa kirjoittajien tunnistamattomuutta.

Perhesuhteissa tapahtuvaa vallankäyttöä ja väkivaltaa on tieteellisissä tutkimuksissa lähestytty monin teoreettisin, käytännöllis-ammattillisin ja myös ideologisin perustein. Omaa lähestymistapaani kuvaa seuraava kaavio:

KUVIO 1 Vahingoittavien suhteiden tarkastelun tutkimukselliset lähtökohdat.

Aineistoani naisten kirjoitetuista kokemuksista vahingoittavista perhesuhteista olen analysoinut kolmella tavalla: 1) vahingoittamisen muotoja ja väkivallan määrittelyitä jäsentämällä, 2) erilaisia perhesuhteita, niihin liittyviä positioita ja niissä tapahtuvan vallankäytön⁶ ja väkivallan eroja ja yhtäläisyyksiä jäsentämällä sekä 3) muodostamalla aineistosta kolme tarinatyyppiä (pysähtymisen ja paikalleenjäämisen; irtautumisen ja irtisanoutumisen sekä rajojen uudelleenmäärittelyn tarinatyyppit). Aineisto-otteita en ole identifioinut numeroilla tai pseudonyymeillä. Tähän ratkaisuun olen päätenyt, jotta eri kohdissa viitattuja, saman henkilön kirjoituksen eri osia ei voida yhdistää toisiinsa eikä siten muodostaa kokonaista tarinaa yhden henkilön elämästä. Lisäksi olen tarvittaessa muuttanut tai poistanut tunnistamattomuutta vaarantavia, mutta itse tarinan kannalta

⁶ Käytän työssäni termiä vallankäyttö kuvaamaan erityisesti perhesuhteiden vahingoittavaa vallankäyttöä. Valtaa ja vallankäyttöä perheissä ja kotikasvatuksessa hieinan toisesta näkökulmasta on tarkastellut mm. Eevastiina Gjerstad (2009, 197–260, 279), jonka mukaan kotikasvatukseen liittyvä valta on hyvin laaja-alaista, monipuolista ja monimuotoista ollen toisinaan myös eettisesti oikeutettua toimintaa. Totutuimpana esimerkkinä tästä on vanhempien ja pienten lasten välinen valta.

merkityksettömiä yksityiskohtia. Kuvattujen kokemusten arkaluonteisuus tekee tällaisesta suojaamisesta erityisen tärkeää (vrt. Laitinen 2004, 92–93).

Saman henkilön kirjoituksesta on voitu käyttää osia niin positioiden analyysiluvussa kuin eri tarinatyypeissä siten, että samasta kirjoituksesta olen esimerkiksi tulkinnut sekä vaimon position että pysähtymisen ja irtioton tarinat. Olen taulukoinut tutkimuksessa kustakin aineistotekstistä käyttämäni otteiden määrät (liite 3). Taulukosta selviää, että neljää tekstiä lukuun ottamatta kaikista teksteistä on käytetty 1–4 otetta. Saman henkilön tarinasta on voitu myös käyttää useampaa otetta saman luvun sisällä. Tällä lähestymistavalla pyrin nostamaan esiin vahingoittavissa suhteissa elämisen moniulotteisuutta ja myös erilaisten luentatapojen tuottaman tiedon rikkautta. Aineistoni kirjoittajien tarinat ovat paitsi kertomuksina kiinnostavia myös arjen perhe-elämän kuvauksia. Kyse ei ole vain tarinoista vaan eletystä elämästä ja vieläpä hyvin koskettavasta sellaisesta. Aineistoni on arvokas paitsi tutkimuksellisesta myös kertojien henkilökohtaisesta näkökulmasta: se ei ole syntynyt sattumalta eikä helposti.

Tutkimukseni keskipisteessä ovat suhteet, joissa kerrottu väkivalta ja val-lankäyttö tapahtuvat. Pyrkimyksenäni on tuoda ensisijaiseen tarkasteluun suhdetason kysymyksiä, lukea tarinoista suhteiden ”koostumuksesta” sekä kiinnittymisistä muihin perhesuhteisiin. Perhetutkimus tutkimusalana on ohjannut pohtimaan nimenomaisesti perhesuhteiden sisällä tapahtuvaan vallan väärinkäyttöön ja väkivaltaan liittyviä kysymyksiä. Esimerkiksi aineiston keruumeneteilmänä käytetty aikakaus- ja sanomalehdissä julkaistu kirjoituspyyntöni koski vain perhesuhteita. Kokemuksia henkisestä väkivallasta eletään myös muissa ihmissuhteissa, kuten työpaikoilla (Vartia & Perkka-Jortikka 1994; Virkki 2008), mutta nämä suhteet eivät ole tutkimukseni kohteena. Sosiaalitieteellinen väkivaltatutkimus on, kuten aiemmin mainitsin, Suomessa vielä tuoretta, mutta kansainvälinen tutkimus tarjoaa hyödyllisiä peilauspintoja tämänkin tutkimuksen tarpeisiin. Feministiset teoriat ja feministisesti orientoitunut väkivaltatutkimus ovat lähtökohtiani muun muassa sukupuolten merkityksille perhesuhteiden vallankäytön ja väkivallan analyysissä. Menetelmällisesti tukeudun narratiivisiin tutkimustapoihin, jotka alun perin on kehitetty nimenomaisesti kirjoitetun tekstin analyysiin.

Tutkimusotettani voi kuvailla abduktiiviseksi. Yhdysvaltalaisen filosofin, Charles Peircen (1934; Haig 2005; 2008; Hanna & Shank 1995) mukaan abduktio merkitsee faktojen tutkimusta ja niitä selittävien teorioiden kehittämistä. Erotuksena deduktiivisesta (eteneminen yleisestä yksityiseen) ja induktiivisesta (yksityiskohdista yleistämiseen) päättelystä abduktiossa on kyse uuden tiedon omaksumisen prosesseista. Abduktiivisessa päättelyssä sekä kehitetään että arvioidaan selittäviä hypoteeseja ja teorioita. Abduktio on joustavuuden ja spontaanisuuden logiikkaa. Aineiston ja teorioiden suhde on tutkimuksessa joustava, sillä tutkimusaihetta tarkastellaan empirian ja teorian tasoilla kulkusuuntia vaihdellen (Anttila 2006, 116, 275–375). Näiden tutkimuksellisten orientaatioiden esittelyllä pyrin osoittamaan millaisista tutkimusideologisista lähtökohdista tutkimustani teen ja miten myös lukija voi tulkita päätelmiäni. Esimerkiksi psykologisen tutkimuskirjallisuuden vähäisyys suhteessa muuhun

yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen on valinta oman tieteenalani sosiologian puolesta: yksityiseksi mielletty perhe tai henkilökohtaisiksi ajatellut ongelmat ovat merkittävä sosiaalinen ja yhteiskunnallinen kysymys. Psykologinen, psykiatrinen ja muu lääke- tai hoitotieteellinen tutkimus väkivallan uhriksi joutumisesta ja sen seurauksista on merkittävä oma tutkimuskenttänsä, jonka avulla esimerkiksi väkivallan uhrien tunnistaminen ja auttaminen mahdollistuvat (Campbell 2002; Coker ym. 2000; Garcia-Moreno 2002; Howard ym. 2009; WHO: Väkipalva ja terveys maailmassa 2002). Tutkimuksen, myös tämän käsillä olevan, haaste onkin jo olemassa olevan, toisten tieteenalojen ja myös erilaisten metodien avulla saatavan tiedon yhdistäminen (vrt. Alkula ym. 2002; Mason 2006).

2.2 Keskeiset käsitteet

Tutkimukseni viisi keskeisintä käsitettä ovat fyysinen väkipalva, vallankäyttö, henkinen väkipalva, vahingoittaminen ja vahingoittuminen. Olen määritellyt nämä käsitteet tutkimukseni tarpeita ja pyrkimyksiä ajatellen.

Fyysisellä väkipalvalla viitataan suoraan väkipalvaan kuten pahoinpitelyihin tai seksuaaliseen väkipalvaan. Fyysinen väkipalva on konkreettista ruumiillista väkipalvaa, joka aiheuttaa fyysisiä ja usein näkyviä jälkiä. Fyysinen väkipalva täyttää useimmiten rikoksen tunnusmerkit ja sitä koskemaan on säädetty lakeja. Viitatessani parisuhdeväkipalvaan tai väkipalvaiseen suhteeseen tarkoitan aina väkipalvaa, johon liittyy selkeästi fyysisen väkivallan elementtejä. Fyysiseen väkipalvaan liittyy kuitenkin poikkeuksetta myös ei-fyysistä vallankäyttöä.

Vallankäytön eri muodot ovat mahdollisia myös perheen ulkopuolella. Yhteiskunnallisen valtatutkimuksen kohteena ovat olleet nimenomaan poliittisen ja taloudellisen vallan ulottuvuudet sekä erilaiset teoreettiset jäsennykset vallasta. Ihmissuhteiden vallankäyttö ja yhteiskunnallinen valta eivät kuitenkaan ole erillisiä vallan muotoja vaan toisiinsa kiinnittyneitä. Sosiaalinen valta voidaan ymmärtää sosiaalisesti merkittävänä vaikutuksena, joka yhdellä toimijalla on toiseen: kyse on ”ylemmän” ja ”alemman” suhteesta. Vallan jakautuminen kuitenkin vaihtelee suhteesta toiseen eikä kyse ole yksinkertaisista asetelmista (Scott 2001, 2–5, 140–147). Erityisesti Michel Foucault’n (1972; 1980; 1982; 1998) vaikutuksesta valta käsitetään yhteiskuntatieteissä tällaista jaottelua huomattavasti monimutkaisempaan, verkostomaisena rakenteena, joka ei itsessään ole hyvää eikä pahaa. Valtaa koskevia teorioita ja myös niiden kritiikkiä esittelen tarkemmin luvussa 4 *Valta, vallankäyttö, suhteet ja moraali*. Tutkimukseni käsitys vallankäytöstä on materiaallinen ja se viittaa elettyihin kokemuksiin, joissa kertojat kuvaavat joutuneensa tahtomattaan toisen perheenjäsenen vaikuttamispyrkimysten kohteeksi.

Henkinen väkipalva on ollut ensisijainen käsitteeni tutkimusasetelmassani ja kirjoituspyynnössäni. Olen kiinnostunut siitä, miten kirjoittajat itse määrittelevät henkisen väkivallan kokemuksia. Kirjoittajat itse tekevät paitsi omia henkisen väkivallan määrittelyitä myös pohtivat näiden määrittelyiden perusteita. Henkisen väkivallan käsite on kuitenkin ongelmallinen sen aikaansaamien

mielleyhtymien kautta: henkinen ja fyysinen väkivalta asettuvat usein toisilleen vastakkaisiksi ja jopa toisiaan selittäviksi (henkinen väkivalta fyysisen väkivallan syynä). Tutkimusasetelmia suunnitellessani en ollut kenties riittävän tietoinen käsitteen haasteellisuudesta, mutta katson edelleen, että kysymykset henkisestä väkivallasta ovat tavoittaneet sellaisia tarinoita, joiden avulla on mahdollista tuottaa uutta tietoa perhesuhteissa koetusta vahingoittumisesta. Ongelmallisuudestaan huolimatta henkinen väkivalta on käsitteenä ollut selvästi informatiivisempi ja konkreettisempi kuin vahingoittamisesta tai vahingoittumisesta puhuminen ja siten oikea termi käytettäväksi kirjoituspyynnössä aineiston keräämiseksi. Kuten tässä tutkimuksessani osoitan, henkisen väkivallan käsitteen määrittelyä leimaa suuri variaatio sekä elettyinä kokemuksena että tieteellisessä tutkimuksessa.

Henkisen väkivallan käsitteellistä kompleksisuutta olen pyrkinyt ratkaisemaan käyttämällä tutkimuksessani *vahingoittamisen* ja *vahingoittumisen* käsitteitä. Niiden avulla korostan vaikutuksia, joita toisen perheenjäsenen harjoittamalla väkivallalla ja vallankäytöllä on. Tämä tarkoittaa painopisteen siirtämistä kysymykseen siitä, *miten* naiset kuvaavat vahingoittumistaan ja vahingoittavaa suhdetta. Pyrkimyksenäni on etsiä keinoja erilaisten väkivallan muotojen ymmärtämiseen ja niiden näkemiseen yksilön elämää voimakkaasti muokkaavina. Vahingoittumisen kokemuksiin voi liittyä myös fyysisistä väkivaltaa, mutta se ei ole tutkimusasetelmani kannalta välttämätön ehto. Yli puolessa (25/40) aineistoni kirjoituksista on kyse juuri näistä muista, ei-fyysisistä vahingoittamisen ja vahingoittumisen muodoista (ks. luku 6, taulukko 3, *Vahingoittamisen tavat naisten perhesuhteissa*). Keskeistä on myös näkökulma eli puhutaanko vahingoittamisesta vai vahingoittumisesta eli siitä, onko kuvauksen fokus toisen perheenjäsenen toiminnassa vai omassa kokemuksessa. Aineistoni tarinoissa tämä fokus on toisinaan selkeästi vain jommassakummassa, mutta useimmiten kirjoittajat kuvaavat sekä toisen perheenjäsenen tekoja ja puhetta että omia tunteitaan ja toimintaansa.

Tässä esittelemieni laajempien käsitteiden alla olen lisäksi nimennyt aineistoni pohjalta vahingoittamisen tapoja seuraavasti kahdeksaan eri kategoriaan: arvostelu ja mitätöinti, holtittomuus ja vastuuttomuus, kontrollointi, uhkailu, emotionaalinen hyväksikäyttö, taloudellinen riisto ja kontrollointi, seksuaalinen väkivalta ja pahoinpitely. Esittelen nämä määritelmät yksityiskohtaisemmin luvussa 6.3 *Vahingoittamisen tapoja*.

Käsitteiden määrittely ja käyttö ovat aina riippuvaisia tutkijan omista valinnoista. Esimerkiksi väkivaltaa käytetään usein kattokäsitteenä, johon sisällytetään yksityiskohtaisempia väkivallan muotoja. Lorraine Radford ja Marianne Hester (2006, 7) määrittelevät omassa tutkimuksessaan perheväkivallaksi pakottavan kontrollin aikuisten välisessä parisuhteessa, sisältäen niin fyysisen, seksuaalisen, psykologisen ja/tai taloudellisen väkivallan muotoja. Perheväkivalta on heidän mukaansa myös sukupuolittunut rikos siten, että useimmiten miehet ovat tekijöitä ja naiset kohteita. Vastaavasti Elisabeth Stanko (1994) määrittelee väkivaltaan kuuluviksi emotionaalisen, psykologisen, seksuaalisen, fyysisen ja/tai materiaalisen vahingon aiheuttamisen. Väkivallan tarkastelussa

voidaankin keskittyä joko seurauksiin tai itse tekoon, käyttäytymiseen ja toimintaan tai vastaavasti pohtia väkivallan syitä. (ks. myös McKie 2003.)

Tutkiessaan väkivaltaa työorganisaatioissa Jeff Hearn ja Wendy Parkin (2002) ymmärtävät väkivallan (*violence*) laajasti vahingoittamisena (*violation*). He määrittelevät väkivallan sellaisiksi rakenteiksi, toiminnaksi, tapahtumiksi tai kokemuksi, jotka vahingoittavat, aiheuttavat vahinkoa tai joita pidetään vahingoittavina. Väkiältä tulee näin käsitetyksi selvästi laajemmin kuin vain fyysisenä väkivaltana, kiusaamisena (*bullying*) tai häirintänä (*harassment*). Hearnin ja Parkinin määritelmän mukaisesti väkiältä voi sisältää pakottamista, uhkailua ja pelottelua (*intimidation*), kuulustelua (*interrogation*), valvontaa, tarkkailua ja silmälläpitoa (*surveillance*), ahdistelua ja vainoamista (*persecution*), alistamista (*subjugation*), syrjintää (*discrimination*) ja ulkopuolelle jättämistä (*exclusion*). Esitän tässä yhteydessä myös alkuperäiset englanninkieliset termit, koska niiden ja suomenkielisten käsitteiden vastaamattomuus⁷ tuo osaltaan esille väkivallasta puhumisen hankaluutta: helposti ymmärrettävän fyysisen väkivallan rinnalla on useita vahingoittavia tapoja toimia ja kohdella toista ihmistä. Näiden tapojen määrittely tai aukiselittäminen ei myöskään onnistu käden käänteessä, ja ne ovat myös alttiita kyseenalaistuksille – mikä on väkivaltaa, mitä sellaisena tulisi pitää ja mitä taas sulkea määritelmän ulkopuolelle?

Väkivallan ja vallankäytön määrittelyn ja käytön erot ovat varsin runsaslukuisia ja vaativat usein tulkintaa aina kyseessä olevan tutkimuksen kontekstissa. Käsitteiden valinta on merkittävä tutkimuksellinen kysymys ja tärkeä keino hallita ja jäsentää tutkimusaihetta ja -aineistoa. Julkinen keskustelu ja akateeminen tutkimus perheissä tapahtuvasta vallankäytöstä ja väkivallasta ovat suomalaisessa yhteiskunnassa vielä siinä määrin tuoreita, että uusille käsitteille ja niiden muokkaamiselle on edelleen tarvetta. Pelkästään englanninkielinen tutkimus tarjoaa laajan käsitteiden kirjon. Muun muassa englannin kielen termi ”*abuse*” viittaa paitsi seksuaaliseen myös muuhun hyväksikäyttöön, jota tämän tutkimuksen vahingoittaminen tai esimerkiksi vanhusten (Perttu 1998) ja lasten (Paavilainen 1998) kohdalla käytetty kaltoinkohtelun käsite voisivat osittain vastata. Myös lähisuhdeväkivallan käsite korostaa väkivallan tekijän ja kohteen välistä suhdetta: kyse on toisensa läheisesti tuntevien, kuten perheenjäsenten, sukulaisten, seurustelukumppanien tai ystävien välisestä väkivallasta (ks. Perttu 1999, 9; Tunnista, turvaa ja toimi 2008). Tässä työssä käytän toisinaan lähisuhdeväkivalta-termiä korvaamaan pitkää käsitettä ”perhesuhteissa tapahtuva väkiältä”. Tutkimukseni fokus on kuitenkin perhesuhteissa, joita taas kaikki lähesuhteet (esimerkiksi nuorten seurustelusuhteet) eivät ole.

Olen päätenyt tutkimuksessani tarkastelemaan naisten kirjoittamia kokemuksia fyysisen väkivallan, vallankäytön, henkisen väkivallan, vahingoittamisen ja vahingoittumisen käsitteiden avulla. Kaltoinkohtelun tai lähisuhdeväkivallan käsitteitä pidän tarpeellisina ja hyödyllisinä, mutta oman tutkimusotteeni kannalta erityisesti vahingoittumisen käsite avaa näkökulmaa itse teosta tai toiminnasta enemmän kokijan suuntaan. Tutkimukseni eräänä pyrkimyksenä on ollut tarjota tapoja kuvata, jäsentää ja ”sanoittaa” kokemuksia perhesuhteis-

⁷ suomeksi useita vastineita yhdelle englannin kielen sanalle

den vallankäytöstä ja väkivallasta (vrt. Ronkainen 2008). Tarinat ja kertomukset tarvitsevat muotoutuakseen uusia käsitteitä ja tapoja puhua. Perhesuhteissa vahingoittamisen ja vahingoittumisen käsitteiden avulla pyrin jäsentämään näiden kokemusten luonnetta ja vaikutuksia ihmisten elämässä.

2.3 Kirjoitettujen kokemusten aika ja tila

Aineistoni kirjoittajien elämäkokemukset ja perhetilanteet ovat varsin erilaisia johtuen jo kirjoittajien ikähaarukan laajuudesta. Kuvaukset koskevat sekä vuosikymmenten takaisia tapahtumia että vahingoittavan suhteen keskeltäkin purettuja kokemuksia. Tarinoiden perheet ja perhesuhteet ovat hyvin erilaisia. Kuvattuina on ydinperheitä, useamman sukupolven perheitä, uusperheitä ja kahden aikuisen, mutta eri sukupolvea olevien naisten perheitä. Aineistoni perhesuhteet ja niiden ympäristöt ovat varsin monimuotoisia, mutta yhteistä niille on kirjoittajien kokemus vahingoitetuksi tulemisesta. Suhde tai useammat suhteet yhtä aikaa on koettu ja määritelty henkisesti tai fyysisesti väkivaltaisiksi, omaa elämää rajoittaviksi ja itseä vahingoittaviksi. Näillä suhteilla on myös oma erityislaatunsa: ne ovat ja ne on haluttu tulkita perhesuhteiksi.

Monipolvisen, usean eri sukupolven naisten hyvin erilaisten tarinoiden tarkasteleminen yhdessä tutkimuksessa on haasteellista, mutta myös palkitsevaa. Tarinoiden kontekstointi on merkityksellistä vähintään neljällä tasolla eli suhteessa *aikaan* (tarinan sijoittuminen esimerkiksi 1950- tai 2000-luvulle), suhteessa *paikkaan* (maaseutu vai kaupunki), suhteessa *koetun ja kerrotun väliseen aikaan* (tarinan kertominen keskeltä vahingoittavaksi koettua suhdetta tai kauan sitten päättyneen muistelua) sekä suhteessa *perhesuhteen muotoon* (kokemukset lapsuudenperheessä tai itse aikuisena valitussa perhesuhteessa).⁸

Väkivaltatutkimus on useimmiten erottamattomassa yhteydessä eletyn elämän realiteetteihin, vaikka tutkimuskohteena olisivatkin kertomukset ja tavat kertoa koetusta. Esimerkiksi asuinpaikan merkitystä tai pikemminkin sen huomiotta jättämistä on pohdittu väkivaltatutkijoiden piirissä (Ronkainen 2006), sillä vielä 2000-luvulla väkivallan ja vallankäytön kohteiden ja tekijöiden mahdollisuudet saada apua eroavat huomattavasti maan tai jopa maakuntien eri osissa (Ronkainen 2008; Tunnista, turvaa ja toimi 2008). Pitkät välimatkat auttajatahoihin tai esimerkiksi se, että pienillä paikkakunnilla auttajat voivat olla sekä väkivallan kohteelle että tekijälle tuttuja ei ole vain vuosikymmenien taikaista todellisuutta, vaan edelleen merkittävä ongelma läheissuhteiden väkivallan kaltaisessa erityisen sensitiivisessä asiassa. Raija Lindqvistin (2009, 227) tuoreessa tutkimuksessa parisuhdeväkivallan kohtaamisesta maaseudun sosiaalisuudessa nousi esille väkivaltaa kokeneiden korkea avunhakemisen kynnys. Tässä

⁸ Olen kuitenkin tunnistamisen estämiseksi jättänyt pois maininnat kirjoittajan iästä, asuinseudusta tai ajankohdasta aineisto-otteiden yhteydessä. Kirjoittajien ikäkauman esitän liitteessä 2. Esimerkiksi maaseudulle tai kaupunkiin sijoittumisesta on useissa tarinoissa selviä vihjeitä, mutta en ole edellä mainitusta syystä niitä eksplikoitunut.

mielessä aineistoni tarinat vuosikymmenten takaisista maaseudun perhe-elämän kokemuksista eivät ole nykyajassa merkityksettömiä tai jo ratkaistuja kysymyksiä.

Tarinoiden ajallisesta erosta huolimatta oleellista on huomioda se, että kirjoittajat kertovat kaikki kokemuksistaan samana ajankohtana, 2000-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa. Kertomisen ajankohta, kirjoituspyyntöni vastaanminen on siten kaikilla sama, vaikka kerrottavat kokemukset ovat eri ajankohdista. Kirjoittajat jakavat siten enemmän tai vähemmän samankaltaista tietoa siitä, miten esimerkiksi parisuhteissa ja perheissä tapahtuvaa väkivaltaa nykyisin määritellään oikeusjärjestelmässä, miten siitä keskustellaan julkisuudessa tai millaista tutkimusta aiheesta on julkaistu. Yksittäisten kirjoittajien tietoisuutta nykyhetken keskusteluista ja tutkimustiedosta on kirjoitettujen tekstien perusteella mahdollista tarkastella jonkin verran, vaikkakaan ei systemaattisesti. Osa kirjoittajista viittaa suoraan kirjoihin, lehtiartikkeleihin tai televisio-ohjelmiin, joita ovat aiheesta lukeneet tai nähneet.

Aineistoni muoto, omasta elämästä ja pyydetyistä teemasta kirjoitetut tekstit, on ollut sosiaalitieteellisillä aloilla suosittua aina 1980-luvulta lähtien. Niin kutsuttu kerronnallinen tai narratiivinen käänne on merkinnyt voimistunutta kiinnostusta kertomuksiin ja pohdintaa elämän ja kertomuksen suhteista (ks. Hyvärinen 1998; 2004; Saresma 2007, 37–38; Vilkkio 1997, 39–45). Kirjoitetun elämän tutkimiselle ja tulkitsemiselle on siten tämän vuosituhannen ensimmäisellä vuosikymmenellä tarjolla jo pelkästään kotimaista tutkimuskirjallisuutta varsin mittava määrä. Näkemykseni siitä, että aineistoni on kirjoitettuja *arjen kokemuksia ja elettyä elämää* kertoo katsantotavastani eli uskon, että kirjoittajat ovat kokeneet sellaisia asioita ja/tai tunteneet niitä tunteita, joista kirjoittavat, eivätkä esimerkiksi sepittäneet näitä tarinoita pelkästään omaksi huvikseen. Kun kyseessä on väkivallan kaltainen usein vastustusta ja jopa vastenmielisyyttä herättävä asia, saattaa lukijaa houkutella ajatus siitä, että kerrottu ei olisikaan totta. Leo Nyqvist (2001) on lisännyt oman väitöstyönsä liitteeksi ”Tutkimuksen luotettavuuden arviointi” -otsikoidun luvun, jossa hän esittelee tuottamansa tiedon perusteita. Nyqvist toteaa, että ”luotettavuuden ja uskottavuuden lisäämiseksi olen tuonut runsaasti esiin eri yksilöiden lausumia, jotta ilmiö havainnollistuisi lukijalle paremmin. Puhetta analysoitaessa ei ole olemassa muuta tapaa osoittaa luotettavuutta, jossa lukija voisi verrata informantin ja tutkijan konstruktioita.” (mt., 266). Nyqvist vastaa myös kvalitatiivisen tutkimuksen epäilijöille, miten esimerkiksi juuri parisuhdeväkivaltaa on mahdoton ymmärtää sosiaalisena ilmiönä, ellei tunneta sekä miesten että naisten konstruktioita siitä. Laadullisen tutkimuksen ansiona hän mainitsee valtarakenteiden tarkastelun ja tämän avulla ongelman kompleksisuuden tavoittamisen määrällistä tutkimusta paremmin. (mt., 267.)

Toisin kuin akateemisissa tutkimuksissa kaunokirjallisuudessa perhesuhteiden vallankäyttöä ja näissä suhteissa vahingoittumista on käsitelty runsaasti. Esimerkiksi varsin tunnetut Maria Jotunin (1963/2000) *Huojuva talo* ja Orvokki Aution (1986) *Pesärikko* ovat tuoneet esille naisten kokemuksia niin vahingoittavista avioliitoista kuin myös ongelmallisista suhteista suvun muihin naisiin.

Kummassakin näistä teoksista vallankäytön kohteena olevat naiset elävät eristyksissä: *Huojuvan talon* Lea vallankäytön ja väkivallan sävyttämässä avioliitossaan kaupungissa ihmisten keskellä, mutta kuitenkin ilman tukevia sosiaalisia verkostoja. Vastaavasti *Pesäriikon* Armi elää harvaanasutulla maaseudulla valtaa käyttävien aviomiehensä, anoppinsa ja miehen tädin kanssa samassa taloudessa, fyysisesti kaukana omasta lapsuudenperheestään. Joseph H. Michalskin (2004) mukaan juuri sosiaalisten suhteiden rakenne on tärkeä väkivaltaa (tai sen puuttumista) selittävä tekijä. Haavoittuvimpia ovat ne, joilla on vain vähän sosiaalista tukiverkkoa, mutta joiden väkivaltaa tai valtaa väärinkäyttävällä kumppanilla tai muulla perheenjäsenellä sen sijaan on runsaasti sosiaalista verkostoa tukenaan. Oman aineistoni naiset elävät erilaisissa ympäristöissä ja erilaisissa suhteissa, mutta yksinäisyys, jonka voisi ajatella olevan Michalskin kuvaaman haavoittuvuuden ehto, on monissa tarinoissa käsinkosketeltavaa. Yksinäisyys ei ole välttämättä ystävien tai sukulaisten puutetta vaan yksinäisyyttä vahingoittavan suhteen vuoksi. Suhde on jotakin, joka *yksinäistää*, tekee yksinäiseksi ja eristetyksi, sulkee suhteen sisälle. Tämän eristymisen huomioon ottaminen on erityisen tärkeää pyrittäessä empaattisesti ymmärtämään, mutta myös tieteellisesti tutkimaan ja tulkitsemaan, vahingoittavissa suhteissa eläneiden kokemuksia.

3 PERHESUHTEET JA NIIDEN TUTKIMINEN

Tutkimukseni kohteena ovat perhe ja perhesuhteet, joihin tieteellinen tutkimus on suhtautunut ajasta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta riippuen hyvin eri tavoin. Perhe tutkimuskohteena on yhtäältä tuore, toisaalta tunnettu aihe jo useamman vuosisadan takaa. Perhe on samanaikaisesti triviaali, itsestään selvä ja tuntematon, epäselvä. Kaikki ”tietävät”, mistä puhutaan kun puhutaan perheestä, mutta samalla voidaan relevantisti kysyä, mikä perhe oikeastaan on: perhettä koskevat lait, sosiaaliset normit ja arkielämän käytännöt eivät ole useinkaan ristiriidattomia keskenään (ks. Castrén 2009; Jallinoja 2009; Yesilova 2009). Kaikki myös ”tietävät”, että käsitykset (hyvästä) perheestä ovat vaihdelleet ajassa, mutta muutoksia vastustetaan usein voimakkaasti vedoten siihen, että näin olisi aina ollut – ja että tämä olisi myös *oikein*. Se, miten perheitä määritellään, millaisia normeja, oletuksia ja odotuksia niitä kohtaan asetetaan, vaikuttaa siihen, miten perheissä eletään.⁹

Vahingoittavien perhesuhteiden ymmärtämiseksi on tärkeää tarkastella, miten ja millaisissa perheissä eletään, miten perheitä määritellään ja jäsennetään tieteellisesti tai millaisia perhekulttuureita ajassamme risteilee. Kuten Hannele

---

⁹ Tässä luvussa hyödynnän Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikön julkaisusarjassa ilmestynyttä *Väkivalta parisuhteissa ja perheissä* julkaisuani vuodelta 2000 ja erityisesti lukua ”Perheteorioita ja perhemalleja” (Notko 2000, 38–49). Myös muualla tutkimuksessani uudelleenkirjoitan ja laajennan kyseisen raporttini teemoja. Vuosikymmenen aikana tapahtunut muutos sekä perhetutkimuksen että perheissä tapahtuvan väkivallan ja vallankäytön tutkimuksen osalta näkyy tässä tutkimuksessa uusien näkökulmien mukaantulolla, mutta myös tiettyjen teemojen pysyvyydellä. Perhetutkimuksen piiristä ja arjen perhe-elämästä tuttu muutosten ja paikallaanpysyvyyden limittäisyys näkyy siten myös tavassani kirjoittaa. Olen tutkimuksellisessa mielessä kiinnostunut tämänkaltaisesta uudelleenkirjoittamisesta eli siitä, että tutkija reflektoi itse aiemmin kirjoittamaansa ja pohtii uusia näkökulmia aikaisemmille tulkinnoilleen tai muutoksia tutkimusotteissaan (vrt. Saresma 2004, 101, 104). Humoristisessa mielessä kyse on ikään kuin tarkistuksesta, onko itsensä kanssa samaa vai eri mieltä, mutta vakavasti ottaen tavasta heijastaa aiempia tutkimusnäkökulmia nykyhetkeen myös omat tarkastelukulmat mukaan lukien. Tällä tavoin vastaan myös omasta tutkijapositionistani kysymykseen siitä, miten ja mitä tässä sosiokulttuurisessa hetkessä voi kirjoittaa perhesuhteiden vallankäytöstä ja väkivallasta. Tutkimukseni loppuluvussa pohdin, miten ja millä tavoin nämä kuluneet kymmenen vuotta ovat perhesuhteiden väkivallan tutkimiseen vaikuttaneet.

Forsberg ja Tarja Pösö (2009) valvottuja tapaamisia tutkiessaan toteavat, perhesuhteet eivät ole vain ihmissuhteita vaan samanaikaisesti myös kulttuurisia käsityksiä ja institutionaalisia käytäntöjä. Vahingoittavista perhesuhteista kertovien tarinoiden tulkinnassa on siten keskeistä ympäröivän sosiaalisen maailman ymmärtäminen, ja tässä perhettä koskevat teoriat ja mallit ovat näkemykseni mukaan olennainen osa. Teorioiden ja mallien tunteminen on kahdensuuntainen prosessi: yhtäältä ne vaikuttavat siihen, miten me (perheissä) elämme, mutta toisaalta juuri elämällä (perheissä) me vaikutamme niihin.

3.1 Perheet pakettiin: malleja ja teorioita

Perheistä puhuttaessa, niitä tutkittaessa ja myös tehtäessä niistä politiikkaa on kyse usein halusta määritellä selkeitä vastakohtia: oikeaa ja väärää, sallittua tai kiellettyä, huonoa tai hyvää. Kriittisestä näkökulmasta ajatellen perhekeskusteluja leimaa usein tietty historiattomuus, jolloin esimerkiksi äidin ensisijaisuuden isään nähden tai ydinperheen perhemallina uskotaan olevan ”perinteisiä”. Kuitenkin vielä 1700-luvulla ”isän” ja ”äidin” suhde oli lähinnä päinvastainen, ja perheen ydin oli nimenomaan isässä ja isyydessä, jolloin esimerkiksi orpous määrittyi ennen kaikkea isättömyydeksi (Gillis 1992; ks. Alanen 1996). Myös ydinperhe on käsitteenä vasta muutamien vuosisatojen ikäinen ja konkreettisesti nykymuodossaan vielä huomattavasti nuorempi (Häggman 1994; Yesilova 2009). Käsitteisiin, oletuksiin ja odotuksiin perheistä liittyvät myös kiinteästi kysymykset sukupuolten paikoista, rooleista ja merkityksistä perhesuhteissa.

Tutkimukseni kohteena ovat naisten kokemat ja kertomat vahingoittavat perhesuhteet. Naisten asemaa, ja samalla suhdetta perheeseen ja avioliittoon, on määritelty ja tutkittu vuosisatojen ajan.¹⁰ Naisten asemaa perheissä ja perhe-elämän vaikutusta naisiin on tarkasteltu eri tieteenaloilla ja eri tutkimusotteilla hyvin eri tavoin, mutta pääasiallisesti ensimmäisen ja toisen aallon feministinen naisten suhdetta perheisiin käsittelevä tutkimus suhtautui kriittisesti naisten, lasten ja kodin yksinkertaistetun suoraviivaiseen yhteyteen. Kritiikki oli usein yhtä voimakasta kuin sen kohdekin, joten naisille on paitsi vaadittu valinnanvapautta myös erityisesti korostettu äitiyttä naista sitovana ja rajoittavana (ks. esim. de Beauvoir 1949/1999, 284–320).

Keskusteluja kuvastaa usein myös eräänlainen aallokkoisuus. Tietyt teemat näyttävät palaavan yhä uudelleen – joskin osin muuttuneessa muodossa – kun taas toiset näkökulmat jäävät vain hetkellisen kiinnostuksen kohteiksi. Toisinaan keskusteluja, niin yleisiä kuin tieteellisiäkin, käydään jonkinlaisena

¹⁰ Perheen ja sukupuolten sidoksia pohtivat 1700-luvun lopulla ja 1800-luvulla Friedrich Engels (”Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä”, 1884), varhaisfeministisestä näkökulmasta Mary Wollstonecraft (”Vindication of the rights of women”, 1792) ja John Stuart Mill (”Naisen asema”/”The subjection of women”, 1851/1981, ks. Jallinoja 1983), 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Aleksandra Kollontai (”Naisen asema taloudellisessa yhteiskuntakehityksessä” 1922/1973) ja Virginia Woolf (”Oma huone” 1929/1980), toisen aallon feministeistä esimerkiksi Betty Friedan (Naisellisuuden harhat 1963/1967) ja Adrienne Rich (”Of woman born” 1977).

varjonyrkkeilynä ja toisen tieteenalan tuntemuksen puutteessa keskusteluja voidaan käydä samanaikaisesti ristiin. Esimerkiksi siitä, mitä psykologinen perhetutkimus oli 1980-luvulla voi olla yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta katsoen "herkullista" vääntää kättä 2000-luvulla, vaikka tällainen asetelma on varsin hedelmätön monitieteisyyden ja uusien näkökulmien kehittämisen kannalta. Vastaavasti vahingoittavien suhteiden kohdalla esille nostetaan usein 1970-luvun feminististä väkivaltatutkimusta ilman sen peilaamista nykytutkimukseen. Esimerkiksi 1970-luvun patriarkaattitutkimusten haastamiseen käytetään edelleen runsaasti aikaa ja vaivaa, vaikka myös feministisen väkivaltatutkimuksen sisällä näin on jo ainakin jossain määrin tehty (Kelly 1996; Keskinen 2005, 25–34; Russo 2001).

Suvi Ronkainen ja Sari Näre (2008) huomioivat osuvasti toimittamansa väkivaltatutkimusantologian esipuheessa, miten huomattavan voimakas on se ideologinen vimma, jolla sukupuolen merkitystä väkivallassa pyritään vähentämään (esimerkiksi syyttämällä miesten perusteettomasta syyllistamisestä)¹¹. Ronkaisen ja Näreän mukaan on vaikea löytää toista ilmiökenttää, jossa sukupuolistunut rakenne olisi näin selvä, mutta jonka esille nostaminen yhä edelleen herättää emotionaalista ja aggressiivista torjuntaa. Torjunnan taustalla voi olla väkivallan taloudellisen ja henkisen hinnan tunnistaminen ja sitä kautta tekijöitä vastuuttavan diskurssin voimistuminen. Toinen syy aggressiiviselle torjunnalle voi olla väkivallan olemus symbolisesti sekä maskuliinisuuden ytimenä että potentiaalisena häpeän lähteenä. Erityisesti seksuaalisen väkivallan kohdalla ei ole kyse maskuliinista kunniaa tuottavasta tilanteesta vaan häpeällisestä kokemuksesta, kun taas esimerkiksi voitto rehdissä tappelussa voi sitä olla. Edelleen Ronkainen ja Näre pohtivat, onko yksilöideologian ja suhteellisen tassa-arvoistumisen kulttuurissa sukupuoli rakenteellistavana tai yliyksilöllisenä ilmiönä muuttunut tabuksi? Kun kaikki tulkitaan yksilöstä itsestään riippuvaksi, on rakenteellista näkökulmaa vaikea hyväksyä. Yhtäläisten mahdollisuuksien idea ulottuu myös väkivaltaan, jolloin miesten käyttämän fyysisen väkivallan vastaparina nähdään naisten henkinen väkivalta tai ainakin tunnevalta, joka motivoi miehiä käyttämään väkivaltaa (Näre 1994). Sukupuolen, seksuaalisuuden ja väkivallan kysymyksissä heijastuvatkin Ronkaisen ja Näreän (2008) mukaan piiloinen sukupuolikamppailu ja maskuliinisuuden kriisi.

Väärän ja oikean määrittelyt eivät siten koske vain perhediskursseja, joilla tarkoitan tässä tapoja puhua ja jäsentää perhettä tietynä sosiaalisena hetkenä. Perhediskursseihin on pääsy kaikilla, toisin kuin perhetutkimuksen diskursseihin, joita siis rakentavat ja muokkaavat (perhe)tutkijat. Riitta Jallinoja (2006) on tarkastellut vuosina 1999–2003 käytyä perhekeskustelua Helsingin Sanomien mielipide- ja Vieraskynä-kirjoituksissa. Keskusteluun osallistuivat sekä tavalliset kansalaiset, tutkijat että erilaiset asiantuntijat. Jallinoja määrittelee tämän ajanjakson familistiseksi käännteeksi, jolle keskeistä on perheeseen liittyvän kes-

¹¹ Yhdysvaltalainen esimerkki tällaisesta vimmasta on Richard Gellesin (2007) artikkeli "The politics of research. the use, abuse, and misuse of social science data - The cases of intimate partner violence", jonka sisältönä on esittää tutkijan itse konstruimisia käsityksiä, joita hän väittää esitettävän parisuhdeväkivallasta, naisista ja miehistä - ja jotka hän kumoaa mielestään virheellisinä ja faktoja vääristelevinä.

kustelun voimakas lisääntyminen ja erityisen perhe-asian nouseminen julkisille agendoille. Käsitteenä familismi ei kuitenkaan esiintynyt kertaakaan hänen aineistoinaan olleissa Helsingin Sanomien kirjoituksissa, eivätkä kaikki, etenkin perheasiasta keskustelleet tutkijat suoraviivaisesti lukeutuneet familistisen näkökulman kannattajiksi. Familismin käsitteen vastineena voisi Jallinojan mukaan käyttää perhemyönteisyyden käsitettä, vaikka kyse ei olekaan yksiselitteisestä termistä. (mt., 25–26.) Familismi rakentui Jallinojan tarkastelussa kahden pilarin, kotiäitiyden ja hyvän vanhemmuuden, varaan. Kotiäitien ja heidän kanssaan samanmielisten kirjoituksissa korostui yhtäältä valinnanvapaus, mutta toisaalta niissä muotoiltiin voimakkaasti normatiivista (kotihoito) ihannetta. Hyvästä vanhemmuudesta keskustelu sisälsi usein toistettuja fraaseja vanhemmuuden hukassa olemisesta sekä lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntymisestä. Näiden vahvasti historiasta lainaavien kahden peruspilarin lisäksi mukana oli tuoreempaa keskustelua esimerkiksi isyyslomista tai lasten iltapäivähoidosta, joka osoittaa Jallinojan mukaan modernin familismin joustavaksi, myös muutoksia ja uusia käytäntöjä sallivaksi. (mt., 102, 111, 131.) Kiinnostavaa on myös, että perheasia on politisoitunut familistiseksi juuri vuosituhannen vaihteessa. Olematta käsitteenä vakiintunut naisasian tai ympäristökysymyksen kaltaisesti on perheasia kuitenkin koostunut Jallinojan mukaan laajasta joukosta konkreettisia aiheita, jotka tähän keskusteluun osallistuneet ihmiset ovat mieltäneet kuuluvan samaan asiakokonaisuuteen ja joihin he myös ovat halunneet muutosta (mt., 20).

Perhe on instituutio, jota määritellään ja jäsennetään eri viitekehyksissä jatkuvasti. Perheessä tapahtuvaa väkivaltaa ja vallankäyttöä on siten mielekästä tarkastella myös erilaisten perhettä koskevien mallien ja teorioiden kautta. *Perheteorioilla* on merkityksensä paitsi siinä, miten perheitä tutkitaan tieteellisesti, myös laajemmin siinä, millaisissa viitekehyksissä perhettä tarkastellaan, mitä perhe on tai millaisen perheen ajatellaan suoriutuvan tehtävistään parhaiten. Tässä mielessä olennaista ovat oletukset ja odotukset siitä, minkä ajatellaan olevan perheen tehtävä. Vastaavasti *perhemallit* esiintyvät harvoin puhtaina, mutta niillä on ollut merkityksensä yhteiskunnan vahvistamille hyvän perheen malleille. Yksityinenkin perhe on siten vahvasti yhteiskunnan muovaama instituutio riippumatta siitä tukeeko, vai sanoutuuko se irti kulloinkin vallalla olevista käsityksistä hyväksyttävästä perheestä ja perhe-elämästä. Tukeminen ja hyväksyminen tai vastaavasti tuomitseminen ja hylkääminen ovat yhtä lailla merkkejä kannanotosta. (Notko 2000, 38–39.)

Perheteorioiden ja perhemallien esittelyn avulla pyrin osoittamaan taustatekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, miten perheessä tapahtuva väkivalta ja vallankäyttö kontekstoituvat ja miten niistä kerrotaan. Kyse on myös siitä, miten väkivaltaan ja vahingoittamiseen suhtaudutaan perheen ulkopuolella, mihin kirjoittajat viittaavat esimerkiksi kulissien ylläpitämisellä, jolloin perheen ulkopuoliset ovat tahattomasti tai tarkoituksella olleet tietämättömiä väkivallasta. Konkreettinen perhe-elämä, perhettä koskevat käsitykset ja väkivalta kietoutuvat usein varsin monimutkaisesti toisiinsa. Jos esimerkiksi naisten työssäkäynti koetaan uhkana ydinperheelle, voidaan miesten naiseen kohdistuvaa väkivaltaa

pitää ”luonnollisena” reaktion naisten ”tottelemattomuuteen”. Tämänkaltaisia selityksiä naisiin kohdistuvalle väkivallalle esitetään muun muassa ankariin uskonnontulkintoihin nojautuvissa yhteiskunnissa (ks. esim. El Saadawi 1992, Nurmi & Helander 2000). Vastaavasti yksilöllisyyttä painottavassa yhteiskunnassa väkivallan kohteena olevat naiset voidaan nähdä olevan itse vastuussa omasta elämästään ja siten olevan täysin vapaita valitsemaan väkivallattoman elämän (Husso 2003, 150–154; ks. myös Heiskanen & Piispa 1998, 12–13, 83). Tällainen yhteiskunta voi pitää tarpeettomana väkivaltaan puuttumista tai avun järjestämistä väkivallan uhreille. Kuten tutkimuksessani useasti totean, vain hieman karkeistaen tilanne oli Suomessa pitkään juuri tällainen (Notko 2000, 39; Pehkonen 2003). Joiltakin osin yhä edelleen väkivallan uhrien saama apu on varsin satunnaista ja vaatii edelleen kansallisen tason koordinoitua (ks. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma 2010).

Perhettä on tarkasteltu sosiologiassa pitkään yhteiskunnallisena instituutiona, jolloin tutkittavana ovat olleet perhettä koskevat viralliset (ja epäviralliset) normit, lait ja asetukset. 2000-luvun sosiologian oppikirja, Kimmo Saariston ja Kimmo Jokisen *Sosiologia*, tuo esille, miten eri aikoina ja eri paikoissa perhe on määritelty eri tavoin ja kuinka määritelmät perheestä ovat sidoksissa niihin sosiaalisiin ja kulttuurisiin ympäristöihin, joissa ihmiset pohtivat, mikä heidän perheensä on ja mitä he perheellä tarkoittavat (2004, 97–98). Suomalaisen sosiologian vanhemman oppikirjaklassikon, Erik Allardtin (1985) *Sosiologia I* -teoksen mukaan osa perhettä koskevista normeista on legitimejä, yleisesti hyväksytyjä. Näiden normien seurauksena muotoutuvat käsityksemme sallitusta ja hyväksyttävästä perhe- ja roolikäyttäytymisestä tai siitä, millainen on huono tai poikkeava perhe. Perheinstituutiota on neutraalimpien normien ohella säädelty myös moraalisesti. (Allardt 1985, 221–226.) Väkiältä sijoittuu näissä ”yleisesti hyväksytyissä” hyvän ja huonon perheen malleissa tai käsityksissä sallitusta perhekäyttäytymisestä outoon paikkaan: tekstuaalisesti (julkiset lausumat ja kannanotot, ”yleinen mielipide”) väkiältä on tuomittavaa, mutta konkreettisesti se helposti peitetään ja unohdetaan. Väkiältä perheessä on usein hiljaisuuden ja pimeän alue, jota ei kuulla eikä kuunnella eikä myöskään haluta nähdä (Notko 2000, 39). Väkiältä ja huoltoriitoja oikeudenkäyntiasiakirjojen pohjalta tutkinut Teija Hautanen (2010) huomioi, miten esimerkiksi edelleen on varsin tavallista, että toisen tai molempien vanhempien väkiältä ei oteta mitään kantaa tai se tehdään hyvin epäsuorasti.

3.2 Funktionalistinen perheteoria ja sen kritiikki

Sosiologian klassikon Talcott Parsonsin 1950-luvulla kehittämän funktionaalisen perheteorian mukaan perheen perustehtävänä on jatkuvuuden ylläpitäminen yhteiskunnallisessa työnjaossa (Parsons 1967; ks. Karhu 1998; Saaristo & Jokinen 2004, 92–98). Funktionalistinen perhe tuottaa jälkeläisiä ja kasvattaa heistä vallitsevia arvoja ja normeja noudattavia, yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Aikuisten tunne-elämän tasapainottaminen on nähty myös perheen perus-

funktiona. Parsonsille perhe oli yksi tärkeimmistä yhteiskunnan osa-alueista, ja se oli välttämätön monen muun sosiaalisen instituution olemassaololle. Perhe toimi malliesimerkkinä toisiinsa vastavuoroisissa suhteissa olevista rooleista, kuten isän ja äidin, miehen ja vaimon tai äidin ja lapsen välisistä suhteista. Kullekin roolille oli varattu selkeä tehtävä ja asema perheessä. Parsonsin mukaan laillisesti vihityt nainen ja mies sekä heidän yhteiset lapsensa eli ydinperhe soveltui tähän tehtävään parhaiten. (Parsons 1967; Saaristo & Jokinen 2004, 90–93.) Tiivistetysti Parsonsin teorian voi esittää nelikentässä, jossa isä on instrumentaalinen johtaja (perheen ulkopuoliset tehtävät), äiti ekspressiivinen johtaja (perheen sisäiset tehtävät) ja jossa poika sosiaalistuu instrumentaaliseksi ja tytär ekspressiiviseksi. Pohdittavia kysymyksiä on muun muassa se, mitä tapahtuu perheen sisällä kun funktionaalinen työnjako murtuu. Nykyajassa äiti on pitkään ollut ”instrumentaalinen” ja vastaavasti isä on parhaillaan tulossa ”ekspressiiviseksi.” (Jallinoja 2008.)

Kuten monissa moraalia koskevissa ja oikean, hyvän elämän määrittelyn kysymyksissä useat ”vanhanaikaisetkin” teorat ja ajatusmallit pitävät pintansa.¹² Sukupuolen merkitys näissä määrittelyissä on usein selkeä, sillä naisten ja miesten paikat perheessä ovat edelleen eri tavoin säädeltyjä (Hays 1996; Veijola ja Jokinen 2001, 135–143; Sevenhuijsen 1998, 13; Tronto 1993). Pirkko Karhu (1998) toteaa, että Parsonsin perheelle antamien tehtävien hoitajaksi on helppo ajatella jokin instituutio, mutta ei ole kuitenkaan lainkaan välttämätöntä, että juuri perheinstituutio olisi ainoa tai edes paras täyttämään näitä tehtäviä (mt., 138). Jo yli neljännesvuosisata sitten Elina Haavio-Mannila (1984, 118–120) toi esille, että äiti omien lastensa hoitajana ei ole aiemminkaan ollut mitenkään luonnollinen välttämättömyys, vaan esimerkiksi maatalouksissa sisarukset, isovanhemmat ja muut sukulaiset ovat hoitaneet usein lapsia. Kuten Pirkko Karhu (1998, 150) huomauttaa, ennen 1900-lukua äiti ei ole ollut lastensa ensisijainen hoitaja missään yhteiskuntaluokassa. Ylempien yhteiskuntaluokkien perheissä lapsista huolehtivat imettäjät, lastenhoitajat tai kotiopettajat. Talonpoikais- ja käsityöläisperheissä nuoret äidit olivat tärkeä osa työvoimaa, eikä heillä ollut mahdollisuuksia käyttää aikaansa lastenhoitoon. Lapsia hoitivatkin vähemmän tehokkaat työntekijät, kuten vanhukset ja lasten vanhemmat sisarukset. Varhaisen teollistumisen aikana naiset kävivät palkkatyössä, samoin palkolliset naiset maaseudulla. Lapsia eivät siten hoitaneetkaan äidit mutta naiset kylläkin. (mt.)

Funktionalistinen perheteoria tarjoaa lukuisia kohtia, joiden kritisointiin on ollut helppo löytää perusteita. Esimerkiksi lasten sosiaalistamisesta ovat perheen ohella vastuussa päiväkodit, koulu, kaveripiiri ja media, vaikka perhe

¹² Riitta Jallinoja (2008) tarkasteli Talcott Parsonsin perheteoriaa luennossaan Perhetutkimuksen päivillä maaliskuussa 2008. Jallinojan mukaan Parsonsin teorian ongelma on, ettei se ole tarpeeksi abstrakti. Erotakseen empiirisestä tarkastelukulmasta ja olakseen nimenomaisesti teorian pätevä, teoria ei voi sisältää viittauksia tilastotietoihin esim. avioeroista tai perheellisten naisten työssäkäynnistä. Tilastojen avulla Parsons halusi osoittaa, että ydinperhe on yleisin perhemuoto ja että vallitseva käytäntö on, että äidit ovat pienten lasten kanssa kotona. Tämä vei kuitenkin Jallinojan mukaan pohjan siltä, että Parsonsin ”teoria” on teoria perheestä, sillä yleisyyden pohjalta ei voi rakentaa teoriaa eikä teorioilla voi todistaa ydinperheen vallitsevuutta tai perhemuotojen moninaisuutta: teorat ovat abstrakteja.

lasten elinympäristönä on edelleen merkityksellinen. Erityisesti uuden lapsuus-tutkimuksen piirissä on kuitenkin haastettu näkemyksiä lapsista vain sosiaalis-tamisen kohteina ja lapsuutta ikävaiheena vasta matkalla kohti täyden toimi-juuden aikuisuutta. Tilalle on määritelty lapsuutta yhteiskunnallisena ilmiönä ja lapsia sosiaalisina toimijoina. Perhe on tässä yhteydessä vain yksi lapsen kas-vuympäristö muiden joukossa (Alanen 2005, 167–179). Kritiikin kohteena on ollut myös funktionalistisen teorian suhde sukupuoleen, sillä keskeistä siinä on miehen psyykkisten ja fyysisten tarpeiden tyydyttäminen (Karhu 1998, 138–139, Muncie & Sapsford 1995, 23–24.)

Yhtäältä myös funktionalistisen perheteorian kritiikkiä voidaan kritisoida. Kritiikki, mutta myös kritiikin kritiikki on kuitenkin samalla tavoin aikasidon-naisia kuin myös itse arvioinnin kohteena oleva teoria. Perhemuotojen, -mallien ja -teorioiden suurin murros on 2000-luvulla jo eräässä mielessä takanapäin, joten funktionalistisen perheteorian arvioinneissa esitetyt ajatukset perheen ul-kopuolisen sosiaalisen ympäristön yhä enenevästä vaikutuksesta ovat yhtäältä toteutuneet (vrt. Jokinen 2009), mutta toisaalta perheen yhä voimakas vaikutus on kenties suurempi kuin kritiikeissä ennustettiin (vrt. Jallinoja 2006). Yksilöllisyyttä korostavan aikakauden alussa oletukset perheen merkityksistä olivat enimmäkseen visioita sen osittaisesta korvautumisesta muilla sosiaalisilla ra-kennelmilla ja perheen merkityksen vähenemisestä¹³. Yksilöllisyys myös hä-märsi perheisiin liittyvät sidokset, niin toivotut kuin ei-toivotutkin. Korvautu-misen sijaan on voitu havaita enemmänkin sisällöllistä muuttumista, esimerkik-si ydinperheiden rinnalle nousseet ero-, uus- tai lesbo- ja homoperheet (ks. esim. Smart & Neale 1999). Neuvoteltavuuden ja joustavuuden lisääntyessä per-hesuhteiden erityisyys ja perhesiteiden merkitys vaikuttavat säilyneen edelleen voimakkaina (esim. Castrén 2009; Ketokivi 2009; Sevón & Notko 2008).

Riitta Jallinoja (2008) on hahmotellut perheen teoretisointia erityisesti kahdenlaisen käsitteen näkökulmasta, jolloin perhe olisi nähtävä 1) abstraktina käsitteenä, joka ei viittaa minkäänlaiseen empiiriseen perhemuotoon tai 2) em-piirisenä, jolloin se on myös tutkimuksen kohde. Abstraktiin perheen käsittee-seen kuuluvat ajatukset siitä, että perhe järjestää äidin, isän ja heidän lastensa suhteita, perhe mieltyy kaikkia osapuolia sidostavaksi sidokseksi ja että perhe on partikulaarinen eli perheenjäseniä ei voi yksinkertaisesti vain vaihtaa, ja näiltä osin perhe on universaali. Vastaavasti perheen empiirinen tutkimus koh-distuu Jallinojan mukaan niihin tapoihin, joilla äidin, isän ja heidän lastensa suhteita järjestetään ja niihin keskinäisiin sidoksiin, joita heidän välilleen syntyy. Niiden mekanismien tunnistaminen, joiden välityksellä perheenjäsenten väliset suhteet ja sidokset organisoituvat, on tutkimuksen tehtävä sekä ne tapahtumat ja tapahtumien sarjat, jotka tuottavat ajalle ominaisia perhemuodostelmia. Jal-linojan mukaan tutkimuksen olisi keskityttävä nykyistä enemmän prosesseihin,

¹³ Tässä viitatus Pirkko Karhun (1998) artikkeli teoksessa ”Sosiologisia karttalehtiä” ei enää esiinny saman teoksen vuoden 2004 painoksessa. Artikkelin poisjäämisen syytä voi olla useita, mutta oman tulkintani mukaan yksi mahdollinen selittävä tekijä voisi olla juuri perhetutkimuksen ja -kritiikin muutos kuuden vuoden aikana. Ironista kyl-lä, Karhu itse kirjoittaa, miten suomalaisissa sosiologian perusoppikirjoissa perheelle varattu tila on jatkuvasti pienentynyt (mt., 144).

koska perhemuodostelmat ovat melkeinpä jatkuvassa liikkeessä. Esimerkkeiksi perheilmioista, joiden voi ajatella juontuvan abstraktista perhekäsitteestä, Jallinoja antaa ”lapsen hylkäämisen” (jos ei ajateltaisi lapsen kuuluvan äidilleen ja isälleen, ei olisi myöskään käsitystä hylkäämisestä) ja ”yhteishuoltajuuden.” Tällä Jallinoja viittaa siihen, että jos ei olisi käsitystä isän, äidin ja lapsen yhteydestä, ei voitaisi puhua yhteishuoltajuudestakaan. (Jallinoja 2008.)

Tunnettu brittiläinen perhetutkija Carol Smart (2007) pohtii perheiden sosiologisessa tutkimuksessa esiintyvää jännitettä laajojen yleistävien, teoreettisten julkilausumien ja pienimuotoisen, yksityiskohtaisen empiirisen tutkimuksen välillä. Smart toteaa, että laajat perhettä koskevat teoriat on kehitetty suhteessa valtavirtasosiologian trendeihin, ja tästä syystä ovat muodostuneet niin funktionalistiset teoriat (Parsons & Bales 1956), marxilaiset teoriat (Engelsistä joihinkin feministisiin lähestymistapoihin), feministiset teoriat kuin riski- ja individualisaatioteoriatkin (Beck & Beck-Gernsheim 1995.) Vastaavasti empiirinen, laadullinen tutkimus on ollut pienimuotoista, paikallista, tulkitsevaa ja vastahakoista yleistämään. Näistä piirteistä johtuen perheiden sosiologisella tutkimuksella on Smartin mukaan ollut vain vähän vaikutusta ”sosiologiseen Ajatteluun” (”sociological Thought with capital T”). Smart nostaa esille 1950-luvulta alkaneet suuren teoretisoinnin vaiheet, joissa perhe-elämä on liitetty laajempiin sosiaalisiin muutoksiin, kuten teollistumiseen, kapitalismiin, sodanjälkeiseen järjestykseen/funktionalismiin, patriarkaattiin ja myöhemmin globalisaatioon. Smart tähdentää empiiristen, yksityiskohtaisten tutkimusten ja suurten teorioiden perustavanlaatuaista eroa ja pitää triviaalina suurten teorioiden kritisointia perhe-elämän ylyksinkertaistamisena. Suuria teorioita tulee kuitenkin tarkastella kriittisesti, koska niillä on vaikutuksensa myös arjen perhe-elämään muokkaamalla sitä, miten ihmiset kokevat perheensä tai miten he ymmärtävät toisten ihmisten perheitä. (mt., 7-10.)

Tärkeimmiksi perheistä käydyiksi keskusteluiksi Smart (2007) määrittelee keskustelun laajennetun perheen katoamisesta ja ”modernin” ydinperheen noususta, avioliiton merkityksen vähenemisestä taloudellisena sopimuksena ja puolisoiden kumppanuussuhteen merkityksen kasvamisesta, lapsuuden statuksen muuttumisesta ja lapsikeskeisyyden lisääntymisestä sekä viimeisimpänä keskustelun ydinperheen heikkenemisestä ja joustavien perhesuhteiden noususta (vrt. Jallinoja 2006). Talcott Parsons ja Robert Bales (1956) pitävät ydinperhettä moraalisesti parhaimpana ja ”suorituskykyisimpänä”, joten laajennetun perheen heikkeneminen on ollut tässä mielessä myönteinen asia (ks. myös Jallinoja 2008). Kumppanuusavioliiton historia ulottuu Smartin mukaan jo 1800-luvun alkuun mutta voimallisimmin 1920- ja 1950-luvuille. Smart viittaa Anthony Giddensin (1992) yhteenvirtaavan rakkauden ja puhtaan suhteen käsitteisiin ja toteaa, että on mahdollista, että ajatukset kumppanuusliiitoista voimistuivat ikään kuin ”uusina” ajatuksina aina uudelleen.

Pisimpään jatkunutta keskustelua on käyty perheen heikkenemisestä ja kriisiytymisestä, jonka todisteena on pidetty tilastoja avioeroista, yksinhuoltaja-äitiydestä ja avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista. Tämänkaltaisen kehityksen syinä on pidetty individualismin voimistumista ja itsekkeskeisyyttä tois-

ten tarpeiden kustannuksella. Keskustelussa on ollut voimissaan käsitys perheiden ”kultaisesta aikakaudesta”, jolloin olisi eletty nykyaikaan verrattuna onnellisissa ja vastuullisissa perheissä. Smart toteaa, että mitä enemmän empiiristä (historiallista) tutkimusta perheistä on, sitä selvemmin tulee esille ”kultainen aikakausi” on vain myytti, jota on tarkoitushakuisesti käytetty kritisoimaan nykyajan perheiden moninaisuutta. Empiirisistä todisteista huolimatta myyttiä on ylläpidetty tiukasti ja Smart huomauttaakin miten tärkeää on huomioida se, että perheiden tarkastelussa ollaan usein tekemisissä toiveiden, kaipausten, virheellisyyksien ja nostalgian kanssa. (Smart 2007, 10–16.)

3.3 Familistiset ja individualistiset perhemallit

Perheteorioiden tarkoitus on ollut tarjota ensisijaisesti käsitteellisiä jäsenyyksiä perheinstituutioista. Sen sijaan perhemalleilla on pyritty tavoittamaan elettyä perhe-elämää, mutta usein osoittamaan myös käsityksiä oikeista tavoista elää perheissä ja perheinä. Familistisen perhekäsityksen juuret ulottuvat 1600-luvun puritaaniseen perheeseen ja 1800-luvulla keskeisesti ydinperheeseen. Äitilapsisuhteen keskeisyys, lasten ja naisten paikka kotona ja mies julkisessa tilassa perheen edustajana olivat familismin konkretisoitumia ydinperheen ideassa. Ydinperhe oli normaalin elämän malli ja hyveelliset vaimot viettiensä varassa toimivien miesten vastapaino. (Helén 1997, 104–105; Jallinoja 1997, 39–42, 202.)

Familismissä myös tunteet ja rakkaus tulivat keskeisiksi (Jallinoja 1984, 55). Timo Airaksinen (1994) tarkastelee Hegelin vuonna 1821 julkaistun *Oikeusfilosofia* -teoksen valossa perhettä osana yhteiskunnallisen elämän kukoistamista ja kehittymistä järjen hallinnassa. Hegelin mukaan perhe perustui rakkaudelle, ”perhe ei ole sopimuksen asia vaan rakkauden siteen ilmenemä.” Rakkaus oli syy kahden eri sukupuolta olevan, toisilleen vieraan ihmisen liittymiseen yhteen, joka vastaavasti johti avioliittoon ja lapsiin. Perhe hajosi lasten muuttaessa pois lapsuudenkodistaan. (Airaksinen 1994, 163–164.) Ainutkertaisen rakkauden ja siihen pohjautuvan perheen ideaali elää edelleen. Tämän mallin mukaista kansalais- ja asiantuntijakeskustelua pohtivat muun muassa Soile Veijola ja Eeva Jokinen (2001) tuodessaan esiin keskustelujen voimakasta huolta avioerojen liiallisesta määrästä ja vaatimuksista kestää (huonossakin) liitossa (mt., 124–143).

Vahingoittavien perhesuhteiden tarkastelussa on siten tärkeää nähdä ”oikean” ja ”väärän” perhe-elämän määrittelyiden merkitys. Seksuaalisuudella ja sen sääntelyllä on ollut merkityksensä paitsi ydinperheideologiassa, myös yleisemmin parisuhdetta ja väkivaltaa koskien. Leo Nyqvistin (2008) haastattelusta väkivaltaa käyttäneistä miehistä osa projisoi ongelmat kumppaniinsa ja tämän seksuaalisuuteen, osa taas piti väkivallan syinä enemmänkin keskinäisiä vuorovaikutustilanteita. Jälkimmäisessä tapauksessa väkivalta näyttäytyi keinoon murtautua ulos uhri-positiosta. Väki- tai sen uhka oli saattanut syntyä esimerkiksi miehen tai naisen kokemasta mustasukkaisuudesta, naisen tavasta pukeutua, hänen käyttäytymisestään sosiaalisissa tilanteissa tai kiinnostuksen

puutteesta seksiin miehen kanssa. Nyqvistin mukaan miesten kontrollikäyttäytyminen on useasti seksuaalistunutta emotionaalista väkivaltaa, jossa kontrollin tavoitteena on naisen seksuaalisuuden kahlitseminen. (ks. myös Husso 1994; 1996, 88.)

Hieman toisen käsittelykulman ydinperheen idean käsittelyssä on ottanut Ilpo Helén (1997, 104–105) käyttäessään ydinperhettä poliittisessa merkityksessä erotettuna sosiaalishistoriallisista, eleyistä perhemuodoista. Helénin mukaan perhe järjestyi 1700-luvun loppupuolelta 1900-luvulle ydinperheeksi, millä hän viittaa valistusajan älymystö- ja porvaristoideologioiden ideaan ja ihanteeseen vanhempien ja lasten intiimeiksi suhteiksi rajautuneesta perheestä. ”Ydinperheistymisessä” on siten Helénin mukaan kyse siitä, miten kotitalouden ja perhesuhteiden asema poliittisen vallan ja yhteiskuntajärjestyksen asetelmissa muuttui. Ydinperheestä tuli yhteiskuntaelämän säätelyn ja hallinnan väline. (ks. myös Foucault 1998.) Perheen poliittisuus on kuitenkin myös monin tavoin konkreettista, perhesuhteiden järjestämiseen, perheissä olemiseen ja elämiseen kiinnittyvää. Jaana Vuori (2001, 20–23) huomioi, miten maailmansotien jälkeen vanhemmuudesta tuli yhä selvemmin sukupuolikysymys. Äitiydestä tuli käytännöllinen asia, tavoitteena olivat äitien kasvattamat ja huoltamat fyysisesti terveet ja siveellisesti kansalaiskuntoiset lapset. 1940-luvun väestökeskustelussa perheen suurella lapsiluvulla oli tärkeä merkitys. Fyysisestä terveydestä liikuttiin yhä enemmän äidin ja lapsen välisen vuorovaikutuksen ja läheisen suhteen korostamiseen.

Familismista on käsitteenä esitetty myös erityisesti konkreettiseen, perhesuhteissa toimimiseen liittyviä määritelmiä. Peter L. Hellerin (1970) mukaan familismi on sosiaalisen organisaation muoto, jossa yksilön tarpeet ovat alisteisia perheen tarpeille. Familismi olisi siten ollut hallitseva muoto traditionaalisissa ja talonpoikaisyhteiskunnissa. Heller viittaa myös käsityksiin siitä, että individualismi olisi paitsi familismin vastakohta myös urbaaneissa yhteiskunnissa hallitseva muoto. Heller on myös muodostanut familismia mittavan asteikon, joka sisältää muun muassa kysymyksiä tunteesta, että perheenjäsenet kuuluvat erityisesti perheeseen ryhmänä ja että muut ihmiset ovat siitä ulkopuolisia tai täydellisestä yksilön toiminnan ja perheen päämäärien saavuttamisen integraatiosta. Edelleen familismia mitattiin muun muassa esittämällä kyselytutkimuksessa väittämiä, kuten ”Aina kun on mahdollista, henkilön tulisi keskustella tärkeistä päätöksistä, kuten avioitumisesta, työstä tai asumisesta, muiden perheenjäsenten kanssa ennen toimeen ryhtymistä” tai ”Lapsilla on velvollisuus huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan yhtä paljon kuin velvollisuus huolehtia omista lapsistaan”. Tässä 1970-lukulaisessa yhdysvaltalaisessa artikkelissa familismi määrittyi siten erityisesti lasten ja vanhempien suhteissa ja myös aikuisten lasten suhteissa lapsuudenperheeseensä. Muutama vuosikymmen myöhemmin yhdysvaltalaiset Jan E. Dizard ja Howard Gadlin (1990, 6) määrittelivät familismin keskinäiseksi tunteeksi sitoutumisesta, jakamisesta, yhteistyöstä ja läheisyydestä sekä familismin perheenjäsenten välisiä sidoksia määrittävänä. Eurooppalaisesta näkökulmasta tätä kritisoi David Morgan (1991) painottaessaan familismin käsitteen kehittymistä tietyssä historiallisessa kon-

tekstissa, jossa modernin ajan ideologiset konstruktio "perheestä" ovat syntyneet. Näin ollen familismin käsitteen käyttö on Morganin mukaan eräässä mielessä kaupankäyntiä myös näiden ideologioiden kanssa.

David Morgan (1996) on siirtänyt perheiden tarkastelun näkökulmaa rakenteesta käytäntöihin. Perhe on käytäntöjä ja prosesseja, jolloin tärkeiksi tulevat esimerkiksi kysymykset siitä, kuka hoivaa, miten ja missä hoivataan tai kuka laittaa perheen ruoan. Vertailemalla perherakenteen ja perhekäytäntöjen käsitteitä ero tulee selväksi; ensimmäinen on staattinen, konkreettinen "asia", kun vastaavasti jälkimmäinen sisältää ajatuksen tekemisestä ja toiminnasta. Vanhempi-lapsisuhteen rakenne on yksi asia, mutta lasten ruokkimisen käytännöt toinen. Morganin mukaan käytännöt ovat usein arkipäivän elämän pieniä fragmentteja, ja niihin liittyy ainakin jonkinasteista säännöllisyyttä vaikka myös joustavuutta. Edelleen, käytännöt ovat tiiviissä yhteydessä historiaan, jonka aikana ne muotoutuvat, sekä toimijan henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen. Perhekäytännöt eivät ole vain kognitiivisesti konstruoituja, vaan ne sisältävät myös emotionaalisia ulottuvuuksia. Morgan korostaa, että perhekäytäntöjä ei tule tarkastella vain myönteisessä mielessä, sillä ne voivat olla myös alistavia, rajoittavia, uhkaavia tai vaarallisia. Perhekäytännöt ovat aina suhteessa muihin sosiaalisiin käytäntöihin, kuten sukupuolittuneisiin tai taloudellisiin käytäntöihin. Käsitteenä perhekäytännöt tarjoaa näkökulman perheestä erilaisina muuttuvina suhteina yhden yksinkertaistetun perheen sijaan sekä ajatuksen sosiaalisesta toimijasta, joka osallistuu näihin käytäntöihin ja jolla on myös mahdollisuus muokata niitä. (mt., 186–197; Morgan 1999; Saaristo & Jokinen 2004, 97–98; Sevón & Huttunen 2004; Smart & Neale 1999, 21.)

Ihmissuhteissa elämisen yksilöllisyyttä ja yksilöllistymistä korostavista tutkijoista yksi tunnetuimpia on brittiläinen sosiologi Anthony Giddens (1991, 1992) jonka yhteenvirtaavan rakkauden ja puhtaiden suhteiden käsitteet ovat perhetutkimuksessa usein viitattuja mutta myös runsaasti kritisoituja (ks. esim. Hokkanen 2005; Jamieson 1999; Ritala-Koskinen 2001; Veijola & Jokinen 2001)¹⁴. Giddensin kuvaamat suhteet ovat enemmän yksilöllisten tunteiden varassa ja myös alkavat ja päättyvät niiden mukaan (1991, 6; 1992, 58–59). Individualistinen ihmiskäsitys ja perhemalli perustuvatkin ajatukselle vapaista yksilöistä, joiden toimintaa ja valintoja ohjaavat ensisijaisesti omat halut niin konkreettisinä tahtomisina kuin seksuaalisina haluina (vrt. Nykyri 1998, 98–99). Vahingoittavassa suhteessa eletty elämä ei siten pakottamatta taivu yksilöllisyyden ideaan, itsen ja omien etujen ensisijaiseen ajamiseen (ks. Notko 2000, 44). Käsittelem näitä kysymyksiä myös luvussa 4 pohtiessani relationaalisuuden ja ambivalenssin merkityksiä vahingoittavien suhteiden analyysissä ja niiden ymmärtämisessä.

Individualismin ja familismin kulloisistakin voimakkuuksista tai keskinäisestä kamppailusta ja sen vaiheista on esitetty erilaisia tulkintoja. Carol Smart

¹⁴ Vastaavasti myös puhtaiden suhteiden idean kritiikkiä on myös kritisoitu. Esimerkiksi Jaana Maksimainen (2008) korostaa puhtaan suhteen käsitteen toimimista analyttisenä käsitteenä nykyajan ihmissuhteiden sosiologiseen luonnehdintaan, eikä sitä siten tulisi ottaa empiirisenä kuvauksena todellisista suhteista.

(2007, 133–134) kirjoittaa, miten individualismin hengessä populaari vaatimus laadukkaista suhteista yhdistettynä yleiseen käsitykseen siitä, että huonoista suhteista on helppoja ja nopeita teitä ulos, voivat luoda kuvitelmia siitä, että ongelmat ratkeavat yksinkertaisesti vain siirtymällä eteenpäin. Vastaavasti eräät perhetutkijat korostavat naisten lisääntyneitä valinnanmahdollisuuksia nykyajassa. Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim (2001, 90–91) nostavat esille naisten parantuneet mahdollisuudet valita elämänsä kulkua, kuten siviilisäätynsä tai esimerkiksi eroamisen epätydyttävästä avioliitosta. Tästä huolimatta myös he huomioivat naisten edelleen miehiä suuremman ”koordinoituvastuun” perheissä, vaikkakin – varsin keski-luokkaisesta ja keskieuropalaisesta katsantokannasta perhe-elämään – jaettuna isoäidin, au pairin tai lastenhoitajan kanssa.

Miehen, isän ja perheen suhteet ovat myös muuttuneet tai pikemminkin erilaiset kehityskulut elävät ja muovautuvat rinnakkain, kuten Jouko Huttusen (2001) määritelmät ohenevasta ja vahvistuvasta isyydestä ja niiden yhtäaikaaisuudesta nyky-yhteiskunnassamme osoittavat. Yhtäältä miehiä houkuttelee uuteen isyyteen, ottamaan yhä enemmän vastuuta lastenhoidosta, mutta samalla isän vastuunotto mielletään yhä edelleen valinnaksi, jonka mies voi tehdä, jos itse haluaa (vrt. Paaajanen 2006; Tolkki-Nikkonen 1990, 21). Äitien lapsesta huolehtiminen ja hoivaaminen taas on yhä edelleen normi, josta poikkeamista ei voi sosiaalisesti hyväksytysti perustella vähäisellä kiinnostuksella tai haluttomuudella hoitaa lasta tai vastuun antamisella toiselle vanhemmalle (ks. esim. Vuori 2004). Yhä edelleen velvoittava vanhemmuus tarkoittaa velvoittavaa äitiyttä (Sevón & Huttunen 2004, 141). Paitsi perheen sisällä vanhemmuuden ja hoivan jakamisen sukupuolittuneisuudella on merkityksiä esimerkiksi työelämässä. Perhetekijät heikentävät naisten työmarkkina-asemaa, mutta ovat merkityksellisiä tai jopa myönteisiä miehen työmarkkina-aseman kannalta. Erityisesti pienet lapset vaikeuttavat naisten työllistymistä (Ollikainen 2006).

Monissa perheisiin liittyvissä kysymyksissä oleellista onkin vastakkaisten tai ristiriitaisten ilmiöiden yhtäaikaisuus. Avioliittojen määrä on ollut nousussa ja erojen määrä suhteellisen pysyvällä tasolla viimeisen vuosikymmenen ajan, mutta samalla erojen määrä on Suomessa länsimaittain vertaillen korkea (Castrén 2009; Väestö- ja tasa-arvotilastot 2004). Isät osallistuvat yhä enemmän lasten ja perheen hoivaan ja huoltoon, mutta edelleen perhevapaita käyttävät pääasiassa naiset ja pääasiallinen vastuu kodin- ja lastenhoidosta on naisilla (Melkas 2004; Paaajanen 2003, 2006; Reuna 1998). Vastaavasti perheiden sisäisestä fyysisestä ja henkisestä väkivallasta keskustellaan yhä enemmän ja tutkimus sekä auttamiskeinot ovat lisääntyneet, mutta viitteitä väkivallan merkittävästä vähenemisestä ei ole nähtävissä (Piispa ym. 2006). Vastakkaisuudet, ristiriidat ja eri kehityskulkujen yhtäaikaisuus yhtäältä vaikeuttavat, toisaalta pakottavat laaja-alaiseen perhe-elämän tarkasteluun. Yhden totuuden sijaan perhe-elämä muuttaa jatkuvasti muotoaan, liikkuu ja elää niin yhteiskunnan kuin yksilöiden tasolla. Yhtäaikaisuuden paradoksia kuvaa myös se, että jatkuvan liikkeen lisäksi perheitä koskevat myös monet pysyvyydet, jatkuvuudet ja paikalleenjämmiset (vrt. esim. Jokinen & Veijola 2001). Yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden

dilemmasta Kimmo Jokinen (2000) huomioi, miten ihmisen elämänkaaren kerroinnallistaminen on joissakin yhteyksissä nähty irtaantuneen perheen ja suvun kaltaisista yhteisöarakenteista ja siirtyneen enenevässä määrin yksilön omalle vastuulle. Samanaikaisesti käydään keskustelua perhearvojen ja -yhteisyyden tai ”vanhan ajan” kasvatustavojen paluusta (mt.). Pysähtyminen ja liike limityvätkin monimutkaisilla tavoilla toisiinsa (McNay 2000).

Perhemalleja on usein jaettu, edellä esitettyjen mallien tavoin, toisilleen vastakkaisiksi. Perinteinen perhe on nähty yksilöä ja erityisesti naisen vapautta rajoittavana. Moderniin malliin taas kuuluvat itsenäisten yksilöiden vapaus keskittyä omaan kehitykseensä ja sitoutua parisuhteeseen ja perheeseen vain rajoitetusti. Perhemallien keskeinen ajatus on se, että perhesiteiden ja yksilön kehityksen välillä vallitsee perustavanlaatuisen ristiriita: on valittava vain toinen. Tolkki-Nikkonen (1990, 22) huomioi, että voidaan kuitenkin ajatella myös kolmas vaihtoehto, jossa itsensä kehittäminen ja rakkaus voivat olla toisiaan vahvistavia ja ristiriidattomia. Tällöin rakkaus ja itsensä kehittäminen kasvavat kahden ihmisen välisestä molemminpuolisesta riippuvuudesta. Useat feministiset tutkijat (esim. Brison 2002; Miller 1994) ovat tuoneet esille ajatuksen relationaalisesta itsestä, jossa suhde toisiin on autonomian edellytys eikä vain sitä rajoittava tekijä. Perhesuhteita tarkasteltaessa tämä näkökulma on erityisen hedelmällinen.

Tunteet, kuten rakkaus tai sen puute, ovat nykyajan ihmissuhteiden määrittelyssä ja jäsennyksissä usein keskeisellä sijalla. Väkivaltaisessa suhteessa eläneiden naisten kertomuksissa rakkaus tulee Marita Husson (2003, 142–148, 371) tutkimuksessa usein esille. Määrällisesti sana ”rakkaus” löytyi hänen aineistoteksteistään 166 kertaa (joka on esimerkiksi useammin kuin ”vihan” frekvenssi 114). Auli Ojuri (2004, 118) taas tulkitsee väitöstutkimuksensa parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten puheesta vain harvoin myönteisten tunteiden, kuten rakkauden ja hellyyden, kuvauksia ja niidenkin ilmenevän enimmäkseen heikkoina muistikuvina väkivaltaa edeltäneeltä ajalta. Kuitenkin myös Ojurin tutkimuksessa kiintymyksen, rakkauden ja väkivallan toisiinsa kietoutuminen muodostaa kontekstin, jossa naiset ovat toimineet erityisesti väkivallan alkaessa suhteessa (mt., 132). Myös Suvi Keskinen (2005, 73) pohtii rakkauden lupausta ja toiveita paremmasta, jotka voivat pitää pintansa väkivallan keskelläkin. Väkivaltaa seuraavat läheisyyden hetket voivatkin muotoutua erityisen arvokkaiksi ja voimakkaasti suhteessa kiinnipitäviksi tekijöiksi.

3.4 ”Väli- ja sivumallit” perheistä

Perhettä vahingoittamisen ja vahingoittumisen paikkana tarkasteltaessa on syytä paneutua myös itse perheen käsitteeseen: mistä oikeastaan puhutaan, kun puhutaan perheestä? (ks. esim. Beck & Beck-Gersnheim 2001, 85). 1990-luvulla alkoi keskustelu perheen kriisistä, josta todisteena on nähty esimerkiksi avio-

erojen lisääntyminen,¹⁵ yksinhuoltajaperheiden määrän kasvu tai lesbo- ja homoperheiden aiempaa näkyvämmäksi tuleminen.¹⁶ Perhe poliittisena kysymyksenä on ollut vuosituhaten vaihteessa voimakkaasti esillä myös Yhdysvalloissa (ks. esim. Mack-Canty & Wright 2004; Thorne 1992, 3–4). Otsikossani ”väli- ja sivumalleista” viitataan laajempaan käsitykseen perheistä, kuten lesbo- ja homosuhteille perustuviin perheisiin, mutta myös tämän tutkimuksen kohteena oleviin muihin perhesuhteisiin, kuten anoppien ja miniöiden tai aikuisten lasten ja ikääntyvien vanhempien suhteisiin. Tarkoitukseni on osoittaa familististen ja individualististen perhemallien tai -käsitysten väliin, sivulle ja rinnalle sijoittuvia perheissä elämisen tapoja. Terminä ”malli” viittaa johonkin joustamattomaan, ja selkeärajaiseen, ja on siten hieman heikko kuvaamaan erilaisissa perhesuhteissa elettyä arkea.

Suomalaisessa lainsäädännössä mahdollistui pitkän poliittisen keskustelun jälkeen samaa sukupuolta olevien pariin suhteiden rekisteröinti vuonna 2002 (tätä edeltävästä keskustelusta ks. esim. Charpentier 2001). Naisten ja miesten tasa-arvopyrkimyksistä syntyi myös eurooppalaista mediakeskustelua kesällä 2004, kun Vatikaani julkisti kannanottonsa feminismiin ja tasavertaisuuspyrkimysten haitallisuudesta. Miehen ja naisen muodostama perinteisiin sukupuolirooleihin perustuva heteroseksuaalinen parisuhde ja siihen perustuva perhe olivat tämän kannanoton keskeinen sanoma. (ks. esim. BBC News 2004.) Myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko on ottanut kantaa perheen määrittelyyn hedelmällisyyshoitokeskustelussa. Kirkkohallituksen päätöksessä elokuulta 2005 todetaan, että ”nykyinen kirkkohallitus liittyy kuitenkin niiden kirkkojen kantaan, joiden mielestä keinohedelmöityksessä tulisi käyttää vain aviopuolisoiden sukusoluja, ja ellei se ole mahdollista, keinohedelmöityksestä olisi luovuttava”. ”Oikea” perhe on siten voimakkaasti biologisesti määritelty. Kirkon jo aiemmin esittämää kantaa hedelmällisyyshoitojen kieltämisestä yksineläviltä naisilta ja naispareilta on siten tässä kannanotossa laajennettu koskemaan myös heteropareja siltä osin, että vain avioliitossa olevien naisen ja miehen omista sukusoluista olisi sallittua etsiä apua lapsettomuuteen. Tämä päätös oli myös selvä tiukennus vuoden 1997 lausuntoon, jossa ”kirkkohallitus korosti sosiaalisen vanhemmuuden merkitystä perheelle ja piti luovutettujen

¹⁵ Avioerojen voimakas lisääntyminen on varsin usein julkisuudessa esitetty käsitys. Kuitenkin Suomessa Tilastokeskuksen väestömuutostilastojen (Väestö- ja kuolemansyytilastot 2008) mukaan avioerojen määrä oli 10 107 vuonna 1977, 13 507 vuonna 1997 ja 13 224 vuonna 2007. Vastaavasti solmittujen avioliittojen määrä oli 30 966 vuonna 1977, 23 444 vuonna 1997 ja 29 497 vuonna 2007. Parisuhteita rekisteröitiin 213 vuonna 2007 ja rekisteröityjen eroja oli 67 samana vuonna.

¹⁶ Aborttikeskustelu on ollut ainakin vielä Suomessa varsin vähäistä. Vuoden 1970 liberaali aborttilaki ei ole noussut minkään järjestön tai poliittisen puolueen varsinaiselle agendalle (lukuun ottamatta ns. yhden miehen kampanjoita). Suomessa on Raija Julkusen (1997; 1999) mukaan keskitytty enemmän sosiaalipoliittisiin tai työelämään liittyviin kysymyksiin kuin varsinaisiin ruumiin oikeuksiin, mikä kenties selittää ainakin osittain vähäistä aborttikeskustelua. Tietystä näkökulmasta katsoen ei heteroseksuaalisten pariin suhteiden rekisteröinnin herättämä vastarinta ole sekään enemmän keskustelua perhesuhteista sosiaalisena kysymyksenä kuin ruumiillisena kysymyksenä, jollaiseksi abortti todennäköisesti yksiselitteisemmin redusoituu.

sukusolujen käyttämisen keskeisenä edellytyksenä sitä, että molemmat puoliset hyväksyvät sen”. (Kirkkohallitus 2005.)

2000-luvun sosiaalitieteellisessä tutkimuskeskustelussa usein esitetty kysymys ”mikä on perhe?” on siis tähän lausuntoon perustuen irrelevantti kysymys tai toisin sanoen kysymys, johon on vain yksi oikea vastaus. Syksyllä 2005 hedelmöityshoitolaian valmistelu toi perhekeskusteluun voimakkaita sävyjä myös kirkon ulkopuolella ja muun muassa joukko keskustapuolueen mieskansanedustajia toi esille kantansa hoitojen kieltämisestä yksineläviltä naisilta ja lesbopareilta (Nyt-liite 2005). Lähes suoranaisena todistuksena keskustelujen aallokkoisuudesta jälleen syksyllä 2010 Yleisradion Ajankohtaisen kakkosen Homoilta-teemakeskustelu nostatti ennennäkemättömiä reaktioita, joiden seurauksen yli 30 000 jäsentä erosi kirkosta. Keskustelussa käsiteltiin erityisesti mahdollisen sukupuolineutraalin avioliittolain seurauksia samaa ja eri sukupuolta koskevien vihkimiskäytännöille (esim. HS 2010a; HS 2010b).

Ajatus ydinperheestä ainoana oikeana tai ainakin ylivoimaisesti parhaana perhemuotona vaikuttaa voimakkaasti siihen, millaisia parisuhteen, seksuaalisuuden, vanhemmuuden tai lasten kasvattamisen tapoja yhteiskunnassa pidetään hyväksyttävänä. Ydinperheen huomattava normatiivinen merkitys ilmenee muun muassa siinä, miten muunlaiset perhemuodot määritellään ”epänormaaleiksi” tai ”poikkeaviksi”. Edelleen nämä määritelmät ohjaavat sitä, miten esimerkiksi väkivaltaan suhtaudutaan silloin, kun se tapahtuu ”normaaleissa” tai kun se tapahtuu ”epänormaaleissa” perheissä.

Ydinperheen idea perustuu paljolti olettamuksille ja odotuksille siitä, millainen perheen tulisi olla eikä välttämättä tietoon siitä, millaisia perheitä todellisuudessa on olemassa (Muncie & Sapsford 1995, 10). Helsingin Sanomien mielipidepalstalla käytiin kesällä 2004 keskustelua siitä, miten ”lapsen etu” toteutuu, kun adoptiovanhemmaksi hyväksytään yksinhuoltaja(äiti). Myös perhejärjestöt ovat osallistuneet keskusteluun toivotuista ja ei-toivotuista perhemuodoista. Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL 2006) ilmaisi vastustuksensa yksineläville naisille ja naispareille annettavia hedelmöityshoitoja kohtaan perusteinaan lapsen etu ja oikeus isään. MLL olisi myös rajannut hoitoa saavat 20–45-vuotiaisiin naisiin, ja myös isän ikä olisi tullut ottaa huomioon hoidoista päätettäessä. Lisäksi MLL piti tärkeänä lasten tarpeiden asettamista aikuisten tarpeiden edelle hedelmöityshoitolakia säädettäessä. Kiistelty laki (Laki hedelmöityshoidoista 2006) tuli voimaan syyskuussa 2007. Laki ei sisällä MLL:n vaatimia rajoituksia.

Varsinainen aborttikeskustelu on ollut Suomessa toistaiseksi vähäistä, mutta syntymättömän lapsen oikeudet nostavat päätään myös keskustelussa hedelmöityshoidoista. Lapsen etu, lapsen tarpeet ja oikeudet ovat myös tässä keskustelussa varsin runsaasti viljeltyjä käsitteitä, vaikka niiden sisältö on vähintäänkin monimuotoinen (ks. esim. Vuori 2003). Lasten saamista tai hankkimista koskevista keskusteluista voi tulkita uskomuksia heterosuhteille pohjautuvien ydinperheiden ylivoimaisuudesta perhemuotojen joukossa mutta myös näissä perhemuodoissa esiintyvien vakavien ongelmien, kuten väkivallan, sivuuttamista.

Parisuhteet tai vastaavasti ydinperhe (toivottuna tai haastettuna) ovat olleet perhemallien keskustelun ytimessä. Oma näkökulmani kohdentuu myös muihin perhesuhteisiin ja näen tärkeänä tarkastella myös tässä yhteydessä muita perhesuhteita määrittäviä piirteitä. Nostan esille erityisesti lojaaliuden, moraalin, tavat ja perinteet, velvollisuudet, vastuun ja hoivan perhesuhteissa keskeisinä tekijöinä. Parisuhteisiin verrattuna vallankäyttö ja väkivalta asettuvat muissa perhesuhteissa erilaiseen valoon, eri tavalla koetuksi. Tämän analysoinnin apuna toimivat Janet Finchin ja Jennifer Masonin (1993) tutkimukset perheen ja suvun sisäisten vastuiden, huolenpidon ja velvollisuuksien neuvotteluista. Näkökulmani lojaaliuteen ja vastuullisuuteen on kuitenkin hieman erityyppinen siten, että näen lojaaliuden, vastuun ja velvollisuuden tunteet erityisesti vallankäytön mahdollistajina (vrt. Laitinen 2004, 17-18; Husso & Virkki 2008).

Toisten huomioon ottaminen voi olla paitsi velvollisuus myös osittain itselle mieluinen tapa toimia, kuten Finchin ja Masonin (1993) useissa esimerkeissä eräänlaisesta myönteisesti värityneestä vastuuntunnosta tulee esiin. Vallankäytön ja väkivallan kontekstissa on myös havaittavissa tämänkaltaista ambivalenssia, mutta vastuu on selvästi enemmän kielteisesti leimautunutta. Pysyminen suhteessa ja vahingoittamisen "sietäminen" kiintymyksestä ja velvollisuudentunteesta, kuten perheen koossapitämisestä, ovat siten lojaaliusvastuullisuuden ydintä. Finch ja Mason (1993) painottavat tarkastelussaan moraalien merkitystä perheenjäsenten ja sukulaisten keskinäisissä suhteissa, velvollisuuksissa ja vastuissa. Finch ja Mason tekevät eron moraalisien sääntöjen ja moraalisien ulottuvuuksien välillä: moraaliset ulottuvuudet viittaavat siihen, miten yksilöiden identiteetit moraalisina olentoina ovat sidoksissa tuen antamiseen ja saamiseen sekä niihin prosesseihin, joissa tämä toiminta, tuen vaihto, neuvotellaan. Kyse on siis paljon muustakin kuin vain materiaalisien tuen tai konkreettisen avun antamisesta. Ihmisten identiteettejä, esimerkiksi luotettavan pojan, anteliaan äidin tai huolehtivaisen sisaren identiteettejä, rakennetaan, vahvistetaan tai uudelleenmuokataan. Finch ja Mason (1993) tuovat esille myös sitoutumisen käsitteen. Esimerkiksi, jos huolehtivaisen sisaren mielikuva on osa yksilön identiteettiä, on tästä identiteetin osasta luopuminen vaikeaa: tulee ikään kuin liian kalliiksi luopua tämän mielikuvan mukaisista sitoumuksista. Ruth Ann Belknap (1999) kommentoi keskustelua siitä, miksi nainen ei lähde väkivaltaisesta suhteesta ja erityisesti ammattiauttajien ymmärrystä väkivaltaisten suhteiden sisäisistä moraalisista konflikteista. Belknapin mukaan ei ole perusteltua tai eettisesti oikein olettaa naisten toimivan vastoin omia moraalikäsityksiään (mt.).

Finchin ja Masonin (1993) mukaan tärkeä osa identiteettien rakentumisessa suhteessa perhevelvollisuuksiin on riippuvuus-itsenäisyys -akseli. Heidän aineistoissaan korostui haastateltujen huoli siitä, etteivät nämä tulisi liian riippuvaisiksi toisilta sukulaisilta saamastaan avusta. Tietty määrä itsenäisyyttä oli sallittua, jopa korkeasti arvostettua. Pyrkimyksenä oli välttää epätasapainoista tilannetta, jossa yksilö saa enemmän kuin voi itse antaa. Finchin ja Masonin päätelmä on, että tuen antamisen ja vastaanottamisen neuvottelu on prosessi,

jonka kautta ihmiset rakentuvat ja uudelleenrakentuvat moraalisisina olentoina. (mt., 170.) Finchin ja Masonin käsitteen *moraalinen olento* voisi myös soveltaen korvata termillä *moraalinen toimija*, jolloin yksilön oma toiminta olisi kenties näkyvämmän moraalisten ulottuvuuksien keskipisteessä. Moraalinen toiminta on mahdollisesti jotakin aktiivisempaa (tai ainakin siltä vaikuttavaa) kuin moraalinen "oleminen".

Niin kutsuttujen perhevelvollisuuksien hoitamisessa kyse on myös yksilöllisten ja henkilökohtaisten valintojen lisäksi yhteiskunnallisista kysymyksistä: siitä, keiden oletetaan huolehtivan muista perheenjäsenistä. Edellä käymäni keskustelu familismista ja individualismista kiinnittyy vahvasti myös tähän kysymykseen. Niin Britanniassa (Finch & Mason 1993, 178) kuin Suomessakin on viime aikoina käyty vilkastunutta keskustelua siitä, tulisiko esimerkiksi vanhusten ja lasten hoito olla ensisijaisesti yhteiskunnan vai yksilöiden, kuten muiden perheenjäsenten, vastuulla (esim. Zechner 2004). Tämän keskustelun yhteys vahingoittavissa ja väkivaltaisissa suhteissa elävien kokemuksiin saattaa tuntua etäiseltä, mutta kiinnekohtia voi löytää muun muassa siitä, miten hoivavastuut jakautuvat naisten ja miesten kesken tai miten suhteissa pysymisen ja niiden ylläpitämisen ihanne koskee eri tavoin naisia ja miehiä (ks. myös Finch & Mason 1993; Ribbens McCarthy ym. 2000). Eija Sevón (2007) on analysoinut tuoreiden äitien kertomuksista toivotun ja halutun vastuun narratiiveja, mutta myös tarinoita haavoittuvuudesta ja pienestä lapsesta huolehtimisen kaottisuudesta. Halutun vastuun tarinat toistavat käsityksiä hyvästä äitiydestä, kun taas haavoittuvuuden tarinoista on voinut lukea moraalisisista arvioinneista, oikean ja väärän määrittelyistä.

Konkreettisen, materiaalisen huolehtimisen ja hoivan velvollisuudet kietoutuvat yhteen suhteiden emotionaalisten tarpeiden tyydyttämisen kanssa. Konkreettisen hoivan ja suhteiden tunnetaloudesta (vrt. Näre 1999) huolehtimisen tarkastelu rinnakkain toimii myös apuna vahingoittavien suhteiden ymmärtämiseksi "henkilökohtaisia ongelmia" laajempina kysymyksinä. Finch ja Mason (1993, 178) viittaavat brittiläisessä sosiaalipolitiikassa toistettuun ajatukseen siitä, että erilaiset hoivaan ja huolehtimiseen liittyvät velvollisuudet ovat "luonnollinen" osa perhesuhteita. Finch ja Mason kuitenkin havaitsivat tutkimuksessaan itse suhteiden historian - millaisia vaiheita juuri kyseessä olevassa suhteessa on yhdessä eletty - olennaisemmaksi kuin erilaiset oletukset luonnollisista, sukulaissuhteen muotoon perustuvista velvollisuuksista (mt.).

Paitsi omassa aineistossani myös muissa tutkimuksissa suhteet kietoutuivat suorastaan välttämättömältä näyttävillä tavoilla yhteen, kun kyseessä on perheessä tapahtuvasta väkivallasta: lapset pohtivat suhdettaan väkivaltaiseen isäänsä ja äidin suhdetta isään (Eriksson & Hester 2001; Forsberg 2005; Hautanen 2005; Peled 2000), väkivallan kohteena olevat naiset tarkastelevat miehen väkivallan vaikutuksia omaan äitiyteensä (Levendosky ym. 2000), lapset kuvaavat sekä vanhempiensa välistä väkivaltaa että itseensä kohdistuvaa väkivaltaa (Eskonen 2005) tai aikuiset, lapsena seksuaalisen väkivallan kohteena olleet analysoivat omia perhesuhteitaan jälkeenpäin aikuisina (Laitinen 2004). Suhteessa selviytymisen tai siitä irti pääsemisen kannalta myös suhteiden erillisuus

on mahdollista: esimerkiksi Levendoskyn ym. (2000) tutkimuksessa osa väkivaltaisessa suhteessa eläneistä naisista katsoi, ettei väkivalta vaikuttanut millään tavoin heidän äitiyteensä.

Väkivallan kohteen kokemus siitä, että väkivalta ei välttämättä vaikuta muihin perhesuhteisiin voi saada pohtimaan väkivallan kieltämisen mahdollisuutta, kohteena olemisen nostattamaa häpeää tai väkivallan normalisoitumista osaksi tavanomaista parisuhde-elämää. Oman tutkimukseni valossa kyse voi olla myös eräänlaisesta selviytymiskeinosta. Väkivallan kohteena oleminen häpertää ja hämärtää käsitystä itsestä ja omista kyvyistä, oma identiteetti murenee läheisen ihmisen vallan alla. Jos ajattelemme, että suhteet toisiin ovat ihmisarvoisen elämän elintärkeitä osia (Gergen 1998; Miller 1994; Nussbaum 2004) voisi juuri äidin ja lapsen suhteen tulkita väkivallan kontekstissa joksikin, joka antaa voimaa ja syyn elää. Kun väkivallan kohteena oleva nainen vastaa tutkimuksessa (Levendovsky ym. 2004) esitettyyn kysymykseen, ettei väkivalta vaikuta hänen äitiyteensä, voi vastaus olla vilpittön: juuri suhde lapseen saattaa olla ainoa väkivallaton, läheinen ja lämmin suhde naisen elämässä, ja nainen myös kokee olevansa hyvä äiti. Se, että tutkimuskysymykseen vastattaisiin väkivallan vaikuttavan negatiivisesti omaan äitiyteen, voisi olla ikään kuin myönnöstyys väkivallan tekijälle: väkivalta yhdessä suhteessa on tuhonnut myös muut suhteet, tehnyt myös muissa positioissa, kuten äitinä, naisen huonoksi. Kun väkivaltainen mies on määritellyt naisen puolisona epäonnistuneeksi, voi äitiys ja suhde lapseen olla ainoita elämänalueita, joissa nainen voi tuntea olevansa onnistunut. Tarkastelen aineistoni kertoja- ja suhdepositioita yksityiskohtaisemmin luvussa 6 *Perhesuhteen muoto, vahingoittumisen tapa ja kokemus*.

Juuri muut suhteet, yhtä lailla niiden hämärtyminen väkivaltaisen suhteen taustalle kuin niiden toimiminen vaikka vain heikkoinakin ankkureina väkivallattomaan ja turvalliseen elämään, ovat tutkimukseni kannalta keskeisiä. Renate Kleinin (2004) tarkastelussa sosiaalinen verkosto sisältää niin läheiset ystävät, vanhemmat kuin puolisoitkin. Näiden ”kolmansien osapuolien” merkitykseen vaikuttavat heidän omat asenteensa, käsityksensä ja uskomuksensa sukupuolesta, väkivallasta ja suhteista yleensä sekä myös mahdolliset pelot omasta turvallisuudestaan. Myös lojaaliudella tai väkivaltaisen suhteen osapuolia kohtaan tunnetun lojaaliuden jakautumisella sekä muun sosiaalisen verkoston paineella on merkityksensä siihen, suuntautuuko sivustaseuraava puuttumaan vai väheksymään sukupuolittunutta väkivaltaa. Kuten omassa tutkimuksessani tulee esille, paitsi sukupuoli myös muut suhteita määrittävät mekanismit ja erityisesti suhteisiin liittyvät normit ohjaavat näiden merkityksellisten toisten suhdetta niin vallankäytön tai väkivallan uhriin kuin tekijäänkin.

Niin uhrien kuin tekijöidenkin selkeiden liittolaisten sijaan (vrt. Klein 2004) suomalaiselle kulttuurille ja sosiaalisille mutta yksityisiksi mielletyille suhteille vaikuttaisi olevan tyypillistä vetäytyminen ja vaikeneminen: uhria ei sen enempää auteta kuin tekijääkään avoimesti tueta. Väkivallan ja vallankäytön kontekstissa muut sosiaaliset suhteet ovat siten helposti jotakin, jotka hämärtyvät ja vetäytyvät taka-alalle. Eristymistä voivat edesauttaa myös kokemukset häpeästä, siitä että uhri häpeää suhdetta ja väkivaltaa, mutta myös kokemaansa häpe-

än tunnetta (Husso 2003, 268–280). Käsitukset oikeista perheissä elämisen tavoista ja perheiden muodoista vaikuttavat siihen, miten perhesuhteiden vallankäytöstä ja väkivallasta puhutaan. Carol Smart (2007, 137–138) sekä Janet Finch ja Jennifer Mason (1993, 130) kiinnittävät huomionsa siihen, miten ihmisistä on usein vaikeaa kertoa huonoista suhteista tai ilmaista, etteivät pidä jostakusta lähisukulaisestaan. Smartin (2007, 138) mukaan erityisesti vielä olemassa olevista suhteista on vaikea saada tietoa esimerkiksi tutkimushaastattelussa, kun taas eron jälkeen suhteesta voi olla jo helpompi puhua (ks. myös Jallinoja 1997, 216).

3.5 Feministinen tarkastelukulma ja radikaali perhekritiikki

Feministinen näkökulma ja teorianmuodostus perheistä ovat olleet erityisesti biologiaan tai muihin luonnollisuusoletuksiin perustuvien näkemysten haastamista, ydinperheideologian ja funktionaalisuuskäsitysten kyseenalaistamista. Kritiikin kohteena ovat olleet vallan jakautumisen, sukupuolten epäsymmetrian ja rakenteellisen epätasa-arvon huomiotta jättäminen (esim. Barrett & MacIntosh 1982; Muncie & Sapsford 1995, 26; Thorne 1992, 4–5; Thorne & Yalom 1982). Tarkastellessaan lastensuojelua ja lasten pahoinpitelyä konstruktionistisesta näkökulmasta Tarja Pösö (1995, 33) tuo esille lasten pahoinpitelyn yleisimmän kontekstin, perheen, ja sen merkitykseen liittyviä vastakkaisia tulkintoja, joista joidenkin feminististen näkökulmien mukaan perhe on naisille ja lapsille todennäköisin väkivallan alue, kun taas perinteisten näkemysten mukaan perhe on nimenomaisesti paikka turvallisille ja luottamuksellisille ihmis- ja tunnesuhteille. Pösö kirjoittaa, kuinka ”kummallekin tulkinnalle löytyy tutkimuksellista tukea, eikä perhe-elämästä niin ollen voi juuri olettaa löytävänsä vain yhtä totuutta”.

Vahingoittavia perhesuhteita kuvaavissa tarinoissa väkivaltaisen suhteiden rinnalla voi samanaikaisesti olla selviytymistä tukevia lämpimiä ja luottamuksellisia suhteita. Näin ollen yksi perhe yhden yksilön näkökulmasta voi olla sekä turvallisten että vahingoittavien suhteiden paikka, jolloin perhe määrittyy yksiselitteisen pahan tai hyvän sijasta moniulotteiseksi suhteiden ja tunteiden kokoonpanoksi. Toisaalta fyysinen tai henkinen väkivalta voi myös stigmatoida perheen kokonaisuudessaan niin, että kaikki ei-väkivaltaisetkin suhteet tulkitaan väkivallan läpi. Väkivalta kietoo otteeseensa myös ne perheenjäsenet joihin väkivalta ei suoranaisesti kohdistu ja jotka eivät itse käytä väkivaltaa. Tällaisessa väkivallan kiinnipitävässä verkossa (vrt. Husso 2003, 280–285) esimerkiksi äiti, joka ei ole suojellut lapsiaan isän väkivallalta voi näyttäytyä myöhemmin aikuisen lapsen tarinassa myös ”syyllisenä” (ks. myös Laitinen 2004, 149–154; Radford & Hester 2006).

Feministinen perheen uudelleenajattelu on liikkunut viimeisten vuosikymmenien aikana pitkän matkan yksinkertaisesta kyseenalaistamisesta perhe-elämän moninaisuuden tunnistamiseen ja analysointiin. Ensimmäisen ja toisen aallon feministiset teoriat perheestä ovat kuitenkin olleet ilmeisen vaikutuksellisia, sillä vielä 2000-luvulla feminististen perhettä koskevien teorioiden esittely

näyttää ainakin joiltakin osin keskittyvän näiden aikakausien tutkimussuuntauksiin ja niiden kritiikkiin. James M. Whiten ja David M. Kleinin (2002) teoksen *Family Theories* toisessa painoksessa esitellään useita perhettä koskevia teorioita mukaan lukien feministiset näkökulmat perheeseen. Whiten ja Kleinin esimerkeissä feministinen marxilaisperustainen perhekritiikki saa melko runsaasti tilaa, ja kirjoittajat näkevät myös naisten kokemukset, niistä johdettavan tiedon sekä naisten alistamisen yhä keskeisempinä feministisen tutkimuksen teeseinä. Tutkijoiden mukaan feministiset lähestymistavat eivät täytä perinteisessä tieteellisessä mielessä teorian tunnusmerkkejä, vaikka potentiaalia he teoriaksi kehittymisessä näkevätkin. He myös peräävät perheen sisällyttämistä sukupuolten välistä epätasa-arvoa koskeviin teorioihin, jotta kyseessä olevat teoriat voisivat olla käytettävissä perheteorioina. (mt., 170–199.) Edelleen, vuonna 2005 kirjoittamassaan ”jatko-osassa” *Advancing Family Theories* White pitää feministisiä teorioita esimerkkinä yhden käsitteen tai yhden prosessin teorioista eli (epäonnistuneina) yrityksinä selittää kaikki perheilmiöt yhdellä käsitteellä.¹⁷ White ja Kelin ovat pohjoisamerikkalaisia, joilla selvästi on hyvin rajallinen tuntemus 1990-luvulla voimistuneesta eurooppalaisesta feministisestä ja muusta kriittisestä perhetutkimuksesta.¹⁸ Tieteiden tai tieteellisten tutkimusotteiden välinen vuoropuhelu voi toisinaan kilpistyä tämänkaltaisiin vanhentuneisiin oletuksiin siitä, mitä tai miten toinen tieteenala tutkii kyseessä olevaa ilmiötä ja teemoja.

Perheiden ja perhekulttuureiden moninaistuminen jakaa myös näkökantoja itse ”moninaistumiskeskustelun” sisällä. Yhtäältä on vaadittu muun muassa lesboille ja homoille enemmän ”perheoikeuksia” (Suomessa jo toteutuneet suhteen rekisteröinti sekä perheen sisäinen adoptio-oikeus), mutta myös eräällä tavalla 1960- ja 70-lukujen sekä vielä 1980-luvun alun radikaalifeminismistä uudelleenkonstruoiden irtautumista kokonaan heteroseksuaalisten perhemallien tavoittelusta. Kuten Susanna Paasonen (2005, 68) kirjoittaa, ”parisuhdenormin voisi kuvitella murtuneen, mutta se näyttää paremminkin muuttaneen muotoaan ja nojaavan muutoksessaan romanttisen rakkauden voimaan”. Perheen kritiikki voikin siis olla joko laajentavaa (oikeuksia kaikille) tai irtautuvaa (koko järjestelmän hylkääminen). Pyrkimykset kohdentuvat siten joko sisällön muuttamiseen ja uusien jäsenien sisäänottamiseen tai vastaavasti totaaliseen irtisautumiseen ja vaihtoehtoisten mallien luomiseen. Yhtäältä molemmilla kei-

¹⁷ Whiten esimerkki tässä kohtaa on onnellinen epätasa-arvoinen avioliitto, jota hänen mukaansa yhteen käsitteeseen nojaavat teoriat eivät onnistu selittämään. Itselleni jäi kuitenkin epäselväksi, mikä tämä yksi ja ainoa feminististen teorioiden käsite Whiten näkemyksen mukaan tässä kohdoin on. Myöhemmin samassa teoksessa (2005, 164) White kritisoi feministien näkemystä siitä, että ”hyvän” teorian seurauksena täytyy olla naisten vapauttaminen ja valtaistaminen, sillä White epäilee tällaisen näkemyksen olevan ristiriidassa luotettavan tieteen kanssa ja vetää myös analogian feminististen pyrkimysten ja Marxin kommunismin välille. White siis tulkitsee (ilmeisesti kaikki?) feministiset teoriat hyvin yksioikoisesti vain naisten vapauttamispyrkimykseksi ja siten tieteellisesti epäluotettaviksi. 2000-luvun feministisen tutkimuksen ja feminististen teorioiden tuntemuksen selkeä vähäisyys ei vaikuta Whitea häiritsevän näiden päätelmien tekemisessä.

¹⁸ Suomalaisessa perhetutkimuksessa eurooppalainen kriittinen perhetutkimus on saanut erityisesti sosiaalitieteissä vahvan jalansijan. Runsaasti eurooppalaisessa keskustelussa viitatu brittiläiset perhetutkijat, kuten David Morgan, Carol Smart ja Janet Finch, eivät kukaan esiinny *Family Theories* -teoksen lähdeluettelossa.

noilla pyritään kyseenalaistamaan tarkkarajaisia perhekäsityksiä, mutta kun edellisen tavoite on uudelleenrakennus, on jälkimmäisen pyrkimys enemmänkin koko järjestelmän poistamiseen.

Eräs tutkimukseni tärkeimmistä pyrkimyksistä on sekä (empaattisesti) ymmärtää että (analyttisesti) selittää vahingoittavien suhteiden mekanismeja. Luvussa 4 (*Valta, vallankäyttö, suhteet ja moraalit*) tarkastelen laajemmin relationaalisuuden käsitettä, mutta lyhyesti kuvattuna kyse on suhteisuudesta eli siitä, että ihmisenä elämisen merkittävä, ellei jopa merkittävin elementti, on suhde toisiin ihmisiin (Benjamin 1998; Brison 2002, 61; Gergen 1998; Miller 1994). Relationaalisuuden näkökulmasta edellä ajateltu jälkimmäinen vaihtoehto eli kokonaisvaltainen irtisanoutuminen on vähintäänkin ongelmallinen: mitä olisivat täysin uudet, vanhoista malleista ja ideologisista painolasteista vapaat perheen korvaavat suhteet? Jälkimmäinen vaihtoehto näyttäisi suosivan lyhyitä, satunnaisia ja sitoutumisista vapaita kohtaamisia, joita voisi luonnehtia myös mies-tapaisiksi, rationaaliseksi oman halun ja toiminnan ohjaamiksi individualistisiksi valinnoiksi. Esimerkiksi (pitkäaikainen) huolto- tai hoivasuhde ei tässä vaihtoehdossa näyttäyty (naiselle) mahdollisena subjektipositiona vaan pikemminkin järjestelmän pakottamana, ”vääränä” ja heteronormatiiviseen ydinperheideologiaan kiinnittyneenä, alistaisena asemana (vrt. Keskinen 2005, 254–262).

Vastustamisen politiikka tulkitaan usein myös ”sankarillisemmaksi” kuin puolustamisen politiikka. Kyse voi olla esimerkiksi kriittisestä suhtautumisesta rekisteröintioikeuteen ja sen tulkitsemisesta enemmänkin vallitseviin heteronormatiivisiin käytäntöihin mukautumisesta tai vastaavasti ei-heteroseksuaalisten perheoikeuksia puolustavasta politiikasta, jolloin yhteiskuntaan vaikuttamisen ajatellaan toimivan ensi kädessä sen sisältäpäin (vrt. Charpentier 2001; Kaskisaari 2003). Olen tässä nimennyt vastustavan näkökulman *radikaaliksi perhekritiikiksi*. Kyseisen ideaalin mukaan toimiminen vaatii yksilöltä paljon: vastarintaa, vahvuutta ja voimaa, selkeitä oikean ja väärän vastakkainasetteluita sekä aktiivista toimijuutta. Puolustava, myötäilevä, sopeutuva tai vetäytyvä politiikka sallii enemmän ristiriitaisuuksia, ambivalenssia ja epäloogisuutta sekä tunnistaa paremmin inhimillisiä haluja ja toiveita. Vahingoittavien perhesuhteiden näkökulmasta moninaistuvat perhesuhteet ja erilaiset politiikat ovat myös hyvin kompleksisia.

Perheen käsitteestä ja useimmista siihen kiinnittyvistä käytännöistä eroon pyrkivä suuntaus ei näyttäisi tarjoavan juurikaan tilaa ajatukselle suhteiden ambivalensseista, kuten päättyvän suhteen tai perheettömäksi jäämisen aiheuttamasta surusta tai vastaavasti läheisen suhteen tuottamasta ilosta tai yhteiskunnallisesti hyväksytyyn suhteen luomasta turvallisuuden tunteesta. Esimerkiksi rekisteröity parisuhde on nykyisin yhteiskunnan tunnustama ja tunnustama suhde, joka voi luoda kuulumisen tunnetta aiemman ulkopuolisuuden sijasta. Radikaali perhekritiikki ei välttämättä tunnista tai hyväksy yksilöiden ristiriitaista halua kuulua myös sellaisiin järjestelmiin, jotka yhtäältä rajoittavat ja ulossulkevat, mutta toisaalta myös oikeuttavat ja tekevät näkyviksi, olemassa oleviksi suhteita, joita aiemmin ei ole juridisesti tai poliittisesti pidetty tärkeinä tunnustaa tai ne on nähty moraalisesti väärinä. Tähän liittyvän muutoksen voi

havaita esimerkiksi suomalaisessa keskustelussa varsin harvinaiseksi muuttuneesta avioliiton ja avioliiton arvottamisesta ”moraalisesti” erilaisiksi (vrt. Tolkki-Nikkonen 1990). Tässä mielessä perheinstituution haastaminen ja kyseenalaistaminen kokonaisuudessaan on ongelmallista ja tarjoaa usein vaihtoehtoja enimmäkseen vain voimakkaaseen vastarintaan kykeneville. Vallitsevaan järjestelmään sopeutuminen ja sen muokkaaminen sisältäpäin ei tämän radikaalin kritiikin näkökulmasta ole yhtä suositeltavaa kuin totaalinen irtisanoutuminen. Luvussa 8 tarkastelen aineistoni kertomuksia irtautumisen ja irtisanoutumisen, rajojen uudelleen määrittelyn ja pysähtymisen ja paikalleen jäämisen tarinatyyppejä kautta. Pohdin myös tarkemmin näiden tarinatyyppejä implikoivia ajatuksia vastarinnan mahdollisuuksista ja toimijuuden rajoista.

Näen ei-heteroseksuaalisten parisuhteiden ja vahingoittavien perhesuhteiden tarkastelussa mahdollisuuksia samankaltaisiin asetelmiin eli pohdin nimenomaisesti yksilölle asetettavia vastuita sanoutua irti järjestelmästä tai irtautua konkreettisesta ihmissuhteesta. Ajattelen, että radikaali perhekritiikki noudattelee jossain määrin samoja linjoja esimerkiksi puhtaan suhteen (Giddens 1991, 6; 1992, 58–59, 61–62) ideoiden kanssa: yksilön omat toiveet, halut ja tarpeet ovat aina ensisijaisia suhteessa toisiin ja heidän tarpeisiinsa. Samalla, kun giddensläinen suhdeteoria pysyy ”perinteissä” eikä sinänsä pyri kyseenalaistamaan heteroseksuaalisuutta tai -normatiivisuutta, on radikaali perhekritiikki nimenomaan heteronormatiivisuuden kritiikkiä: tästä huolimatta näiden kahden näkökulman näkemyksissä on paljon samaa. Yksilön onnellisuus tulee ensisijaisesti omien henkilökohtaisten ja hetkellistenkin halujen noudattamisesta, kun taas sitoutuminen, velvollisuudet ja pakottavat normit pyritään minimoimaan. Erona on kuitenkin huomioitava ajatus puhtaiden suhteiden reaaliaikaisuudesta ja niistä (oletettuna) kuvauksena tämän hetken heteroparisuhteista, kun taas radikaalin perhekritiikin kohdalla kyse on enemmänkin visioista, pyrkimyksestä muuttaa maailmaa kritiikin toivomaan ei-heteronormatiiviseen ja ei-ydinperheideologiseen suuntaan¹⁹. Antu Sorainen (1998, 42) pohtii lesbojen äitiys- ja perhevaatimuksia sekä avioliitto- ja lapsitöiveitä, joissa näennäisestä ”perinteisten” arvojen vaalimiselta näyttävästä luonteesta huolimatta kyse on kuitenkin seksuaalisuuden arvojen uudelleenmuokkauksesta monella tasolla (ks. myös Kuosmanen 2000, 120–211; 2008).

Erilaiset perheitä koskevat mallit, käsitykset ja teoriat ovat tapoja jäsentää ymmärrystä perheistä sekä erilaisten tutkimusotteiden tausta. Perhetutkimuksen suuntaukset voidaan myös jakaa karkeasti kahtia perinteiseen ja kriittiseen näkökulmaan. Perinteiselle perhetutkimukselle perhe on usein ollut ydinperhe, heteroseksuaalisten vanhempien ja heidän biologisten lastensa muodostama yksikkö. Kriittinen perhetutkimus taas on ollut kiinnostunut siitä, mikä on jäänyt tai jätetty edellä kuvatun ulkopuolelle, kuten yksinhuoltajat, ero- ja uusperheet, muuhun kuin biologiaan perustuvat vanhemmuudet tai ei-heteroseksuaalisten muodostamat perheyhteisyydet. (ks. esim. Forsberg & Nät-

¹⁹ Puhtaita suhteita on tulkittu sekä todellisiin suhteisiin viittaavina että abstraktina ideana, jota ei tulisikaan ajatella kuvauksena ihmisten välisistä elävän elämän suhteista (ks. Maksimainen 2008; vrt. Jamieson 1999).

kin 2003, 7-13). Perinteistä perhetutkimusta on kritisoitu myös siitä, ettei se itse asiassa olekaan kovin perinteistä, jos perinteeksi määrittelyn kriteerinä käytetään ajallista pituutta. Moderni ydinperheideaali syntyi 1800-luvulla erityisesti porvarillisen elämäntavan ihanteeksi ja vakiintui koko kansalle suositelluksi elämisen malliksi 1920–1930-luvuilla (Helén 1997, 104–105; Nätkin 2003, 18). Historiallinen lyhytnäköisyys on estänyt näkemästä, että joidenkin perhemallien ja perhekäsitysten asettamista toisten edelle on tapahtunut aina eikä länsimainen ydinperheideaali ole maailmanhistoriassa millään tavoin ylivoimainen malli.²⁰

”Perinteisten” perhekäsitysten ja -mallien kyseenalaistaminen on ollut kriittisen perhetutkimuksen tehtävä ja tietyssä mielessä myös ”helppo” sellainen, sillä perheissä eläminen on (aina ollut) monimuotoista ja monimutkaistakin. Vuonna 2003 ilmestyneen *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä* -teoksen takakansiteksti kertoo, että ”kriittinen perhetutkimus pyrkii purkamaan yksioikoista perheajattelua ja rakentamaan monitahoisempaa kuvaa perheestä” ja että teos ”pureutuu perhe-elämän kipupisteisiin etsimällä uusia näkökulmia” (Forsberg & Nätkin 2003). Myös *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen* (Rönkä & Kinnunen 2002) -teoksen johdannossa huomioidaan perheiden yksilöllisyys ja moninaisuus sekä yleisemmin elämäntapojen yksilöllistyminen. Marjo Kuronen (2003) tiivistää tarkastelemistaan nykyajan perhettä ja parisuhdetta koskevista analyyseistä ajatuksen siitä, että parisuhteen ja vanhemmuuden (tunne)merkitys vaikuttaa kasvaneen. Moraalinen ja jopa moralistinen huoli perheen ja perhearvojen rapautumisesta ei saa tässä mielessä tukea, vaan erojen lisääntymisestä huolimatta juuri perhesuhteiden merkitys on päinvastoin voimistunut. Kurosen mukaan muutos on tapahtunut ja tapahtuu enemmänkin parisuhteiden ja vanhemmuuden eriytyemisessä, aikuisten keskinäiseen rakkauteen ja seksuaalisuuteen perustuvien ja toisaalta vanhemmuuteen perustuvien suhteiden erona.

Keskustelua perheen murroksista, muutoksista, kriiseistä tai käänöksistä on käyty suomalaisessa tutkimuksessa jo jonkin aikaa, sillä esimerkiksi jo vuonna 1994 julkaistiin teos nimeltä ”Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin” (Virkki 1994). Tutkimustiedon rinnalla tai toisinaan jopa sen edellä kulkee kuitenkin myös julkinen keskustelu, media ja yhä enenevässä määrin ihmisten erilaiset kannanotot erityisesti modernin teknologian välityksellä, kuten interne-

²⁰ Pirjo Pöllänen esitteli Naistutkimuspäivillä marraskuussa 2004 tutkimustaan venäläisten maahanmuuttajanaisten käsityksistä ja kokemuksista perhe-elämästä Venäjällä ja Suomessa. Käsitukset hyvästä äitiydestä, sukulaisten tai sukupuolten välisistä suhteista olivat suomalaisen perhekulttuuriin verrattuina melko erilaisia. Suomessa suosittu jaetun vanhemmuuden diskurssiin sijaan venäläisten naisten kertomuksissa äiti-lapsi-isoäiti-triangeli oli usein äiti-lapsi-isä-yhteisyyttä merkittävämpi. Lisäksi esimerkiksi niin sanottu lapsen etu tarkoitti näille venäläisnaisille ensisijaisesti materiaalisen hyvinvoinnin turvaamista, jolloin esimerkiksi äidin taloudellisen tilanteen ollessa huono lapsi saatettiin lähettää satojen kilometrien päähän isoäidin hoidettavaksi ja lapsi tapasi äitiään vain loma-aikoina (ks. myös Pöllänen 2008). Suomalaisessa yhteiskunnassa lasten materiaalista hyvinvointia on korostettu vielä melko hiljattain, sillä toisen maailmansodan aikana Suomesta lähetettiin noin 70 000 lasta Ruotsiin ”turvaan”. (Nätkin 2003, 23; ks. Liikkanen 1995, 11, 121, 139–140, 149–151, 134.)

tissä ja sähköpostilistoilla (ks. myös Munnukka & Kiikkala 2001). Internetin lukemattomilla keskustelupalstoilla käydään nonstop-pohdintoja useista perheisiin liittyvistä kysymyksistä. Nämä keskustelut sekä heijastavat mediakeskusteluja että vaikuttavat niihin konkreettisesti ja suoraan, sillä useiden medioiden www-sivuilla julkaistaan vaihtuva-aiheista keskustelupalstaa kulloinkin ajankohtaisista aiheista. Sivuilta myös poimitaan suoria lainauksia itse median juttujen aineistoksi. Perhesuhteiden väkivaltaan ja vallankäyttöön liittyviä internetsivustoja on tarjolla myös virallisten tahojen ylläpitäminä.²¹

Toinen ja erityisesti tätä tutkimusta koskettava kysymys liittyy tietynlaisiin lähtökohtaisesti myönteisiin käsityksiin uusperheistä, ei-heteroperheistä tai yksinhuoltajaperheistä. Kritisoidessaan perinteisen perhetutkimuksen normatiivisia näkemyksiä on kriittinen perhetutkimus pyrkinyt osoittamaan, että myös muunlaisissa perheissä voi elää hyvinvoivia, terveitä ja kunnollisia lapsia ja aikuisia. Kärjistäen ja kääntäen: kuitenkin myös muunlaisissa perheissä voidaan käyttää ja käytetään väkivaltaa. Esimerkiksi lesbo- ja homosuhteiden väkivaltaa tutkivien ymmärrettävä ja aiheellinenkin pelko on ollut väkivallan tulevan tulkituksi johtuvan samansukupuolisuudesta (Kennedy Bergen 1998, ix-x; Merrill 1998, 131, 137; Renzetti 1998, 117–118). 2000-luvun keskusteluissa kuitenkin yhä uudet näkökulmat ovat saaneet tutkimuskentässä tilaa, ja esimerkiksi lesbosuhteiden väkivalta (Ristock 2002) ja seksuaalinen väkivalta (Girshick 2002a; 2002b) ovat olleet feminististen tutkimusten kohteena. Naisten vallankäyttöä ja väkivaltaa tarkastelen myöhemmin lisää luvussa 9 (*Sukupuoli, toimijuus ja (väki)valta*).

Kierrynn Davis (Davis ym. 2001) tutkijakumppaneineen on tarkastellut australialaisten maaseudulla elävien naisten kokemuksia väkivallasta. Eräs heidän tutkimukseensa osallistuneista naisista oli elänyt vaihtoehtoisessa yhteisössä, joka naisen kertomuksen mukaan aluksi vähätteli väkivaltaa, seuraavaksi kielsi sen olemassaolon ja lopulta suojeli väkivallan tekijää. Davis ym. katsovat tärkeäksi huomata, miten myös vaihtoehtoisia elämäntapoja noudattavien ihmisten kesken on mahdollista esiintyä perheväkivaltaa (mt., 339–342). Normista poikkeaminen (yhteisöasuminen ydinperhekuulttuurissa tai samaa sukupuolta olevien perheet heteronormatiivissa) eivät siten välttämättä tai itsestään selvästi tarjoa väkivallasta vapaata elinympäristöä.²² Instituutioiden vastustaminen ei ole tae väkivallattomuudesta tai vallankäytöstä vapaasta ympäristöstä.

Jos kritiikin kohteena on ydinperhe ja sen saama yliverlainen asema, on houkutus nähdä kaikki ydinperheestä poikkeavat perhe-elämän mallit katego-

²¹ Esimerkkinä tästä on Ensi- ja turvakotien liiton kotisivu <http://www.turvakoti.net> joka tarjoaa paitsi keskustelupalstan myös tietoa väkivaltaa kohdanneille ja sitä käyttäneille avun saamisesta.

²² Tämänkaltaisille ilmiöille tarjoutuu feministisissä tutkimuksissa useita selitysmalleja. Yksi ajatus on, että ylipäättään eläminen heteronormatiivissa/ydinperheideologiassa asettaa niin paljon vaatimuksia ja rajoituksia, ettei pelkkä yksilön erilainen, normista poikkeava valinta riitä poistamaan näiden järjestelmien aiheuttamia haittoja, kuten perheväkivaltaa. Tällöin esimerkiksi naisten toisiin naisiin kohdistama väkivalta ajatellaan johtuvaksi ympäröivästä väkivaltaisesta kulttuurista, kuten homofobiasta, joka ulottuu myös yksittäisiin naisten välisiin parisuhteisiin asti (vrt. Merrill 1998; 131, 137; Renzetti 1998; 117–118.)

risesti sitä parempina ja ikään kuin kääntää ”ylivertaisuusasetelma” pääläelleen. Tällöin esimerkiksi – edellä mainittujen ei-heterosuhteiden lisäksi – uuden(kin) miehen osoittautuminen väkivaltaiseksi tai äitipuolen vihamielinen suhtautuminen uusiin lapsipuoliinsa voivat jäädä ydinperhekriittiseltä tutkijalta huomioidatta siitä syystä että ne murentavat käsitystä (vain) ydinperheestä alistusta ja väkivaltaa mahdollistavana rakenteena. Oma, aineistoani lukiessani noussut tulkintani on, että perhesuhteet, olivat ne sitten ydinperheestä kumpuavia tai sitä haastavia, ovat valitettavan otollisia paikkoja kohdella toista ihmistä huonosti (vrt. Laitinen 2004, 17–18). Rakenne – heteroseksuaalinen avioliitto, ydinperhe jne. – selittää paljon, mutta ei kaikkea.

Kriittinen perhetutkimus on kuitenkin myös tutkimusasetelma, joka ei tyydy kritisoimaan vain ”alkuperäisiä” kyseenalaistuksen kohteita vaan etsii jatkuvasti uutta tarkasteltavaa. Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (2003) kirjoittavat toimittamansa artikkelikokoelman johdannossa käsitteiden valinnasta ja myös uusien käsitteiden konstruoinnin vaikeudesta. Tunnettua keskustelua on käyty itse perhe-termistä ja pohdittu muun muassa sen vaihtamista yksiköstä monikkoon. Uudet vaihtoehdot eivät kuitenkaan välttämättä ole ratkaisu yksinkertaistavien käsitteiden tuomiin pulmiin. Forsberg ja Nätkin tuovat esille perheväkivalta-käsitteen, jonka tilalle on tarjottu niin parisuhdeväkivallan, intiimiväkivallan kuin sukupuolistuneenkin väkivallan käsitteitä. (Heteroseksuaalisten) parisuhteiden väkivalta istuu näihin käsitteisiin hyvin, mutta edelleen lapset tai vanhuksat jäävät niiden ulkopuolelle. (mt., 12.) Tässä tutkimuksessani yleiseksi käsitteeksi olen ottanut perhesuhteet, jotka eivät kerro itsessään mitään sukupuolittumisesta tai hierarkioista – mutta termi ei toisaalta sulje mitään pois. Perhetutkimuksen konventiot muuttuvat ajassa, kuten kaikkien muidenkin tieteenalojen ja varsinkin sosiaalitieteellisten tutkimusalojen tavat tulkitella ilmiöitä ja ihmisten toimintaa. Kriittinen perhetutkimus ja feministinen väkivaltatutkimus tulevat tutkimusotteissaan hyvin lähelle toisiaan. Ne muodostavatkin risteyksen, johon tämä tutkimus paikantuu, yhtäaikaista ammentaa vanhasta, mutta pyrkien kartoittamaan uusia suuntia ja tapoja tarkastella vahingoittavia perhesuhteita.

Colleen Mack-Canty ja Sue Wright (2004) tarkastelevat tutkimuksessaan erilaisia perheitä, joiden (aikuiset) jäsenet kertoivat olevansa feministien arvojen kannattajia ja pyrkivänsä noudattamaan niitä myös perhe-elämässään. Haastateltavina oli niin heteroaviopareja, yksinhuoltajia kuin lesbovanhempia, joiden tarinoissa korostui usein, ei vain sukupuolten välisen tasa-arvon, vaan myös muuhun tasavertaisuuteen pyrkiminen. Kyseessä on yleisempikin, sekä teoreettinen että käytännön, siirtymä toisen aallon feminismin sukupuolten välisestä tasa-arvosta kolmannen vaiheen laajempaan, alistamisen ja epätasa-arvon huomioimiseen ja sen mekanismien purkamiseen. Perheiden sisäinen demokratia ulottuu siten vanhempien väliltä myös lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin. Autoritaaristen ja hierarkkisten suhteiden sijaan Mack-Cantyn ja Wrightin haastateltavat korostivat jaettuun ja neuvoteltua velvollisuuksia sekä oikeuksia vaikuttaa perheessä tehtäviin päätöksiin.

Feministisen perhediskurssin seurauksena on syntynyt myös muita yksinkertaistavia ydinperhemalleja ja niihin perustuvia teoretisointeja monipuolista-
via tutkimussuuntauksia. Brittiläisistä perhetutkijoista tunnetuimpia ovat David Morgan, Janet Finch ja Carol Smart, jotka ovat 1990-luvulta lähtien tarkastelleet perheissä elämistä, perheikäytäntöjä, perhesuhteiden vastuita, velvollisuuksia ja oikeuksia sosiaalitieteellisistä näkökulmista (Finch 1989; Finch & Mason 1993; Morgan 1996; 2002; Smart 2007; Smart & Neale 1999; Smart & Silva 1999). Nykykeskustelu perheestä liikkuu siis pääosin vanhojen määrittelyjen purkamisen ja perheen käsitteen uudelleen konstruoinnin kysymyksissä, tosin eri tutkimussuuntauksissa hyvin eri tavoin.²³ Yhä edelleen perheiden moninaistumista ja monimuotoisuutta tutkitaan myös voimakkaasta ongelmanäkökulmasta, jolloin ydinperhenormista poikkeaminen, kuten esimerkiksi avioero, ajatellaan erityiseksi riskitilanteeksi (ks. esim. Pulkkinen 2002). ”Oikean” ja ”väärän” tai ”normaalin” ja ”epänormaalin” rajat ovat kuitenkin jatkuvassa liikkeessä, yhtäältä perheen rajat venyvät ja murtuvatkin, toisaalta tiukentuvat. Joka tapauksessa yksinhuoltajaperheiden, lesbo- ja homoperheiden, uusperheiden tai vanhempien eron jälkeen kahdessa kodissa ja perheessä asuvien lasten yleisyys ja suurempi näkyvyys tekee yksinkertaisesta perheen määrittelystä ainakin tutkimuksellisesti mahdolloman²⁴. Nykyperhe onkin labiili, liikkuvassa tilassa oleva.

Uudet perhemuodot tuottavat myös sukulaisuudelle uusia, osin vielä epämääräisiä muotoja. Perhettä ei voida enää yksiselitteisesti käsitteellistää. Niinpä perheen kirjoittaminen ilman lainausmerkkejä ei ehkä olekaan enää mielekäästä. Voidaan ajatella, että jokaisella ”perheen” jäsenellä on oma, erilainen perheensä, kuten Marjatta Marin (1994, 17–22) jo yli 15 vuotta sitten kirjoitti. Toisaalta perheinstituutiossa ja -rakenteessa tapahtuneet muutokset eivät kaikilta osin ole niin radikaaleja kuin julkinen keskustelu ja osin tutkimuskin antavat ymmärtää. Osa perheilmiöistä onkin ”uusvanhoja”, ja niitä on esiintynyt aikaisemminkin, tosin ajassa, yleisyydessä, näkyvyydessä ja hyväksyttävyydessä vaihdellen (Karhu 1998, 161). Suomalaisten perhekäsityksiä vuosina 1997 ja 2007 kartoittanut Perhebarometri (Paajanen 2007) ei tuonut esille kovin suuria muutoksia kymmenen vuoden ajanjaksolta. Ydinperhe oli käsityksissä edelleen vahvoilla, tosin se oli saanut rinnalleen myös muita perhemuotoja.

Kuten edellä viitataan, keskustelu ja tutkimus perheistä ovat keskittyneet suurelta osin parisuhteisiin sekä lasten ja vanhempien suhteisiin. Oma tutkimukseni on pyrkinyt laajentamaan perheen käsitettä useimmiten sukulaisuussuhteiksi kutsuttuihin suhteisiin, kuten miniöiden ja anoppien, sisarusten väliin tai aikuisten lasten ja ikääntyvien vanhempien suhteisiin. Miksi sitten puhun perheestä ja perhesuhteista tässä mielessä sukulaisuussuhteiden sijaan?

²³ Myös yksittäiset perheen osa-alueet, kuten lapsuus, ovat nykyajassa uudelleen määrittymisen prosessissa (ks. lisää tästä keskustelusta Strandell ja Forsberg 2005).

²⁴ Yleiset käsitykset perheestä ovat silti yhä 2000-luvullakin usein varsin ”perinteisiä” ja esimerkiksi mainonnassa äiti, isä ja lapsi näyttäisivät olevan esitetyistä perhemuodoista yksi suosituimmista (vrt. Lämsä & Lämsä 2005). Myös tilastollisesti avioparin ja lapsen muodosta perhe on edelleen yleisin lapsiperheen muoto (Perheet 2006, Väestö- ja kuolinsytilastot).

Valinnallani on kaksi syytä, sillä yhtäältä katson tärkeäksi ymmärtää perheen laajasti, mutta ei ainoastaan "uusien" perhemuotojen muodossa, vaan myös eräänlaisena vanhan mallin "venyttämisenä" koskemaan myös laajempia perhesuhteita. Toiseksi, tämä ymmärrys liittyy siihen liian vähäiseen huomioon, jota nämä suhteet ovat saaneet osakseen. Sukulaisuus mielletty usein kaukaisemmaksi kuin perhesuhde, vaikka aineistoni kertomuksissa nyky-yhteiskunnassa kategorisesti etäisiksi oletetut suhteet voivat olla erityisen merkityksellisiä, niin hyvässä kuin pahassakin. Seuraava kaavio havainnollistaa ajatustani:

Ydinperhe

---

vanhemmat – sisarukset – isovanhemmat
biologinen sukulaisuus

KUVIO 2 Perhe- ja sukulaisuussuhteiden muotoutuminen I

Tässä lähtökohtana on ydinperhe, josta lähtien perheen laajentaminen koskemaan muita perhesuhteita tarkoittaa suhdetta vanhempiin, sisaruksiin tai isovanhempiin. Perhesuhteiden hahmottaminen alkaa ydinperheestä ja laajenee useimmiten biologisiin sukulaisiin. Perheen "perustana" olevaa ydinperhettä ei kyseenalaisteta, vaan se toimii alkulähtökohtana, josta käsin muita suhteita tulkitaan. Esimerkkinä voi olla vaikkapa aikuinen, ydinperheessä kasvanut nainen, joka pohtii suhdetta sisarensa.

Rinnakkaisperheet

---

uusperhe – yksinhuoltajaperhe – nais/miesparin perhe
sosiaalinen sukulaisuus

KUVIO 3 Perhe- ja sukulaisuussuhteiden muotoutuminen II.

Kun ydinperheen tilalle vaihdetaan rinnakkaisperheet, laajenee se koskemaan myös muita perhemuotoja kuin ydinperheitä. Rinnakkaisperheiden eräänlaisena "alkuperheenä" voi olla esimerkiksi yksinhuoltajaperhe, joista suhteet laajenevat uusiin ei-biologisiin perhesuhteisiin (vanhemman uusi kumppani ja tämän lapset), mutta myös biologisiin sukulaisiin (lapsen isovanhemmat). Rinnakkaisperheiden käsitteellä voidaan kenties tavoittaa paremmin erilaisten perhesuhteiden yhtäaikaisuus ja limittäisyys sekä mahdollisesti välttää ydinperheen käsitteenä sisällään pitämää ensisijaisuuden tai ideaaliperheen statusta.

Tämän jaottelun periaate on samankaltainen Anna-Maija Castrénin (2008) eron jälkeisiä sukulaisuus- ja perhesuhteita koskevan sukulaisuusmallien jatkumon kanssa, jonka toisessa äärilaidassa ovat ”peräkkäisten ydinperheiden varaan rakentuva sukulaisuus” ja toisessa ”laajentuneen uusperheen varaan rakentuva sukulaisuus”.

Nämä ajatuslinjat ovat paitsi toisiaan seuraavia myös limittäisiä ja päällekkäisiä. Jos perhettä pyritään ajattelemaan laajasti, on myös otettava huomioon ne suhteet, jotka kumpuavat ydinperheen sisältä, vaikka viimeaikainen tutkimus on pääasiassa laajentanut perhekäsityksiä koskemaan jälkimmäisen kuvion suuntaan. Sisarusuhteet ovat yksi näistä suhteista, joita koskevan tutkimuksen vähyyttä hämmästellään useissa tutkimuksissa – paradoksaalisesti siis kuitenkin kyseessä olevassa tutkimuksessakaan niitä varsinaisesti tarkastelematta (Mauthner 1998). 2000-luvun alkupuoliskolla on esiintynyt myös jonkin verran keskustelua isovanhempien merkityksestä perhesuhteissa. Keskustelu on ulottunut myös isovanhempien mahdolliseen lastenlastensa huoltajuuteen esimerkiksi vanhempien kuoltua (ks. esim. Helsingin Sanomat 2005a; 2005b). Lasten huoltajuutta tai muuta hoitoa koskevissa kysymyksissä on tuotu esille erityisesti läheiset emotionaaliset siteet, joiden ajatellaan olevan ensisijaisia ”lasten parasta” etsittäessä. Tämäkin keskustelu tuo esille, miten henkilökohtaisten läheisten suhteiden merkitys tunnustetaan ja hyväksytään perusteluiksi (ajatusmallissa ”läheinen isovanhempi lapselle parempi huoltaja kuin vieras sijaisperhe”) kun taas sama perustelu ei välttämättä päde kaikissa tilanteissa (ajatusmallissa ”vieras sijaisperhe lapselle parempi kuin äidin pitkäaikainen naispuolinen kumppani”).

Käänteisesti ja erityisesti tämän tutkimuksen aiheen huomioonottaen sosiaalisten normien mukaiset, usein biologiset perhe- ja sukulaisuussuhteet oletetaan ensisijaisesti hyviksi ja poikkeamat niistä kyseenalaisiksi. Tällöin paine ”normaalin” perhesuhteen onnistumiselle on suuri, sillä ”normaalissa” uskotaan helposti olevan ongelmia ”epänormaalia” vähemmän. Tämä on kuitenkin vain yksi näkökulma, ja esimerkiksi radikaali perhekritiikki tai useat feministiset perheteoriat näkevät tilanteen päinvastoin. Sekä perinteinen että kriittinen perheajattelu voivat yhtä lailla vähätellä perhesuhteiden ongelmia. Esimerkiksi perinteisessä perheajattelussa aikuisten sisarusten välinen suhde on ”normaali” mutta myös melko vähäpätöiseksi tulkittu, joten sisarusuhteessa esiintyvät ongelmat eivät ole olleet sen enempää tutkimuksellisen kuin yhteiskunnallisen kiinnostuksenkaan kohteena. Kriittisen perheajattelun sisällä taas esimerkiksi lesbosuhde on ”normaali”, mutta myöskään näiden suhteiden ongelmat eivät ole saaneet kovinkaan paljon huomiota²⁵. Vallankäytössä ja väkivallassa voi tässä mielessä ajatella olevan tietynlaista läpäisevyyttä, sillä perhesuhteesta, -mallista ja -muodosta riippumatta ne vaikuttavat kääntävän ja hämärtävän käsityksiä niin, että vahingoittavuuden kieltäminen on sen kohtaamista helpompaa.

Oma tutkimusnäkökulmani on eräänlainen perinteisen ja kriittisen perhetutkimuksen synteesi: yhtäältä olen kiinnostunut siitä, mitä ydinperheissä ta-

²⁵ Tarkastelen tätä kysymystä laajemmin luvussa 8 ”Sukupuoli, toimijuus ja väkivalta”.

Oleellista on se, että nämä positiot voivat olla yhtäaikaisia.²⁶ Kenties triviaalil-takin vaikuttavan taulukon tarkoituksena on osoittaa, miten perhesuhteet ja niiden tarjoamat – tai kenties pikemminkin määräämät – positiot limittyvät toisiinsa. Perhesuhteiden mahdollistamien positioiden kirjo on varsin suuri. Esi-merkiksi avio- tai avoliittoon liittyviin positioihin (puoliso, anoppi, miniä, käly) voitaisiin myös kaikkien kohdalle lisätä attribuutti ”entinen”, jolloin lista pidentyisi entisestään. Taulukkoon olisi mahdollista lisätä myös suhde seurustelukumppanin aikuisiin lapsiin (erotuksena alaikäisten lasten äitipuolen positioista) tai niin sanottu sosiaalisen äidin positio (lesbosuhteessa biologisen äidin kumppani) tai vaikkapa ”sosiaalisen isoäidin” positio (suhde oman lapsen puolison lapsiin aiemmasta liitosta). Taulukko myös osoittaa sen, miten suhteet ovat aina suhteessa toisiinsa. Perhe- ja sukulaissuhteet muodostavat verkoston, joista erityisesti eron jälkeisten suhdeverkostojen laajuutta Anna-Maija Castrén (2009) havainnollistaa erinomaisesti omassa tutkimuksessaan kolmiulotteisilla kuvilla. Tässä kuvaamassani taulukosta nousee myös esiin jo pelkkään ydinperheeseen kiinnittyvien erilaisten positioiden runsaus. Tässä mielessä perhetutkimuksen keskittyminen pääasiassa ydinperheen sisäisiin suhteisiin ei ole voinut perustua muiden suhteiden määrälliseen vähyyteen vaan selvästi jokseenkin yksinkertaistettuun ja arvottavaan tulkintaan siitä, että nykymaailmassa näillä suhteilla ei ole ihmisille suurta merkitystä. Suomessa 1960-luvulta alkanut kaupungistuminen on selvästi erottanut ydinperheen muista perhesuhteista erilliseksi muun muassa asumismuotojen suhteen, mutta tutkimus on kenties jossain määrin aliarvioinut vaikutuksia, joita eri paikkakunnilla asuvilla perheenjäsenillä on toisiinsa (vrt. Paajanen 2007). Läheiset suhteet ovat usein myös konkreettista fyysistä läheisyyttä, mutta perhesuhteisiin liittyvät odotukset ja velvollisuudet ylittävät usein pitkiäkin matkoja (ks. Finch & Mason 1993). Vahingoittavia perhesuhteita tarkasteltaessa onkin tärkeää huomioida eri positioiden yhtäaikaisuus, niiden aiheuttamat ristiriidat mutta myös myönteiset mahdollisuudet. Tarkastelen näitä kysymyksiä aineisto-otteiden avulla yksityiskohtaisemmin tutkimukseni luvussa 6 *Perhesuhteen muoto, vahingoittumisen tapa ja kokemus* sekä luvussa 8 *Tarinoiden tyyppejä ja kertomuksien kulkuja*.

Olen jo aiemmin viitannut Suvi Keskisen (2005) huomioon siitä, miten naisille tarjoutuvia hoivaan ja huolenpitoon liittyviä positioita olisi mahdollisuus siirtää (Keskisen esimerkissä väkivaltaisen mieheen kohdistuvasta lapseen kohdistuvaksi). Omassa tekstiaineistossani jää monin osin arvoitukseksi, millaisia yhdestä vahingoittavasta suhteesta kertovan naisen muut perhesuhteet ovat. Toisinaan, usein naisten keskinäisiä ongelmallisia suhteita esitellessäni, olen kuullut kysymyksiä siitä, missä naisen (mies)puoliso on tai miksei mies ole puuttunut äitinsä omaan vaimoonsa kohdistamaan vallankäyttöön. Toisinaan minulle esitetyt kysymykset ovat koskeneet naisen taustaa ja ilmenneet epäilyinä kertomatta jääneestä fyysisesti väkivaltaisesta miehestä tai isästä itse väkivaltaa tai valtaa väärin käyttäneen naisen taustalla. Vaikka tutkimusotettani

²⁶ Taulukon tarkoituksena on visuaalisesti osoittaa, miten nämä positiot ovat mahdollisia yhtä aikaa. Ainoastaan ääripäät sulkevat toisensa pois eli lapsenlapsi ei voi olla samanaikaisesti isoäidinäiti ja päinvastoin.

voidaan kritisoida perheen ja perhesuhteiden liiallisesta laajentamisesta koskemaan etäisempiä tai erityisesti etäisemmiksi ajateltuja sukulaisuussuhteita, tulee oletus näiden useimmiten sukulaisuussuhteiksi nimettyjen suhteiden sisällöstä esille näissä saamissani kommentteissa. Välttämättä aineistoni kirjoittajat eivät tee merkittäviä eroja siinä, onko vahingoittava perheenjäsen mies vai anoppi, sillä molempien toiminta voi aiheuttaa varsin samankaltaisia vahingoittumisen kokemuksia. Keskeistä on suhteen tietynlainen ”vaikuttavuus”: jotkin suhteet vaikuttavat omaan elämään enemmän kuin toiset, toisilla suhde anoppiin enemmän kuin suhde omaan äitiin tai päinvastoin. Tässä mielessä ”suku” on myös ”perhe”.

Perheissä eläminen on paitsi instituutiossa, sosiaalisessa järjestyksessä, elämistä myös erityisesti tunteisiin pohjautuvia ihmissuhteita. Tunteet eivät myöskään synny tyhjästä, vaan tunteen määrittelyyn tarvitaan tietoa (vrt. Näre 1999a; 1999b). Oman kokemuksen määrittely vallankäytön tai väkivallan kohteena olemiseksi perustuu tunteeseen siitä, että kyse on väärästä ja itseä vahingoittavasta teosta. Deborah Tannen (2004) kirjoittaa perheiden sisäisestä kommunikaatiosta kielitieteilijän näkökulmasta. Tannen näkee perheen yhtenä kaikkein hierarkkisimmista instituutioista, ja hänen mukaansa perheessä yhdellä on aina toista korkeampi asema – tai toista vahvempi persoonallisuus. (mt., 16.) Samalla perhe on lupaus hoivasta ja huolenpidosta, yhdestä tai useammasta ihmisestä, joka välittää niin paljon, että suojelee pahalta ulkomaailmalta tai vierailta ihmisiltä, jotka ovat meitä vastaan. Miksi sitten juuri perhesuhteissa satutetaan toisia? Tannenin vastaus on perheiden läheisyydessä, konkreettisuudessa yhdessä elämisessä ja siinä, miten perheenjäsenet näkevät toisensa niin läheltä, että myös viat ja virheet nousevat väistämättä esille. Perheissä tilaisuuksia näiden virheiden havainnoimiseen on lukemattomia. (mt., 27.)

Perheistä puhuttaessa usein käytettyjä vertauskuvia ovat tilkkutäkki tai räsymatto, johon jokaisen perheenjäsenen ajatellaan tuovan oman tilkkunsa tai raitansa, omilla kuvioinneillaan ja väreillään. Muutoinkin elämää tai elämäntarinaa kuvaavat vertaukset (ainakin naisten tarinoissa) liittyvät usein kankaisiin tai kutomiseen (Loipponen 2004, 143; Makkonen 1997, 217–218; Vilkkonen 1997, 13–69, 132–144, 173–177). Jokainen tuo kokonaisuuteen oman tarinansa, oman historiansa ja kokemuksensa. Tämän ajatusmallin mukaan perheenjäsenillä on eripituisia ja erilaatuisia suhteita toisiinsa. Uudet ja poistuvat jäsenet muovaavat perhettä aina uudelleen eli samalla tavoin kuin räsymattoon voidaan kutoa lisää raitoja, niin samanaikaisesti osa kuluu puhki. Tästä syystä perhe elää jatkuvaa liikettä oman määritelmänsä sisällä: kuka kuuluu perheeseen, ketkä jäävät tai jätetään sen ulkopuolelle? Perheenjäsenyys ei ole vain faktista, sillä johonkin tiettyyn *perheeseen kuuluminen* ei automaattisesti tarkoita *täysivaltaista perheenjäsenyyttä*. (Tannen 2004, 55.) Verisukulaisuus tai avioliitto tuottavat siten vain virallisen, julkisesti tunnustetun suhteen, mutteivät luonnollisestikaan kerro mitään suhteen sisällöstä. Tannenin ajatus täysivaltaisesta perheenjäsenyydestä tai sen puutteesta soveltuu hyvin myös omaan aineistooni. Useammassa esimerkissä maatilalle miniäksi muuttaneilla naisilla ei ole ollut laillisesta avioliitosta huolimatta konkreettisia vaikutusmahdollisuuksia omassa kodissaan, sen

enempää kotitalouteen kuin rahankäyttöönkään liittyvissä asioissa. Samalla tavoin voi tarkastella myös parisuhteita, avo- tai avioliittoja, joissa toisella osapuolella on vain hyvin heikosti vaikutusmahdollisuuksia perheen elämään. Aineistossani kuvatut parisuhteet ovat kaikki miesten ja naisten välisiä suhteita, joten niissä valtaa ja väkivaltaa ovat käyttäneet miehet, kahta poikkeusta lukuun ottamatta (naisten väkivallasta aineistossani ks. tarkemmin luku 6, taulukot 3 ja 4). Muissa suhteissa kuin parisuhteissa vallankäyttäjinä ovat olleet niin äidit, isät, sisaret, veljet kuin isoisät ja anopitkin.

Tannen (2004) näkee perhesuhteiden hierarkkisuuden myös myönteisenä. Vallankäyttö ja hallinta voivat olla myös osoitus läheisyydestä, kuten vanhempien ja lasten suhteissa. Hierarkiassa alempana oleva lapsi saa hierarkiassa ylempänä olevalta vanhemmaltaan turvaa, jolloin valtarakenteeltaan epätasa-arvoinen suhde voi olla myös lämmin ja läheinen. Tasa-arvo perhesuhteissa ei ole Tannenin mukaan siten aina itsestään selvästi tavoiteltava pyrkimys. Hierarkiaan perustuva läheinen yhteys voi kuitenkin muuttua myös ahdistavaksi ja itsenäisyyttä uhkaavaksi, kuten lapsen ja vanhemman suhteessa lapsen tullessa murrosikänsä. Tannen jatkaa pohdintojaan esittelemällä analyysissään käyttämänsä käsitteet *kontaktin* ja *kontrollin* sekä näiden johdannaisina kontakti- ja kontrolliasteikon sekä kontakti- ja kontrollipyrkimykset. Kontakti merkitsee puhumalla tavoiteltua ja saavutettua yhteyttä, kontrolli tässä saavutetussa yhteydessä käytettyä hallitsevan ja kontrolloivan aseman osoittavia puhekeinoja. Kontaktiasteikolla Tannen viittaa tuntemuksiin siitä, miten turvallisuudentunteen saavuttaaksemme haluamme läheisyyttä mutta emme kuitenkaan niin runsaasti, että läheisyys muuttuu epämiellyttäväksi ja tukahduttavaksi. Kontrolliasteikko taas tarkoittaa tasapainoilua hierarkian ja tasavertaisuuden välillä. Perheessä yhden henkilön toiveet tai tarpeet vaikuttavat toisen henkilön toimintaan, rajoittavat hänen itsenäisyyttään ja vapauttaan. Tässä mielessä tasa-arvo voi Tannenin mukaan siten olla vain ihanne, sillä kaikki ihmissuhteet ovat enemmän tai vähemmän hierarkkisia. (mt., 16.)

Onko siis pyrkimys perhesuhteiden vallankäytön tai väkivallan vähentämiseksi tuomittu epäonnistumaan joka tapauksessa? Tasa-arvo ei välttämättä kuvaa käsitteenä parhaiten sitä päämäärää, johon useat kirjoittajistani viittaavat määritellössään hyviä perhesuhteita. Kuitenkin tasavertaisuus, yhtäläiset mahdollisuudet toimia ja ilmaista tunteita, haluja ja toiveita kiinnittyvät keskinäiseen kunnioitukseen, tilan antamiseen, toisen emotionaalisten ja myös fyysisten rajojen tunnustamiseen (vrt. Nussbaum 2000; 2004; Sennett 2004). Tasa-arvo, ainakin yksinkertaistettuna, tuntuu yksipuolistavan monimuotoisuuden ja erojen sävyttämät perhesuhteet. Hyvän perhesuhteen ehtona ei kenties olekaan tiukimman määritelmän mukainen tasa-arvo, vaan toisen erilaisuuden tai toisinaan myös erillisyyden hyväksyminen ja kunnioittaminen, eräänlaiset ei-hierarkkiset erot.

Tannen (2004) tarkastelee perhesuhteiden kommunikaatiota kielitieteellisestä näkökulmasta ja tulkitsee puhetta eli sitä, mitä on sanottu ääneen. Aineistoni kirjoittajat kertovat kuitenkin useasti asioista, joista ei ole voinut puhua, kuten tunteista ja kokemuksista, joista ei ole voinut kertoa kenellekään. Lingvis-

tinä Tannenin analyysit koskevatkin keskusteluja ja kielenkäyttöä, ja hän toteaa keskittyvänsä ”perhe-elämän tavanomaisiin rasituksiin ja sananvaihtoon”, joiden ulkopuolelle hän on tarkoituksellisesti jättänyt perhe-elämän raadollisimmat puolet, kuten väkivallan. Tannenin mukaan vaikeiden ja traumaattisten perhe-elämän kokemusten analysointi kuuluu psykologeille. (mt., 20.) Oma näkökulmani vaikeisiin ja traumaattisiin suhteisiin on toinen: tällaisten kokemusten ja tarinoiden tarkastelu muidenkin kuin psykologien käsittelemänä on tärkeää yksilöllisten kokemusten laajempien merkitysten osoittamiseksi. Vallankäyttö, väkivalta ja kontrolloivat ihmissuhteet ovat paitsi henkilökohtaisia, vahingoittavia elämäkokemuksia, myös yhteiskunnallinen kysymys (ks. Husso 2003, 326–328). Toinen Tannenin (2004) kommentin avarakatseisempi tulkintatapa voisi tietenkin olla, että vahingoittavissa suhteissa elävät tarvitsevat usein ammattiapua.

Mutta miten vahingoittavien perhesuhteiden analyysissä tulisi tarkastella tunteiden ja toiminnan suhteita? Esittelin tämän luvun aluksi erilaisia perhesuhteiden positioita, jotka voivat olla eräs linkki tai avaava näkökulma tähän kysymykseen. Käytän tässä tutkimuksessani näkökulmaa, jonka mukaan koetut, tunnetut tunteet eivät ole irrallaan siitä sosiaalisesta maailmasta, jossa elämme eikä kyse ole vain yksilön henkilökohtaisista suhtautumistavoista tai persoonallisuuden piirteistä (vrt. Gergen 1998; 10–15, Virkki 2004, 16–18). Esimerkiksi vallankäytön kohteen oman epäonnistumisen tunne on sidoksissa odotuksiin perhesuhteista väkivallattomina, suojaa, turvaa ja hoivaa tarjoavina suhteina tai tietyn positioyhdistelmän asettamiin vaatimuksiin. Positioyhdistelmät, esimerkiksi pienten lasten äiti ja aikuinen tytär yhtä aikaa, voivat tarjota myös myönteisiä mahdollisuuksia, jolloin toisessa positiossa koettu epäonnistuminen (oman äidin itseen kohdistama vallankäyttö) voi nostaa esille toisessa positiossa onnistumisen (itse tasavertaisuuteen pyrkivä äiti).²⁷

Tunteita koskeva tutkimus on viime vuosikymmeninä ollut melko suosittua ja laajentunut sitä aiemmin hallinneelta psykologian alalta myös muille tieteenaloille, kuten esimerkiksi kaksiosainen kirja *Tunteiden sosiologiaa* (Näre 1999c & 1999d) osoittaa. Tuija Virkki (2004) tarkastelee sosiologian väitöskirjassaan ”Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa” erityisesti vihan tunteiden merkityksiä toimijuuteen. Virkin mukaan ”[v]ihan tunteet tarjoavat näkökulman sosiologisiin kysymyksiin toimijuudesta – ja samalla yksilöllisen ja yhteiskunnallisen, sosiaalisten rajoitteiden ja yksilöllisen vapauden, perinteisten sääntöjen noudattamisen ja toisin toimimisen, velvollisuuksien ja vapauksien

²⁷ Ritva Nätkin (1997) käyttää tyttären ja äidin positioiden käsitteitä toisessa merkityksessä tarkastellessaan naisten tutkijuutta: äidin position Nätkin määrittelee useimmiten ruumiilliseen äitiyteen liittyvänä tutkimusasenteena, jossa tutkija ryhtyy kiinnittämään huomiota erityisesti äitien ja lasten hyvinvointiin ja josta ”katsottuna pienetkin asiat, suurten kertomusten marginaalissa tapahtuneet uudistukset ja pyrkimykset tuntuvat merkityksellisiltä”. Vastaavasti radikaali (1960–1970-lukujen) feministinen näkökulma katsoi äitiyttä tyttären positioista vaikenemalla nautinnosta ja äitiyden positiivisista merkityksistä. Nätkin käyttää siten äidin ja tyttären positioita tutkimuksellisenä analyysivälineenä, mutta pohtii myös omakohtaista halua toisinaan irrota äidin, tyttären tai muista sukulaisuuteen liittyvistä rooleista ja ryhtyä ”viileämmän analyttiseksi”.

välisistä suhteista” (mt., 12–13). Omasta aineistostani on vaikea nostaa yhtä merkittävintä tai määrällisesti eniten kuvattua tunnetilaa tai tuntemusta, ja viha onkin vain yksi muiden joukossa.²⁸ Kun viha soveltuu tunteena toiminnan alullepanijaksi ja motivoijaksi, tai myös sen kriteeriksi melko vaivatta, ovat aineistossani esiintyvät surun, pettymyksen, epävarmuuden, ahdistuksen, hämmennyksen tai pelon tunteet epämääräisempiä ja hankalammin toimijuuteen liitettäviä. Tarkastelen erilaisia toimijuuskäsityksiä laajemmin luvussa 9 (*Sukupuoli, toimijuus ja (väki)valta*). Tunteiden kirjo on myös monipolvinen ja ristiriitainenkin, kertoja voi kuvata ärtymystään ja loukatuksi tulemistaan mutta myös ylemmydentuntoa ja vahingoniloa samanaikaisesti. Vahingoittavasta suhteesta kirjoittaneet naiset kuvaavat toki toisinaan myös selkeää vihaa, jolla usein onkin aktiiviseen, päämäärätietoiseen toimintaan (esim. suhteen katkaiseminen) johtava vaikutus.

Itse olen kuitenkin kiinnostunut erityisesti siitä, mistä on kyse kun, ”mitään ei tapahdu” ja vihan sijaan tuntemukset ovat enemmän pettymyksen ja alistumisen kaltaisia. Suhde ja vahingoittavat teot jatkuvat, eikä ”ratkaisua” ole näköpiirissä. Osassa tarinoista on tiettyä staattisuutta, suhde jatkuu, ja elämä vaikuttaa umpikujaan ajautuneelta (ks. tarkemmin pysähtymisen ja paikalleen jäämisen tarinat luvussa 8, *Tarinoiden tyyppejä, kertomuksien kulkuja*). Toisinaan epämääräisyys kerrotuissa tunteissa on myös koettua epämääräisyyttä niiden moraalissa, eikä tunteen oikeutuksesta olla välttämättä varmoja. Toisaalta, ylipäätään kirjoituspyyntöni on jo antanut luvan tai ohjannut juuri tiettyyn määritelmään: kokemus on ollut henkistä tai fyysistä väkivaltaa, joten tunne – oli se sitten mikä tahansa – on oikein. Vastaavasti kirjoittajat kuvaavat, miten erityisesti heidän kokemansa ja määrittelemänsä henkisen väkivallan kohdalla tunne tulkitaan väkivallan käyttäjän tai ulkopuolisten taholta helposti vääräksi, loukkaantuminen herkkänähkaisuudeksi, ahdistus liioitteluksi tai suru turhaksi. (vrt. Virkki 2004, 57.)

Tunteita määritellään usein oikeiksi ja vääriksi myös jokseenkin suorassa suhteessa toimijuuteen. Toiset tunteet, kuten viha (ks. Virkki 2004, 63), saattavat olla jossain määrin ”toimijamaisempia” kuin esimerkiksi sääli (ks. Keskinen 2005, 254–262). Toimijuus tarkoittaa siten irtautumista ja autonomiaa eikä välttämättä salli ristiriitaisia, ambivalentteja tunteita – tai niistä seuraavia tekoja. Keskinen (2005) mukaan juuri hoivan ja säälin sekä niiden naisille tarjoamien subjektipositioiden riski on siinä, että ne sitovat naisia väkivaltaisiin miehiin, vaikka ne toisaalta voivat antaa lohdutusta ja esimerkiksi vaihtoehdon pelon tunteelle (mt., 254–262). Väkivaltatilanteissa onkin helppo nähdä säälin tunteet ”vääriksi” ja jopa vaarallisiksi väkivallan kohteelle, mutta näkemykseni

²⁸ Myös Virkin (2004, 71–74) aineiston kirjoittajat kertovat siitä, miten he eivät ole osanneet vihata tai muutoin pohtineet kyvyttömyyttään tai vaikeutta ilmaista vihaa. Virkin aineistoteksteissä viha on keskipiste, josta käsin muita tunteita tai tekoja peilataan, ja itse kirjoittaminen on ollut vastausta kysymykseen vihan tunteiden kokemisesta. Omassa aineistossani viha on enemmänkin sivujuonne eikä välttämättä tule lainkaan esille vahingoittumisen kokemuksia kuvaillessa. Marita Husson (2003, 371) tutkimuksessa parisuhdeväkivallasta aineistosta löytyi 114 kertaa ilmaus ”viha” kun taas esimerkiksi ”pelko” esiintyi 303 kertaa.

mukaan ambivalenssin, yksilön tunteiden ja tekojen ristiriitojen tai tunteiden epäselvyyden huomioiminen on keskeistä läheisten suhteiden ymmärtämisessä (vrt. heikkouden sietäminen; Husso 2003, 180–185).

Virkki (2004, 84–86) analysoi myös tutkimuksensa vihatarinoista alistetuksi tulemisen tarinoita, joille tyypillistä on alistuminen ylivoimaisen vastustajan edessä, mutta myös samanaikaiset vihan tuntemukset. Virkin tarinoissa alistajan ja alistetun asemat seurailivat usein kulttuurisesti tuttuja ja tunnistettuja vastinpareja (lapsi – aikuinen, nainen – mies, työntekijä – työnantaja), vaikka joitakin poikkeuksia niistä myös löytyi. Virkin aineiston tarinat ovatkin omaani verrattuna kurinalaisempia; kulttuurisesti tutut asetelmat pitävät niissä paremmin paikkansa. Oman aineistoni tarinoissa ”alistajan” positioissa voivat olla esimerkiksi sisaret, joille ei ole olemassa selkeää paikkaa perhesuhteiden perinteisissä hierarkioissa tai miniät, jotka yleisemmin on ajateltu päinvastoin ”alistetun” osaan. Kyse on myös sukupuolittuneiden käyttäytymis- ja toimintaodotusten ristiriitaisuudesta tai kyseenalaistamisesta: kun vallankäyttäjä on nainen, mutkistuu moni esimerkiksi naisten vihaa tai väkivaltaa koskeva teoretisointi. Aineistoni rikkaus, mutta siis samalla haaste onkin erilaisissa perhesuhteissa (nainen-mies, tytär-äiti, sisar-veli) tapahtuva vahingoittaminen ja väkivalta, jolla on selvästi samanlaisia mutta myös toisistaan erottavia piirteitä. Jos lähtökohdiana ovat omaa vihaansa tai sen ilmaisun vaikeutta kuvaavat kertojat (ks. myös Nykyri 1998), arvottuu viha helposti tavoiteltavaksi, joskin aina oikeutetun vihan rajoissa. Vastaavasti, kun analysoitavana ovat vallankäytön, vahingoittamisen ja myös vihan *kohteena* olemisesta kertovat naisten tarinat, asettuu tavoiteltava, oikea ja hyväksyttävä toiminta miltei päinvastoin. Oman aineistoni naisten tarinoissa toiset, niin miehet kuin naisetkin, ovat käyttäneet valtaansa väärin ja usein samalla osoittaneet vihaa tarinan kertojaa kohtaan, joten tämän tutkimuksen näkökulmasta ”ongelma” ei ole vihantunteiden oikea ilmaisu vaan pikemminkin toisen perheenjäsenen ”vihanpurkauksilta” suojautuminen. Virkin (2004, 119–121) tutkimuksessa esille nousee myös miesten tarinoita, joissa omaa epäoikeudenmukaisuudesta kumpuavaa vihaa on kontrolloitu ja esimerkiksi jätetty lyömättä vanhempia kaltoin kohdellutta veljeä.

Tietyissä, usein asiakastyön konteksteissa, väkivallan eri muotojen erot voivat olla yksi keskeinen tunteiden hyväksyttävyyden tai tuomittavuuden kriteeri, jonka mukaan ammattilaiset tulkitsevat kohtaamiaan tilanteita. Fyysisen väkivallan uhreja kohtaavat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset ovat useissa tutkimuksissa kertoneet turhautumisen tunteistaan väkivaltaisen suhteen jatkuessa ja asiakkaana olevan naisuhrin jatkuvasta paluusta väkivaltaisen miehen luo, anteeksiannon ja pettymyksen kierteestä (ks. Belknap 1999; Keskinen 2005; Perttu 1998). Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten näkökulma asiakkaidensa ”oikeisiin” ja ”väärisiin” tunteisiin on ymmärrettävä paitsi väkivaltaisen kumppanin luo paluusta johtuvan asiakkaan hengenvaaran vuoksi myös työn luonteesta johtuen: jos ammattilaisen tehtävänä on auttaa ja tarjota ratkaisu, on väkivaltaisen suhteen jatkuminen epäonnistumista.

Mutta entä kun kyseessä on kokemus muunlaisesta vahingoittumisesta? Suhteesta irtautuminen muuttuu usein parhaasta vaihtoehdosta kompleksiseksi

perhesuhteiden ideaalien ja henkilökohtaisten odotusten ristiaallokoksi. Fyysisen väkivallan rinnalla on jotakin epämääräistä ja epäilyttävää. Onko uhri *tulkinnut* kokemansa sittenkin väärin? Raja voi muodostua myös parisuhteen ja muiden perhesuhteiden välille, jolloin väkivaltaisesta avioliitosta eroaminen voidaan tulkita hyväksyttävämmäksi kuin suhteen katkaiseminen omaan ikääntyvään mutta henkisesti väkivaltaiseen äitiin. Mutta kuin todistaakseen perhesuhteiden kompleksisen perusluonteen, raja voi piirtyä juuri päinvastoin, jolloin parisuhde nähdään aina muita perhesuhteita merkittävämpänä ja siten myös tärkeimpänä säilytettävänä. Vahvat myytit, kuten romanttisen rakkauden ideaali ja äitimyytti, voivat kamppailla myös keskenään. ”Oikein” voi olla esimerkiksi eroaminen väkivaltaisesta miehestä, mutta lapsen ja tämän isän suhteen säilyttäminen eron jälkeen (vrt. Hautanen 2005). Perhesuhteissa eläminen ei ole vain erilaisten ideaalien paineessa elämistä vaan myös mahdollisia voimakkaita ristiriitoja näiden ideaalien välillä. Yksilön ”valinta” siitä, mitä ideaalia noudattaa (tai vastustaa), onkin monimutkaisten vaatimusverkostojen keskellä suunnistamista.

Rajojen paikat ovat myös kysymys siitä, kenen on mahdollista niitä määrittellä. Vahingoittamisen kohde, tekijä, tieteelliset tutkimukset, media, yleinen ja julkinen keskustelu sekä eri alojen asiantuntijat ovat kaikki mahdollisia rajojen määrittelijöitä. Aineistoni kirjoittajat viittaavat erilaisiin lähteisiin, joihin he ovat tukeutuneet omissa tulkinnoissaan. Apua ovat tarjonneet esimerkiksi ystävät tai populaaripsykologia. Samalla, kun perheissä tapahtuvasta vallankäytöstä ja väkivallasta koskeva tieto lisääntyy, se voi myös hämmentää: kenen tai minkä tahon määräämiä rajoja tulisi noudattaa ja miten suodattaa kaikki saatavilla oleva tieto itselle parhaaksi. Perhesuhteissa ylipäätään hierarkian tai tarkemmin *oikean tiedon haltijan positio* voidaan perustella hyvin eri tavoin. Eija Sevónin (Notko & Sevón 2006) tutkimuksessa ensimmäistä kertaa äidiksi tulevista naisista nousi esille ero aiemmin hierarkiassa ylemmäksi ajatellun, vanhemman sukupolven kokemukseen perustuvan tiedon ja uusien äitien tieteelliseen tutkimukseen perustuvan tiedon välillä.

Perhesuhteet ovat myös pitkälti totuttuja tapoja – sitä, mitä on totuttu pitämään oikeana. Ajattelen *tavan* käsitteenä löyhemmäksi kuin *normin*, sillä ulotan tavan paitsi yleisiin käsityksiin oikeista perheessä elämisen tavoista myös yksittäisiä perheitä koskeviin tapoihin, joiden merkitystä ei välttämättä perhetutkimuksessa ole aina riittävästi huomioitu. Perheessä eläminen on paitsi sitä, mitä *yleensä* perheissä elämisen ajatellaan olevan, myös sitä, mitä tietyissä perheissä on määriteltä oikeaksi ja vääräksi, suositeltavaksi tai välteltäväksi. Kyse on jonkun toivomasta ideaalista, ajatuksesta siitä, mikä on tavoiteltavaa.

Miksi ja miten tällaiset perhekohtaiset tavat ja tottumukset tulisi sitten ottaa huomioon vahingoittavien perhesuhteiden sosiaalitieteellisessä analyysissä? Jaan perheideaalien tasot kolmeen osaan: 1) yhteiskunnassa vallitseva yleinen perheideaali, 2) yksittäisen perheen sisäinen ideaali ja 3) henkilökohtainen perheideaali. Ideaalin käsitteellä on toisinaan normatiivinen, pakottava ja rajaava konnotaatio, mutta tässä määrittelen ideaalin toiveiksi siitä, millaista perheessä olisi tai millainen perhe olisi, jos se olisi paras mahdollinen. Ideaalit eivät ole,

eivätkä oikeastaan voikaan olla, tarkkarajaisia. Ideaalin tulkinta riippuu ajasta vivahteiden vaihdellessa myös hyvin lyhyellä aikavälillä, kuten erilaisten perheteemoihin liittyvien keskustelujen nopeat vilkastumiset ja laantumiset osoittavat (vrt. Jallinoja 2006). Esimerkiksi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa kulloinkin ajankohtaiset perheteemat (esimerkiksi hedelmöityshoitolaki) tai mediassa kulloinkin käydyt keskustelut (esimerkiksi ”hyvien perheiden” lasten tekemät henkirikokset) vaikuttavat siihen, mitä perheistä puhutaan.

Edellä annetut esimerkit ovat myös osoitus keskustelujen painopisteiden voimakkaista vaihteluista: hedelmöityshoitolain valmistelu on kirvoittanut voimakasta ydinperheen puolustusta, kun taas nuorten tekeminen henkirikosten yhteydessä on käyty keskustelua siitä, miten ehjässä ydinperheessäkin voi kasvaa väkivaltaisia nuoria. Yhteiskunnassa vallitseva perheideaali 2000-luvun Suomessa palautuu kuitenkin oikeastaan hämmästyttävän usein perinteiseen ydinperheideaaliin (ks. Veijola & Jokinen 2001). Yksittäisen perheen sisäiset ja henkilökohtaiset perheideaalit ovat erityisesti vahingoittavien perhesuhteiden kontekstissa merkittäviä: perheessä totuttu käytäntö, esimerkiksi autoritaarinen kasvatusta, voi olla henkilökohtaisen ideaalin vastaista. Henkilökohtainen ideaali – kunnioittava, tilaa antava ilmapiiri – törmää hierarkkiseen, selkeiden valtaasetelmien ideaaliin. Vahingoittavuus ja väkivalta syntyvät juuri tässä törmäyskohdassa.

4 VALTA, VALLANKÄYTTÖ, SUHTEET JA MORAALI

Keskeisiä käsitteitä esitellessäni viittasin tutkimukseni vallankäytön käsitteen nojaavan yleisempiin vallan käsitteisiin. Tässä luvussa otan tarkastelun kohteeksi erilaisia, sekä teoreettisesti että käytännöllisesti suuntautuneita, näkemyksiä vallasta. Matti Hyvärinen (2003) huomioi vallan käsittehistoriasta kirjoittamisen vaikeudessa kaksi piirrettä. Ensiksi, valta poliittisena käsitteenä on muutoksineen ja vaihtuvine viittauskohteineen poikkeuksellinen sekä myös poikkeuksellisen avoin kiisteleville tulkinnoille. Toiseksi piirteeksi Hyvärinen nostaa vallan käsitteen vaihtelevan, runsaan ja yleensä refleктоimattoman käytön erilaisissa teksteissä ja puhetilanteissa.

Vallan tutkimuksesta voidaan erottaa kaksi pääsuuntausta. Valtavirtateoriat ovat olleet kiinnostuneita episodimaisesti harjoitetusta vallasta, jota yhdellä toimijalla on toiseen. Toinen vallan tutkimuksen suuntaus on kohdistanut huomionsa mahdollisuuteen tehdä jotakin, erityisesti vaikutusvoimaan tai -kykyyn (Scott 2001, 6). Valtaa teoretisoineista sosiologeista Max Weberille (1968) valta oli mahdollisuutta toteuttaa omaa tahtoa vastustuksesta huolimatta, kun taas Talcott Parsonsille (1967) valta on välttämätön resurssi päämäärien saavuttamiseksi. Steven Lukes (1974) on kritisoinut valtavirtateorioita ja esittänyt, miten ylempien valta voi ilmetä kyvyssä saada alemmat toimimaan omien etujensa vastaisesti. Vastaavasti Anthony Giddens (1984a; 1984b) on nähnyt vallan tarkastelussa keskeisenä keinot ja voimavarat, joiden kautta valtaa käytetään.

Vahingoittavien suhteiden tarkastelussa on tärkeää tuoda esille, miten eri tavoin valta voidaan ymmärtää ja mitä se tarkoittaa paitsi tutkimuksellisessa myös siinä mielessä, miten perhesuhteiden vallankäyttöön suhtaudutaan yleisemminkin. Joan Meyer (1991) ottaa esille vallan ja rakkauden yhteenkietoutumat esimerkeillään raiskauksen uhreista sekä lapsena hyväksikäytetyistä. Raiskauksen uhrien tarinat vahingoittumisestaan liittyvät Meyerin käsityksen mukaan enemmän rakkauteen kuin valtaan, sillä juuri vaikeus läheisiin suhteisiin, omasta ruumiista ja seksuaalisuudesta nauttimiseen ovat usein raiskauksen jälkiseurauksia. Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä Meyer kuvaa itsensä rakkauden raiskaamiseksi, lapsen rakkautta vanhempaansa kohtaan käytetään hyväksi,

ja tämä hyväksikäyttö mahdollistuu juuri vallan suuresta epätasaisuudesta lapsen ja vanhemman suhteessa (vrt. Laitinen 2004). Edelleen rakkaus tai erityisesti vaikeus rakastaa ja olla rakastettuna liittyvät olennaisesti elämään seksuaalisen hyväksikäytön jälkeen.

Meyerin mukaan suhteita koskevan teorian on otettava huomioon naisten omat käsitykset ja annettava tilaa vähemmän valtaa omaaville. Myös positiiviset tunteet, kuten rakkaus, luottamus ja kiintymys on otettava läheisten suhteiden teoretisoinnissa huomioon. Yksinkertaistettu näkemys siitä, että valta tarkoittaa päämäärien ristiriitaisuutta ja rakkaus niiden jakamista, ei Meyerin mukaan välttämättä sovellu suhteiden tarkasteluun. Arkikokemus osoittaa, että sama suhde voi olla joillakin alueilla hyväksi mutta toisilla vahingoittava. (mt., 31–33.)

4.1 Valta teorioina ja käytäntöinä

Eriolaiset teoriat vallasta avaavat myös perhesuhteiden vallankäyttöä, vaikka sosiaalinen, yksityisten suhteiden valta on muodoiltaan ja rakenteiltaan usein muista vallan ulottuvuuksista selvästi poikkeavaa. Esittelen tässä luvussa aluksi erityisesti brittiläisen John Scottin (2001) näkemyksiä vallasta, minkä jälkeen siirryn ranskalaisen Michel Foucault'n (1980; 1982; 1998) käsityksiin vallan rakenteista ja rakentumisesta sekä foucault'laisen ajattelun pääosin feministiseen kritiikkiin. Kun Scottin lähestymistapa liikkuu karkeistaen materiaalisien alueilla, on Foucault'n ajattelussa keskeistä vallan diskursiivisuus, vaikka osassa myös hänen tuotantaan painotus ollut materiaalisien vallan tarkastelussa (esim. Foucault 1980). John Scott tekee eräänlaista synteesiä aiemmasta valtatutkimuksesta ja hahmottaa sen pohjalta omaa lähestymistapaansa, kun taas Michel Foucault on yksi nykyajan merkittävimmistä valtaa ja subjektiutta teoretisoineista ajattelijoista. Scott viittaakin työssään luonnollisesti myös Foucault'hon, joten tässä asetelmassa ei ole kyse Scottin ja Foucault'n "vertailusta". Näiden tarkastelutapojen yhdistelmän anti vahingoittavien perhesuhteiden tarkastelussa on nähdäkseni ajatus siitä, että paitsi konkreettisissa suhteissa konkreettisena toimintana ja tekoina, valta operoi erityisesti myös diskurssien, erilaisten puheta-
pojen tasolla (esim. foucault'laisesta lähestymistavasta vammaisdiskursseihin ks. Reinikainen 2007; 44–49).

John Scott (2001) määrittelee yksilön vallaksi tilanteen, jossa hänellä on pysyvä kyky tai mahdollisuus tehdä jotakin riippumatta siitä, toteuttaako hän tätä kykyä juuri kyseisellä hetkellä. Valta on siten kykyä toimia riippumatta siitä, toimiiko juuri kyseisellä hetkellä siten. Sen sijaan sosiaalinen valta, hyvin yleistettynä, on sosiaalisesti merkitsevä vaikutus, joka yhdellä toimijalla on toiseen. Sosiaalisten suhteiden valtaa voidaan kuvata 'ylemmän' ja 'alemman' suhteella. 'Ylempi' on suhteen pääasiallinen toimija, hänellä on valtaa, jota hän voi myös käyttää, kun taas 'alempi' on 'ylemmän' valta-asemalle alistainen ja vallankäytön kohteena. Luonnollisesti sosiaalisissa suhteissa vallan jakautuminen ei kuitenkaan ole näin yksiselitteistä. Yksilön asemat 'ylempänä' ja 'alempänä'

vaihtelevat suhteesta toiseen ja myös saman suhteen sisällä. Analyytisesti vallan dynamiikassa on kuitenkin kyse tästä suhteellisen yksinkertaisesta 'ylemman' ja 'alemman' suhteesta. (Scott 2001, 2-5.)

Valtaa analysoidessa nostetaan usein esille eronteko vallan omistamisen ja vallan käyttämisen välillä. Vallan tarkastelutavoista voidaan erottaa kaksi linjaa: päälinja, jossa ollaan kiinnostuneita nimenomaisesti vallan episodimaisesta käytöstä ja toinen linja, jossa pohditaan erityisesti mahdollisuutta ja kykyä käyttää valtaa. (Scott 2001, 4-6.) Valta voi siten olla aktualisoitunutta tai potentiaalista. Valta on merkityksellistä myös "vain" omistettuna eli mahdollisuutena yksilöiden välisissä, henkilökohtaisissa suhteissa. Tietoisuus toisen vallasta ja omasta vallan puutteesta on läheisissä suhteissa erityisen merkityksellistä, sillä omien vaihtoehtojen toteuttamisen puute määrittää koko suhdetta, ja voimattomuus ja pakotettu alistuminen voivat värittää koko elämänkulkua. Joan Meyerin (1991) mukaan läheisten suhteiden valtaa ei voi verrata muiden suhteiden valtaan, sillä läheiset suhteet ovat itsessään vallan ja rakkauden yhdistelmiä (mt., 21). Perhesuhteiden väkivallan ja vallankäytön näkökulmasta valta on usein yhdistelmä sekä aktualisoitunutta valtaa että potentiaalia, todennäköisyyttä tai vaaraa tulla vallankäytön kohteeksi. Vallassa on kyse sekä erotettavissa olevista episodeista, tapahtumista, että myös tilasta, olosta, tunteesta tai useista tunteista. Valta on jakautunut epätasaisesti ja käyttäjällä on sitä kohdetta enemmän.

Vallasta voidaan erottaa myös kaksi vaikutuksiltaan ja toimintavaltaan erilaista muotoa. Oikaisemaan pyrkivä tapa keskittyy rangaistuksiin ja sanktioihin, ja sen alatyyppeinä ovat vaikuttamisen voima ja manipulointi. *Oikaisevan vaikuttamisen* pyrkimyksenä on usein estäminen, kieltäminen ja rajoittaminen. Alemmat voidaan saada toimimaan halutuilla tavoilla tai estää heidän toimimistaan ei-halutuilla tavoilla niin voiman kuin manipuloinninkin avulla. *Suostutteleva vaikuttaminen* keskittyy enemmän tarjoamaan hyväksyntää oikeasta toimintatavasta. Yksinkertaisimmillaan kyse voi olla yksilön voimakkaasta persoonasta tai karismaattisuudesta toisten silmissä, mutta suostuttelevuus riippuu ensisijaisesti sosiaalisesti rakentuneista kognitiivisista ja arvioivista symboleista. Jaetut kognitiiviset merkitykset ja jaetut arvositoumukset ovat pohjana hyväksyttävälle toiminnalle. Tietty toimintatapa näyttäytyy moraalisesti ja emotionaalisesti oikeana. Oikaiseva vaikuttaminen perustuu rationaaliseen laskelmointiin, kun taas suostuttelevan vaikuttamisen taustalla ovat pyrkimykset saada alempi uskomaan tietyn toimintatavan olevan toista parempi. Kun suostuttelu toimii kognitiivisten symbolien kautta (ihmisiä tiettyyn määrittelytapaan ohjaavien ideoiden ja representaatioiden kautta), suostuttelu ottaa merkityksenannon muodon. Kun kyse on arvositoumuksien rakentamisesta tietyistä ideoista tai tilanteista, ilmenee suostuttelu legitimaation muodossa. (Scott 2001, 13-15; vrt. normalisoiva valta: Foucault 1980; Ojakangas 1997, 89-90; 156-166; 173-175; 187-217; Virkki 2004; 109-112.)

Scott (2001) määrittelee vallan neljä perusmuotoa: *voimankäyttö, manipulatio, merkityksellistäminen ja legitimaatio*. Näille perusmuodoille rakentuvat kaikki vallan hienovaraisemmat muodot, joissa vallan asteet, tarkoituksellisuus, vasta-

rinta ja ennakoivat reaktiot vaihtelevat. (mt., 15–16; vrt. Lukes 1974, 17–18, 25.) Scottin mukaan *voimankäyttö* (force) on perustavanlaatuisin ja suurin tapa, jota yksi toimija voi käyttää toiseen. Voimankäytössä, pakottamisessa, on kyse niin fyysisten rajoitusten käyttämisestä kuin emotionaalisen kärsimyksen tuottamisestakin. Voimankäytön esimerkkejä ovat tuskan tai kuoleman aiheuttaminen, ravinnon kieltäminen, omaisuuden tuhoaminen, loukkaaminen ja hyväksikäyttö. Voimankäytösuhteessa ylempi estää alemmaa toteuttamasta haluamaansa toimintaa. Voimankäytöllä voi olla sekä väkivaltaisia että ei-väkivaltaisia muotoja. Scottin mukaan väkivallassa on kyse suorasta voiman kohdistamisesta toisen ruumiiseen tai mieleen, kun taas ei-väkivalta on fyysisten esteiden asettamista toisen toiminnanvapaudelle. (mt., 13–14.) *Manipuloinnin* Scott määrittelee tilanteeksi, jossa ylempi muuttaa alemman käsityksiä omien vaihtoehtojensa perusteista siten, että alempi toimii ylemmän halujen mukaan. Ylemmän tarkoituksiperät ovat salassa alemmalta, vaikka alempi toimiikin ylemmän asettamien ehtojen mukaan. Esimerkkeinä manipuloinnista Scott mainitsee muun muassa mainonnan ja propagandan. Aivopesun Scott määrittelee manipuloinnin ja emotionaalisen voimankäytön yhdistelmäksi. Scott tarkastelee myös suostuttelevaa vaikutusta, jossa on kyse alemman saamisesta uskomaan kyseessä olevan toimintatavan paremmuudesta suhteessa johonkin toiseen. Kun suostuttelu tapahtuu kognitiivisten symbolien, kuten kyseiseen määrittelytapaan johtavien käsitysten avulla, on kyse merkityksellistämisestä. Vastaavasti legitimaation muodossa suostuttelu ilmenee rakentamalla arvoihin liittyviä sitoumuksia. (Scott 2001, 13–15; ks. Giddens 1984b, 29.)

Vaikka valtateoriat ovat ensisijaisesti keskittyneet yhteiskunnalliseen valtaan, on yksilöiden välisten yksityisten suhteiden valtaa syytä tarkastella yhtä merkittävänä ihmisten elämää jäsentävänä ilmiönä. John Scott (2001, 137) toteaa valtaa käsittelevän teoksensa yksilöiden välistä valtaa koskevassa luvussa, miten erityisesti koti ja perhe ovat merkityksellisiä vallan harjoittamisen areenoita ja kuinka niitä tulisi tarkastella erityisinä konteksteina yksilöiden väliselle vallankäytölle. Tästä toteamuksestaan huolimatta Scott käsittelee teoksessaan kuitenkin vain hyvin vähän vallankäyttöä kodissa ja perheessä. Scott viittaa tutkimuksessaan useisiin (yhdysvaltalaisiin) 1950-, 60- ja 70-lukujen tutkimuksiin, joissa sukupuolittunutta valtaa perheissä on valotettu muun muassa esimerkeillä aviopareista, joissa vain mies ansaitsee palkkaa ja joissa naisen taloudellinen riippuvuus aviomiehestä on itsestään selvää. Vastaavasti oman työn kautta itse rahaa ansaitseva vaimo voi saavuttaa samalla kyvyn vastustaa miehensä valtaa. Myöhemmät tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että avioliitoissa miehillä on myös muita kuin taloudellisen vallan keinoja käytettävissään. (mt., 140–141, 147.)

Vallan jakautumisen mekanismit ovat myös oman aineistoni valossa selvästi tätä monimuotoisempia, eikä yksinkertaisia 'ylempi-alempi'-asetelmia ole useinkaan nähtävissä. Aineistoni perhesuhteiden valta-asetelmat näyttävätkin vaativan yhtäältä laajaa ymmärrystä erilaisista perhesuhteista ja toisaalta huolellista tarkennusta juuri nimenomaisiin suhteisiin. Analyysi onkin eräänlainen etääntymisen ja tarkentamisen vuorotteleva prosessi, jossa useat niin teoreetti-

set kuin menetelmällisetkin työkalut ovat tarpeen. Perhesuhteiden vallankäytön tarkasteluun olisi tarjolla tiettyjä analyysitapoja tai kenties paremminkin tarinamalleja, joissa vallankäyttäjiä olisivat mies-vaimo, anoppi-miniä tai vanhempi-lapsi -suhteissa aina ensimmäiset: miesten, anoppien ja vanhempien vallankäytölle tarjoutuu useista lähteistä selkeitä perusteluita, joissa ikään, sosiaaliseen tai taloudelliseen asemaan liittyvät eriarvoisuudet ovat helposti nähtävissä. Perhesuhteissa yksinkertaiset jaot kuitenkin usein hajaantuvat ja hämärtyvät muun muassa itse suhteen lähtökohdista ja historiasta nykyhetken kietoutuviksi monipolvisiksi valta-asetelmiksi.

Yksilöiden välinen valta on John Scottin (2001) mukaan ensisijaisesti *läheisyyden valtaa* (proximal power), sillä sen edellytyksenä on yksilöiden ruumiillinen läheisyys ja tämän läheisyyden mahdollistamat konkreettiset kasvokkain kohtaamiset (vrt. Tannen 2004). Olennaista yksilöiden välisessä vallassa on henkilökohtaisten ominaisuuksien ja ruumiillisuuden merkitys: ruumiiseen, luokkaan, etniseen taustaan ja sukupuoleen sitoutunut habitus, joiden kautta vallan dynamiikka toimii. (mt., 143.) Ruumiillisuus konkretisoituu usein yhteisen tilan jakamisessa, fyysisessä läheisyydessä, jota esimerkiksi samassa asunnossa perheenä asuminen on. Perheenjäsenet ovat ruumiillisia subjekteja, joiden halut, toiveet ja tarpeet voivat olla voimakkaasti ristiriidassa keskenään. John Scottin (mt., 30) mukaan yksilöiden välisen vallan tarkastelussa on erityisen tärkeää nähdä se osana laajempia vallan rakenteita. Yksilöt kohtaavat toisensa enemmänkin erilaisten sosiaalisten positoiden haltijoina kuin konkreettisina, partikulaareina yksilöinä. Esimerkiksi miehen ja vaimon välisiin valtasuhteisiin vaikuttavat lailliset oikeudet ja velvollisuudet, jotka ovat suhteessa laajempiin poliittisiin ja taloudellisiin rakenteisiin. Yksilöiden välinen valta on siten nähtävä aina suhteessa vallan rakenteiden tuottamiseen ja uudelleentuottamiseen.

Vastaavasti Michel Foucault'lle (1998, 70) valta on kaikkialla, koska se kattaa kaiken ja tulee kaikkialta. Valta on nimi, joka annetaan tiettyssä yhteiskunnassa vallitsevalle monimutkaiselle strategiselle tilanteelle. Foucault'n mukaan valta ei ole jotain hankittavissa, riistettävissä tai toisten kanssa jaettavissa olevaa. Valtaa käytetään eriarvoisten, liikkuvien suhteiden pelissä lukemattomista eri pisteistä käsin. Olennaista on ennemminkin vallan käyttö kuin sen omistaminen. Vallassa ei ole Foucault'n mukaan kyse etuoikeudesta, josta voi pitää kiinni. Vallan alistuskeinot olisi ymmärrettävä valmiudeksi, tietyksi taktiikaksi tai tekniikaksi ja toiminnaksi. (Foucault 1980, 34.)²⁹

Foucault käyttää myös biovallan käsitettä, jolla hän viittaa siihen, ettei valta ole vain ideologisesti mielen alueella operoivaa, vaan ennen kaikkea ruumiissa, pienempien eleiden ja käytänteiden tasolla materialisoituneena (Koivunen 1996, 53). Feministitutkijoista muun muassa Joan Scott on käyttänyt Fou-

²⁹ Siitä, millainen Foucault'n valtakäsitys oikeastaan on tai, missä ja miten hän on sen määritellyt, on esitetty varsin eriäviäkin tulkintoja. Tuija Pulkkinen (1998, 96–111) tarkastelee tätä keskustelua teoksessaan *Postmoderni politiikan filosofia*. Michel Foucault (1982) on todennut myös itse, ettei hänen työnsä kohteena ole ollut analysoida valtaa ilmiönä eikä kehittää perusteita sen analyysille. Omaksi pyrkimykseksään Foucault on esittänyt historian luomisen niistä erilaisista tavoista, joilla ihmiset tulevat kulttuurissamme subjekteiksi. (ks. myös Oksala 2001.)

cault'n valta- ja diskurssikäsitteitä. Diskurssi ei ole Scottille (1988, 135–136) vain kielellistä, vaan se pitää sisällään myös kommunikaation eri muotoja (ks. Östman 2000, 281). Valta on näin ollen positiivista. Valta sekä rakentaa että luo käsitteitä sukupuolierosta ja sillä on tuotannollinen kyky luoda merkityksiä. Vallan muodot ovat siten jatkuvasti muuttuvia. (Östman 2000, 281; ks. myös Bóasdottir 1998; Fortune 1998.) Valtasuhte ei Foucault'n mukaan jäseny riistäjän ja riistetyn välille, kuten esimerkiksi marxilaisessa perinteessä, vaan valtasuhteet ovat moninaisia ja monenlaisia. Valtasuhteet ovat verkko, eikä valta ole absoluuttista vaan suhteellista. (Koivunen 1996, 53.)

Feminismin ja Foucault'n ajattelun suhde on jännitteinen, sillä yhtäältä vaarana on se, että käsitys vallasta verkostomaisena saa vallan mään "vapaiden" toimijoiden väliseltä suhteelta. Toisaalta myös Foucault'n käyttämä diskurssin käsite on ongelmallinen: jos se käsitetään jälkistrukturalistisen filosofian valossa ainoastaan kielelliseksi, vallan materiaalinen ulottuvuus katoaa. Samoin, jos korostetaan vallan tuottavuutta, voi se merkitä vallan alistavan, rajoittavan ja kontrolloivan puolen ohittamista. (Koivunen 1996, 53–54.) Foucault'n valtakäsitystä on myös pidetty yhteiskunnalliseen ja poliittiseen analyysiin liian heikkona, metafyyssisenä ja epämääräisenä (Pulkkinen 1998, 96).³⁰ Merkittävä osa myös edellä mainitun Joan Scottin ajatteluun kohdistuvasta kritiikistä on koskenut hänen valtakäsitystään. Pohdittavana ovat olleet muun muassa kysymykset diskurssianalyysin kyvystä antaa täyttä ymmärrystä niistä erilaisista valtamekanismeista, jotka vaikuttavat sukupuoleen ja naisten elämään (Östman 2000, 283). Lois McNay (1992) pohtii teoksessaan kattavasti Foucault'n ja feminismin suhdetta. Foucault'n valtakäsityksessä keskeisintä on vallan luonne tuottavana ja positiivisena voimana, heterogeenisena ja diffuusiina ilmiönä. McNay tulkitsee kuitenkin myös Foucault'n historiallisista analyyseistä käsityksiä vallasta keskittyneenä, monoliittisena voimana, jolla on hellymätön ja tukahduttava ote subjekteihinsa. McNay perustelee tätä tulkintaansa Foucault'n valtasuhteiden tarkastelutavalla, joka keskittyi vallan sijoittumiseen instituutiossa eikä niinkään vallan subjektien näkökulmaan. (mt., 38–39.)

Tuija Pulkkinen (1998) tarkastelee liberaalia poliittista teoriaa ja nostaa esille sen, miten tässä anglo-amerikkalaisessa teoriassa valtaa tarkastellaan suhteena. Yksinkertaisimmillaan valta on suhde kahden henkilön välillä. Toiminnan käsitteet tai tarkemmin toiminnan aikomukset määrittelevät valtaa. Yksilö, jolla on valtaa, kykenee toimimaan aikomustensa mukaisesti, kun taas henkilö, jolla ei ole valtaa, joutuu luopumaan aikomuksistaan. Vallan käsitteellä on siis kielteinen sävy, mutta yleensä liberaaliteoreetikot myös tunnustavat vallan jonkinasteisen välttämättömyyden. Johdonmukaisinta liberaaliin poliittiseen ontologiaan perustuvaa politiikkaa on kuitenkin vallan vastustamisen ja vallasta irtautumisen tai vapauttamisen politiikka. Vallasta vapautumisen politiikka tuottaa myös ongelmia esimerkiksi siinä, että ihmiset ovat läpi koko elämänsä sidoksissa suhteisiin, joihin liittyy valtaa ja auktoriteettia. Tällaista valtaa ei ole mielekästä asettaa kyseenalaiseksi kokonaisuudessaan. Tässä mielessä valta on ennemminkin yksilön identiteetin rakennusaine, eikä tällainen valta koskaan

³⁰ Tässä on kyse feminismin ulkopuolisesta kritiikistä.

pääty niin, että yksilö olisi valmis. Valta muovaa subjektia jatkuvasti. (mt., 88–91.) Valta myös erotetaan muuntyyppisestä pakottamisesta. Yhtenä osana vallan määritelmää pidetään sitä, että vallalle alistuvalla henkilöllä on periaatteellinen mahdollisuus harkita, myöntyykö hän toisen, valtaa omaavan henkilön tahtoon vai ei (vrt. keskustelu henkisestä väkivallasta ja puolustuskyvyttömyydestä Vartia & Perkkä-Jortikka 1994, 33–35). Näin ollen tämän näkemyksen mukaan fyysisessä pakottamisessa ei ole kyse vallankäytöstä (Pulkkinen 1998, 89). Tässä mielessä fyysinen koskemattomuus on erottava tekijä: sen rikkoutessa kyse on pakottamisesta tai väkivallasta. Tämän näkemyksen mukaan uhkailu, myös fyysisellä väkivallalla uhkailu, on siten luettavissa vallankäytöksi.

Liberaalin valtakäsityksen heikkoutena Tuija Pulkkinen (1998) näkee sen, ettei se kykene huomioimaan vallan vaikutusta sen osapuoliin vaan pitää niitä identiteeteiltään pysyvinä. Erot, jotka syntyvät esimerkiksi tiettyyn sukupuoleen, yhteiskuntaluokkaan, rotuun, kansallisuuteen tai tiettyä sukupuolista suuntautumista tai etnistä taustaa edustavaan ryhmään kuulumisesta, eivät tule liberaalissa valtakäsityksessä riittävästi huomioituiksi. (mt., 91–92.) Pulkkinen tarkastelee myös Foucault'n valtakäsityksen kykyä vastata tällaisiin kysymyksiin. Foucault'n tapa teoretisoida tarjoaa Pulkkisen mukaan välineitä käsitellä identiteettejä konstituivaan valtaan liittyviä kysymyksiä. Kyse ei ole pelkästään toisiin kohdistuvasta vallasta niin, että yhdellä toimijalla on valtaa toiseen nähden vaan myös paikkojen rakentumisesta ja vallasta, joka liittyy tähän rakentumiseen. Paikoilla Pulkkinen viittaa kulttuurisiin, sukupuolitettuihin, rodullistettuihin ja seksuaalistettuihin paikkoihin. (mt., 110.)

Michel Foucault'n rinnalla myös toisen ranskalaisen teoreetikon, Pierre Bourdieun, teoriat vallasta ja väkivallasta ovat vaikuttaneet voimakkaasti yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun. Bourdieun mukaan laaja-alainen sosiaalinen epätasa-arvo ei perustu suoraan institutionaaliseen syrjintään. Kyse on valtasuhteiden osoittamisesta hienovaraisesti yksilöiden ruumiiden ja dispoitoiden kautta. Tätä prosessia Bourdieu kutsuu symboliseksi väkivallaksi, vallan muodoksi, jossa vallan kohde on osallisena itse prosessissa. Sukupuolten välisissä suhteissa symbolinen väkivalta ilmenee miesten vallan legitimoitumisena osaksi normaalia sosiaalista järjestystä, jonka avulla naisia kohdellaan alempiarvoisina ja heille on tarjolla vähemmän resursseja. (Bourdieu 1989; Bourdieu 1998, 99, 118–119, 123–128; Bourdieu & Passeron 1977; Bourdieu & Wacquant 2002, 167.) Symbolinen väkivalta on hienovarainen ja näkymätön vallan muoto, joka estää vallan tulemista näkyväksi ja huomioituksi. Jos yksilöön kohdistuu symbolisen väkivallan teko, kuten alempiarvoisena kohtelua, voi yksilö tulkita relevantteja merkkejä ja havaita väkivallan jollakin tasolla, mutta ei kuitenkaan täysin tunnista millaisesta vallan muodosta on kyse. Huomio symbolisesta väkivallasta voi auttaa ymmärtämään epätasavertaisia suhteita eri ryhmien välillä. Yksityiskohtaisempi tulkinta nostaa esille ne seuraukset, joita naisiin kohdistuu, jos he eivät mukaudu hallitseviin odotuksiin. Symbolisen väkivallan käsite soveltuu hyvin miesten ylivallan (*masculine domination/male domination*) mekanismien selittämiseen. (Bourdieu 2001, 34–53; Kraiss 2006; Kraiss & William 2006.) Bourdieu (1997, 164–171) käyttää valta-analyysissään myös doksan käsitettä vii-

tatessaan tilaan, jossa sosiaalinen maailma näyttäytyy ihmiselle annettuna, kyseenlaistamattomana ja keskustelemattomana.

Symbolinen väkivalta ilmenee tavoissa, joissa yksilöt ovat osana omaa alistumisen prosessiaan siten, että he ovat perustavanlaatuisesti sisästäneet ja hyväksyneet keinot, joilla heitä alistetaan. Kyse on *väkivallasta* siksi, että se johdattaa yksilöiden pakottamiseen ja alistamiseen, mutta *symbolisesti* siinä suhteessa, että se saavutetaan epäsuorasti ilman avoimia ja eksplisiittisiä voiman tai pakottamisen keinoja. (Connolly & Healy 2004.) Maaseudulla työskentelevien australialaisten lääkäreiden avioliittoja ja sukupuolten suhteita Bourdieun symbolisen väkivallan käsitteen kautta tutkineen Angela Dureyn (2008) mukaan naiset voivat paitsi hyväksyä alemman roolinsa normiin sopivana myös valita tämän roolin siitä syystä, että he todennäköisemmin ansaitsevat sosiaalista hyväksyntää juuri mukautumalla hallitseviin odotuksiin ja käytäntöihin, joissa miehet ovat pääasiallisia tulonhankkijoita ja naiset ovat pääasiallisia hoivaajia, vaikka naiset kävisivät myös itse palkkatyössä. Samoin miesten positio selittyy sen saamalla arvostuksella ja tulemisella tulkituksi normaalina ja luonnollisena. Bourdieun (1984; 2001; Bourdieu & Wacquant 1992, 134, 170–174) mukaan miesten vallassa naisia kohtaan on kyse rakenteesta, joka normalisoituu siten, että monet naiset hyväksyvät oman alistaisuutensa. Miesten valta näyttäytyy luonnollisena osana sukupuolten suhteita. (Durey 2008.) Vahingoittavien suhteiden analyysissä samankaltainen lähestymistapa tarjoaa keinon ymmärtää suhteiden jatkumista (Husso 2003, 142–150; McNay 2000, 93).

4.2 Läheisyyden mahdollistaman vallan erityisyys

Aiemmin esiin nostamani Joan Meyerin (1991) käsitys siitä, ettei läheisten suhteiden valtaa voida verrata muiden suhteiden valtaan jatkuu hänen ajatuksellaan siitä, miten vastaavasti valtaa ja rakkautta ei tule erottaa toisistaan erillisiksi, vaikka niiden yhdistäminen toisiinsa onkin eräänlainen kulttuurinen tabu. Ihmisten väliset suhteet ovat monimutkaisia ja monimuotoisia sekä täynnä ambivalensseja ja ristiriitaisuuksia. Yhtäältä ne muuttuvat ajassa, mutta toisaalta monet suhteiden asetelmat ovat myös varsin pysyviä. Meyerin mukaan läheisten suhteiden tutkijoille onkin haaste kohdata omia teorioitaan monimutkaisempi todellisuus. Vallan kysymyksiä tarkasteltaessa feministinen tutkimus on ensisijaisesti keskittynyt sukupuolten väliseen vallanjakoon ja naisten alistamiseen asemaan. Meyer ehdottaakin siirtymistä suhteiden uuteen käsitteellistämiseen sekä suhteissa esiintyvien ambivalenssien ja muun dynamiikan tarkasteluun.

Perhe- ja parisuhteiden valta on usein myös implisiittistä, piilotettua eikä välttämättä selkeästi osoitettavissa. John F. Zipp, Ariane Prohaska ja Michelle Bemiller (2004) tutkivat miesten ja vaimojen vallan epäsymmetriaa avioliitoissa. Heidän tutkimuksessaan tarkasteltiin avioparien vastauksia *British Household Panel Surveyssa*, joissa vastaaja kuuli puolisonsa vastaukset ennen omaa vastaamistaan. Tuloksena oli, että vaimot myötäilivät miestensä mielipiteitä

enemmän kuin miehet vaimojensa. Naisten myötäilevä suhtautuminen ei juurikaan vähentynyt, vaikka nainen olisi ollut avioliitossa enemmän ansaitseva osapuoli tai esimerkiksi miestänsä kiinnostuneempi politiikasta. Toisaalta naiset myötäilivät perinteisesti miehisillä alueilla, kuten talouteen ja politiikkaan liittyvissä kysymyksissä, kotiin ja perheeseen eli perinteisesti naisten alueiksi miellettyjä kysymyksiä enemmän. Zipp ym. painottavat, että latentin, piiloisen, vallan tutkiminen on ongelmallista ja empiiristen testien kehittäminen vaikeaa. Valta ei ole vain aktiivisia tekoja, joiden pyrkimyksenä on saada puoliso olemaan samaa mieltä vaan myös hienovaraista, enemmän tiedostamatonta toiseen vaikuttamista. Zipp ym. (2004) tarkastelevat parisuhteiden valtaa gender-teorian valossa, jonka keskeisenä ajatuksena on sukupuolen luominen ja ylläpitäminen nimenomaan vuorovaikutuksessa. Avioliitto onkin yksi alue, jossa naiset ja miehet voivat jatkuvasti osoittaa sitä, että he ovat naisia ja miehiä. Kun miehet käyttävät piiloisen vallan keinoja naisiin mutta päinvastaista ei Zippin ja tutkijakollegoiden tutkimusaineistosta nouse esiin, on olennaista pohtia miehisemmän dominanssin luonnetta vähemmän näkyvänä kuin usein on ajateltu. Tämän huomioiminen on ensisijaisen tärkeää myös siitä syystä, että piiloisen vallan vastustaminen on vaikeampaa kuin näkyvän vallan vastustaminen. Myös vallan sukupuolittuneisuus tulee selvästi esille Zippin ym. tutkimuksessa: naisten miehiä myötäilevät vastaukset olivat yhteydessä siihen, miten ylipäättään naisten ajatellaan olevan suhteessa yhteisyyteen, kun taas miehet arvostavat usein naisia enemmän riippumattomuutta.

Vastaavasti lapsena seksuaalisesti hyväksikäytettyjen kokemuksia kartoittanut Merja Laitinen (2004) on määritellyt erilaisia vallan muotoja lasten hyväksikäytössä. *Mielivallassa* yhdistyvät ennakoimaton seksuaalinen, fyysinen tai henkinen väkivalta. *Pakottava, fyysinen väkivalta* tai sen pelko mahdollistavat lapsen alistamisen: sen, että lapsella ei ole valtaa eikä voimaa muuttaa tilannetta toisenlaiseksi. *Uhkaava valta* viittaa erilaisiin negatiivisiin seurauksiin (esimerkiksi lapsen lähettäminen pois, perheen hajoaminen) joilla hyväksikäyttäjä uhkaa lasta. *Manipulatiivoinen, syyllistävä valta* on lapsen saamista uskomaan omaan syyllisyyteensä, siihen, että on itse aiheuttanut tapahtuneen. Vastaavasti *hyöittävä valta* on hyväksikäytön vääryyden peittelyä. Lasta voidaan palkita alistumisesta jollakin positiivisella, jolloin teon luonne hämärtyy. Lapsi voi myös kokea tekevänsä oikein, koska seurauksena on jotakin myönteistä. *Viettelevällä vallalla* Laitinen viittaa tilanteisiin, joissa hyväksikäyttäjä on voinut palkita lasta etukäteen tai pienten lasten kohdalla uskottelemalla kyseessä olevan leikki tai muuta mieluista. *Hoivaava valta* naamioidaan rakkaudeksi: hellyydellä ja lähellä olemisella hyväksikäyttäjä saa lapsen puolelleen käyttämällä lapsen turvallisuuden tarvetta hyväksi. Kaikkia näitä vallan muotoja yhdistää niiden toimiminen hyväksikäyttäjän totuuden ja teon oikeutusten paikkoina. Valta määrittää uhrin olemassaolon rajat. (mt., 107-115.)

Edellä esitetty osoittaa, että vallan ja vallankäytön käsitteiden soveltaminen läheisiin suhteisiin ei ole yksinkertaista ja kaippaa niin kohdennuksia kuin laajennuksiakin. Suvi Keskinen (2005) jäsentää lukkiutuneiden valtasuhteiden käsitteen avulla väkivaltaa kohdanneiden naisten kokemuksia. Keskisen tapa

tulkita valtaa nojaa Michel Foucault'n (tosin vasta myöhemmissä haastattelussa) käsittelemiin "jatkuvan epäsymmetrisiin" valtasuhteisiin, joissa olennaista on voimasuhteiden staattisuus. Johanna Oksala (2003) on muotoillut käsitteen "lukkiutuneet valtasuhteet", jota Keskinen käyttää ilmaisuna suhteille, joihin Foucault'n aiempi vallan liikkuvuutta ja tuottavuutta korostava käsitys ei ristiriidattomasti sovellu. Keskinen valtakäsityksen mukaan "väkivalta toimii eräänä vallan taktiikkana ja erityisesti toistuessaan lukkiuttaa valtasuhteita. Riippuen valtasuhteiden lukkiutumisen asteesta väkivallan ja vallankäytön kohteena olevalla on käytössään eriasteisia vastarinnan mahdollisuuksia ja toimijuuden muotoja". Oleellista on vastarinnan mahdollisuuksien kaventuminen, sillä väkivallan toistuvuus ja jatkuvuus, kontrollointi ja sanallinen nöyryyttäminen lukkiuttavat epätasavertaisiin voimasuhteisiin. Esimerkiksi väkivallan kohteena olevat naiset joutuvat kontrolloimaan oman toimintansa väkivaltaisen miehen asettamissa rajoissa. Väkivallan aiheuttama pelko ja lukkiutuvat valtasuhteet tuottavat siten subjektiutta, jossa myöntövyys ja voimattomuus painottuvat. Keskinen pitää tärkeänä erottaa väkivalta ja erilaiset vallankäytön muodot toisistaan, mutta samalla olisi tarkasteltava niiden yhteenliittymistä. (mt., 45–47, 65–67.)

Keskinen käyttää lukkiutuneita valtasuhteita kuvaamaan tilannetta, jossa voimasuhteiden vaihtelu ei ole mahdollista tai ne asettuvat jatkuvasti epätasapainoon (mt., 45). Tämä käsitys soveltuu myös jäsentämään monia oman aineistoni kokemuksia siitä, kuinka vahingoittavassa suhteessa ei koeta olevan mahdollista rakentua kunnioittavaa ja tasavertaista kanssakäymistä. Keskinen löytää myös ratkaisun Foucault'n ja feminismin väliseen jännitteeseen tarjoamalla ajatusta vallasta *sekä* vaihtelevana *että* mahdollisesti joihinkin asetelmiin lukkiutuvana ja jatkuvan epäsymmetristen suhteiden tuottamisena. Tiettyjen diskursioiden ja tekojen toisto lukkiuttaa valtasuhteita, mutta Keskinen mukaan kuitenkin jonkinasteinen voimasuhteiden vaihtelu on usein mahdollista. Parisuhdeväkivallassa ei ole kyse vain yksittäisistä väkivallanteoista vaan laajemmasta valtasuhteiden epäsymmetriasta, jota väkivalta ja muut vallankäytön muodot muokkaavat. (mt., 45–47.) Tämä näkemys soveltuu myös muiden perhesuhteiden tarkasteluun. Työssäni sovellan jossain määrin myös kaikkia muita edellä esittelemiäni valtakäsityksiä ja muodostan niistä yhteenliittymiä. Aineistoni ja käsittelemäni teemat ovat näkemykseni mukaan sen kaltaisia, että vain yhden valtakäsityksen hyödyntäminen ei palvelisi aineiston tarjoamaa monimuotoista näkymää perhesuhteissa vahingoittumiseen. Valtakäsitysten hyödyntämisessä keskeisintä on aineistoni muodostumisen lähtökohta eli kuvaukset siitä, miten vahingoittumisen kokemus on aiheutunut vallankäytöstä ja/tai väkivallasta.

4.3 Perhesuhteiden vallankäyttö ja kysymykset moraalista

Kuten vallan teoretisointia kuvanneessa luvussa osoitin, perhe ja muut läheiset suhteet eivät ole useinkaan olleet yleisemmän valtakeskustelun ytimessä. Perhetutkimuksen sisällä onkin ollut tarvetta luoda omia lähestymistapoja, joilla

vallan ja perhesuhteiden erityislaatuisuutta on voitu tuoda paremmin esille. Perhesuhteiden tutkimus koostuu useasti monen eri tieteenalan teorioiden ja tutkimusmenetelmien yhdistämisestä, mutta perheitä tutkitaan usein myös vain yhden tieteenalan ja yhdenlaisten metodien avulla. Perhesuhteiden tarkastelu voi kohdentua käytäntöihin ja arjen toimintaan tai laajempiin sosiaalisiin konteksteihin, perhemuotojen ja -rakenteiden tutkimiseen tai vastaavasti moraalialia koskeviin kysymyksiin perheestä.

Jane Ribbens McCarthy, Rosalind Edwards ja Val Gillies (2000) tarkastelevat erilaisten moraalisten imperatiivien esiintymistä perhesuhteissa ja niistä puhuttaessa erityisesti uusperheiden kontekstissa. Moraali ja moraalisuus ovatkin perhe-elämässä keskeisiä toimintaa ja valintoja ohjaavia periaatteita, tarkoittamatta kuitenkaan välttämättä moralismia tai moralisointia. Ribbens McCarthy ja tutkijakollegoiden tekemissä haastatteluissa puheen moraalialia koskevat sisällöt tulivat esiin arvioivassa kielenkäytössä. Tämä voi ilmetä käyttämällä kontrasteja omien ja muiden motiivien tai tekojen kohdalla, vertaamalla omaan toimintaan menneisyydessä, käyttämällä tunnustuksellista itseilmaisua tai pohjimalla, millaisia merkityksiä kulttuurisilla käsityksillä hyvän vanhemman moraalista käyttäytymisestä on ollut omaan toimintaan ja ajatteluun. Ribbens McCarthy ym. näkevät tärkeänä pohtia moraalien käsitteen avulla myös muita perhesuhteita, sillä moraaliset imperatiivit voivat muotoutua myös neuvoteltamattomiksi, vaikka ihmiset myös löytävät erilaisia kiertoteitä ohittaakseen moraalisen imperatiivin osoittamat vaatimukset.³¹ Moraaliset imperatiivit ovat usein myös sukupuolittuneita: esimerkiksi naisten oli vaikeampaa kertoa amoraalisia tarinoita kuin miesten. Naisten perhesuhteita ja niiden ylläpitoa koskevat miehiä korkeammat vaatimukset tulivat esille myös heidän tutkimuksessaan, eikä naisten ollut mahdollista sanoutua kokonaan irti vastuun tai perheen sisäisen tunnetyn vaatimuksista. Kun kyse oli niin sanotuista lasten eduista, naiset pohtivat myös mahdollisia uusia miespuolisia kumppaneitaan siinä valossa, oliko kyseinen mies myös hyvä lapsille. Naiset määrittivät itsensä ja lapsensa ”samaksi paketiksi”, joka uuden miehen oli otettava kokonaisuudessaan vastaan (mt., vrt. Hokkanen 2005; 155–158).

Entä millaisia kiertoteitä moraalisten imperatiivien kohdalla oli ollut mahdollista löytää? Ribbens McCarthy ym. (2000) tutkimuksessa ”Aikuisen” ja ”Lapsen” positiot olivat selkeästi erillisiä: ”Aikuinen” nähtiin vastuullisena ja ”Lapsi” huolenpidon kohteena. Kiertotieksi, ”Aikuisen” positioista kieltäytymiseksi, haastatellut olivat tarjonneet muun muassa kykenemättömyyttä toimia aikuisen tavoin, jos esimerkiksi oma lapsuus oli ollut onneton ja oma tunne-elämä oli tämän vuoksi vaurioitunut. Usein tarinan tulkitseminen moraalittomaksi ei kuitenkaan vastannut kertojan omaa käsitystä, vaan oli kuulijan tekemä arvio. (mt.)

³¹ Ribbens McCarthy ym. tutkimuksessa moraalinen imperatiivi oli vahva: ”Aikuisten on otettava vastuu lapsista ja heidän hoidostaan sekä asetettava lasten tarpeet etusijalle.” Moraalisen imperatiivin vahvuutta kuvaa se, miten epäonnistuminen sen toteuttamisessa sallitaan vain, jos on kuitenkin *yrittänyt* noudattaa sitä.

Perhe-elämän moraaaleja ovat tarkastelleet myös Janet Finch ja Jennifer Mason (1993) tunnetussa tutkimuksessaan perhesuhteiden hoiva- ja huolenpitoastuiden neuvotteluista. Usein vastuusta kieltäytymistä on hyväksyttävää perustella kyvyttömyydellä kuin haluttomuudella, ja edelleen naisten on vaikeampi löytää hyväksyttäviä selityksiä vastuun välttelemiseen kuin miesten. Lisäksi tärkeää on myös se, kenen näkökulmasta moraalisia imperatiiveja tarkastellaan. Oman tutkimukseni aineistossa niiden naisten tarinoissa, joissa vallankäyttäjät olivat miehet, näyttää myös moraalisten imperatiivien sukupuolittuneisuus selvänä. Sen sijaan toisista naispuolisista perheenjäsenistä kertovat vallankäytön ja vahingoittumisen tarinat haastavat pohtimaan naisten eräänlaisia käänteisiä mahdollisuuksia vastustaa moraalisia imperatiiveja, etsiä kiertoiteitä ja toimia toisin. Näissä tapauksissa vastustaminen on kiertynyt vahingoittavaksi toiminnaksi: naisten tarinat toisista naisista kertovat yhtäältä naisista, jotka eivät ole hoivaavia ja huolehtivia vaan sen sijaan, että kyse olisi tavoiteltavasta tai toivottavasta (radikaalin) vastarinnan muodosta, seurauksena onkin toisen (naisen) henkinen vahingoittaminen. Moraalisten imperatiivien vastustaminen ei siis sinänsä ole itsestään selvästi ”hyvää” tai niiden seuraaminen ”huonoa”, kuten monissa muissakin perhesuhteisiin liittyvissä valinnoissa ja teoissa on kyse.

Moraalin ja suhteiden limittyminen toisiinsa tulee esille myös Ruth Ann Belknapin (1999) tarkastellessa naisten väkivaltaisissa parisuhteissa kokemia moraalisia ja relationaalisia konflikteja sekä näiden konfliktien vaikutuksia päätöksentekoon. Paitsi moraalista kyse on myös relationaalisuudesta eli suhteesta toisiin. Väkivaltainen parisuhde on tilana erityinen, mutta se on aina suhteessa myös toisiin suhteisiin. Belknapin (1999) tutkimuksen naiset ilmaisivat pelkoa siitä, että lähtiessään parisuhteesta myös muut suhteet katkeavat. Käsitys itsestä ja sosiaalinen paine muista huolehtimiseen ovat usein ristiriidassa, mutta vähätelyn tai sivuuttamisen sijaan naisten halua pysyä väkivaltaisessakin suhteessa tulisi Belknapin mukaan ymmärtää juuri tämän ristiriidan kautta.

Perhesuhteiden kontekstissa moraalikysymykset ovat siis myös aina relationaalisia kysymyksiä. Yhtäältä: onko moraalit jo itsessään relationaalisia niin, että moraalikäsitykset syntyvät nimenomaan suhteissa toisiin? Relationaalisuuden erottaminen omaksi alueekseen (Belknap 1999) on mielekästä siten, että perhesuhteiden konflikteissa päätöksenteko suhteutuu nimenomaisesti toisiin, kuten väkivaltaisen kumppanin luota lasten kanssa pois muuttavan äidin perusteluissa, jonka mukaan väkivallan todistaminen vahingoittaa lasta. Päätös ei siten ole ”puhtaan individualistinen” vaan edelleen suhteessa toiseen, nyt kuitenkin lapsen miehen sijasta (vrt. Keskinen 2005, 254–262). Perhesuhteiden moraalikysymyksistä puhuminen on myös eräänlaista moraalipuhetta itsessään, sillä myös tutkija tai *erityisesti* tutkija tekee tulkintoja tutkittaviensa puheesta tai kirjoituksesta. Ylipäätään käsitteiden valinta voi tuottaa ongelmia: onko esimerkiksi ”joustavasta” moraalista puhuminen jo moraalinen kannanotto siihen, että moraalit ei pitäisi joustaa vaan pysyä samana ja muuttumattomana? Belknapin (1999) tutkimuksessa kyse on nähdäkseni siitä, että parisuhdeväkivallan keskellä olevat naiset joutuvat joustamaan, venyttämään tai rikkomaankin omia

moraalikäsityksiään selviytyäkseen vahingoittavassa suhteessa. Parisuhde- ja perheväkivalta ovat tilanteina ja kokemuksina niin erityisiä, että välttämättä aiemmat tarkkarajaisuudet eivät enää päde tai niitä ei yksinkertaisesti pystytä pitämään.

Moraalikäsitysten muutokset voivat muuttua myös halusta eivätkä vain pakosta tehdä niin. Parisuhdeväkivallan tai muun perhesuhteiden vallankäytön konteksti voi toimia paitsi aiempien moraalikäsitysten muutoskohtana, myös omia käsityksiä voimistavana tilanteena. Omassa aineistossani puhe toisesta, vahingoittajasta, toistaa usein totuttuja käsityksiä siitä, millainen äiti, puoliso tai lapsi toimii moraalisesti oikein ja millainen ei. Omat teot määrittyvät oikeiksi ja toisen vääriksi, mutta tarinoista voi lukea myös toivomuksia tai turhautumistakin siitä, että olisi pitänyt tehdä toisin, kuten puolustaa itseä (vrt. Virkki 2005, 160–163; ks. Notko & Sevón 2006; 2008).

Perhesuhteissa eläminen on sosiaalisen, taloudellisen ja emotionaalisen elämän konkreettista järjestämistä ja neuvottelua. Nähdäkseni perhetutkimus onkin parhaimmillaan nämä kolme ulottuvuutta yhteenkietova tutkimusala. Näiden ulottuvuuksien limittäisyys ei sen sijaan ole aina tullut riittävästi huomioiduksi. Ulottuvuuksien järjestys on paitsi perhesuhteessa elävän yksilön omia valintoja myös mitä suurimmassa määrin ulkoisten ja ulkopuolelta vaikuttavien vaatimusten ja mahdollisuuksien summa. Järjestys ei siten olekaan aina toivottu, kuten vahingoittavista perhesuhteista kertovista tarinoista voi selkeästi lukea. Millaisin perhetutkimuksen eri keinoin sitten voitaisiin paremmin valottaa sosiaalisen, taloudellisen ja emotionaalisen yhteenkietoutumia? Vallan ymmärtäminen osaksi kaikkia sosiaalisia suhteita ja siten myös – tai jopa erityisesti – perhesuhteita on olennainen osa sekä tutkimuksen että käytännön elämänkin tasolla. Kuten Rosalind Edwards ja Jane Ribbens (1998, 10) korostavat, yksityistä ei ole syytä glorifioida suhteessa julkiseen. Ristiriidat ovat myös perhe-elämän keskipisteessä, eivät vain julkisen alueilla (ks. myös Notko & Sevón 2006; 2008). Vahingoittavien perhesuhteiden tarkastelussa ei välttämättä olekaan tärkeintä pyrkiä ”poistamaan” vallankäyttöä vaan pikemminkin jäsentämään erilaisia mekanismeja, joiden avulla valta erilaisissa perhesuhteissa toimii. Vallan jakaminen ja jakautuminen tai vallan väärinkäytön osoittaminen kuvaavatkin kenties paremmin vahingoittavien perhesuhteiden muuttamista vähemmän vahingoittaviksi.

4.4 Relationaalisuus ja ambivalenssi

Leo Nyqvistin (2001) mukaan ei ole mielekäästä tutkia perheväkivaltaa ilman, että tarkastelun kohteena ovat myös perheen sisäiset relaatioasetelmat. Hänen tarkastelunsa kohteena ovat olleet erityisesti perheen miesten, isien ja poikien, väliset suhteet. Miehenä ja naisena olemisen ehdot määräytyvät kussakin kulttuurissa sosiaalisiaatioprosessin kautta, joten tällä näkökulmalla voidaan Nyqvistin mukaan paremmin ymmärtää perheen sisäisen väkivallan aktualisoitumista nimenomaan joidenkin miesten käyttäytymismallina. Tärkeää on myös

huomio siitä, että väkivalta on usein rajoittunut vain perheen sisälle, loin ”perhe ja sen sisällä tapahtuva vuorovaikutus muodostavat erityisen väkivallan käytön kontekstin ja että väkivaltaista käyttäytymistä säätelevät paljolti sosiokulttuuriset tekijät: väkivaltaan syyllistyvän on mahdollista kontrolloida muun muassa väkivallan toimintaympäristöä, sen ajoittamista, käytetyn väkivallan määrää ja seurauksia”. Nyqvist nostaa esille myös läheisissä suhteissa tapahtuvaan väkivaltaan puuttumisen mahdollisuudet, sillä tämäntyyppisessä väkivallassa ei ole kyse yksioikoisesti impulssikontrollin puutteesta tai yleisestä taipumuksesta reagoida väkivaltaisesti. (mt., 33.)

Lasten ja vanhempien välisiä suhteita on tutkittu enimmäkseen pikkulapsiperheissä tai teini-ikäisten perhesuhteissa, joten aikuisten lapsi-vanhempisuhteiden emotionaalisista prosesseista on vain vähän tietoa. Eva S. Lefkowitz ja Karen L. Fingerman (2003) ovat tutkineet ikääntyneiden äitien ja näiden aikuisten tyttärien välisiä suhteita. He lähestyvät aikuista äiti-tytär-suhdetta ambivalenssin käsitteellä, jonka he määrittelevät sekä tunteiden ristiriitaisuudeksi että tunteiden ja tekojen vastaamattomuudeksi. Tunteiden ristiriita on yksinkertaisimmillaan myönteisten ja kielteisten tunteiden lomittaisuutta: tunteiden ja tekojen ambivalenssilla he viittaavat tunteiden selkeyteen mutta niiden ilmaisematta jättämiseen omalla käyttäytymisellä tai toiminnalla (vrt. Morgan & Coombes 2001; sosiologinen ambivalenssi: Connidis & McMullin 2002a; 2002b). Tutkimuksessa tarkasteltiin muun muassa sitä, kuinka usein äidit ja tyttäret kertoivat toisilleen jonkin olevan vialla mutta myös mitä asian parantamiseksi voisi tehdä (rakentava käyttäytyminen), miten he ilmaisivat tunteitaan toista loukkaavilla tavoilla (kritisoiiva, ”tuhoava” käyttäytyminen) sekä miten he välttelivät ongelmista puhumista (välttelevä käyttäytyminen). Tutkimus toi esille enimmäkseen lämpimiä suhteita, joissa myönteiset tunteet ja käyttäytyminen olivat ensisijaisia. Äidit kuitenkin raportoivat enemmän positiivisia tunteita kuin tyttäret, kun taas tyttäret käyttäytyivät ja ilmaisivat myönteisyyttä äitejä enemmän. Pääasiallisesti sekä äidit että tyttäret nauttivat keskinäisistä kohtaamisistaan, mutta toiseen kohdistuvat tunteet olivat myös ambivalentteja eikä tunteiden, käyttäytymisen ja responssien yhteys ollut aina yksiselitteinen. Lefkowitzin ja Fingermanin tulokset toivat kuitenkin esille positiivisia tunteita äitien ja tyttärien välillä selvästi negatiivisia enemmän.

Edelleen Lefkowitz ja Fingerman (2003) pohtivat, miten naiset sosiaalistetaan usein lapsesta lähtien sukupolvien välisten suhteiden läheisyyteen ja intensiteettiin. Äiti-tytär-suhdetta pidetään merkityksellisenä koko perheen kannalta, ja esimerkiksi perheen yhdessäolo (lasten aikuistuttua) on usein äitien järjestämää tyttärien avustuksella. Perheen yhteenkuuluvuuden tunne ja hyvät suhteet ovat siten usein naisten vastuulla. Naisille asetetut suhteiden ylläpidon, hoivan ja ”tunnetyön” vastuut ovatkin keskeisessä asemassa (ks. Finch & Mason 1993; Näre 1999b; Nätkin 1997; Ribbens McCarthy ym. 2000; Virkki 2004) – myös tulkittaessa naisten tarinoita vahingoittavista perhesuhteista. Leo Nyqvistin (2001) tutkimuksessa tuli esiin, miten naiset olivat taipuvaisia tuntemaan syyllisyyttä parisuhteen väkivallasta, mutta miehet pyrkivät oikeuttamaan käyttäytymistään sitä rationalisoimalla (mt., 123). Syyllisyydentunteet epäon-

nistumisesta hyvän suhteen ylläpitäjänä juontuvat vahvoihin kulttuurisiin ja sosiaalisiin odotuksiin siitä, miten naisten tulee suhteissa ja suhteiden hyväksi tehdä, joten irtiotto ”suhdevastuusta” vaatii paljon.

Suhdevastuu on oman aineistoni kertomuksissa selkeästi sukupuolittunutta, mutta on myös mahdollista, että *uusi isyys* ja muut maskuliinisuuden muutokset voisivat edesauttaa vastuunjakamista tulevaisuudessa (ks. Aalto 2004; Huttunen 2001; Mykkänen & Huttunen 2008; Sevón & Huttunen 2004). Toisaalta suhdevastuusta kieltäytyviä tai ainakin sen omalla tavallaan tulkitsevia naisia on aineistossani niissä äideissä, sisarissa, anopeissa ja miniöissä, joista aineistokirjoittajat kertovat henkisen väkivallan käyttäjinä. Naisten keskinäisiä ja naisten suhteita muihin perheen ja suvun jäseniin vaalivien (ks. edellä Lefkowitz & Fingerma 2003) periaatteiden lisäksi suhteet voivat päinvastoin olla yksityisiä vallankäytön tiloja, kuten tutkimukseni monin kohdin osoittaa. Suhdevastuuta voi siten kyseenalaistaa ”hyvällä” tavalla – reflektoiden, vastuunjakamista pohtimalla ja omien ja toisten rajoja kunnioittamalla – tai ”huonolla tavalla – toista vahingoittamalla ja tämän henkilökohtaista tilaa tai fyysistä koskemattomuutta loukkaamalla. Relationaalisuus, suhteisuus ja sen merkitykset ovat olennaisia tarkasteltaessa niin ”hyviä” kuin ”huonojakin” perhesuhteita. Selma Sevenhuijsen (1998, 83–84; 2000) määrittelee hoivan etiikan käsitettä ja korostaa vastuuta olennaisena osana ihmisenä olemista. Hoiva on paitsi (moraalista) kykyä ja halua ottaa huomioon toisten tarpeita ja vastuuta niistä, myös kielteisiä tunteita, kuten syyllisyyttä, häpeää, vihaa tai sääliä (ks. myös Morgan 1996, 97–99; Fisher & Tronto 1990; Smart 1991; Tedre 2004). Otan seuraavaksi esille aineistostani otteita, jotka kuvaavat juuri tämänkaltaisia koettujen tunteiden ristiitaisuuden ja vastuun kohdentamisen kysymyksiä.

”Lyömistä ja tönimistä alkoi taas tulla kuvioihin. Tilanteita oli kuitenkin kohtuullisen harvoin pojan ollessa pieni, joten lasten edun nimissä halusin jatkaa yhteiselämää. Mies muisti jatkuvasti tuoda esiin sitä miten kurjaa on eronneiden perheiden lapsilla.”

”Lasten kasvaessa ja tytön aloittaessa koulunkäynnin, tarvin enemmän vaatetta ja jalkineita. Tulin anopin sukulaisten luona käydessäni sanoneeksi, etten ymmärrä miten saan lapset vaatetetettua ja itseni, kun lapsilisiä ei tahdo riittää. Hän käski ostaa lehmän ja laittaa maitoa meijeriin. Sanoin, että onhan minulla lehmä, jonka sain kotoani. Hän innosti minua ja kerroin anopille aiikeestani. Mittasin vain maitomäärän ja laitoin tonkan talon maidon kanssa. Mutta tulin tietämään, että joka litrasta anoppi otti itselleen osan. [...] Sanoihan anoppi kerran, ettei omasta vahingosta ole väliä jos vaan saa toiselle harmia järjestettyä. Hän oli vieraiden aikana ystävällinen minulle, tarjoili pullat ja sokerit, sanoen että ota nyt Kaija.”

”Maatila jäi veljelleni ja vanhempani muuttivat kaupunkiin. Isäni ei kuitenkaan jäänyt neuvottomaksi tajuttuaan, että valta lasten yli ei enää toimi perinteisin keinoin, joten hän nykyisin käyttää lisäksi taloudellistakin valtaa. Isän eläke on isompi kuin äidin ja äidillä on paljon sairauskuluja, jotka hän itse maksaa pienestä eläkkeestään. Jokainen ostos, samoin kuin vastike ja vesimaksu ym. laskut maksetaan puoliksi isäni tahdosta. Koska isälleni jää tällä tavoin enemmän rahaa, joilla hän puolestaan on ”ostanut” itselleen poikansa takaisin. Veljeni lapsuudessa saamat haavat on hoidettu rahalla ja tänä päivänä hän on isänsä tohvelin alla. Äiti puolestaan ei halua minkäänlaista riitaa. Itse yritän auttaa äitiä taloudellisesti, tunnen sen olevan velvollisuuteni.”

Näistä kertomuksista kuvastuvat selkeä huoli toisista, omista lapsista tai muista perheenjäsenistä. Koettu vahingoittavuus ei ole vain yksityistä, omaan itseen kohdistuvaa, vaan kiinteässä suhteessa muiden hyvin- tai pahoinvointiin. Keskukselu relationaalisuudesta värityy hieman eri tavoin riippuen, missä kontekstissa ja millaisista – normatiivisistakin – näkökulmista sitä lähestytään. Perinteinen naiselliseksi mielletty hoiva, huolenpito, välittäminen ja toisten tunteiden ajatteleminen, on toisinaan saanut osakseen voimakastakin kritiikkiä ja tulkittu patriarkaatin välineeksi alistaa naisia.³² Naisten sitominen kotiin, lapsiin ja perheisiin, on tulkittu autonomian esteeksi, naisten sulkemiseksi yksityisen alueelle ilman valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia palvelemaan toisten tarpeita (Barrett & MacIntosh 1982; Thorne & Yalom 1982).

Relationaalisuuden näkökulmasta naisten suhteet toisiin ja suhdevastuut eivät kuitenkaan ole näin yksiselitteisen kielteisiä. Vahingoittavien suhteiden kontekstissa olisi usein helppo ”tuomita” suhde kokonaisuudessaan ja nähdä suhteen päättäminen ensisijaisena ratkaisuna. Suvi Keskinen (2005) kirjoittaa hoivadiskurssista ja sen avaamista subjektipositioista, jotka voivat olla monin tavoin palkitsevia jopa väkivaltaisen miehen kanssa suhteessa oleville naisille. Toisten auttaminen, sääli, heikompien tukeminen ja ymmärtäminen ovat sosiaalisesti naisille hyväksytyjä positioita, joista saa tunnustusta. Kuten Keskinen kirjoittaa, ”asettumalla tällaiseen subjektipositioon naiset myös toistavat ’oikealla’ – siis hegemonisella ja yleisesti tunnistettavalla – tavalla sukupuolitettua subjektiiutta”. Keskinen pohtii näitä naisille tarjoutuvia subjektipositioita ja niistä luopumisen vaikeutta. Myös auttajatahot vetoavat usein naisten huolenpidon tehtäviin ja kannustavat tukemaan miestä. Väkivaltainenkin mies voidaan nähdä tarvitsevana ja säälittävänä, sisimmiltään kuitenkin hyvänä, jolloin nainen auttajana voi tuntea itsensä tärkeäksi, aktiiviseksi ja vahvaksi. Naisille on tarjolla kuitenkin väkivaltaisesta miehestä huolehtimisen sijaan usein myös lapsista huolehtimisen ja näiden suojelijan positio, jonka edellytyksenä on kuitenkin (Keskinen esimerkissä) miehen vetoavuuden vastustaminen ja siteiden katkominen häneen (mt., 254–262).

Hahmotan edellä kuvatusta naisen asettautumisesta hoivaajaksi väkivaltaisessa parisuhteessa kaksi mahdollista tulkintaa, kärjistäen molemmista ääripäistä. Ensimmäinen tulkinta edellisestä voisi olla, että naisten hoivapositio nähdään ulkoa ja ylhäältä tulevalta, naisille ikään kuin ”salaa” syötetyltä juonelta. Juoni on vahva, eivätkä naiset osaa vastustaa sitä, joten heille tulee kertoa, mistä oikeasti on kysymys. Väkivaltaisen miehen ”paapominen” on väärin, lasten suojeleminen oikein. Toinen tulkinta voisi olla nimenomaisesti ymmärrys siitä, miten ”yksilölliset” ja ”henkilökohtaiset” elämäntilanteet ovat kulttuurin ja sosiaalisen ilmapiirin määrittelemiä.

³² Michael P. Johnson (1995) kutsuu patriarkaaliseksi terrorismiksi miesten oikeutta kontrolloida ”omia” naisiaan patriarkaalisena traditiona. Patriarkaalinen terrorismi on terroristisen kontrollin muoto, jota miehet kohdistavat vaimoihinsa ja joka sisältää paitsi väkivaltaa myös taloudellista alistamista, uhkailua, eristämistä ja muita kontrollintekniikoita. Patriarkaalinen terrorismi parisuhdeväkivaltana on ollut naisliikkeen ja feministisen tutkimuksen keskipisteessä.

Oman aineistoni kohdalla olen joutunut kohtaamaan runsaasti perhesuhteiden tilanteita tai pikemminkin tiloja, pysyviä tai ainakin pitkään jatkuvia olo-tiloja, joista väärän ja oikean toiminnan osoittaminen on erittäin haasteellista. Feminiinisen hoivadiskurssin vahvuus voi olla yksi vahingoittavista suhteista irtautumisen este, mutta on tärkeää pohtia myös sitä, mitä muita vaihtoehtoja voisi olla tarjolla kuin suhteen katkaiseminen kokonaan. Tällaisten vaihtoehtojen pohtimisessa on kuitenkin varsin merkittävä riski erityisesti suomalaisessa kontekstissa. Näkemys, jonka mukaan yhdessä pysyminen tai muu suhteen jatkaminen on aina eroa tai irtiottoa parempi vaihtoehto, on tullut esiin muun muassa väkivaltaa kokeineiden naisten hakiessa apua. Lisäksi pidän yksilöiden vapaita valinnanmahdollisuuksia korostavassa ilmapiirissä vaikeana pohtia muita vaihtoehtoja irtioton rinnalle (vrt. luku 2 *Perhesuhteet ja niiden tutkiminen*). Suhteessa pysyminen ja halu säilyttää suhde on voitu tulkita ulkoa ohjatuksi tahdottomuudeksi eikä ihmisillä (naisilla) ole uskottu voivan olla ”oikeasti” tällaisia toiveita. Myös Suvi Keskinen (2005, 269) pohtii, miten individualismin diskurssi voi tarkoittaa tunnesiteiden ja perhesuhteiden relationaalisuuden poissulkemista.

Olenkin valinnut pohdittavakseni jo tämän tutkimuksen alussa esittämäni riskialttiin ja väärinymmärryksille herkän kysymyksen, miten vahingoittavissa suhteissa voi selvitä totutumman, miten vahingoittavista suhteista voi selvitä, sijaan. Vallankäytön ja väkivallan konteksteissa suhteessa pysymisen mahdollisuus on kuitenkin varsin rajattu. Erityisen tärkeää on korostaa, että fyysisen väkivallan kohteena olemisessa ei ole tulkintavaihtoehtoja, vaan väkivallan loppuminen on ainoa mahdollinen ratkaisu. Sen sijaan muun vallankäytön kohdalta tarkastelen tätä erityisesti aineistoanalyysissäni rajojen uudelleenmäärittelyn tarinatyypeistä (luku 8).

Ambivalenssin käsitteen avulla voidaan tavoittaa useita keskeisiä läheisten suhteiden vastuiden, velvollisuuksien, niihin liittyvien tunteiden ja oman näkökantani, mukaan myös vahingoittavuuden piirteistä. Ambivalenssin käsitettä on jaettu biologisen (vietteihin pohjautuva), psykologisen (esimerkiksi tunteiden kahtiajakaisuus), sosiaalisen tai rakenteellisen abivalenssiin (esimerkiksi ihminen yksilönä ja sosiaalisena olentona) sekä kulttuurisen ambivalenssin (esimerkiksi sisäinen yhteys arvoihin vs. kokemuksen ulkoinen ilmaisu normatiivisella tavalla) käsitteisiin (Hajda 1968 Lüscherin 2000 mukaan). 2000-luvun taitteessa keskustelua ambivalenssin käsitteestä ja sen käytöstä ovat käyneet mm. Kurt Lüscher ja Karl Pillemer (1998; Lüscher 2000; 2002; Pillemer ym. 2007) sekä Ingrid Arnet Connidis ja Julie McMullin (2002a; 2002b). Tarkastellessaan erityisesti sukupolvien välisiä suhteita Lüscher ja Pillemer (1998) ovat nostaneet esiin juuri tarpeen moniulotteisemmalle näkökulmalle vastakkaisten solidaarisuus- ja konfliktinäkökulmien tilalle. Heidän mukaansa sukupolvien väliset suhteet synnyttävät ambivalensseja. Täten aikuisten keskinäisiä sukupolvien välisiä suhteita voidaan tulkita sosiaalis-tieteellisesti juuri ambivalenssin ilmaisuina sekä pyrkimyksinä käsitellä ja neuvotella näitä perustavanlaatuisia ambivalensseja (ks. myös Lüscher 2000). Sukupolvien väliset suhteet ovat sidoksissa myös (vaikutus)valtaan, resursseihin, tietoon ja niiden käytön mahdollisuuksiin.

Karl Pillemer (2007) tutkijakumppaneineen vetää yhteen ajatuksen siitä, että yksiuolotteisen kiintymykseen, avunantoon ja solidaarisuuteen tai vastaavasti konfliktien ja purkautumisen uhkiin keskittymisen sijaan sukupolvien välisten suhteiden dynamiikkaa pitäisi tarkastella sosiologisten ja psykologisten ”ristivetojen” (contradictions) ja dilemموjen valossa.

*Sosiologisen ambivalenssin*³³ käsitettä kehittäneet Connidis ja McMullin (2002a & 2000b) tavoittavat ambivalenssin monimuotoisuuden yhdistäen yksilön ja sosiaalis-rakenteellisen tason. Ambivalenssi voidaan kuvata yhtäaikaisten tunteiden ja emootioiden yhteydeksi odotuksiin siitä, miten yksilön oletetaan toimivan. Ambivalenssi syntyy tilanteessa, jossa toimija kohtaa erilaisia, vastakkaisia ja sosiaaliseen rakenteeseen juurtuneita malleja samanaikaisesti. Suhteiden neuvotteluprosesseissa sosiaaliset toimijat, yksilöt, etsivät toimijuuden tapoja ja kokevat ambivalenssia, kun sosiaaliset, rakenteelliset järjestykset estävät tämän.³⁴ Sosiologisen ambivalenssin käsite voi siis toimia siltana sosiaalisten rakenteiden ja yksilön toiminnan välillä (Connidis & McMullin 2000a). Vahingoittavien suhteiden tarkastelussa sosiaalisen ja yksilöllisen risteämät konkretisoituvat esimerkiksi pohdintoina toiseen perheenjäsenen liittyvistä velvollisuuksista ja vastuista mutta samanaikaisena huolena omasta vahingoittumisesta kyseessä olevassa suhteessa. Ambivalenssikeskustelun kohteena ovat olleet erityisesti sukupolvien väliset suhteet, eikä tarkastelussa ole huomioitu eksplisiittisesti väkivaltaa tai sen potentiaalia. Tästä huolimatta ambivalenssin ja relationaalisuuden käsitteet soveltuvat vahingoittavuuden kokemusten tarkasteluun ja vastaavat osaltaan tutkimuksen alussa esittämäni kysymykseen siitä, miten vahingoittavissa suhteissa voi selvitä. Vastaus ei ole yksiselitteinen tai tyhjentävä vaan luo perusteita suhteissa pysymisen selittämiseksi. Suhteita, vahingoittaviakin, leimaavat usein enemmän *sekä-että* kuin *joko-tai*-tyyppiset kysymykset ja valinnat (ks. Sevón & Notko 2008).

---

³³ Sosiologisen ambivalenssin käsitettä ovat alun perin määritelleet 1960-luvulla Richard K. Merton ja Elinor G. Barber (1963) sekä Rose Laub Coser (1966).

³⁴ Olemme yhdessä Eija Sevónin kanssa tarkastelleet ambivalenssin käsitteen avulla aikuisten naisten keskinäisten perhesuhteiden jännitteitä sekä juuri äidiksi tulneiden tai tulossa olevien naisten haastatteluaineiston että oman aineistoni esimerkkien kautta (Notko & Sevón 2006, Sevón & Notko 2008).

5 PERHE (VÄKI)VALLAN KONTEKSTINA

Tunteisiin pohjautuvana ja niitä uusintavana ihmisten yhteenliittymänä perhe on edelleen voimakkaasti ihmisten elämään vaikuttava yksikkö. Sari Näre (1999a) on määritellyt tunnetalouden käsitteen, jonka avulla myös vahingoittavia perhesuhteita voidaan jäsentää. Tunnetalous on toisiinsa liittyvien ihmisten verkko, joka edellyttää vähintään kahden verkon jäsenen sitoutumista ainakin jossain määrin tähän vuorovaikutussuhteeseen. Paitsi yksilöiden välisistä suhteista toisiinsa kyse on myös yksilöiden sisäisistä suhteista itseensä, objektisuhdekokemusten kautta rakentuvista minäsuhteista. Tunnetalous on emotionaalisen vaihdon järjestelmä, joka kehittyy sitä tiiviimmäksi mitä vilkkaampaa emotionaalinen vaihto on. Usein se rakentuu kiinteimmäksi pari- ja perhesuhteissa. Näreen mukaan tunnetalous on sukupuolia, sukupolvia, yhteiskuntaluokkia ja etnisiä ryhmiä koskeva tärkeä yhteiskunnallinen prosessi, joka tuo yksilölliset emotionaaliset kokemukset, suhdanteet ja jännitykset osaksi laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. (mt., 274–275.) Näre on soveltanut tunnetalouden käsitettä tutkiessaan nuorten tyttöjen kohtaamaa seksuaalista väkivaltaa ja näkee luottamuksen keskeisenä tunnetalouden laatua ja intensiteettiä kuvaavana tekijänä. Seksuaalinen väkivalta on loukkaus sosiaalista luottamusta kohtaan, ja mitä läheisemmin uhri ja tekijä tuntevat toisensa, sitä syvempi loukkaus on. Näre hahmottaa tunnetalouden tässä yhteydessä rakenteeksi ja prosessiksi, jossa syntyy sekä vuorovaikutusta että luottamusta, tai epäluottamusta. (Näre 2000.)

Vastaavasti Marita Husso ja Tuija Virkki (2008) ovat tarkastelleet luottamusta parisuhdeväkivallan kontekstissa ja pitävät läheisiin suhteisiin liittyvän luottamuksen ja sen pettämisen tarkastelussa sukupuolittuneiden valtasuhteiden sekä haavoitetuksi ja satutetuksi tuleminen mahdollisuuksien huomioimisesta ensisijaisena edellytyksenä luottamussuhteiden jäsentämiselle ja ymmärtämiselle. Luottamus perustuu oletuksiin toisten kunnioittamisesta, rehellisyydestä, väkivallattomuudesta ja ylipäätään yhteneväisistä pyrkimyksistä ja arvoista. Pari- ja perhesuhteet ovat luottamus- ja vastuusuhteina erityisiä. Käsitykset itsestämme muovautuvat oleellisesti suhteissa toisiin. Läheisissä suhteissa on keskeistä yhtäältä tunnustuksen kaipuu ja toisaalta mahdollisuus haavoittua. Husson ja Virkin tarkastelussa väkivaltaisissa parisuhteissa eläneiden naisten

kertomuksissa luottamuksen ylläpitäminen näkyi uskona parempaan huomiiseen. Tämä ilmeni haluna sivuuttaa väkivalta vain ohimenevänä episodina, tilapäisenä poikkeamana normaalissa elämänkulussa. Vahingoittumisen kokemus tulee erityisen tuskalliseksi, koska luottamus mahdollistaa itsen paljastamisen ja paljastumisen intiimillä tavalla. Husso ja Virkki tähdentävät, että epäluottamuksen lisäksi väkivalta saa aikaan pelkoa, jonka lamaannuttava voima usein hidastaa ja estää suhteesta irtaantumista. (mt.)

Perhesuhteissa on kysymys tunnesuhteista, ja tulkintani mukaan juuri valankäyttö ja vahingoittaminen tuovat lähes käsinkosketeltavasti esille tämän tunnesuhteen syvät merkitykset yksilön elämässä. Edelleen, perheitä ja perhesuhteita on tarpeellista tarkastella myös rakenteellisessa ja institutionaalisessa mielessä. Tässä luvussa pohdin näiden kahden puolen erityispiirteitä mutta myös niiden yhteenliittymiä ja rinnakkaisuuden merkityksiä vahingoittavien perhesuhteiden kontekstissa.

5.1 Instituutio ja tunneyksikkö

Perheen voi karkeasti jakaa kahtia instituutioon ja tunteisiin perustuvaan ihmisten yhteenliittymään. Instituutiosta muistuttavat perhettä koskevat lait ja järjestelmät, kuten av(i)oliitto, rekisteröity parisuhde, lasten huolto, verotus, asuminen tai erilaiset virallistetut oikeudet (esim. perintö) ja velvollisuudet (esim. elatus) (vrt. Pylkkänen 2008). Perhe-elämän valinnat ovatkin paljolti valintoja vain tiettyjen olemassa olevien vaihtoehtojen välillä. Perhesuhteissa elämistä koskevia lakeja myös rikotaan ja kyseenalaistetaan, tai kieltäytytään noudattamasta normeiksi muodostuneita odotuksia. Esimerkiksi eläminen avioliitossa avioliiton sijaan on aiempina vuosikymmeninä tulkittu vallitsevan järjestelmän kritiikiksi, mutta yleistyttyään se on menettänyt kyseenalaistavaa voimaansa eikä enää näyttäydy erityisen aktiivisena vastarinnan muotona. (vrt. Paajanen 2007, 76-77; Tolkki-Nikkonen 1990.)

Instituutioiden väkivaltaisia rakenteita on pohdittu erityisesti 1960- ja 1970-lukujen feministisissä tutkimuksissa. Michéle Barrett (1985, 162) kirjoittaa klassikkoteoksessaan *Nykyajan alistettu nainen*, että "nimenomaan erilaisten perhemuotojen luonnehtiminen 'perheeksi' on sinetöinyt suuren osan naisalustuksesta". Barrett kritisoi myös käsitystä, jossa perheen sisäisen rakenteen uskotaan vaihtelevan, mutta itse perhettä pidetään kuitenkin ikuisena. 'Perhe' sitoo yhteen niin romanttisen rakkauden, naisten antaman hoivan, äidillisyyden, itsensä uhraamisen, miehekkään turvan kuin taloudellisen tuenkin, jotka yhdessä muodostavat käsityksemme sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Kyseessä on kuitenkin ideologinen, ei konkreettinen perhejärjestelmä. (mt., 162, 168, 175, 181-182; vrt. Morgan 1991; Smart 2007) Aiemmin luvussa 3 *Perhesuhteet ja niiden tutkiminen* pohtimani radikaali perhekritiikki ammentaa jäsenyyksiään samansuuntaisista näkökulmista perheisiin.

Käsityksiä perhe-elämästä muovataan myös monenlaisissa psykologisissa diskursseissa, kuten avioliitto- ja perheneuvonnan puhetoissa ja käytännöissä.

Orly Benjamin (1998) haastatteli tutkimukseensa eri ammattiteissa (avioliittoneuvojina, tilintarkastajina, pääopettajina ja sosiaalityöntekijöinä) työskenteleviä naisia siitä, miten itsekehitystä tukeva terapeuttilinen diskurssi muokkaa naisten kokemuksia neuvotteluistaan aviopuolisonsa kanssa. Benjaminin mukaan mahdollisuus neuvotteluun puuttui, jos asioiden tai tilanteiden määrittelyn ajateltiin aiheuttavan loukkaantumista, vihan tai syyllisyyden tunteita tai jos asioiden esilletuomisen uskottiin aiheuttavan riitaa ja nöyryytystä. (mt.). Avioliittoinstituutio sisältää myös tiettyjä sääntöjä ja odotuksia siitä, mitä naisten ja miesten on avioliitossa tehtävä ”rakkauden” vuoksi (Haavind 1984). Esimerkiksi naisten vihan tunteiden ilmaisun tulkitseminen nalkutukseksi tai oikutteluksi ylläpitää miesten ylivaltaa parisuhdekeskusteluissa (ks. myös Nykyri 1998, 114–117, vrt. Nyqvist 2001, 82). Benjaminin (1998) mukaan tasaveroisen neuvottelun mahdollisuus kasvaa, kun naiset ovat ryhtyneet kyseenalaistamaan avioliittonsa mallia ja miehen käyttämien perusteluiden ylivoimaisuutta omiinsa nähden. Vihantunteiden ilmaisun salliminen myös naisille edesauttaa uuden, hyvän avioliiton mallin rakentumista (ks. myös Nykyri 1998). Benjaminin mukaan uuden tasaveroisemman parisuhteen muodostuminen vaatii naisen omaa aloitteellisuutta mutta myös yhteistyötä miehen kanssa: tasa-arvoisinkaan mies ei voi tietää ja tuntea tarkasti puolisonsa todellisia tarpeita. Tasaveroisen parisuhteen on siten oltava yhteinen päämäärä, sillä kumpikaan osapuoli ei voi sitä yksinään toteuttaa. (Benjamin 1998.)

Instituutioiden sisältä voi myös löytyä tilaa vastarinnalle tai ainakin toisin kokemiselle. Adrienne Rich kirjoitti 1970-luvulla äitiyden kahdesta puolesta eli siitä, miten äitiys instituutiona kiinnittää naiset miesten valtaan, mutta miten äitiys kokemuksena on mahdollisuus myönteiseen kokemukseen niin suhteessa omiin reproduktiovoimiin kuin omiin lapsiinkin. Richin mukaan äitiys ei sinänsä merkitse naisen kytkeytymistä valtahierarkioihin, mutta äitiysinstituutio toimii siten. Richin kritiikki kohdistuikin patriarkaatin määrittämään äitiyteen naista sortavana instituutiona, ei biologiseen reproduktioitehtävään sinänsä. (Rich 1976, xv-xvii, ks. myös Koivunen 1996, 57–58.) Richin ajatusmalli kutsuu pohtimaan, olisiko mahdollista puhua samalla tavalla ”perhekokemuksesta” kuin Rich puhuu edellä äitiyskokemuksesta. Yksinkertaistava tapa osoittaa instituutioiden kulloinkin kyseessä olevan ongelman ytimeksi ei välttämättä ole hedelmällisin lähestymistapa, ja luenkin Richiä aikakautensa feministisen tutkimustradition tulkkina.

Instituutiokeskustelun sijaan nykypäivän painotus on erityisesti suhteissa. Perhe on enemmänkin suhteita ja henkilökohtainen kokemus kuin muuttumaton tila (Marin 1994, 18). Perhe näyttäytyy nyt joustavina ja muuttuvina suhteina sekä paikkana läheisyydelle ja emotionaaliselle kasvulle niin lapsille kuin aikuisillekin (Silva & Smart 1999, 6). Toisaalta kritiikkiä voidaan esittää myös siitä, että ”uudetkin” perhemuodot tulkitaan suhteessa ydinperheideaaliin ja siitä poikkeaviksi. Elisabeth B. Silva ja Carol Smart (1999, 8) pohtivat toimittamansa teoksen *The New Family?* johdantoluvussa nykyajan perhemalleja. Idea perheen tekemisestä, *doing family* perheen olemisen, *being family* vastakohtana vaatii yksilöiltä osallistumista ja uudenlaista sitoutumista. Kun on huomattu,

että miesvalta perheissä ei ole sanottavasti muuttunut ja että miesten osuus kotitöistä pysyy yhä vähäisenä, näyttävät lesbo- ja homosuhteet haastavan normatiivisen heteroseksuaalisuuden antaman esimerkin kotitöiden ja vanhemmuuden jakamisesta. Heteroseksuaalisen matriisin ulkopuoliset näyttävät usein olevan aktiivisia muutosten alullepanijoita. Lesbo- ja homosuhteissa ei ole perinteisiä, normatiivisia ohjenuoria sukupuolten välisistä eroista ja epätasa-arvosta.

Suurin muutos perheen käsitteen määrittelyssä onkin tapahtunut siinä, että perhe tarkoittaa nykyisin enemmänkin läheisten suhteiden subjektiivista merkitystä kuin muodollisia veri- tai avioliittositeitä. Tämä subjektiivinen määrittely sitoo yhteen ihmisiä, jotka asuvat eri talouksissa osan ajasta tai kokoaikaisesti, ihmisiä, joilla on lailla vahvistettu suhde tai heitä, jotka vain yksinkertaisesti ovat valinneet kuulumisen yhteen perheeseen. Uuden perheen määrittelyn ytimenä säilyy yhä resurssien, hoivan, vastuun ja velvollisuuksien jakaminen. Näin ollen perhe näyttää olevan tiukasti suhteessa siihen, mitä se tekee. Uudet perhemuodot eivät näytä tarkoittavan hoivan ja velvollisuuksien arvojen vähenemistä vaan pikemminkin päinvastoin: juuri nämä seikat ovat keskeisiä syytä, miksi ihmiset yhä sitoutuvat toisiinsa. (Silva & Smart 1999, 7.)

Carol Smart (2007) tarjoaa tuoreessa määrittelyssään *henkilökohtaisen elämän* (personal life) käsitteen korvaamaan aiempia latautuneita perheeseen tai sukuun kiinnittyneitä termejä. Henkilökohtaisen elämän käsite on neutraali, eikä se aseta biologisiin tai sukuun pohjautuvia suhteita ystävyysuhteiden edelle tai hierarkkisesti niiden yläpuolelle. Tämä tarjoaa paremmin käsitteellistä tilaa valituille perhemuodoille, samaa sukupuolta olevien suhteille tai uudelleenmuokatuille sukulaisuussuhteille. Edelleen, henkilökohtaisen elämän käsite sallii liikettä ja muutoksia eikä se viittaa samalla tavoin pysyvyyteen kuin esimerkiksi aiemmat käsitykset perheestä. Henkilökohtaisen elämän käsite ei myöskään jää kiinni jyrkkään yksityisen ja julkisen kahtiajakoon, vaan sitä eletään useissa paikoissa ja tiloissa, ja se on myös kumuloituvaa (muistin, historian ja ajankulun kautta). Lisäksi Smartin muotoilema henkilökohtaisen elämän käsite ei ole kiinnittynyt valkoiseen, heteroseksuaaliseen ja keski-luokkaiseen perheeseen, kuten hän näkee perheen (*the family*) käsitteen historiallisesti liittyneen. Smartin pyrkimys onkin ravistella vallitsevaa perheen käsitettä ja tarjota laajalaisempaa sosiaalisten ja emotionaalisten suhteiden tilaa, joka myös avaa mahdollisuuksia uusille käsitteenmuodostuksille. (mt., 28–30.)

5.2 Perhesuhteiden voima ja vaikutusvalta

Uusien käsitteellistysten, monimuotoisten suhteiden tunnistamisen ja tunnistamisen rinnalla kulkee usein myös varsin ”vanhanaikaisilta” vaikuttavia juonteita (vrt. McNay 2000). Perhesuhteiden voima ja vaikutukset ulottuvat usein myös niiden fyysisen päättymisen yli, eivätkä kuolleet tai muuten elämänpiiristä poistuneet perheenjäsenet välttämättä lakkaa ”tuntumasta”, aiheuttamasta tunteita (Gergen 1998). Sonja Miettinen (2002) tarkastelee kahden tunnetun suomalaiskirjailijan, Pirkko Saision (*Pienin yhteinen jaettava*) ja Hannu Mä-

kelän (*Äiti*), 1990-luvun lopulla julkaistuja omaelämäkerrallisia teoksia suhteistaan ikääntyvään ja kirjoittamishetkellä jo kuolleeseen vanhempaansa. Saision teoksessa kerronnan kohteena on isä ja Mäkelän teoksessa äiti. Kertojien ja kerrottavien välinen sukupuolten ero on merkityksellinen paitsi tarinoiden sisällössä myös Miettisen omaelämäkerrallista ja psykoanalyttistä tutkimusotetta hyödyntävässä analyysissä. 'Toinen' minän kehityksen ensisijaisena tekijänä seuraa Jessica Benjaminin (1988) intersubjektivistä näkökulmaa. Yksilölle on tärkeää voida tunnistaa toinen vastavuoroisesti omakseen, itsestä erilliseksi subjektiksi, joka on kuitenkin yhtä aikaa samanlainen ja erilainen. Pyrkimyksenä ei ole aina vain suurempi erillisuus, vaan elämä on enemmänkin tasapainoilua suhteen toisiin ja suhteen itseen välillä. (Benjamin 1988, 20; ks. myös Lahikainen 2007; 47–48)

Relationaalisen ja autonomisen minän välistä keskustelua on käyty feministisen omaelämäkertatutkimuksen piirissä 1980-luvulta alkaen keskittyen aluksi sukupuolten välisten ja myöhemmin laajentaen tarkastelua myös sukupuolten keskinäisten ja yksilön sisäisten erojen huomiointiin (Miettinen 2002; Miller 1994; Vilkkonen 1997; 2000). Sukupuoli on paitsi kulttuurisesti eri tavoin eri ajassa tulkittu, myös yksilön subjektiivisessa tarinassa ajan myötä merkitykseltään tai sisällöltään muuttuva. Kun nainen kertoo suhteestaan isäänsä tai mies äitiinsä, on tarinan kertomisen hetki mutta myös kerrottavien kokemusten hetki merkityksellinen siinä, miten sukupuoli(ero) tekstissä nostetaan esiin tai millä tavoin se jää näkymättömäksi.

Pyrkimys irti tai etäälle onkin vain harvoin perhesuhteita kuvaavien tavoite, toive tai ideaali. Yhteisyyden, yhteenkuuluvuuden ja vastavuoroisen välittämisen tavoite ei millään muotoa vähene vahingoittavissa suhteissa. Tämän tutkimuksen yhtenä keskeisimpänä tuloksena onkin tämän *kaipuun* tunnistaminen ja tunnustaminen. Kaipuusta voi lukea tekstiotteista ja analyyseissäni niin kertojapositiona (luku 6) kuin tarinatyypeistäkin (luku 8). Elämä yhdessä toisten kanssa, sen epäonnistuminen, yritykset tai ainakin haaveet paikata ja korjata tulevat esille useimmissa tarinoissa. Kuten Sonja Miettinen (2002) kaunokirjallisten, joskin omaelämäkerrallisten, teosten analyysissään osoittaa, narratiivi (aikuisen) lapsen päättymättömästä toiveesta tulla vanhempansa hyväksymäksi on paitsi kulttuurisesti tuttu myös yhä koskettava teema. Niin Pirkko Saisio kuin Hannu Mäkeläkin ovat käsitelleet suhdettaan isiinsä ja äiteihinsä (ja myös muihin perheenjäseniinsä) edellä mainittujen teosten lisäksi myös muissa 2000-luvun taitteen kirjoissaan (Saisio, vuonna 2000 teoksissaan *Vastavallo* ja 2003 *Punainen erokirja* sekä Mäkelä teoksessaan *Isä* 2004). Lapsuuden perhe nähdään alkupisteenä ja perustana, jonka ajatellaan muovanneen omaa elämäntulkintaa ja persoonallisuutta. Ajatus siitä, että "minusta tuli minä sen vuoksi, millaisessa perheessä kasvoin" eli suhteiden reflektointi, itsen paikantaminen maailmassa jonkun tyttärenä tai poikana näyttääkin tavanomaiselta prosessilta myös silloin, kun kyse ei ole "erityisen" vahingoittavasta suhteesta. (ks. Miettinen 2002; vrt. Peltonen 1998.)

Tunteet vaihtelevina, muuttuvina mutta toisaalta pysyvinäkin ovat perhesuhteiden eräänlainen venyvä, joustava ja toisinaan halkeilevakin perusta.

Kaipuu hyvään tekee kipeää elämäntilanteessa, jossa toinen perheenjäsen aiheuttaa vahinkoa, surua, huolta, vihaa tai pelkoa. Vahingoittumisen tarinoiden tuskaisuus, toisen vahingoittavan toiminnan aiheuttama käsinkosketeltava ahdistus on sidoksissa juuri perhesuhteiden tunnepohjaisuuteen. Tarinoiden tuskaisuus on toisinaan myös tuskastumisen kuvauksia, kyvyttömyyttä ilmaista kokemaansa, sanojen ja keinojen puuttumista. Ärsyntyminen omaan itseensä, omaan passiivisuuteen ja toisaalta moraalinen tuomio toisen teoista sekoittuvat vaikeasti jäsennettäväksi vyyhdeksi, josta selvyuden saaminen koetaan vaikeaksi, jopa mahdottomaksi. Yksilöllisiltä, voimakkaasti kertojan persoonaan kieltoutuneilta vaikuttavat tarinat ovat kuitenkin eräänlainen ”elävä todiste” perhesuhteisiin yleisesti liittyvistä ideaaleista ja odotuksista eli pyrkimyksestä lämpimiin suhteisiin. Kertominen suhteesta vanhempaan on paitsi itsen ja toisen uudelleenkertomista (Miettinen 2002), myös osallistumista kulttuuristen perhe-elämän kertomusten tai jopa kertomusmallien tuottamiseen, kuten näiden tunnettujen kaunokirjallisuuden esimerkkien kohdalla voidaan vaivatta ajatella. Perhe tunneyksikkönä jäsenyytään henkilökohtaisten kokemusten ja tarinoiden avulla näkyväksi, jolloin toisen kokemukset voivat toimia peilauspintana omalle elämälle: näin minunkin elämässäni on tai näin minun elämässäni ei ole. Kun perhe instituutiona hahmottuu virallisissa konteksteissa, ovat tunneyksikön esitykset usein juuri kokemukseen ja henkilökohtaisiin tulkintoihin perustuvia.

Tutkittaessa ja tulkittaessa vahingoittavia perhesuhteita on kuitenkin tärkeää tarkastella paitsi instituutiolottuvuuden ja tunneyksikköolottuvuuden erilaisuutta ja erillisyyttä myös niiden leikkauspisteitä. Suomalainen sosio-kulttuurinen ilmapiiri on pitkään tulkinnut tunneyksikköolottuvuuden instituutiolottuvuudesta erilliseksi aiheuttaen vakavia seurauksia muun muassa pari- ja perhesuhdeväkivallan kohteille, kuten tässä tutkimuksessa useasti todetaan. Jos tunnesuhteet tulkitaan vain yksityisiksi, henkilökohtaisiksi ja siten läheisten suhteiden ja kodin sisäpuolelle kuuluviksi, ei perhesuhteiden vallankäyttö tai väkivalta näyttäytyä yhteiskunnallisesti merkittävänä ongelmana.³⁵ Tunneyksikön rajat voivat olla siten sekä toivottuja että vahingollisia. Yksityisen ja julkisen raja tulee esille myös tarinoissa, joissa kokemuksista kertomista kuvataan erityisen vaikeaksi, jopa niin, että kokemuksista ei ole kerrottu ennen tämän tutkimuksen kirjoituspyyntöä koskaan kenellekään.

³⁵ Vastaavasti tietyt perhe-elämän asiat ja toiminta päinvastoin halutaan edelleen rajata yksityisen alueelle. Esimerkiksi seksuaalinen käyttäytyminen tai osittain myös lastenkasvatus mieltyvät asioiksi, jotka ”eivät kuulu kenellekään” ja joihin muiden, perheen ulkopuolisten ihmisten tai instanssien ei haluta puuttuvan. Äärimmäisistä viranomaisinterventioista voidaan nostaa esille lasten huostaanotto, joka koskettaa usein syvälle henkilökohtaisen ja yksityisen alueille (ks. Granfelt 1998; 123–125).

5.3 Perhe- ja parisuhdeväkivallan määrittely

Demie Kurz (1997) tarkastelee artikkelissaan erilaisia lähestymistapoja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Hän jakaa tutkijat naisiin kohdistuvan väkivallan tutkijoiksi ja perheväkivallan tutkijoiksi (vrt. ammattiauttajien diskurssit Keskinen 2005). Ensimmäisille olennaista on väkivallan sukupuolittuneisuus, jälkimmäiset pitävät naisia ja miehiä yhtä väkivaltaisina. Väkivallan selitysmalleja voidaan jakaa myös yksilöstä lähteviin ja yhteiskunnasta lähteviin selitysmalleihin. Tässä kohdin feminististen ja ei-feminististen tutkijoiden lähtökohdat menevät kiinnostavalla tavalla lomittain. Kurzin mukaan feministiset väkivaltatutkijat näkevät miesten naisiin kohdistaman väkivallan taustalla rakenteellisia syitä, kuten miesten ylivallan naisiin nähden, patriarkaatin, seksismin tai heteromatriisin. Selityksen väkivallalle tarjoaa siten rakenteellisesti väkivaltainen, maskuliininen kulttuuri. Ei-feministiset väkivaltatutkijat saattavat myös löytää selityksensä kulttuurista ja yhteiskunnallisista tekijöistä: sosiaalis-rakenteelliset tekijät, kuten epävakaat työolot, työttömyys tai taloudellinen epävarmuus aiheuttavat väkivaltaa. (mt., vrt. Kappeler 1995.)

Michael P. Johnsonin (1995) näkemys tutkimussuuntien saamiin hyvin erilaisiin tuloksiin on se, että tutkimuskohteena on ollut kaksi eri väkivallan muotoa. Johnsonin mukaan parisuhdeväkivallassa tulee erottaa toisistaan yleinen parisuhdeväkivalta ja patriarkaalinen terrorismi, josta ensimmäistä ovat tutkineet Kurzin (1997) jaottelua käyttäen perheväkivaltatutkijat ja jälkimmäistä feministiset väkivaltatutkijat. Toinen lähestymistapojen jako liittyy joko tekijän tai uhrin yksilöllisiin piirteisiin, lähinnä ongelmiin ja niiden väkivaltaa aiheuttavaan luonteeseen. Yhtäältä on tutkittu väkivallan tekijän persoonaa ja diagnosoitu niin rajatilapersonallisuuksia, narsismia, antisosiaalista käyttäytymistä kuin aggressiivis-sadistista luonnettakin (Renzetti (1997, 285). Vastaavasti väkivallan uhreja on tulkittu muun muassa masokistisiksi tai läheisriippuvaisiksi (Husso 2003; 112-120).

Väkivallan esille nostaminen ja sen saaminen julkiselle agendalle – vakavasti otettavaksi sosiaalisesti ongelmaksi yksityisasian sijaan – on kuitenkin ollut suomalaisessa yhteiskunnassa vaikeaa. Pirjo Pehkonen (2003) analysoi suomalaisen naisliikkeen vaiheita 1970-luvulta tähän päivään naisiin kohdistuvan väkivallan vastustamisessa. Pehkonen jakaa väkivaltakeskustelun ja käytännön työn ensimmäiseen ja toiseen määrittelykierrokseen. Ensimmäisen määrittelykierroksen juuret ajoittuvat aina 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkuvuosikymmenten naisen aseman laajempiin pohdintoihin ja uudelleenmäärittelyihin. Eksplisiittisesti parisuhde- ja perheväkivallasta ryhdyttiin kuitenkin keskustelemaan vasta 1960-1970-luvuilla. Vuonna 1977 Sirkka Germain, Kari Mattila, Marja-Liisa Polkunen-Gartz ja Christina Törnroth ryhtyivät keräämään suomalaisten naisten kertomuksia pahoinpitelyistä. Valtion tiedonjulkistamis-palkinnon saanut kirja ”Väkivalta avioliitossa” oli kohdannut kuitenkin jo ennen julkaisuaan ilmapiirin, jossa väkivallasta puhuminen koettiin ongelmalliseksi. Kiinnostava yksityiskohta on se, että kirjan kirjoittajat olivat ehdottaneet

teoksen nimeksi ”Naisiin kohdistuva väkivalta”, mutta kustantaja ei ollut tähän suostunut (Mattila 1994, 29; Germain ym. 1978, 7; Reuter 1990 Pehkosen 2003, 43–44 mukaan.)

1980-luvulla suomalaisen keskusteluun vakiintui perheväkivalta-käsite, jota mm. Teuvo Peltoniemen 1984 ilmestynyt teos *Perheväkivalta* tuki voimakkaasti. Suomalaisessa väkivaltakeskustelussa tultiinkin Pehkosen (2003) jäsenystävän mukaisesti ”toiselle määrittelykierrokselle” vasta 1990-luvulla. Siirtymä perhedynaamisesta diskurssista – jossa väkivalta nähtiin koko perheen ongelmana – feministiseen, sukupuolten epäsymmetriset valta-asemat huomiioonottavaan puhetapaan tapahtui muutama vuosikymmen muita Pohjoismaita myöhemmin. Julkisessa väkivaltakeskustelussa ja vihdoin myös väkivaltatutkimuksessa 1990-luku oli jo suorastaan vilkasta aikaa: Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan (TANE) väkivaltajaosto asetettiin vuosiksi 1990–1994 kartoittamaan nyt jo määritelmällisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja laatimaan toimenpide-ehdotuksia. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnoima ja silloisen Stakesin toteuttama naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke toimi vuosina 1998–2002. Lisäksi vuosina 2000–2003 Suomen Akatemia rahoitti *Valta, väkivalta ja sukupuoli* -tutkimusohjelman. (Pehkonen 2003, 50–78, 81, 100.) Edelleen vuonna 2010 Sosiaali- ja terveysministeriö julkisti poikkihallinnollisen *Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen* -ohjelman. Ohjelmassa lähestytään naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä kokonaisvaltaisesti siten, että se sisältää kattavat toimenpiteet väkivallan ehkäisystä, uhrin suojelemisesta ja tuki-toimista sekä rikoksentehtäjän saattamisesta vastuuseen teoistaan (Naisiin kohdistuvan... 2010).

Läheisten suhteiden väkivaltaa on selitetty ja selitetään hyvin eri tavoin ja hyvin erilaisista lähtökohdista. Leo Nyqvist (2001, 22–23) erittelee biologiset lähtökohdat, psykologiset selitysmallit (intrapsyykinen lähestymistapa ja yksilötasoinen psykopatologia), sosiaalisen oppimisen teorian ja muut sosialisaatio-teoriat, sosiokulttuurisen näkemyksen sekä reaktiiviset teoriat. Myös Terhi Partanen ja Juha Holma (2002, 190–191) listaavat samankaltaisia selitysmalleja. Varhaisimmat selitysmallit olivat lähinnä psykopatologiseen persoonallisuuden liittyviä malleja, joista esimerkiksi psykoanalyttinen näkökulma on yhdistänyt väkivaltaisen käyttäytymisen ja lapsuuden kokemuksista juontuvan persoonallisuuden häiriön. Biologiset selitysmallit ovat nojautuneet aiemmin perimään ja nykyisin erityisesti aivojen toimintahäiriöiden väkivaltaa selittävään luonteeseen. Oppimisteoriat taas korostavat sosiaalisen oppimisen merkitystä ja esimerkiksi väkivallan käytön tai väkivallan kohteena olemisen normalisoitumista, ”oppimista”, lapsuuden perheessä. Sosiaalipsykologiset käsitykset väkivallasta ovat korostaneet väkivallan tekijän ja uhrin emotionaalista suhdetta, ja esimerkiksi perhedynaamiset näkemykset ovat tulkinneet väkivallan syiksi laajemmat parisuhteen ongelmat. Tällainen psykososiaalinen näkökulma painottaa olosuhteita, tilannekohtaisia tekijöitä, ja väkivaltaa on selitetty muun muassa erilaisilla stressitilanteilla, kuten työttömyydellä (vrt. Kappeler 1995).

Sosiokulttuuriset teoriat sen sijaan ovat painottaneet laajempien sosiaalisten normien ja miesten ja naisten epätasa-arvon merkityksiä. Feministiset teori-

at väkivallasta ovat nostaneet esille väkivallan kulttuurista oikeuttamisen ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta vaikenemisen. Partanen ja Holma (2002) toteavat yksittäisten selitysmallien rajallisuuden ja tarpeen huomioida moninaiset taustalla vaikuttavat syyt väkivallan selittämisessä. Väkivallassa limittyvät toisiinsa yksilölliset, henkilökohtaiset elämänsäkulut yhdessä laajempien kulttuuristen ja yhteiskunnallisten rakenteiden kanssa. (mt., 191; ks. myös Holma & Partanen 2008.)

Väkivallasta puhuminen herättää usein kysymyksiä siitä, millaiset teot määritellään väkivallaksi tai millainen käyttäytyminen tulkitaan väkivaltaiseksi. Brittiläiset väkivaltatutkijat Tina Skinner, Marianne Hester ja Ellen Malos (2005, 2) tuovat esille, miten yhtenä ohjenuorana väkivallan määrittelyssä on käytetty Yhdistyneiden kansakuntien määritelmää naisiin kohdistuvasta väkivallasta kaikkena sukupuolisidonnaisena väkivaltana, joka aiheuttaa tai jonka on mahdollista aiheuttaa vahinkoa naisille, tapahtuen niin perheen sisällä, yhteiskunnassa kuin valtion toimestakin. Tällainen väkivalta sisältää perheväkivallan, raiskaukset ja naiskaupan. Keskustelua on käyty siitä, voidaanko tällaisia väkivallan muotoja järjestää saman kattokäsitteen alle. Skinnerin ym. mukaan YK:n määrittelyn hyöty on kuitenkin juuri siinä, että se liittyy erilaiset naisiin kohdistuvat väkivallan muodot toisiinsa ja auttaa ymmärtämään, miten väkivalta liittyy rakenteelliseen sukupuolten väliseen epätasa-arvoon. Väkivallan määrittely on kuitenkin sidoksissa aikaan ja paikkaan, ja kyseessä olevat tutkijat ovat päättäneet naisiin kohdistuvan väkivallan käsitteestä sukupuolittuneen väkivallan termiin. Sukupuolittunut väkivalta -käsite kattaa heteroseksuaalisen ja samaa sukupuolta olevien välisen perheväkivallan (fyysisen, seksuaalisen, taloudellisen ja psykologisen väkivallan), raiskaukset ja seksuaalisen väkivallan, seksuaalisen häirinnän, prostituution ja naiskaupan sekä poliittisen, seksuaalisen ja fyysisen väkivallan muodot, kuten kiduttamisen ja raiskaukset niin sota- kuin siviililanteissakin, yhteisöjen tai etnisten ryhmien sisäisissä konflikteissa. Mukana on myös väkivalta, jossa naiset voivat itse olla väkivaltaa käyttäviä, mutta väkivalta on kuitenkin sidoksissa kysymyksiin sukupuolesta. (mt., 3.)

Väkivalta on kysymyksenä usein myös ”miksi”-kysymys: miksi joku käyttää väkivaltaa tai miksi joku joutuu tai pysyy väkivallan kohteena? Oma lähestymistapani on hieman toisenlainen, sillä olen ensisijaisesti kiinnostunut siitä *miten* kirjoittajani kokemuksiin kuvaavat, millaisia jäsennyksiä he rakentavat ja millaisista positioista he kertomuksiaan kertovat. Otan tässä yhteydessä esimerkiksi aineisto-otteen, jossa määrittelyn kysymykset ovat eksplisiittisesti esillä.

”Monesti olen toivonut, että sisareni olisi vetänyt minua kunnolla turpaan. Varmaan hänen mielensä tekikin. Ei siksi, että olisin halunnut turpiini, vaan siksi, että silloin väkivalta olisi ollut selkeää, konkreettista, käsinkosketeltavaa. Henkinen väkivalta on niin salakavalaa; hirvittävä, sotkuinen vyyhti, johon ei huomaa sotkeutuneensa ennekuin on liian myöhäistä. Tai ehkä sitä huomaa, mutta ei halua nähdä ja tunnustaa sen olemassaoloa. Kaiken vain yrittää selittää parhain päin; ei se rakas ja tärkeä ihminen voi olla minulle paha; ehkä minä todellakin olen niin huono ja kelvoton ja minun pitää olla onnellinen, kun edes joku sietää minua. Olen puhunut muutamien hyvien ystävien kanssa sisareni toimista. He ovat olleet hyvin varovaisia kommentteissaan. Vain harvoin olen yhdistänyt termin ”henkinen väkivalta” kyseisiin tapahtu-

miin, vaikka sitähan se oli. Välillä epäilen itseänikin. Eihän minulla ole muita todisteita kuin oma paha oloni, eikä minulla ole ylenmääräisesti kokemusta hyvistä, rakentavista ihmissuhteista. Vain vieno häivähdys paremmasta, toivo ja hillitön elämänhalu ovat pitäneet minut omalla tielläni.”

Tämä aineisto-ote kuvaa varsin konkreettisia määrittelyn kysymyksiä vallankäytön kohteena olleen elämässä eli sitä, miten koettua on mahdollista jäsentää ja tulkita. ”Miksi”-kysymyksiin vaaditaan usein selkeitä vastauksia ja väkivallan kohteena olevilta niitä myös usein perätään. Yksinkertaiset, selkeät ja rajatut selitykset omille kokemuksille ovat useille mahdollittomia muodostaa, jos kokemukselle ei ole tarinamallia, hyväksyttävää rakennetta (vrt. Somers 1994). Jos kokemus on aineistokirjoittajaa lainaten ”sekava vyyhti”, on ”miksi”-kysymykseen hyvin vaikeaa vastata. Toisaalta tutkijan tehtävänä on pyrkiä nimenomaisesti selittämään, kirjoittamaan auki ja jäsentämään selkeästi ja johdonmukaisesti aineistoaan ja siitä tekemiään tulkintoja. Tutkimusaineistoani analysoimalla olen pyrkinyt nostamaan esille perhesuhteiden kietoutuneisuutta ja sitä, miten erilaiset ambivalenssit selittävät osaltaan tätä ”vyyhtimäisyyttä”. Oma elämä on aina suhteessa toisiin. Omia valintoja, päätöksiä ja tekoja ohjaavat paitsi omat halut ja tarpeet, myös toisten perheenjäsenten ”hyvä”. Ambivalenssi itsen ja toisen välillä syntyy tästä asetelmasta (Connidis & McMullin 2002, ks. myös Notko & Sevón 2006; 2008).

5.4 Väkivallan ja vallankäytön tunnistaminen ja tunnustaminen

Väkivallan määrittely on kiinteässä suhteessa siihen, millaisin edellytyksin sitä voidaan tunnistaa (vrt. Hearn 1998, 15). Aineistoni on kertomuksia, kokemuksista siitä, miten kirjoittajani ovat tulkinneet kirjoituspyyntöni kysymykset perhesuhteissa koetusta väkivallasta ja vallankäytöstä. Lora Bex Lempertin (1994) mukaan narratiivi on yritys selittää ja valottaa nykyisyyttä rekonstruoimalla menneisyyttä. Se, mitä tänään voi kertoa eilisestä, voi parhaimmillaan auttaa jäsentämään ja ymmärtämään vaikeita, tuskaisiakin kokemuksia. Tarinan kertominen muun kuin fyysisen pahoinpitelyn kohteena olemisesta voi olla hankalaa erityisesti siksi, että tätä väkivallan muotoa arvioidaan usein hierarkkisessa suhteessa fyysiseen väkivaltaan: kyse on jostain, joka ei ole kuitenkaan kovin vaarallista, ainakaan ruumiillisesti. Olisi voinut tapahtua jotain vielä *paljon pahempaa*. Tarinan kertoja saattaa kirjoittaa kertomuksensa puolustuksen muotoon ennakoiden vähättelyä ja ongelman minimoimista. Kertoja voi reflektoida voimakkaasti kokemuksiaan, selittää ja perustella ja yrittää vakuuttaa lukijaa ja/tai tutkijaa siitä, että kyseessä oli todella ahdistava vahingoittumisen kokemus.³⁶ Vihdoin vilkastunut keskustelu naisiin kohdistuvasta fyysisestä väkivallasta saattaa saada muilla tavoin läheisissä suhteissaan vahingoitetut tuntemaan epävarmuutta kokemuksensa pätevydestä.

³⁶ Kirjoittajista eräät ovat kirjanneet tarinaansa suoran tutkijalle osoitetun kysymyksen: ”Onko tämä henkistä väkivaltaa?”

Se, että kirjoittajani ovat naisia ja se, että he kirjoittavat kokemuksistaan ja käsityksistään erityisesti vallankäytöstä ja henkisen väkivallan kokemuksista, on olennaista ja tärkeää. Se on myös asetelma, jota kohtaan voi esittää lukuisia kysymyksiä ja kritiikkiäkin. Lokakuussa 2002 osallistuin Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ja *Väkivalta, koti ja läheiset suhteet* -yhteistyöprojektin järjestämään *Lapsen väkivallan varjossa* -koulutustilaisuuteen. Keskustelu polveili monien vaikeiden kysymysten alueilla ja tilaisuudessa esitettiin muun muassa toisistaan poikkeavia käsityksiä suhtautumisesta väkivallan jakamiseen kahtia sekä sukupuolen merkityksiin väkivallassa. Osa otti kantaa sen puolesta, että väkivallalla pitäisi pääasiassa tarkoittaa konkreettista ja ruumiillista väkivaltaa, kun taas toiset peräsivät huomiota sille, ettei väkivalta ole vain fyysistä. Sukupuolen merkitystä kommentoitiin muun muassa siten, että niin naisten kuin miestenkin harjoittama lapsiin kohdistuva väkivalta on jäänyt naisiin kohdistuvan väkivallan varjoon ja myös naisten miehiin kohdistamaa väkivaltaa pitäisi tuoda enemmän esille. Tilaisuuden osanottajista suurin osa työskenteli sosiaali- ja terveysalalla, kuten sosiaalitoimessa, turvakodeissa ja perheneuvoloissa, joten he olivat olleet myös konkreettisesti työssään tekemisissä väkivaltaa kohdanneiden ja käyttäneiden kanssa.³⁷

Varhaisimmissa, tätä tutkimusta koskevissa tutkimussuunnitelmissani pohdin erityisesti väkivaltaa *edeltävää* vallankäyttöä, hierarkioita ja sukupuolisuhteita järjestyksiä *ennen* väkivaltaa. Aluksi ajattelinkin etsiväni fyysisen väkivallan kuvauksia ja samoista teksteistä kuvailuja muusta vallankäytöstä. Kuten kirjoituspyyntöni (ks. liite 1) kertoo, siirryin tutkimusasetelmassani erityisesti pari- tai perhesuhteissa tapahtuvan ei-fyysisen väkivallan kokemuksiin. Kirjoituspyyntöni on herättänyt paitsi halua kirjoittaa myös tarvetta kommentoida tutkimuskysymyksiäni ja -asetelmiani. Eräät kirjoittajani toteavat olevan hyvä, että kerrankin joku kysyy jotakin myös henkisestä väkivallasta. Vastaavasti toiset kirjoittajani moittivat minua väkivallan kahtia jakamisesta ja korostavat, ettei ole oikein väittää toisen olevan toista vakavampaa tai tuomittavampaa. Huomionarvoista on kuitenkin myös se, että niin kutsuttu henkinen väkivalta toimii vain harvoin suomalaisessa oikeusjärjestelmässä rikoksesta tuomitsemisen perusteena.³⁸ Yhteiskunnassa ja erityisesti lainsäädännössä väkivaltaa järjestetään hierarkkiseen järjestykseen (esim. lievä-törkeä; tappo-murha). Tässä mielessä tekojen raskaudessa on eroa. Henkilökohtainen kokemus vahingoittavuudesta tai vakavuudesta on kuitenkin jo toinen kysymys. Marita Husson (1996; 2003) tutkimuksessa väkivaltaa kokeneet naiset eivät välttämättä olleet tehneet eroa kokemusten ahdistavuuden välillä. Pelko väkivallasta voi olla yhtä polttava ja hajottava kokemus kuin itse fyysisesti väkivaltainen tapahtumakin (myös Kirkwood 1993, 46–61).

³⁷ Leo Nyqvist (2008) huomioi, miten usein myös ammattiauttajien piirissä elää käsitys siitä, että ”kun sanat loppuvat, väkivalta alkaa” eli väkivalta nähdään miesten vastuksena naisten verbaaliseen hallintaan vuorovaikutustilanteissa.

³⁸ Suomessa on määrätty oikeuden päätöksillä eräät kunnat maksamaan korvauksia nyt aikuisille, lapsena ko. kunnan koulussa kiusatuille (ks. Hämeen Sanomat 2005; Turun Sanomat 1999).

6 PERHESUHTEEN MUOTO, VAHINGOITTUMISEN TAPA JA KOKEMUS

Olen tutkimuksessani erityisesti kiinnostunut suhteista. Kuten työssäni esitän, suhde- ja kertojapositiot eivät kategorioina ole toisiaan poissulkevia. Tietyssä mielessä on itsestään selvää, että valta näyttäytyy eri suhteissa eri tavoin ja hierarkia esimerkiksi alaikäisen lapsen ja vanhemman välillä on erilainen kuin aviopuolisoiden välillä. Olen kuitenkin kiinnostunut paitsi näistä itsestään selvyksistä, tai sellaisina pidetyistä mekanismeista, myös yksityiskohtaisemmista ja hienovaraisemmista vallan ulottuvuuksista sekä niiden suhteista sukupuoleen, sukupolveen ja sosiaalisiin verkostoihin.

Kiinnostukseni kohteena on myös niin sanottu sosiokulttuurinen hetki, jossa perhesuhteiden vallankäyttö koetaan ja siitä kerrotaan. Suhde on arkea, valittu tai annettu, määrätty tapa elää ja järjestää elämää, mutta myös abstrakti, mielikuvien, odotusten ja käsitysten muovaama tila. Kun kirjoittajat kuvaavat perhesuhteitaan, he puhuvat materiaalisista (esimerkiksi yhteisen asunnon jakamisesta) ja diskursiivisista, usein emotionaalisista suhteessa elämisen ulottuvuuksista sekä siitä, millaista suhteessa pitäisi tai ei pitäisi olla – ja millaiselta suhteessa pitäisi tai ei pitäisi *tuntua*.

6.1 Suhteissa eläminen ja suhteet lähestymistapana

Suhteet voivat olla myös teoreettinen lähestymistapa ja keino ymmärtää maailmaa, ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä. Kenneth J. Gergen (1998)³⁹ määrittelee suhteista pohjautuvan relationaalisen näkökulmansa seuraavasti:

---

³⁹ Artikkelini on tehty yhteistyössä taiteilija Regine Walterin kanssa, jonka runoja ja kuvia artikkeli sisältää.

- a) yksilöllinen toiminta on aina toimintaa "suhteessa", eikä sitä voida erottaa suhteesta erilliseksi. Toiminta pohjautuu suhteille ja vaikuttaa niihin. Yksilö on essentiaalisesti suhteen laajentuma.
- b) yksilön toiminta merkityksellistyy vain suhteessa toiseen, ja päinvastoin. Yksilön toiminta ei determinoi toisen toimintaa, mutta toisen reaktiot antavat yksilön toiminnalle sisällön. Toisaalta toisen toiminta ei myöskään determinoi yksilön toimintaa, vaan pikemminkin yksilön toiminta luo tilan merkityksille, joita toinen voi antaa.
- c) kun ihmiset luovat yhdessä merkityksiä, he yhdistävät suhteen menneisyyden nykyisyyteen ja luovat samalla suhteen tulevaisuutta. Kun kaksi ihmistä tapaa toisensa, he yhdistävät traditioita ja henkilökohtaisen historian yhteisen suhdetta muodostettaessa.
- d) puhetta ei voi erottaa ruumiillisista eleistä ja liikkeistä (ruumiinosien liike, katseen kohdistaminen, äänen voimakkuus jne.). Ihmiset rakentavat maailmaansa ruumiillisen toiminnan kautta
- e) kun merkityksellisen kanssakäymisen ja jakamisen mallit on luotu, ne vaativat sekä ontologian että (vähintään implisiittisesti) moraalisten koodien muodostamisen, joista osallistujat ovat vastuussa. Toistuvat mallit muodostavat perustan kulttuuriselle traditiolle.

Gergenin (1998) näkemys on ankarana kriittinen yksilölähtöisiä teoreettisia suuntauksia kohtaan ja sen pyrkimyksenä onkin individualistisen epistemologian hylkääminen ja sosiaalisen epistemologian omaksuminen. Relationaalisen näkökulman mukaan ihmisten kanssakäyminen ei ole niinkään "stimulanttien" ja "responsien" vuorottelua vaan enemmänkin prosesseja, joissa yksilön sanat tai toiminta toimivat "kutsuina", "mahdollisuuksien avaajina", "muistuttajina" tai jopa "tanssin askelina", joilla toinen otetaan mukaan. Esimerkiksi yksilön vihanilmaisuus voi "kutsua" toisia vihaan kunkin kulttuurisen perinteen mukaan, jolloin yksilön viha voi tulla tulkituksi oikeutettuna, naurettavana tai joutua kokonaan sivuutetuksi (vrt. Virkki 2004, 105–112). Kun toimimme toisten läsnäollessa, toisia kohtaan, kutsumme toiset mukaan merkitysten luomisprosessiin. Se, miten toiminta nykyhetkessä tulee tulkituksi ja millaisia merkityksiä se saa, on sidoksissa traditioihin ja kulttuuriseen historiaan.

Gergenin (1998) ehkä herättävin ajatus on, että vaikka haluamme ajatella oman elämämme uniikiksi, ovat narratiivit omasta itsestämme vain suhteiden sivutuotteita. Länsimainen traditio tarjoaa meille erilaisia "hyvän tarinan" konventioita, kuten "alun", "lopun", "kohokohtaan" ja "suvantovaiheiden" käsitteitä tarinan muodostamiseen (ks. myös Hänninen 1999, 95, 126). Tämän näkemysten mukaan elämäntarinat eivät olekaan todistuksia siitä, miten asiat tapahtuivat vaan standardien mukaisia konstruktioita elämästä. Tämä ei kuitenkaan tee näistä tarinoista vähemmän merkityksellisiä vaan pikemminkin juuri sen vuoksi, että osallistumme yhteisiin traditioihin, tulemme huomioiduiksi myös yksilöinä (Gergen 1998).

Ajatus oman elämän ainutlaatuisuudesta luopumisesta ja sen välttämättömästä suhteuttamisesta toisiin ja toisten kertomiin tarinoin voi tarjota siis

myös vapauttavia ja valtaistavia mahdollisuuksia. Kun elämän tulkinnan fokus siirtyy itsestä toisiin tai niiden limittämiseen, voi oma elämä järkeistyä osaksi kokonaisuutta, jossa ei ole yksin. Toisaalta oman aineistoni kontekstissa yksi suhde voi olla paitsi yhteydessä toisiin suhteisiin, myös hämmästyttävän eristynyt ja rajattu. Vahingoittavan ja väkivaltaisen suhteen ydin piileekin juuri niissä rajoissa, joita sen ja muun maailman ja muiden suhteiden välille helposti muodostuu. Rajan, usein kuvaannollisesti korkean muurin ylittäminen on vaikeaa, toisinaan mahdotontakin. Perhesuhteiden rajat voivat sulkea sisäänsä myös kokonaisen perheen, jolloin esimerkiksi isän äitiä kohtaan käyttämä väkivalta kietoo lapset ja toisinaan myös muita perheen ja suvun jäseniä yhteen voimakkaasti rajoittavalla ja kontrolloivalla tavalla. Tällaisia kokemuksia analysoin myös tarinatyyppejä koskevassa luvussa 8 *Tarinoiden tyyppejä, kertomusten kulkuja* erityisesti pysähtymisen ja paikaallenjäämisen tarinoista. Vahingoittavasta suhteesta voi tulla ydin, johon kaikki muut suhteet ovat pakotettuja liittymään.⁴⁰

Suhteiden limittymistä toisiinsa voidaan tarkastella myös erityisestä verkostonäkökulmasta, kuten Anna-Maija Castrén (2008) tekee tutkiessaan av(i)eron jälkeisiä ihmissuhteita. Ero tuo ihmissuhteet ikään kuin suurennuslasin alle: osa niistä jatkuu, osa päättyy, mutta kaikki muuttavat jollain tavalla muotoaan. Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim (2001, 96) puhuvat tässä yhteydessä *valinnaisesta sukulaisuudesta*, jota määrittävät henkilökohtaiset kiinnostukset, valinnat ja suhteisiin panostaminen ”kohtalon” sijaan. Castrénin (2008) mukaan eron jälkeisiä ihmissuhteita kuvastaa tietty jäsentymättömyys, sillä erojen yleisyydestä huolimatta esimerkiksi uusperheet eivät ole muotoutuneet sosiaalisiksi instituutioiksi, joka ydinperheellä on edelleen vahvimpana perheen määrittäjänä. Tätä kautta muut perhemuodot eivät saa samankaltaisia vakiintuneita asemia. Sukulaisuus on paitsi biologista, myös aviosukulaisuutta, mutta eron jälkeen entisen puolison perheenjäsenen sukulaisuus ei enää ole itsestään selvää. Mitä kaukaisemmasta sukulaisuudesta on kyse, sitä vapaammin suhdetta voidaan määritellä. Castrénin haastateltavat kertoivat myös suhteiden tietynlaisesta välittyneisyydestä, sillä eron jälkeen puolison vanhempiin ja muihin sukulaisiin pidettiin yhteyttä nimenomaan lasten takia. Erosta huolimatta lasten haluttiin säilyttävän suhteet isovanhempiinsa tai muihin tärkeiksi tulleisiin ihmisiin. Myös väkivaltaisten suhteiden kohdalla (ks. esim. Husso 2003; Keskinen 2005) niiden säilyttämistä pidetään tärkeänä tai erityisesti lasten suhdetta isään korostetaan (ks. Eriksson 2005; Hautanen 2005).

Suhteen läheisyys voi olla biologista, fyysistä tai emotionaalista – tai näitä kaikkia yhtä aikaa. Biologinen verisukulaisuus ajatellaan usein velvoittavimmaksi tai myönteisessä mielessä ”luotettavimmaksi”. Biologisen sukulaisuuden merkitys korostuu usein erilaisissa murrosvaiheissa yksilöiden elämässä sekä

⁴⁰ Huhtikuussa 2008 paljastunut, läntistä maailmaa syvästi järkyttänyt inestitapaus Itävallan Amstettenissa herätti runsasta keskustelua paitsi tyttärensä 24 vuodeksi kellariin lukinneen ja tämän kuusi kertaa raskaaksi saattaneen isän ”luonteesta” myös muiden perheenjäsenten ja erityisesti ”hirviöisän” vaimon osallisuudesta tai osattomuudesta tapahtuneeseen. Media nosti esille erityisesti kysymyksiä siitä, *tiesikö äiti* ja miksi tämä ei puuttanut tilanteeseen.

julkisessa keskustelussa ja tutkimuksessa. Fyysinen läheisyys on konkreettista yhdessä elämistä, saman elämänpiirin ja arjen jakamista. Vallankäytön ja väkivallan kontekstissa fyysinen läheisyys on usein väkivallan mahdollistaja, mutta fyysinen etäisyys ei välttämättä estä väkivaltaa. Myös emotionaalinen läheisyys on kaksijakoista: hyvässä, kunnioittavassa ihmissuhteessa toisten tunteet ja toiveet tulevat huomioonotetuiksi, mutta vahingoittavassa suhteessa emotionaalinen läheisyys (rakkaus, kiintymys, tottumus, lojaalius) ovat nimenomaisesti vallankäyttöä ja väkivaltaa mahdollistavia. Vahingoittumista ei tapahdu samalla tavalla emotionaalisesti merkityksellisessä kuin voimakkaasti latautuneessa suhteessa, jollaisia perhesuhteet ovat (ks. myös Husso & Virkki 2008).

Aineistoni naisten kertomuksissa vallankäyttö mahdollistuu hyvin eri tavoin läheisissä suhteissa: suhde anoppiin ei ole biologinen, mutta esimerkiksi jaetussa kodissa fyysisesti läheinen ja emotionaalisesti kielteisesti sitova (lojaalius, miehen tunteiden ajatteleminen). Parisuhteessa on useimmiten kyse fyysisesti ja emotionaalisesti kiinteästä suhteesta. Biologia nousee esille erityisesti suhteessa lapsiin ja vanhempiin, niin aikuisten muistoissa lapsuudesta kuin aikuisista suhteista omiin vanhempiin. Sisarussuhteissa biologia on määräävä elementti, mutta usein keskeisiä ovat myös emotionaaliset velvoitteet: verisukulaisien odotetaan olevan läheisiä ja siihen usein myös pyritään omalla toiminnalla. Useimmat perhesuhteet ovatkin biologisen, fyysisen ja emotionaalisen läheisyyden yhdistelmiä. Eri ulottuvuuksien painoarvot vaihtelevat ajassa ja tilanteissa, mikä osaltaan selittää perhesuhteiden vallankäytön monimutkaisuutta.

Suhteiden asettaminen tarkastelukohteeksi on pyrkimystä ymmärtää tunteita ja toimintaa, joita ihmiset elämässään kokevat ja tekevät. Suhteet selittävät yksilön valintoja ja ratkaisuja, ja mahdollisesti myös ohjaavat huomiota yksinkertaisen yksilötason ”ongelmista” laajempiin sosiaalisiin kysymyksiin. Miten erilaisten perhesuhteiden verkostoissa eletään, miten ne rajoittavat, vahingoittavat ja kontrolloivat? Entä millaiset suhteet antavat vapautta ja turvaa? Millaisiin suhteisiin jäädään tai joudutaan jäämään – entä millaisiin suhteisiin pyritään?

Kertoessaan suhteista kirjoittajat kuvaavat niitä aina jostakin positiosta. Positio on yksinkertaisimmillaan suhdetta määrittävä nimi tai nimike, kuten ”äiti” tai ”sisar”. Nämä nimekkeet sisältävät jo itsessään suhteen, sillä äitiä ei ole ilman lasta, tai veljeä ilman toista veljeä tai sisarta. Tämä viittaa kirjoittajan asemaan, siihen näkökulmaan, jolla hän tarinaansa kertoo. Koska kokemukset ovat perhesuhteista, on tällaisen position osoittaminen vaivatonta. Suhde on myös näissä kertomuksissa välttämättömyys, sillä muutoin väkivaltaa tai vallankäyttöä ei luonnollisestikaan olisi olemassa. Usein itseä koskevia kertomuksia tarkasteltaessa todetaan, että kaikki tarinat itsestä ovat aina tarinoita myös toisista (vrt. edellä Gergen 1998). Tässä tutkimuksessa tämä näkökulma ikään kuin kaksinkertaistuu: kaikki tarinat toisista ovat myös tarinoita itsestä. Kirjoittajille määräämäni positiot eivät kuitenkaan ole toisensa poissulkevia vaan pikemminkin suhteessa toisiinsa. Näin ollen tarinassa on voitu ensin kuvata suhdetta omaan isään (tyttären positio) ja myöhemmin omiin lapsiin (äidin positio).

Työni keskeisenä ajatuksena on juuri näiden suhteiden päällekkäisyyden merkityksellisyys siinä, miten vahingoittavia suhteita koetaan, miten niitä kuvataan ja kuinka niistä kerrotaan.

Paitsi päällekkäisyyttä, suhteista kerrottaessa nousee esiin myös poissaoloja ja hiljaisuuksia. Esimerkiksi tarinasta, jossa kerrotaan anopin harjoittamista henkisestä väkivallasta, voivat puuttua kokonaan maininnat suhteesta omaan puolisoon, vaikka kertoja asuisi samassa kotitaloudessa miehensä ja tämän äidin kanssa. Hiljaiset ja näkymättömät suhteet ovat myös tutkijan analyysin ulottumattomissa, jos pyrkimyksenä on kertoa suhteiden sisällöstä. Olen pohtinut myös tällaisten *taustasuhteiden* merkitystä osana vahingoittavia ja väkivaltaisia suhteita (vrt. Klein 2004; Michalski 2004). Muut perhesuhteet vahingoittavan perhesuhteen ympärillä voivat ilmetä eräänlaisten ”leirien” tai muunlaisen puolen valinnan muodossa, mutta myös tuen ja ymmärryksen lähteinä. Yhden perheenjäsenen tuki voi olla merkityksellistä, vaikka se ei estäisikään vallankäyttöä toisessa suhteessa. Erityisesti yksinjäminen ja eristyminen vahingoittavan suhteen sisälle ovat usein haavoittavimpia kokemuksia naisten kertomuksissa.

6.2 Läheisissä suhteissa vahingoittumisen erityisyys

”Kiva kuulla, että joku puuttuu tähänkin aiheeseen. Eihän henkisestä väkivallasta puhuta, koska ei sitä oikeastaan ”ole”, ei voida todentaa, kun ei näy merkkejä ulospäin.”

”Käsite ruumiillinen väkivalta tietää kaikki ja näkyy jälki, mutta henkinen on se aina nälvitään halveksitaan ei osaa mitään sitten.”

Nämä aineistokirjoittajieni kommentit tiivistävät ajatuksia aiheen vaikeudesta ja siitä puhumisen harvinaisuudesta. Australialaisten Kierrynn Davisin, Beverly Taylorin ja Di Furnissin (2001, 339) haastattelemat naiset olivat eläneet pitkissä vahingoittavissa suhteissa, joissa kaikissa oli ollut emotionaaliseksi, verbaaliseksi ja fyysiseksi määriteltyä väkivaltaa. Naiset kokivat, että ystävien ja perheen kanssa väkivallan eri muodoista oli ollut kaikkein vaikeinta puhua emotionaalisesta/psykologisesta väkivallasta⁴¹. Davis ym. viittaavat myös Yhdistyneiden Kansakuntien raporttiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta, jossa todetaan väkivallan todistamisen olevan vaikeaa ilman näkyviä jälkiä.

Väkivaltakokemuksia leimaa usein voimakas todistamisen taakka. Aineistoni naiset kertovat vahingoittumisen kokemuksiinsa liittyvistä fyysisistä sairauksista, kuten astmasta ja sydänoireista, tai mielenterveyteen liittyvistä ongelmista. Nämä fyysiset oireet ajatellaan seurauksiksi henkisestä väkivallasta, kärsimyksen kokemuksesta johtuviksi. Merja Laitisen (2004, 238–239) tutkimuksessa seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneet kertoivat erityyppisistä oireiluistaan, kuten masennuksesta, syömishäiriöistä tai päihteiden liikakäytöstä. Myös lu-

⁴¹ Englanninkieliset käsitteet: *emotional, verbal, physical, emotional/psychological abuse*.

kuisat lääketieteelliset tutkimukset ovat osoittaneet selvän yhteyden erilaisten fyysisten ja psyykkisten oireiden ja väkivaltakokemusten välillä (Bacchus ym. 2003; Coker ym. 2000; Howard ym. 2009; Ellsberg ym. 2008). Oireet ja sairaudet voidaan nähdä myös todistuksina koetusta kärsimyksestä. Marja Tiilikaisen (2004, 129) tutkimuksessa Suomessa asuvat somalinaiset olivat jakaneet kokemuksiaan, jolloin samalla he olivat jakaneet myös vaikeita tapahtumia ja kärsimystä. Kärsimyksen jakaminen on naisten keskinäistä kommunikaatiota, jolla voidaan myös vahvistaa yhteistä naiseuden ja äitiyden kokemusta, yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Vastaavasti Helena Oikarinen-Jabai (2004) kirjoittaa kokemuksistaan afrikkalaissuomalaisen tyttäriensä äitinä ja pohtii tyttäriensä kohtaamaa huomiota (niin ystävällistä kuin epäystävällistäkin) näiden ihonvärin vuoksi. Oikarinen-Jabai pohtii negatiivisuutta, joka ilmenee paitsi katseissa myös kielessä. Hän viittaa Judith Butlerin (1997, 5) ajatukseen siitä, miten kielellinen haavoittaminen toimii metaforisesti fyysisen haavoittamisen tavoin. Linaan Oikarinen-Jabain osuvaa kuvausta: ”Jotkut sanat tai tavat puhua eivät ole vain fyysistä hyvinvointia uhkaavia vaan niihin liittyy voimakas kokemus, jossa kehoa vuorotellen vahvistetaan ja uhataan puhuttelun keinoin. Vaikka kielellinen väkivalta ei olekaan ehkä suoraan rinnastettavissa fyysiseen väkivaltaan, niin se toimii fyysisen väkivallan tavoin. Alistava kieli ei ole aggressiivista tai ilmiselvän stereotypisoivaa. Joskus se on sofistikoitunutta rationaalista todistelua tai empatiaan pukeutunutta monikulttuurisuutta.” (Oikarinen-Jabai 2004.)

Perheen sisäisen vallankäytön mekanismit eivät taivu helppoihin jakoihin uhrien ja tekijöiden, naisten ja miesten tai alistettujen ja alistajien stabiileihin luokkiin vaan haastavat kuulijansa, lukijansa ja tutkijansa pohtimaan epämiellyttäviä, hankalia ja epämääräisiä suhteita sekä vallan epätasaista jakoa, eräänlaisia *ilkeitä asioita*. Tällainen pohdinta luiskahtaa helposti hedelmättömään tulokintaan siitä, että perheissä kaikki voivat olla uhreja tai kaikki voivat olla tekijöitä, jolloin esimerkiksi sukupuoli sivuutetaan merkityksettömänä taustatekijänä (ks. myös Ronkainen & Näre 2008). Millä keinoin siis uutta, monipuolista, kriittistä mutta rakentavaa analyysyä perhesuhteissa tapahtuvasta vahingoittamisesta ja vahingoittumisesta voisi rakentaa?

Väkivallan erilaisten muotojen määrittelyssä ja nimeämisessä ei voida osoittaa yksiä tai yhtäläisiä kriteereitä sen enempää ihmisten kuvauksissa omista kokemuksistaan kuin tutkimuksessakaan. Erilaisista henkistä väkivaltaa (*emotional abuse*) määrittelevistä ja sen muotoja erittelevistä laajemmista luetteiloista esittelen tässä Marti Tamm Loringin (1997, 6–8) määrittelyn, jossa keskeistä on henkisen väkivallan muotojen jakaminen avoimeen ja salattuun (*overt & covert emotional abuse*). Olen merkinnyt Loringin määrittelyä esittävään taulukoon englanninkielisen termin tapauksissa, joissa samalla käsitteellä voi olla useampia merkityksiä tai käsitteen merkityksen ymmärtäminen vaatii myös alkuperäiskielisen vastineen. Avoimen henkisen väkivallan muotoja ovat Loringin mukaan seuraavat:

TAULUKKO 2 Avoimen henkisen väkivallan muodot (Loring 1997, 6–8).

1	uhkailu: hengen uhkaaminen, fyysinen väkivalta, taloudellinen väkivalta (uhrin tai perheenjäsenen, kuten uhrin lasten uhkailu), lemmikkeihin tai omaisuuteen kohdistuva uhkailu, hylkäämisellä uhkailu, pakkohoidolla uhkailu (väitteet uhrin mielenvikaisuudesta)
2	taloudellinen manipulointi
3	huutaminen
4	nimittely
5	mitätöinti
6	uhrin syyttäminen mielenvikaiseksi
7	uhrin työmahdollisuuksiin puuttuminen
8	puuttuminen uhrin terveyteen liittyviin asioihin: tarpeiden vähättely, terveyspalveluiden hakemisen estäminen ja muu kontrollointi
9	arvostelu
10	murjotus
11	kiintymyksen osoituksista pitäytyminen (<i>withholding affection</i>)
12	määräily
13	ajankäytön valvominen
14	toiminnan valvominen
15	puuttuminen uhrin perhesuhteisiin
16	uhrin syyttäminen ongelmista
17	puhelimien, auton ym. käytön rajoittaminen
18	syytökset uhrin tarkoituksellisesti loukkaavasta käytöksestä
19	mustasukkaiset syytökset
20	ajankäytön rajoittaminen ystävien, perheen tai harrastusten parissa
21	nukkumisen estäminen
22	emotionaalinen seksuaalinen väkivalta (<i>emotional sexual abuse</i>): uhrin seksuaalisuuden arvosteleminen, henkinen painostaminen seksuaalisiin tekoihin, seksuaalisen käyttäytymisen estäminen, uhrin uhkailu ja pakottaminen seksuaaliseen kanssakäymiseen eläinten kanssa, uhrin nöyryyttäminen pakottamalla tämä katsomaan, kuuntelemaan kertomuksia tai osallistumaan itse väkivallan tekijän ja kolmannen henkilön väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen
23	vainoaminen (<i>stalking</i>)

Loring (1997, 7–8) määrittelee salatuksi henkiseksi väkivallaksi vähättelyn, projisoinnit/syytökset, kielteisen leimaamisen, hylkäämisen ja kieltämisen⁴². Niin avoin kuin salattukin henkinen väkivalta on usein hyvin vaikeasti tunnistettavissa. Loringin mukaan uhri itse on usein tietämätön kokemustensa olevan henkistä väkivaltaa. Uhri ei välttämättä edes apua hakiessaan määrittele itseään henkisen väkivallan uhriksi. Henkisellä väkivallalla on usein konkreettisia, melko yllättäviäkin seurauksia. Loring nostaa esille myös henkisen väkivallan uhrien tapaturma-alttiuden, sillä uhrin keskittymiskyky voi heiketä vahingollisen ja vaarallisen elämäntilanteen vuoksi. Henkisen ja fyysisen väkivallan ero

⁴² *discount, negation, projection/accusation, negative labeling, abandonment, denial*

ilmenee siinä, että fyysisen väkivallan ajatellaan tapahtuvan sykleissä (ks. esim. Walker 1979) kun taas henkinen väkivalta on usein jatkuvaa. (mt.)

Myös muissa tutkimuksissa henkistä väkivaltaa määrittelee yleensä pitkäkestoisuus ja jatkuvuus. Sen sijaan henkisen väkivallan intentionaalisuudesta, tarkoituksellisuudesta tai tekijän tietoisuudesta toimintansa seurauksista on esitetty erilaisia näkemyksiä. Myös mahdollisuus puolustautua eli henkisen väkivallan ollessa kyseessä mahdottomuus puolustautua asettavat käsitteen määrittelylle haasteita. (Klemi 2006; Vartia & Perkkä-Jortikka 1994, 33–35.) Jos henkisen väkivallan määrittelyn perusteena käytetään tekijän tietoisuutta toimintansa vaikutuksista, yksinkertaistuu läheisissä suhteissa elämisen monimutkaisuus näkemykseni mukaan liaksi. Oma lähtökohtani onkin ollut tarkastella vallankäytön kohteena olemisen kokemuksia eli sitä, mitä määritellään henkiseksi väkivallaksi kohteen näkökulmasta. Vahingoittavan perheenjäsenen tarkoitukset, päämäärät tai käsitykset toimintansa luonteesta ovat tämän aineiston puitteissa tavoittamattomissa. Naisten tarinoista voi lukea kuvauksia kyvyttömyydestä saada toimivaa keskusteluyhteyttä ja toista ymmärtämään toimintansa seurauksia. Tarinoista voi lukea siitä, miten kertojat kuvaavat vahingoittajansa suhtautuneen pyrkimyksiin osoittaa toiminnan seurauksia. Luvussa 8 käsittelem tarinatyyppisiä, joista erityisesti pysähtymisen ja paikalleenjäämisen tarinoissa on kuvauksia tekijän kieltäytymisestä näkemästä toimintansa seurauksia. Vastaavasti rajojen uudelleenmäärittelyn tarinatyyppissä yhteys on toisinaan voitu saada, mutta – kuten irtautumisen ja irtiottojen kertomuksissakin – kuvauksia esitetään sekä keskusteluyhteyden löytymisestä että sen turhauttavasta yrittämisestä ja lopulta siitä luopumisesta.

Edelleen, vaatimus kohteen puolustuskyvyttömyydestä on myös kiinnostava toimijuuden näkökulmasta. Kuten tarinatyyppiäni valinnassa tuon esille, saman henkilön kirjoituksesta voi olla analysoitavissa niin pysähtymisen, irtautumisen kuin rajojen uudelleenmäärittelyn tarinoitakin. Mahdollisuus toimia on siten voinut vaihdella ajassa ja tilanteissa. Puolustuskyvyttömyys on kuitenkin toimiva kriteeri siinä mielessä, että kokemus, joka on määritelty henkiseksi väkivallaksi sisältää aina juuri kokemusta mahdottomuudesta tehdä tilanteelle jotakin, sanoa vastaan ja puolustaa itseä (vrt. Hydén 2005). Työpaikoilla tapahtuvaa henkistä väkivaltaa tarkastelleiden Vartian ja Perkkä-Jortikan (1994, 33) mukaan ”henkisessä väkivallassa on kyse tavallaan alistavasta konfliktista ihmisten välillä. Joku alistetaan yhden tai useamman ihmisen, joukon, kielteisen käyttäytymisen kohteeksi”. Puolustuskyky on siten jotakin, jonka saavuttaminen on vaatinut paitsi aikaa myös kykyä määritellä koettu vääräksi ja vahingoittavaksi. Henkisen väkivallan esiintyminen sykleissä, kausittain ja sisältäen ”hyviä” ja ”huonoja” aikoja on myös mahdollista. Kuten fyysisen väkivallan kohdalla, myös tämä potentiaali, usko ja luottamus muutokseen voi olla suhteessa kiinnipitävä voima (vrt. Husso & Virkki 2008).

Väkivallan muodoista parisuhdeväkivaltaa on myös pyritty jakamaan osiin (Johnson 1995; Johnson & Ferraro 2000; Piispa 2008). Eräät väkivaltatutkijat (ks. Husso 2003, 283; Kirkwood 1993, 46–61) ovat kritisoineet käsitystä fyysisestä väkivallasta irrallisina ja erillisinä episodeina. Fyysisen väkivallan ajatte-

leminen vain konkreettiseksi väkivaltaiseksi tapahtumaksi, kuten lyömiseksi, hiuksista repimiseksi tai potkimiseksi, väheksyy väkivallan kokonaisvaltaista luonnetta. Väkivallan eri muotojen yhteenkietoutuma ilmeneekin juuri hyvien ja huonojen aikojen vaihteluissa, uhan ja aktuaalisen toiminnan vuorottaisuudessa, väkivallan eri muotojen limittäisyydessä ja koko prosessin kokonaisvaltaisuudessa. Vallankäytön ja väkivallan uhan ja jatkuvan ”varpaillaanolon” voimakkaat vaikutukset korostuvat monissa aineistoni teksteissä.

Kuten aineistoni osoittaa, on tärkeää eksplisiittisesti tarkastella myös sitä, mitä ihmiset kuvaavat ”vain” henkiseksi väkivallaksi. Henkiseksi väkivallaksi määritellään usein nöyryyttäminen, alentaminen, hylkäämisellä uhkaaminen, jatkuva naurunalaiseksi tekeminen ja fyysisellä vahingoittamisella uhkaaminen (O’Hearn & Davis, 1997). Suzanne C. Swan ja David L. Snow (2002) erottavat toisistaan henkisen väkivallan ja pakottavan kontrollin⁴³, joista ensimmäisen alle lukeutuvat esimerkiksi solvaukset ja kiroilu tai jonkin toiselle kuuluvan omaisuuden tuhoaminen. Pakottavalla kontrollilla he viittaavat esimerkiksi auton käyttämisen estämiseen tai käyttäytymiseen siten kuin puoliso olisi oma henkilökohtainen palvelija. Kuten nämä määritelmät (ks. myös edellä Loring 1997) sekä oma taulukkoni vahingoittamisen tavoista (taulukko 3) osoittavat, erityisesti ei-fyysisen väkivallan kohdalla ei ole olemassa selkeitä tai tarkkarajaisia, yleisesti aina samansisältöisesti käytettyjä käsitteitä. Kuten myös itse olen tehnyt, monissa tutkimuksissa määrittelyt tehdään juuri kyseessä olevan tutkimuksen tarpeisiin. Suuri variaatio leimaa henkisen väkivallan kokemukseksi määrittelyä sekä arjessa elettyä että tutkimuskirjallisuudessa. Yhteneväisiä ja aukottomia kriteereitä on siten mahdoton tai kenties tarpeetonkin osoittaa. Väkivaltakokemusten tunnistamisen ja uhrien auttamisen kontekstissa nämä epäselvyydet ovat kuitenkin erityisen haasteellisia.

Eräs merkittävä vahingoittavien perhesuhteiden tunnistamista vaikeuttava piirre on niiden helppo peitettävyyys. Aineistoni naisten tarinoissa on kuvia kulissien ylläpidosta, niin sanotusti tavallisen perheen esittämisestä.

”Surullista on todeta, miten hyvin kulissit ulospäin ja jopa perheen sisällä pitivät kaikkina vuosina koulussa jne. Ja pitävät edelleen. Miten sama ihminen voi ystäviensä kesken olla mitä puheliain ja seurallisin ja ystävällisin ja sitten kuin noiduttu muuttua perheenjäsenen keskuudessa pelkoa aiheuttavaksi äänettömäksi vallaksi.”

”Vuosien varrella olen pitänyt päämääränä ”kestää” lapsen rippijuhliin, lakkiaisiin, opiskeluun, työpaikkaan asti ja viimeinen etappi oli häiden järjestäminen. Ilojuhlaa järjestin kulissien takaisten ilkeyksien säestämänä. Edessäpäin hän kerää pisteitä, sitten kun muut selkensä kääntävät, haukkuminen alkaa. Näin tämä jatkuu edelleen. Onneksi minulla on työ, jossa viihdyn. Hyvät työtoverit. Kotona kuitenkin elän henkisen väkivallan keskellä.”

”Mä luulen, että tällä väitöskirjatutkimuksellasi osut muurahaispesään. Ongelma on aika yleinen. Tästä on vaan vaiettu. (Eikä ole puhuttu!) Ja sitten vielä luullaan, että jos perhe on ns. kunnan perhe tai varakas perhe niin siellä on kaikki kunnossa. Väärä luulo. Tiedän omalta kohdaltani sen. Kulissit ne ovat äidillenenikin tosi tärkeitä. Kerran, kun tulin kännissä kotiin olin n. 19 v. (huom. en 13!) sain kovat haukut ja lauseen:

⁴³ Englanninkieliset termit: *emotional abuse, coercive control*

mitä naapuritkin nyt ajattelevat. Se ei ollut olennaista, että sillä olisi ollut väliä miten kaikki tapahtui vaan mitähän nyt muut asiasta mahtavat ajatella!”

”Sisarensa nähden isä oli myös täysin sokea, samoin toisin päin. Isän sisaren mielestä isämme oli fiksuin hänen tuntemansa mies, jolle vain oli sattunut kelvoton vaimo ja yhtä kelvottomat kakarat. Vaikka yritin miten tehdä töitä, tämä sisar kävi haukkumassa mm. laiskaksi, pimeäksi, tärähtäneeksi, likaiseksi jne. En puhunut tästä kenellekään: isä ei olisi kuitenkaan uskonut sisarestaan mitään pahaa ja äiti pelkäsi omasta puolestaan, koska sisar haukkui häntäkin.”

Oletus siitä, että kukaan ulkopuolinen ei kuitenkaan voisi auttaa, on monissa tarinoissa vahvana. Perheen yksityinen luonne lukitsee helposti ongelmat sen sisälle niin tiiviisti, että mitään ei tihku ulospäin. Voimattomuuden tunne on voimakas: kukaan ei kuitenkaan usko, ei kuuntele eikä ymmärrä. Lojaalius perheenjäseniä kohtaan, toive muutoksesta sekä kunnian ja maineen ylläpitäminen limittyvät tiukasti toisiinsa. Omia perheenjäseniä halutaan kaikesta huolimatta suojella.

Minna Piispa (2008) on tutkinut erilaisia väkivallan muotoja parisuhteissa ja määritellyt muun muassa parisuhdeterrorismin ja henkisen piinan käsitteitä kuvaamaan tutkimuksessaan erilaisten naisten ryhmien kokemaa väkivaltaa ja niitä piirteitä, joita miesten heihin kohdistamassa väkivallassa ilmenee. Parisuhdeterrorismin kohteena oli ollut erityisesti 30–44-vuotiaita, pienituloisia, matalasti kouluttautuneita ja usein alkoholia humaltumiseen käyttäviä naisia. Parisuhdeterrorismin erityispiirteitä ovat miehen mustasukkaisuus, sukulaisten ja ystävien tapaamisen rajoittaminen, nimittelemine ja nöyryyttäminen, taloudellisen väkivallan käyttö, perheen omaisuuden tuhoaminen ja itsemurhalla uhkailu. Henkisen piinan kohteena olivat Piispan tarkastelussa olleet erityisesti 45–64-vuotiaat, matalasti kouluttautuneet, pitkässä avioliitossa elävät, usein työelämän ulkopuolella olevat ja harvoin alkoholia humaltumiseen käyttävät naiset. Henkisen piinan piirteiksi Piispa määrittelee samat tekijät kuin parisuhdeterrorismin kohdalla. Piispan kyselytutkimuksella saadussa aineistoissa ilmoitetuissa väkivallan muodoissa oli yhtä aikaa läsnä sekä fyysisen että henkisen väkivallan elementtejä.

Vastaavasti Michael P. Johnson ja Kathleen Ferraro (2000; ks. myös Johnson 1995) määrittelevät yleisen parisuhdeväkivallan ja intiimin terrorismin, joista ensimmäiselle on ominaista liittymättömyys yleiseen kontrollonin kaavaan, tapahtumakertojen suhteellinen vähäisyys ja se, ettei tämänkaltainen väkivalta eskaloitu ajan myötä. Yleiseen parisuhdeväkivaltaan ei Johnsonin ja Ferraron mukaan useinkaan liity vakavaa fyysistä väkivaltaa ja väkivaltaa voivat käyttää molemmat parisuhteen osapuolet. Vastaavasti intiimissä terrorismissa väkivalta on motivoitu halulla yleisesti kontrolloida puolisoa. Määrällisesti väkivaltaa tapahtuu intiimin terrorismin tapauksissa useammin kuin yleisessä parisuhdeväkivallassa. Se on myös todennäköisesti eskaloituvaa ja harvemmin molemminpuolista. Johnsonin ja Ferraron mukaan intiimi terrorismi ei välttämättä ole kuitenkaan vakavaa väkivaltaa. Erityispiirteinä he mainitsevat kaavan, jossa sekä väkivaltaisella että ei-väkivaltaisella käyttäytymisellä pyritään yleiseen kontrolloimiseen. Vastaavasti väkivaltainen vastarinta viittaa väkivallan kohteena olevan puolustautumiseen. Molemminpuolinen väkivaltainen kontrolli

on Johnsonin ja Ferraron mukaan harvinaista. Kyseessä olisi sekä vaimon että miehen harjoittama kontrollointi ja väkivalta, ikään kuin kahden ”intiimin terroristin” suhde. Lisäksi Johnson ja Ferraro huomauttavat tutkimuksen vähäisyydestä koskien sekä väkivaltaista vastarintaa että molemminpuolista väkivaltaista kontrollia.

Sekä Piispan (2008) että Johnsonin ja Ferraron (2000) tarkasteluissa tuodaan esille merkittäviä pyrkimyksiä tarkentaa kuvaa väkivallasta ja erotella toisistaan erilaisia väkivallan muotoja. Piispan (2008) tarkastelussa yksi kohdenus on ollut väkivallan uhrien tiettyjen piirteiden määrittely (ikä, koulutustaso, alkoholin käyttö jne.) sekä väkivallan ilmenemismuotojen erottelu. Myös Johnson ja Ferraro (2000) tarkastelevat edellä esiteltyjen väkivallan muotojen lisäksi väkivallan tekijöiden tyyppisiä, väkivaltaisten suhteiden tyyppisiä sekä väkivallan suhdetta väestötekijöihin, sosiaalis-maantieteellisiin paikkoihin, sukupuoleen, etnisyyteen jne. He peräänkuuluttavatkin voimakkaasti parisuhdeväkivallan tutkimusta, jossa tehdään selkeitä erotteluja eri väkivallan muotojen välillä. Heidän mukaansa tulisi myös kehittää teorioita, jotka ottavat huomioon erilaisia syitä, dynamiikoita ja seurauksia, joita väkivallalla on. Johnson (1995) myös toteaa, että kaikki perheväkivalta on vastenmielistä, mutta kaikki perheväkivalta ei ole samanlaista.

Oma tutkimusnäkökulmani on sekä Piispan (2008) että Johnsonin ja Ferraron (2000) verraten suuntautunut eri tavoin siinä, etten tee vallankäytön ja väkivallan uhrien määrittelyjä tiettyihin ryhmiin, kuten tietynlaisten elämäntapojen mukaista kategorisointia. Tämä valintani liittyy myös pohtimiini riskeihin tarinatyyppien muodostamisessa ja tyyppien mahdollisesti implikoimista yksinkertaisuudesta (ks. luku 8.5 *Tyypittelyn hyödyt ja vaarat*). Tarkasti rajattuna tarkastelukohteena parisuhdeväkivalta ja muissa perhesuhteissa tapahtuva vallankäyttö ja väkivalta ovat erilaisia siten, että tiiviiden määrittelyiden tekeminen on huomattavasti haasteellisempaa. Kuten luvussa 3 (taulukko 1. *Naisten suhdepositiot*) nostan esille, jo pelkästään erilaiset suhteet perheissä ovat lukumääräisesti niin suuria, että ne tuottaisivat myös varsin suuren määrän vahingoittumistaan kuvaavien uhrien piirteitä, kuten koulutustasoja, ikäryhmiä jne. Tutkittavan ilmiön rajojen määrittely ja erilaisten kategorioiden luominen ovat aina tutkijan valintoja, jotka ohjaavat myös tutkimuksesta tehtäviä tulkintoja. Kyse on muun muassa siitä, keskitytäänkö erojen ja erotteluiden muodostamiseen vai pyritäänkö luomaan kokonaiskuvaa. Yhtäältä tutkimukseni on juuri erottelua, sillä nostan esille kirjoittajien määrittelyitä vallankäytöstä ja väkivallasta ja tulkiten näitä vahingoittumisen kokemuksina. Toisaalta kyse on yhdistämisestä, sillä näkemmykseni mukaan kaikkea väkivaltaa tulee aina tarkastella laajemmassa suhteessa paitsi aiempaan väkivallan muotojen tutkimukseen myös suhteiden sisällä muotojen mahdolliseen samanaikaisuuteen ja erottamattomuuteen.

6.3 Vahingoittamisen tapoja

Määrittelen tässä luvussa aineistoni pohjalta erilaisia väkivallan muotoja ja vallankäytön ulottuvuuksia. Nimeän vahingoittamisen tapoja, joita kirjoittajat ovat kuvanneet vastatessaan kirjoituspyyntöni. Kirjoittajat itse ovat kuvanneet kokemuksiaan muun muassa henkisen väkivallan, väkivallan, fyysisen väkivallan ja vallankäytön käsitteillä sekä eritelleet kokemansa esimerkiksi alistukseksi, nimittelyksi, määräilyksi, halveksunnaksi tai kiusaamiseksi. Kokemusten, käsitteiden ja käsitysten kirjo on siten suuri, ja tietyllä tavalla aineiston rikkaiden kuvausten kategorisointi tyypistää monipolvisia vahingoittamisen ja vahingoittumisen prosesseja. Yhdessä työni analyysilukujen (luvut 6 ja 8) kanssa tämä monimuotoisuus tulee kuitenkin esille useasta eri tulokulmasta valotettuna. Olen taulukoinut sekä määrittelemäni vahingoittamisen tavat (taulukko 3) että ne suhteet, joissa tätä vahingoittumista on kuvattu (taulukko 4). Lähtökohtana ovat suhteet, joissa kertoja on itse vahingoittavan toiminnan osapuolena, mutta kuten taulukosta 3 tulee ilmi, on tarinoissa kuvattu useasti myös muiden suhteiden vallankäyttöä ja väkivaltaa. Erotuksena muista väkivallan muodoista olen eksplikoinut taulukkoon 3 myös pahoinpitelyn kohteet ja tekijät. Rasti pahoinpitelysarakeen kohdalla tarkoittaa, että kertojaa itseään on kohdeltu fyysisesti väkivaltaisesti. Tähdellä merkittyinä ovat muita suhteita koskevat maininnat, jotka on selitetty taulukon alla.

TAULUKKO 3 Vahingoittamisen tavat naisten perhesuhteissa.

Naisten kertomukset	Arvos-telu ja mitätöinti	Holtittomuus ja vastuuttomuus	Kontrollointi	Uhkailu	Emotionaalinen hyväksikäyttö	Taloudellinen riisto ja kontrollointi	Seksuaalinen väkivalta	Pahoinpitely
1	X	X		X	X	X		X
2	X	X	X		X			(X*)
3	X		X	X	X			
4	X	X	X	X		X		X
5	X	X	X	X		X		
6	X		X					
7	X		X	X	X	X		X
8			X	X	X			X
9	X		X	X				
10	X	X						
11	X	X	X	X	X	X		
12	X	X	X	X	X	X		X
13	X	X	X	X	X	X	X	X
14	X		X		X	X		

(jatkuu)

TAULUKKO 3 (jatkuu)

Naisten kertomukset	Arvos- telu ja mitä- töinti	Holtitto- muus ja vas- tuutto- muus	Kont- rol- lointi	Uh- kai- lu	Emo- tionaa- linen hy- väksi- käyttö	Taloudel- linen riisto ja kontrol- lointi	Seksu- aalinen väki- valta	Pa- hoin- pity
15	X	X						
16								(X**)
17	X		X	X				(X***)
18	X		X			X		
19	X		X			X		
20	X	X	X	X	X			
21	X							
22	X	X	X	X	X			X
23	X		X	X		X		
24	X		X	X				
25	X		X					
26	X		X		X			
27	X		X					(X****)
28	X		X			X		
29	X		X					
30	X	X	X	X		X		
31			X		X			
32	X							
33	X				X	X		
34	X				X			X
35	X		X					
36	X		X		X			
37	X	X	X	X				X
38	X	X	X	X				X
39			X	X				X
40	X		X					
Yht.	36	14	32	19	16	14	1	11 (15)

* isän väkivalta äitiä kohtaan

** kertojan oma väkivaltaisuus miestänsä kohtaan

*** kokemus lapsuudesta, käytetty ilmaisua selkäsauna sekä toisessa kohtaa sanaa lyöminen (tekijänä äiti).

**** kokemus lapsuudesta, käytetty ilmaisua selkäsauna (tekijänä isä)

Arvostelu ja mitätöinti: olemassaolon, olemuksen, ulkonäön, tekemisen tai teke-
mättä jättämisen, taitojen arvostelu, nimittely, mitätöinti ihmisenä, perheen-
jäsenenä (vaimona, tyttärenä, äitinä, miniänä jne.)

Holtittomuus ja vastuuttomuus: alkoholin liikakäyttö, muiden perheenjäsenten
tarpeiden huomiotta jättäminen

Kontrollointi: puhumisen, syömisen, ruuanlaiton, pukeutumisen, liikkumisen,
työnteon, harrastusten kontrollointi

Uhkailu: väkivallalla tai vahingonteolla uhkailu, läheisiin kohdistuvalla vahingonteolla tai väkivallalla uhkailu, kohteen mielenterveyteen liittyvät uhkailut, suhteen katkaisemisella uhkailu, itsemurhalla uhkaaminen

Emotionaalinen hyväksikäyttö: lojaaliuteen, velvollisuuksiin ja vastuuseen vetoaminen, mykkäkoulu

Taloudellinen riisto ja hyväksikäyttö: rahavarojen pimittäminen, rahavarojen sekä omaisuuden käytön kontrollointi

Seksuaalinen väkivalta: seksuaaliseen kanssakäymiseen pakottaminen uhkailemalla ja painostamalla

Pahoinpitely: lyöminen, potkiminen, hiuksista repiminen

Tämän määrittelyn avulla pyrin jäsentämään moninaisuutta, jolla naiset ovat kokemaansa kuvanneet. Tarkastelen sitä, millaiset tapahtumat ja tilanteet tai millainen käyttäytyminen tai toiminta on aineistossani määritelty vallankäytöksi ja henkiseksi väkivallaksi eli millaisista kokemuksista kirjoituspyyntöni vastanneet ovat kertoneet. Vallankäytön ja henkisen väkivallan kuvausten lisäksi mukana ovat myös seksuaalinen väkivalta ja pahoinpitely. Ne ovat aineistossani poikkeuksetta yhteydessä muihin väkivallan muotoihin. Vahingoittavuuden muodoista useimmin esiintyvät arvostelu ja mitätöinti (36/40) sekä kontrollointi (32/40). Myös emotionaalista hyväksikäyttöä on kuvattu monessa tarinassa (16/40). Seksuaalinen väkivalta mainitaan ainoastaan yhdessä tarinassa ja fyysinen pahoinpitely (11/40) myös verrattain harvassa kertomuksessa. Eri vahingoittamisen tapoja on suhteista eniten parisuhteissa. Yhdessä parisuhteesta kertovassa tarinassa (numero 13, katso myös taulukko 4) tulevat kuvatuiksi kaikki aineiston pohjalta määrittelemäni vahingoittamisen tavat.

Vahingoittavia suhteita tutkittaessa vallankäytön ja väkivallan muotoja ja tapoja käsitellään usein karkeasti kahden ääripään avulla, joko laajoilla kattokäsitteillä (väkivalta, perheväkivalta, parisuhdeväkivalta) operoiden tai vastaavasti mahdollisimman hienosyisesti erilaisia erottavia yksityiskohtia jäsentäen. Näen molemmissa tavoissa sekä etuja että heikkouksia. Pyrkimys laajalaisuuteen voi hämärtää tärkeitä eroja, mutta pitkälle viety yksityiskohtaisuus taas korostaa tarpeettomasti näitä eroavaisuuksia. Tässä kohdin tutkimustani olen määritellyt aineistossani kuvattuja vahingoittamisen tapoja. Jäsentämisen helpottamiseksi olen taulukoinut sekä määrittelemäni muodot että suhteet, joissa niitä esiintyy. Ensisijaisesti olen kuitenkin tarttunut kertomuksiini juuri *vahingoittavien suhteiden* sateenvarjon alla ja olen kohdentanut huomioni eksplisiittisen vallankäytön muotojen analysoinnin sijaan kertomuksissa ja kerrotuissa suhteissa otettuihin positiivisiin tai vastaavasti kertomuksia määrittäviin tarinatyyppeihin. 2000-luvun suomalainen väkivaltatutkimus (esim. Husso 2003; Nyqvist 2001; Piispa 2004) on myös jo tarjonnut runsaasti tärkeitä määrittelyitä ja käsitteellistyksiä siitä, millaisena erityisesti parisuhdeväkivalta ilmenee. Oma paikkaansa tässä esittelemäni määritelmät puolustavat siten, että ne koskevat aiemmasta suomalaisesta tutkimuksesta poiketen sekä parisuhteita että muita perhesuhteita yhtäaikaaisesti saman aineiston pohjalta. Seuraavassa taulukossa esittelen, millaisissa suhteissa vahingoittumista on koettu.

TAULUKKO 4 Naisten kuvaamat vahingoittavat perhesuhteet

Naisten kertomukset	mies	äiti	isä	veli	sisar	tytär	poika	isoisä	anoppi	mumma	käly	
1	X				X							** sisaret
2		X	X		X							useiden perheenjäs. kesken
3										X		miniä muihin perheenjäs.
4	X											
5	X											
6	X											
7	X											
8			X					X				isoisä ja isä muihin perheenjäs. oma henk. väkiv.
9			X									isä muihin perheenjäseniin
10	((X))											
11	X											
12	X								(X)		(X)	
13	X											mies lapsiin
14											((X))	** miehen sukulaiset
15	X											
16												oma väkivalta mieheen
17		X										
18									X			
19	X	X										(äiti muihin perheenjäseniin)
20	X											mies muihin perh.jäseniin
21		(X)	X									isän sisarukset perheeseen
22	X											
23				X							X	** veljet perh., myös äitiin
24									X		X	
25										X		
26			X									isä muihin perheenjäseniin
27			X									isä muihin perheenjäseniin
28		X										
29									X			
30	X								X			
31		X										
32		X	(X)									
33						X	X			X		** myös muut sukulaiset
34	X				X							isä äitiin
35		X										
36			X									isä äitiin ja sisaruksiin
37	X											mies tyttären
38	X											
39	X											
40	X											
Yht.	18 (19)	7(8)	7(8)	1	3	1	1	1	4(5)	3	2(4)	

( ) Sulkuihin merkitty viittaa siihen, että ko. suhteen on mainittu sisältäneen vallankäyttöä ja/tai väkivaltaa, mutta tarkemmin erittelemättä kokemusta.

(()) Kaksoissulkuihin merkitty viittaa suhteeseen, joka ei tule aivan yksiselitteisesti ilmi kirjoituksessa.

* Taulukossa esiintyvät ne perhesuhteet, joissa kertoja on ollut itse vallankäytön tai väkivallan kohteena. Muiden perheenjäsenten keskinäisiä vahingoittavia suhteita koskien olen lisännyt tarkennuksen kenen tai keiden vallankäytöstä on ollut kyse, jos kyseisessä kertomuksessa tämä on tullut yksityiskohtaisesti kuvattuna esille.

** Omat muut kuin taulukossa rastittamalla merkityt suhteet, esim. mainintana ”miehen sukulaiset.”

Tämän taulukon perustana ovat suhteet, joissa kertoja on ollut toisena tai yhtenä osapuolena. Taulukon viimeisessä sarakkeessa olen esitellyt myös niiden muiden perheenjäsenten välisiä suhteita, joita kertomuksissa on kuvattu. Myös analyysissäni kertojapositioissa olen kuvannut paitsi yhdestä positioista myös useammasta positioista kuvattuja kokemuksia perhesuhteiden vahingoittavuudesta. Edelleen lukemalla rinnakkain taulukkoa 3 ja taulukkoa 4 voidaan jäsentää millaisia vahingoittamisen muotoja aineistossani esiintyy eri suhteissa. Eniten mainittu suhde on oma parisuhde (18/40). Kaikki määrittelemäni vahingoittavuuden muodot löytyvät parisuhteista. Muista omista perhesuhteista eniten mainintoja saavat suhteet äitiin ja isään (molemmat 7/40) ja seuraavaksi eniten suhde anoppiin (4/40) ja yhtä usein suhde miniään ja sisareen (3/40).

Merkille pantavaa on myös se, että osassa kertomuksia (15/40) kuvataan vahingoittavia suhteita muiden perheenjäsenten välillä. Muiden perheenjäsenten välisistä suhteista eniten kerrotaan miesten (isät, isoisät, veljet) muihin perheenjäseniin kohdistamasta vallankäytöstä ja väkivallasta. Aineistoni tarinoissa fyysisistä seksuaalista väkivaltaa on käyttänyt mies kertojan omassa parisuhteessa. Pahoinpitelijöitä ovat olleet miehet omassa parisuhteissa (10/40; pahoinpitelymaininnoista 10/11) sekä yksi kertoja itse omassa parisuhteessaan. Lapsuuden selkäsaunat mainitaan kahdessa tarinassa ja yhdessä tarinassa isän kertojaan kohdistama lyöminen. Vain yhdestä vahingoittavasta suhteesta kerrotaan 18/40 tarinassa, ja näistä 11/40 on omia parisuhteita. Keskeinen huomio on, että useammasta kuin yhdestä omasta tai toisten perheenjäsenten välisestä vahingoittavasta suhteesta kerrotaan yli puolessa (22/40) aineistoni tekstissä. Näin ollen 18 tarinassa on kuvattu vain ja ainoastaan yhtä omakohtaista vahingoittavaa suhdetta.

Keskustelu erilaisten väkivallan muotojen toimimisesta toistensa vastinpareina (esimerkiksi fyysinen väkivalta vastauksena henkiseen väkivaltaan) ei oman aineistoni valossa saa tukea, vaan näissä kertomuksissa keskeistä on erilaisten vahingoittamisen ja vahingoittumisen muotojen limittäisyys. Lisäksi merkittävä tulos on, että perhesuhteissa vahingoittaminen ulottuu monissa tarinoissa useisiin suhteisiin samassa perheessä. Tarinoissa on kuvauksia väkivallan ja vallankäytön sivustakatsomisesta tai paremmin kuvailtuna elämisestä

useiden vahingoittavien suhteiden verkossa, jonka säikeistä osa koskettaa konkreettisesti itseä, osa muita läheisiä ja tärkeitä perheenjäseniä. Seuraavaksi esittelemässäni kertojapositioiden analyysissä kuvaan, miten tilannetta ja tapahtumia katsotaan usein paitsi omasta myös toisten näkökulmasta. Huolestuttava parisuhdeväkivallan seurauksista sitä todistavien lasten elämässä tai ahdistuminen ikääntyvän äidin jäämisestä lapsistaan taloudellisesti riippuvaiseksi ovat esimerkkejä positioiden risteämisestä.

6.4 Puoliso, äiti, sisar, tytär, miniä ja anoppi -kertojapositioiden erot ja yhtäläisyydet

Tässä luvussa tarkastelen aineistoani kokemuksesta kertomisessa otettujen näkökulmien, positioiden osalta. Kertojaposition kriteerinä käytän yhtä tai useampaa mainintaa, jossa näkökulma vahingoittavuuden kokemukseen tulee selvästi esiin. Esimerkiksi pelkkä maininta ”Meillä on kaksi lasta” ei riitä positioksi, mutta ”Meillä on kaksi lasta ja heihin tämä vaikuttaa” tuottaa määritelmäni mukaan äidin position. Käsittelyni koskee tältä osin erityisesti kuvauksia, joissa korostuu vahingoittavuuden kokonaisvaltainen ja usein lamaannuttava voima. Myöhemmin luvussa 8 tarinatyyppejen avulla tuon esille tämänkaltaisista kokemuksista selviytymisen ja irtautumisen mahdollisuuksia. Seuraava taulukko 5 kuvaa, millaisia positioita kerronnassa on otettu.

TAULUKKO 5 Vahingoittavista suhteista kertomisen positiot

Vahingoittavista suhteista kertomisen positiot								
Tekstin numero	puoliso	äiti	sisar	tytär	miniä	anoppi	isoäiti	jokin muu
1	X	X	X	X	X			
2			X	X				
3						X	X	
4	X							
5	X	X						
6	X	(X)						
7	X	(X)						
8				X				lapsenlapsi, itse henk.väkiv.
9		(X)						
10	X							(äitipuoli)
11	X	X						
12	X				X			käly

(jatkuu)

TAULUKKO 5 (jatkuu)

tekstin nro	puoliso	äiti	sisar	tytär	miniä	anoppi	isoäiti	jokin muu
13	X	X						
14								käly
15	X							
16								itse väkiv.
17				X				
18					X			
19	X	(X)		X				
20	X	X						(äitipuoli)
21				X				
22	X	X						
23			X					
24					X			käly
25						X	X	
26				X				
27				X				
28					X			
29					X			
30	X	X			X			
31				X				
32				X				
33		X				X		
34	X		X	X				
35				X				
36				X				
37	X	X						
38	X	X						
39	X	X						
40	X							
Yht.	19	11+(4) =15	4	13	7	3	2	

Olen poiminut aineistosta tässä analysoitavaksi 1) äidin, 2) puolison, 3) sisaren, 4) tyttären, 5) miniän ja 6) anopin positioista kerrottuja tarinoita. Pohdin näiden positioiden limittäisyyksiä ja eroja. Kertoja- ja suhdepositioita jäsentämällä avaan näkökulmaa, joka kertojalla kerrottavana olevaan vahingoittumisen kokemukseen on. Omakohtaiset suhteet - kertoja kuvaa itse kokemaansa suhdetta ja siinä itseensä kohdistunutta väkivaltaa ja vallankäyttöä - ovat pääosassa, mutta myös toisten perheenjäsenten välisiä suhteita sivutaan ja pohditaan osassa tarinoista tarkastikin. Perusteluna juuri näiden kerronnassa otettujen positioiden käsittelyyn on niiden runsas esiintyminen aineistossani. Positio on siis näkökulma, josta tarina kerrotaan. Esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa voidaan kuvata niin puolison positioista (esimerkiksi mitä miehen väkivalta aiheuttaa itselle) tai äidin positioista (esimerkiksi miten lasten isän äitiin eli miehen kertojaan kohdistama väkivalta vaikuttaa lapsiin). Saman kirjoittajan kertomuksessa voi olla useita tai vain yksi positio.

Puolison positio on aineistossani yleisin. Puolison positiot ovat yhteneväisiä taulukossa 4 esitettyjen parisuhdekuvausten kanssa. Aineistossani kuvataan eniten (18/40) omia parisuhteita ja puolison position voikin tavoittaa kaikista parisuhdeväkivallan kuvauksista.

”Alkuvuodet sujuivat kohtuullisesti. Toinen lapsistamme syntyi. Mieheni alkoholinkäyttö lisääntyi ja sen myötä myös vaikeudet kodissamme, koska tiesin asemiani, koitin, yritin kaikin tavoin, että pystyisin pitämään perheeni koossa. Se edellytti mieheni puolelta lahjontaa ja sitä että pitää myös minut tyytyväisenä. Haluan korostaa, että koko avioliiton ajan meidän seksuaalinen kanssakäyminen pelasti meidät monelta pahalta. Mieheni uskottomuus (joka oli tiedossani) pelastettiin sillä, että meillä meni ”sängyssä” hyvin. Näin jälkempäin koen, että olin aivan tyytyväinen siihenastiseen elämäni. [...] Siitä tuli sekä henkinen että fyysinen aika. Ennen minua ei oltu pahoinpidelty. Minut oli saatu sananvoimalla hiljaiseksi. Nyt vielä tilanne jatkuu. Suunnilleen ryömin mieheni edessä. Olen hiljaa, pelkään, alistun. Kiitän häntä, kun hän on ystävällinen. Yritän kunnioittaa. Kaikessa tässä minua loukkaa se, että minulla ei ole mitään sananvaltaa tässä perheessä. Koen olevani taloudenhoitaja, joka hoitaa mieheni hyvinvointia. Käyn itse töissä (olen käynyt koko avioliiton ajan). Meillä on yhteinen pankkitili johon myös minun palkkani menee. Vain muutaman vuoden ajan minulla on ollut oma pankkikortti, ja vieläkin mieheni antaa rahat talousmenoihin kun pyydän rahaa. Mieheni hoitaa kaikki raha-asiat, minä en tiedä niistä mitään. [...] Minulla ei ole voimaa erota tästä liitosta – odotan että mieheni sen tekee. Ehkä hän nauttii tästä kaikesta. Tässä tilanteessa väkivallan uhrit, vaikka tunnen että meitä pahoinpidellyitä naisia on paljon, niin henkisesti kuin fyysisestikin, mistä me kaupunkiemme, kuntiemme ”puolijulkisten” miestemme alistetut vaimot haemme apua – ehkä emme mistään.”

Suhde on alusta alkaen epätasavertainen, ja kertoja kuvaa yrityksiään muuttaa tilannetta mutta taipuu lopulta miehensä määrittelemään asemaan. Puolison positio ja parisuhde ovat tarinassa keskeisiä, sillä suhteessa on myös myönteisiä kiinnipitäviä asioita, kuten seksi, joka myös toimii suhteen ongelmien ratkaisun välineenä. Myöhemmin henkisen väkivallan rinnalle tuleva fyysinen väkivalta kietoutuu miehen liiallisen alkoholinkäytön ja taloudellisen määräämisvallan kanssa kokonaisvaltaiseksi alistamisen vyyhdeksi. Suhde on myös selvässä yhteydessä ulkomaailmaan, sillä vaimo kuvaa miehen puolijulkisen ammatin merkitykselliseksi tekijäksi vahingoittavan suhteen jatkumiselle ja avunhakemisen vaikeudelle. Suhde onkin eristynyt ja julkinen yhtä aikaa.

Kokemuksistaan kirjoittavien naisten kertomuksissa kiteytyy usein muutokseen haluton tai omien tekojensa vahingoittavuutta vähättelevä puoliso tai muu perheenjäsen. Tasaveroisuuden ihanne on monille naisille itsestään selvä. Alistetuksi ja halveksituksi tuleminen omassa parisuhteessaan tai perheessään ei luonnollisestikaan ole kenenkään tavoite (vrt. Karhu 1998). Sen sijaan se, millaisia mahdollisuuksia naisella on reagoida tilanteeseen, vaihtelevat suuresti. Mahdollisuuksilla tarkoitan sekä konkreettisia että henkisiä keinoja ja voimavaroja vaikuttaa tilanteeseen. Ulkopuolelta katsottuna ja myös tutkimuskeskusteluissa fyysisten esteiden ymmärtäminen sujuu usein helposti⁴⁴. Väkivaltaisesta

⁴⁴ 1970- ja 1980-lukujen yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa (esim. Dobash & Dobash 1979, 156–160; Schechter 1982, 224–228) korostettiin naisten taloudellista riippumattomuutta yhtenä edellytyksenä väkivaltaisesta suhteesta irtautumiselle. Erityisesti vahvan kotiäitikuttuurin ja heikon sosiaaliturvan maissa nämä kysymykset ovat edelleen ajankohtaisia. Suomalaisen vahvan naisen ideaali (ks. esim. Julkunen 1999) on taas

liitosta eroamisesta keskusteltaessa erilaiset ”henkiset esteet” ovat kuitenkin usein varsin hankalasti jäsenettäviä. Alistamisen ja mitätöinnin ajatellaan usein aiheuttavan ensisijaisesti vihaa, jonka taas uskotaan motivoivan suhteen katkaisemiseen, eroon ja muualle muuttamiseen. Omassa aineistossani ja myös muissa väkivaltaa kohdanneiden naisten kokemuksista tarkastelleissa tutkimuksissa (Barnett 2000; 2001; Husso 2003) suuttumuksen ja toimintaan aktivoivan vihan sijasta tunteista päällimmäisinä voivat kuitenkin olla suru, pelko ja ahdistus. Pelon vallassa ja masentuneena toiminta pikemminkin lamaantuu kuin voimistuu. Kokemus puolison position velvoittavuudesta voi myös olla hyvin vahva.

”Naisilla on todella liian nöyrä mieli, ja he voivat todella uskoa kaiken pahan johtuvan itsestään, jos mies alkaa oikein viisaasti valtaa käyttää. Olin aina ollut ns. kiltti tyttö, luokan priimus ja ylittunnollinen työntekijä työpaikalla, oikein esimiesten ylpeys. Mies oli ollut kaikin tavoin keskinkertainen tyyppi, oli istuskellut viikonloppuisin kapakassa ja kulkenut innokkaasti ilotyttöjen palveluksia hakemassa. Kuitenkin hän sai minut uskomaan, että olin todella kaupungin suurin syntinen. Koin, että pärjäämme kyllä, jos muistan joka päivä pyytää anteeksi kauheaa syntisyyttäni ja pahuuttani. Heti naimisiin mentyäni mies sanoi, että meillä ei sitten riidellä, koska hän oli lapsuudenkodissaan nähnyt niin paljon riitelyä. Hänellä onkin täysin sairas koti-tausta, sillä hänen äitinsä on ollut siinä perheessä täydellinen diktaattori ja hänen miehensä eli appiukkoni on kokenut saman alistamisen kuin minä ja siinä suvussa on muutenkin tapana ottaa puoliso nujerrettavaksi, ei rakastettavaksi. Tuo, että meillä ei sitten riidellä, tarkoitti selvemmin sanoen sitä, että mies päätti kaikesta, eikä minulla ollut mitään sananvaltaa. Jo häääpäivän sain olla yksin, koska mies halusi häipyä heti virastossa vihkimisen jälkeen omille teilleen. Minä kaipasin normaalin naisen lailla hänen läheisyyttäni, ja jouduin hänet illalla hakemaan luokseni. Sekään ei vielä silmiäni avannut näkemään, että eihän tämä mitään rakkautta ollut.”

Tässä puolison positiosta kerrotussa tarinassa suhde tulee tulkituksi osittain sukupuolinäkökulman kautta arviossa siitä, että naiset (sukupuolena) alistuvat liian helposti miesten valtaan. Kertojan oma elämä on ennen miestä ollut kunnollista ja kurinalaista, mutta mies on saanut hänet vakuuttuneeksi siitä, että loppujen lopuksi hän on paha ja vääränlainen ihminen. Parisuhteen vallankäyttö tulee tulkituksi myös yhteydessä muihin suhteisiin. Kertoja näkee vallankäytön ja puolison alistamisen olevan miehen suvussa tavallista sekä miehen äidin kohdelleen miestänsä samalla tavalla. Vallankäyttö ei ilmene riitoina vaan päinvastoin: riitaa ei synny, koska mies päättää kaikesta. Suhde ei siten ole tasavertainen vaan vahingoittavan suhteen edellytykset täyttävä, yksisuuntaisen vahingoittavan toiminnan suhde. Myös seuraavassa puolison positiosta kerrotussa tarinassa alistamisen kokemus on vahva.

”Kaikki kotiasiatkin on tehty hänen tahtonsa mukaan. En tiedä raha enkä muistakaan niin sanotuista yhteisistä asioista mitään, hän sanoo etten ymmärrä niitä. Tunnen olevani pelkkä kotiapulainen. Kaikki tämä on kai siitä kiinni että olen alistunut hänen tahtoonsa kaikessa. En halua erota, sillä rakastan häntä. Häpeän hänen puolestaan yöllisiä riitojamme enkä liiku paljon yksin missään.”

---

toiminut ikään kuin päinvastoin: koulutetun, työssäkäyvän naisen odotetaan olevan vapaa lähtemään.

Aineistossani on harvoja eksplisiittisiä viittauksia rakkauteen, vaikka suhteessa kiinnipitävistä puolista niissä kerrottaisiinkin. Tässä puolison positiosta kerrottussa otteessa rakkaus mieheen kerrotaan suorasti eroamatta jättämisen syyksi. Keskeistä on kuitenkin myös voimakas häpeän tunne, jonka riidat ja väkivalta nostattavat. Puolison positiosta katsottuna suhteesta myös puuttuu siihen kuuluva tasavertaisuus, sillä kertoja kuvaa asemaansa vertauksella kotiapulaiseen. Myös seuraavassa tarinassa rakkaus pitää suhdetta yllä.

”Hankimme itsellemme kaksion, mutta edes kunnollisia käytettyjä huonekaluja tai kodin tarvikkeita ei saanut ostaa. Sänkyyn hän raahasi likaisia superlonin kappaleita patjaksi. Koulukodin kaatopaikalta hän raahasi koulukotipoikien alastonkuvilla varustettuja hyllynrämiä ja jostain kirpputorilta hän löysi tupakanpolttamat nuhjuiset nojatuolit. Meillä olisi ollut rahaa vaikka kuinka, mutta kodin olisi pitänyt olla kuin kaatopaikka. Mies yritti jopa vaatia, että pöytäliinat olisi pitänyt korvata sanomalehdillä. Kärsin kroonisesta nuhasta, mutta jatkuvasti sain kuulla, mitä tuhlausta olikaan käyttää paperinenäliinoja. No, minä olin sokeasti rakastunut ja nöyristelin herran edessä pyydellen anteeksi kelvottomuuttani. Todellinen ase minua nöyryyttää hänelle oli se, että olin eronnut hiljattain seurakunnasta, johon olin joitakin vuosia kuullut. Katsoin itse, että uskoni oli mennyt hyvään suuntaan, kun olin eronnut yhteisöstä, mutta hänelle se oli lyömäase, josta sain sitten kuulla 20 vuotta. Minähän olin vain niin huono ja paha ihminen, että olin joutunut harhaan uskon tielläkin. Olin itse mielestäni kulkenut omantuntoni viitoittamaa tietä, joten tuo hengellinen väkivalta oli pahinta mitä koin, vaikka hän harjoitti pari kertaa myös fyysistä väkivaltaa, veteli tukasta ympäri huonetta ilman mitään syytä tai kuristi kurkusta jne. Pahinta oli kuitenkin tuo jatkuva nöyryyttäminen ja leimaaminen kaikin puolin huonoksi ja kelvottomaksi ihmiseksi ja uskovaiseksi. Myöskään ulkomuotoni ei hänelle kelvannut. Minulla oli liian pienet rinnat ja vaatetukseni oli hänestä tätimäinen. Lapsen syntymän jälkeen hän valitti, kuinka ennen niin kaunis alapääni oli synnytyksessä mennyt rumaksi, joten seksi ei tuntunut enää houkuttelevalta. Tuollaiset ulkonäköön kohdistuvat jatkuvat arvostelut tuntuivat tosi pahalta, kun itse ajattelin, että uskovaisille piti muiden asioiden merkitä enemmän, enkä mielestäni kuitenkaan ihan rumiluskaan ollut.”

Puolison positiosta kuvatuiksi tulevat niin kotiin, seksuaalisuuteen kuin uskontoinkin liittyvät keinot, joiden kautta mies on käyttänyt yksisuuntaista valtaa parisuhteessa. Kaikkien näiden alueiden intiimiys on tulkintani mukaan juuri pari- ja perhesuhteiden vallankäytön ydintä: erityisen henkilökohtaisen ja toiselle tärkeän loukkaamista ja rajojen ylittämistä. Väkivallan, vallankäytön ja uskonnon yhteenliittymiä on tarkasteltu useimmiten erityisesti maahanmuuttajia koskevinä kysymyksinä (esim. Nurmi & Helander 2000). Aineistossani kuvataan kuitenkin kokemuksia liittyen suomalaisiin kirkkokuntiin. Hengellisyyteen liitetty väkivalta on loukannut syvästi kertojien yksityisyyttä ja oikeutta omaan vakaumukseen ja sen toteuttamiseen. Edellä esitetyssä tiiviissä, puolison positiosta kuvatussa otteessa avautuu ikään kuin suora näkymä naisten ”vastuualueille” parisuhteessa ja siihen, miten niihin kohdistuvat loukkaukset vahingoittavat ja millä tavoin niitä voi kuvata.

Äidin positio risteää usein puolison position kanssa. Kuten taulukosta 5 voi nähdä, yhtäaikaista äidin ja puolison positiota on 10/40 tekstissä.

”Tosi raskaaksi tuo seksihomma tuli kun mies täytti maagiset 50 vuotta ja alkoi esiintyä potenssiongelmia. Sen sijaan että yhdyntätiheys olisi laskenut, kävikin päinvastoin. Siirryttiin käytäntöön 'kaksi kertaa päivässä'. Ensimmäinen tapahtui yleensä aamuyöllä, kun lapset nukkuivat ja kesti noin tunnin, toinen akti iltapäivällä kun

lapset olivat ulkona kavereiden luona ja se kesti yleensä 2-3 tuntia, koska potenssi-ongelmat pitkittivät touhua. Miehen oli kuitenkin pakko aina saada orgasmi tai hän tuli aggressiiviseksi. Lapset yrittivät välillä tulla kotiin, mutta jouduin sanomaan heille että ei saa vielä tulla. Se tuntui tosi pahalta, tyttökin joutui välillä olemaan talvella ulkona pakosti, istui varaston rappusilla palelemassa, koska se oli paikka josta isä ei häntä nähnyt ikkunoista. Jos lapset kävivät soittelemassa ovikelloa, mies oli vihainen ja syytti minua siitä että itkeskelyilläni olen saanut lapset pelkäämään, mitä kotona tapahtuu ja he siksi haluavat käydä tarkistamassa tilanteen. Itkin hänen mukaansa juuri siksi, en sen vuoksi että lyöminen sinänsä olisi tuntunut pahalta.”

Äidin joutuminen vallankäytön ja väkivallan kohteeksi vahingoittaa usein pait-si häntä itseään fyysisesti ja/tai henkisesti myös välillisesti tai välittömästi lapsia. Lasten joutuminen todistamaan äitiin kohdistuvaa väkivaltaa sitä näkemäl-lä, kuulemalla tai joutumalla rajoittamaan sen vuoksi omaa toimintaansa saa useat kertojaäidit pohtimaan väkivallan vaikutuksia laajasti. Kuten perhesuh-teiden vallankäyttöä ja moraalialia käsittelevässä luvussa 4 osoitin, joutuvat väki-vallan kohteeksi joutuneet usein keskelle suoranaista moraalialia koskevien ky-symysten tulvaa. Vallankäytön ja väkivallan läpileikkaamassa perheessä toisten tarpeiden ja tunteiden huomioonottaminen voi olla niin vaikeaa, että mikä ta-hansa päätös johtaa oman moraalialikäsitteilyksen vastaiseen tilanteeseen (vrt. Belk-nap 1999; Keskinen 2005). Väkivallan käyttäjän vaatimusten noudattaminen voi olla ikään kuin vähiten huonoimman vaihtoehdon valitsemista huonojen vaih-toehtoien joukosta. Esimerkiksi seksuaalisen väkivallan kohteena oleminen voi estää juuri kyseisellä hetkellä fyysistä väkivaltaa tai lasten joutumista henkisen väkivallan kohteiksi. Väkivalta ja sen uhka muodostavat eräänlaisen äärimmäi-sen julman pelin, jota uhri on pakotettu pelaamaan. Tässä pelissä toimiminen omaksi parhaaksi voi aiheuttaa vahinkoa muille perheenjäsenille tai päinvas-toin. Äidin ja puolison positiosta kerrotut tarinat kuvaavat usein juuri tämän-kaltaisia kokemuksia.

”Olin mielestäni hyvä kokki ja leipoja. Sitten lapset kasvoivat ja hekin suuttuivat mi-nulle, kun mies jäi sairaseläkkeelle ja alkoi määräillä miten ruoka tehdään. Oli ne pö-peröitä, onneksi sitä ei kestänyt kauan. [---] Välimme alkoivat kiristyä ja hän keksi uuden kiusaamisen. Olin sairastunut mieleltäni, syviä masennusaikoja. Sain siihen lääkkeitä. Hän uhkaili ”en anna rahaa lääkkeisiisi, et tee niin paljon töitä enää, kun yksi pojista on armeijassa.” Vaikka meillä ei ollut mitään mukavuuksia, vesi ja tuli meni kun itse kannoin.[---] Pahin tuli sittenkin kun poika ei saanut heti töitä kun tuli armeijasta. Kaksi muuta lasta olivat koulussa päivisin, minä olin tulkkina isän ja po-jan välillä. Isä sanoi minulle, jos oli asiaa pojalle ja minä kerroin sen pojalle ja päin-vastoin. Ja meillä oli pieni mökki eli kumpikin kuuli mitä toinen sanoi minulle. Kes-kenään eivät pystyneet lausettakaan sanomaan. Voi herranen aika, luulin että hajoan henkisesti. Lapset patistivat eroamaan. Onneksi sain kerran sairaalan sosiaalivirkaili-jalta tietää, että yhteiskunta voisi tulla apuun. Sain lääkärintodistuksen, että minun oli päästävä pian eroon avioliitostani. Vanhin pojista maksoi lääkärintodistuksen. Siit-tä se alkoi uusi elämä, vaikeata oli, paperisota, oikeusavustajan apu, uusi asunto yn-nä muu”.

Äidin ja puolison positiosta kerrotuissa tarinoissa perhesuhteita kuvataan usein vahvasti toisiinsa kietoutuneina; yksi suhde vaikuttaa toiseen. Vastuun ja huo-lenpidon kuvaukset yhdistyvät pelon, vihan, surun ja lamaannuksen tunteiden kuvauksiin. Huoli itsestä ja toisista voivat olla ristiriidassa keskenään, mutta tämän ristiriidan huomioiminen voi olla myös sysäys muutokseen.

”Tämä on jo vanhaa historiaa, sillä perheyhteys katkesi tähän tapahtumaan. Syy eroon, jota olin kyllä jo kauan harkinnut ja surutyötä jo valmiiksi tehnyt. Pelko oli se, joka alkoi painaa mieltäni, pelko itsestäni. Tähän asti olin pelännyt mieheni ja poikani puolesta. Mieshän uhkaili itsemurhalla ja eli täydellistä itseriittoista elämää, muka perheessäni. Vastuu – no kukapa sitä turhaan ottaisi, kun asiat hoituvat muutenkin ja rooli odotukset toteutuivat hyvin. Olin kai alun pitäen kasvatettu vahvaan vastuuntuntoon. Kun se oli lujasti kotona iskostettu mieleen, oli ihan luonnollista silloin, että katsoin elämäntehtäväkseni kasvattajan ja pelastajan roolin. Vaaran merkit näkyivät röyhkeänä ja hävettävänä käytöksenä mieheni puolelta jo seurusteluaihana.”

Sisaren positio (4/40) väkivallasta ja vallankäytöstä kerrottaessa on ollut tutkimuksissa melko harvoin tarkastelun kohteena. Perhesuhteista sisarusten väliset suhteet ja erityisesti aikuisten sisarusten suhteet ovat olleet ylipäätään sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa selvästi vähemmän tutkittuja kuin aviopuolisoiden tai lasten ja vanhempien väliset suhteet. (Connidis 2007; Mauthner 1998; 2005)⁴⁵. Näiden suhteiden merkitys ilmenee kuitenkin jo ajallisessa kestossa, sillä sisarussuhteet ovat usein elämämme pitkäaikaisimpia ihmissuhteita (Poortman & Voorpostel 2009; Rannikko 2008; Voorpostel ym. 2007). Richard J. Gellesin ja Claire Pedrick Cornerin (1985) mukaan sisarusten välinen väkivalta on yleisin intiimin väkivallan muoto (ks. myös Eriksen & Jensen 2006; Simonelli ym. 2002). Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa (Piispa ym. 2006) vuonna 2005 kartoittanut suomalainen kyselytutkimus sitä vastoin antaa tulokseksi lapsuudenperheen veljien ja sisarien käyttämän väkivallan vähäisyyden verrattuna vanhempien käyttämään väkivaltaan. Catherine J. Simonelli tutkijaryhmineen (2002) on tarkastellut sisarussuhteiden fyysisen, emotionaalisen ja seksuaalisen väkivallan suhdetta myöhempään seurustelusuhteisiin ja niissä koettuun tai käytettyyn väkivaltaan. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa löydetty yhteys on vahva, mutta tutkijat pohtivat myös sisarusten välisen väkivallan selvää yhteyttä vanhempien väkivaltaan, jolloin myöhempien väkivaltaisten suhteiden taustalla voisi siten olla myös vanhempien väkivalta.

Aineistossani omia suhteita yhteen tai useampaan sisareen on kuvattu 3/40 tarinassa ja veljiin 1/40 tarinassa. Omien sisarussuhteiden lisäksi tarinoissa ovat mainittuina myös miehen sisarukset (sekä vahingoittavina että ei-vahingoittavina suhteina). Tarinat vahingoittavista suhteista sisariin ja veljiin sisältävät sekä selkeän materiaaliin että suhteen sisäisiin, emotionaalisiin kysymyksiin ja yleensä perhesuhteisiin liittyviä ongelmia. Taloudellinen riisto ja kontrollointi esimerkiksi perintöasioissa yhdistyvät usein arvosteluun, mitätöintiin ja uhkailuun. Pahoinpitelyitä tai seksuaalista väkivaltaa ei aineistoni sisarussuhteista kerrotuissa tarinoissa esiinny. Myöskään holtittomuudeksi tai vastuuttomuudeksi määrittelemääni toimintaa ei sisarusten välisissä suhteissa ole kuvattu. Poikkeuksena muista perhesuhteista, sisariin ja veljiin liittyvissä tarinoissa on aina kuvattu myös muita perheenjäsenten välisiä suhteita, esimerkiksi suhdetta vanhempiin.

”Nyt isän pois menon jälkeen olen joutunut sellaisen eteen, etten olisi ikinä sitä uskonut, enkä edes osaa kuvitella, mistä moinen johtuu. Siihen saakka, kun isä eli sain

⁴⁵ Vastaavasti psykologian ja erityisesti kehityspsykologian alalla sisarussuhteita on tutkittu melko runsaasti (esim. Stocker ym. 1989).

jonkinlaista kohtelua, mutta heti kuolinpäivän jälkeen minulle ilmoitettiin, että en kuulu sukuun, eikä minulla ole tilaa omaisten ryhmässä, minua ei myöskään kutsuttu perunkirjoitukseen, kaikki asiakirjat, jotka koskevat pesää on minulta salattu. [...] Olen saanut veljiltäni monenlaisia uhkauksia, yksi veljistäni aikoi käydä kiinni kurkkuuni, josta syystä hain asiaani hoitamaan asianajajan. [...] Olen saanut kotiin jätelähetyksiä, toinen pussi heitettiin avoimesta ikkunasta sisälle ja toinen löytyi puutarhakeinusta. Pihaamme, joka on aidattu, ilmestyi lehtikasoja. [...] Sitten kummasti autamme oli sotkettu mudalla.. Kasvimaamme oli oudosti myllätty. [...] Kun en omasta osastani ole ollut valmis heidän hyväkseen luopumaan, olen saanut tappouhkauksen, asianajajani soitti kesken työpäiväni heti kokouksesta tultuaan varoituksen, että minun tulee tarkoin katsoa, niissä kuljen ja että toiminta on ihan sairasta. Myöskin äiti on tällä peloteltu ja hän tekee juuri heidän tahtonsa mukaan pelätessään, että todella joku tapetaan. Joka puhelun kotiin tuleessa oikein sävähdän, että mitähän sieltä nyt saa kuulla. Olen ollut luulotautinen, hermovikainen, hullu. Minua on uhattu vankilalla, mielisairaalalla. Lasteni elämä on hyvin paljon tästä kärsinyt, sillä mummo ei saa heitä millään tavalla tukea, miestäni on syytetty hyvin monista asioista, vaikka hän ei ole millään tavalla osallistunut koko asiaan. [...] Tässä jotain, josta on hyvin vaikeaa kirjoittaa, sillä ainut jota toivon on turvallisuus ja rauha perheelleni, mutta odotan myöskin tasa-arvoisuutta. Olen mielestäni aina ollut avulias ja empaattinen ihminen, nyt olen menettänyt oman lapsuuskotini perheen, sitävastoin minulla kyläkin on oma ja ainakin vielä täysin yhtenäinen tavallinen perhe ja teen kaikkeni, että omat lapseni eivät koskaan joudu eriarvoisiksi omien vanhempiensa taholta.”

Sisaren positiosta kerrottu tarina kuvaa täytenä yllätyksenä tulleita perintöön liittyviä vakavia erimielisyyksiä veljien ja näiden perheiden kanssa. Perintöriidat ovat johtaneet uhkailuihin ja ilkivaltaan, joita kertoja ei koskaan olisi voinut kuvitella omien veljiensä tekevän. Tarinan kuvauksessa esiintyvät myös äidin ja puolison positiot, sillä ilkivaltaa ja häirintää ovat saaneet osakseen koko perhe. Tyttären positiosta kertoja kuvaa myös omaan äitiinsä kohdistunutta pelottelua. Kirjoittaja kuvaa vaikeutta kertoa kokemuksistaan mutta myös oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toiveistaan. Väkivallan ja ilkivallan teoista on vastuussa eräänlainen suhteiden verkko: veljet perheineen kohdistavat häirintää useisiin kertojan perheenjäseniin ja sitä tekevät useat perheenjäsenet. Sisaren ja tyttären positiosta kertoja kuvaa menettäneensä lapsuudenperheensä suhteet. Sisaren, äidin ja puolison positiosta käsin kertoja pohtii myös kaiken vaikutuksia omaan perheeseensä ja pohtii suhdetta omiin lapsiinsa sekä pyrkii heidän kohdallaan tietoisesti tasavertaisuuteen.

Positioita ja vahingoittavia perhesuhteita on tässä tarinassa monia. Sisaren ja äidin positiosta kertoja tekee myös arvioita tasavertaisista ja oikeudenmukaisista perhesuhteista, joita hän toivoisi mutta joita ei suhteessa veljiinsä voi saavuttaa. Suhteita on muodostunut ikään kuin kahteen leiriin, veljet perheineen kertojaa ja tämän perhettä vastaan sekä vanha äiti näiden välissä. Sisaren positiosta kertoja tuntee surua menettämistään suhteista, mutta äidin ja puolison positiosta hän puolustaa ennen kaikkea omaa perhettään. Seuraavassa tarinan kuvauksessa tulevat esiin odotukset siitä, millaisia sisarusuhteiden toivottaisiin olevan.

”Oli tottunut viiden siskosten nuorimpana, että nainen on samanarvoinen ja itsenäinen. Tätä oikeutta eivät edes siskot minulle suoneet, vaan asunto, jonka olin yhdeltä heistä vuokrannut ja hoitanut vuokrat hyvin ja ajallaan, sanoi minut irti, koska halusi remontoida asunnon ennen myyntiä. Olin aivan tyrmistynyt. Silloin jo ajattelin erota miehestäni, joka oli joutunut Seutulän lapiotöihin puhalluksen jälkeen. Ajattelin sit-

ten koulun aloittanutta poikaamme ja isän synkkämielisyyttä ja yritin vain pärjätä. Kukaan ei ollut elämästäni kiinnostunut. Jokaisella oli omat asiansa.”

Tässä tarinassa sisaren positio on tiiviisti kietoutuneena puolison ja äidin positiioihin, joissa oman puolisonsa vallankäytön kohteena oleva kertoja hakee apua sisaruksiltaan sitä saamatta. Kuvauksessa tiivistyvät myös koetun vallankäytön yksinäistävät ja eristävät vaikutukset (Klein 2004; Michalski 2004). Useiden suhteiden tuottamat yhtäaikaiset pettymykset ahdistavat, mutta huolenpidon vastuu nostaa äidin ja puolison positiot etusijalle: elämäntilanteessa on vain selvitävä.

Tyttären positioista (13/40) kuvattuja kokemuksia on aineistossani runsaasti. Aineistossani kuvataan parisuhteiden jälkeen eniten suhteita omiin vanhempiin: äiteihin 7/40 ja isiin 7/40. Lisäksi isän vahingoittava suhde muihin perheenjäseniin mainitaan 6/40 tarinassa. Fyysisen väkivallan tulkinta lasten ja aikuisten välisistä suhteista on erityistä siinä mielessä, että niin kutsuttu selkäsäuna esiintyy ainoastaan vanhempien lapsiin kohdistamana omassa aineistossani sekä yleisessä keskustelussa ja muussa tutkimuksessakin. Vanhempien valta-asema lapsiin on erityinen myös siinä suhteessa, että taloudelliseksi riisiksi ja kontrolliksi nimeämäni toimintaa ei ole tulkintani mukaan esiintynyt missään alaikäisten lasten ja vanhempien suhteissa, koska sellaisen osoittaminen olisi hyvin ongelmallista. Aikuistuneiden lasten ja ikääntyvien vanhempien suhde sen sijaan on odotetuilta ja oletetuilta valta-asetelmiltaan erilainen (muuttumattomasta hierarkiasta vahingoittumisen kokemuksena ks. myös Notko & Sevón 2006; 2008).

Lapsuudenperheessä tapahtuneiden vahingoittavien kokemusten muistelu niin omassa aineistossani kuin muillakin julkisilla foorumeilla (lehtien ihmis-suhdepalstat, internetkeskustelut, omaelämäkerrat jne.) on 2000-luvun Suomessa jo melko yleistä. Vaikeista kokemuksista kertominen on yleisyydestään huolimatta edelleen prosessi, johon lähteminen ei ole itsestään selvää ja joka voi herättää tunteita läheisten luottamuksen pettämisestä tai häpeästä. (ks. Eskonen 2005; Forsberg 2005; Laitinen 2004). Lojailius omia perheenjäseniä kohtaan on usein hyvin vahvaa ja vaatii pitkäkestoista vahingoittumisen kokemusta ennen kuin suhteen ongelmista tuntuu sovelialta kertoa ulkopuolisille (vrt. Finch & Mason 1993; Haavind 1984; Smart 2007). Kun vanhemman vahingoittava käytös tai väkivalta jatkuu, tai toisinaan vasta alkaa lapsen jo aikuistuttua, näkökulma tilanteeseen on toinen, mutta usein suhteen vahingoittavuus koetaan edelleen voimakkaasti. Näissä tarinoissa myös muut perheenjäsenet, kuten sisarukset, kietoutuvat usein yhteen vallankäytön ja väkivallan verkkoon.

”Isäni oli väkivaltainen alkoholisti ja äitini hyvin onneton olento, joka oli täynnä vihaa ja katkeruutta. Naimisiin piti mennä, kun vanhin veljeni ilmoitti tulostaan. Avio-
liitto, liekö koskaan hyvä ollutkaan, oli aika lailla tärviöllä, kun minä synnyin. Minä en voi ainakaan muistaa hyviä aikoja, vain pelontäyteistä odotusta, riitoja, tappeluita, evakkoreissuja, poliiseja, sosiaalityöntekijöitä, pyssyjä, leipäveitsiä ja kaikkea muuta pienelle lapselle sopimatonta. Vanhempani osoittivat mitä suurinta kekseliäisyyttä, vilkasta mielikuvitusta ja toteutustapojen värikästä kirjoa tehdessään toisilleen pahaa. Fyysinen väkivalta oli kokonaan isäni heiniä ja se kohdistui vain äitiini. Äitini tiesi tämän. Hän oli fyysisesti huomattavasti pienempi ja heikompi kuin isäni, mutta jotain piti tehdä puolustautuakseen. Siispä hän huusi: ”Lapset väliin!” Siispä

minä ja vanhempi veljeni yritimme erottaa tappelevia aikuisia, vaikka voimat eivät riittäneet eivätkä pienet kädet ylettäneet tappeleviin käsiin. Koko perhe-elämä oli kuin sotaa, jossa lapsia käytettiin häikäilemättä hyväksi vakoilijoina, sotilaina, oppaina, viestimiehinä. Esim. olin vahdissa, kun äiti sabotoi isän juomia suolalla tai ruumiineritteillä. Olin paikalla vahdissa kun isä tuli ja raportoin hänen reaktionsa äidille. Isä tuli kyselemään, kenen miehen kanssa äiti on ollut. Avioliiton ulkopuoliset suhteet kuuluivat molempien harrastuksiin, sen tiesin jo ennen kouluikää. Isä haukkui äitiä huoraksi, sotki äidin vaatekaapin ja repi kauneimpia ja uusimpia vaatteita, varasti ja piilotti rahapussin, kun jonnekin olisi pitänyt lähteä. Kaikki tämä oli normaalia arkipäivää. [...] äidillä [ei] juurikaan ollut ystäviä, joten minä ”sain” olla äidin ystävä, äidin ainut tuki ja turva. Psykologi, kuuntelija, joka on aina lähellä, joka ymmärtää ja rakastaa ja hyväksyy. Minulla ei juurikaan ollut vaihtoehtoja. Minusta tuli patologinen psykologi.”

Tämä tyttären positiosta kerrottu tarina kuvaa kokonaisvaltaista vallankäytön ja väkivallan verkkoa, jossa kertoja lapsuudessaan eli. Kertoja sisaruksineen joutui vanhempien riitojen keskelle. Tyttären positiosta kertoja arvioi vanhempiensa suhdetta ja vanhempien suhdetta lapsiin sekä vallankäytön ja väkivallan ulottumista kaikkeen arkielämään. Fyysistä väkivaltaa perheessä käytti vain isä. Kuvauksessa keskeistä on kuitenkin tyttären asema vanhempien keskinäisen häirinnän ja väkivallan keskellä vuoroin kummankin vanhemman puolella. Kertoja kuvaa myös joutumistaan äiti-tytär-suhteessa lapselle epämieluisaan uskotun rooliin. Perheen kaikki suhteet kietoutuvat toisiinsa nimenomaan vallankäytön ja väkivallan, eivät niinkään läheisyyden tai välittämisen vuoksi. Kuten myös seuraavissa kahdessa tarinakatkelmassa, tyttären positiosta kerrotuissa tarinoissa keskeistä on usein lapsen aseman vaihtoehdottomuus ja ulospääsyn mahdottomuus.

”Perheessäni ei suoranaista fyysistä väkivaltaa ole koskaan ollut, mutta isäni on monta kertaa uhkaillut heittävänsä minut yöksi pakkaseen tai hakkaavansa minut. Muutama vuosi sitten tilanne kärjistyi niin pahaksi, että isäni uhkasi katkaista rakkaan koirani kaulan alkaisi tottelemaan. Koulussa käytökseni on aina ollut yli yhdeksän ja tulen toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa. Kotona vain ei suju isäni kanssa. Tunnen itseni lannistetuksi ja syytetyksi asioista joita en ole tehnyt. Joka päivä saan kuulla olevani pässi tai tyhmä. Mikään ei tunnu kelpaavan. Huutoa tulee joka asiasta, ja isäni mielestä minun pitäisi pysyä kaikki illat kotona. Jos olen lähdössä paikalliselle nuorisotalolle joka on VALVOTTU paikka sanoo isä ettei se ole lasten paikka. Käsittääkseni kuulun juuri ko. nuokkarin kohderyhmään. Henkistä väkivaltaa todella on. Isäni joko pelleilee kustannuksellani tai haukkuu minua milloin idiootiksi ja milloin kiittämättömäksi siaksi. Koulukin menee hyvin ja harrastukseni ovat melko liikunnallisia. Kaveripiirinikin on kunnollinen, joten valittamista ei pitäisi olla. Isäni kuitenkin menettää hermonsä jopa siitä jos unohdan pistää eteisen oven kiinni tai sammuttaa valot vessasta. Ja taas huutoa, huutoa ja huutoa. Äitini on meinannut jo monta kertaa ottaa eron isästäni, joka haukkuu häntäkin. Nyt on kuitenkin ollut suht rauhallista joulun jälkeen. Kerran heräsimme silloin vielä kotona asuvan siskoni kanssa kauheaan meteliin. Isämme reuhosi kännipäissään keittiössä ja huusi tappaavansa kaikki muut paitsi minut. Äitimme nosti minut kainaloonsa ja retuutti minut ja siskoni takaovesta ulos pakkaseen, jota oli yli kymmenen astetta. Olimme paljasjaloin ohuissa yöpaidoissa ja minä ja siskoni itkimme. Muistan vieläkin kuinka äiti vain totesi että tänne ei voida jäädä ja ajoi mummomme luokse. Olimme siellä pari yötä ja kun tulimme kotiin oli isäni rauhoittunut.”

”Isän tehokkain lääke meidän kurissapitämiseen oli mykkäkoulu. Jos äidin puoleinen mummoni (tai joku muu sukulainen äidin puolelta) tuli kylään, isä sulkeutui kiroillen kamariin, ei puhunut, ei syönyt eikä tehnyt mitään talon töitä. Äidilleni jäi kaikki raskaat navettatyöt hevosen hoitoa myöten, mutta en muista hänen koskaan sano-

neen isästä yhtään pahaa sanaa. Joskus näin äidin sulkeutuvan jonnekin itkemään, vasta isompana ymmärsin miksi. Oli luonnollista ettei meillä juuri käynyt muita kuin isän sukulaisia ja ainoa mummonikin yritti suoriutua vierailuilta kotiinsa mahdollisimman pian. Myös jouluisin isä rakasti puhumattomaksi heittäytymistä, siihen ei tarvittu joskus kuulemma muuta kuin että oli kauniisti pyydetty isää laittamaan radiota pienemmälle jouluaattona ja kohta oli ukko sulkeutunut kamariin. Eräänä jouluaattona isä oli keksinyt vaihtelua mökötyspuuhaansa: hän oli aloittanut kiivaan taimikon harventamisen kun taas oli hänen mielestään tunteita loukattu. Yritimme parhaamme mukaan viettää joulua sitten keskenämme, äiti (itkuisin silmin), mummo, minä ja veljeni. Meidän oli myös opittava varomaan puheitamme, sillä koskaan ei tiennyt mikä oli se ”taikasana”, joka laukaisi isän mykkäkoulun. Oli siis varmuuden vuoksi parempi olla puhumatta liikoja ja oli sanomattakin selvää, ettei tämäkään taktikka aina pelannut. Joskus tahattomastikin lipsahti väärä sana. Isä alkoi huutaa ja kirotta ja lopulta paiskasi kamarinoven kiinni. Sieltä äiti yritti ruuan kanssa lepytellä häntä ulos, koskaan ei ollut takeita kestääkö mykkäkoulu päiviä vai viikkoja. [...] Vaikka itse asunkin muualla, tunnen edelleen olevani osa tätä helvettiä. Jos äidillä on ollut riita isäni kanssa, suren sitä kuin se oli kohdistunut itseeni. Tunnen itseni arvottomaksi ja iän myötä olen huomannut, etten tunne enää mitään muita tunteita kuin vihaa itseäni kohtaan. En oikein jaksaa olla ystäväni kanssa ja aviomiestäni olen tietoisesti työntämässä kauemmaksi, miksi kukaan haluaisi olla tällaisen epäkelvon ihmisen kanssa?”

Tyttären positio voi olla paitsi konkreettisia kuvauksia lapsuudenperheessä tapahtuneesta vallankäytöstä myös kuvaus positioista, joka edelleen säilyy voimakkaana aikuisuudessa. Jälkimmäisessä kuvauksessa kertoja kuvailee kokemustensa pitkäkestoisia ja laajoja vaikutuksia elämäänsä yhä vielä aikuisena naisena. Kertoja pohtii isän vallankäytön vaikutuksia paitsi itseensä myös äitiinsä ja kokee vahingoittumista sekä itsensä että äitinsä kokemusten kautta. Vallankäytön ja väkivallan kontekstissa tyttären positio voi siis olla jotakin, joka säilyy koko elämän ajan (vrt. Notko & Sevón 2006; Notko & Sevón 2008). Lapsuudenkokemusten kuvauksissa keskeistä onkin usein juuri pitkäkestoisuus ja vahingoittumisen tunteen voimakkuus.

”No, ensimmäinen ja suurin panos henkistä väkivaltaa, silkasta jaksamattomuudesta ja kyvyttömyydestä nousevaa, on tässä elämässäni ollut syntyminen ei toivottuna ja todella huonoon saumaan. Olen muistanut vauva-ajastani kauhun, kun en voinut ilmaista nälkääni, koska en kestänyt yliväsyneen tuhoavan varjon ilmestymistä läheläni, äitini. Hahmon, jolle olin taakka. Voiman joka olisi halunnut tuhota ja poistaa minut. Hän ei vain jaksanut. Ei ollut halunnut minua, joka olin neljäs lapsi. Eikä seuraavaakaan. Se ei ole vain omaa tietoaani, vaan isä on kertonut, ettei ehkäisy onnistunut. Heillä ei ollut tarkoitus kasvattaa niin suurta perhettä. Äidin osalta kohdallani raju henkinen väkivalta ymmärtämisessä, huomiossa ja kuuntelemisessa on lähtenyt sekini kyvyttömyydestä, eihän hän ymmärrä itseäänkään. Hän on sotkuinen & epäitseenäinen persoona.”

Kertoja kuvaa tyttären positioista varhaislapsuuden kokemuksiin väsyneen ja henkisesti uupuneen äidin lapsena. Kertoja kuvaa myös kokemustaan ei-toivottuna lapsena ja tuntee olleensa henkisen väkivallan uhri myös tällä tavoin. Kertoja kuvaa suhdetta voimakkaan kielteisissä sävyissä, suhde on itsessään jo olemassaolollaan ongelma, sillä äiti ei olisi halunnut enää lisää lapsia. Suhde isään mainitaan vain kertojan elämän alkuun saattamisessa. Kertoja tunnistaa uupumuksen ja ahdistuksen vaikutukset äitinsä elämään ja heidän keskinäiseen suhteeseensa mutta kokee voimakkaasti olleensa taakka äidilleen. Tyttären po-

sitiosta kerrotuissa tarinoissa arvottomuuden ja häpeän tunteet ovat usein esillä, kuten kahdessa seuraavassa katkelmassa.

”Henkinen väkivalta ilmeni siten, että kaikki asiat täytyi tehdä juuri niin ja juuri sillä hetkellä kuin isä halusi eikä asioissa ollut neuvotteluvaraa. Lastenkin piti mm. osata tehdä maatalon töitä ensi kerrasta alkaen yhtä hyvin kuin aikuiset (harjoittelua tai kokeilua ja epäonnistumista ei sallittu) ja yhtä pitkää päivää kuin aikuisetkin; jopa iltaisin ja sunnuntaisin. Asiaa pahensi se, että isällä oli monista asioista epätavallinen näkemys ja hän ei toivomuksiaan sanonut yleensä ääneen, vaan meidän piti arvata ne yleisesti tai isän sen hetkisistä ilmeistä ja eleistä. Jos emme lukeneet hänen ajatuksiaan oikein ja vielä toteuttaneet niitä ajatuksia 110 prosenttisen hyvin, saimme kuulua kunniamme.[...] Sitten kun aloin olla mukana kaiket kesät lähes kaikissa maatalon töissä, virheiden tekemisen pelkääminen alkoi. Aluksi isä läksytti meidän tyttöjen virheistä äitiä ja se tuntui melkein vielä pahemmalta kuin suora läksyttäminen. Hurluinta oli se, että virheet eivät yleensä olleet virheitä kuin vain isän mielestä. Toinen hankaluus oli se, että asiat piti tehdä juuri sillä hetkellä, kun isä siitä ensimmäisen kerran mainitsi. Kerran esim. jouduin lähtemään märälle pellolle vaaleat tennarit jalassa, kun en saanut hakea kumisaappaita jalkaani, vaikka se olisi vienyt aikaa vain pari minuuttia. Murrosikä ei minulla ja siskollani ollut ollenkaan; me ei kerta kaikkiaan uskallettu kapinoida vanhempia vastaan. Minulla oli murrosiässä paniikkihäiriön tapaisia oireita ja pelkäsin sairastavani jotakin vakavaa sairautta. [...] Naapurit ja sukulaiset eivät varmaan tienneet meidän perheen vaikeasta ilmapiiristä, koska ei siitä kenellekään kerrottu ja vieraiden ihmisten kanssa isä oli yleensä ihan ihmisiksi. Nyt jälkeen päin, kun olen saanut tilanteisiin etäisyyttä, olen puhunut asiasta vähän joidenkin tiettyjen ystävien kanssa, mutta esim. siskon kanssa asiasta ei voi puhua vieläkään.”

”En paljon muista ajasta ennen yläastetta, sen kumminkin että isäni sana oli laki. Kodin ulkopuolella en uskaltanut (enkä kotonakaan tehdä enkä sanoa juuri mitään, joten vain käyttäytyisi isäni silmissä sopimattomasti. Herkästi sain kuulla isäni lausuvan nimeni tietyllä äänenävyllä tai katsovan minua katseella, mikä sai minut haluamaan vajota maan alle. Häpeä oli niin nöyryyttävä, kun isäni näin teki muiden ihmisten nähden ja kuullen. Sanattomat katseet ja eleet tekivät minusta ”petturin”, saivat minut tuntemaan itseni tottelemattomaksi ja pahaksi. Pelko näistä tilanteista sai minut pysymään mahdollisimman hiljaa ja kiltisti, mikä taas ei aina sekään ollut se oikea tapa olla. Isässäni oli jokin pelottava voima, mikä teki että aina yritin tehdä kaikkeni, jotta hän olisi minuun tyytyväinen. Isälleni ei saanut tuottaa pettymystä minkään asian suhteen. Jos niin kävi, lakkasin hänelle olemasta olemassa. Olin kerta kaikkiaan kuin ilmaa. Isäni käänsi minulle selkänsä ja lakkasi puhumasta minulle. Mykkäkoulua kesti kerralla päivästä viikkoihin, riippuen siitä kuin ”paha” tai huono olin isäni mielestä ollut.”

Jälkimmäisen tarinan tytär kuvaa isäsuhdetta, joka kutisti elämämpiirin ja rajoitti voimakkaasti hänen toimintaansa. Kertoja kuvaa erityisesti omaa häpeän tunnettaan, joka suhteessa oli keskeistä. Lannistamisen keinoiksi riittivät isän eleet ja katseet. Kertoja kuvaa pelkoa, häpeää, mutta myös tarvetta tulla nähdyksi isän silmissä. Tytär toivoi suhteelta läheisyyttä: että isä hyväksyisi tai ylipäätään huomaisi ja huomioisi hänet. Konkreettisesti teini-ikäisellä on ollut vain vähän todellisia vastarinnan mahdollisuuksia. Huomio onkin keskittynyt enemmän oman toiminnan kontrollointiin ja isän reaktioiden ennustamiseen ja tulkitsemiseen. Suhde itsessään on ollut haluttu ja toivottu, kaipaus läheisyyteen on tarinassa selkeästi läsnä. Tarve hyväksytyksi tulemisesta on esillä myös seuraavassa tyttären tarinassa.

”Minusta tuntuu ettei äitini ole koskaan hyväksynyt minua sellaisena kuin olen. Pienenä lapsena varmaan. Koskaan äitini ei rohkaissut, kannustanut eikä kehdunut mi-

nuu. Ei ikinä eikä koskaan mistään asiasta. Mitään asioita ei puhuttu eikä käsitelty – ainakaan minun asioita. Ainahan ne muut tytöt olivat kauniita ja etevä – tai muuten vain hyviä. Ja ihmisen hyvyys on varmasti äitini mielestä suorittamisesta kiinni. Ja ehkä hänestä kukaan ei ole mitään ellei ole hieno ura. Tai varakas. Vanhempani varsinkin äitini, ovat saaneet tuntemaan itseni pelkäksi nollaksi. Äidiltäni en ole saanut muuta kuin arvostelua ja ylenkatsetta. Mennessäni yläasteelle hän alkoi muuttua tuollaiseksi.”

Aineistossani kuvataan tyttären positiosta suhteita sekä äiteihin että isiin. Tulokintani mukaan vanhemman sukupuoli ei ole tuottanut kerrontaan merkittäviä eroja. Väkivaltatutkimuksen kontekstissa kiinnostavaa on kuitenkin isien käyttämien henkisen väkivallan keinojen runsaus ja variaatioiden kirjo, sillä edelleen keskusteluissa elää voimakkaita oletuksia naisten miehiä paremmista ”kyvyistä” erilaisiin henkisen väkivallan muotoihin. Äidin fyysisen väkivallan kuvauksia aineistossa on yhdessä tekstissä.

”Kasvatusmetodeina käytettiin selkäsaunoja, joissa korostettiin miten olin tehnyt väärin. Oma viha ja paha olo hakattiin lapseen, sillä emme olleet pahoja vaikka niin meille uskoteltiin. Olimme vain normaaleja uteliaita lapsia. En koskaan oppinut mitä on armollisuus, vaikka itkien anoin äidiltä anteeksi ja lupasin olla ”kiltti”, sain aina rangaistuksen. Rangaistuksen aikana kiellettiin itkemästä, jos itki, lyötiin lujempaa. Rangaistuksen jälkeen jäi tyhjä yksinäisyyden tunne. Äidin kovat, lasta repivät ja tönivät kädet ovat jääneet myös lähtemättömästi mieleeni. Henkistä vallan väärinkäyttöä olivat päivittäiset moitteet, jatkuva huutaminen, kiroaminen ja suuret vaatimukset esim. kotitöiden suhteen. Vaikka kuinka hyvin yritti asiat tehdä se ei tuntunut riittävän. Toisinaan, kun kyseenalaistin tehtäviäni, sain vastauksen, että sitä varten he olivat minut tehneet. Lause kertoo paljon. Minä en ollut heille arvokas elämän antama lahja. En heidän mielestään ollut syntynyt itseäni, omaa elämäni varten vaan he ”tekivät” minut itseään varten kantamaan heidän taakkaansa ja paha oloaan. Minussa ei siis ollut arvoa itsessäni, olin syntynyt vain muita varten. Hän määräsi elämästäni, eikä kukaan koskaan kysynyt mitä minä halusin? Mitä toivoin? Mitä mieltä asioistani olin? Äitini käytti usein lausetta: ”Millä TUOLLAINENKIN itsensä elättää” tai ”Mitä TUOLLAISESTAKIN tulee.” Aivan kuin olisin ollut pilallinen, arvoton, elämään kelpaamaton ihminen. Tätä jatkui niin pitkään kunnes puin ”pilallisuuteni” sanoiksi: ”Huora minusta tulee kaupan nurkalle”.. ja käsi kohosi lyöntiin, mutta sillä kertaa kohosi minunkin käteni. Ei tullut lyöntiä, enkä koskaan enää kuulut tuota lausetta (olin teini-ikäinen). Ensimmäisen kerran näin pelon äidin silmissä ja tiesin, ettei hänellä enää riittänyt rohkeus fyysiseen lyömiseen.”

Tässä tyttären positiosta kuvatussa kertomuksessa molempien vanhempien harjoittama fyysinen väkivalta, kurittaminen ja muu vallan väärinkäyttö ovat kietoutuneet tiukasti yhteen. Kertoja kuvaa voimakkaita arvottomuuden ja kelpaamattomuuden tunteita. Lopulta nouseminen fyysisestä väkivaltaa vastaan saa aikaan muutoksen. Kerrotun voi tulkita eräänlaisena siirtymänä positiosta toiseen tai ainakin sen uudelleenmäärittelynä.

Anopin ja miniän positiosta kerrotuissa tarinoissa suhteen ongelmia kuvataan usein varsin samantapaisesti. Miniöiden positiosta (7/40) kerrotuissa tarinoissa esiintyy kuitenkin selkeämmin voimattomuutta ja kyvyttömyyttä löytää tilanteelle ratkaisua. Kirjoittajan omasta suhteesta anoppiinsa kerrotaan aineistossani 4/40 tarinassa ja miniäänsä 3/40 tarinassa. Suhteissa anoppihin kuvataan usein elämää yhdessä jaetuissa kodeissa maaseudulla, jolloin arvostelu ja mitätöinti, kontrollointi, uhkailu ja taloudellinen kontrolli ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa jokapäiväisessä arjessa. Vastaavasti kertojien omista suh-

teissa miniöihinsä vahingoittavuus ilmenee enemmän tunnesuhteissa, kuten kertojaisoäitien ja lastenlasten suhteiden kontrollointina tai minöiden esittäminä uhkailuna lastenlasten ja isoäidin suhteiden katkaisemisesta.

”Olin viettänyt hyvin suojattua elämää, en tiennyt maailmasta mitään pahaa. Kunniotin vanhempia ihmisiä ja otin neuvosta vaarin. Ajattelin kaikista ihmisistä hyvää.. Pidin työnteosta muutenkin ja olin halukas oppimaan kaikkea mahdollista, mitä maataloudessa tarvitaan, sekä sisätöitä, että navetassa ja pellolla. [...] Mutta kun muutin mieheni kotiin, (hän oli ainoa lapsi) tuntui kuin olisin joutunut 100 v. sitten olleeseen aikaan. Kaikki oli vanhoillista. [...] Kaiken aikaa oli jotain sanomista, eikä koskaan osannut etukäteen aavistaa, mitä moitteita tulee. Kerran appi sanoi, olisi se hyvä, kun sinä osaisit leipoa, että saisi päivällä leivottua. Vastasin, etten tiedä osaisinko enää leipoa, kun en ollut kotoani lähdön jälkeen saanut leipoa. Silloin appi lähti navetalle ja tultuaan antoi minulle luvan leipomiseen. Anoppi toi aitasta jauhoja ja meni takaisin navetalle. Alustin taikinan, mutta se veletyi velliksi. Lisäsin jauhoja ja taas muuttui velliksi. Miehen veli sanoi että oli ollut halla, joka oli vioittanut rukiit. Hän haki toisia jauhoja, jolloin sain leivät onnistumaan. Eipä sittenkään! Leivät täytyi leipoa niin isoja, ettei ne mahtuneet kämmenelleni, vaan taipuivat uuniin laittaessa sormien päistä alaspäin. Leivän pohjiin tuli sormeni painallus ja siitä anopilla oli aina sanomista. Sanomista oli siitäkin, kun minulla on kapeat kädet ja pitkät sormet. Kun taas anopilla on suuret kämmenet. Hän kehui kuinka hän on tehnyt paljon töitä, niin kädet on kasvaneet. Minä taas en ollut hänen mielestään mitään tehnyt, kun oli pienet kädet. [...] Asiat vaikeutui silloin kun aloin odottaa toista lasta. Anoppi aavisti asian ja silloin lysti alkoi. Eihän se sopinut, että minulla olisi kaksi lasta, kun hänellä oli yksi, sai minullakin olla yksi. Mutta kaksi! Silloin vasta alkoi vainoaminen toisinaan. Kun en ollut heti alussa osannut avata suutani puolustaakseni itseä, olin edelleen hiljaa ja kärsin. Pelkäsin mitä anopin vainoaminen tekee lapselle.”

”Minulla on ollut aika vaikea syksy. Syyskuussa miniäni laittoi välit poikki, eikä anna lastenkaan tavata. Asumme melko lähekkäin. Heillä on monta lasta joita olen hoidellut hyvin paljon vauvasta alkaen. Pientä kinaa on joskus ollut ja hän on aina sanonut että jos katkaisen välit niin lapsia en näe! Nyt sitten asia on niin. Poikaani olen nähnyt useamman kerran. Tämä asia koskee myös pappaa. Mainittakoon että miniäni on laittanut välit poikki myös isäänsä, äitiinsä ja sisarensa. He saavat joskus käydä kun tuovat huomattavan summan rahaa. Nyt kun heillä ei ole pyydettyä summaa, eivät saa käydä, eikä nähdä lastenlapsiaan. Minä kun ehdotin miniälle, että olisimme niin kuin muutkin miniät ja anopit, ettei tarvitsisi niin paljon olla heillä. Hän sanoi, että ei tykkää että minä ottaisin vain parhaat päältä ja kävisin vain kylässä ja olisin lasten kanssa silloin kuin minulle sopii. Jo isovanhempien velvollisuus on hoitaa lapsen lapsiaan. Nyt vaan minusta tuntuu niin pahalta kun olen vuosikausia heidän talouttaan koittanut auttaa kaikilla tavoin, pessyt mattoja jne. Olen koettanut olla iskunvaimentimena lapsille! Lasten kanssa olen tullut hyvin toimeen ja olen koettanut tuottaa heille vähän iloa. Heidän lapsuutensa on kyllä aika murheellinen! Itse olen tuntenut olevani miniän ja anopin koukussa. Nyt anoppikin joutui vanhainkotiin. Taitaa tulla ensimmäinen joulukuu, jolloin ei tarvitse leipoa kolmeen paikkaan.”

Anopit ovat kenties yksi eniten stereotyyppioita kirvoittava perhesuhdepositio. Anopeista kerrotaan vitsejä ja vastaavasti miniöiden alempaa asemaa kuvailaan kaskuissa (ks. Mauthner 1998). Kirsti Määttäsen (1993, 157) tutkimista elämäkertateksteistä löytyy niin onnellisia kuin onnettomiakin miniöiden ja anoppien suhteita. Ongelmallisten suhteiden keskipisteenä on usein miniän kokemaa aliarvostusta, kuten vanhassa sananlaskussa ”Harvoin orjaa kiitetään, miniää ei milloinkaan”. Eräs Määttäsen tutkimuksen aineistokirjoittaja oli määritellyt kokemuksena ”sen ajan perheväkivallaksi”. Yhdessä Eija Sevónin kanssa (Notko & Sevón 2006; 2008) olemme pohtineet feministisen tutkimuksen vähäistä kiinnostusta anoppien ja miniöiden välisiin suhteisiin, johon syyksi eräät tutkijat

(Edwards & Ribbens McCarthy 1998; Linn & Breslerman 1996) ovat nähneet näiden suhteiden toimimisen haasteena feminiiniselle olemisen tavalle. Taustaoletuksemme on ollut se, että heteronormatiivisessa kulttuurissa – jossa naisten ja miesten väliset suhteet ovat etusijalla ja mallina suhteille yleensä – naisten keskinäiset suhteet on nähty usein kategorisesti joko ongelmallisina, vähemmän tärkeinä tai niitä ei ole pidetty tutkimisen arvoisina. Anoppien ja miniöiden suhteet pakenevat myös monia sukupuolittuneita käsityksiä vallasta ja tarjoavat siten vakavasti otettavan haasteen feministiselle tutkimukselle. (Notko & Sevón 2006; 2008.)

Paitsi tässä esittämistäni puolison, äidin, sisaren, tyttären ja miniän tai anopin positioissa, on aineistossani kuvattu perhesuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa myös muista suhde- ja kertojapositioista. Perhesuhteissa eläminen on nykyajan perheissä keskittynyt pieniin perheisiin, ydinperheisiin, yksinhuoltajaperheisiin tai esimerkiksi kahden aikuisen perheisiin (Perheet 2006, Tilastokeskus). Asiaa kysyttäessä omiksi perheenjäseniksi määritellään kuitenkin usein myös omat vanhemmat ja melko usein omat isovanhemmat. Tädit, sedät tai serkut tulevat määritellyiksi perheenjäseniksi vain harvoin (Paajanen 2007, 29–30). Vahingoittavien perhesuhteiden kuvauksissa tulee joitakin kertoja esille myös näitä etäisemmiksi ajateltuja suhteita, kuten suhteita isovanhempiin, miehen sukulaisiin, omien vanhempien sisaruksiin tai muihin sukulaisiin. Tämän tyyppisiä suhteita kuvataan aineistossani 4/40 tarinassa.

Aineistossani naiset kertovat myös (fyysisesti) läheisistä suhteista samassa taloudessa asuviin sukulaisiin, kuten isoisiin tai appivanhempiin. Usean sukupolven saman kodin jakamisen poikkeuksellisuus nykyajassa voi olla myös kokemusten tunnistamisen kannalta ongelmallista eikä etäisiä perhesuhteita välttämättä tulkita yhtä voimakkaiksi vaikuttajiksi yksilön elämään kuin esimerkiksi parisuhteet tai lasten ja vanhempien väliset suhteet. Suhde- ja kertojapositiot voivat siten olla erityisesti näissä tapauksissa monen suhteen ja position kudelmia, joissa sukupolvien ja sukupuolten paikat merkitsevät suhdetta eri tavoin.

Tutkimukseni luvussa perhesuhteiden tutkimisesta (luku 3, kuvio 2a ja kuvio 2b) esitin, miten myös ”perinteisen” ydinperheen seurannaisena syntyy useita sukulaisuus- ja perhesuhteita. Tästä ”perinteisyydestään” huolimatta osa näistä suhteista on jäänyt tutkimuksissa hyvin vähälle tarkastelulle. Esimerkiksi lapsenlapsen suhdepositio voi tuttuudestaan huolimatta olla nykyajassa – yhtäältä ydinperhekeskisyyden ja toisaalta erityisesti uusien perhemuotojen esille nostamisen lisääntyessä – merkitykseltään helposti sivuun jäävä. Keskustelu isovanhempien ja lastenlasten suhteiden merkityksestä on kuitenkin ajoittain vilkastunut, ja esille on nostettu esimerkiksi näiden suhteiden säilyttäminen vanhempien erotessa (ks. Castrén 2009; Hokkanen 2005). Sen sijaan vahingoittavista isovanhempien ja lastenlasten välisistä suhteista keskustelu on hyvin harvinaista. Seuraavassa lapsenlapsen positiosta kerrotussa tarinassa kuvataan isoisän koko perheeseen kohdistunutta vallankäyttöä.

”Henkistä väkivaltaa perheessämme harjoitti lähinnä isoisä. Enimmäkseen se kohdistui äitiini, miniään, jota isoisä ei koskaan hyväksynyt. Muistan nähneeni myös lähen-

telytilanteen siinä ollessani kuuden vuoden paikkeilla. Isoisä yritti saada äidiltä pua. Tämä ja myöhemmät vittuilut (sivistyneempi sana kuvaisi tilanteita huonommin) äidille tapahtuivat tietysti silloin, kun isä ei ollut kotona. [...] Äiti kertoi isälle ainakin osan isoisän jutuista, ja niistä taas seurasi riitoja. Joskus isä ja isoisä ajautuivat käsi-rysyyn. Olennaisinta riidoissa oli niitä seurannut muutaman päivän painostava ilmapiiri, sillä isoisä ei koskaan osannut pyytää anteeksi, vaikka olisi ollut väärässä. Isäni osasi pyytää anteeksi, mutta niillä ei ollut isoisään mitään vaikutusta. Äidin osa oli ankea, sillä hän on väittänyt, että sellaista miestä ei löydykään, joka nousisi isäänsä vastaan. [...] Noin kymmenvuotiaana tajusin, että isoisällä ei ollut kaikki kotona (vainoharhainen mustasukkaisuuskuvitelma äidistä) ja aloin suojella äitiä ja samalla pyrin ymmärtämään isoisää. Opettelin puhumaan asioista niin, että se meni perille hänen ajatuskulkuunsa. Opinkin sen taidon siihen mennessä, kun muutin pois kotoa. Kun isoisä kuoli, välttelin pitkään vanhusten kanssa puhumistakin. [...] Isoisän valta perheeseen oli ilmeinen. Teini-iässä jäin pois perheen lomamatkoilta siksi, että olin isoisän seurana kotona harhaluuloja vastassa ja talosta vastuussa. Ymmärsin, että jotain valtasuhteissa on pielessä, kun juttelin asiasta ulkopuolisen ihmisen, ystäväni äidin kanssa, joka oli myös vanhustyöntekijä. Mutta mitä olisimme voineet tehdä? Vanhainkoti ei tullut kysymykseen, koska oli tehty paperit syytingistä. Tilanteen purkamisen puhumalla oli mahdotonta, koska isä ei osannut eikä äiti osannut puhua tunteista ja näistä muista virtahevon vaikutuksista (olen Hellstenini lkenut). Useimmiten isoisällä kyllä leikkasi ihan hyvin, en silti kuvaile mitään selkeää ongelmaa. Ulkopuoliset näkivät herrtaisen vanhan miehen. Isä kuvaili helvetillisimpiä päiviä veljelleen, jolla oli vaikeuksia edes uskoa niistä mitään. Mutta useimmiten isoisä oli myös meille perheenjäsenille ihan tavallinen vanhus, ja joskus pilkahti jopa välittämisen ele.”

Kertoja pohtii isoisän vallankäyttöä paitsi omasta näkökulmastaan myös sen vaikutuksia vanhempiensa keskinäiseen suhteeseen. Viralliset asumisjärjestelyt mutta myös moraalinen huolenpidon vastuu ovat velvoittaneet kaikkia perheenjäseniä. Suhteiden merkitystä on viimeaikaisessa sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa pyritty nostamaan esille, ja eräänlainen 1990-luvun voimakkaan individualismin kulttuuri on jo osassa tutkimuksista enää vain viittaus siihen, millaiseksi ihmisten elämän ajateltiin nykyajassa muotoutuvan ja – ainakin osittain – kuinka väärässä tässä oletuksessa oltiin. Kuten Vilma Hänninen ja Senni Timonen (2004, 224) toteavat, postmoderninkin ihmisen haavoittuvuus on sosiaalista. Niin voimakas kuin länsimaisen kulttuurin kuva aikuisesta ihmisestä itseriittoisena, toisista riippumattomana yksilönä on ollutkin, ja kuinka syvästi se on myös länsimaiseen ihmiseen vaikuttanut, ei perimmäinen riippuvuus yhteydestä toisiin vaikuta kuitenkaan kadonneen. (mt.) Sosiaaliin suhteisiin, kuten äitiyteen, avioliittoon tai rakkauteen liittyvät kertomukset ja roolit ovat Lois McNayn (2000, 93) mukaan kulttuurissamme edelleen voimakkaita, sillä niiden avulla ja niihin sitoutumalla on mahdollista rakentaa ehyttä käsitystä itsestä.

Aineistoni kertojien positiot ovat paitsi yksittäisiä, rajattuja ja voimakkaasti sisäänsä sulkevia myös suhteessa toisiin suhteisiin sekä vallankäytön ja väkivallan verkon sisälleen kahlitsevia. Kun positioita on monta, osa suhteista voi auttaa yhdessä vallankäytön värittämässä suhteessa selviämistä. Useissa tarinoissa on kuitenkin myös kuvauksia siitä, miten kukaan – esimerkiksi perheessä, jossa isä käyttää väkivaltaa – ei kykene vastustamaan väkivallan käyttäjää, muttei myöskään henkisesti tukemaan toisiaan väkivallan kohteina. Toisinaan kertojat kuvaavat vallankäytön ja väkivallan aiheuttamia seurauksia koko perheeseen, usein masennuksen, syömishäiriöiden tai muun oireilun muodossa. Positio voi olla tarinassa myös itse kertojan tarkasti valitsema, jolloin perheessä

on ollut myös muita suhteita, vahingoittavia tai ei-vahingoittavia, mutta kertoja ei jostain syystä ole kokenyt tärkeäksi kuvata niitä lainkaan tarinassaan. Tämä voi selittyä yhden vahingoittavan suhteen voimakkuudella eli sillä, että se todella häivyttää muut suhteet varjoonsa. Kertojan näkökulmasta muista suhteista ei kenties ole ollut apua, joten niitä ei myöskään tarinassa kuvata. Toinen syy muiden suhteiden näkymättömyyteen voi olla myös valittu tarkoitus osoittaa, että vain kyseessä oleva yksi suhde on vahingoittava eivätkä muut suhteet siihen liity.

Tarkastelemalla vahingoittavista suhteista kertomisessa otettuja positioita olen pyrkinyt konkreettisesti osoittamaan niitä kertomisen lähtökohtia ja asemaa perhesuhteissa, joista lähtien aineistoni naiset kokemuksiaan kuvaavat. Positioiden avulla olen pyrkinyt tavoittamaan jotakin pelkän teeman tai aihepiirin yli eli eräänlaisia kertomisen motiiveja ja lähtökohtia. Motiivin ajattelen varsin suoraviivaisesti syyksi tehdä jotakin, jolloin esimerkiksi äidin positioista kerrottu tarina voi juontua huolesta lasten hyvinvoinnista ja halusta tuoda tämä asia esille.

Rinnakkain luettuna taulukko 3 *Vahingoittamisen tapoja naisten perhesuhteissa*, taulukko 4 *Naisten kuvaamat vahingoittavat perhesuhteet* ja taulukko 5 *Vahingoittavista suhteista kertomisen positiot* yhdessä tässä esiteltyjen aineisto-otteiden kanssa tuovat esille, miten perhesuhteissa koettua vahingoittumista on kuvattu. Näkemykseni mukaan kerronnan tapa on tiiviissä suhteessa siihen, "kenen kannalta" asiaa kerrotaan ja esimerkiksi positioiko kirjoittaja itsensä ensisijaisesti äidiksi vai puolisoiksi, tyttäreiksi vai sisareiksi. Kuten positioiden analyysini on osoittanut, tällaisten selkeiden ensi- tai toissijaisuuksien rinnalla on usein kyse monesta yhtäaikaisesta asemasta perhesuhteissa ja tämän johdattamana myös tarinoista, joissa kerrotaan vallankäytön ja väkivallan kokemuksista yhtäältä yhdestä, toisaalta toisesta näkökulmasta. Tutkimuksen kannalta on haasteellista pyrkiä tuomaan esille tällaista monimuotoisuutta. Luvussa 3 käsitelin näitä kysymyksiä toisesta suunnasta ambivalenssin ja relationaalisuuden käsitteiden kautta.

7 TUTKIMUKSELLISET OTTEET, TARINAT JA TULKINNAT

Vahingoittavien perhesuhteiden tutkiminen ihmisten henkilökohtaisten tarinoiden kautta on paitsi tärkeä myös haastava tapa tarkastella kokemuksia vallankäytön ja väkivallan kohteena olemisesta. Tutkiessaan koulukotinuorten käsityksiä ja kokemuksia väkivallasta Päivi Honkatukia, Leo Nyqvist ja Tarja Pösö (2003) pohtivat uudelleentraumatisoinnin vaaraa ja samanaikaista halua niin sanotusti antaa ääni tutkittaville itselleen. Honkatukia ym. otsikoivat artikkelinsa sensitiivisiksi asioiksi haavoittuvissa olosuhteissa (”Sensitive issues in vulnerable conditions”), joka viittaa moninkertaiseen riskiin: sekä käsiteltävät asiat (väkivalta), fyysinen konteksti (koulukoti) että haastateltavien asema (koulukotinuoret) asettivat tutkijoille useita vakavasti otettavia eettisiä haasteita. Kysymykset siitä, keitä ja/tai mitä pitäisi tutkia, johtavat väistämättä siihen, keitä ja miten heitä pitäisi tutkia eettisesti oikein (ks. myös Pösö 2008). Lisäksi väkivalta on sensitiivinen aihe kaikessa keskustelussa, joten tutkijan oikeutta nostaa esille tutkimukseen osallistuvia koskevia vaikeita ja haavoittaviakin aiheita on aiheellista tarkastella kriittisesti. Kyseessä olevassa tutkimuksessa tutkijan ja tutkittavien selkeä valta-asemien ero toi nämä kysymykset kenties tavanomaistakin selvemmin esiin (Honkatukia ym. 2003).

Tutkimuksen tekeminen väkivallan ja vallankäytön kohteena olemisesta on suurelta osin tulkintaa tutkittavien kuvauksista omista tunteistaan ja kertomuksista siitä, miltä tuntui olla vallankäytön tai väkivallan kohteena. Kyse onkin tunteiden tai kenties paremminkin tuntemusten kirjoittamisesta ja tutkijan tekemästä uudelleenkirjoittamisesta. Erityisesti vahingoittumisen kokemuksia käsiteltäessä tunteet ovat oikeastaan ainoa ”asia”, mikä on olemassa; Kyseessä on tunnekokemus, josta ei voi nostaa esille konkreettisia tai kiistattomia todisteita. Tunnekokemusten tavoittamiseksi näen soveltuviksi erilaiset narratiiviset menetelmät, joiden avulla voidaan tarkastella tapoja kertoa ja kuvata tapahtunutta.

7.1 Narratiivinen tutkimusote

Narratiivisen tutkimuksen kenttä on laaja sekä sisällölliseltä että teoreettiselta orientaatioltaan.⁴⁶ Vilma Hännisen (2004) sanoin narratiivinen tutkimus on kuin valtava buffetpöytä, johon eri tieteenalat tuovat omat metodinsa ja näkemyksensä jaettaviksi. Ideoita, käsitteitä ja metodeja lainataan vastavuoroisesti, ja osallistujat ovat kuin yhtä suurta perhettä. Toisinaan yltäkylläisyyttä voi olla kuitenkin vaikea jäsentää, ja perheenjäsenet saattavat tuntea, etteivät sittenkään tunne toisinaan kovin hyvin. Käsitteiden kirjo ulottuu narratiivista elämäntarinaa ja -historiaan, kerrottuun, tarinoitettuun tai suulliseen narratiiviin (Hatch & Wisniewski 1995). *Narratiivi, (elämän)tarina ja kertomus* voivat olla toisistaan eroaviksi määriteltyjä (vrt. May 2001, 73; Polkinghorne 1995), mutta väljempi tapa suhtautua näihin käsitteisiin on yleistynyt erityisesti sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa (ks. Hyvärinen 2004; Saresma 2007, 38).

Narratiiviset tutkimusotteet vaihtelevat systemaattisesta juonikulkujen, ydinepisodien, tiheiden kuvausten, avainkohtien tai tarinan toimijoiden analysoimisesta (Denzin 1989; Franzosi 1998; Labov 1972; Labov & Waletzky 1967/1997; Löyttyniemi 2004) kaunokirjallisuutta lähestyvän ”vapaan” tarinankerronnan tapoihin (Ellis 2002; Bochner 2001; Ellis & Bochner 2006; Richardson 2001) ja ennen kaikkea näiden ääripäiden välille erilaisia menetelmiä yhdistellen ja soveltaen (Brisson 2002; Frank 1995; Hydén 2005; Kaskisaari 1995; Vilkkonen 1997; Virkki 2004; Saresma 2007; Sevón 2009). Paitsi narratiivisista menetelmistä tai kerronnallisen tutkimuksen ehdoista runsasta keskustelua on käyty siitä, mikä on narratiivi, millaiset ehdot puheen tai kirjoituksen tulee täyttää ollakseen tarina tai kertomus sekä siitä, mitä käsitettä milloinkin tulisi käyttää (esim. Hyvärinen 2006; Labov 2006.) Tässä tutkimuksessani käytän tarinan, kertomuksen ja narratiivin käsitteitä synonyymeinä ja viittaan niillä aineistoni kirjoitukseen paitsi kokonaisina myös erityisesti aineisto-otteisiin valitsemini tekstin kohtiin, joista olen paikallistanut niin kertojapositioneja kuin tarinatyyppejäkin.

Vahingoittavien ja väkivaltaisten läheisten suhteiden analyysiin sopivat Julia T. Woodin (2001) mukaan narratiivisen teorian ulottuvuuksista se, että a) ihmiset käyttävät narratiiveja jäsentääkseen ja järjeistääkseen omaa elämäänsä, b) narratiivit ovat perustaltaan sosiaalisia ja c) narratiiveja tarvitaan ja niitä etsitään erityisesti kokemuksille, jotka eivät jäsenny tai järjeisty helposti tai itseltään selvästi. Narratiivisen tutkimuksen eräänä peruslähtökohtana on usein esitetty ajatus ihmisten tarpeesta käyttää narratiiveja oman elämänsä jäsentämiseen. Sijoittamalla itse ja oma tarina sopivaan narratiiviin, jäsentymättömät kokemukset voivat saada koherentin muodon ja samalla identiteettiä ja elämä muotoutuvat ja uudelleenmuotoutuvat. (mt.) Narratiivien perustavanlaatuisella sosiaalisuudella viitataan usein siihen, että niissä ei ole kyse vain henkilökohtai-

⁴⁶ Eräs tunnetuimmista suomalaisista narratiivisen tutkimuksen pioneereista, Matti Hyvärinen (2006) on koonnut omille internetsivuilleen kattavan tiivistelmän kansainvälisen narratiivisen tutkimuksen eri teorioista, menetelmistä, käsitteistä ja tärkeimmistä vaikuttajista.

sesta esityksestä, vaan narratiivit ovat aina kulttuurisesti konstruoituja, ylläpidettyjä, tuotettuja ja toisinaan myös muunnettuja. (vrt. Berger 1996; Gergen & Gergen 2006; Shotter 1993; Squire 2005.) Toisistaan eriäviä näkemyksiä on esitetty siitä, onko elämä narratiivisen rakenteen mukaista vai enemmänkin sotkuista kaaosta, jota vasta retrospektiivisesti muokataan narratiivin muotoon (Hänninen 2004; Widdershoven 1993).

Edelleen runsasta keskustelua on herättänyt kysymys siitä, reflektoiivatko omaelämäkerralliset tarinat todella kertojien subjektiivisia kokemuksia vai noudattavatko tarinat sittenkin vain kertomisen sosiaalisia konventioita (Hänninen 2004; Atkinson 1997; Horton-Salway 2001). Vilma Hänninen (2004) pitää tärkeänä erottaa toisistaan sisäisen tarinan ja kerrotun tarinan. Sisäinen narratiivi viittaa jatkuvaan, vaihtelevista alanarratiiveista muodostuvaan mentaaliiseen prosessiin. Sisäistä narratiivia voi kuvata kokemuksen ja toiminnan keskeisimpänä jäsentäjänä. Sisäinen tarina ei ole vain verbaalista. Vastaavasti kerrottu narratiivi on se, mitä ilmaistaan ja tehdään eksplisiittiseksi henkilön kertomissa tarinoissa omasta elämästään. Sisäinen ja kerrottu narratiivi ovat tiivissä suhteessa toisiinsa, mutta eivät yksisuuntaisesti ensimmäisestä toiseen, sillä myös kerrottu tarina muokkaa sisäistä tarinaa. (Hänninen 1999; 2004).

Henkilökohtaiset tarinat ovat väistämättömässä sidoksessa laajempiin kulttuurisiin käsityksiin (esim. Wood 2001). Kulttuurisesti hyväksytyjen ja tunnettujen tarinoiden luonne ja niihin kiinnittyminen voi siten olla yksilölle vahingoksi (vrt. Keskinen 2005, 254–262), mutta tarinat ovat myös alttiita muutoksille ja voivat tulla myös hylätyiksi. Näkemykseni tarinoiden vahingollisuudesta on kuitenkin ”salliva”, ”joustava” tai ”suhteellinen” myös siinä mielessä, etten allekirjoita ankaran kriittistä ”väärän tietoisuuden” näkökulmaa. Jos vahingoittavissa suhteissa elävät ihmiset nähdään kykenemättöminä tekemään itselleen ”parhaita” ratkaisuja tai ylipäätään vajavaisina päättelemään ja analysoimaan oman elämänsä tilaa, voi tarinoiden tulkinta tutkimustekstissä muoutoutua ikään kuin todistukseksi siitä, kuinka väärässä omasta kokemuksestaan kertovat ovat sijoittaessaan itsensä väärin narratiiveihin – ja kuinka oikeassa narratiivit ”paljastanut” tutkija on. Riitta Granfelt (2002) pohtii tarkkasilmäisesti omaa tutkimuskirjoittamistaan kodittomista naisista (ks. Granfelt 1998) ja tutkittavien elämän kuvaamisen moraaliseettisiä kysymyksiä. Ylipäätään kirjoittaminen on yksi (toimiva) keino puolustaa heikkoja ja sivuun joutuneita, mutta pahuus ja erityisesti tutkittavien omat ”pahat” teot asettavat kirjoittamiselle erityisiä haasteita. Muualle katsominen ja pahan sivuuttaminen eivät ole ratkaisu, mutta Granfelt peräänkuuluttaa kirjoittamisen peruslähtökohtana kohteiden arvostamista ja kunnioittamista. Vastuu on ennen kaikkea kirjoittajalla, tutkijalla ja ”hyvässä kuvauksessa pahat teot saattavat tulla ymmärrettäviksi osana kokonaisuutta, monimutkaisissa yhteyksissään, kaunistelua vailla”. (mt., 127–128.)

Oman tutkimukseni näkökulma on tässä mielessä käänteinen, tai kenties kuvaavammin vinottainen. Tarinoiden kertojat ovat niitä, joille on tehty *pahaa*, heitä, joita tulee kuunnella ja joiden kertomusta tulee uskoa. Kun Granfelt (1998, 2002) etsii ymmärrystä kodittomien naisten ”pahoille” teoille (lasten heitteillejä-

tölle, alkoholin liikakäytölle, väkivallalle) tai Keskinen (2005) pyrkii osoittamaan tutkittaviensa vahingollisia sitoumuksia (väkivaltaisen miehen luo palaaminen, suhteen ja väkivallan jatkuminen)⁴⁷ asettuvat aineistoni tarinat tässä suhteessa vinottaiseen, hieman huokuvaan positioon. Ymmärtävään pyrkivä näkökulma muuntuu helposti *opastavaksi* näkökulmaksi ja tutkimustekstistä tulee esitys siitä, mikä on oikein ja mikä taas väärin. Tarinoita pyritään yleisesti narratiivisten tutkimusotteiden piirissä kunnioittamaan (esim. Chase 1995) ja esimerkiksi feministinen standpoint-näkökulma (ks. Gilligan 1982; Matero 1996) on korostanut naisten oman äänen kuuluville nostamista ja henkilökohtaiseen kokemukseen perustuvan tiedon esille tuomista. Aiemmista käsityksistä siitä, että tutkittavien tarinat ja tarkoituserät pystytään välittämään puhtaina tutkimustekstiin, on liikuttu tutkijan vallan huomioivaan näkökulmaan (Josselson 1996, 60–71).

Merja Laitinen ja Johanna Hurtig (2002) pohtivat pahan kohtaamista ja mahdollisuuksia pahan käsittämiseen ja käsitteellistämiseen erityisesti sosiaalityön näkökulmasta. Yksi keino lähestyä pahaa on empatia, tarkoittaen yksinkertaisimmillaan kärsimyksen jakamista. Laitinen ja Hurtig huomioivat myös ”pikaymmärtämisen” vaaran, teennäisen ja pikaisen tulkinnan, jossa paha koetetaan selittää hyväksi ja ikään kuin yliymmärtää. Näiden vaarojen välttämiseksi he korostavat eettistä herkkyyttä, kykyä nähdä hyvän ja pahan vuoropuhelu (mt., 196). Itse olen lähestynyt aineistoni tulkinnassa samankaltaisia kysymyksiä relationaalisuuden ja ambivalenssin käsittein. Relationaalisuus, suhteisuus, on ollut myös aineistoni jäsentämisen lähtökohta. Tarkastelen suhteita, pohdin niiden yhtäältä eristäviä ja toisaalta yhteenkietovia voimia. Tarinoissa vahingoittavista perhesuhteista nämä suhteet ovat vangitsevia, pakottavia ja kontrolloivia, mutta myös haluttuja, toivottuja ja kaivattuja. Suhteita tarvitaan ja usein vallankäytön ja väkivallan, ei itse suhteen, halutaan päättyvän. Laitisen ja Hurtigin (2002) mainitsema yliymmärtämisen vaara piilee myös omassa tulkintakehyksessäni. Pahimmillaan väkivaltaista suhdetta voi ikään kuin edesauttaa, tulkita se relationaalisuuden kautta niin merkitykselliseksi, että yliymmärtämällä suhteen osapuolien ”riippuvuutta” toisistaan itse väkivalta hukkuu ja hämärtyy taustalle.

Tutkijan valta merkityksellistyy myös siinä, millaisesta sosiaaliluokasta tai muusta ryhmästä tutkittavat ovat tai erityisesti siinä, millaisiksi tutkija tutkittavansa ajattelee. Kodittomat naiset (Granfelt 1998), omaehtoisesti parisuhdeväkivallan kokemuksistaan kirjoittavat naiset (Husso 2003), perheneuvolan ja perheterapian naisasiakkaat (Keskinen 2005), lapsuuden seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksistaan kertovat naiset ja miehet (Laitinen 2004), turvakotien asiakkaina olleet naiset ja miestyön asiakkaina olleet väkivaltaa käyttäneet miehet (Nyqvist 2001), turvakotien asiakkaina olleet, parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset (Ojuri 2004), koulukodeissa elävät nuoret (Pösö 1993; 2004) tai vihan tunteistaan elämänsä käännekohtissa kirjoittavat naiset ja miehet (Virkki 2004) asettuvat eräänlaisessa sosiaalisessa kentässä ja todennäköisesti myös tutkijan

⁴⁷ Myös terapeutisessa keskustelussa vahingollisten narratiivien muuntaminen auttaviksi ja parantaviksi on usein eksplisiittinen pyrkimys (ks. Jokinen 2000).

silmissä eri tavoin. Riitta Granfelt (2002) kuvaa ”heikkoja, sivuun joutuneita, leimautuneita, halveksittujakin ryhmiä ja yksittäisiä ihmisiä”, joiden arvostava kohtelu tutkimuskirjoituksessa tuntui hänestä erityisen tärkeältä, koska muutoin näitä ryhmiä ei juuri kunnioiteta. Julia T. Woodin (2001) tutkimuksessa tutkimuseettinen ratkaisu⁴⁸ oli ollut ottaa tutkimukseen mukaan vain naisia, jotka eivät tutkimushetkellä enää eläneet väkivaltaisessa suhteessa.⁴⁹ Tällaisella tutkimusjoukon rajaamisella on nähdäkseni yhteys huoleen siitä, että tutkimus mahdollisesti vaikuttaisi tutkittavien elämään vahingoittavalla tavalla.

Eräs tarinoiden tutkimisessa keskeinen kysymys koskee tarinan ja totuuden suhdetta. Anna Makkonen (1993) pohtii seipiteellisuuden ongelmaa tarkastellessaan erästä tunnettuun suomalaiseen kirjoituskilpailuun ”Satasärmäinen nainen”⁵⁰ lähetettyä tekstiä. Makkonen lukee tarinasta niin kaunokirjallisuuteen viittaavan rakenteen kuin asiavirheenkin, joiden perusteella teksti antaa viitteitä enemmän fiktiosta kuin omaelämäkerrasta. Samassa antologiassa Päivi Kosonen (1993, 39) tuo esille Philippe Lejeunen (1975; ks. myös Vilkkonen 1997, 79) käsitteen niin sanotusta omaelämäkerrallisesta sopimuksesta. Sopimus viittaa siihen, että kirjoitus ikään kuin vakuuttaa lukijalle olevansa ja haluavansa tulla luetuksi omaelämäkertana ja kertovansa vilpittömän totuuden. Lukijan on myös pysyttävä liittämään omaelämäkertateksti tuttuun viitekehykseen tai johonkin, joka vihjaa aikaisemmin luettuun tai elettyyn ”todellisuuteen”. Myös vakiintuneet kerronnalliset piirteet ja tietyt teemat ovat omaelämäkerran ”ehtoja” (mt.).

Vahingoittavista perhesuhteista kertovat tarinat saattavat törmätä tässä kontekstissa jo alkumetreillä aiemman tuttuuden vaatimukseen. Asiavirheiden tai tekstin rakenteellisten valintojen sijaan itse kokemus kyseenalaistuu: voiko tällaista tapahtua, onko tämä totta? Kirsi Nousiainen (2004, 36) on pohtinut totuudellisuuden (ja totuudenvastaisuuden) kysymyksiä tutkimuksessaan lapsistaan erossa asuvista äideistä. Nousiainen painottaa kontekstin, merkityksen, ymmärtämisen ja tulkinnan keskeisyyttä oikean tai väärän tarinan määrittelyyn sijaan. Merkitysten näkökulmasta todenmukaisuuden kysymys on epärelevantti ja keskeistä on se, millaisia merkityksiä kertojat antavat kokemuksilleen kyseisessä kerrontakontekstissa. Tutkimuksessaan seksuaalisen väkivallan kokemuksista lapsuudessa Merja Laitinen (2004) taas määrittelee uhrin näkökulman

⁴⁸ Tämä oli ollut myös yhdysvaltalaisen ”Board for Research on Human Subjects” vaatimus, koska Wood ei ollut koulutettu kliinikko.

⁴⁹ Kiinnostava yksityiskohta Woodin (2002) tutkimusjoukon valinnassa oli myös se, että tutkimukseen osallistumisen ehtona oli, ettei tutkittava ollut osallistunut naisten keskustelun tai vastaavien tahojen järjestämiin tukiryhmiin eikä ollut saanut muuta feministisesti orientoitunutta apua. Tällä pyrittiin jättämään tutkimuksen ulkopuolelle naiset, joiden ymmärrys omasta kokemuksestaan oli rekonstruoitu feminististen interventoiden avulla tarjoamalla diskursiivisia keinoja, kuten väkivallan kierteen nimeämistä, itsetunnon rakentamista tai pahoinpitelijöiden määrittelyä. Tulkintani tästä on, että Woodin tarkoitus ei ole ollut vastustaa feministisiä interventioita vaan enemmänkin pyrkiä etukäteen eliminoimaan tutkittaviensa narratiivien luokitteleminen vain marginaalin, feministisen diskurssin, läpikäymiseksi. Woodin käyttämät narratiivit tuovatkin esille erityisen selvästi tunnettuja, ei-feministisiä diskursseja parisuhdeväkivallasta.

⁵⁰ Kalevalaisten Naisten Liiton ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston 1990–1991 järjestämä naisten elämäkertakirjoituskilpailu (Piela 1993, 7).

siten, että ”kyse ei ole perheen, lähiympäristön tai elämän todellisuuden kuvauksesta, vaan siitä, miltä se uhrin silmin näyttää sensitiivisen tutkimusotteen sävyttämänä”. Vilma Hännisen (1999) sosiaalisen tarinavarannon käsite viittaa tarinoiden ja tarinamallien joukkoon, josta voimme omalle kokemuksellemme poimia sanalliset kehykset ja muodon (mt., 21). Jos kokemukselle löytyy sanat ja rakenne, se on myös olemassa (vrt. Ronkainen 2008).

Kysymykset totuudesta ja totuudenvastaisuudesta heijastavat usein myös moraalista ilmastoja eli sitä, millaiset asiat nähdään sopiviksi, mitkä sopimattomiksi. Perhesuhteista kerrottaessa yksityisyyden rajat ovat usein hyvin ahtaat: perhe velvoittaa toiminaan tietyllä tavalla, suojelemaan sitä ulkopuoliselta maailmalta toisinaan perheenjäsenten oman turvallisuuden kustannuksella. Riitta Jallinojan (1997) käsite moderni säädyllyisyys konkretisoitui muun muassa voimassa olevan parisuhteen kuvaamisessa pääosin onnellisena mutta eron jälkeen höllentyneinä rajoina kertoa parisuhteen ongelmista julkisuudessa (ks. myös Finch & Mason 1993, 130; Smart 2007, 137–138). Käytän tässä viittauksessa mennyttä aikamuotoa siitä syystä, että vain hieman myöhemmin suomalaisessa (perhe- ja/tai julkisuus)kulttuurissa tapahtui ainakin osittainen murros suhteessa perheasioihin ja mediajulkisuuteen eikä asioiden ”neljän seinän sisällä” pitäminen ole enää yhtä ehdotonta (ks. esim. Veijola & Jokinen 2001).

Vahingoittavien suhteiden kontekstissa epäilyt tarinoiden totuudenmukaisuudesta ovat elinehto yhä vielä 2000-luvullakin jatkuvilla perhesuhteiden väkivallan tulkintakehyksille, joissa erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan määrällistä laajuutta ja kokemuksellista vakavuutta pyritään kyseenalaistamaan. Merkityksenannon näkökulmasta (ks. esim. Nousiainen 2004; Vilkkio 1997) tämänkaltaiset kyseenalaistukset voidaan ohittaa epäolennaisina tutkimuksen kannalta, mutta tutkimusten ulkopuolella elävässä elämässä näkökulman väistämisen ei ole yhtä yksinkertaista. Totuudenmukaisuus on myös tutkijan kannalta haasteellinen ja tietyssä mielessä myös tutkijan rehellisyyttä koetteleva kysymys: onko *kaikki* aineistossani kerrottu totta tai ovatko kaikki aineistoni kirjoittajat niin ”hyviä” ihmisiä, kuin tutkimuksessani heidät kuvaan (vrt. Nousiainen 2004, 36) vai saatanko myös itse epäillä heidän motiivejaan tai ”moraaliin” (vrt. Davis & Gremmen 1998)?

Edelleen vastauksena totuudellisuudesta esitettäviin epäilyihin korostan merkityksenannon keskeisyyttä ja tutkimuskysymyksiäni: *miten* naiset kertovat kokemuksistaan vallankäytöstä, väkivallasta ja vahingoittumisestaan perhesuhteissaan. Tässä yhteydessä hyödyllinen on Jerome Brunerin (1986, 11, 52) ajatus todentunnusta (*versimilitude*), joka viittaa tarinan puhuttelevuuteen sen kautta, mitä lukija tai kuulija on itse kokenut. Todentunnussa keskeistä eivät ole väitelauseet ja perustelut, vaan lukijan eläytyminen tarinaan. Totuus ja todentuntu voivat olla yhtäaikaista, mutta myös erillisiä. Tosi tarina ei välttämättä herätä todentuntua, mutta todentunnun puute ei myöskään tarkoita tarinan olevan epätosi. (Denzin & Lincoln 1994, 580; ks. myös Heikkinen 2001.)

Kathy Davisin ja Ine Gremmenin (1998) mukaan kokemus ei ole sen enempää autenttinen kuin ongelmatonkaan todellisuuden representaatio, mutta he pohtivat myös tutkijan tarvetta ymmärtää mahdollisimman hyvin infor-

manttiaan ja sitä, mitä tällä on sanottavana omasta itsestään ja elämästään. Tällainen tarve syntyy yhtä hyvin tilanteissa, joissa tutkija on informanttinsa kanssa samaa mieltä kuin jos heidän näkemyksensä ovat erilaisia. Davis ja Gremmen puhuvat *osallisen perspektiivistä*, jonka on ajateltu auttavan tutkijaa välttämään itsensä ja informantin asettamista hierarkkiseen asemaan siten, että vain tutkija tietäisi, mistä informantin elämässä ”oikeasti” on kyse. He näkevätkin *osallisen perspektiivin* hyvän tutkimuksen edellytyksenä ja välttämättömänä kaikessa keskustelussa arvojen ja käytänteiden eroista. (mt., 133, 144.) Davis ja Gremmen pohtivat myös feministisen tutkijan henkilökohtaisia, emotionaalisia reaktiota (*gut-level responses*) tutkimuksen teossa. Esimerkkinä he käyttävät feminististä tutkijaa, joka rakastuu informantteihinsa tai heidän identiteetteihinsä ja tulee samalla sokeaksi näiden heikkouksille sekä kieltää näiden virheet. He puhuvat siitä, millaista normatiivisuutta feministinen tutkija noudattaa niillä ideaaleilla, jotka koskevat niin informantteja kuin feminististä tutkijaa itseäänkin. (mt., 134–135.)

Omassa tutkimuskirjoittamisen prosessissani olen kohdannut useita laadullisen tutkimuksen ja aineiston kanssa työskenteleville tuttuja vaikeita valintoja. Miten kirjoittaa eettisesti ja/tai eettisesti hankalista aiheista? Kärsimystä analysoinut Terhi Utriainen (2004) kirjoittaa, että ”olisi etsittävä kykyä *kuunnella* kärsijän tarina ja olla hiljaa, mutta myös kykyä analyttisesti ja kriittisesti *katsoa* millaisiin eri laajuisiin ja syvyisiin yhteyksiin tuo tarina tai muu ilmaus kuuluu”. Utriainen pohtii kuuntelemisen ja katsomisen metaforia ja liittää ne yhtäältä kuvaavaan ja ymmärtävään, mutta toisaalta kriittiseen ja selittävään tutkimusotteeseen ja tiedonintressiin, sekä näiden yhdistämiseen. Kriittinen analyysi olisikin kohdistettava sellaisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin tekijöihin, jotka muovaavat ja rakentavat kärsimystä. Tämän lisäksi tutkijan tulisi osata kysyä, milloin kuuntelu ja katselu on lopetettava ja on siirryttävä toimintaan. (mt., 252.)

Vastaavasti Corinne Squire (2005) pohtii narratiivisen tutkimusotteen suosion syynä sitä, että tarinat näyttävät lupaavan inhimillistä universaaliutta ja tavoitettavuutta samalla, kun niiden analyysi vaatii huomiota niin yksilöllisiin, sosiaalisiin kuin kulttuurisiin kielen ja merkityksen dimensioihin. Tutkijat ovat pohtineet narratiivisen analyysin mielekkyyttä yleensä ja myös itse narratiivin määritelmää. Mitä tarina, kertomus tai narratiivi vaatii ollakseen tarina, kertomus tai narratiivi? Millainen on hyvä tai riittävän hyvä narratiivi? Miten pitäisi tutkia epäkonventionaalisia, ”huonoja” kertomuksia? Miten poliittinen ja sosiaalinen kietoutuvat siihen, mitä ja miten voidaan kertoa? Tai kenellä on mahdollisuus kertoa? (vrt. Josselson 1993, ix-xv.) Olennaista on myös tutkimuksen lähestymistavan valinta. Useimmiten tutkijalla on mahdollisuus kokeilla myös erilaisia tutkimusotteita eri teksteissä, eri aikoina.⁵¹ Kuten luvussa luvus-

⁵¹ Saman tutkijan erityylyisistä teksteistä esimerkiksi sosiologi Tuija Virkki, jonka pro gradu -työhön pohjautuva *Naiseuden naamiaiset. Nuoren naisen diskoruumiisuus* (nimellä Tuija Nykyri, 1996) hyödynsi runsaasti tutkijan omia kokemuksia, kun taas lisensiaatintyö *Naisen viha* (1998) ja väitöskirja *Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakerptomuksissa* (2004) ovat selvästi etäämmällä itsereflektioivasta tutkimustavasta. Myös Soile Veijola on yhtäältä venyttänyt tieteellisen tekstin rajoja (1997b) ja toisaalta käyt-

sa 2 kuvasin, kirjoituspyynnön kautta saamani aineisto on koostunut alun perin 45 tekstistä. Näistä vain neljä on miehen kirjoittamaa, joten olen jättänyt kaikki miesten tekstit pois ja valinnut käsiteltäväksi aineistokseni 40 naisen kirjoittamaa tekstiä kokemuksistaan niin henkisestä kuin fyysisestäkin väkivallasta perhesuhteissaan.⁵² Tutkimuseettisesti on tärkeää keskustella myös siitä, kenen ääni saa kuulua ja kenen tarinat pääsevät esille.⁵³

Olen tutkijana, todellisena elävänä ihmisenä, myös vastuussa kirjoittajilleni, toisille todellisille eläville ihmisille. Mutta olenko vastuussa siitä, että *kaikki* äänet ja kokemukset pääsevät esille ja tulevat julkaistuksi?⁵⁴ Ruthellen Josselson (1996) pohtii tutkijan vastuuta tutkittavistaan tekemistään analyysistä. Josselson keräsi tutkittaviltaan kokemuksia analyysin kohteena olemisesta ja sai hyvin erilaisia vastauksia siitä, miten oman elämän analysointi oli heihin vaikuttanut. Eräät olivat olleet vain vähän kiinnostuneita itsestään ja tarinoistaan tehdyistä tulkinnoista, toisille ne olivat toimineet merkittävänä ohjenuorina myöhemmässäkin elämässä. Osa tutkittavista oli loukkaantunut tai muutoin vastustanut jyrkästi oman elämäntarinansa tulkintaa. Josselson pohti myös tutkijoiden omaa suhtautumista tutkimuksensa vaikutuksiin. Yhtäältä tutkimuksen vaikutuksia ei tulisi aliarvioida, sillä tutkittavien silmissä analysoijalla voi näyttää olevan tutkittavaa itseään enemmän tietoa, jolloin tutkijan analyysi on vakuuttava tulkinta siitä, mitä tutkittavan elämässä oikeasti tapahtui ja mitä tapahtumat merkitsivät. Toisaalta tutkittavilla voi olla myös hyvin kriittinen näkemys esimerkiksi tutkijan tekemistä kategorisoineista, ja he voivat vastustaa kuulumistaan niihin tai muutoin tutkimustekstissä heistä annettua ”kuvaa”. Tutkimustekstin eettisyyden arvioinnissa onkin kyse ”mekaanisten” kategorisointien tai teemoittelujen lisäksi myös tunteista. Josselson on pohtinut myös sitä, että tietystä mielessä tutkittavia analysoidessamme ikään kuin puhumme heistä selän takana, ja vieläpä julkisesti. Erityisesti haastatteluaineiston kanssa ikään kuin katkaisemme suhteemme haastateltaviin kun haastattelu päättyy, ja

---

tänyt perinteisempiä esittämistapoja (1997a; 1998). Tuija Saresma (2004, 101, 104) pohtii itse tutkimusotteidensa muutoksia ja erityisesti suhdettaan ’toisin’ kirjoittamisen tapoihin: idealismi on vaihtunut skeptisyydeksi, joskin haikeaksi sellaiseksi.

⁵² Miesten tekstien poisjättäminen perustuu sukupuolten erilaisiin suhteisiin vallankäyttöön ja väkivaltaan, joten tekstien analyysissä olisi viitattava aina onko kyseessä miehen vain naisen teksti. Tällöin miesten vallankäytön ja väkivallan jäsenyykset ja merkityksenannot olisivat jääneet määrällisesti liian vähäisiksi suhteessa naisten teksteihin. Aina silloin tällöin julkisuudessa käydään keskustelua siitä, miten naiset ovat ”todellisia” vallankäyttäjiä perhesuhteissa. (ks. myös Kortteinen 1984.) Tästä syystä oletin kirjoituspyyntöä tehdessäni, että se houkuttelisi myös miehiä kirjoittamaan. Ajattelin tarjoavani miehille foorumin kertoa esimerkiksi ”nalkuttavista akoisista”. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Miesten osallistuminen tutkimuksiin kirjoituspyyntöjen tai kirjoituskilpailujen kautta on usein naisia vähäisempää (ks. Eskola 1998), mutta miesten tekstien vähyys oli siitakin huolimatta hienoinen yllätys.

⁵³ Ks. myös Pohjola (1999, 20–23) ”villien”, elämäkertagenreen sopimattomien, tekstien tulkinnasta.

⁵⁴ Katso kirjoituspyyntö (liite 1).

ryhdymme kirjoittamaan – mikä taas tarkoittaa suhteeseen ryhtymistä lukijoittemme kanssa (mt., ks. myös Hatch & Wisniewski 1995)⁵⁵

Aineistoni tarinat kertovat, mitä eräät naiset ovat kokeneet, mitä juuri he ovat tunteneet, ajattelevat nyt sekä haluavat kertoa minulle ja tutkimukselleni tai siitä eteenpäin olettamilleen yleisöille. Se, miksi juuri nämä naiset ovat minulle kirjoittaneet tai miksi jotkut toiset naiset (tai miehet) eivät minulle kirjoittaneet, ovat tärkeitä kysymyksiä, joihin on mahdollista pohtia erilaisia syitä. Eletyn elämän jakaminen julkisesti ei ole yksinkertaista eikä helppoa. Ahdistavien tai pelottavien kokemusten julkituominen voi olla vielä vaikeampaa (vrt. Määttänen 1993).

Narratiivinen tulokulma on siis minulle monella tapaa haastava. Sukupuolisensitiivinen tutkimusasentoni asettaa lähes joka mutkassa aina vain uusia, erinomaisen tiukkoja kysymyksiä. Miten voin analysoida näiden naisten järkyttäviä, vaarallisia ja ahdistavia kokemuksia kevyesti tarinankertomisen kontekstissa? Vieraillessani kevätlukukauden 2002 Yhdysvalloissa, Mount Holyoke Collegessa sijaitsevassa naistutkimuskeskuksessa, sain tuta joitakin ristiriitoja akateemisen feminismiin ja naisliikkeen poliittisen aktivismin välillä.⁵⁶ Ankan feministisen poliittisen aktivismin mukaisesti minunkin tulisi suunnata energiani ennen muuta vaikkapa perheväkivaltaa kokeneiden naisten auttavassa puhelinpalvelussa toimimiseen kuin narratiivisen analyysin käyttökelpoisuuden pohtimiseen sosiologian väitöskirjatyössä. Yhdysvaltalainen vahva naisliike tai naisliikkeet ovat toki olleet vuosikymmeniä erinomaisesti edesauttamassa sitä laajaa huomiota, jonka naisiin kohdistuva väkivalta saa, mutta samalla feminististen tutkijoiden keskuudessa voi ainakin oman näkemykseni mukaan havaita jakoa eri leireihin.⁵⁷ Suomalaisen naistutkimuksen juuret juontavat naisliikkeen sijasta ennemminkin akateemisiin lähtökohtiin: tiedettä tekevät feministit etsivät teoreettisia vaihtoehtoja ja uudelleenlukemisen ja -kirjoittamisen tapoja.

Narratiivisuuden tutkimuksistaan tunnettu Donald E. Polkinghorne (1995, 7) pohtii narratiivisen tutkimuksen luonnetta ja painottaa juonen merkitystä: juoni tekee tapahtumista tarinan. Juoni on se narratiivinen rakenne, jonka kautta ihmiset kuvailevat ja ymmärtävät tapahtumien ja valintojen välistä suhdetta. Tapahtumien merkitys paljastuu usein vasta jälkikäteen, loppuratkaisussa. Esimerkiksi kahden ihmisen kohtaaminen sattumalta näyttäytyy merkityksellisenä vasta myöhemmin, kun heidän tiedetään päätyneen toistensa elämäkumppaneiksi. (mt.) Omassa tutkimuksessani tämänkaltaisen näkemys väkivallan ja vallan väärinkäytön kohteena olleiden tarinoihin soveltuu vain osittain.

⁵⁵ Josselsonin artikkeli on julkaistu myös suomeksi otsikolla ”Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta” teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma (toim.) (2004) ”Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen”, 292–305.

⁵⁶ Five College Women’s Studies Research Center, Mount Holyoke College, South Hadley, Massachusetts, Yhdysvallat.

⁵⁷ Suomalaisen naisliikkeen heikko kiinnostus naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kohtaan ennen 1990-lukua on varmasti osasyynä tasa-arvon illuusioon, jossa koulutetun ja työssäkäyvän naisen ei uskottu voivan joutua väkivallan kohteeksi sosiaaliluokkaan katsomatta (vrt. Naisiin kohdistuva väkivalta 1991).

Esimerkiksi osassa teksteistä kokemus on tunnistettu tai määritelty henkiseksi väkivallaksi vasta myöhemmin. Toisaalta, toiset aineistossani kirjoittavat juuri kyseisestä hetkestä, suoraan keskeltä vahingoittavaa elämäntilannetta ja kokemus on voitu tunnistaa vahingoittavaksi jo itse tilanteessa. Loppuratkaisua ei ole kaikissa tarinoissa ole perinteisessä mielessä lainkaan, vaan kokemus ja tilanne jäävät auki.

Polkinghornen (1995) mukaan rationaalisuuden idea on vaatinut tarinoilta rakennetta, josta voidaan erottaa hypoteesit, raportoidut todisteet ja systemaattiset johtopäätökset. Muunlaisten tarinoiden ei ole uskottu tuottavan todenmukaista tietoa. Tällaiselle ajatusmallille on tarjonnut haasteen muun muassa kognitiivinen psykologi Jerome Bruner (1986) teoksessaan *”Actual a inds, dbssible korlds”*, jossa narratiivinen tieto nähdään muunakin kuin vain emotionaalisena esittämisenä. Narratiivinen tieto on tietämisen legitiimi muoto, ja narratiivisessa kognitiossa on kyse erityisesti inhimillisen toiminnan ymmärtämisestä. Narratiivinen päättely vaikuttaa enemmänkin tapauksesta toiseen tapaukseen kuin yhdestä tapauksesta yleistykseen. (Polkinghorne 1995, 9, 11.) Polkinghorne myös erottaa toisistaan a) *narratiivien analyysin* (suhde paradigmaattiseen päättelyyn), jossa tutkija kerää narratiiveja ja analysoi niitä paradigmaattisen prosessin kautta, ja b) *narratiivisen analyysin* (suhde narratiiviseen päättelyyn), jossa tutkija kokoaa (ei välttämättä tarinan muodossa olevia) tapahtumien kuvailuja ja muodostaa niistä itse tarinan. Narratiivien analyysi kulkee tarinoista yleiseen, narratiivinen analyysi tarina yleisestä tarinoihin. Polkinghornelle tarinat ovat juonellisia kertomuksia, joissa on alku, keskikohta ja loppu. Narratiivinen analyysi on enemmänkin aineiston syntetisointia kuin jakamista erillisiin osiin. Analyysi tarkoittaa aineiston konfiguroimista koherentiksi kokonaisuudeksi. Narratiivisessa konfiguraatiossa erilaisia juonia käytetään jäsentävinä malleina. Kokemuksella ja tarinalla on eroa: elävässä elämässä tarinan lisäksi on muita tapahtumia ja arkipäivän tehtäviä. Tutkijan konfiguraation on yhtäältä oltava aineistoa vastaava ja sille uskollinen mutta toisaalta konfiguraation tarkoitus on järjestää ja jäsentää aineistosta mielekäs kokonaisuus. (mt., 12, 15, 16.)⁵⁸

Tutkimuksessani teen ensisijaisesti narratiivien analyysiä, sillä aineistoni on kirjoitettuja tarinoita mutta toisaalta muodostan myös oman tarinanani, tässä käsillä olevan raportoidun tutkimustarinan. Kenneth J. Gergen (1998) huomioi länsimaisen kulttuurin perinnön, jonka mukana meille tarjoutuu useita ”hyvän” tarinan konventioita, kuten ymmärrys alusta, lopusta, kohokohdista ja suvantovaiheista. Tämä ei Gergenin mukaan sinänsä tee tarinoista vähemmän tärkeitä mutta korostaa jaettujen perinteiden merkitystä. Osallistumalla niihin ja niiden tuottamiseen tulemme tunnistetuiksi yksilöinä. Olen kuitenkin kiinnostunut myös kuvauksista, jotka eivät täytä tarinan määritelmää sen tiukassa muodossa. Vahingoittavissa suhteissa eläminen voi tulkintani mukaan olla jotakin, joka ei välttämättä ”taivu” selkeään rakenteeseen tai josta tätä selkeää rakennetta on vaikea hahmottaa. Se, milloin, mistä ja miten vahingoittava

⁵⁸ Polkinghorne (1995, 16–18) viittaa John Dollardin jo vuonna 1935 kirjoittamiin kriteereihin narratiivien muodostamisesta.

kokemus alkoi, voi ikään kuin pursuta tällaisen rakenteen yli ja koetella sen liitoksia⁵⁹.

Polkinghornelle (1995) tarinoitetussa tuloksessa ei ole kyse niinkään kirjoittajan tai haastatellun elämän kuvauksesta sellaisena, kuin se on, vaan sarjasta konstruktioita, jossa tulos syntyy subjektin ja tutkijan yhteistyöstä ja dialogista (mt., 19; ks. Tierney 1993, vrt. Granfelt 1998, 15). Tarinoissa vallankäytöstä ja väkivallasta kysymykseen ”Mitä todella tapahtui” voi olla useita mutta aina pelkästään ”oikeita” vastauksia. Tarinoiden aitous ei ole siten todistettavissa sen enempää oikeaksi kuin vääräksi. Tarinoiden uskottavuuden arvioiminen ei tuota varmuutta tiedon oikeellisuudesta tai uutta, sisällöllisesti merkittävää tietoa vaan ennemminkin kyseenalaistaa yksityisen kokemuksen ikään kuin väittämällä, että kyseessä olevalla tavalla ei voisi kokea tai että kokemus olisi väärä. Carolyn Ellisin ja Arthur P. Bochnerin (1992) mukaan narratiivit ilmentävät kertojan arvoja ja kertojat itse konstruoivat, muotoilevat ja uudelleenmuotoilevat näitä arvoja. Ellis ja Bochner kuvaavat yksilön narratiiveja ”kokemuksen kokemukseksi”, jolloin kokemus ei ole kerralla lukkoon lyöty vaan pikemminkin jatkuva prosessi kokemuksen kokemisesta.

Hannu L.T. Heikkinen (2001, 119) kirjoittaa konstruktivismiin perusideasta eli tiedon rakentamisesta aikaisemman tiedon ja kokemuksen varaan, jolloin uusi tieto, uudet kokemukset ja keskustelut muokkaavat näkemystä. Tieto on siten kertomusten kudelman. Tämä käsitys tulee esiin myös Vilma Hännisen (1999, 21, 50) sosiaalisen tarinavarannon käsitteessä, jonka mukaan jokainen tarina rakentuu ainakin jollain tavalla jo olemassa olevien tarinoiden pohjalle ja lainaa niistä. Hänninen (mt., 63, 78–79) käyttää myös kulttuurisen tarinamallin käsitettä, joka tarkoittaa kulttuurista mallia oman tarinan muodostamiselle. Tutkimuksessani on keskeistä kysymys siitä, mistä ammentaa käsitteet ja muoto oman kokemuksen kuvaukselle kun kyse on perhesuhteissa vahingoittumisesta. Heikkisen (2001) mukaan narratiivisessa tutkimuksessa narratiivisuus, kertomukset, ovat kahdensuuntaisia: yhtäältä lähtökohta, toisaalta lopputulos. Niin kutsutut ”suuret kertomukset” voivat olla myös alistavia ja hallitsevia (mt., 120). Julkisista ja sosiaalisista mallitarinoista ei välttämättä myöskään löydy omaan kokemukseen sopivaa tarinaa (Hänninen 1999, 52). Esimerkkinä tästä ovat ydinperheideologia tai avioliittoinstituutio, jotka sulkevat ulos muunlaiset parisuhteessa ja perheessä elämisen mallit. Omasta kokemuksesta on myös toisinaan mahdollista kertoa vastanarratiiveja, tarinoita, jotka haastavat, implisiittisesti tai eksplisiittisesti, hallitsevia kulttuurisia narratiiveja (Andrews 2002). Edelleen, myös eräät haastavat kertomukset kaipaavat jo uudelleenhaastamista. Yksi esimerkki uudelleenhaastamisesta on naisten keskinäisen vallankäytön esille nostaminen feministisen kontekstin sisällä.

Myös Heikkinen (2001, 123) tuo esille edellä viittaamani Polkinghornen ajatuksen narratiivisen tutkimuksen teosta enemmänkin synteisin muodostamisena kuin erotteluna erillisiin luokkiin. Tutkimusorientaationa tämä voi ilme-

⁵⁹ Aineistossani on myös tämän rakenteen täyttäviä kuvauksia ja pyrkimyksenäni on tuoda esille niin konventionaalisia kerronnan tapoja kuin myös niitä rikkovia tapoja kuvata vahingoittumista perhesuhteissa.

tä pyrkimyksenä kirjoittaa ”ehjä” tarina, kokonaisuus ja kertomus tutkimusaiheesta. Vastaava ajattelu on toiminut myös motiivina feministisille tutkimustavoille: kun perinteisillä tavoilla ei ole tavoitettu marginaalin ääntä tai saatu tilaa näkymättömille ja kuulumattomille kokemuksille ja tapahtumille, on ollut välttämätöntä luoda uusia tiedon, tietämisen ja tutkimisen tapoja (feministisistä metodeista ja metodologioista ks. Harding 1987). Hatchin ja Wisniewskin (1995, 113–135) käsityksissä narratiivisesta tutkimuksesta olennaista ovat muun muassa huomion kohdistuminen yksilön merkityksenantoon, käytännöllinen suuntautuminen (tutkijan kiinnostus siihen, mitä seurauksia tutkimuksella on tutkittavien elämään sekä tietämisen subjektiivisuus (ks. myös Heikkinen 2001, 129). Feministinen paikantumisen idea on lähellä näitä ajatuksia (Haraway 1991; Harding 1987; Koivunen & Liljeström 1996; Lempiäinen 2000; Ronkainen 2000).⁶⁰

Anni Vilkkko (1997, 52) pohtii tavallisten ihmisten elämäkertakirjoitusten luonnetta hyvän elämän kuvauksina, arviointeina eettisistä periaatteista ja niiden toteutumisesta sekä vastauksina kysymykseen siitä, miten tulisi elää hyvä elämä. Vilkon mukaan ”omaelämäkerrat ovat elämänhallinnan välineitä, identiteettityön areenoita, joilla käsitellään menneen suhdetta nykyiseen, haetaan jo olleesta ja koetusta aineksia koettavana olevan ymmärtämiseen ja jäsentämiseen, tunteiden perusteleman viisauden ohjaamana”. (ks. myös Jokinen 2004). Pohdin, onko tässä kenties yksi ero teemakirjoittamisen (kirjoitus keskittyy tiettyyn pyydettyyn aihepiiriin) ja omaelämäkertakirjoittamisen (kirjoituksen aiheena on oma elämä kokonaisuudessaan) välillä ja pitäisikö tämä ero ottaa huomioon myös tulkinnassa (eri tutkijoiden käsityksiä elämänhistorian ja narratiivin käsitteiden eroista tai yhtäläisyydestä ks. Hatch & Wisniewski 1995)? Omassa aineistossani on hieman käänteisesti kyse hyvän elämän arvioinnista tai enemmänkin sen määrittelystä sellaiseksi, johon kirjoittajalla itsellään ei ole tai ei ole ollut mahdollisuutta, sillä kirjoittajat kirjoittavat pyynnöstäni vaikeista ja vahingoittavista kokemuksista perhesuhteissaan. Kirjoittajien elämässä on siten paljon vialla, väärin tai huonosti. Hyvä elämän määreitä ei siten välttämättä eksplikoida, vaan ne osoitetaan käänteisesti kertomalla ”huonosta” elämästä.

Aineistossani erilaiset diskurssit kohtaavat vastadiskursseja, pohdinnat ruotivat arkipäivää ja suurempia elämän kysymyksiä usein erinomaisen analyttisesti. Tässä kohdin ajattelen Matti Hyvärisen (2000) idean kirjoittamisesta toimintana, aktiivisena ulospäin suuntautumisena soveltuvan myös tapaan tulkita aineistoni kertojien kirjoittamisprosessia. Oman elämän analysointi kirjoittamalla päiväkirjaa, kirjeitä tai vastauksena tieteellisen tutkimuksen kirjoituspyyntöön vie oman elämän sisäänpäin kääntyneen pohtimisen ulos ja julkiseksi,

⁶⁰ Suvi Ronkainen (2000) näkee eron Donna Harawayn ja Sandra Hardingin käsityksissä paikantumisesta: kun Harawaylle paikantuneisuutta tapahtuu aina, käsitteellistää Harding tiedon paikantuneisuuden metodologisena ohjeena sijoittautua tietäjänä. Täten Ronkainen käyttää Harawayn yhteydessä paikan ja paikantumisen termejä ja Hardingin kohdalla sijoittautumista. Ronkaisen mukaan sijoittumisen käsite on ambivalentimpi ja vaatii aktiivisen teon (jonkun, joka sijoittuu jonnekin, joka ei ole selvärajainen paikka), kun taas paikka-termi viittaa johonkin pysyvään ja kaikille samaan.

jolloin sen kuvaileminen aktiiviseksi toiminnaksi on varsin paikallaan. Margaret R. Somers (1994, 606) kirjoittaa käsityksestä, jossa narratiivi ja narratiivisuus nähdään sosiaalisen epistemologian ja sosiaalisen ontologian käsitteinä, eli se mitä tiedämme ja ymmärrämme, on narratiiveja, ja me myös konstituoimme identiteettimme narratiivien ja narratiivisuuden kautta. Vahingoittavien suhteiden tarkastelussa keskeistä on huomio siitä, mitä yksilön elämässä tarkoittaa se, että omalle kokemukselle ei ole käsitteitä, sanoja tai tarinamalleja? Tai vastaavasti, mitä seurauksia on sillä, jos ainoa tarjolla oleva tarinamalli on vahvasti ideologisesti väritynyt, yhden totuuden tarina, kuten oletukset perhesuhteista ”turvasatamana pahassa maailmassa” tai avioerojen tuomitseminen lapsille aina vahingollisina? (vrt. Hänninen 1999, 52, 63, 78; Lasch 1979.) Somers kirjoittaa myös siirtymästä kuvailevasta narratiivisuudesta ontologiseen narratiivisuuteen. Somersin mukaan sosiaalinen elämä itsessään on tarinoitettua ja narratiivi on sosiaalisen elämän ontologinen tila (mt., 613). Samaa näkemystä kuvaa Teppo Sintonen (1999, 44) kirjoittamalla, miten ”narratiivisuus ei ole pelkästään representationaalista siten, että kyse olisi vain kertomuksellisesta tavasta esittää ja siirtää tietoa, vaan sosiaalinen elämä on itsessään narratiivista. Narratiivisuus on sosiaalisen elämän ontologinen olosuhde”.⁶¹

Tutkimussuuntauksia voi myös jakaa kahtia sen mukaan, millainen suhde niillä on todellisuuteen. Tunnetuin kahtiajako on realismi/autenttisuus vs. sosiaalinen konstruktioismi/todellisuuden sosiaalinen rakentumisen/poststrukturalismi, sekä näiden yhteenkudelmien. Tutkimuksessani olen kiinnostunut yhtäältä ”todellisuudesta” kysymyksillä *mikä* ja *millainen* on tämä hetki, yhteiskunnallinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja ideologinen tila ja tilanne, jossa kirjoittajat kokevat tai ovat kokeneet tapahtumansa ja/tai kirjoittavat niistä. Toisaalta tarkastelen aineistoani myös ”konstruktion” näkökulmasta eli erityisesti sitä, *miten* koetusta kirjoitetaan. Näen siten tärkeäksi ajatuksen siitä, että tekstit ja elämät eivät sulje toisiaan pois, vaan tekstit ovat elämää. Materiaalinen ja diskursiivinen ovat lomittaisia, eivät kahtia jaettuja vastapooleja (ks. esim. Saresma 2007, 17–18; Vikko 1997, 51).

7.2 Naisten kirjoitetut kokemukset

”Kyllähän tässä voisi kirjoittaa vaikka romaanin, jos kaikesta kertoisi. Tässä on ehkä 1/100 osaa tarinasta.”

”Tarinoita ja tilanteita mahtuu 17-vuotisen yhteisen taipaleen varrelle pilvin pimein. Tässä vain osa niistä.”

⁶¹ Sintosen (1999) väitöskirja Kanadan suomalaisten miesten elämäntarinoista nojaa ranskalaisen filosofi Paul Ricouerin (esim. 1991a, 1991b) käsityksiin kertomuksesta ja identiteetistä. Myös Varpu Löyttyniemi (2004) on hyödyntänyt väitöstutkimuksessaan lääkäri-identiteetistä ja sukupuolesta Ricouerin ajatuksia narratiivisesta identiteetistä. Juoni ja juonentaminen sekä kertomuksen kolme kaltaisuutta, mimesistä ovat Ricouerin ajattelussa keskeisiä (ks. Hyvärinen 2006).

”Kirjoitan tiivistelmänä esimerkkejä hänen käytöksestään koska muuten tästä tulee romaani (kirjoitin jo yhden version ja sivuja tuli ....).”

Tutkimani ilmiön, perhesuhteissa tapahtuvan vallankäytön ja väkivallan, ajattelemisen osaksi laajoja yhteiskunnallisia ja sosiaalisia kysymyksiä yksilöllisten ongelmien sijaan on suhteellisen tuore ajattelumalli suomalaisessa keskustelussa ja käytännön toimintatavoissa. Tarkasteluni kohteena olevat naisten kirjoitukset ovat henkilökohtaisia, mutta niiden tutkimuksellista tarkastelua ei tulla jättää yksityisen tai yksittäisyyden tasolle. Tutkimukseni lähtökohtana on kokonaiskuvan muodostaminen erilaisista mutta ei kuitenkaan eriarvoisista osista eli siitä miten monin tavoin naiset kertovat vahingoittumisestaan perhesuhteissa. Henkilökohtaisten kokemusten asettaminen hierarkkiseen järjestykseen tai ongelmien merkittävyyden arviointi eivät ole tämän tutkimuksen tavoitteita, mutta on tärkeää pohtia myös eroja ja erilaisuutta ja esimerkiksi sitä, miten yhdessä tarinassa henkiseksi väkivallaksi kuvattu voi toisessa kertomuksessa olla määritelty hyvin eri tavoin. Aineistossani vahingoittumisen, väkivallan ja vallankäytön kokemukset tulevat määriteltyiksi useilla tavoilla, ja on selkeä tutkimuksellinen haaste paitsi kunnioittaa myös analyttisesti perustellusti käsitellä näitä määritelmiä. Kokonaisvaltaisen kuvan tavoittamiseksi olen valinnut narratiivisen tutkimusotteen, jolle merkityksellistä on tarinan sijoittuminen ympäröivään maailmaan. Tarina ei synny tyhjiössä, irrallaan tai yksinomaan kertojan henkilökohtaisen elämän tai ominaisuuksien pohjalta. Kertoja on aina suhteessa maailmaan ja näkökulmani mukaan erityisesti toisiin ihmisiin. Ihmisenä eläminen on relationaalista, elämistä suhteissa (Miller 1994; Mason 2006; Somers 1994). Yhtenä tällaisen ympäröivään maailmaan sijoittumisen tapana voidaan nähdä luvussa 6 tarkastelemani kertomisessa otetut positiot.

Muutamat kirjoituspyyntöni vastanneista kirjoittajista lähestyvät tekstisään minua tutkijana mutta myös tietyllä henkilökohtaisella näkökulmalla. Kirjoittajien voi ajatella pohtivan, millainen henkilö heidän kokemuksiaan lukee, tulkitsee ja käyttää tutkimuksessa aineistona (vrt. Frank 1995, 3; Saresma 2007, 82–83; Vilkkö 1997, 76–84). Kokemuksen, eletyn henkilökohtaisen elämän antaminen tutkimuskäyttöön ei olekaan aina aivan ongelmatonta⁶², kuten seuraava katkelma aineistostani osoittaa.

”Mietin hetken annanko eletyn elämäni tutkimuskäyttöösi. Tulen siihen tulokseen, että jos tämä vie perheeseen liittyviä asioita parempaan suuntaan niin vastaus on kyllä.”

Syy kirjoittaa on usein henkilökohtainen, niin sanotusti terapeutin (vrt. Hänninen & Timonen 2004; 218, Pennebaker 2000; Pennebaker & Francis 1996;

⁶² Tässä kohdin olisi mahdollista myös hyödyntää erityisesti narratologiassa käytettyä, Pekka Tammen (1992, 23) Boothin-Chatmanin malliksi nimeämää kaavaa, joka sisältää fyysisen tekijän, sisäistekijän, kertojan, sisäkkäisen kertojan, fyysisen lukijan, sisäislukijan, yleisön ja sisäkkäisen yleisön käsitteet. Anni Vilkkö (1997, 78–79) kirjoittaa omaelämäkerrallisesta sopimuksesta ja siitä, miten ”yksilö kohtaa kirjoittavana subjektina lukijan, ottaa tämän kirjoittaessaan huomioon ja asettaa tälle samalla eräitä vaatimuksia. Perusolettamus on, että kertoja luo tarinalleen ihannelukijan, sisäislukijan, joka ymmärtäisi rivienkin välistä, sanojen takaa”.

Pennebaker & Seagal 1999), mutta myös halu auttaa muita tutkimuksen välityksellä voi motivoida kirjoittamaan. Tässä koen tutkijan vastuuni suureksi: miten pystyn välittämään kirjoittajien kokemuksista jotakin sellaista, että se olisi hyödyksi ja avuksi myös muille? Tuija Saresma (2004, 97, 104) kirjoittaa samanlaisesta "auttamisenhalusta" pohtiessaan kirjoituksiaan surun kokemuksista. Näiden kuvausten tarkoituksena on (muiden päämäärien ohella) tarjota keinoja surusta selviämiseen, luoda uskoa traumaattisista kokemuksista selviämisen mahdollisuuksiin sekä antaa mahdollisuuksia omien kokemusten jakamiseen ja vertaamiseen toisten kokemuksiin. Kirjoituspyyntöni on kirjoittanut myös yhden näpäytyksen. Eräs kirjoittaja on tulkinnut kirjoituspyynnön pohdintani fyysisen väkivallan jo melko kattavasta esiintulosta seuraavasti:

"Sanon vain, älä milloinkaan vähättele fyysistä väkivaltaa – se on aina psyykkisen – henkisen väkivallan alleviivaus. Kun ei mikään inho, halveksinta, alistaminen, puhe tai myös puhumattomuus ole toiselta henkeä vienyt niin sen jatkoksi otetaan fyysisen väkivalta. Se ei ole erillinen tapahtuma. Henkisen väkivallan hirvittävin muoto on nyrkki potkut lyöminen. Kyllä mies puhuu ja huutaa lyödessään."

Olen kirjoittajan kanssa ehdottomasti samaa mieltä siitä, että fyysistä väkivaltaa ei missään nimessä pidä vähätellä. Tutkimukseni tavoite on enemmänkin laajentaa väkivallan ymmärrystä erilaisiin väkivallan muotoihin ja siihen, miten perhesuhteissa vahingoittumisen kokemuksia kuvataan. Kyse on erilaisien kokemusten kietoutumasta, jatkuvasta ja pitkäkestoisesta tilasta ohimenevän episodin sijaan. Kuten jo tutkimustehtävääni esitellessäni pohdin, henkisen väkivallan käsite on problemaattinen erityisesti siksi, että se houkuttelee määrittelemään alleen valtavan kirjon hyvin erilaisia kokemuksia, jolloin käsitteen "voima" saattaa heiketä. Kokemuksellisesti väkivallan eri muodot voivat kietoutua yhteen sekavaksi vyyhdeksi, jossa fyysisen väkivallan aiheuttama kärsimys ja ei-fyysinen vahingoittaminen kietoutuvat tiiviisti toisiinsa (ks. Kirkwood 1993, 46–61). Edellä kirjoittaja käyttää fyysisestä väkivallasta ilmaisu "se on aina psyykkisen – henkisen väkivallan alleviivaus". Alleviivaus viittaa painottamiseen ja korostamiseen: henkisen ja fyysisen väkivallan ajatellaan kulkevan aikajärjestyksessä, joka on toisaalta myös monien muiden väkivallan kohteena olleiden kokemus (ks. Husso 2003; Väkivallasta vapaaksi 1996). Todennäköinen tapahtumisjärjestys ei kuitenkaan yleensä tarkoita ensimmäisen muodon poisjäämistä toisen alkaessa. Tämä tarkoittaa siten konkreettista erilaisten väkivallan muotojen yhtäaikaaisuutta eikä toisensa poissulkevuutta.

Tekstejä lukiessani kirjoittajien epäröinnit ja ilmaisut haluttomuudesta osallistua tutkimukseen aiheuttavat toisinaan voimakasta halua pyrkiä käsittelemään juuri näitä kirjoituksia erityisen huolella ja tarkasti. Tunnen, että minun täytyy konkreettisesti käyttää juuri "epäröijien" tekstiä, koska eletyn elämän antaminen "pengottavaksi" on ollut vaikeaa. Tunnen saaneeni lahjan (tekstin), jota minun tulee vaalia (käyttää oikein ja riittävästi). Tunnen vastuuta siitä, että kykenisin kirjoittamaan siten, että tekstini myös auttaisi oikeita eläviä ihmisiä, joko kirjoittajiani tai muita lukijoita, tai parhaimmillaan heitä kaikkia. Merja Laitinen (2004, 88) huomioi omassa lasten seksuaalista hyväksikäyttöä tarkastelevassa väitöskirjassaan kirjoittamisen tavan ja tyylin tulleen toisinaan jopa tut-

kimusaihetta tärkeämmäksi kysymykseksi: ”Mitkä sanat kuvaisivat tunteiden hallitsemaa sanattomuutta?” ja toteaa olleensa toisinaan sanaton itsekin.

Jos ajattelemme, että identiteetti on riippuvainen siitä, miten muut meidät näkevät, ei tarinan kertominen itselle tai haastattelijalle tutkimustarkoitukseen aina riitä. Tarinan on tultava kerrotuksi merkityksellisten todistajien yhteisössä (Ochberg 1994, 134). Toivomukseni ja pyrkimykseni on, että minä, tutkimustekstini ja sen lukijat yhdessä muotoutuisivat tällaisiksi merkityksellisiksi todistajiksi, joukoksi, jolle tämän tiedon vastaanottamisesta on hyötyä ja jotka sen vastaanotettuaan voivat vaikuttaa eteenpäin ainakin jossain määrin kirjoittajien itsensä toivomilla tavoilla. Näen kirjoittajieni edustavan naisia laajemminkin kuin vain omien henkilökohtaisten kokemustensa kautta. Kyse ei ole määrällisen tutkimuksen kriteereiden mukaisesta edustavuudesta, enkä luonnollisestikaan voi sanoa, että otokseni olisi validi kertomaan esimerkiksi, mitä ”vahingoittavissa suhteissa eläneet suomalaiset naiset” tai ”14–85-vuotiaat naiset” kokevat perhesuhteissaan. Edustavuus tarkoittaa tutkimuksessani merkitystenannon, oman elämän jäsentämisen tapojen ja kokemusten järjestämisen edustavuutta: nämä tarinat eivät ole epätavallisia eikä kyse ei ole marginaalisesta tai vähäpätöisestä ilmiöstä.

Tutkiessani perhesuhteissa vahingoittumisen kokemuksia ja niistä kirjoitettuja tarinoita, joudun tekemään valintoja siinä, mitä narratiivien ja kertomuksen käsitteiden sisällöistä valitsen omiksi lähtökohdiksni ja miten suhtaudun totuuden käsitteeseen. Muun muassa J. P. Roosin (1987) tunnetussa teoksessa *Suomalainen elämä: tutkimus tavallisten suomalaisten omaelämäkertoista* uskotaan omaelämäkerran autenttisuuteen ja suoraan viittaavuuteen todellisuuteen. Myöhempi tutkimus suhtautuu asiaan toisin, ja esimerkiksi Liz Stanley (1992, 7) mukaan jokainen kerrottu elämäntarina on (vain) yksi uskottava ja todennäköinen tulkinta siitä, mitä on tapahtunut ja mitä se on merkinnyt. (vrt. Ellis & Bochner 1992: kokemuksen kokeminen).

Kirjoittajistani suurin osa kertoo ajasta, joka on takanapäin ja jonka he myös toivovat olevan menneisyyttä. Tarinan kertominen on tai ainakin sen on mahdollista olla terapeutin kokemus: kertomus järkyttävästä ja ahdistavasta ajasta, josta on kuitenkin selvitty. Kirjoittajat kenties vastustaisivat ajatusta, että kyse on elämästä nyt tässä hetkessä. Kenties heistä kyse on episodeista, jopa ”väärän tietoisuuden” tai painajaismaisen illuusion kaudesta, joita he itse arvioivat ja järjestivät nyt jälkikäteen. Kirsti Määttäsen (1993, 162) mukaan elämäkertakirjoittajat luovat eheyden ja jatkuvuuden tuntoa itseensä ja itsestään kertomalla tarinansa. Uudelleenjäsennyksissä ja menneiden merkitysten pohtimisessa on Määttäsen mukaan ennemminkin kyse sydämen ”kutomisesta” kuin sen purkamisesta. Kertomalla tarina omista kokemuksista kiedotaan osia yhteen, muodostetaan jäsenneily ja ymmärrettävä kokonaisuus omasta elämästä. Kyse ei ole niinkään hajottamisesta vaan kokoamisesta. Määttäsen toteaa, että kaikkein onnettomimmat kohtalot jäävät pois elämäkertoista. Oma kokemukseni kirjoitusten keräämisestä kirjoituspyynnöllä on sen sijaan ollut myönteinen sen suhteen, miten arkaluontoisista ja kipeistä asioista ihmiset haluavat kirjoit-

taa.⁶³ Kirjoituspyyntöni koski suoraan vallankäytön ja väkivallan kokemuksia, joten kirjoittajien ei tässä mielessä ole ollut tarpeen suodattaa kokemuksistaan järkyttävimpiäkään tapahtumia pois. Määttäsen mukaan jo kirjoittamisen prosessi sinällään on merkityksellinen ”itsen eheyttä luova teko” (mt.). Kirjoittamisen vaikutuksiin voidaan suhtautua kuitenkin kriittisemminkin ja tarkastella sen mahdollisuutta herättää myös negatiivisia tuntemuksia (vrt. Josselson 1996; 2004; Saresma 2004), joilloin seurauksena ei välttämättä ole kokemusta eheytymisestä.

Richard L. Ochberg (1994) sen sijaan katsoo, että ihmiset eivät kerro tarinoita kokemuksistaan vaan pikemminkin toteuttavat tapahtumia tarinoitettussa muodossa. Tarinoiden ja elämän suhde voidaan Ochbergin mukaan nähdä kolmella tavalla: ensimmäiseksi, eleyillä kokemuksilla näyttää olevan samankaltainen rakenne kuin perinteisellä juonirakenteella. Tavallisesti juoni rakennetaan järjestämällä tapahtumat siten, että jännitys kohoaa kohoamistaan, kunnes lopulta päättyy tarinan loppuratkaisuun. Toiseksi, yksilöt näyttävät esittävän näitä juonellisia tapahtumia erilaisille yleisöille. Esittäjän/päähenkilön identiteetti on riippuvainen yleisön vastaanotosta. Tässä mielessä eletty elämä tarinan muodossa on osa yksilön julkista puolta. Kolmanneksi, sen perusteella miten juoni kulkee ja kuinka yleisö reagoi elämän performatioon, kertojan omat idealisoidut käsitykset saavat oikeutuksensa. Myös tässä elämän elämisellä ja kertomisella tai esittämällä on yhteys. Kyse on argumentista, tavasta väittää, että yksi kokemuksen konstruktio pitäisi asettaa toisen edelle ja jokin muu vaihtoehto pitäisi hylätä. (mt.)

Ochbergin (1994) mukaan tarina voi altistua kieltämiselle tai hylkäämiselle kolmella tavalla: ensimmäiseksi itse *juonessa* päähenkilö voi joutua vaaraan hävitä. Toiseksi tarina *performanssina* on riskialtista: yleisö ei välttämättä vakuutu tai tarina ei kiinnosta sitä. Kolmanneksi tarina *argumenttina* voi joutua kohtaamaan korvaavan vaihtoehdon. Kerrottu elämä kohtaa samanlaisia riskejä, sillä esittämämme elämä voi samalla tavalla joutua hylätyksi tai kielletyksi. (mt., 116–117.) Ochbergin näkemyksistä katson merkittäväksi riskien olemassaolon tunnistamisen. Poikkeavana, marginaalina pidetyn kokemuksen esittämisessä – oli sitten kyse puhelinkeskustelusta ystävän kanssa, tutkimuksen kirjoituspyyntöön vastaamisesta tai rikosilmoituksen tekemisestä poliisille – on aina vaara tulla torjutuksi, hylätyksi tai kielletyksi. Tarinan ei uskota olevan totta, ja sen seurauksena tarinankertoja leimautuu valehtelijaksi tai ainakin liioittelijaksi. J. Amos Hatch ja Richard Wisniewski (1995) huomioivat tutkimukseen osallistujien haavoittuvuuden heidän suostuessaan solmimaan suhteen narratiivien tai elämäntarinoiden tutkijan kanssa. Kathleen R. Gilbertin (2002) mukaan tutkimukseen osallistujilla on usein tarve kertoa tarinansa, ja juuri tästä syystä he ovat usein hyvin haavoittuvaisia: tutkimukseen osallistujat voivat kokea tulensa hyväksikäytetyiksi, kun tutkija ikään kuin ottaa tarinat haltuunsa. Erityisesti tämä voi ilmetä tilanteissa, joissa tutkittavat kokevat tutkijan muuttaneen tarinassa jotakin päinvastaiseksi tutkittavan oman ymmärryksen kanssa.

⁶³ Myös vuonna 1994 järjestetyn TANE:n kirjoituskilpailun ”Väkivallasta vapaaksi” osallistumisinto ”yllätti” järjestäjät (vrt. Eskola 1998).

7.3 Tutkijan ja tutkittavien jaettu kertomus

”Pahuus ja vääritys on tuotava esiin, sille on saatava kasvot muuten siihen ei voi tarttua. Toivon, että väitöskirjasi on osa tätä esiintuomista ja sitä voidaan hyödyntää konkreettisella tasolla perheiden parhaaksi. Tulin esiin perheiden, lasten takia.”

Tämä aineistoni kirjoittaja kuvailee paitsi osallistumisensa motiiveja myös odoituksensa siitä, että tutkija myös tuo tärkeät asiat näkyville. Kirjoittaminen on ikään kuin yhteinen projekti: kertoja antaa tarinansa, tutkija luo sille foorumin, asioihin vaikuttavan tilan. Tutkijan ja tutkittavien suhde on ollut erityisesti feminististen metodi- ja metodologiatarkastelujen kohde (ks. Oinas 2004). Aiemmin ratkaisuksi tutkimushaastattelutilanteiden epätasa-arvoiseen valta-asetelmaan ajateltiin feministisen standpoint-näkökulman mukaiset ajatukset naisten itsensä tuottamien kertomusten ja oman elämänsä tulkintojen ensisijaisesta merkityksestä. Syvähaastatteluissa ajateltiin naisten oman äänen, oman tarinan, tulevan kuuluville strukturoituja haastatteluja paremmin. Myöhemmin feministisen syvähaastattelun itsestään selvästä paremmuudesta ja tutkijan ja tutkijan valta-asetelman rikkovasta luonteesta on esitetty myös kriittisiä näkökulmia (Ikonen & Ojala 2005).

Oma aineistoni on tekstiaineisto, mutta tutkittavien omien tulkintojen esille nostaminen on ollut myös omassa työssäni tärkeää.⁶⁴ Samalla on kuitenkin pohdittava, miten tutkimusaihe vaikuttaa tämän oman äänen tulkintaan. Olen tutkimuksessani hyödyntänyt runsaasti tutkimuksia, joissa tutkijan peruslähtökohta on ollut kutakuinkin sama: pyrkimys ymmärtää vaikeiden ja vahingoittavien elämäkokemusten merkityksiä naisten elämälle. Väitöskirjatutkimukset asunnottomista naisista (Granfelt 1998), parisuhdeväkivaltaa kokeneista naisista (Husso 2003) sekä lapsena seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneista naisista ja miehistä (Laitinen 2004) ovat askaroineet mielessäni yhdessä oman tutkimusaiheeni ja -aineistoni kanssa. Pyrkimys ymmärtää, selittää ja jäsentää näiden tutkimusten naisten kokemuksia ja elämää on kaikilla kyseessä olevilla tutkijoilla empaattisen huolen sävyttämä, niin kuin määrittelen myös itse omaa lähestymistapaa aineistooni. Myötätunnon, empatian ja ymmärryksen lisäksi olen kuitenkin pohtinut myös toisenlaisia tunteita, joita tutkijalla voi aineistostaan herätä, sekä myös tieteellisen tiedon tuottamisen kriteereitä, tutkijan moraaliseettisiä positioita ja niiden rajapintoja.

Klaus Mäkelän (2005) sanoin ”tutkijalla on kolme erisuuntaista perusvelvollisuutta, velvollisuus tuottaa luotettavaa tietoa maailmasta, velvollisuus ylläpitää tieteellistä julkisuutta ja velvollisuus kunnioittaa tutkittavien oikeuksia”. Vahingoittavassa suhteessa, vallankäytön ja väkivallan kohteena eläneen ihmisen tarinan tutkiminen ja tulkitseminen on eettisesti haasteellista. Pyrkimys

⁶⁴ Työni esitystapa, jossa aineiston käsittely ja suorat lainaukset sijoittuvat pääasiassa vain kahteen empiiriseen lukuun ja muut kahdeksan lukua sisältävät aineiston ja tutkijan dialogin sijaan enimmäkseen keskustelua muiden tutkimusten kanssa, voi herättää myös toisenlaisia tulkintoja. Tutkimusotteeni kannalta olen pitänyt kuitenkin tärkeänä tuoda kirjoittajien omia käsityksiä esille erityisesti niille varatuissa tutkimuksen osioissa.

välttää väkivallan tekemisestä tutkimukseen osallistuvien tuottamille kertomuksille on pätevä ohjenuora varmasti jokaiselle tutkimukselle. Yhtäältä hienotunteisuus, pyrkimys ymmärtää ja osoittaa myötätuntoa voivat toisinaan saada haastateltavat tai aineistokirjoittajat näyttämään yksinomaan hyviltä, suorastaan epäinhimillisen moraalisilta yksilöiltä. Ymmärtämään pyrkiminen, kutakin ilmiötä laajentamaan ja tarkentamaan pyrkivän kuvan piirtäminen saattaa hyvistä tarkoituseristä huolimatta muuttua juuri yliymmärtämiseksi (ks. Laitinen & Hurtig 2002).

Tarja Pösö (2008) pohtii, miten tutkimuksessa on erityisen vaativaa "antaa ääni" kiistanalaisille perhesuhteille, joista esimerkeiksi hän ottaa lapsiaan laiminlyövästä äidin, puolisoaan pahoinpitelevän miehen tai huoltoriitojen alistamisesta hiljaisiksi tulleet lapset. Vastaavasti Riitta Granfeltin (1998) väitöskirjan haastateltavat olivat kodittomia naisia, joista monet olivat alkoholisteja ja monet myös äitejä, joiden lapset oli huostaanotettu. Lapsena seksuaalisesti hyväksikäytettyjen (Laitinen 2004) ja kodittomien alkoholistaisten tarinoissa on kenties yllättävänkin paljon samaa, mutta tarinoina ne herättävät jopa vastakkaisia reaktioita: ensimmäisiä on helppo ymmärtää, mutta jälkimmäisiä ei aivan samalla tavalla, sillä ensimmäiset eivät itse ole tilaansa "syyllisiä", mutta jälkimmäiset usein sellaisiksi tulkitaan. Sekä Marita Husson (2003) että Auli Ojurin (2004) haastateltavina on ollut naisia, joiden elämäntarina sijoittuu "syyllisten" ja "syyttömien" janalla usein enemmän syyllisten puoleen, vaikka 2000-luvun suomalaisessakin ilmapiirissä naisten syyllistäminen itseensä kohdistuvasta väkivallasta on selvästi vähentynyt. Yksinkertaisella ja yksinkertaistavalla hierarkisoinnilla oman aineistoni kertomukset ovat selvemmin "syyllisten" päässä silloin, kun kyse on aikuisista naisista ja heidän perhesuhteistaan, mutta lapsuuteen sijoittuvat kokemukset luokiteltaisiin todennäköisesti "syyttömien" päähän. Olen kuitenkin pyrkinyt välttämään tällaista väkivallan hierarkisointia ja kahtiajakoa mutta samalla kuitenkin pohtimaan, mitä tällaisen aineiston käyttäminen merkitsee, millaista tietoa siitä syntyy ja millaisin ehdoin. Kun aineistoon, haastateltaviaan tai kirjoittajiaan ajattelee elävinä, todellisina ihmisinä, onko heille myös sallittava piirteitä, joista ei pidä tai jotka jopa hetkellisesti kyseenalaistavat tutkijan oman analyysin ja johtopäätökset (vrt. Gremmen & Davis 1998)?

Naisten kirjoittamat tarinat perhesuhteissaan kokemastaan vallankäytöstä ja väkivallasta ovat tutkimusaineistona yhtäältä tuttu 2000-luvun Suomessa mutta yhä tarpeellinen ja uutta tietoa antava aineistomalli. Omakohtaisten tarinoiden käyttö on toisinaan perusteltu siitä saatavan tiedon autenttisuudella ja aitoudella (ks. Roos 1987, 29), mutta nykyisin haastatteluiden ja kirjoitettujen tekstien ajatellaan olevan enemmänkin kokemusten kerronnallistumista kuin todellisuuden puhtaita toisintoja (ks. Saresma 2007, 17-18; Vilkkö 1997, 51; Virkki 2004, 35). Suomalaisia naisia on pyydetty kirjoittamaan väkivallasta aiempina vuosina muun muassa Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan 1994 järjestämään "Väkivallasta vapaaksi" -kirjoituskilpailuun, johon lähetettiin lähes 400 tekstiä (ks. myös Husso 2003, 26-33). Viime vuosina myös useat pro gradu -tutkielmien ja ammattikorkeakoulujen lopputöiden tekijät ovat etsineet kirjoit-

tettuja kokemuksia aineistoikseen lehti-ilmoituksilla. Vahingoittavista kokemuksista kirjoittamisen voisi siten ajatella olevan jo kulttuurisesti tunnettu ja hyväksyttykin tapa käsitellä ja samalla tuoda esille kokemuksiaan.

Mutta millaista tietoa henkilökohtaiset tarinat tuottavat? Oma näkökulmani on selkeästi sidoksissa aikaan, kertomisen eli kirjoittamisen hetkeen sekä aineistonkirjoittajieni että omalta osaltani. Tässä mielessä naisten kertomuksia ei voida sanoa olevan ”jo tarpeeksi” vetoamalla aiempiin tutkimuksiin ja niissä käsitelyihin tarina-aineistoihin, vaan esimerkiksi 1990-luvun alkupuolella, ajan, jolloin perheväkivalta oli ilmiönä vielä selvästi vaietetumpi, tarinat eivät yksin riitä kertomaan ilmiöstä 2000-luvun Suomessa. Samanlaiset yhteiskunnallisen ajan muutokset voisivat tulla esille esimerkiksi kertomuksissa työttömyydestä, jolloin kertomukset 1990-luvun laman ajalta tai vastaavasti globalisoituvan työelämän nykyhetkessä olisivat ainakin osittain erilaisia (vrt. Böök 2001). Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että aiemmin kerättyjen kirjoitettujen kokemusten tieto olisi ”väärää”, vaan se vaatii vain eräänlaista päivitystä nykyhetken sosiaaliseen todellisuuteen.⁶⁵ Aiemmat tutkimukset ja kertomukset ovat siten vanhentuneen, hylättävän tiedon sijaan välttämätön pohja uusille, muuttuneessa maailmassa kerrotuille tarinoille ja niiden analyysille. Paitsi muutoksia tarinat todistavat myös pysyvyyttä ja muuttumattomuutta. Erityisesti perhesuhteiden kontekstissa se, mitä on ollut aiemmin, selittää usein myös sitä, mitä on nykyhetkessä. Perhesuhteiden väkivalta ja vallankäyttö ovatkin lähes itsestään selvällä tavalla sidoksissa menneisiin perhesuhteiden, väkivallan ja vallan määrittelyihin ja käytäntöihin, kuten tämän tutkimuksen toinen luku *Perhesuhteet ja niiden tutkiminen* toi esille.

Entä miten muissa yhteyksissä (terapiassa, internetin keskustelupalstoilla, yksityisissä keskusteluissa, sosiaalitoimistossa, perheneuvonnassa jne.) tuotetut tarinat eroavat suoraan ja ”vain” tutkimustarkoitukseen kerätyistä – vai eroavatko? Nykyisin suosittu foorumit, kuten internetin keskustelupalstat, ovat voineet jossain määrin tavanomaistaa kokemuksista kertomista. Kirjoitusaineistoja on toisinaan syytetty hyvin kirjoittavien ja siten todennäköisesti myös koulutettujen, omaelämägenren hallitsevien ihmisten tuottamiksi aineistoiksi (ks. Apo 1995, 177–179). Edelleen tutkimusaineiston kirjoittajat voivat pahoitella tutkijalle kirjoitustaitonsa puutteita, kuten kirjoitusvirheitä (esim. Virkki 2004, 29). Akateemisten tutkimusten yleistyminen on voinut merkitä myös niiden arkipäiväistymistä, jolloin yhä useammalla on tietoa siitä, mitä tutkimustarkoitukseen omista kokemuksista kirjoittaminen (tai haastattelun antaminen) tarkoittaa. Tutkijan ei kuitenkaan tule suhtautua niin yliarvioiden kuin aliarvioidenkaan aineistonsa tuottajien ymmärrykseen siitä, mistä tutkimuksessa ja tutkimustarkoitukseen kirjoittamisessa (tai haastattelun antamisessa) on kyse (ks. Josselson 1996).

Gordon Riches ja Pam Dawson (1996) näkevät tutkijan ja tutkittavan suhteen siten, että tutkimuksessa tarinat voidaan ”tekijöittää” tai ”yleisöittää”.

⁶⁵ Väkivaltaan liittyvä sosiokulttuurinen ilmapiiri on luonnollisesti jatkuvassa prosessissa, joten oma kymmenen vuotta vanha aineistoni kertoo siis myös jo osittain menneestä.

Keskittymällä tarinan tekemisen ja vastaanottamisen tarkasteluun voimme pohdita metodologisia kysymyksiä, kuten kenen tarina on kerrottu, kenelle se on kerrottu ja kuinka se on otettu vastaan. Riches ja Dawson pohtivat myös tutkiemiensa lapsensa menettäneiden vanhempien merkityksellisiä yleisöitä, joita olivat muun muassa perheen ja suvun jäsenet. Kuolleen lapsen vanhempien perheenjäsenet saattoivat yhtä hyvin muodostua sympatisoiviksi kuin ei-sympatisoiviksikin yleisöiksi, joko traumaattista kokemusta ymmärtäviksi tai sitä vähätteleviksi vastaanottajiksi. Joidenkin lastensa menettäneiden vanhempien käsitykset itsestään vaihtelivat riippuen juuri siitä, minkälaisen vastaanoton heidän tarinansa oli saanut. Tutkimus itsessään ja siihen osallistuminen voi tarjota mahdollisuuden kerrata kokemuksia ja kysyä myös kysymyksiä suhteessa tutkimukseen, mikä taas voi edesauttaa kokemuksen kontekstualisoimista myöhemminkin. Tutkija ja tutkimus voivat olla vastaanottavainen, ymmärtäväinen yleisö ja tutkimukseen osallistuminen voimaannuttavaa.⁶⁶ Vastaavasti Anni Vilkkonen (1997, 23) kirjoittaa todellisen lukijan vaikeuksista löytää oma lukijapaikkansa. Esimerkkinä Vilkkonen mainitsee omaelämäkertakirjoitusten saatekirjeet, joissa oletus kirjoittajan ja lukijan kohtaamisesta ja kommunikaatiosta on vahva, vaikei kohtaaminen tietenkään ole luonnollinen.

Vuorovaikutusta tutkijan ja tutkittavien välillä ei omassa tutkimuksessani konkreettisesti tapahdu. Todellista kommunikaatiota ja vuoropuhelua tutkimuksessaan on käyttänyt esimerkiksi Päivi Petrelius (2005; Petrelius & Auvinen 2003), joka on kirjoittanut yhteisartikkelin tutkimukseen haastattelemansa sosiälityöntekijän kanssa. Haastateltavansa kommentit Petrelius otti vakavasti ja tarvittaessa myös muunsi tulkintaansa. Petreliuksen tutkimustavassa ”kättely” ja ”sinän” kohtaaminen (Miller 1980, 1988, ks. Vilkkonen 1997, 24, 28, 57–58) ei siten jäänyt kuvittelun tasolle vaan toteutui tosielämässä. Tulkinnat, niin tutkittavien kuin tutkijankin, elävät ajassa ja tilassa. Niin elämä kuin tarinatkaan siitä ole muuttumattomia (Ochberg 1994, 134; vrt. Eräsaari 2004, 77). Haastateltavien ja kirjoittajien tarinat voivat muuttua, mutta välttämättä kyse ei ole siitä, että aikaisempi tarina aina olisi ”väärä” ja uusi ”oikea”. Oman tulkintakehyksen, jälleen kerran niin tutkijan kuin tutkittavienkin, muuttuminen on eräässä mielessä jopa suositeltavaa. Erityisesti kvalitatiivista tutkimusta tekevä viettää usein vuosia aineistonsa ja aihettaan koskevien teorioiden kanssa, joten ensimmäisten tutkimussuunnitelmien ja lopullisen tuotoksen välillä saattaa olla hyvinkin paljon eroa (vrt. Ronkainen 1999, 5). Samalla tavoin omaa elämäänsä tarinoitava tekee aina uusia merkityksenantoja ja tulkintoja hänkin (vrt. Granfelt 1998), ja myös tutkimukseen osallistuminen vaikuttaa tarinaan (Gilbert 2002).

Vilkkonen (1997, 27) kirjoittaa omaelämäkertoja tutkiessaan ”me”-tunteesta, yhteenkuuluvuuden ja samankaltaisuuden kokemuksesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita oman elämän reflektointia suhteessa tutkimusaiheeseen, vaan Vilkkonen valitsee aineistonsa ja henkilökohtaisen elämänsä vastavuuksien ja erojen eksplisiittisen analysoinnin sijaan tilan ja ajan antamisen ko-

⁶⁶ Richesin ja Dawsonin (1996) käsitykset tutkimuksen ”hyväatekevistä vaikutuksista” ovat siten positiivisemmat kuin esimerkiksi Ruthellen Josselsonilla (1996), joka huomioi myös tutkimuksen mahdolliset haittavaikutukset tutkittaville.

konaisuudessaan aineistonsa omaelämäkertureille. Kyse ei kuitenkaan ole varsin suosituksi nousseen refleктоivan tutkimustavan väheksymisestä (mt., 29).⁶⁷ Tutkijan ja aineistokirjoittajan suhteen ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla ”vastavuoroinen” ollakseen kunnioittava.

Konstruktionistinen näkökulma narratiiveihin ottaa huomioon tarinan ja todellisuuden suhteen moniulotteisuuden. Olennaista ei ole se, kuvaako elämästään kertova henkilö asiat väärin vai oikein, vaan painopiste on siinä, miten hän sen tekee tässä ja nyt (ks. Gilbert 2002; Gubrium & Holstein, 1998; Jokinen 2000). Tällä tavoin voin myös vastata mahdolliseen kritiikkiin siitä, että aineistoni koostuu vain ”yhden puolen” näkemyksistä tai että kirjoittajan kuvaamalla – tai ankaramman tulkinnan mukaan kirjoittajieni syyttämällä – henkilöillä voisi itsellään olla aivan toisenlainen tarina kerrottavanaan. Narratiivista lähestymistapaa käytännön auttamistyössä tarkastellut Arja Jokinen (2000) tuo esiin myös uusien, toisenlaisten tarinoiden mahdollisuuden esimerkiksi tilanteessa, jossa sosiaalityön asiakas on jäänyt kiinni tarinaan, joka voi hänen kannaltaan toimia lamaannuttavasti tai jopa tuhoavasti (ks. Heikkinen 2001, 125–126, Polkinghorne 1995, 20). Tarinoiden käyttö terapiassa työvälineenä (ks. Holma 1999; Suoninen 2000) ja tutkimusaineistona ovat kuitenkin kaksi hyvin erityyppistä narratiivisen otteen käyttötapaa, eikä niitä pitäisi esimerkiksi Heikkisen (2001, 126) mukaan tarpeettomasti sekoittaa toisiinsa.

Olennaista on myös pohtia aineistoni kirjoittajien tekstejä ja omaa tutkimuskirjoittamistani suhteessa suomalaisen väkivaltatutkimuksen ja -keskustelun tilaan sekä tarkastella sen erityisyyttä kansainvälisesti vertaillen? Aineistossani on kyse henkilökohtaisista, yksityisistä kokemuksista perheessä, mutta samalla perhe on yhteiskunnallinen instituutio ja myös siitä syystä erityinen väkivallan ja vallankäytön tilana. Tärkeää on siis tarkastella millaisia tarinoita perhesuhteiden väkivallasta ja vallankäytöstä kerrotaan. Mistä kerrotaan, mistä jätetään kertomatta? Ketkä kirjoittavat kokemuksistaan? Miten yksityinen kokemus ja ”julkinen” perhe lomittuvat naisten tarinoissa? Väkivaltatutkimusta leimaavat tietty erityisyys ja eettiset kysymykset (vrt. Pösö 2008). Aineistonani on henkilökohtaisia kokemuksia ja myös käsityksiä ja mielipiteitä perhesuhteista. Mukana tarinoissa on myös muita ihmisiä, heitä, joista kirjoitetaan. Kyseessä on julkiseen tutkimustarkoitukseen lähetetty yksityinen, kipeä kokemus, joten pohdittavaksi tulee, millaisia mahdollisia motiiveja ja odotuksia kirjoittajalla on ollut, voiko tutkija/lukija niitä ymmärtää ja miten nämä odotukset voidaan ottaa huomioon tutkimustekstissä. Kuten edellä olen esittänyt, tutkijana pohdin valintojani ja vastuutani siitä, mitä voi, saa ja pitää sanoa.

⁶⁷ Eräitä lukuisista nykytutkimuksen henkilökohtaista reflektiota käyttävistä tutkijoista ovat yhdysvaltalaiset Carolyn Ellis ja Arthur Bochner. Jopa jonkinlaisena ääriesimerkkinä tämänkaltaisesta tutkimustavasta olivat heidän yhdessä pitämänsä luennot Jyväskylässä Personal Writing -kesäkoulussa 2002. Ensimmäinen luento keskittyi Ellisin artikkeliin, jossa hän kertoo perhesuhteistaan, muun muassa äitinsä sairaudesta. Tätä artikkelia Bochner, hänen aviomiehensä, oli arvioinut artikkelin julkaisseessa tieteellisessä lehdessä. Toinen luento koski Ellisin ja Bochnerin henkilökohtaisia tunteuksia syyskuun 11. päivän tapahtumista vuonna 2001. Eeva Peltonen (2004) analysoi näitä luentoja artikkelissaan *Draamaa ja melodraamaa tiedetekstissä? Suomalaisluentaa ja -sovellusta amerikkalaisesta autoetnografiasta*.

Tarinan kertominen tutkimuksessa on olennaista vähintään kahdessa mielessä: pyydämme tutkittavia kertomaan tarinoita ja itse tutkijoina konstruoimme metakertomuksia selittämään sitä, mitä olemme löytäneet – niin yksittäisiä tarinoita eritteleviä kuin yhdistäviäkin piirteitä (Gilbert 2002). Tutkimuksessaan kodittomien naisten kertomuksista Riitta Granfelt (1998, 15) määrittelee metakertomuksen tutkittavien muisteltujen, tulkittujen ja kerrottujen tarinoiden ja tutkijan tulkitseman ja kirjoittaman tekstin yhdessä konstruoiaksi kokonaisuudeksi.⁶⁸ Granfelt on käyttänyt tutkimuksessaan standpoint-lähtökohtaa pyrkimyksenään kirjoittaa tutkimusta tutkittavien kertomasta todellisuudesta, vaikka tutkijan ei olekaan mahdollista tavoittaa perimmäistä, yksiselitteistä ja ristiriidatonta todellisuuden kuvausta. Leena Eräsaari (2004, 77) kirjoittaa niin sanotusti aidosti kvalitatiivisesta tutkimuksesta, jossa ei vain myönnetä, että haastattelun kuluessa haastateltavien näkemykset voivat muuttua, vaan pidetään sitä suotavana tai jopa välttämättömänä. Haastattelu itse on luova tapahtuma ja ero aiempaan oletukseen siitä, että haastattelussa ihmisiltä voidaan ”kerätä” valmiita ajatuksia, on huomattava. Parhaimmillaan haastattelu on osapuolten yhteinen yritys ja merkityksenannot tapahtuvat yhteistyössä.

Elämäkertatutkija Anni Vilkkö (1997, 23–28) käyttää tutkimustavastaan Norman K. Denzinin (1994, 501, 504) ilmaisu ”postmoderni herkkyyttä”, joka viittaa ajatukseen liikkumisesta mahdollisimman lähellä aineistoa ja toimimisesta luontokokemuksen ohjaamana (ks. myös Granfelt 1998, 23–24). Marja Kaskisaaren (1995) mukaan empaattisessa lukutavassa on kyse tietoisesta, älyllisestä näkökulmasta (vrt. Bruner 1986). Tulkitsemisen tämän määritelmän argumentiksi tämänkaltaista tutkimusotetta kritisoiville ja esimerkiksi perinteistä objektiivisuutta peräänkuuluttaville suuntauksille, joissa empaattisuus ymmärretään tieteellisesti arveluttavaksi, löysäksi ja tunteenomaiseksi tutkimusotteeksi. Älyllisyyden, systemaattisuuden ja tunteiden yhteenkuuluvuutta kuvaa mainiosti Marita Husson (2003, 34) toteamus siitä, miten parhaimmillaan aineistoon eläytyminen kiihottaa ja ravistelee sekä tunteita että älyä, ja miten tämä tekee mahdolliseksi kirjoittaa hieman lähempää ja tarkemmin. Näin mahdollistuu myös miellyttävän, käsitteellisesti haltuunotettavan tai selkeästi luokiteltavan ja rajattavan ulkopuolelle kurottautuminen. Vastaavasti Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma (2004, 17) pohtivat tutkimustekstien luonnehdintoja: teksteissä analysoidaan, raportoidaan, selostetaan, käsitellään ja tarkastellaan mutta vain harvoin *kerrotaan*. Tutkimusteksti voi olla kiinnostava, mutta

⁶⁸ Tutkimukseen kirjoittavien asettaminen kanssakertojiksi yhdessä tutkijan kanssa on ollut yksi perusajatus Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen tutkimushankkeessa ”Elämysten jäljillä”. Tutkimuksen aineistona on ollut kirjoituskilpailuun omalla nimellään kirjoittavien ihmisten tekstejä. Heidät haluttiin nostaa tutkijan rinnalle anonyymien tarinankertojien sijaan. (Eskola 1998, 56, Saresma 2004, 102). Saresma pohtii kuitenkin myös kirjoittajien henkilöllisyyden paljastamista ja traumaattisten kokemusten julkista käsittelemistä, mikä ei ole kenties ole vain tasaveroiseksi tulkitsijaksi nostamista vaan hyvistä pyrkimyksistään huolimatta mahdollisesti myös eettisesti ongelmallista. Tutkijan ja tutkittavan tasaveroisuuden ideaali on siten myös problemaattinen asetelma. (mt.)

harvemmin tutkimustekstiä kuvaillaan hyväksi kertomukseksi. Kertominen on jotakin, jota tehdään tieteellisten areenoiden ulkopuolella.⁶⁹

Tutkimusraportti tarinana on ollut myös oman kirjoittamiseni toive, tarkoitus ja päämäärä. Tieteellisen pätevyuden ja mukaansatempaavan kertomuksen yhdistäminen ei ole yksinkertaista, ja erityisesti opinnäytetyön ollessa kyseessä painotus kallistuu helpommin ensimmäisen kuin jälkimmäisen puolelle. Leena Eräsaaren (2004, 64–65) mukaan tieteellisen tekstin kirjoittaja useimmiten pohtii ja ennakoii enemmänkin kriittisiä lukijoita kuin 'ihanteellista sisäislukijaa', joka suhtautuu myötämielisesti ja myötäeläen, tarvittaessa kriittisesti, mutta aina rakentavassa hengessä kirjoittajan tuotokseen. Eräsaari nostaa esille myös ystävällisen ja samanmielisen sisäislukijan virheellisen tulkinnan 'oikeaksi lukijaksi': sisäislukija on kirjoittajan ja tutkijan luoma ajatus, oikeaan lukijaan ei kirjoittaja voi vaikuttaa. (ks. myös Vilkkonen 1997, 78–79.)

Suhde minun ja aineistoni välillä on myös kausaalisuhte - molempiin suuntiin. Olen tarjonnut kirjoittajilleni tietyn viitekehäksen kirjoituspyynnölläni, ja he antavat minulle omat määritelmänsä, tulkintansa ja arvionsa. Lora Bex Lempert (1996) hahmottaa omassa tutkimuksessaan, miten väkivaltaa kohdanneet naiset kertovat yksityisistä kokemuksistaan sosiaalisessa kontekstissa, joka on julkisten, naiseen kohdistuvan väkivallan määritelmien muovaamaa. Lempertin mukaan nämä määritelmät koskevat ensisijaisesti fyysistä väkivaltaa. Henkinen kärsimys ei ole helposti havaittavissa, joten on vaikeaa luoda kausaalisuhteita miesten henkisen väkivallan ja naisten kärsimyksen välille. (mt.) Todetessani, että lähes kaikki 40 naisten kirjoittamaa tekstiä tuntuvat käsittelevän juuri sitä, mitä olin etukäteen kuvitellutkin, puhun osittain totta, osittain ehkä kuitenkin hiukan kaunistelen. Tutkijana asetin hypoteesin, johon etsin vastausta, mutta kyse ei ole objektiivisesta tai "puhtaasta" kysymyksestä vaan luonnollisesti oman tutkimusnäkökulmani mukaisesta asetelmasta. Oma tarkoitukseni ei ole sattumaa eikä mielivaltaa vaan sitä mistä tutkimuksen tekemisessä on kyse: ilmiön selvittämisestä ja selittämisestä tietyillä valituilla menetelmillä tukeutuen tiettyihin teorioihin.

Monet niistä järkyttävistä tapahtumista, joista kirjoittajat kertoivat, olivat myös jotain, mitä en ollut osannut kuvitella perheissä tapahtuvan. Tämä hämmästykseni oli totta siitä huolimatta, että olin vuosia lukenut lukemattomista väkivallan muodoista mediasta ja tutkimuskirjallisuudesta. Väkivallan ulossulkeeminen, sen näkemättä ja kuulematta jättäminen on luvattoman helppoa ja houkuttelevaa (vrt. Husso 2003, 66–91). Aineistostani tuli kuitenkin vahvistus sille, että perhe on erinomainen paikka käyttää kaikkia mahdollisia väkivallan muotoja - niin raadolliselta kuin se kuulostaakin. Myös Merja Laitinen (2004) toteaa tutkimuksessaan lapsena seksuaalista väkivaltaan kokeneista, ettei ole olemassa mitään sellaista, joka estäisi hyväksikäytön tapahtumisen hyvyyden ytimessä, kodissa. Päinvastoin, koti ja läheissuhteet mahdollistavat seksuaalisen

⁶⁹ Tieteellisen kirjoittamisen konventiota kuitenkin myös kyseenalaistetaan, ja näistä toisin kirjoittavien teksteistä löytyy kattava kokoelman viitteitä juuri Latvalan ym. (2004) toimittamasta teoksesta. Tutkimuksessa viitataan myös useisiin ko. teoksen artikkelien kirjoittajiin.

hyväksikäytön ja antavat usein moninkertaisen suojan tapahtumien ympärille (mt., 17-18), kuten ne myös muiden vahingoittavien suhteiden kohdalla mahdollistavat tapahtumien peittämisen ja piilottamisen.

8 TARINOIDEN TYYPPEJÄ, KERTOMUKSIEN KULKUJA

Lähisuhteissa tapahtuvasta väkivallasta kerrottuja tarinoita ja niiden merkityksiä on eri tutkimuksissa pyritty jäsentämään monin tavoin. Otan esimerkeiksi viisi valitsemaani tutkimusta, joiden pyrkimyksenä on ollut jäsentää väkivaltaa kokeneiden naisten tapoja kuvata suhteessa elämistä ja/tai siitä irtautumista. Floretta Boonzaier (2008), Margareta Hydén (2005), Maria Wilkund ym. (2010), Julia T. Wood (2001) ja Sue Jackson (2001) ovat kaikki analysoineet naisten väkivaltakertomuksia erilaisten tarinakategorioiden avulla.

Yhteistä näille jäsenyksille on suhde aikaan. Väkivallan uhriksi joutuneiden kertomuksista on näiden tutkimusten mukaan jäsenettävissä prosessi, joka etenee väkivallan kokemuksesta ja sen herättämästä epäuskosta, vihan, surun ja pelon tunteista toimintaan ryhtymiseen sekä useimmiten lopulta suhteen ja siten väkivallan päättymiseen. Muista tässä esittelemistäni tutkimuksista poiketen Floretta Boonzaierin (2008) tutkimuksessa tarkasteltiin myös väkivaltaa käyttäneiden miesten kertomuksia. Miesten omissa kertomuksissa kuvataan muun muassa normaalisti ”hyvän” miehen muuttumista ”hirviöksi” ilman, että hänellä itsellään on tähän kontrollia. Monissa, sekä naisten että miesten tarinoissa kuvattiin myös väkivallan molemminpuolisuuutta, kuten naisen provosointia miehen väkivallan syynä. Boonzaier pohtiikin tekijän ja uhrin ristiriitaisia ja monitulkintaisia konstruktioita näissä kertomuksissa. Toisinaan naiset konstruoivat itsensä dominoivan miehen uhriuttamiksi, toisinaan heille on mahdollista tuottaa toimijuutta vallan ja vastarinnan diskurssien kautta. Samalla tavoin myös miehet tunnistavat toisinaan oman kontrollin- ja vallankäyttönsä mutta konstruoivat itsensä myös vallan puuttumisen kautta. (mt.)

Margareta Hydén (2005) on jakanut naisten tarinat kolmeen eri tyyppiin sen perusteella, miten vallan, vastuun ja aktiivisuuden suhteet esiintyvät suhteesta lähtemistä koskevissa haastattelukertomuksissa. Väkivallan uhreina olleiden naisten positiot olivat Hydénin tutkimuksessa haavoittuneen, itsesyytösten ja sillanrakentamisen positioita. *Haavoittuneen positiossa a)* miehellä oli ollut aktiivinen voima naisen elämään aikaisemmin mutta ei aktiivista voimaa naiseen enää nykyhetkessä, *b)* miehellä itsellään oli sekä aiemmin että nykyhetkes-

sä valtaa, c) naisella ei ole ollut aikaisemmin valtaa eikä sitä ole myöskään nykyhetkessä, d) nainen on ollut avoimesti alistuvainen ja passiivinen vastustaja: hän ei kuitenkaan ole enää alistuvainen, vaikkakin suuressa määrin passiivinen vastustaja. *Itsesyytösten positiota* Hydén jäsentää siten, että a) miehellä ei ole ollut aktiivista voimaa naisen elämään aiemmin eikä nykyhetkessä, b) naisen solidaarisuus miestä kohtaan ja heidän yhteinen avioliittoprojektinsa on ollut voimakas aiemmin, mutta ei enää nykyhetkessä, c) naisen valta on ollut epäselvää aiemmin, mutta selkiytynyt ja voimistunut nykyhetkessä ja d) naisella on monimutkainen ja epäselvä suhde alistumiseen ja vastustamiseen. *Sillanrakentamisen* erityispiirteiksi Hydén määrittelee, miten a) miehellä ei ole ollut yksin aktiivista voimaa aiemmin eikä nykyhetkessä, b) naisen solidaarisuus miestä kohtaan ja yhteinen avioliittoprojekti eivät ole olleet voimakkaita aiemmin eivätkä nykyhetkessä, c) naisen valta on ollut rajoittunutta, koska nainen ei ole kyennyt huolehtimaan omista tarpeistaan, d) naisen kyvyt ovat tässä mielessä kohentuneet ja valta lisääntynyt nykyhetkessä ja e) naisen vastustus on ollut epäselvää ja fokusoimatonta aiemmin johtuen kyvyttömyydestä huolehtia omista tarpeistaan, mutta nykyhetkessä kyvykkyys ja keinot vastustaa ovat kehittyneet.

Nämä positiot eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan Hydénin (2005) haastatteluvastaavista lähes kaikki puhuivat haavoittuneen positiosta silloin, kun he olivat äskettäin tulleet turvakotiin eli tapahtuneesta väkivallasta oli vain vähän aikaa. Suurin osa naisista hylkäsi tämän position hieman myöhemmin, jotkut eivät milloinkaan. Samoin, myös miltei kaikki haastatelluista puhuivat itsesyytösten positiosta jossakin vaiheessa kaksivuotista haastatteluprosessia. Vain muutama nainen puhui sillanrakentamisen positiosta, joka olisi tarjonnut heille mahdollisuuden tarkastella eroja nykyhetken ja väkivallan tapahtuma-ajan elämän välillä.⁷⁰ Hydén tavoittaa näillä positioiden määrittelyllä osuvasti erilaisia väkivaltaisen suhteen nyanseja siitä, miten monin tavoin valta voi konkretisoitua suhteessa. Hydén käyttää position käsitettä kuvaamaan sitä asemaa, johon haastateltu nainen kertomuksessaan asettuu.

Vastaavasti Julia T. Wood (2001) tarkastelee väkivaltaisissa parisuhteissa eläneiden naisten tarinoita gender-narratiivin, romanttisen narratiivin, satunarratiivin ja mustan romanssin narratiivien kautta. *Gender-narratiivissa* väkivalta on selvästi sukupuolittunutta: miesten naiseen kohdistama väkivalta ja kontrolli sekä naisten alistuminen nähdään normaalina ja hyväksyttävänä. Woodin haastattelemat naiset kertovat myös suojelleensa väkivaltaisia kumppaneitaan muiden kritiikiltä ja ajatelleensa olevansa vastuussa väkivaltaisen miehen lepyttämisestä sekä pyrkineensä ymmärtämään asioita, jotka ”ajoiivat” miehen väkivaltaan. *Romanttinen narratiivi* esiintyy sekä idealistisessa, satukirjamaisessa että

⁷⁰ Hydén (2005) tarkastelee myös erityisesti vastustamista, resistanssia, ja analysoi pelon toimivan vastustuksen muotona. Naisen pelkääminen voi tarkoittaa Hydénin mukaan sitä, että nainen torjuu miehen väkivaltaa, mutta naisella ei kuitenkaan välttämättä ole mitään suunniteltua strategiaa uudelleen väkivallan kohteeksi joutumisen estämiseksi. Monoliittinen käsitys pelosta, jossa pelko on enemmänkin heikoksi tekevää, toimii Hydénin mukaan ei-valtaistavana, kun taas käsitys pelosta yhtenä vastustuksen muotona voi olla väkivallan uhria valtaistavaa.

sitä synkemmässä, *mustan romanssin* muodossa. *Satunarratiivi* väheksyy suhteen ongelmia, uskoo rakkauden ja hyvän voittavan pahan väkivallan. Naiset kertoivat verranneensa kokemuksiin muihin ja ajatelleensa, että asiat voisivat olla vielä pahemminkin. Väkivalta nähtiin ohimenevänä episodina ja ”kuherruskuukaudet” väkivallan jälkeen valoivat uskoa tilanteen muuttumisesta parempaan suuntaan. Naiset kertoivat myös uskostaan omiin mahdollisuuksiinsa kontrolloida tai lopettaa miehen väkivaltainen käyttäytyminen. Naiset olivat myös ajatelleet, että mies ei ”todellisuudessa” ole väkivaltainen ihminen, vaan väkivalta johtuu ulkopuolisista, ei miehen persoonasta johtuvista asioista. Vastaavasti mustan romanssin narratiivi toi esille käsitykset siitä, että normaaleilla(kin) miehillä on ”huonoja kausia”, eikä väkivalta ole syy lopettaa suhdetta ja hylätä miestä. Miehen väkivallasta kannettiin myös osasyllisyyttä (vrt. Nyqvist 2001, 123). Huonokin parisuhde nähtiin parempana kuin yksin eläminen, ja miesten väkivaltaa pidettiin naisten elämään kuuluvana asiana, jonka kanssa piti vain pyrkiä selviytymään. (mt.)

Tarkastellessaan kahden nuoren tytön kokemuksia sukupuolittuneesta parisuhdeväkivallasta ja sen seurauksista Maria Wiklund, Eva-Britt Malmgren-Olsson, Carita Bengs ja Anna Öhman (2010) ovat jäsentäneet tarinat neljään kategoriaan. *Väkivaltaisen poikaystävänsä kontrollin alla* kuvaa konkreettisia väkivallantekoja, kuten pahoinpidellyksi, raiskatuksi, kontrolloiduksi ja nöyryytetyksi tulemista. Keskeistä ovat olleet myös itsekontrollin menetyksen tunteet sekä tuskan ja kaaoksen aiheuttama eristyminen. Tarinoissa *taistelusta väkivallan loppumiseksi ja suhteen päättymiseksi* kuvataan omien voimavarojen ja toisten avun mobilisoimista tilanteen ratkeamiseksi. Tytöt ovat kuvanneet kuitenkin myös eroon liittyvien tunteiden ristiriitaisuutta. Keskeistä on ollut perheenjäseniltä ja ystäviltä saatu apu tai tällaisen avun puuttuminen. Myös ammattilaisten tuki tai siinä esiintyvät puutteet ovat olleet merkityksellisiä. Väkivallasta seuranneita juridisia prosesseja on kuvattu raskaiksi ja sosiaalisen kunnioituksen (esim. kotipaikkakunnan ihmisten suhtautuminen) kysymyksiä haasteellisiksi. *Jaloilleen pääsyn ja uuden alun* tarinassa toinen tutkimuksen työistä on kuvannut kirjaimellista ja symbolista ylösnousua ja paluuta takaisin todellisuuteen. Uusi alkua on merkinnyt myös konkreettisia muutoksia omissa elämäntavoissa ja kiinnostuksen kohteissa. Ulospääsy väkivallan muodostamasta vankilasta ilmenee kuvauksina vapauden, itsevarmuuden ja helpotuksen tuntemuksista. Kuvaukset *elämästä ja selviytymisestä väkivallan seurausten kanssa* sisältävät kuitenkin myös uuteen elämänvaiheeseen liittyviä ristiriitoja. Uudelleenaloitus on koettu raskaana ja konkreettiset asiat, kuten väkivallan vuoksi kesken jääneen koululuokan käyminen uudelleen stressaavana. Väkivallan seurauksina on esiintynyt myös painajaisia ja takaumia. Esimerkiksi seksuaalisen väkivallan jälkeen oma ruumis on koettu kuin ”rikospaikkana”. Näissä tarinoissa keskeistä ovat vahvuuden ja haavoittuvuuden yhtäaikaisten kokemukset.

Sue Jackson (2001) on analysoinut haastatteluja suhteessa romanttisen narratiivin tarinamalliin sekä tarkastellut, miten romanttisten tarinoiden naisten positio passiivisina, alistuvina ja riippuvaisina subjekteina sekä miesten positio hallitsevina, aktiivisina subjekteina suhteutuu haastateltujen nuorten naisten

omiin romanttisiin (vaikkakin alistaviin ja väkivaltaisiin) tarinoihin. Jackson on jakanut tarinat kolmeen kategoriaan: 1) *kohtaaminen* ("prinssin tapaaminen"), 2) *muutos ja neuvottelu* ("prinssistä sammakoksi") ja 3) *vastarinta* ("irtirepäisy"). Jacksonin haastatteleminen naisten tarinat osoittivat, että elämä ja/tai tarinat toisaalta seuraavat ja hyödyntävät tarjolla olevia tarinamalleja mutta toisaalta pyrkivät sanoutumaan niistä irti ja luomaan vaihtoehtoisia kertomuksia. Poikaystävänsä väkivaltaista käyttäytymistä tämän kovilla kokemuksilla selittävä ja tätä kohtaan sääliä tuntevan tytön tarina voidaan yhtäältä lukea hänen kieltäytymisekseen nähdä poikaystävänsä väkivaltaisena ja samalla itsensä uhrina. Toisaalta toisaalla samassa tarinassa tytön positio voi olla nimenomaisesti uhrin positio: tyttö on ollut alistunut ja pelännyt tulevansa fyysisesti vahingoitetuksi. Tyttö on jäsentänyt kokemuksiaan ajattelemalla olleensa kyseisessä suhteessa "niin nuori" ja pojan käyttäneen häntä hyväksi. Uhritarinassa asiat ovat tapahtuneet hänelle ilman, että hänellä olisi ollut niihin vaikutusmahdollisuuksia. Tämä tarinamalli on myös tunnettu kulttuurinen malli: romanttisessa narratiivissa on "luonnollista", että sankaritar kärsii rakkauden vuoksi. (mt.)

Vaihtoehtona traditionaalille romanttiselle narratiiville voidaan nähdä feministinen tarinamalli, jossa feminiinisyys ei ole sidottu vain tyttöihin ja maskuliinisuus vain poikiin, vaan molemmilla on mahdollisuus toimia molempien mallien mukaisesti. Jacksonin erään haastateltavan tarinassa tytön sijaan poikaystävä konstituoitui tarvitseväksi, emotionaalisesti epävakaksi (hysteriseksi) eli tuli kuvatuksi määreillä, jotka tavanomaisesti liitetään kertomuksissa naishahmoihin ja feminiinisyyteen (vrt. Julkunen 1999: suomalaisen vahvan naisen ideaali). Tämä nuori nainen oli esittänyt tarinassaan itsensä assertiiviseksi ja tietäväksi sankarittareksi (Jackson 2001, 316).

Tätä Sue Jacksonin (2001) modifioimaa feminististä tarinamallia voi toisaalta tarkastella myös kriittisesti. Jacksonin purkamisen kohteena ovat vain feminiininen-nainen ja maskuliininen-mies -asetelmat, ja uudelleenrakennuksen keinona niiden sekoittaminen ristikkäin keskenään mutta eivät kuitenkaan feminiinisen tai maskuliinisen implikaatiot sinänsä. Assertiivinen sankaritar haastaa perinteisen naisen mallin mutta siirtää samalla negatiiviseksi mieltämänsä määreet, kuten tarvitsevuuden, mieheen. Miehestä tulee ikään kuin 'nainen', epäitsenäinen ja emotionaalisesti epävakaa. Naista (vaikka miehen ruumiissa) määritellään edelleen negatiivisesti, miestä (vaikkakin naisen ruumiissa) positiivisesti. Jackson (2001) pohtii tiettyjä ironisia käänteitä, joita nuorten naisten tarinoista on mahdollista lukea. Ensinnäkin, perinteisen romanttisen narratiivin vastaisesti ongelmat yleensä alkavat suhteen jo alettua, toisin kuin traditionaalisisissa tarinoissa vaikeuksista ennen suhteen alkua, niiden voittamisesta ja pääsemisestä vihdoinkin itse suhteeseen sekä elämisestä onnellisena elämän loppuun asti. Nuorten naisten tarinoissa poikaystävät ovat yhtäältä "prinsejä", jotka tuovat ratkaisun ongelmiin, mutta toisaalta tämä "pelastus" kääntyy itse vielä pahemmaksi ongelmaksi eli alistavaksi ja vahingoittavaksi suhteeksi.

TAULUKKO 6 Väkivaltakertomusten kategorioita.

Kategoriat ja tarinoiden positioinnin tapa							Tutkija
Naisiin kohdistuvan väkivallan relationaalinen konstruointi: narratiivit itsestä, toisesta, suhteesta ja väkivallasta	Uhrien ja tekijöiden narratiivinen rakentaminen	Väkivaltaisen suhteen konstruointi: syklisyyden ja kaksoisuusien narratiivit	Itseyden ongelma: vahingon ja häiriön narratiivit	Molempuolisuuden ja vastuun narratiivit	Vallan ja kontrollin narratiivit	Seksuaalisuudesta kertominen	Floretta Boonzaier 2008
Lähtemisen narratiivit	Haa-voittuneen positio	Itse syytösten positio	Sillan rakennuksen positio				Margareta Hydén 2005
Nuorten tyttöjen kokemukset sukupuolittuneesta väkivallasta ja sen seurauksista	Väkivaltaisen poikaystävän kontrollin alla	Taistelu väkivallan loppumiseksi ja suhteen päättymiseksi	Jaloilleen pääsy ja uusi alku	Elämä ja selviytyminen väkivallan seurausten kanssa			Maria Wiklund, Eva-Britt Malmgren-Olsson, Carita Bengs & Ann Öhman 2010
Naisten narratiivit rakkautesta ja väkivallasta	Gender-narratiivi	Satu-narratiivi	Musta romanssi				Julia T. Wood 2001
Nuorten naisten kertomukset väkivallasta heteroseksuaalisissa rakkaussuhteissa	Prinssin tapaminen	Muutos ja neuvottelu: prinssistä konnaksi	Vastarinta: pääsy ulos				Sue Jackson 2001

Hydénin (2005), Wiklundin ym. (2010), Woodin (2001) ja Jacksonin (2001) analyysissä esiintyy selviytymistä kuvaavia tarinatyypppejä. Väkivaltakokemuksista on selvitty ja löydetty jokin ratkaisu toisenlaisen, turvallisemman ja tyydyttävämmän elämän saavuttamiseksi. Ratkaisut eivät kuitenkaan ole pelkästään konventionaalisia irtipääsyä tai lopullista eroa kuvaavia kertomuksia. Kuten tutkimukseni alkupuolella esitin, pyrin jäsentämään sitä miten, vallankäytön ja väkivallan kokemuksista selviytymistä mutta myös tapoja selviytyä niiden keskellä tai niiden ”kanssa”. Olen jakanut oman aineistoni tarinat kolmeen tyyppiin: pysähtymisen ja paikalleenjäämisen tarinoihin, irtautumisen ja irtisanoutumisen tarinoihin sekä rajojen uudelleenmäärittelyn tarinoihin. Tässä tarinatyyppien osiossa aineistolainaukset ovat pitkiä, ja niiden välillä esitän tulkintani kunkin tarinatyyppin ”rajojen” sisällä. Lopuksi pohdin erillisessä luvussa tarinatyyppien käyttämisen etuja ja riskejä tutkimusaiheeni ja -näkökulmani kannalta.

8.1 Pysähtymisiä ja paikalleenjäämisiä

Pysähtymisen ja paikalleenjäämisen tarinoiksi olen määritellyt kuvauksia suhteissa pysymisestä, niissä viipymisistä ja niihin jäämisistä. Tämän tarinatyyppin erityispiirteenä on siten selkeiden irtiottojen tai konkreettisen lähtemisen kuvauksen puuttuminen. Tämän tyyppin tarinat voivat pitää sisällään myös ratkaisun tai ulospääsyn pohdintaa mutta siten, että niihin ei nähdä olevan mahdollisuutta. ”Lievimmillään” tarinoista voi tulkita liikkeen hidastumista, muutosmahdollisuuksien vähittäistä ehtymistä. Pysähtyminen ja paikalleenjäminen voivat olla myös ylivoimaisia tunteita loukkuun jäämisestä tai verkon kiristymisestä ympärille. Staattisuus on usein lamaanuttavaa, elämistä päivä kerrallaan jaksamatta uskoa todelliseen muutokseen mutta toisinaan kuitenkin pienistä valonpilkahduksista toivoa hakien.

”Jos olet jaksanut lukea sepustustani. Minun elämäni on menetetty – mutta toivon, että tutkimuksesi tuloksena nykynuoret joiden elämä on edessä saisivat tietoa. Etteivät salaisi oman pesän likaamisen nimissä hirveitä asioita joita varmasti tulee monen osaksi. Minutkin ”terapoiitiin” – se [väkivalta] on tuotava julki muuten se ei lopu! Vuosi sitten toin sen julki ja niin hirvittävä helvetti jatkuu – koska nyt tein sen viimeisen hirvittävyuden tuomalla asian julki. Viha ja inho on noussut ja laskenut. Viimeiset koetukset olen itkien ja huutaen hätääni – löytämässä totuutta – että minäkin saan olla ihminen tällaisena kuin olen. Vielä on pitkä matka. Yhä elän tässä avioliitossa palvelen rakastan – joskin kaikki ihmiseksi palaamisen tunnot palaavat pikkuhiljaa – Sallin sen nyt itselleni lintujen laulaessa vihreyden voittaessa – kukkien avautuessa uuteen kesään. Ehkä tällainenkin epäonnistunut – saa iloita luonnon ihanuudesta.”

Pysähtymisen ja paikalleen jäämisen kertomuksissa vallankäytön ja väkivallan kokemukset lukitsevat paikalleen. Tämä kerrottu suhde jatkuu kaikesta huolimatta, vaikka sitä ei aktiivisesti haluta jatkaa. Suhteen jatkuminen on enemmänkin olosuhteiden, tilanteen ja voimattomuuden tulos kuin selkeä päätös. Kuvaus ”yhä elän tässä avioliitossa – palvelen rakastan” kuvaa myönteisten

tunteiden kietoutumista epätasavertaiseen asetelmaan puolisoiden välillä. Toisinaan kirjoittajat kuitenkin refleктоivat myös vaihtoehtoja ja esimerkiksi toteavat eksplisiittisesti, etteivät halua erota.

”Olemme muuttaneet usein ja joka talosta on löytynyt joku mies jota hän epäilee. Aina kun hän tulee humalassa kotiin niin se haukkuminen alkaa ja on hän myös lyönyt minua jopa silmän mustaksi. Olen joutunut lähtemään monta kertaa yöllä karkuun, kun hän on käynyt käsiksi. Hän on erittäin hyvä ja kiltti kaikille myös minulle (selvänä). [...] Kaikki kotiasiatkin on tehty hänen tahtonsa mukaan. En tiedä raha enkä muistakaan niin sanotuista yhteisistä asioista mitään, hän sanoo etten ymmärrä niitä. Tunnen olevani pelkkä kotiapulainen. Kaikki tämä on kai siitä kiinni että olen alistunut hänen tahtoonsa kaikessa. En halua erota, sillä rakastan häntä. Häpeän hänen puolestaan yöllisiä riitojamme enkä liiku paljon yksin missään. [...] Nyt odotan parempaa vanhuutta, sillä mieheni sai infarktin ja on käynyt läpi kovia. Jospa vielä koittaa parempi aika, alkoholi on kielletty kokonaan.”

”Hän on kaikki nämä vuodet mua hakannut, repinyt vaatteet päältä. Potkinut, etten ole pystynyt istumaan moneen viikkoon. Silmät on ollut mustana kymmeniä kertoja. Olen vain yrittänyt peitellä enkä uskaltanut puhua kenellekään. Koska pelkään häntä eikä ollut paikkaa mihin mennä eikä voinut ajatellakaan ilmoittaa poliisille tai mennä lääkäriin! Lapsemme syntyi. Elämä jatkui samaa rataa. Aina oli toinen nainen hänelle ja minä sain selkääni. [...] Kävin avioeroseminaarin ja hain eroa, mutta en uskaltanut lopullista eroa hakea mieheni uhkailujen ja pahoinpitelyjen takia. Nyt olen uskaltanut käydä lääkärissä ja saanut kaksi todistusta mieheni hakkaamisista. Lääkäri kehoitti heti ilmoittaa poliisille. En ole uskaltanut, koska pelkään miestäni. Henki on vielä arvokkaampi, kuin tämä helvetti!”

Nämä kaksi kuvausta tuovat väkivallan aiheuttamista tunteista esille häpeän ja pelon. Häpeä estää ja rajoittaa elämää: konkreettinen pelko hengenmenetyksestä estää hakemasta apua. Suhteeseen jääminen nähdään sittenkin parempana tai kenties pikemminkin ainoana vaihtoehtona. Jälkimmäisen tarinan nainen on yrittänyt katkaista suhteen käymällä avioeroseminaarin ja hakemalla itse avioeroa, mutta lopullisen eron on estänyt pelko. Elämä, vaikka väkivallan sävyttämäkin, on arvokkaampi kuin kuolema.

Pysähtymisen ja paikalleen jäämisen kuvauksia on aineistoanalyysini mukaan on rajojen uudelleenmäärittelyn ja irtautumisen kuvauksia enemmän. Myös ne tarinat, jotka olen luokitellut näihin tarinatyyppeihin kuuluviksi, sisältävät kaikki kuvauksia paikalleen jäämisestä, suhteessa pysymisestä ja siitä irtautumisen vaikeudesta. Tässä kulminoituukin erilaisten väkivallan muotojen vaikutusten ydin: kyse ei ole yksinkertaisesta, helposti ymmärrettävästä tai nopeasti katkaistavissa olevasta tilanteesta.

”Tämä on totta. Mieheni käyttää henkistä väkivaltaa minua kohtaan aina alkoholin alaisena, siis omaa vaimoa kohtaan. Kirjoitan tässä teille hänen puhuttelusanoja ja onko nämä henkistä väkivaltaa. Aina joka viikko juo aika humalaa yksin pari tai kolme päivää vain viikosta selvinpäin. Hän aloittaa aina näillä sanoilla! (tämä ei pidä paikkaansa). Meidän perheessä on ilmiantaja ja saatanan ketku kusipää oma vaimo liivisko. Saatanan ketku. Hokee minulle mie en ala elättämään kun rahat loppuu. Saatanan kusipää kusipää hommaa rahaa rahaa helvetin ketku saatanan ketale. Painuisit muualla saatanan helvetin ketale, ketku. Eksie kusipää tajua vanha ämmän luuska saatana luuska perkele kusipää mulla ei oo omaa isä. Sulla on painu sen tykö senkin kusipää kaikki nauraa sinua kusipäätä. Saatanan perkeleen ketkua vanha ämmä tyhmä tyhmä kusipäätä saatanan perkeleen ketkua vanha ämmä tyhmä tyhmä kusipää tätä hän hokee monta kertaa humalassa ollessa. Hyi helvetin liivisko vanha vitun ämmä mie en sinu halua hokeeta näitä sanoja moneen kertaan humalassa ollessa.

Huuto jatkuu aamu yöhön asti, illalla alkaa kello 5 ja [yöllä] 4 loppuu. Humalassa ollessa aivan mahdoton. Mitä neuvoksi. En tahdo jaksaa enää. Olemme naimisissa yli 30 vuotta lapsia on 3. Ovat omissa perheissä. Olemme mieheni kanssa kahden. Selvinpäin ei koskaan pitää näin pahaa aivan kuin eri ihminen. Yksi minulle läheinen ihminen tietää mikä mies minu mieheni on alkoholin alaisena. Hän kauhistui.”

Tämän tarinan tiivis kuvaus keskittyy nimittelysanoihin, joita humalainen mies kohdistaa vaimolleen. Arvostelu ja mitätöinti ilmenevät solvauksina, jotka liittyvät paitsi kertojan persoonaan myös raha-asioihin sekä miehen ja vaimon omiin perhetaustoihin. Avioliitto on kestänyt yli 30 vuotta, mutta tilanteesta ei kuitenkaan tiedä kuin yksi naiselle läheinen ihminen. Nainen kertoo miehen olevan humalassa useana päivänä viikossa. Kertoja ei tiedä tilanteeseen ratkaisua, ja vuosikymmenten ahdistus ja väsymys painavat. Kertoja ei pohdi suhteessa pysymisensä syitä, mutta miehen käytöksen syyksi hän näkee alkoholin käytön, sillä selvinä päivinä mies on normaalisti käyttäytyvä.

”Muutamana ajan kuluttua muutostani alkoi anopin moitteet. Jos juoksin mäen alas navetalle, sain kuulla; yksi juoksee aina kuin hullu. Anoppi alussa kysyi mieltäni, mitä pidän, jos vanhempi neuvoo nuorempaa. Vastasin, että niinhän minäkin olen oppinut kaiken vanhemmiltani. Ajan oloon huomasi, ettei ollut mitään uutta opittavaa, jota en olisi jo osannut. Sen sijaan olikin muutamia asioita joita ei anoppi hallinnut. Esim. kudoin jo kotonani ollessa kuviollisia kankaita, aivan alusta kankaan luomista myöten. Samaten olin tehnyt pipareita ja kuivia kakkuja, sekä täytekakkuja. Se oli anoppilassa uutta. Mutta vähitellen anoppi vihjaili toisten aikana sellaista, aivan kuin en olisi osannut mitään tehdä oikein. Vaikka kuinka yritin, niin töitä lisääntyi yhä enemmän osalleni. Ja myös moitteet lisääntyivät. Jos tuli vieraita en saanut tehdä mitään ja anoppi kertoi yksin tekevänsä kaikki työt. Eikä kukaan perheestä sanonut mitään. Olin aina hiljaa, vaikka moitittiin. En ollut tottunut sanomaan vanhemmille ihmisille vastaan.”

Tämän tarinan pysäyttäviä ja paikalleen jähmettäviä tekijöitä ovat erityisesti perinteet, tavat ja kasvatuksessa saadut mallit: vanhempia ihmisiä tulee kunnioittaa, eikä vastaansanomien ole soveliaista. Kontrollointi ilmenee varsin konkreettisina kotitöiden ja tehtävien rajoittamisena tai yksisuuntaisena määrittelyinä. Miniäksi maataloon muuttanut nainen on aikuinen mutta pitää sopimattomana oman vastakkaisen näkemyksen esittämistä vanhemmille, ja perinteisessä hierarkiassa ylemmille, kuten anopille. Miniä vaikenee, vaikka kokee olevansa oikeassa, hallitsevansa käytännön töitä jopa anoppia paremmin ja uudenaikaisemmin. Vastaansanomien sijaan nainen yrittää tehdä talon töitä yhä paremmin, mutta seurauksena ovat vain sekä töiden määrän että arvostelun ja mitätöinnin lisääntyminen. Irtioton estävät käsitykset siitä, miten tulee käyttäytyä oikein ja millaisessa arvojärjestyksessä ihmiset (perheessä ja suvussa) ylipäättään ovat.

”Jatkan tässä nyt 40-vuotisesta sodasta. [...] Minä olin halunnut joskus tanssimaan, mutta siihen ilmestyi kaikenlaisia verukkeita. Sitten selvisi ettei se tunnu oman kansa miltään tanssia. Minua ihmetyttää kuinka voi olla hyvässä seksuaalisessa suhteessa, kun vanhuudessa on jo murjotuskin jäänyt vähäiseksi. Ollaanko me mies ja nainen niin erilaisia, koska olen eri mieltä siitä jos se kelpaa sänkyyn niin se kelpaa muuallekin, mutta siinä on iso juttu, että se kelpaa sänkyyn. Nyt kun miehellä ei seksi käy eikä viinaakaan voi juoda, haluaisin halaa vielä mutta ei käy ollaan muka lapsia ja lapsenlapsia varten vanhoja. Olen yrittänyt olla sekaantumasta hänen töihinsä mutta aina saan kuulla että minä määrään. Minut on kuulemma otettu, kun suku

tykkäsi ja talo tarvitsi emäntää. Minulle ei talo merkinnyt naimisiin mentäessä (paskan vertaa). Tietysti se on työpaikka ja koti olen siltä kantilta ottannu. [...] Vieläkään en tiedä minkälainen minun olisi pitänyt olla. Kyllä minä meinasin ottaa pitkät mutta oli kotikylä ja molempien vanhemmat asu täällä.”

Myös tässä kuvauksessa eräällä tavalla suhteen ”ulkopuoliset” asiat tekevät lähtemisen ja muun muutoksen mahdottomiksi. Vuosikymmeniä jatkunutta ahdistavaa suhdetta ei ole voinut päättää muun muassa siitä syystä, että asuminen kotikylässä, on myös kertojalle itselleen tärkeää. Toisaalta myös sosiaalinen paine, molempien puolisoitten vanhempien asuminen samassa kylässä on estänyt eroamista. Kertojan suhde tilanteeseen on jopa lakoninen, hyvin konkreettinen: maatila on työpaikka ja koti, eikä sieltä voi lähteä. Suhde kuitenkin vahingoittaa, nainen pohtii kelpaamattomuuttaan, kosketuksen ja hyväksynnän puuttumista. Nainen pohtii, miten olisi voinut olla toisenlainen ja myös sitä, ettei oma toiminta ole pyrkimyksistä huolimatta edesauttanut suhteen parantumista. 40-vuotinen sota jatkuu ratkaisemattomana.

”Eläkepäivinä tuli työt entistä vaikeammiksi. Niin tavattoman paljon pelkää aina kaiken tekoa sekä menoa. Eräät kerrat olen pohtinut mielessäni yötä päivää, miten osaisin puhua niin ettei toinen hermostu, kun on jokin meno esillä kyllähän minä niin sisäisestikin kulunut ihminen olen, ettei tahdo unikaan enää tulla. Ilmeisesti olen kuitenkin jaksanut, sen siunauksellisen voiman olen vanhemmiltani saanut. Aina pelossa, ja jännityksessä oleminen kyllä rassaa. Itsekin ihmettelen miten olen vielä pysynyt moneen tehtävään, nuorempia paremmin [...] Monesti olen saanut henkeni edestä taistella. Ja metsässä yönkin viettää. Aivan vain on ihmiselämässä hyvääkkin, kun vain tahtoo sen nähdä. Suuren palkan olen saanut omilta lapsiltani, etenkin vanhimmalta. Aurinko paistaa pilvenkin takaa.”

Tämän tarinan yli nelikymmenvuotinen liitto jatkuu edelleen. Paikallaan pitäväksi voimaksi voi hieman paradoksaalisesti tulkita kertojan elämänuskon, toivon paremmasta ja luottamuksen selviämisestä. Suhteessa mieheen on ollut sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa, mutta omilta lapsilta saatu tuki on auttanut kestäämään. Myös tämä nainen reflektoi voimakkaasti omaa toimintaansa: sitä miten olisi itse voinut toimia niin, että mies ei hermostuisi. Suhde on vahingoittanut monin tavoin, sillä ahdistus, pelot ja unen puute ovat arkipäivää. Omat lapset ja myös oman lapsuudenkodin henki ovat kuitenkin pitäneet pysytyssä – mutta myös samalla voimakkaasti kiinni vahingoittavassa suhteessa. Väkivaltaisen suhteen rinnalla eleyt muut lämpimät suhteet ovat siten voimavara, vaikkakin ambivalentisti myös keino jaksaa väkivaltaisessa suhteessa.

”Tätä anopin nimittelyä jatkui ainakin kaksi kertaa viikossa, pelkkää huoraa, prostituoitua, ilmestyskirjan porttoo, lumppua ja lutkaa, enkä minä saanut sanottua vastaan. Mieheni kanssa ostimme talon niin anoppi sanoi, että minä olin tienannut ne rahat huoraamalla. Anoppi sanoi, että minä en ole kelvollinen solmiin hänen kengännaulojaankaan, ja kaikki saastuu minkä minä kosken sormellanikaan. Meille syntyi lapsi, kun hän oli aivan vauva anoppi tulee tämän [miehen sisaren] kanssa meille, niin he ottavat syliinsä nämä lapset ja katselevat niitä, nauravat pahaa naurua ja sanovat että kyllä jo näöstä näkee ettei mieheni ole niiden isä, nimeävät kaksi miestä kenen tekemiä ne on. Yrittävät ärsyttää minua sanomaan vastaan, mutta minä en puhu mitään, jolloin he sanoo että kyllä me tiedetään missä ne on tehtykin, mutta eivät sitä onko edestä vai takaa. Kun minä en sanonut mitään he suuttuivat ja lähtivät pois, ja huusivat mennessään huoraa ja prostituoitua. [...] Sitten pappa kuoli, niin anoppi sanoi heti hautajaisten jälkeen että minä kävin kauppaamassa itseäni papalle

rahasta, mutta ei pappa mene prostituoidulle kun ei hän ole ennenkään ollut. Sitten anoppi rupesi hokeen, että kaikki meitin omaisuus menee muille, kun meidät lapset otetaan huostaan ja viedään hoitokoteihin, minut viedään hullujen huoneelle eikä meidän omaisuus oikein riitäkään, mutta tienaa lisää huoraamalla ennen kuin viedään sinne h.huoneelle. Näitä olisi paljon lisää, 30 vuoteen mahtuu paljon, tämä jatkuu yhä, vaikka hän [anoppi] on jo 90 v. Minä laitan hänelle nykyään ruuan joka päivä (siis joka päivä). En ole nähnyt häntä melkein vuoteen vaikka hän asuu aika lähellä, mieheni vie ruuan hänelle. [...] Anoppi on yksinäinen, ketään hänellä ei käy kylässä. Näitä juttuja olisi paljon lisää, mutta tässä osa. Miehestäni en tiedä mitä hän näistä tietää, ei ole keskusteltu.”

Tarinassa vallankäyttäjät ovat olleet useita vuosikymmeniä kirjoittajan anoppi ja miehen sisar. Arvostelu ja mitätöinti, kontrollointi ja uhkailu kiinnittyvät tiiviisti toisiinsa ja vaikuttavat voimakkaasti. Suhteiden liikkumattomuutta kuvaa erityisesti se, että edelleen varsin ikääntynyt anoppi käyttää valtaa miniäänsä. Emotionaalisen hyväksikäytön seurauksena on mahdollista lukea edelleen kertojan vastuuntunto ja konkreettinen avunanto anopilleen. Kirjoittaja viittaa myös siihen, miten henkisen väkivallan määrä on ollut runsas ja miten tässä tulee kuvatuksi vain osa kokemuksista. Lisäksi pysähtyminen tulee esille erityisesti maininnassa siitä, miten kirjoittaja ei ole koskaan puhunut kokemuksistaan miehelleen. Pysähtymisen ”syyksi” voi lukea myös hieman yllättävänkin empatian: kirjoittaja mainitsee anopin olevan yksinäinen ja sen, kuinka kirjoittaja yhä edelleen valmistaa tälle ruuan joka päivä. Vakavat, erityisesti kirjoittajan seksuaalisuuteen ja lapsiin kohdistuneet loukkaukset vuosikymmenten ajan antavat kaikesta huolimatta tilaa myös toisenlaisille tunteille, vastuulle ja velvollisuuksien täyttämiseksi mutta mahdollisesti myös myötätunnolle. Ajan kuluminen, vallankäyttäjän vanheneminen ja yksinäisyys ovat kenties vaikuttaneet siihen, että miniä yhä huolehtii anoppinsa ruokataloudesta. Toisaalta, maininta siitä, että mies ei tiedä tapahtuneista loukkauksista mitään, voi viitata irtioton mahdollisuuksien rajallisuuteen. Kieltäytyminen vanhuksesta huolehtimisesta vaatisi selityksiä. Sen sijaan suhteen pitäminen paikallaan, ja erityisesti sen laadun pitäminen salassa, on yksinkertaisinta, vaikkakin ahdistavaa.

”Olen maatilalan emäntä. Asuimme [ensin] samassa talossa, miniäni oli töissä, minä hoidin maatilalan työt. [Vuosien kuluttua] muutin pihapiirissä olevaan asuntooni. Emme ole koskaan riidelleet, enkä ole sanonut hänelle koskaan mitään loukkaavaa, päinvastoin olen aina ottanut hänet huomioon (syntymä- ja nimipäivät ynnä muuta sellaista). Hän on hyvin omiin oloihinsa vetäytyvä ja käyttäytyy joskus hyvin yllättävästi, joten olen omasta puolestani aivan kuin ”kesytellen” kehoitellut osallistumaan ja tutustumaan kyläläisiin. Hän ei halua itse eikä antanut lastenkaan osallistumaan kodin ulkopuolella. Hänen omaisensa eivät käy täällä. Tässä sitten varsinainen ONGELMA; hän nauttii (LUULTAVASTI) minulle tekemistään ilkeyksistä, hän on kertonut pojalleni omasta mielestään tärkeitä asioita kuten olen laiska, epäsiisti, epärehellinen yms. Nämä jutut olen jättänyt omaan arvoonsa. Olen tehnyt sen virheen etten ole hänen ”TEMPUISTAAN” edes kertonut perheelleen eikä muillekaan. Nyt hänen ilkeytensä ovat tulleet niin vuosien kuluttua vaikeammiksi kestää ja on yllättävää niistä vanhoista asioista muille kertoakaan. Ihmetellään, onko tuo totta, enkä ole vielääkään niistä kaikkea kertonut, osaksi siitä syystä että poikani täytyy tulla hänen kanssaan toimeen, nyt olen hänelle kertonut tästä puhelinterrorismistaan ja olen iloinen että soitot ovat loppuneet melkein kokonaan. En ole tavannut miniäni muutama vuoteen eikä hän liiku pihamaallakaan, ainoastaan kun minä olen kaupassa tai muilla asioilla, silloin hän repii, sokkeja ja ottaa tavaroita. [...] MINÄ OLEN van ”ymmällä” tämän luonteenpiirteen kanssa? Eräs tuttavani sanoi joutuneensa tällaisen asian kanssa tekemisiin ja hänen määritelmänsä oli ”kotipaholainen”. Minä en

ymmärrä hänen käyttäytymistään minua kohtaan, siihen ei ole mitään aihetta. Ja luulen että se kohdistuu vain minuun. Ei hän vaikuta ensinkään masentuneelta, käyttäytyy hyvin ylimielisesti, kertoi eräs tuttava. EN TIEDÄ saako tällaisesta sepustuksesta mitään selvää kuvaa asiasta. Minulle itselleni tämä tapaus on käsittämätön, eikä jo vuosia jatkuneen tapauksen selvittelyyn riitä lyhyt kirje.”

Suhteen paikallaanpitävä voima on tässä tarinassa hyvin konkreettinen: anoppi ja miniä asuvat samassa pihapiirissä. Kirjoittaja kuvaa erityisesti tilanteen aiheuttamaa hämmennystä, kokemusten käsittämättömyyttä ja sitä, miten vaikealta ratkaisun löytyminen vaikuttaa. Kirjoittaja on pitänyt aluksi vuosia jatkuneet kokemukset omana tietonaan mutta on nyt myöhemmin kertonut niistä paitsi pojalleen myös perheen ulkopuolisille. Suhteen sisältö on edelleen vahingoittava, vaikka toisaalta anoppi ja miniä eivät ole tavanneet toisiaan useaan vuoteen huolimatta asumisesta samassa pihapiirissä. Lähisukulaisuus, anoppi-miniä-suhde ja asumisjärjestelyt voivat selittää sitä, että radikaalimpien ratkaisujen etsimiselle on vain vähän vaihtoehtoja. Toisaalta tarinasta voi lukea myös muutospyrkimyksiä siinä, että kirjoittaja on lopulta kyennyt kertomaan kokemuksistaan muille. Omasta vahingoittumisesta kertominen on usein ensimmäinen askel ulospäin.

”Henkinen perheväkivalta on ollut seuralaiseni koko elämäni ajan ja uskon, että ainoastaan kuolema (omani) tulee vapauttamaan minut tästä taakasta. Olen kotoisin maalta. Perheeseeni kuului isä, äiti, veljeni ja minä. Ulospäin olimme varmaan silloin 60-70-luvulla aivan tavallinen maanviljelijäperhe. Äitini on ollut koko elämänsä hiljainen ja ahkera. Isääni pidettiin hauskana seuramiehenä varsinkin naisten keskuudessa vaikkakin hän ulkoiselta olemukseltaan ei ollut mitenkään erikoinen. Lapsuudessa ja nuoruudessa vaistosin silti, että meidän ja muun maailman välissä on jokin näkymätön muuri. Uskon myös, että sukulaiset ja naapurimme tiesivät millaista meidän elämämme todella oli, vaikka kaikki vaikenivatkin asiat kuoliaaksi ja isäni sisar jopa osallistui äitini ja minun kiusaamiseen ja haukkumiseen. Minun on pakko kuvata asioita rajallisesti vain muutamin esimerkein. Minä ja veljeni emme koskaan ole olleet lapsia. Meidän perheemme vauva ja lapsikeisari on ollut, on ja tulee aina olemaan isä. Vaikka hän tänä päivänä on yli 70-vuotias hän yhä edelleen vetelee meitä naruistaan kuin sätkynukkeja, minua tosin enää vain äitini välityksellä, sillä en ole puhunut isälleni mitään kahteenkymmeneen viime vuoteen (olen lähes sen ajan asunut muualla). Siitä huolimatta tunnen yhä edelleen tanssivani hänen kiskoossaan naruista: kaikki se mitä hän tekee äidilleni koskee minuun. [...] Jos aloin rähistä, isä saattoi suuttua ja ryhtyä mykkäkouluun ja siitä taas seurasi vaikeuksia äidille. Koska äidistä ei ollut puolustajaksi, katsoin parhaimmaksi pysytellä näkymättömissä kun meille tuli vieraita. [...] Ulospäin yritän esittää reipasta ja elämäniloista ihmistä, jolla on aina aikaa ja keinoja lohduttaa lähimmäisiäni mitä ihmeellisimmissä ongelmissa vaikka sisimmässäni on koko ajan hyvin paha olo. En ole kertonut muutamaa lähintä ystävää lukuunottamatta elämästäni, koska minulla on tunne, etten edes itsekään uskoisi, jos joku minulle moisesta asiasta kertoisi. Isäni on edelleen kotikylälämme ”hyvän” ihmisen maineessa, joten yritän puhua hänestä julkisesti hyvää. Tiedän, etten enää ole se pikkutyttö, joka pesi kyynelillä lattiaa kiroavan isänsä edessä ja teoriassa voisin mennä milloin vain huutamaan isälleni takaisin kaikki ne saatanat ja perkeleet. Minusta ei kuitenkaan siihen ole, alitajuisesti minua estää edelleen äiti, joka pelkää omasta puolestaan ja toisaalta tuntuu ettei sillä enää ole mitään väliä: en voi saada takaisin lapsuutta ja nuoruutta. En voi saada takaisin sitä elämää, joka otettiin minulta pois ennen syntymääni.”

Tämä tarina kuvaa niin pysähtymisen, uudelleenmäärittelyn kuin irtautumisenkin kokemuksia. Paikalleenjäämisen tunteita kuvaavat erityisesti ajatukset siitä, että kokemuksista ulospääsyä ei ole ja vain oma kuolema voi ne päättää.

Kertoja kokee, että elämä on otettu pois ennen kuin se on alkanutkaan. Paikalleen pysäyttäviä voimia ovat myös kokemusten käsittämättömyys, se, että ylipäätään kertominen niistä tuntuu vaikealta ja että kertoja itsekin epäilisi, jos joku toinen kuvaisi hänelle tämänkaltaisia kokemuksia. Uudelleenmäärittelyksi tai irtiotoiksi tässä tarinassa voi sen sijaan tulkita konkreettisesta kanssakäymisestä kieltäytymisen. Kertoja asuu toisella paikkakunnalla eikä ole ollut isäänsä yhteydessä yli kahteenkymmeneen vuoteen. Fyysinen etäisyys ei ole kuitenkaan auttanut kokemusten hälventäjänä, vaan kertoja kuvaa olevansa edelleen niiden vanki. Sosiaalinen ympäristö, isän hyvä maine paikkakunnalla ja pelko isän kanssa edelleen elävän äidin puolesta estävät tytärtä tuomasta kokemuksestaan julkisiksi, joten kulissit pysyvät yhä pystyssä. Lojaalius, vastuu ja velvollisuudentunteet ovat keskeisessä osassa. Kokemuksia ei myöskään voi muuttaa toiseksi, joten radikaalimpi irtiotto tuntuu kertojasta turhalta. Vaikka fyysinen irtiotto on tapahtunut jo vuosikymmeniä sitten, ei vahingoittavan suhteen vaikutus ole juurikaan heikentynyt.

”Saisinko muistella kokemaansa? Näin jälkeenkin päin sen tuntee yhä sydänalakipuna. Korvissa kaikuu: ”Ei näitä seiniä edemmäs”. Siinä kohtasi vahva pohjalainen anoppi. Nuori, köyhä, muualta tullut minia. Olin kyllä käynyt vähän koulua kansanopiston sekä emäntäkoulun. Vaan en osannut edes puhua. Heti karsittiin oma puhe-tapa pois. Teitittely tilalle. Lakanoitakaan en osannut vetää, vaan ne riuhtaistiin käsistä pois. ”Meillä teherähän just niinku minä haluan”. Ruokakulttuurikin oli erilaista. Klimppisoppa tai makea hernekeitto aluksi utoja. ”Tuollaanen se on mikää ei kelpaa”. Yritän salaa itkeä – mutta ”rääkyä” ei saa. ”Hulluhan se on ei tuollaanen osaa edes lastansa kasvattaa”. Olin koko ajan töissä. Iltaisinkaan lasta ei olisi saanut omistaa. Vaikka mieheni kanssa valtavasti rakastimme omaa lastamme. Yö- ja ylitöiden jälkeen ”nuori ihminen ei väsy”. Heti käytävä kotiöiden kimppuun. Kudon, merkkään, virkkaan – enkä osaa mitään? Ne 15 vuotta jalat saman pöydän alla? Ohjaus, oikominen ja vaatimukset jatkuivat vielä sivultakin parikymmentä vuotta. (Nyt puhkaisin näitä seiniä edemmäs).”

Tämän tarinan paikalleen jähmettävä tekijä on miniän ja anopin asuminen samassa talossa maaseudulla. Hierarkia on selvä ja muuttumaton, vanhemman ja ylemmän asema vankka. Arvostelu, mitätöinti ja kontrollointi ovat jokapäiväistä arkea. Konkreettisen uudelleenmäärittelyn tai irtioton mahdollisuudet ovat hyvin rajallisia. Paikalleen jäämistä puskuroivat jatkuva arvostelun ja mitätöinnin kohteeksi joutuminen, aktiiviselle toiminnalle tarvittavaa voimaa on ollut vaikea kehittää. Kertoja viittaa myös itse kirjoittamiseen ja tähän tutkimukseen osallistumiseen toimintana, osoituksena etäisyyden otosta.

”Vasta viimeisten kuuden vuoden aikana olen alkanut tajuta, miten yksi ihminen pelkällä puhumattomuudellaan ja kohtelemalla toista kuin ilmaa voi niin tuhoisasti ylläpitää valtaa ja aiheuttaa pelkoa, varsinkin kun se on toistuvaa vuodesta toiseen ja ennalta arvaamatonta. Pelottavaa on myös huomata, miten koko elämän ajan jatkunut varuillaan olo mykkäkoulun ym. pelossa on tehnyt samanlaiseksi, suljen visusti suuni jos jollekulle suutun tai petyn ja osoitan näin mieltäni. Onneksi sen nyt tiedostan ja yritän todella muuttaa käyttäytymistäni rakentavampaan suuntaan. Surullista on todeta, miten hyvin kulissit ulospäin ja jopa perheen sisällä pitivät kaikkina vuosina. Ja pitivät edelleen. Miten sama ihminen voi ystäviensä kesken olla mitä puhe- liain ja seurallisin ja ystävällisin ja sitten kuin nöiduttu muuttua perheenjäsenen keskuudessa pelkoa aiheuttavaksi äänettömäksi vallaksi. Vielä tänä päivänä, vaikka isäni on jo yli 80-vuotias ja jo muuttunut hieman lapsenomaiseksi, huokuu hänestä tätä sanatonta valtaa. Minuun. Veljeni (ainakin kaksi heistä) ovat jo aikapäiviä sitten

omilla tahoillaan käsitelleet asian ja oppineet elämään sen kanssa. Isäni läsnäollessa en osaa olla aikuinen, tunnen aina olevani se pieni pelokas tyttö joka pelkää sanovansa jotain kiellettyä tai väärää ja niin ollen tuottaa isälle häpeän aihetta ja lakata hänelle olemasta olemassa.”

Isän vallankäytön vaikutukset tuntuvat voimakkaasti vielä tämän naisen tarinassa. Paikalleen jähmettävänä voimana on ollut henkinen yliote, joka isällä kertojan elämään yhä edelleen on. Emotionaalinen hyväksikäyttö, kuten mykkäkoulu, on vaikuttanut syvästi. Kulissit pitävät, vaikka viime vuosien aikana kertoja on alkanut yhä enemmän pohtia kokemaansa ja sen vaikutuksia. Oma toiminta ja tunteet saavat selityksensä isän vallankäytöstä. Pysähtymisen tilasta ollaan matkalla kohti uudelleenmäärittelyä ja irtiottoakin; vuosien vaikenemista on seuraamassa vuosien matka kohti kenties parempaa elämää. Veljien esimerkki irtiotosta on yksi ohjenuora, mutta isän sanatonta valtaa on yhä vaikea vastustaa. Ajan kuluminen on auttanut jonkin verran, isän ikääntyminen on muuttanut perspektiiviä hieman, mutta edelleen kertoja kokee olevansa pieni pelokas tyttö, jonka vastarinnan mahdollisuudet ovat vähäiset. Häpeä ja pelko jähmettävät, rajoittavat liikettä ja muutosta.

”Mustelmat – luunmurtumat paranevat fyysinen kipu ja tuska vähitellen parantuu mutta niiden aiheuttama henkinen väkivalta ja alistaminen vievät elämän ja ihmisarvon – Ei ole oikeutta puhua ei ole oikeutta olla puhumatta – ei ole oikeutta olla olemassa – koska aina teet työt ja toimet väärin ja väärään aikaan olet aina väärässä paikassa ja aivan kauhea yleensä olemassa missään. Kun siinä taiteilet, että osaisit elää niin etten aiheuttaisi mitään ”kränää” missään enkä millään tavalla. Hirveän pelon tutisemana koetat palvella keittää siivota pestä pyykit hoitaa kodin lapset sekä raskaan kolmivuorotyön. Olet myös nainen joka alistuu vuoteessa miehelleen ettei sen tähden tarvitse haukkua. Mikään ei riitä... se on henkistä väkivaltaa. Todeksi eletty – en kenellekään soisi – silti tätä tuskaa on kätöksessä liikaa. Huom: alkoholi jäi kuvioista, väkivalta on siis selvinpäin ym. henkinen väkivalta.”

Henkisen ja fyysisen väkivallan kietoutuma on tässä tarinassa varsin voimakas muutoksen ja selviytymisen mahdollisuuksia estävä voima. Väkivalta läpileikkaa arjen kokonaisvaltaisesti. Ilman välimerkkejä oleva kuvaus ”*hirveän pelon tutisemana koetat palvella keittää siivota pestä pyykit hoitaa kodin lapset sekä raskaan kolmivuorotyön*” tiivistää kokemuksen konkreettisuuden. Suhteesta ulospääsy pysähtyy selvittämättömään vallankäytön ja väkivallan vyyhteen, tuska ja pelot lamaannuttavat, eikä ihmisarvoiseen elämään ole edellytyksiä. Paikalleen jääminen on välttämättömyys, kuin seinät ympärillä tai korkea muuri, jonka läpi ei voi nähdä pilkاهدustakaan paremmasta.

”Ilmoituksesi oli hyvä, koska se provosoi vastaamaan. Tai ehkä jokin henkisessä viireissäni näki siinä provosoivia vaikutteita! Vertailuasetelma siitä, miksi fyysisestä väkivallasta on helpompi kertoa kuin henkisestä, ja miksi väkivaltaan ylipäänsä alistuu... Fyysinen on kovin helppo näyttää ulkopuolistenkin silmille, henkistä on liian helppo epäillä uhrin epätasapainottomuuden tuotteeksi. Ja joskus alistuminen on jonkin aikaa helpompi ratkaisu, kuin irtirepäiseminen, jos osaa ennustaa mitä eroamisessa voi olla odotettavissa, kuten tapauksessani. Kaikkein turhauttavinta on se, että kertomisen jälkeen ammattiauttajatkin (sosiaalikasvattajat ja psykologit) ovat itsekin niin manipuloitavissa, etteivät he usko uhria, vaan tekijää, jota he eivät tekijäksi edes tunnista. Siten uhri jää ilman apua ja turvaa tilanteessa, jossa hän luotti ulkopuolisten apuun ja objektiivisuuteen. Siinä vaiheessa, kun itsetunto on järjestelmälli-

sesti nujerrettu kotona vuosien mittaan, ulkopuolisen auttajan epäusko ja syyllistävä mitätöinti on pahinta apua, mitä kukaan siinä tilanteessa toivoo.”

Tässä tarinassa kertoja pohtii itse (myöhemmin suhteesta irti päässeenä), mitkä tekijät voivat pitää kiinni suhteessa. Eroaminen ei ole aina yksiselitteinen ratkaisu, ja kuten kirjoittaja kuvaa, alistuminen voi tuntua sittenkin helpoimmalta ratkaisulta. Tärkeänä tekijänä paikalleen pysähtymisessä kertoja kuvaa heikkoa avunsaantia ja myös ammattiauttajien epäilyjä siitä, mitä on tapahtunut. Kun ulkopuolisetkaan eivät usko, on irtiotto entistä vaikeampaa.

Pysähtymisten ja paikalleenjäämisen tarinoiden tulkinnassa voidaan hyödyntää lukkiutuneiden valtasuhteiden käsitettä (Keskinen 2005; Oksala 2003, ks. tarkemmin luku 4), jossa keskeistä on vastarinnan mahdollisuuksien kaventuminen väkivallan toistuvuuden ja jatkuvuuden voimasuhteita lukkiuttavien vaikutusten seurauksena. Floretta Boonzaier (2008) on pohtinut parisuhdeväkivallan kontekstissa puolison väkivallan kieltämisen tai vähättelyn liittymistä ”feminiinisyyden” narratiiviin ja naisille ”hyväksyttävien” identiteetin muotoihin, kuten myös Julia T. Wood (2001) tarkastellessaan rakkaus- ja romanssidiskurssien ilmenemistä naisten kertomuksissa. Tulkintani mukaan myös muiden perhesuhteiden kohdalla kyse voi olla samankaltaisesta ”hyväksyttävän” toiminnan kuvauksesta, tosin rakkauden ja romanssin sijaan enemmän kiintymyksen, vastuun ja lojaaliuden vaateiden seurauksena. Paikallaanpitäviä voimia voidaan siten ajatella tulevan kahdelta suunnalta: yhtäältä väkivallan itsensä aiheuttamina (lukkiuttavat vaikutukset) ja toisaalta läheisyyden mahdollistamina (vastuullisuuden vaateet ja moraalikysymysten vaikutukset).

8.2 Irtautumisia ja irtisanoutumisia

Irtautumisen ja irtisanoutumisen tarinan ehdoiksi olen määritellyt suhteen katkaisemisen tai muut kertojan selvästi ilmaiset irtiotot tai suhteen päättymiset muilla tavoin. Nämä tarinat sisältävät kuvauksia avio- tai avoeroista mutta myös esimerkiksi tapaamisten lopettamisesta valtaa tai väkivaltaa käyttäneen muun perheenjäsenen kanssa. Irtautumisten tarinat ovat liikkeen metaforilla toisessa ääripäässä pysähtymisen tarinoihin nähden, lopullinen liike on voinut olla raju ja nopeakin, vaikka ne ovat kaikissa tarinoissa vaatineet sekä aikaa että vahingoittavuuden kehittymistä ”viimeiseen pisaraan”. Irtiotto voi olla etenevää liikettä kohti väkivallatonta elämää tai kuin oven sulkeminen menneeseen.

”Olin kai alun pitäen kasvatettu vahvaan vastuuntuntoon. Kun se oli lujasti kotona iskostettu mieleen, oli ihan luonnollista silloin, että katsoin elämäntehtäväkseni kasvattajan ja pelastajan roolin. Vaaran merkit näkyivät röyhkeänä ja hävettävänä käytöksenä mieheni puolelta jo seurusteluaikana. [...] Silloin jo ajattelin erota miehestäni. Ajattelin sitten koulun aloittanutta lastamme ja isän synkkämielisyyttä ja yritin vain pärjätä. Kukaan ei ollut elämästäni kiinnostunut. Jokaisella oli omat asiansa. [...] Mielestäni, nyt taakseni katsellen, olen vakuuttunut siitä, että vastuu ja valta kuuluvat yhteen. Jonkun vastuu on kannettava ja silloin toinen kokee olevansa muka huonompi ja tulee katkeraksi, kun ei voi rehvakkaasti toteuttaa kaksinaismoraalista elämäntapaansa, niin kuin kaverit tekevät. Tämä kaksinaismoraalisuus on tosi kovassa

miehisissä yhteisöissä. Sen läpikäyvä aikana, kun ohjasin mieheni AA-kokouksiin ja osallistuin itsekin joihinkin tilaisuuksiin. Kun hän aiheetta ja toistuvasti käytti minusta huora, huora, ja vitun huora nimitystä silloin, kun hänen olisi pitänyt ottaa vastuu itsestään ja perheestään, hän sai vaiennettua minut. Mutta ei nujerrettua, vaikka ilmeisesti hänen vuokseen jouduinkin kotonani pahoinpitelyn ja kuristusyrityksen kohteeksi, kun hän eli kireää viinasta eroamiskauttaan.”

Tässä irtautumisen tarinassa kertoja on harkinnut avioeroa jo aikaisemminkin, mutta halu säilyttää perhe koossa erityisesti lapsen vuoksi on pitänyt vielä kiinni suhteessa. Kertoja kuvaa voimakasta vastuuntuntoa ja velvollisuutta huolehtia myös alkoholia väärinkäyttävästä väkivaltaisesta miehestä. Kasvattajan ja pelastajan roolit tuntuvat luonnollisilta. Irtautumiseen on kuljettu pitkä matka. Ajatusten ja tunteiden kohdentuminen itseän, omaan elämään ja turvallisuuteen on ollut muutoksen aikaansaava voima ja edesauttanut irti liitosta. Äärimmäisenä tulkintana tästä tarinasta voi nostaa esille suhteiden toisiin, niin mieheen kuin lapseenkin, olleen keskeisiä irtioton pitkittymisessä. Irtautumisen ehtona on ollut siirtyminen muista huolehtimisesta itsestä huolehtimiseen. Sosio-kulttuurisessa ilmastossa, joka korostaa erityisesti naisten vastuutta perhesuhteiden toimivuudesta, tällainen siirtyminen vaatii suuria ponnistuksia, usein suoranaisia uhrauksia.

”Perheeseen ei kannata luottaa. Perhettä kannattaa pelätä. Perhettä kannattaa paeta, että olisi edes jotain mahdollisuuksia ihmisarvoiseen elämään.” Tuota mantraa olen hokenut jo muutamia vuosia ja pysynyt etäällä lapsuuden perheeni jäsenistä. Toki lähetän kaikille heistä joka vuosi joulukortin tavallaan ilmoittaakseni, että olen hengissä ja vastaan kerran tai pari vuodessa puhelimeen isäni soittaessa; yleensä joulun tai syntymäpäivän tienoilla. Nyt sentään osaan olla puhelimesta viileän asiallinen. [...] Minä tarvitsen ja haluan rakkautta ja turvallisuutta, hyväksyntää ja rauhaa kasvaakseni, rajojeni kunnioittamista ja edes jonkinlaista arvostusta tullakseni ihmiseksi; elääkseni ja kuollakseni. Perheeni ei kykene minua ravitsemaan; minä vain rakkina ruikutan sellaisen pöydän ääressä, mistä ei mitään tipu; potkuja vain, että olisin hiljaa. Minun on etsittävä muualta, mutta siitäkin minua soimataan. Minun pitäisi kestää ja niellä kaikki mitä tuleman pitää. Mutta olen niin kyllästynyt selviytymään hengissä olemassaolevista olosuhteista. Minä haluan elää! Siitä se lähtee. [...] Toivon vain, etten enää elämässäni alistu moiseen nöyryytykseen, alistamiseen ja mitätöintiin. Taas! Aivan kuin se olisi minun oma syy. Kenelläkään ei ole oikeutta kohdella minua huonosti ja kaikkein vähiten rakkauden nimissä!”

Kertoja kuvaa pitkällistä irtautumisen prosessia lapsuuden perheenjäsenistään, joiden vallankäytön ja henkisen väkivallan kohteeksi hän on joutunut useiden vuosien ajan. Irtautuminen on kuvauksessa ainoa vaihtoehto ihmisarvoisen elämän saavuttamiseksi. Alun ”mantra” on hätkähdyttävä, eikä se sovellu totuttuihin käsityksiin perhesuhteiden luomasta lämmöstä ja turvasta tai ylipäättään näiden suhteiden tärkeydestä yksilön hyvinvoinnille. Kirjoittaja kuvaa lähes täydellistä irtautumista, sillä perheyhteydestä ovat jäljellä vain vuosittaiset joulukortit ja yksittäiset puhelut. Kertoja kuvaa myös kamppailuaan oman itsen ja muiden ajattelemisen välillä. Hän valitsee ensin sanamuodot, jotka viittaavat hänen omaan alistumiseensa, kunnes huomaa irtautua myös itsensä syyllistämisestä. Lopun ”uusi mantra” onkin voimakas kannanotto omien rajojen puolustamiseksi.

”Eläkeläisenä muutimme ja ajattelin, että nyt helpottaa, kun ei ole taloudellisia paineita, eikä työt rasita. Asia kuitenkin vain paheni, en olisi saanut olla muiden ihmisten kanssa missään tekemisissä. Minun oli kuitenkin herra palveltava olohuoneen sohvalle. Ei kertaakaan hän lähtenyt pyytämättä edes ruokaostoksille ja silloinkin kun pyysin oli kysymys onko kannettavaa? Autoa en ollut saanut käyttää 10 vuoteen, vaikka ei hän sitä yksin omistanut. Pojan vieraillessa en olisi saanut osallistua keskusteluun ja oli aivan sopimatonta, että miniän kanssa meillä oli aina hyvät suhteet. Oman perheen lisäksi oli meiltä jo kaikki vieraat pois peloteltu. En kuitenkaan lanistunut olemaan lukkojen takana, vaan osallistuin harrastuksiin, mutta kotona odotti myrsky ja mielenosoitukset ja eri muotoiset kiristysuunnitelmat. Tämä käyttäytyminen oli parinkymmenen vuoden ajan vaikuttanut esiintyviin astmaattisiin vaikeuksiin. Sitten alkoi olla hälyttäviä sydänoireita, joiden takia jouduin turvautumaan lääkäriin. Aikaisemmalla käynnilläni oman lääkärin vastaanotolla olin maininnut koitoisista vaikeuksista. Nyt olikin lääkärillä selvä resepti: muutettava pois ja heti oman turvallisuuden vuoksi. Lähdin tyttäreni luokse ja lääkärin avustamana sain haltuuni kaupungin vuokra-asunnon. Astma ja sydänoireet eivät seuranneet nykyiseen asuntooni. Isäntä asuu minun omaisuudellani hankitussa asunnossa eikä ole perään kysynyt.”

Tässä tarinassa irtautumista ovat edesauttaneet paitsi fyysinen sairastuminen toiminnan kimmokkeena myös muiden ihmisten, tyttären ja lääkärin konkreettinen apu. Irtautumisella on ollut myös kirjaimellisesti hintansa, sillä kertoja itse on muuttanut kaupungin vuokra-asuntoon ja mies on jäänyt kertojan varoilla hankittuun asuntoon asumaan. Irtautuminen on ollut myös ”molemminpuolistta”: mies ei ole ollut vaimoonsa yhteydessä. Irtautumisen prosessi on tässäkin tarinassa vienyt kuitenkin vuosikymmeniä.

”Edessä oli sitten vuosien täydellinen helvetti. Asuntoasioiden myötä mies asui sittemmin muualla, mutta kävi kyllä jatkuvasti minua kiusaamassa. Vaikka haimme eronkin, tilanne jatkui samana. Lapsentapaamisia oli helppo käyttää minun sortamiseeni. Yhteiskunnan pitäisi tehdä kuten monissa maissa kai tehdään, että viranomaiset vievät lapsen toista vanhempaa tapaamaan, ettei lapsen hakemis- ja tuomishetkiä käytetä toisen puolison kiusaamiseen. Minulle ero ei ollut mikään ero, vaan täysin sama helvetti jatkui erosta huolimatta. Jatkuvasti sain kuulla suuresta pahuudestani. [...] Ehkä hirveimmän tuskatilani koin, kun tein itsemurhayrityksen tuon jatkuvan kiusaamisen keskellä masennukseni aikana. Söin purkeittain lääkkeitä ja olisin kuollut, ellei minua olisi viime hetkellä viety teho-osastolle, missä minut herätettiin. Meletin osittain puhekykyni, ja tilani oli todella hirvää. Kun olin juuri palannut kuoleman portilta, mies tuli sairaalaan valistamaan hoitajiani, että kai hekin tiesivät, miten paha ihminen minä olinkaan. Sadistisen uskovaisen julmuudella ei ole todellakaan mitään määrää eikä rajaa. Lopulta mies uskalsi ”tehdä syntiä” ja iski itselleen heilan ja on nyt peräti naimisissa. Siihen päättyi minun helvettini. [...] Hän ei pidä minuun mitään yhteyttä, ei edes lapseensa.”

Kyseessä olevan tarinan irtiotto on kenties paremmin kuvattuna irti pääsemistä, sillä kertoja kuvaa kokemustensa päättyneen vasta entisen aviomiehen avioiduttua uudelleen ja katkaistua tämän jälkeen täysin suhteensa entiseen vaimoonsa ja lapseensa. Tämän tarinan irtautumisen ja suhteen päättymisen voikin siten tulkita lähes sattumaksi, jonka alullepanija on ollut vahingoittaja itse. Vahingoittumisen kokemus on ollut äärimmäisen voimakas, ja kertojan kuvauksen itsemurhayrityksestä voi tulkita hätähuudoksi omien voimien ehtyessä tyystin. Paradoksaalisesti irtipääsemisen ehtona oli se, että väkivallan käyttäjä itse ”päästi irti”. Suhteen ja kaiken kanssakäymisen päättymisen ovat olleet kertojan uuden elämän mahdollistajia.

”Yksi hänen lempikiusaamistaan oli, joka päivä, vuodesta toiseen, oli suola-astia. Sen piti olla pöydässä hänen edessään, josta hän nosti lusikalla näyttävästi suola- ja riipotteli sitä runsaasti ruokaansa. Kun lääkäri määräsi minulle, etten käyttäisi voita, ostin kevytmargariinia itselleni, niin hän huusi ”minun rahoillani ei pattirasvoja osteta”. Että se siitä. Aloin saada voimakkaita kohtauksia. En osannut puhua, kädet olivat voimattomat, jalat eivät kantaneet. Kaatuilin. Siitä tuli hänelle kallis asia, rahallisesti. Olin sairaalassakin ja monesti yön yli poliklinikalla. Oli siirrettävä kiusaaminen nuoriin, erikoisesti vanhempaan poikaan. [...] Lapset patistivat eroamaan. Onneksi sain kerran sairaalan sosiaalivirkailijalta tietää, että yhteiskunta voisi tulla apuun. Sain lääkärintodistuksen, että minun oli päästävä pian eroon avioliitostani. Vanhin lapsista maksoi lääkärintodistuksen. Siitä se alkoi uusi elämä, vaikeata oli, paperisota, oikeusavustajan apu, uusi asunto ynnä muu.”

Myös tässä tarinassa irtautumista edeltää vuosikymmeniä kestäneet kokemukset arvostelusta, mitätöinnistä ja taloudellisesta kontrolloinnista. Vallankäyttö sisältää niin kodinhoitoon kuin raha-asioihinkin liittyviä vaatimuksia ja rajoituksia. Kokemukset johtavat masennukseen ja fyysisiin oireisiin, sairaalahoitoa vaativaan sairauteen. Paitsi kuvatut fyysiset oireet, irtautumista edesauttavat aikuisten lasten tuki ja konkreettinen taloudellinen apu myös sosiaalityöntekijän neuvot ja lääkärintodistus. Irtautumisen edellytyksenä on siten ollut sekä läheisten tuki että virallisten tahojen apu. Irtautumisen prosessi on ollut kuitenkin raskas.

”Kun esikoinen oli noin parivuotias,, hän alkoi änkyttää, epäilin että syynä oli pelko väkivaltilanteista ja kodin painostava ilmapiiri. Sain sen verran tukea että pääsin lähtemään turvakotiin ja sain asumuseron. Puolen vuoden eron jälkeen palasimme kuitenkin yhteen, toisaalta mies oli ollut hoidossa psyyken ongelmiansa vuoksi ja lupasi ja vannoi että ei enää käyttäydy väkivaltaisesti, ja jos niin tekeekin, niin olen heti vapaa lähtemään. Toive ehjistä perheestä ja toisesta lapsesta sai jatkamaan, toisaalta tunsin itseni niin vahvaksi saatuaani eellä rauhassa puoli vuotta, että ajattelin selviäväni tilanteesta helposti, jos se muuttuisi entisen kaltaiseksi. Mutta toisin kävi. Joitakin vuosia elämä sujui kohtalaisen hyvin. Toinen lapsi syntyi ja elämä oli täynnä touhua pienten lasten kanssa, minä kävin työssä ja isä hoiti lapsia kotona, tosin kävin aina ruokatunnilla imettämässä ja leikkimässä lasten kanssa, ja muutenkin tein lyhennettyä työpäivää. Pysyin siis melko hyvin 'kontrollin alla'. [...] Tällä hetkellä asun lasten kanssa omassa kodissa, johon olemme päässeet turvakotijaksen jälkeen. Juuri eilen olin oikeudenkäynnissä jossa hain lähestymiskieltoa - pelko ei ole siis vielä poistunut elämästä, eikä niin varmaan tule ihan heti käymäänkään. Edessä ovat huoltajuuteen, elatusmaksuihin ja lasten tapaamisjärjestelyihin liittyvät sopimukset, joiden kautta mies saa vielä pitkään hankaloitettua elämäämme. Mutta ainakin pelko päivittäisistä pahoinpitelyistä ja jatkuva henkinen väkivalta ovat poissa. Oman ajatusmaailman eheytyminen vie aikaa ja jatkuva käytännön asioiden järjestely vie toisaalta kaikki voimavarat tässä vaiheessa. Tiedän kuitenkin olevani ainoalla oikealla tiellä - itseni ja lasten kannalta - ja se auttaa jaksamaan tätä välillä tuskaistakin taivalta.”

Tässä tarinassa lähes kahdenkymmenen vuoden kokemuksista tulevat esille kaksi tarinatyyppeä, niin pysähtymisen kuin lopullisen irtautumisenkin tarinatkin. Kertoja on yrittänyt irtiotta aikaisemminkin siinä kuitenkin onnistumatta. Paluun jälkeinen seesteinen aika sai uskomaan muutokseen, mutta elämä luisui takaisin voimakkaasti vahingoittaviin uomiinsa. Kimmokkeita lopulliselle irtiotolle kertoja ei varsinaisesti erittele mutta kuvaa myös eron jälkeisen elämän monimutkaisuutta. Lasten huoltoon ja tapaamisiin liittyvien asioiden järjestäminen on edelleen kesken ja kysyy voimia, mutta usko tulevaisuudesta ilman väkivaltaa auttaa jaksamaan. Tarina kuvaa osuvasti sitä, miten ero ei vält-

tämättä ole nopea tai selkeä ratkaisu vahingoittavan elämän muuttamiseksi turvalliseksi vaan itse asiassa vasta pitkän prosessin alku. Irtautuminen ei tappelu veitsellä leikaten vaan hitaasti kuin pala kerrallaan taistelemalla etäännyen.

”Hän viskasi lautasen seinään ja alkoi sadatella. Silloin minä menin hänen luokseen ja vedin hihasta että nyt nukkumaan. Olisi saanut jäädä tekemättä kun kesken kävelyn hän kääntyi ympäri ja veti päin näköä. Sinä iltana meni viimeinenkin luottamus joka suhteessa. Tästä se eroprosessi sitten alkoi ja se kesti yhtä kauan kuin lapsen odottaminen eli paperit kirjoitettiin vasta keväällä. Suostuin siihen että ruvetaan käymään perheneuvolassa, halusin että hänkin voisi ymmärtää miksi näin kävi. Hän taas halusi että siellä käydään siksi että kaikki saadaan kuntoon. Yhteiset palaverit olivat kauheita, minä en saanut itkultani sanotuksi sanaakaan ja mies heitti kaikki samat loat silmilleni mitä noissa aiemmissä kävi ilmi, kuinka se ihmetteli kun en minä jaksa mitään, että mikä minua niin väsyttää, ja kuinka ainoa harrastukseni on kylällä hummailu. Silloin piti ottaa päiväkirjat avukseni ja ruveta ihan laskemaan näitä minun reissujani ja hänen myös. Toinen työntekijä oli kovasti sitä mieltä että kyllä se perhe on niin tärkeä että se pitäisi säilyttää, hyvin mieheni charmi oli toiminut, hän osasi kyllä halutessaan hurmata. Kävimme toisen kerran yhteisessä palaverissa ja sama tarina. Minua pidettiin outona kun en halunnut yrittää uudelleen ja toinen niin haluaa. Seuraavaksi tehtiin niin että saimme kumpikin oman ajan. Siellä sain sitten kerrottua omalta kannaltani tämän tarinan ja tämän työntekijän loppukommentti minulle oli: ole nainen ja pysy kannassasi. Eroa tehdessä tuli vielä uhkauksia että hän vie sitten lapsen mukanaan, mutta minäkin olin saanut jo voimiani takaisin ja osasin vastata. Sanoin, että eihän hänellä ole tähän astikaan ollut töiltään ja harrastuksiltaan aikaa olla lasta hoitamassa, että minä lapsen olen hoitanut eikä mikään taho sitä asiaa toisin voi tulkita. Sitten tuli pyyntö että eikö hän voisi sen yhden asian takia täällä silti käydä ettei tarvitse uutta naista itselleen etsiä, (suurkiitos) vastasin että ei minusta ole sellaiseen, se on liian kylmäveristä.”

Kertoja kuvaa pitkässä tarinassa vuosia kestänyttä avioliittoa, jossa mies käyttää enimmäkseen ei-fyysistä väkivaltaa, mutta kuten tästä otteesta käy ilmi, myös fyysistä. Irtautumisen prosessi on monipolvinen, mutta juuri fyysinen väkivalta on yksi kimmoke hakea lopullista ratkaisua. Irtautumisen avuksi haettu ammattiauttajien apu toimii aluksi päinvastoin, ja yhteisessä perheneuvolan tapaamisessa nainen kokee tulleen vähätellyksi ja väärinymmärretyksi työntekijän taholta. Mies etsii selityksiä tilanteeseen naisen alkoholinkäytöstä. Viimein erillinen perheneuvolakäynti ja naisen tarinaan uskova työntekijä voimistavat kertojan itsetuntoa niin, että lapsen viemisellä uhkaileva mies ei enää saa otetta naisesta. Mies pyytää myös seksisuhteen jatkamista vielä eron jälkeenkin, mutta nainen kykenee jo tässä vaiheessa kieltäytymään. Irtipääsemisen edellytyksenä on ollut usko itseän ja omaan elämään sekä myös ammattiauttajan rohkaisu.

”Eräänä kesänä isäntä oli yksin ulkomailla ja odotti yhteisen asiamme tiimoilta kirjetä pankista ja isäntä saikin kirjeen ja avasin kuoren jonka avattuani koin jälleen yhden synkimmän hetkeni. Tiliote ilmoitti että oli lähetetty useita satojen markkojen rahalahetyksiä pankkiin naisen nimellä [...] Monta viikkoa kului ennenkuin sain hänet [miehen] kiinni kännykästä. Kysyin missä kohdassa elämää ollaan. Hän sanoi että kirje on tulossa. Ja tuli, erohakemus. [...] Kirje avasi silmäni että TOIMI NYT! Kaikki eletty meni kuin nauha silmien edessä. [...] Olin toisaalta masentunut toisaalta voimissani. Lapsi suri isänsä lähtöä ja sisaruksensa poissaoloa. Siinä sai hoitaa lujaa sekä omaa että lapsen mielenterveyttä. [...] Hankin nopeasti asianajajan koska epäilin tulevani petetyksi ellen toimi. Alkoi mieheni yösoitot. Milloin hän palaisi, milloin oli kiukkua täysi. Rähjäsi milloin mistä. Että vouti vie sun puolen myös että on velkoja.

Että hän vetää maton sun ja lapses alta jos alat viedä häneltä omaisuutta. No, ositusta varten hankin kaikki paperit ja arviot asunnoista. [...] En ajattele siinä vain itseäni vaan kärsin lapseni puolesta. Hän on luopunut elämässään jo niin paljon ettei isä ole eikä me toiset luovuttu lainkaan. Ero on ollut lopulta minun haettuani senkin loppuun. Ahdistuksen ja masennuksen takia olen vähän tarvinnut asiantuntija-apua, mutta elämä jatkuu. Saamme nukkua rauhassa, mennä ja tulla oman mielen mukaan (lapsen [mies] on unohtanut). Tämä taru on totta. Mutta ei tässä toki ole edes kaikki. Mutta nyt olen vähitellen tajunnut että meillähän oli myös henkistä väkivaltaa liitos- sa hyvin monella tasolla. PS. Miehen uusi kihlaus, se rauhoitti ehkä, tiedä sitten.”

Vuosia kestänyt avioliitto päättyy eroon useiden käännteiden jälkeen kertojan haettua itse lopullista eroa miehen laitettua sen alulle. Miehen vallankäyttö on paitsi taloudellista myös uskottomuutta ja paradoksaalisesti myös erolla uhkailua. Nainen kuvaa miehen lähettämän ensimmäisen erohakemuksen toimineen voimakkaana herättäjänä, jonka seurauksena nainen ryhtyi itse toimimaan eron aikaansaamiseksi. Aktiivisen toiminnan taustalla on kuitenkin myös surua ja huolta, niin itsen kuin lapsenkin puolesta. Ahdistukseen nainen on hakenut ja saanut apua. Hän myös kuvaa arkista rauhallista elämää nyt eron jälkeen. Irtautumisen liikkeellepanevana voimana on ollut kenties hieman poikkeuksellisesti miehen hakema ero, ja edelleen irtautumisen edesauttajana on ollut myös miehen uusi suhde. Paitsi omaa aktiivista toimintaa, kertoja kuvaa tässä ikään kuin toisen toiminnasta hyötymistä, sen valjastamista omiin tarpeisiin. Käänteisellä tavalla suhde, josta irtaudutaan, on saatu edesauttamaan itse irtautumisprosessia.

”Olin naimisissa 30 v. fyysisesti väkivaltaisen miehen kanssa (josta osa oli henkistä väkivaltaa). Oltiin oltu muutama viikkoa naimisissa ja minulla kuukautiset tulossa. Tietysti olin silloin vähän erilainen, kireä. Silloin se nyrkin heilutus ilmassa alkoi. Ajattelin, ahaa tälläistäkö tämä avioliitto olikin. Mutta en perääntynyt, juurihan olimme naimisiin menneet. Koko ajan mies käytti minua hyväkseen, määrääli, alist ja petti. Lapsi oli aina tekosyynä, että sai ruuankin niin kuin halusi. Säilytti auton torvella. Viimein lähti pois ja erosi. En olisi halunnut eroa. Ne vuodet, jolloin ei nyrkillä lyönyt hän oli niin tyytyväisen ja onnellisen näköinen. Oli muka hyvä työpaikka, mutta minä epäilin muuta. Eron loppuvaiheessa minä olin lukon takana makuuhuoneessa, kun mieheni tuli käymään, ettei päässyt lyömään.”

Tämän tarinan irtautuminen on myös väkivaltaa käyttäneen miehen alullepanema. Kertoja kuvaa alistetuksi, petetyksi ja pahoinpidellyksi tulemista, mutta myös sitä, ettei olisi kuitenkaan itse halunnut erota. Kertojan mukaan aika, jolloin mies käytti ”vain” henkistä väkivaltaa, piti suhteessa kiinni, vaikka enin osa suhteesta sisälsi myös fyysistä väkivaltaa. Lyhyestä tarinasta ja tiiviistä kuvauksesta voi varovaisesti tulkita, että kertoja olisi toivonut suhteen jatkumista mutta väkivallan loppumista. Erovaiheen väkivalta ja sen uhka ovat olleet ilmeisen vakavia, koska kertoja on miehen tullessa paennut turvaan lukittuun huoneeseen.

”Selviytyäkseen sairaan kanssa itsekin sairastuu. Elämisestä tulee henkiinjäämistais- telu, näytelmä, jossa uhrin on tarkkaan aavisteltava joka päivälle oikeat repliikit. Omat tunteet on tukahdutettava ja aistittava herkeämättä toisen salaisimmatkin toiveet. Jokainen päivä on tentti, josta ei koskaan selviydy virheittä (ja rangaistuksitta). Oma paranemiseni on hyvässä vauhdissa. Siinä on ollut apuna viisaat ystävät ja kirjaston psykologian hyllyt. Edelleen jokin sana tai ele saattaa laukaista valtavan möy-

kyn sisään tai pelkään niin, etten pysty liikkumaan. Läheisten apu on ollut korvaamatonta, kun olen työntänyt monet asiat muististani selviytyäkseeni hengissä. Ilman uutta parisuhdetta minulle ei olisi selvinnyt, mitkä asiat olen itselleni jättänyt selvittämättä. Alistajahan on aina ammattilainen ja sen psykologitkin unohtavat. Aina joku on heitäkin älykkäämpi, ovelampi, taitavampi piilottamaan yleensä helposti paljastuvat valheet ja epäloogisuudet. Kumpaa he uskovat: itsetuntonsa menettänyttä pelokasta uhria vai taitavasti perustelevaa alistajaa, joka useimmin on yhteiskunnan arvostetussa auktoriteettiasemassa? Moniko psykologi tuntee niin hyvin omat heikot kohtansa, että voisi olla immuuni erittäin älykkään (joskin tunnekyvyiltään kehittymättömän, mutta hyvin niitä jäljittelevän) manipuloijan seurassa? Kun edes se, joka asuu vuosikaudet samassa huoneistossa ei huomaa varoa, ennenkuin on jo myöhäistä!?"

Kirjoittaja kuvaa nyt jo päättynyttä suhdetta kuin jokapäiväiseksi tentiksi, josta ei voinut koskaan selviytyä virheittä tai näytelmäksi, jossa jokaiselle päivälle olisi pitänyt osata oikeat repliikit. Väkivallan käyttäjän manipulointitaidot olivat tehonneet myös ammattiauttajiin, joiden oli ollut vaikea uskoa alistettua ja masentunutta uhria. Irtautumisen vaikeutta lisäävät juuri nämä väkivallan vaikutukset, voimakkaat pelot ja ahdistus (myös Husso 2003; Keskinen 2005). Suhteesta irtipääsemisen edellytykseksi kertoja kuvaa läheisiä suhteita, ystäviä ja uutta parisuhdetta, sekä psykologista kirjallisuutta.

Irtautumisen ja irtisanoutumisen tarinoissa tiivistyy lähtemisen prosessimaisuus usein oletetun ja odotetun nopean reagoinnin ja ratkaisujen sijaan. Ruotsalaiset Viveka Enander ja Carin Holmberg (2008) ovat otsikoineet artikkelinsa osuvasti "Miksi hän ei lähde" -kysymyksen vastakysymyksellä "Why does she leave? The leaving process(es) of battered women" eli "Miksi hän lähtee? Pahoinpideltyjen naisten lähtemisen prosessit". Enander ja Holmberg jäsentävät väkivaltaa kokeneiden naisten suhteesta lähtemisen prosessin kolmeen osaan: *eroamiseen* (breaking up), *vapautumiseen* (becoming free) ja *ymmärtämiseen* (understanding). Heidän mukaansa naiset eivät lähde väkivaltaisesta suhteesta sen vuoksi, että he ymmärtäisivät olleensa väkivallan kohteena, vaan päinvastoin, he ymmärtävät olleensa väkivallan kohteena siksi ja sen jälkeen, kun he ovat siitä lähteneet. Irtautumisprosessi, transitio, vaatii naisilta oman elämän kontrollin uudelleen haltuunottoa. Myös Margareta Hydén (2005) pohdii, miten hänen määrittelemänsä haavoittuneen, itsesyytösten ja sillanrakentamisen positioilla on kaikilla sekä potentiaalinsa että rajoituksensa tässä murroskohdassa. Haavoittuneen position etuna on erityisesti alkuvaiheessa sympatian ja avun saaminen, mutta myöhemmin vaarana omien voimavarojen "alikäyttö". Haavoittuneen positiolle vastakkaisessa itsesyytösten positiossa nainen voi sitä vastoin vältellä apua, mutta toisaalta mahdollisesti toimia itse aktiivisemmin. Sillanrakentamisen positio toimii parhaiten siitä syystä, että se yhdistää sovinnon (*reconciliation*) ja yhteydessyyden (*connectedness*), joita Hydén pitää merkittävänä kulmakivinä pahoinpideltyjen naisten uuden elämän rakentamisessa. Hänen mukaansa sillanrakentajan positiossa nainen on suojeleu uhriksi itsessään, mutta ero on osoittanut, että nainen on myös kykenevä toimimaan. Seuraavassa luvussa pohdin rajojen uudelleenmäärittelyn tarinatyyppin avulla samankaltaisia kysymyksiä mutta hieman toisenlaisesta näkökulmasta.

8.3 Rajojen uudelleenmäärittelyä

Tarinatyypinä rajojen uudelleenmäärittely on pyrkimys tuoda esiin sellaisia kokemuksia, joihin olen tutkimuksessani viitannut pohtimalla sitä, miten vahingoittavissa suhteissa voi selvitä – totutumman ”miten näistä suhteista voi selvitä” – sijaan. Rajojen uudelleenmäärittelyn tarinan ehdoiksi olen määritellyt suhteen ainakin jonkinasteisen jatkumisen mutta ensisijaisesti erilaiset kertojien erittelemät ratkaisut, päätökset ja valinnat, joiden he kuvaavat vaikuttaneen parantavasti omaan elämään. Toisin kuin pysähtymisen ja paikalleenjäämisen tarinoissa, rajojen uudelleenmäärittelyn tarinoissa on kyse pienistä liikahduksesta, joilla suhde toiseen on muokkautunut kertojalle vähemmän vahingoittavaksi, mutta varsinaista irtiottoa tai irtautumista ei kuitenkaan (ole haluttu) tehdä. Muutokset ovat voineet koskea myös itseä, ja tarinoista voi lukea paitsi ponnekkaita pyrkimyksiä oikeudenmukaisuuteen myös koskettavia kuvauksia ihmissuhteiden koettelemuksista, oman itsen etsimisestä ja löytämisestäkin.

”Minulle tässä kirjoituksessa ja nyt juuri on hankalaa kuvata isän ja äidin suhdetta ja sen vallankäyttöä. Ulkoa katsoen se on ollut sileä, ei riitoja meidän lasten nähden heidän välillään mutta ei kyllä hellyyttäkään, ennen kuin nyt viime vuosina. Kun siskoa arvioinut psykologi oli väittänyt, että äitikin on masentunut, isäni kertoi siitä minulle, että ”äitiskin muka olisi masentunut”. Kun taas minä puhuin masennuksesta lapseni syntymän jälkeen, isä vastasi että on tässä muutkin olleet masentuneita. Siis omaa sanomaani vähätelläkseen. Joitakin vuosia kotoa muuttamiseni jälkeen sairastuin bulimiaan ja lievästi masentunut olen ollut vuosikautia elämästäni. Varsinkin teini-ikässä tietty aika oli yhtä alakuloa. Siskoni oli siinä iässä onneksi masennuksen vuoksi avohoidossakin, keskusteluapua ja sellaista. Itse asiassa samaan aikaan minulla puhkesi se bulimia. En hakenut silloin ulkopuolista apua, mutta tein isoja elämänmuutoksia, jotka selkiyttivät tilannetta vähän kerrallaan. Tapahtui paljon ja nopeasti, ja yhtäkkiä olin raskaana ja naimisissa. Perheessämme on nyt pieni lapsi. Avioliittomme oli noin vuosi lapsen syntymän jälkeen sellainen, että mietin eroa. Päätin kuitenkin yrittää, ja siksi piti katsoa myös omaan peiliin pitkään ja kipeästi. Olen jatkanut henkistä vallankäyttöä omassa perheessäni. Mieheni on ollut pehmeä kuin äitini, minä olen ollut kova kuin isäni. Miehen lapsuuden perheessä on myös vahva nainen ja viinaan liuonnut mies. Olemme puhuneet ja selvitelleet kuviota välillä enemmän ja välillä vähemmän. Mieheni on opetellut pitämään päänsä ja tuottamaan minulle pettymyksiä, minä olen opetellut antamaan tilaa. Käänne tapahtui, kun tulin fyysisesti niin sairaaksi, että vahvuuden muuri ympäriltäni mureni. Lähdin myös hoitamaan itseäni ja aktiivisesti hakemaan parempaa oloa. Olen saanut apua ja minulla on hyvä olla, mikä näkyy myös perheessämme ja avioliittossamme. Toivon, ettei minusta (enää) tulisi kotihirviötä.”

Tämän tarinan pohdinnat ulottuvat lapsuudesta omaan aikuisuuteen ja myös omaan toimintaan aikuisiän suhteissa. Omien vanhempien vallankäyttö on vaikuttanut kertojaan ja tämän sisareen voimakkaasti mutta eri tavoin. Perheenjäsenet, myös äiti ja isä, ovat kärsineet masennuksesta, kertoja itse myös syömishäiriöstä. Omien elämänmuutosten jälkeen kirjoittaja kuitenkin kertoo havahduneensa omaan vahingoittavaan toimintaansa ja tulkitsee käyttäytymismallin siirtyneen isältä hänelle itselleen. Käännekohtana toimii fyysinen sairastuminen ja avun hakeminen, jonka jälkeen kertoja arvioi voivansa nyt paremmin sekä toivovansa välttävänsä käyttämästä enää henkistä väkivaltaa. Suhteiden uudel-

leenmäärittely ei tässä tarinassa koske siten vain ”alkuperäisiä” perhesuhteita, vaan myös uusia, ”itse valittuja” suhteita oma toiminta mukaan lukien.

”Lapsi uskoo mieluummin vanhempiaan kuin omia tunteitaan ja oikeasti tapahtunutta. Vallan väärinkäytön alainen lapsi elää ahdistuksessa, peloissa, syyllisyydessä ja häpeässä. Hän kokee itsensä pahaksi ja yksinäiseksi. Lapsen persoonasta on jäänyt paljon ”syntymättä” ja vain aikuisen ymmärtämättömyyden takia. Olen psykiatri Martti Paloheimon kanssa samaa mieltä siitä, että on vanhempia jotka eivät todellakaan rakasta lapsiaan. Muun väittäminen tietyissä tapauksissa on valetta ja vanhemmuuteen kuuluvaa myyttiä. Miten vanhempi, jota ei ole kukaan rakastanut osaisi rakastaa lastaan? Eihän hän tiedä mitä rakkaus on. Ensin täytyy vanhemman saada rakkautta ja sitten hän voi vasta antaa sitä lapselleen. On harhan ylläpitämistä väittää toisin. Rakkaus rakentaa, kunnioittaa, näkee, kuuntelee, tuntee, vahvistaa hyvää lapsessa. Rakkaudettomuus rikkoo vieden lapsen persoonan. Rakkauteen kuuluu turvallisuus. Lapsen tulee saada tuntea olonsa turvalliseksi vanhempiensa kanssa, ettei tarvitse pelätä lähimpien ihmisten tekemän pahaa. Kuvittele olevasi pieni lapsi, joka pelkää melkein päivittäin vanhempien satuttavan häntä. Nämä ihmiset, jotka ovat lapsen ainoa turva. Ihmiset joiden tulee suojella lastaan pahalta... he tekevätkin kiipeää lapselleen sekä fyysisesti että henkisesti. Täysin käsittämätöntä. Minun pelastukseni oli mummoni turvallinen syli.”

Tämä kertomus kuvaa kenties enemmän kokemusten kuin suhteen uudelleenmäärittelyä. Kyse on lapsuudenkokemusten analysoimisesta aikuisena ja sen pohtimisesta, mistä oikeastaan oli kyse ja miten kokemuksia tulisi tulkita nykyisen aikuisen näkökulmasta. Kertoja mainitsee lukeneensa kokemuksiaan sivuavaa psykologista kirjallisuutta, josta on myös saanut vahvistusta tulkinnoilleen kokemastaan ja sen vaikutuksista. Tämän tiedon avulla kertoja tarkastelee omien tunteidensa ja minuutensa syntyä sekä vanhempien fyysisen ja henkisen väkivallan aiheuttamaa pelkoa. Tarinansa lopuksi kirjoittaja mainitsee isoäidin antaman turvan, joka toimi pelastuksena, kenties sekä henkisenä että fyysisenäkin. Määrittelyn kohteena tässä tarinassa ovat siis kokemukset, niiden tulkitseminen väkivallaksi ja tämän väkivallan vaikutusten osoittaminen. Määrittelyn voi tulkita keinoksi selviytyä ja jäsentää omat kokemukset tarinaksi, jolla on looginen kulku.

”Lapsuuden kokemukset haittaavat elämäni vieläkin, vaikka olenkin paljon edistynyt kovalla työllä (= lukemalla alan kirjallisuutta, miettimällä, keskustelemalla, käymällä ryhmäterapiassa jne.) ja myöhemmillä myönteisillä kokemuksilla. Työssä on edelleen tunne, että teenkö tarpeeksi paljon, ja jos tulee pienikin helposti korjattava virhe, minua harmittaa aivan hirveästi. Ihmisten ystävällisyyteen minua kohtaan en tahdo millään uskoa, vaan olen pitkään epäluuloinen ja luulen ihmisten vain näyttävän ystävällisyyttä. Isän ikäisten miesten kanssa työasioissa toiminen on erityisen vaikeaa; tulee osaamattoman pikkutyön olo. Neuvoa ja apua en tahdo uskaltaa pyytää vieläkään; pelkään alitajuisesti saavani ilkeän kielteisen vastauksen. Lapsuudenkodissani käyn pikaisesti kaksi kertaa vuodessa ja jo viikon ennen sinne menemistä olen kireä ja kiukkuinen kotona; käynnit ovat pelkkä muodollisuus, oikeasti se ei vedä mitenkään puoleensa. Minun pelastukseni on ollut kiltti ja ymmärtäväinen mieheni, jonka kanssa olen voinut pohtia lapsuuteni traumoja, ja nykyisessä kodissani voin olla vapaasti ja meillä puhutaan ja neuvotellaan asioista eikä tarvitse olla ajatuslenkija. Yritän parhaani mukaan toimia lasteni kanssa aivan toisin kuin miten isä toimi meidän kanssa. Tietty sukurasitus minullakin on tyranniaan, mutta sitäkin pystyy kontrolloimaan, kun niin haluaa. Joskus riitelen lasteni kanssa kovastikin, mutta pahimman myrskyn laannuttua otan asian uudelleen käsittelyyn ja selvitämme ja sovimme asian. En usko, että lapset pelkäävät minua; ainakin he uskaltavat kertoa hasuisimmatkin asiat myös minulle. Minä olen meistä kolmesta ilmeisesti selvinnyt vähimmin vaurioin. Äiti ei uskaltanut eikä osannut pitää omia eikä meidän tyttöjen

puolia isää vastaan ja on ilmeisesti sen vuoksi sairastellut aikuisikäisenä kaikenlaista fyysistä syöpää myöten ja on nyt vanhana erittäin kitkerän katkera ihminen. Sisko sai jo nuorena pysyvän fyysisen vaivan liian raskaista navettatöistä ja hän on jo monta vuotta elänyt uni- ja psyykelääkkeiden varassa tehden töitä ja passaten perhettään niin, että on aivan burn outin rajalla.”

Rajojen uudelleenmäärittely on konkreettisesti tässä tarinassa tarkoittanut kanssakäymisen rajoittamista vain muutamaaan kertaan vuodessa. Myös lukuisat apukeinot, kuten terapia, kirjallisuus ja keskustelut muiden kanssa, ovat olleet osana määrittelyn prosessia. Myös oma aikuisuuden perhe ja erityisesti mies ovat olleet tärkeä tuki. Kertoja pohtii isän vallankäytön vaikutuksia myös muihin perheenjäseniin ja arvioi itse selvinneensä vähimmin vaurioin. Rajojen uudelleenmäärittelyä on myös omien lapsuudenkokemusten peilaaminen omaan toimintaan ja käyttäytymiseen perhesuhteissa nyt aikuisena, ja kirjoittaja mainitsee kantavansa sukurasitusta tyranniaan mutta kuitenkin pystyvänsä kontrolloimaan sitä suhteessa omiin lapsiinsa.

”Nyt alan taas suuttua, kun kirjoitan tätä. Vanhat tunteet nousevat pintaan. Tunnen voimakasta raivoa ja halua rikkoa jotakin. Grr, enpä kuitenkaan riko, sillä olen oppinut jotain itsestäni. Jotain, mitä äitini ei ole oppinut vielääkään, nimittäin aikuisuutta. Aikuinen saa suuttua, mutta hänen on osattava myös leppyä. Aikuinen rauhoittaa suuttuneen ja säikähtäneen lapsen, oli alkusyy sitten kumman vain. Olinko minä jo lapsena äidilleni ”aikuinen”? Tästä kuviosta repäisin itseni irti alkaessani seurustella nykyisen mieheni kanssa. Usean vuoden ajan pelasimme äitini pelejä, miellytimme suuntaan ja toiseen ja yritimme vielä jossain välissä seurustellakin. Äitini ei hyväksynyt miestäni ja yritti pilata elämämme. Lopulta muutin pois omavaltaisesti vanhemmilleni kertomatta.. Katkaisin välit vanhempiin lähes totaalaisesti. Omassa asunnossa alkoivat paniikkihäiriökohtaukset ja ahdistus, joista kuitenkin selvisin, kun opinnot pakon edessä alkoivat sujua. Tästä muutamien vuosien kuluttua menimme mieheni kanssa naimisiin. Äitini halusi laatia kutsuvieraslistan (!). Kun emme antaneet, hän päätti, ettei osallistu häiden kustannuksiin eikä järjestelyihin. Paikalle hän kuitenkin tuli ja pyöri riikinkukkona mieheni sukulaisten ympärillä kertoen olevansa äitini. Huh! Häät menivät pilalle. Tunnelma oli latteaa ja olimme jotenkin noloja. Olemme alkaneet olla uudelleen kunnolla tekemisissä vasta vanhemman lapsemme syntymän jälkeen.. Nyt olen lasten myötä käynyt sen verran kovan koulun ja kasvanut aikuiseksi, että kukaan ei enää hallitse minua. Äiti on sama kuin ennenkin, mutta ei se häiritse. Ainoa, josta en ole päässyt eroon, on miellyttämisen halu. Mietin aina, onko asia, jonka teen, äidilleni mieluinen. Jos ei ole, joudun selittämään sitä itselleni kauan, jotta ymmärtäisin asian olevan vain minun, ei hänen. [...] Jotenkin ihminen kai aina peilaa omaa arvoaan ihmisenä vanhempiensa näkemyksiin. Ihan vapaa en siis ole, mutta niin paljon kuitenkin, että teen itse omat valintani ja niihin äitini on vain mukauduttava.”

Tässä tarinassa uudelleenmäärittelyä on tapahtunut useamman kerran. Nuoruuden kotoa muuttamisen ja siitä seuranneen miltei täydellisen irtioton jälkeen suhde äitiin jatkui uudelleen mutta yhä samankaltaisena. Kertoja kuvaa ahdistustaan ja paniikkikohtauksia kotoa muuttamisen jälkeen mutta myös selviämistään vaativan opiskelun ansiosta. Muutamien vuosien kuluttua äiti haluaa tehdä tyttärensä häiden kutsuvieraslistan, mutta kun tytär kieltää äitiään näin tekemästä, äiti kieltäytyy lopulta kaikesta järjestelyihin osallistumisesta. Rajojen uudelleenmäärittelystä seuraa suhteen katkeaminen jälleen, mutta kertojan lapsen synnyttyä muutaman vuoden kuluttua äiti ja tytär ovat alkaneet olla uudelleen tekemisissä toistensa kanssa. Kertoja kuvaa, miten äiti on edel-

leen samanlainen mutta miten hän itse tuntee kasvaneensa aikuiseksi ja kykenevänsä nyt puolustamaan itseään. Kertoja pohtii myös, miten edelleen peilaa omaa toimintaansa siihen, mitä äiti siitä olisi mieltä. Kertoja kokee itsenäisyytensä lisääntyneen, rajojen tulleen selkeämmiksi ja suhteen äitiin ikään kuin siedettävämmäksi.

”Kaikki hyvin kunnes uskalsin yhden sanan: Ei. Pojan vaimolle. Sen jälkeen helvetti on ollut irti. Henkistä väkivaltaa. Jo yli 2 vuotta. Joten siitä lähtien olen ollut 90% yksin ilman tukea... suku... lapset. Paskaa kaadettu vain päälle. En tiedä mistä aloitan. Jotta saisit jonkun käsityksen... olen kova kirjoittaan ja se kai on pitänyt mut tolkussa, omasta mielestäni... [...] Ihmiset sano: teille on hyvä tulla koti aistiä lämpöä, rakkautta... kaikki mureni kun miniälleni sanoin ei! Huusi ikinä et hoida tyttöä, ikinä et tule tänne. Ainoan virheen kai tein. Kaikki asiat päätettiin minä, poika, tyttö... eli en ollut pomo. Olimme samalla viivalla. Mun olisi pitänyt olla yksi askel ylempänä. Kyllä olen silti ylpeä. X:n slummi: kasvatin lapset yksin ja he opiskelivat. Ja vaikka helvetti irti: lapseni menestyy. Niin viimeinen poikani suhde... pikakihlaus, suunniteltu lapsen tulo, avioliitto. Mutta ei kai rakkaus katso pituutta seurustelu ym... minä, heti tein selväksi entinen anoppi jne... edellinen suhde avo-pari... mut puhu entinen anoppi. Eli suomennos: et tule kuin kutsusta meille... jne. Miniän perhe rikas. Tulkitseen ostettu rakkaus. Ovet paukkuen kotoa lähtenyt mutta rahalla sopu... jne... suhde suku - vanhemmat eripuraamalla jne. Sit täällä hyvä lämmin suhde läheiset! No ymmärsin yskän... jokaisesta miniäni sanoista otin vaarin. Menin vain kutsusta. Tärkeintä oli poikani onni. En minä hänelle valitse puolisoa. Ei kukaan lapselleen. Miniäni ystävyystyttäreni kanssa... ja tytär luotti. Oli kuin olisi iso sisko. Minä olin kuin vene joka ui merellä... tärkeintä olla neutraali... uida mukana virran, kommentoimatta... kuin tyhmänä jotta kaikki ok! jne. [...] Suvulle oon paska: kun en jaksa siivoa, hoitaa suvun lapsia jne. En oo katkera. Mutta jos haluan elää... elän sit ilman niitä jotka ei hyväksy ei-sanaani. En jaksa! Tai miesystävääni. On loppu et arjet kelpaan, suku, ystävät ja juhlat olen yksin. Jos en kelpaa myös juhlat, en anna itseäni arki. Joka päivä kävelen [kauemmaksi] kauppaan, ostarimme kierrän etten tapaa tuttuja lasteni ystäviä. Etten puhu oh suuni. En jaksa valehdella kaikki ok!”

Tässä tarinassa kertoja kuvaa suhdettaan poikaansa ja tämän vaimoon sekä kokemaansa epäoikeudenmukaisuutta. Kertojan miniä on ilmaissut tahtonsa muun muassa siitä, milloin heille sopii tulla vieraisille tai millaisia lahjoja heille voi ostaa. Kertoja sopeutui aluksi sääntöihin ja painotti poikansa onnea. Myöhemmin vuosien aikana kertoja kuitenkin väsyy vaatimuksiin ja siihen, että häntä tarvitaan vain arkena hoitamaan lapsia ja auttamaan, mutta suvun juhliin hän ei kelpaa mukaan. Kertoja määrittelee rajat uudelleen siten, että hänet tulee hyväksyä osaksi perhettä ja sukua niin arkena kuin juhlanakin. Rajojen uudelleenmäärittely tarkoittaa kuitenkin myös tiettyjä uhrauksia, ja kertoja on joutunut vaihtamaan muun muassa käyttämäänsä ruokakauppaa, ettei vahingossa törmäisi lastensa tuttaviin. Uudelleenmäärittely on tarkoittanut myös miellyttämisen sekä asioiden salaamisen lopettamista.

”Sairauteni myötä olen alkanut tiedostaa, etteivät asiat olleet kohdallaan meillä kotona ja vasta nyt alan pikkuhiljaa etsiä omaa itseäni, omia ajatuksiani, omaa tahtoani. En ole osannut erottaa omia ajatuksiani ja toiveitani isän ajatuksista ja toiveista, tokkopa omia edes on ollut, en todellakaan tiedä. Yritän koota sirpaleista eheän minän, terapian avulla. Oikean Oman Minän, en isäni haluamaa/muokkaamaa minää. En tiedä kauanko siihen kuluu aikaa, aika näyttää, enkä tiedä pääsenkö koskaan kokonaan irti isän ”otteesta”, ainakaan niin kauan kun hän on elossa. Mutta kuten sanotaan, vaikeuksien kautta voittoon. Pakko niin, mikäli haluan pystyä elämään omaa tervettä elämää ja luomaan terveitä ihmissuhteita ja sen myötä toivottavasti oman perheen. Toivottavasti kirjoituksestani on jotain hyötyä tutkimuksen teossa. En tark-

kaan ottaen tiedä mikä määritellään henkiseksi väkivallaksi ja mikä ei, minun kohdallani on minun sairauteni hoidon puitteissa sanottu että mm. siitä on ollut kyse, ja niin kai se on ollutkin, itse sitä on vain vaikea nähdä ja vielä vaikeampi tunnustaa että näin on ollut.”

Tämän tarinan osalta uudelleenmäärittely koskee kokemuksia, ja vasta oman sairastumisen jälkeen oman itsen rajat ovat hiljalleen muotoutuneet. Isän valankäyttö on muovannut tyttärestä jotakin, jota hän nyt pyrkii korvaamaan itsenäisellä, aikuisella minällä. Itsen, suhteen isään sekä tässä suhteessa koetun henkisen väkivallan määrittelyn prosessi on edelleen meneillään. Kertoja kuvaa vaikeutta tunnistaa tai jopa tunnustaa olleensa itse henkisen väkivallan kohteena. Ylipäättään kokemusten määrittely tai niiden uudelleenmäärittely on siten yhä jatkuvaa. Kertoja ei mainitse, onko hän vielä kanssakäymisissä isänsä kanssa, joten suhteen konkreettisten rajojen muuttumisesta (tai muuttumattomuudesta) ei voi tehdä tulkintoja. Kuten kirjoittaja kuvaa, isänsä haluaman ja muokkaaman tilalle hän toivoo pystyvänsä kokoamaan eheän oman itsen.

Rajojen uudelleenmäärittelyn tarinoista voi tulkita eräänlaisen kolmannen vaihtoehdon lähtemisen ja jäämisen rinnalle (vrt. Barnet 2000; 2001; Enander & Holmberg 2008; Enander 2010; Fleury ym. 2000). Rajojen uudelleenmäärittelyn voidaan ajatella olevan vastarinnan muoto, jonka seurauksena ei välttämättä ole suhteen katkaiseminen irtisanoutumisen tai irtautumisen tapaan mutteivät myöskään pysähtymisen ja paikalleenjäämisen kertomusten kuvaukset tilanteen ja suhteen ratkaisemattomuudesta⁷¹. Tutkiessaan sekä miesten että naisten kertomuksia miesten parisuhteissa naisiin kohdistamasta väkivallasta Floretta Boonzaier (2008) huomioi, miten toisinaan naiset konstruoivat itsensä miehen väkivallan uhriksi ja dominanssin alle, mutta toisinaan heille oli mahdollista huomioda myös oma toimijuutensa ja käyttää hyväkseen vallan ja vastarinnan diskursseja (ks. myös Hydén 2005). Samalla tavoin, tutkimukseen osallistuneet miehet kykenivät toisinaan tunnustamaan oman kontrollointinsa ja vallankäyttönsä mutta myös konstruoimaan itsensä ilman valtaa oleviksi. Boonzaier huomioi, miten jotkut naisista kertoivat narratiiveja, jotka vastustivat feminiinisen kulttuurista skriptiä, eli he esittivät itsensä kykenevinä ja itsenäisinä väkivallan uhrin aseman sijaan. Rajojen uudelleenmäärittelyssä on näkemykseni mukaan kyse hieman samankaltaisesta ”skriptin haastamisesta”. Kahdelle vaihtoehdolle, jäämiselle tai lähtemiselle, on luotu uusi vaihtoehto. Uuden luominen tai sen tutkiminen ei kuitenkaan ole ongelmatonta, ja seuraavassa luvussa pohdinkin tekemieni tyypittelyjen asettamia haasteita ja mahdollisuuksia.

⁷¹ Kaisa Ketokivi (2009) on tarkastellut perhesuhteissa esiintyvistä ristiriitatilanteista muun muassa aikuisen lapsen puolisonvalintaan liittyviä konflikteja. Näiden ristiriitatilanteiden ratkaisua Ketokivi kuvaa sovittelun käsitteellä, jossa ”pyritään mahdollistamaan autonomia perhesuhteisiin”. Rajojen uudelleenmäärittelyssä on tiettyä samankaltaisuutta Ketokiven määrittelemän, perhesuhteiden säilyttämiseen liittyvän sovittelun kanssa.

8.4 Tyypittelyn hyödyt ja vaarat

Tyypittely, aineiston tarinoiden identifiointi tiettyjen tutkijan määrittelemien kategorioiden alle, on laadullisessa tutkimuksessa runsaasti käytetty analyysitapa. Anita Saarasen ja Jari Eskolan (2003) mukaan niin sanotuissa *tyyppikertomuksissa* ”ilmenee keskimääräisten, tyypillisten tarinoiden juonirakenne keskeisine elementteineen (teemat), tarinassa mukana olleet keskeiset henkilöt ja osatekijät. Tyypikkuvaukset ovat siis eräänlaisia läpileikkauksia tai tiivistelmiä aineistosta, joissa kiteytyvät aineiston keskeisimmät elementit”. (mt., 151.) Saarasen ja Eskolan esimerkeissä doping-tarinoiden tyyppijä olivat ”menestys” ja ”romahdus”. Tutkijat erottavat myös ”varsinaisen” narratiivisen analyysin, jossa myös muodostetaan tietynlaisia tyyppikertomuksia sisältöselostuksien, referaattien tai juonitiivistelmien nimillä. Vastaavasti *tarinatyypeiksi* Saaranen ja Eskola määrittelevät romanssit eli sankaritarinat, tragediat, komediat, ironiat, rikostarinat, romantisoituneet ja sarkastiset tarinatyyppit. (mt., 143–162.) Kuten Saaranen ja Eskolan esimerkistä ilmenee, tarinatyyppijä voidaan konstruoida kunakin aineiston ja sen tulkinnan tarpeisiin pikemminkin kuin pakotetusti pyrkiä sijoittamaan tarinat vain tunnetuimpiin ja käytetyimpiin (romanssin, tragedian, sankaritarinan, komedian, ironian) tarinatyyppisiin (ks. esim. Hänninen 1999, 96: rikostarinatyyppi).

Tyypittely voi olla poissulkevaa, jolloin kategorian rajat pidetään tiukkoina tai vastaavasti joustavampi, enemmän poikkeuksia salliva tapa jäsentää aineistoa. Marja Kaskisaari (1995, 31) on luokitellut oman lesboelämäkerroista koostuvan aineistonsa erilaisten ideaalityyppien⁷² avulla. Ideaalityyppien etsintä ei tarkoita jokaisen kirjoittajan tai vastaavasti lukijan lokeroimista johonkin näistä kertomisen tavoista. Kaskisaaren mukaan hänen tutkimuksensa esimerkkitarinat sitoutuvatkin vain löyhästi kerronnan tavan kuvailuun eikä pyrkiä myksenä ole tehdä toisensa poissulkevia kategorioita vaan käyttää näitä typologioita osoittamaan lesboelämäkertojen olevan osa naisten tarinoiden kokonaisuutta. Isäksi tulon tarinoita, tunteita ja toimijuutta tutkinut Johanna Mykkänen (2010) konstruoi paitsi normitarinan, tahtotarinan ja selviytymistarinan myös spesifisti synnytystä koskevien osatarinoiden sisältä eläytyjien, epäröijien, raportoijien ja humoristien tyyppit. Vastaavasti Auli Ojuri (2004) on rakentanut aineistostaan väkivaltaa kohdanneiden naisten tarinoista kolme erilaista tarinamallia, *selviytyjän*, *etsijän* ja *epäilijän* tarinakonstruktioita. Ojuri (mt., 175) toteaa, että naisten tarinat eivät ole ”tyyppipuhtaita”, joten tyypittely on siten eräänlainen tulkinnallisten kompromissien summa. Ojurin tarkoituksena ei myöskään ole ollut määritellä ihmistyyppijä, vaan kyse on ollut aineiston jäsenyyksestä ja lähestymistavasta väkivaltailmiöön.

Omaa tarinatyyppien konstruointitapaani voisi kuvailla vaikkapa *järjestelmiseksi* lokeroinnin sijaan. Ensiksi, järjestely ei ole aikaansaadun järjestyksen

⁷² tunnustuksellinen teksti; naissuhdetarina; itsen vahvistamistarina; nimeämisen tarina; seksuaalisen heräämisen tarina; naiseksi kasvun kertomus ja itsenäistymistarina (Kaskisaari 1995, 32–74.)

olevan välttämättä lopullinen (aineistoni tarinoita voisi analysoida myös lukuisin toisin tavoin ja perustein) ja toiseksi, kirjoitusten sijaintien rajat ovat joustavia. Yhden kirjoittajan kokonaisesta kertomuksesta olen voinut tulkita niin pysähtymisen, irtautumisen kuin rajojen uudelleenmäärittelyn ”osatarinoita”. Tällä tavoin olen halunnut kohdentaa huomion siihen, miten tarinoista voidaan lukea enemmän ambivalensseja kuin yksiselitteisyyttä. Tunnistan kuitenkin myös riskit jäsentää kirjoitettuja kokemuksia tyypittelyn avulla. Kun omassa tarinatyyppien jäsenyksessäni perustana on ollut *liike* – karkeistaen ulospäin, edestakaisin tai paikalleen jääminen – on sekä itselläni kyseisten määritelmien tekijänä että mahdollisella lukijalla houkutus ottaa nämä jäsenykset myös hierarkkisena järjestyksenä. Tällaisessa houkuttelevassa, individualismin idean läpileikkaamassa hierarkkisessa järjestyksessä irtautuminen ja irtisanoutuminen näyttäytyisivät päämääränä ja parhaimpana ”tuloksena”, kun taas pysähtymisen tulisi tulkituksi kielteisessä mielessä paikalleen jämähtämisenä ja siten vähiten tavoiteltavana vaihtoehtona. Kuten olen läpi tämän työn pyrkinyt osoittamaan, perhesuhteiden vallankäytön ja väkivallan kokemusten analyysissä tämänkaltainen normatiivinen tulkinta ihmisten elämäkokemuksista ei antaisi tilaa niiden monimuotoisuudelle. Variaatioiden tunnustaminen vaatii kuitenkin myös voimakasta epäselvyyden ja hämäryyden sietokykyä: *yhtäältä* ja *toisaalta* tai *sekä-että* pakenevat tiukkoja kategorioita ja selkeitä rakenteita.

Tutkimuksessani olen siten joutunut taipumaan tällaisen epävarmuuden edessä mutta tuskin kuitenkaan kokonaan pystynyt välttämään ”väkivaltaa” aineistoani, naisten elämäkokemuksia kohtaan. Tarinoiden tyypit pelkistävät usein pitkät ja prosessinomaiset kuvaukset lyhyiksi välähdyksiksi.⁷³ Kyse on myös siitä, mitä haluan tutkimukseni kertovan lukijalleen vallankäytön ja väkivallan kohteena olevien naisten kertomuksista ja millaisia johtopäätöksiä kirjoittamastani tekevän. Jari Eskola ja Juha Suoranta (2005, 148–149) toteavat perinteisen tutkimusajattelun ongelmaksi oletuksen ihmisen käyttäytymisen ennustettavuudesta ja ohjailtavuudesta. Laadullisen tutkimuksen etu ovatkin erilaiset analyysi- ja tulkintamallit, joilla tämän oletuksen yli voi päästä ja ihmisen ”arvaamattomuudesta” huolimatta onnistua tuottamaan pätevää tieteellistä tietoa. Kun tutkimusaineistoa järjestää tarinatyyppien (tai esimerkiksi teemojen tai muiden kategorioiden) mukaan, taustalla vaanii usein oletus tai toivomus siitä, että koko aineisto, tässä tapauksessa tarinat, voidaan laatikoida näihin tyyppeihin – ja kuvaannollisesti kenties lopuksi jopa painaa laatikoiden kannet kiinni. Oletuksena olisi myös, että tällä tavoin osoitettaisiin selkeästi, millaisiin ryhmiin tarinat – elleivät peräti tarinankertojat henkilöinä – voitaisiin siististi kategorisoida. Pahimmillaan tällainen väkivaltainen tulkinta jakaisi siten val-

⁷³ Kirjoitettua aineistoa, usein elämäkertoja, voidaan analysoida myös kokonaisina tarinoina, kuten esimerkiksi Laura Huttunen (2002) tekee maahanmuuttajien tarinoita tarkastelevassa väitöstyössään. Kokonaisten tarinoiden tarkastelu tarjoaa kokonaisvaltaisen ja elämäkokemuksille tilaa antavan mutta myös varsin haasteellisen tavan lähestyä aineistoa. Oman aineistoni tarinat poikkeavat toisistaan runsaasti niin pituuksissa kuin muodoissakin, joten tarkastelutapoina suhde- ja kertojapositiot (luku 6) ja tässä luvussa esitetyt tarinatyyppit tarjoavat lähestymistavan, jolla kirjoitusten erilaisuus ei tarpeettomasti tai epäoikeudenmukaisesti korostu.

lankäyttöä ja väkivaltaa kohdanneet kolmeen tyyppiin: paikalleen jämähtäviin, rajojaan uudelleen määritteleviin ja suhteista irtautuviin naisiin. (Nämä) naiset voitaisiin siten jakaa selkeisiin tyyppeihin, ennustettavissa oleviksi suhteessa vallankäyttöön ja väkivaltaan perhesuhteissaan. Niin vaikeasti hyväksyttävältä kuin tämä ainakin feministisesti orientoituneesta väkivaltatutkijasta 2000-luvulla tuntuukin, on aiemmin suosituissa väkivallan vuorovaikutuksellisuutta korostavissa tutkimuksissa nähty väkivallan uhrien itse osaltaan vaikuttavan omaan pahoinpideltyksi tulemiseensa (vrt. Ajo ym. 2005, 14; Holma & Partanen 2002). Tästä syystä selvitys käyttämäni jäsenystavan riskeistä on tarpeellinen.

Lukukokemuksena erilaiset tarinatyyppit ovat paitsi erilaisia tuntemuksia myös tieteellisiä näkökulmia herätteleviä. Pysähtymisen ja paikalleen jäämisen tarinat tuovat erityisesti esille väkivallan ja vallankäytön vaikutuksia (vrt. Brisson 2002; Husso 2003; Kirkwood 1993). Irtautumisiin ja suhteiden päättämisiin keskittyvät kertomukset taas voivat virittää esimerkiksi käytännön väkivalta-työhön tai muuhun väkivaltaa kohdanneiden auttamiseen liittyviä kysymyksiä (vrt. Keskinen 2005, Nyqvist 2001, Ojuri 2004). Rajojen uudelleenmäärittely, pysähtymisen ja liikkeen ambivalenssi vastaavasti nostavat esille perhesuhteiden monimuotoisuutta ja monimutkaisuutta sekä ohjaavat etsimään yhä uusia tapoja selittää ja ymmärtää läheisiä suhteita, vallankäyttöä ja väkivaltaa (vrt. Connidis & McMullin 2002). Tällä tavoin tarinatyyppit palvelevat paitsi aineiston jäsenystapana myös keinona osoittaa, miten erilaiset tieteelliset tai auttamistyöhön liittyvät käsitykset perhesuhteiden väkivallasta ja vallankäytöstä voivat saada alkunsa. Erilaiset tarinat herättävät erilaisia reaktioita ja johtopäätöksiä, joista osa voi olla tutkijalle ja auttajalle itselleenkin tiedostamattomia. Samoin väkivaltaa omassa arjessaan kohtaava, esimerkiksi sivusta seuraava, tulkitsee väkivallan merkityksiä niiden kertomusten perusteella, joita hän tietää tai tuntee. Kyse ei kuitenkaan ole itsestään selvistä päättely- tai tulkintaketjuista: esimerkiksi pysähtymisen tarinan voi saada osakseen niin vähättelyä kuin myötätuntoakin. Tieteellisessä kontekstissa yksilön tarina voi saada yksilön persoonan keskittyvän tulkinnan tai tulkinta voi pohjautua vallan ja sukupuolten suhteita tarkastelemaan näkökulmaan.

Aineistoni naisten kertomuksissa kuvataan väkivallan ja vallankäytön läpileikkaamia suhteita, joissa pysymistä kuvataan usein ahdistavaksi kokemukseksi. Toisinaan kertomukset ovat myös hyvin niukkoja, konkreettisia kuvauksia siitä, mitä tapahtui, miten kokemukset vaikuttivat ja miten pois pääsyä ei ole ollut tai ei ole näkyvissä. Joissakin tarinoissa irtautumista ei mainita edes mahdollisuutena, vaan tarina on kuin filmin pysäytyskuva tilanteista, joissa väkivaltaa ja vallankäyttöä on tapahtunut, mutta omia mahdollisia ratkaisuja tilanteeseen ei mainita lainkaan. Pysähtymisen tarinoita leimaa epätoivo: elämä on umpikujassa, jonka päässä ei näy pakoreittiä. Pysähtymisen tarinat ovat kuitenkin muulta sisällöltään hyvin erilaisia. Osa kertomuksista on pitkiä ja monipolvisia kuvailuja, kun taas toiset tarinat ovat lyhyitä välähdyksiä. Tekstin lyhyys tai pituus ei kuitenkaan kerro koetun väkivallan ja vallankäytön ajallisesta kestosta, vaan jopa vuosikymmenien ahdinko voi olla kuvattuna muutamilla riveillä, tiiviisti ja tuskaisesti. Ajallisesti pitkään kestäneistä kokemuksista ei siten

synny välttämättä pitkää tarinaa, ja vaikka tässä on kyse kunkin kirjoittajan omista ilmaisutavoista (tai esimerkiksi tottumuksesta tai tottumattomuudesta ylipäättään kirjoittaa), on kiinnostavaa tarkastella, miten erilaisia vahingoittavien perhesuhteiden kirjoitettuja kuvauksia aineistoni tarjoaa.

Yhtäältä tekstit antavat viitteitä vahingoittavien suhteiden rajaavista, kontrolloivista ja tyypistä vaikutuksista: lyhyt ja terävä kuvaus on kuin tuskanhuuto. Toisaalta vahingoittavat suhteet voidaan nähdä myös kerronnan kimmokkeena: on koettu jotakin, josta nyt halutaan lähes pakonomaisesti, pitkään ja tarkasti kertoa. Kertominen voi olla myös hetkellinen purkaus, johon liittyy pelkoa itse kokemuksen paljastamisen seurauksista. Eräät kirjoittajista ovat painottaneet teksteissään, ettei tutkija saa ottaa heihin missään nimessä yhteyttä tai he ovat jättäneet kaikki maininnat ikään, asuinpaikkaan tai muuhun vastaavaan mainitsematta. Kertominen, kokemuksista kirjoittaminen, voi olla paitsi voimaannuttavaa ja terapeutista (Hänninen & Timonen 2004; Pennebaker & Francis 1996; Pennebaker & Seagal 1999, Pennebaker 2000) myös ahdistavaa tai pelottavaa (Saresma 2004) tai jopa katumusta herättävää (ks. Josselson 1996; 2004).

Tyypittelyosion viimeisenä käsittelin rajojen uudelleenmäärittelyn tarinoiksi nimeämiäni otteita. Yhtäältä uudelleenmäärittelyn kuvaukset ovat kenties osuvimmat konkreettiset osoitukset vahingoittavien suhteiden ambivalensseista: siitä miten suhteiden toivotaan jatkuvan mutta vahingoitetuksi tulemisen päätyvän. Uudelleenmäärittelyn kertomukset voivat tulla irtautumisen tarinoiden tapaan ajatelluiksi ideaalitarinoiksi, kuvauksiksi "oikeasta", "aktiivisesta", suorastaan tavoiteltavasta toiminnasta ja elämästä. Näkemykseni mukaan tieteellisen tutkimuksen tehtävänä on pyrkiä paitsi ymmärtämään ja selittämään tiettyjä ilmiöitä myös esimerkiksi tarinamallien tasolla tarjoamaan ihmisten kokemuksille peilauspintoja. Tässä mielessä ylikriittinen suhtautuminen ideaalitarinoihin ei ole aivan oikeutettua: näillä tarinoilla voi olla ja toivottavasti myös on apua siihen, miten vahingoittavissa suhteissa elävät voisivat mahdollisesti etsiä ratkaisuja omiin suhteisiinsa. Painotan kuitenkin tutkimukseni lähtökohtia, väkivallasta ja vallankäytöstä kertomisen ja kirjoittamisen tarkastelua, joten näiden lajittelemieni tarinatyyppien tarkoituksena ei ole toimia suorina "toimintamalleina" eikä myöskään "varoittavina esimerkkeinä".⁷⁴

Rajojen uudelleenmäärittely on myös toisessa mielessä riskialtis valinta tarinatyyppiksi. Paitsi, että se korostaa voimakkaasti vallankäytön ja väkivallan uhrin toimintamahdollisuuksia, - jotka usein ovat hyvin rajalliset - se myös suhteutuu konkreettiseen väkivaltatyöhön melko hankalasti. Sukupuolisensitiivinen lähestymistapa väkivaltaan on ansiokkaasti siirtänyt painopistettä uhrin ominaisuuksista tai muusta "osallisuudesta" väkivallan yhteiskunnalliseen, valtarakenteet huomioivaan tarkastelutapaan (ks. esim. Ajo ym. 2005; Husso

⁷⁴ Konkreettisten auttamistyön kontekstissa nämä kysymykset ovat selvästi monimutkaisempia. Terhi Partanen (2008) on tarkastellut väkivaltaisten miesten hoito-ohjelmaa ja terapeuttien siinä käyttämiä keinoja yhtäältä vastuuttaa miehet väkivallasta mutta myös samalla auttaa etsimään väkivallattoman toiminnan ja käyttäytymisen tapoja.

2003, 326–328; Nyqvist 2001, 22–23; Partanen & Holma 2002).⁷⁵ Eitellessäni rajojen uudelleenmäärittelyn tarinoita pyrin ensisijaisesti kuvaamaan niitä henkilökohtaisia prosesseja, joista kirjoittajat ovat halunneet kertoa. Omien ja toisen rajojen uudelleenmäärittelyn suhteen sisällä on vaativa prosessi, jossa kamppailu itsen ja toisen tunteiden ja käsitysten ristiaallokossa on jotakin, johon vain harvalla on mahdollisuuksia. Esimerkiksi fyysinen väkivalta on jotakin, josta väkivallan kohteena olevalla ei luonnollisestikaan ole uudelleenmäärittelyn mahdollisuutta: hiustupon irti repäisy ei muutu tulkitsemalla silittämiseksi tai nenän murtava nyrkinisku hipaisuksi⁷⁶. Sen sijaan aineistossani kuvattu ja määritelty henkinen väkivalta ja tästä tulkitsemani vahingoittumisen kokemukset ovat tietyssä mielessä ”joustavampia” ottaen kuitenkin huomioon, että tämä joustavuus ei ole samanlaista kaikissa suhteissa, eikä ajatus sen olemassaolosta voi olla esimerkiksi uhrin oman toiminnan vaatimusten perusteena. Kuten aineistoni tarinoista voi lukea, uudelleenmäärittelyn prosessi voi alkaa myös myöhemmin muissa suhteissa, jolloin omien kokemusten painolastin huomataan siirtyneen esimerkiksi lapsuudenperheestä omaan aikuisiän perheeseen.

---

⁷⁵ Sukupuolisensitiivinen lähestymistapa näyttää kuitenkin jossain määrin kirvoittaneen myös pyrkimykseen palata vuosikymmenien takaisin näkemyksiin naisten ja miesten tasavertaisuudesta väkivallassa. Aune Flinckin (2006) mukaan ”väkivaltatyössä tarvitaan lähestymistapojen tarkistamista” ja ”auttamistyössä sukupuoli, syyllisyys tai tekojen tuomittavuus eivät saa olla auttamista ohjaavia lähtökohtia” (ks. myös Paavilainen & Flinck 2006).

⁷⁶ Sen sijaan väkivallan tekijöiden harjoittama väkivallan vähättely voi olla juuri tämänkaltaista ”tulkintaa” ja näkemyksiä naisen provosoinnista väkivallan syynä (Nyqvist 2001, 148; Partanen 2008).

9 SUKUPUOLI, TOIMIJUUS JA (VÄKI)VALTA

Olen sivunnut tutkimuksessa sukupuoleen ja sukupuolittuneisuuteen liittyviä kysymyksiä enemmän ja vähemmän implisiittisesti. Tässä luvussa tarkastelen sukupuolen ja väkivallan yhteenliittymiä yksityiskohtaisemmin ja pohdin erityisesti edelleen runsaasti keskustelua herättävää aihetta naisista vallan ja väkivallan käyttäjinä. Otan kuitenkin aluksi muutaman esimerkin hieman toisenlaisesta näkökulmasta. Väkivallan sukupuolittuneisuutta kuvaa nimittäin kiinnostavasti myös se, millä tavoin maskuliiniseksi mielletty fyysinen väkivalta saa eräissä aineistoni kirjoituksissa tietyntyyppistä hyväksyntää ja ymmärrystä.

”Isä on kuitenkin vilpittömästi katunut ja pyytänyt anteeksi jokaista lyöntiään, joita ei siis ole tapahtunut jokapäiväisesti eikä sillä tavalla tahallisesti, että hän olisi tietoisesti valinnut lyömisen.”

”En missään nimessä hyväksy isäni väkivaltaisuutta. Mutta hän ei milloinkaan lyönyt minua, käyttäytyi muuten vain äärimmäisen typerästi ja vanhemmuus oli pahasti hukassa. Mutta hän sentään yritti muuttua parempaan suuntaan ja muuttuikin. Mutta äitini muuttui koko ajan huonompaan suuntaan; häijymmäksi, ilkeämmäksi ja katkerammaksi. Jotain hänessä oli mennyt aikaa myöten rikki, jos koskaan oli kunnonssa ollutkaan. Eikä minusta ollut korjaamaan sitä.”

Fyysistä väkivaltaa luonnehtii usein satunnaisuus. Kyse on ollut kirjoittajien mukaan yksittäisistä väkivallan episodeista, joita ei ole pidetty toisiinsa liittyvinä, jatkuvana väkivallan tilana. Sen sijaan muut vahingoittamisen muodot (usein äitien, anoppien tai sisarten), ilkeys, alistaminen ja mitätöinti, ovat ahdistaneet jatkuvasti ja loppumattomasti. Päivi Honkatukia (1998) on pohtinut ristiriitaa maskuliinisen normien rikkomisen, kuten suoran väkivallan arvostuksen ja feminiinisen rajojen venyttämisen väheksymisen välillä, tutkiessaan tyttöjen rikoksia ja muita lievempiä irtiottoja. Yhtäältä miesten ja poikien väkivaltaa paheksutaan, mutta toisaalta tyttöjen ei-väkivaltaista irrotteltua pidetään poikien toimintaa tylsempänä ja vähemmän radikaalina. (mt., 46.) Samalla tavoin miesten ja isien väkivalta yhtäältä tuomitaan, mutta toisaalta samanaikaisesti se nähdään ainakin jossain määrin ymmärrettäväksi tavaksi toimia, esimerkiksi reaktiona ahdistavaan elämäntilanteeseen tai vastauksena naisten käyttämään henkiseen väkivaltaan. Miesten keskinäinen fyysinen väkivalta kääntyy näke-

myksissä helpommin reiluksi tappeluksi, suoraksi ja rehdiksi toiminnaksi, mutta naisten keskinäinen ilkeily nähdään lähes yksinomaan halveksittavana ja alhaisena käytöksenä (ks. Sharpe 1994, 26; Notko 2000, 23–24). Vastaavasti Marita Husso (1995) viittaa parisuhteisiin ja rakkauteen liittyviin myytteihin ja kielenkäyttöön, jossa raiskaus muuttuu rakasteluksi ja pahoinpitely rakastavaisten riitelyksi. Miesten suora väkivalta kuuluu kielenkäytössä usein helposti ohitettavana ”luonnollisuutena” rangaistavan rikoksen sijaan.

Tutkimukseni kertomukset erilaisista, niin miesten ja naisten välisistä kuin sukupuolten keskinäisistäkin suhteista tarjoavat varsin monimuotoisia näkökulmia väkivallan, vallankäytön ja sukupuolten suhteisiin. Selkeiden rajojen sijaan tarinoista avautuu usein monimutkaisia valta-asetelmia, joissa sukupuoli tai sukupuoli eivät välttämättä yksiselitteisesti osoita ”ylemmän” ja ”alemmän” paikkoja, kuten luvussa 4 valtakäsityksiä tarkastellessani myös pohdin (vrt. Scott 2001). Tässä luvussa tarkastelen erilaisia näkökulmia naisten vallankäyttöön ja väkivaltaan sekä sukupuolen merkityksiin väkivallasta julkisuudessa sekä tutkimuskeskustelussa.

9.1 Naisten kokemukset, miesten teot?

Susanne Kappeler (1995) kirjoittaa kriittisesti nykyajan suositusta ilmiöstä selittää väkivaltaista käyttäytymistä yhteiskunnallisella tai sosiaalisella tilanteella. Kappeler viittaa entisen Itä-Saksan nuorten, köyhien ja työttömien miesten joukkoihin, jotka harjoittivat rasistista ja väkivaltaista toimintaa. Rasistisen väkivallan ehkäisykeinoina on käytetty erityisiä nuorisoprojekteja, joiden osana on tehty muun muassa vierailuja ulkomaille. Tarkoituksena on ollut muuttaa olosuhteita ja tilanteita, kuten köyhyyttä, tai poistaa tietämättömyyttä muista kulttuureista, joiden uskotaan aiheuttavan rasistista väkivaltaa. (mt.). Tulkitsen naisten väkivallan ja vallankäytön selittämisessä toisinaan hieman samansuuntaista tilanteiden ja taustatekijöiden esille nostamista. Eläminen hierarkkisessa, patriarkalisessa ja naista alistavassa kulttuurissa on joidenkin feminististen näkökulmien mukaan selittävä tekijä naisten vahingoittavalle ja väkivaltaiselle käytökselle (ks. esim. Kelly 1996; Oakley 1981; Renzetti 1998). Vastaavasti omassa tutkimuksessaan turvakotien asiakkaana olleista naisista ja väkivalta-työn asiakkaina olleista miehistä Leo Nyqvist (2001, 120–123) on pohtinut naisten väkivaltaisuutta hieman toisesta suunnasta. Nyqvist yllättyi siitä runsaudesta, jolla naiset toivat esille omia väkivaltaisia reaktioitaan. Naisten väkivallan konteksteja oli kuitenkin miehiin verrattuna selvästi vähemmän. Tyypillinen naisten väkivallan käytön konteksti oli ollut riitatilanne, jossa keskeistä oli ollut spontaani reaktio, kuten esineellä heittäminen, potkaisu tai muu vastaava. Vastaavasti miesten väkivalta oli ollut usein kontrollointikäyttäytymistä, joka ei ole sidottu riitatilanteisiin vaan ”tapahtuu erilaisissa alakonteksteissa pahimmillaan lähes kaiken aikaa.” (mt., 117.)

Aineistoni naisten kertomuksissa 20/40 kuvataan omaa vahingoittumista suhteissa naisiin, joista mainitaan suhteet äiteihin (7/40), anoppeihin (4/40),

miniään (3/40), sisariin (3/40), kälyyn (2/40) ja tyttäreeseen (1/40)⁷⁷. Toisinaan, kun olen esitelmöinyt naisten keskinäisistä vahingoittavista suhteista, on yleisössä herännyt kysymyksiä muista läheisistä suhteista ja niiden laadusta, kuten kysymyksiä siitä, kuka (mies) dominoi naista alistavaa naista tai millainen tausta vallankäyttäjänaisellä on, millaisia hänen muut läheiset suhteensa ovat, kenen sana loppujen lopuksi painaa tässä kuvattavana olevassa perheessä tai millainen on ollut alistavan naisen lapsuus. Menneisyyden kokemuksia (esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö lapsuudessa) tai nykyhetken tilanteita (esimerkiksi miehen väkivallan kohteena oleminen) käytetään toisinaan perusteluina naisen toista naista tai esimerkiksi puolustuskyvyttöntä lasta tai ikääntynyttä vanhempaa kohtaan käyttämälle fyysiselle väkivallalle tai muulle vallankäytölle.

Väkivaltaa selittävät diskurssit ovat myös miesten kohdalla olleet usein tilanteilla selittämistä (väkivallan selitysmalleista esim. Haapasalo & Aaltonen 1999, 13, 35; Nyqvist 2001, 22–23; Partanen & Holma 2002), joten tässä mielessä samankaltaisen ”tilannemallin” käyttö naisten väkivaltaisuuden kohdalla ei ole yllättävää. Kärjistäen ilmaistuna syitä aikuisen naisen vallankäyttöön ja väkivaltaan on voitu etsiä väkivaltaisesta isästä, alistavasta aviomiehestä, dominoivasta äidistä [sic] tai vastaavasti heteronormatiivisuudesta, patriarkaatista ja muista naista alistavista rakenteista. Kumpi tahansa, personoitu tai symbolinen konteksti, toimivat molemmat yhtä hyvin uskottavina ja myös hyvin houkuttelevina selitysmalleina naisten vahingoittavalle käytökselle. Kuitenkin esimerkiksi Jaana Haapasalon (1999, 69; Haapasalo & Aaltonen 1999, 11) tutkimukset osoittavat, että väkivallan ylisukupolvisuus näyttäytyy eri tavoin näkökulmasta riippuen eli todistetusti lastaan pahoinpidelleiden äitien taustalla on lähes poikkeuksetta omia lapsuuden väkivaltakokemuksia, mutta vastaavasti todistetusti lapsena pahoinpidellyt äidit eivät välttämättä jatka väkivallan kierreä omiin lapsiinsa. Naisten väkivallan ja vallankäytön selitysmallien (uudelleen)rakentaminen on siten varsin haasteellista mutta myös tarpeellista (vrt. Russo 2001; Notko & Sevón 2006; 2008).

Vanhempien lapsiaan kohtaan käyttämä väkivalta ylittää usein uutiskynnyksen, ja usein myös hyvin eri tavoin riippuen vanhemman sukupuolesta. Tutkijavierailuni aikaan keväällä 2002 Yhdysvalloissa puitiin runsaasti teksasilaista Andrea Yatesia ja hänen viittä lastaan, jotka Yates hukutti kylpyammeeseen. Samoihin aikoihin Suomessa raisiolainen äiti uskoi kahden lapsensa tukehtuneen puuarkkuun, mutta hänet tuomittiin lastensa hukuttamalla ja toisen tukehduuttamalla surmaamisesta. Eronnut äiti taas surmasi isän huollossa olevan tyttärensä tämän ollessa vierailulla luonaan. Väkivalta herättää lähes aina tunteita – myös väkivaltatutkijassa. Myöhemmin samana vuonna 2002 eronneen isän surmatessa lapsensa tulipalon avulla oman, ensimmäisen kauhistumisreaktion jälkeen kiukustuin. Joitakin kuukausia myöhemmin tilanne toistui: nyt vain surmaajana oli jo edellä mainitsemani äiti, jonka lapsen huoltajaksi oli määrätty isä ja surmaaminen tapahtui äidin ja lapsen ensimmäisen valvomatoman tapaamisen aikana. Näiden kahden tapauksen media- ja osin myös asi-

⁷⁷ Ks. luku 6, taulukko 3: Naisten kuvaamat vahingoittavat perhesuhteet.

antuntijakäsittelyissä oli kuitenkin silmiinpistävä ero: kun surmaajana oli isä, ihmeteltiin avoimesti, miten *lasten äiti oli päästänyt lapsensa* tietävästi ennenkin tappamisella uhkailleen isän luo. Kun surmaajana oli äiti, keskusteltiinkin jo siitä, mikä on väkivaltaiseksi todetun vanhemman oikeus lapseensa (väkivaltaisista isistä ks. Eriksson & Hester 2001; Forsberg 2005; Hautanen 2005; Peled 2000).

Minna Nikunen (2005) on tarkastellut surma-itsemurhien uutisointia suomalaisessa mediassa. Nikunen pohtii, mistä tai kenestä syy-seuraussuhdetta on uutisoinnissa rakennettu, ovatko nämä vastuullistamisen tavat sukupuolistuneita ja mihin käsityksiin ihmissuhteista murha-itsemurhien selitykset pohjautuvat. Edelleen Nikunen on tarkastellut sitä, miten perinteiset perheväkivaltanäkemykset tai vastaavasti feministiset käsitykset väkivallasta ovat näkyneet uutisoinnissa. Suomalaisuudella, kulttuurilla, ulkoisilla paineilla tai umpikujan ajautumisella on selitetty miesten tekemiä perheensä surmia kun taas naisten kohdalla selitystä on haettu mielenterveysongelmista sekä määriteltä teköjen pahuusastetta suhteessa äitiyteen. Naiskumppaninsa ja itsensä surmanneiden miesten kohdalla on nostettu esiin riitoja ja tai uhkaavaa eroa surmaamisen syinä. Nikunen huomioi myös murha-itsemurhien herättämän myötätunnon rakentumisen eri tavoin isien ja äitien kohdalla. Myötätunnossa on kyse siitä, että tekijästä tai hänen suhteestaan surmattuun löytyy jotakin myönteistä, kuten käsitys lapsista välittämisestä, tai vastaavasti tekoa ”ymmärretään” esimerkiksi tekijän masennuksen vuoksi. Uutisoinnissa esiintyi vain harvoin feministisiä tulkintoja, johon Nikunen näkee syyksi murha-itsemurhan mieltymisen varsinaisen väkivallan kategorian ulkopuolelle. Murha-itsemurhan voidaan ajatella olevan osoitus tekijänsä epätoivosta. Nikunen pohtii osuvasti tässä ilmenevää dramaattisuuden epäsuhtaa: tekijän ratkaisua pidetään traagisena mutta uhrin kohtaloa tavanomaisena. (mt., 333–340.)

9.2 Naisten väkivalta ja feministinen tutkimus

”Luin Apu-lehdestä, että teette Jyväskylän yliopistossa tutkimusta perheen sisäisestä henkisestä väkivallasta. Kiinnostuin, koska olen ensimmäistä kertaa elämässäsi joutunut ko. tilanteeseen ja jossa olen itse ollut syyllinen osapuoli. Olen hyvin hämilläni itse tilanteesta ja mietin, mikä ja miksi käyttäydyn, niin kuin käyttäydyn [...] Olen aina ihmetellyt lehdissä juttuja puolisoiden välisestä henkisestä ja fyysisestä väkivallasta. Nyt en enää ihmettele. Tiedän, miten voimaton tunne hyökkäajällä on, kun hyökkää sen päälle joko fyysisesti tai henkisesti, jota eniten rakastaa tai luulee rakastavansa. Ja vaikka tietää, että tilannetta ei auta, vaan päinvastoin hajottaa loputkin. Jokin vaan naksahuttaa. Silloin on parempi ottaa etäisyyttä ja yrittää kaikin keinoin välttää tilanne.”

Naisten väkivaltaisuus on noussut 2000-luvulla keskustelunaiheena esille useissa eri yhteyksissä. Omassa aineistossani naisten käyttämä fyysinen väkivalta on vähäistä – selkeitä viittauksia naisen käyttämään fyysiseen väkivalltaan on aineistossani kolme –, mutta pidän tärkeänä tuoda tässä esille tiettyjä näkökulmia naisten, väkivallan ja vallankäytön suhteista ja niiden feministisestä tarkastelus-

ta. Standpoint-feminismissä on ollut keskeistä ymmärrys naisten mahdollisuudesta tuottaa marginalisoidusta asemastaan johtuen todempaa tietoa todellisuudesta (Hartsock 1987; Koivunen & Liljeström 1996; Smith 1987). Tästä näkökulmasta tieteen tekemisen tapoja merkittävästi uudistaneista käsityksistä tunnetuimpia ovat olleet esimerkiksi Carol Gilliganin (1982) ajatukset toisenlaisen äänen, naisten äänen, kuulemisesta. Myöhemmässä vaiheessa ahtaasti määritellyä ”naisten tekemää naisten tutkimusta naisille” on ryhdytty feministisessä tutkimuskentässä tarkastelemaan kriittisesti. Esimerkiksi Kathy Davis (1994) näkee Gilliganin feminiinisen äänen kuuntelun metodin puutteellisena tavoittamaan naisten identiteettien monimuotoisuutta. Myös Donna Haraway (1991) varoittaa romantisoimasta alistettujen näkökulmaa. Haraway ymmärtää, että alistaisia näkökulmia suositaan siksi, että ne näyttävät lupaavan adekvaatimpia, kestävämpiä, objektiivisempia ja luovempia kuvauksia maailmasta. Alistettujen positiot eivät kuitenkaan ole viattomia positioita. Päinvastoin niitä suositaan siksi, että periaatteessa ne hyvin epätodennäköisesti sallivat tiedon kriittisen ja tulkitsevan ytimen kieltämisen. Haraway kritisoi myös relativismia, joka väittäessään olevansa kaikkialla eli ei loppujen lopuksi ole missään. Relativismin vaihtoehtoa ei kuitenkaan tulisi olla yhden näkökulman totalitarismi vaan osittainen, paikannettava ja kriittinen tieto, joka tukee muun muassa solidaarisuuden politiikkaa ja jaettuja keskusteluja epistemologiasta. (mt., 191.)⁷⁸

Donna Harawayn (1991) kirjoittaa myös paikantuneesta tiedosta. Feministisessä objektiivisuudessa on kyse rajoitetusta paikallisuudesta ja paikannetusta tiedosta, ei subjektin ja objektin pilkkomisesta tai niiden ”voittamisesta”. Olen-naista on ymmärrys rajattomuuden ja rajojen liikkuvuuden välillä eli vain jälkimmäisestä tavoittelun arvoisena. Ainoa tapa nähdä laajempi visio on olla josakin erityisesti. Feministisessä objektiivisuudessa on myös tilaa yllätyksille ja ironialle, ja kuten Haraway huomauttaa, me emme ole vastuussa koko maailmasta. (mt., 190–191, 196, 199.)

Yllätykset, ironia ja uudeelleentulkinnat ovat kuitenkin myös riskialttiita tekoja. Yhdysvaltalainen feministi Ann Russo (2001) on kuvannut omaa kokemustaan rakentavankin kritiikin vaarallisuudesta ja yksinäisyydestä sen esittämisessä. Russo esitti vuosikymmen sitten Yhdysvalloissa kritiikkiä median ja poliisin rasisista otteista paljon mediajulkisuutta saaneessa amerikkalaisen entisen jalkapalloilijan ja tv-tähden O. J. Simpsonin tapauksessa. Simpson oli syytettynä vaimonsa ja tämän miesystävän murhasta. Russo oli kuitenkin saa-

⁷⁸ Ennen aineistoni keräämistä pohdin pitkän tovin miten tulkitsisin miesten tekstejä tässä viitekehityksessä. Ongelma ratkesi ”itsestään”, sillä mieskirjoittajia oli vain neljä. En ole lainkaan varma, olisiko edellä mainittua voinut soveltaa suoraan miesten kokemuksiin ja niiden tulkintaan. Joka tapauksessa pohdin, onko mahdollista, että sen sijaan että miesten tekstejä luettaisiin itsestään selvästi ja automaattisesti osana patriarkan ja hegemonisen maskuliinisuuden diskurssia, myös miesten kokemuksille annettaisiin *mahdollisuus* edustaa jotakin muuta. Tämä ei tarkoita ympäröivän heteroseksuaalisen matriisin kieltämistä, vaan tilan ja mahdollisuuksien antamista tehdä ja kirjoittaa toisin. Tämä ajatus saa tukea pro-feministisesta miestutkimuksesta: hegemoniselle maskuliinisuudelle on olemassa vaihtoehtoja (vrt. Connell 1987; 1995; Hearn 1998; Jokinen 2000; Nyqvist 2001). Tämän tutkimuksen osalta kyse on kuitenkin metapohdinnasta, siitä mitä olisi voinut tutkia, jos olisi tutkinut.

nut monet feministit, eli oman viiteryhmänsä takajaloilleen. Nostaessaan rasisminäkökulman esille Russon oli nähty pettävän tapetun Nicole Simpsonin lisäksi koko naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen liikkeen. Russo kuitenkin vastasi kritisoijilleen olevan sekä mahdollista että välttämätöntä kehittää progressiivinen, antirasistinen ja feministinen analyysi perheväkivallasta: analyysi, joka ottaa huomioon niin seksismin, rasismin, luokkasyrjinnän kuin homofobiankin merkitykset väkivallassa ja institutionaalisissa reaktioissa väkivaltaan. Yhtäaikaisen antirasismin ja antiseksismin tavoite ei ole helppo mutta ehdottoman tärkeä pyrkimys. (mt., 147–148.)

Feministitutkijat ovat pohtineet monipuolisen näkökulman vaikeutta myös muissa yhteyksissä, kuten länsimaisen, valkoisen ja keskiluokkaisen naisen ottamista feminismin lähtökohdaksi (ja päämääräksi). Yhdysvaltalainen bell hooks (1984) on kritisoinut feministisiä klassikoita, kuten Betty Friedanin (1967) *Naisellisuuden harhat* -teosta siitä, että siinä esitetyt naisten ongelmat ovat olleet juuri valkoisen keskiluokkaisen naisen ongelmia. hooks (1997, 485) pitää valkoisten, keskiluokkaisten naisten kehittämää naisiin kohdistuvan ”yleisen sorron” ideaa käyttökelvottomana, sillä se ei ota huomioon maailman naisten elämistä hyvin erilaisissa ja monimutkaisissa sosiaalisissa todellisuuksissa. Omana feminismin suuntauksenaan musta feministinen ajattelu (Black Feminist Thought) on nostanut esille värillisten naisten elämän erilaisuuden valkoisiin nähden ja muistuttanut, että eroja ei ole vain naisten ja miesten välillä vaan myös naisten kesken. bell hooks (1997) viittaa artikkelissaan yhdysvaltalaisen mustan naiskirjailijan, Toni Morrisonin vuonna 1979 pitämään puheeseen, jossa tämä kritisoi uskomusta maailmanlaajuisesta sisaruudesta. Myös naiset tekevät toisilleen pahaa ja kirjailija Morrison oli kertonut järkyttyneensä naisten toisiinsa kohdistamasta väkivallasta työelämässä, naisten keskinäisestä kilpailusta sekä naisten välisestä henkisestä väkivallasta. (mt., 489.)⁷⁹ Myös marxilaisessa feminismissä on tarkasteltu erilaisia epätasa-arvon ja rakenteellisten eriarvoisuuksien kysymyksiä, jotka eivät ole suoranaisesti sidoksissa sukupuoleen (ks. Koivunen 1996, 42–43; McKinnon 1997).

Naisten käyttämän väkivallan ja vallankäytön pohdintoihin liitetään toisinaan ajatus naisista ”luonnollisesti” miehiä ”lempeämmästä” luonteesta. Joan C. Tronto (1994) pohtii käsityksiä naisista miehiä moraalisempina ja nostaa esimerkiksi yhdysvaltalaisen suffragetti-iskulauseen, jonka mukaan sotia ei olisi, jos naiset olisivat saaneet äänestää. Naisten moraalisuus on kiedottu tiukasti myös äitiyteen: kuva moraalista naisista on kuitenkin sulkenut pois ei-valkoihoisia, maahanmuuttajia tai köyhiä naisia, lesboja ja ”epäsopivia” äitejä. Tästä syystä Tronto ei pidä naisten moraalisuuden ajatusta hedelmällisenä vaan ehdottaa tilalle siirtymää hoivan etiikkaan ja siitä keskustelemiseen (mt., 1–3; ks. myös Sevenhuijsen 1998, 13, 84). Naisten keskinäisten erojen tunnistaminen ja tunnustaminen on kriittisestä näkökulmasta katsottuna yksi vaikeimmin toteutuvista eroja kunnioittavista tavoitteista. Eroja ei ole vain mustien ja valkoisten

⁷⁹ ”I am alarmed by the violence that women do to each other: professional violence, competitive violence, emotional violence. I am alarmed by the willingness of women to enslave other women” (Morrison hooksin 1997 mukaan).

naisten tai rikkaiden ja köyhien naisten vaan myös esimerkiksi saman valtion sisällä elävien naisten tai jopa samassa työpaikassa työskentelevien, valkoisten ja keskiluokkaisten naisten kesken. Usein juuri näennäisen homogeenisten naisten ryhmien jäsenten välisiä eroja on vaikea tunnistaa ja tunnustaa. Paradoksaalisesti väkivaltaa ja vallankäyttöä läheisissä suhteissaan kokevat naiset voivat olla ja ovat myös valkoisia, heteroseksuaalisia ja keskiluokkaisia naisia. Naisryhmien kategorisointi ja ongelmien asettaminen vakavuusjärjestykseen onkin vaarana niin kritisoijilla kuin kritisoitavillakin. Erojen huomioimista ja hyväksyntää voisi voimakkaasti kärjistää nimittäen feministiseksi juhlapuheretoriikaksi. Erojen aito tunnistamisen edellyttäisi avarakatseisuutta useisiin suuntiin.

Erojen avarakatseinen ja oikeudenmukainen tunnustaminen tarkoittaa näkemykseni mukaan myös vähemmän myönteisten erojen huomioimista. Väki- ja valtakysymyksissä analyysit naisten väkivaltaisuudesta ovat pitkälti jääneet ei-feminististen tai anti-feminististen tahojen tehtäväksi, eikä muita näkökulmia ole ollut välttämättä tarjolla. Tieteellisissä ja erityisesti "ei-niin-tieteellisissä" keskusteluissa on usein vilahdellut ajatus siitä, että feministinen näkökulma naisten väkivaltaisuuteen olisi ilmiön kieltäminen ja ulossulkeminen. Käsitysten rekonstruoinnin vaarallisuudesta huolimatta feministit ovat kuitenkin tottuneita uudelleenajattelijoita: vanhojen käsitysten murtaminen, purkaminen ja uudelleenrakentaminen on feminististen tutkimuksen perustehtävä. Uhat, riskit ja pelot ovat useimmiten tulleet ulkopuolelta – niiltä, joiden käsityksiä kyseenalaistetaan. Renate Bridenthal (1982) kirjoittaa uudelleenajattelun vaaroista, sillä minkä tahansa ilmiön uudelleenajattelu on aina riski. Uudelleenajattelu synnyttää riskin väärinymmärryksistä, riskin ihmisten suuttuttamisesta ja myös riskin siitä, että uudelleenajattelulla ei sittenkään ole mitään vaikutuksia.

Lori B. Girshick (2002b), yhdysvaltalainen sosiologi ja naisaktivisti, tarttuu teoksessaan *Woman-to-woman sexual violence. Does she call it rape?* erityisen sensitiiviseen aiheeseen: naisten toisiinsa kohdistamaan seksuaaliseen väkivaltaan lesbosuhteissa. Lesbosuhteiden seksuaalinen väkivalta voi tulla helposti tulkituksi marginaalissa tapahtuvaksi marginaaliseksi väkivallaksi, mutta Girshickin oma ja hänen viittaamansa useat tutkimukset osoittavat, että lesbosuhteiden väkivalta on paitsi vakava myös määrällisesti merkittävä ongelma. Naisten keskinäisissä suhteissa tapahtuva väkivalta on kuitenkin vaikeasti keskusteltavissa ja analysoitavissa ja jo pelkästään ajateltavissa hankalasti.⁸⁰ Girshickin mukaan nykyiset feministiset näkökulmat soveltuvat huonosti naisten keskinäisen väkivallan selittämiseen. Kaikkien naisten niputtaminen yhteen on tarkoittanut valkoista, heteroseksuaalista ja keskiluokkaista naista, jolloin lesbojen ja biseksuaalisten naisten lisäksi tarkastelujen ulkopuolelle on jäänyt myös muita naisten ryhmiä, kuten maahanmuuttajanaiset. Girshick nostaa siten esille myös väkivallan kontekstin yksipuolisuuden, sillä valkoisen, keskiluok-

⁸⁰ Lori B. Girshick on vierailut Helsingin yliopistossa lokakuussa 2005 seminaarissa, jonka otsikkona oli "Speaking the Unthinkable". Seminaarin päämääränä oli ollut tuoda esille kysymyksiä siitä, mitä ja miten voidaan puhua asioista, joita ei ole voitu edes ajatella. Lesbosuhteiden seksuaalista väkivaltaa on ympäröinyt monista hyvin erilaisista syistä johtuva hiljaisuus, jota ko. seminaari pyrki avaamaan. (Hiitola ym. 2005, 61–66).

kaisen heteronaisen keskeisyyttä on nostettu esille monesti aiemminkin feministisissä keskusteluissa (esim. hooks 1997). Erojen ja erilaisuuden huomioonottaminen on siten olennainen tarkastelukulma myös naisten toisiin naisiin kohdistaman väkivallan tutkimisessa.

Oman aineistoni naisten kertomukset voivat nopeasti katsoen olla kaukana lesbosuhteiden seksuaalisesta väkivallasta ja sen mekanismeista. Nämä hyvin erilaisilta vaikuttavat väkivaltaiset suhteet asettuvat kuitenkin monilta osin yllättäviin samankaltaisuuksiin niin naisten henkilökohtaisten kertomusten kuin tieteellisen analyysin kannalta. Naisten keskinäisissä vahingoittavissa suhteissa on kyse jostakin, johon sukupuolten välisen epäsymmetrian, miesten ylivallan ja naisten alistamisen kehukset eivät itsestään selvästi sovellu. Näiden suhteiden väkivallan ja vallankäytön muodot herättävät siten tarpeen ryhtyä etsimään toisenlaisia tapoja määrittellä, jäsentää ja järkeistää naisten keskinäisissä suhteissaan kokemaa. Naisten keskinäisissä lesbosuhteissa tapahtuvan väkivallan analyysimalleja ei suoraan voi siirtää koskemaan muita naisten keskinäisiä suhteita, mutta pyrkimyksenäni on ollut pohtia jonkinasteista konstellaatiota perinteisistä feministisistä naisiin kohdistuvan väkivallan ja uusista, erityisesti lesbosuhteiden väkivallan tarkasteluun tarkoitetuista, lähestymistavoista.

Ajattelen, että naisten keskinäiset suhteet ovat paitsi muista suhteista, kuten suhteista miehiin ja tätä kautta miesten ja naisten välisistä valta-asetelmista, riippuvia, myös itsessään ja sinällään tärkeitä tutkittavia. Olen pyrkinyt samanaikaisesti "suhteuttamaan" naisten keskinäiset suhteet muihin suhteisiin eli tekemään muut suhteet näkyviksi, mutta myös irrottamaan nämä suhteet ikään kuin tarkastelun hetkeksi erilleen ja itsessään riittäväksi tutkimuksen kohteeksi (ks. aineistoluvut 6 ja 8). Lori B. Girshick (2002b, 16–18) kritisoi lesbosuhteiden väkivallan selittämispyrkimysten kyseenalaistamatonta sitomista heterosuhteiden väkivaltaan eli myös näiden suhteiden tulkitsemista heteronormatiivisen linssin läpi, jolloin lesbosuhteissa tapahtuvan väkivallan erityispiirteet peittyvät. Olen samalla tavoin kiinnostunut etsimään vaihtoehtoisia tapoja ymmärtää vahingoittumista naisten keskinäisissä perhesuhteissa: äitien, tyttärien, sisarusten tai avioliiton kautta sukulaisiksi tulleiden naisten suhteissa. Pohdin myös, voiko olla niin, että naisten keskinäinen solidaarisuus, "naisten suvun" kokemus on kuitenkin vielä harvinaista. Soile Veijola ja Eeva Jokinen (2001, 104–112, 219) kirjoittavat Luce Irigarayn (1993; 1996a; 1996b) ajatuksiin viitaten, että nyky-yhteiskunnassakaan naiset eivät välttämättä kovin helposti löydä keskinäistä lojaaliutta.

Naisten keskinäistä solidaarisuuden puutetta esiintyy Angie Burnsin (1999, 410–413) mukaan myös liittyen "omien" miesten uskottomuuteen. Burnsin tutkittavien vihan tunteet ovat kohdistuneet uskottoman miehen sijaan tai hänen lisäksi usein miehen uuteen kumppaniin, "toiseen naiseen". Burnsin mukaan naisten toisiinsa kohdistama kritiikki ja syytökset merkitsevät heteroseksuaalisen miesten ylivallan ilmentämistä ja naatioimista naisten keskinäiseksi valtaisteluksi. Burnsista olisi siten tärkeämpää pohtia enemmänkin, mitä tämänkaltaiset tilanteet ja käyttäytyminen kertovat maskuliinisesta vallasta kuin naisten keskinäisistä suhteista. Yhtäältä ajatus tuntuu hyväksyttävältä ja houkutte-

levaltakin, mutta jälleen kerran pohdin kriittisesti asetelmaa, joissa naisten epätoivottavan käyttäytymisen syytä etsitään miehistä sukupuolena ja maskuliinista ylivallasta, naisten itsensä ulkopuolelta. Uskottomuus tai epäily siitä on myös yksi miesten naisiin kohdistaman fyysisen väkivallan tunnetuimmista selitysmalleista ja väkivaltaisten miesten itsensä usein käyttämä perustelu väkivallalleen). Epäilyksillä uskottomuudesta eli mustasukkaisuudella on edelleen kulttuurisesti vahva voima (miesten) väkivallan selittämisessä. (Husso 2003, 94–97; Nyqvist 2008.)

Ann Russo (2001) käsittelee monipuolisesti yhdysvaltalaisen kulttuurin ja feministisen naisliikkeen suhteita naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Russon kriittisen näkemyksen mukaan keskittyessään miehiseen väkivaltaan osoitukseksi miesten ylivallasta naisiin nähden feministinen analyysi sekä välttelee että väheksyy niin naisten keskinäistä epätasa-arvoa kuin naisten toisten naisten ja lasten alistamiseen ja kontrollointiin pyrkivää väkivallan käyttöäkin (mt., 60). Feministisen väkivaltatutkimuksen kritiikkiä on siis esitetty myös sisältäpäin. Myös yhdysvaltalaiset Julia C. Babcock, Sarah A. Miller ja Cheryl Siard (2003) analysoivat fyysistä ja henkistä väkivaltaa käyttäviä naisia. Heidän mukaansa naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyden ja vakavuuden huomioimisen lisäksi kysymys siitä, että myös naiset ovat toisinaan väkivaltaisissa parisuhteissaan, on tärkeä, mutta vaikeasti käsiteltävä asia. Babcock ym. peräänkuuluttavat holistista feminististä näkökulmaa, jossa tarkastelun kohteena ovat niin myönteiset kuin kielteisetkin naisten käyttäytymisen muodot. Tällainen näkökulma kertoisi paremmin, millaisia naiset ovat, kuin millaisia me haluaisimme naisten olevan. (mt., 160.)

9.3 Naisten vallankäytön tarkastelun rajat ja rajoitteet

Naisten vallankäyttöä ja väkivaltaa tarkastellessani pohdin myös, mistä ja miten nykyisessä keskustelu- ja tutkimusilmapiirissä uskaltaa, kannattaa tai voi puhua. Oma näkemykseni on, että *mediakeskustelu*, *asiantuntijakeskustelu* ja *feministinen keskustelu* naisiin kohdistuvasta väkivallasta liikkuvat osittain lomittain mutta osittain eri tasoilla ja sisällöillä. *Mediakeskustelulla* viitataan lehtijuttuihin, television ja radion ohjelmiin sekä myös näiden medioiden itse ylläpitämiin – ja nykyään itse myös useasti viittaamiin – internetin keskustelupalstoihin. *Asiantuntijakeskustelulla* tarkoitan ei-feministisiä (ei kuitenkaan aina välttämättä anti-feministisiä) ammattilaisia ja asiantuntijoita, kuten sosiaalialan ja terveydenhuollon ammattilaisia, psykologeja tai esimerkiksi kirkon työntekijöitä, jotka kirjoittavat, esitelmöivät ja kommentoivat perhesuhteissa tapahtuvasta väkivallasta niin virallisissa kuin epävirallisissakin yhteyksissä. Ajattelen, että *feministisen keskustelun* puitteissa naisten keskinäisen väkivallan ja vallankäytön esiin nostaminen on mahdollista ja aiheellistakin. Asiantuntijakeskustelun kontekstissa asia on jo tätä monimutkaisempi, puhumattakaan mediakeskustelusta. Väitöstutkimuksena tämä työ osallistuu todennäköisesti ainakin osittain näihin kaikkiin, mikä on paitsi etu tiedon leviämisen kannalta myös haaste leviävän

tiedon luonteen ja sen väärinkäytön mahdollisuuksien vuoksi (vrt. Bridenthal 1982).

Liz Kelly (1996) kirjoittaa haasteesta luoda feministinen lähestymistapa naisten käyttämään väkivaltaan ja huomioi, että kieltäytyminen vaikeista asioista puhumisesta ei ole koskaan ollut hyödyksi feminismille: vaikeneminen on ollut yksi erinomainen miesten keino naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan väheksymisessä. Naisten käyttämästä väkivallasta vaikeneminen on kuitenkin johtunut usein pelosta tämänkaltaisen asian esille nostamisen seurauksista. Pelko siitä, että naisten väkivallasta puhuminen vähentäisi miesten naisiin kohdistaman väkivallan saamaa huomiota, on saanut monet feministit välttämään tästä aiheesta puhumista. Kellyn mukaan feministit eivät kuitenkaan ole täysin kieltäneet naisten väkivallan olemassaoloa, ja esimerkiksi tilastotiedot lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä osoittavat, että osa siitä on naisten tekemää. Kyse ei olekaan siitä, että naisten käyttämän väkivallan esilletuominen vähentäisi miesten naisiin kohdistaman väkivallan vakavuutta, vaan kaventamisen sijaan näkemysten laajentamisesta väkivallasta. Kellyn mukaan tärkein kysymys ei olekaan, huomioivatko feministit naisten käyttämän väkivallan vaan millä tavoin käytämme feminististä politiikkaa sitä jäsentämään. Suomessa naisten käyttämää väkivaltaa ja erityisesti väkivaltarikoksesta tuomittuja naisia on tutkinut sosiaalityhteellisestä näkökulmasta Emmi Lattu (2006, 235–248; 2008) Myös Leo Nyqvist (2001, 117–125) on tarkastellut osana sosiaalityön väitöstutkimustaan perheväkivaltatyön asiakkaina olleiden naisten käyttämää väkivaltaa. Sekä lasten (Ellonen ym. 2008) että miesten väkivaltakokemuksia kartoittaneissa kyselytutkimuksissa (Heiskanen & Ruuskanen 2010) tuli esille myös naisten käyttämä väkivalta.

1970- ja 1980-luvun alun feministiset teoriat (esim. Brownmiller 1975; MacKinnon 1989; Schechter 1982; ks. myös Dworkin 1997; Price 2005) vallan, väkivallan ja seksuaalisuuden kytköksistä liittyivät vahvasti miesten dominanssiin, patriarkaaliin suhteisiin ja heteroseksuaalisuuteen. Naisten käyttämä väkivalta ei ollut näiden varhaisten näkemysten keskiössä, joten muusta kuin miesten naisiin kohdistamasta väkivallasta on noussut esille monimutkaisia tieteellisiä keskusteluja. Kelly (1996) huomioi muiden väkivallan ja alistamisen muotojen analyysit hyödyllisiksi myös naisten käyttämän väkivallan feministiselle tarkastelulle ja ottaa esille eri ihmisryhmien suhteet valtaan. Vallanpitäjien väkivalta on aina erilaista kuin alistetussa asemassa olevien väkivalta. Kelly ottaa bell hooksin (1997) tapaan) esimerkin mustan amerikkalaisen kirjailijan Toni Morrisonin ja tämän romaanin ”Minun kansani, minun rakkaani” orjuudesta paenneen äidin epätoivoisen ratkaisun surmata lapsensa pelastaakseen nämä orjuudelta (mt., 1996). Vastaavasti Suomessa Kirsi Pohjola-Vilkuna (1995) on tarkastellut erästä lapsensurmatapausta 1900-luvun alun keskisuomalaisella maaseudulla. Taustalta on voinut löytää paitsi raskauden alkamisen mahdollisesti (väki)vallan seurauksena myös konkreettiseen toimeentuloon liittyvää huolta eli naimattoman piian mahdollisuuksia tai mahdottomuutta elättää ja hoitaa lasta. Edelleen keskeisiä ovat olleet moraaliin kiinnittyvät piirteet: häpeän osuutta lastensurmiin on vaikea paikallistaa ja kaikkia sen muotoja hankala

hahmottaa. Pohjola-Vilkuna pohtiikin kysymystä, oliko lapsenmurha väkivaltaa, pakkoa vai pahuutta ja näkee kyseessä olleen näitä kaikkia. Äidin valta suhteessa lapseen voi herättää ajatuksia pahuudesta, joka Pohjola-Vilkunan mukaan on sana, jonka otamme käyttöön silloin, kun jokin asia menee yli arkiymmärryksen. Naisen pahuus ja väkivalta haastavat voimakkaasti käsityksiä feminiinisen ja maskuliinisen paikoista kulttuuristen piirteiden kartalla. (mt.)

Liz Kelly (1996) perää huomiota naisten käyttämää väkivaltaan, mutta samalla hän tuo esille näkemyksensä mukaan naisten käyttämän väkivallan vakavuutta vähentäviä piirteitä. Yksi naisten väkivallan miesten väkivaltaa vähemmän vakavaksi tekevä asia on Kellyn mukaan määrällinen vähyys: naisten väkivalta on usein jäljelle jäävä 5 tai 10 prosenttia miesten 90 tai 95 prosentiosuudesta. Naisten väkivalta on Kellyn näkökulmasta myös vähemmän valtaa omaavien väkivaltaa. Hänen näkemyksensä mukaan naiset myös käyttävät väkivaltaa yleensä vain äärimmäisissä tilanteissa, kuten omien pitkäkestoisten väkivaltakokemusten seurauksena. Naisten väkivalta voi olla myös seurausta laajemmasta naisvihasta tai heteronormatiivisuuden paineista, kuten lesbosuhteissa. (mt., ks. myös Renzetti 1998.) Kellyn näkökulma naisten käyttämään väkivaltaan nojaa selkeästi toisen aallon feministiseen teoriaperinteeseen: ”ongelmien” lähtökohtana nähdään miesten ylivalta ja heteronormatiivisuus. Useat feministiset 2000-luvun teoriakeskustelut ovat kuitenkin pääasiassa siirtyneet näiden lähtökohtien yli ja ohi, ja esimerkiksi queer-tutkimus pohtii sukupuolten suhteita, merkityksiä ja esimerkiksi ei-heteroseksuaalisten suhteiden väkivaltaa myös muista lähtökohdista (vrt. Girschick 2002a; 2002b; Ristock 2002).

Tuija Pulkkisen (2000, 57) mukaan feministiseltä teoretisoinnilta odotetaan yhä liian usein, että se muodostaisi yhden ainoan opin. Kriittisesti katsoen naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkittaessa ja sitä teoretisoidessa on usein myös suuntauduttu tiettyjen ”perustotuuksien” etsimiseen ja todistamiseen oikeiksi. Edellä viittaamani Liz Kellyn (1996) esittämät ”todisteet” naisten väkivallan harmittomammasta luonteesta miesten väkivaltaan verrattuna ovat yksi esimerkki feministisen naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksen peruslähtökohdista, joille on rakennettu niin feministisiä akateemisia tekstejä kuin käytännön auttamistyön mallejakin. Näiden mallien ja teorioiden kritiikki on ollut feministien itsensä kesken hyvin harvinaista.⁸¹ Kriittinen arviointi onkin jäänyt ei-feministien harteille ja on saattanut ainakin jossain määrin estää feministisen väkivaltakeskustelun sisällä käytävää rakentavan kriittistä keskustelua, jossa ei pyritä kumoamaan tai osoittamaan virheelliseksi aiempaa tutkimustietoa vaan kehittämään sitä edelleen. Miesten naisiin kohdistaman väkivallan vakavuuden ja laajuuden ymmärtäminen on vielä monin paikoin puutteellista, joten keskustelu muista monimutkaisemmista väkivaltaisista ja vallankäytön sävyttämistä

⁸¹ Maaliskuussa 2004 valtakunnallisella naistutkimus-sähköpostilistalla käytiin lyhyt ja vain viiden (listaa tilasi tuolloin yli tuhat ihmistä) henkilön käymä keskustelu naisten käyttämästä seksuaalisesta ja myös muusta väkivallasta. Oma kommenttini jäi sen viimeiseksi. Vastaavasti vuonna 2008 listaa kuormittivat voimakkaasti feministejä ja feminististä väkivaltatutkimusta kritisoivat viestit, jotka yltyivät suoranaisiin henkilökohtaisuuksiin. Tämän ja muutaman muun ”ylikuumentuneen” keskustelun seurauksena koko lista jouduttiin sulkemaan.

suhteista samanaikaisesti tämänkaltaisen pohjatyön kanssa on hyvin haastavaa. Vaikka edellä esitän kriittisiä näkemyksiä tietyistä feministisen väkivaltatutkimuksen piirteistä, on naisten ja miesten väkivallalla eroa, jonka huomiotta jättäminen tai niputtaminen merkityksettöminä yhteen ei tuota vain kyseenalaisia vaan myös vaarallisia yleistyksiä väkivallan, vallan ja sukupuolten suhteista (ks. myös Näre & Ronkainen 2008).

Vallan epätasa-arvoinen jakautuminen ja sukupuolten epäsymmetria perheissä ja julkisemmilla areenoilla on yksi lähtökohta siinä, miten pyrin avaamaan ajatusta siitä, että miesten naisiin kohdistamassa väkivallassa on kyse rakenteellisesti eri asiasta kuin naisten miehiin kohdistamassa tai naisten välisessä väkivallassa. Naisten vallasta tai vallan puutteesta on luonnollisesti hyvin erilaisia näkemyksiä. Esimerkkinä hahmottelemastani mediakeskustelusta uuden vuosituhannen alkupuolella on *Iltalehdessä* (2001b) otsikolla ”Asuuko teilläkin pirttihirmu?” haastateltu psykologi Hannele Törrönen, joka nosti esille naisten vallankäytön perheissä eli naisten ylenpalttisen kontrollin kotona miehiinsä ja lapsiinsa. Tätä edeltävän viikon *Iltalehden* viikkoliitteessä (2001a) oli haastateltu psykologi Keijo Markovaa, joka alaotsikon mukaan ”tuntee pitkään vaietun tosiasian: miehiä alistetaan parisuhteissa” (vrt. Nykyri 1998, naiset tunnetyöläisinä, ks. myös Veijola & Jokinen 2001).

Sattumaa tai ei, mutta pessimistinen tulkinta näistä mainituista lehtiartikkeleista olisi ajatus laajemmastakin ”vastaiskusta” esimerkiksi sille huomiolle, jonka naisiin kohdistuva väkivalta on vihdoinkin saanut 1990-luvun puolestavälisestä lähtien. Keskustelu kuitenkin aaltoilee aina ajassa. 1980-luvulla Matti Kortteinen (1984) kirjoitti äitivaltaisuuden uhasta, joka liittyi lähinnä maalta kaupunkeihin ja kerrostaloihin muuttaneiden perheiden ”virattomiksi” jääneisiin miehiin eli naisvallan uhkaan ja tohvelisankaruuden ongelmaan. Näkemystä siitä, että *todellisuudessa* juuri naisilla on suurin valta kodeissa ja perheissä käytetään usein keinona väheksyä naisiin kohdistuvan väkivallan vakavuutta tai yleisyyttä. Erilaisissa läheisissä suhteissa tapahtuvan erilaisten vallan jakautumisten tutkiminen on tärkeää, ja tästä on kysymys myös tässä tutkimuksessa. Samalla olennaista on erilaisten tulkintojen julkituomisen yhteiskunnallisten ja (sukupuoli)poliittisten vaikutusten huomioonottaminen. Yksinkertainen vastakkainasettelu tai naisten henkisen ja miesten fyysisen väkivallan ymmärtäminen itsestään selvästi analogisiksi ovat niin naisten kuin miestenkin kannalta vaarallisia ajatusmalleja. Keskustelujen aaltoilusta ja samanaikaisuudestakin kertoo se, että *Iltalehti* julkaisi (2001c) vain hieman edellä mainittujen juttujensa jälkeen useasta jutusta koostuvan paketin koskien parisuhdeväkivaltaa, naisten syyllistämistä ja vaikeutta irtautua väkivaltaisesta suhteesta. Samantyyppinen mediakeskustelu on jatkunut koko 2000-luvun ajan ja usein keskustelun herättäjänä toimii jokin runsaasti uutisoitu väkivaltatapaus. Kulloisenkin tapauksen tekijän sukupuoli on usein ollut keskustelun kulkua määräävä tekijä.

Väkivallan ja sukupuolten suhteiden tarkastelun haasteet ovat myös yhteiskuntaan ja kulttuuriin laajemmin liittyviä. Suomalaisen yhteiskunnan erityispiirteet, kuten väkivallan runsaus ja vakavuus (Lehti 2010) ja samanaikainen lähisuhteiden väkivallasta vaikenemisen pitkään kestänyt kulttuuri (Pehkonen

2003; Ronkainen 1998) ovat piirteitä, joiden huomioiminen vaatii paitsi laajoja näkökulmia myös tarpeen käytännön väkivaltatyön kehittämiseksi. Väkivallan uhrien ja tekijöiden mahdollisuudet hakea ja saada apua ovat edelleen varsin rajallisia ja sukupuolikysymysten huomioonottaminen on tässä työssä erityisen tärkeää. Suvi Ronkaisen (2008) mukaan juuri sukupuolten väkivaltakokemusten erojen huomiointi on tehokkaan väkivaltatyön edellytys.

9.4 Toimijuus ja ihmisarvoisen elämän tavoite

Väkivallan ja vallankäytön kokemusten tarkastelussani olen jäsentänyt suhteissa elämisen ja niistä kertomisen positioita sekä eräänlaisen suhteissa toimimisen, kuten lähtemiseen, jäämiseen tai uudelleenmäärittelyyn liittyviä kysymyksiä tarinatyyppejen avulla. Käsittelen seuraavaksi toimijuuden käsitteenmäärittelyä sekä aineistostani esille noussutta hyvän elämän tavoitteita.

2000-luvun tunnettu yhteiskuntakriitikko Martha Nussbaum (2004) käyttää ihmisten elämänedellytyksiä teoretisoidessaan termiä *capability*, joka vapaasti käännettynä viittaa kykyyn tai mahdollisuuksiin. Mahdollisuuksia, voimavaroja ja ”kykyä” painottava *capability approach* on eräänlainen ihmisoikeuksiin verrattava näkemys, jonka mukaiset mahdollisuudet ovat yksilön ihmisarvoisen elämän perusedellytyksiä. Nussbaumin mukaan perhe tulee nähdä ihmisille merkityksellisenä ja tärkeänä, mutta ei kielteisessä mielessä yksityisenä alueena. Nussbaum perää yksilön oikeuksien suojelua, jota ovat muun muassa vapaus valita aviopuoliso ja perhemuoto, jossa elää. Naisten ja tyttölasten suojeleminen on tästä näkökulmasta katsoen yksi tärkeimmistä pyrkimyksistä. Nussbaum (2000) sisällyttää keskeisimmiksi edellytyksiksi inhimilliselle ja ihmisarvoiselle elämälle (*central human functional capabilities*) seuraavia mahdollisuuksia:

TAULUKKO 7 Inhimillisen ja ihmisarvoisen elämän edellytykset (Nussbaum 2000).

1	<i>Mahdollisuus elää normaalimittainen elämä</i> vs. ennenaikainen kuolema
2	<i>Ruumiillinen terveys</i> mahdollisuus hyvään terveyteen mukaan lukien lisääntymisterveys, riittävä ravinto ja suoja)
3	<i>Ruumiillinen koskemattomuus</i> vapaus liikkua, suoja väkivaltaa, myös perheväkivaltaa ja seksuaalista väkivaltaa, vastaan, mahdollisuus seksuaaliseen nautintoon ja vapauteen sekä vapaus päättää lisääntymisestä
4	<i>Aistit, mielikuvitus ja ajattelu</i> mahdollisuus käyttää aisteja, ajatella, kuvitella ja päätellä, mahdollisuus asianmukaiseen koulutukseen, mahdollisuus tieteisiin ja taiteisiin sekä ilmaisunvapauteen niissä että poliittisissa kysymyksissä, uskonnonvapaus, mahdollisuus kokea nautintoa ja tyydytystä antavia kokemuksia näillä alueilla, mahdollisuus välttää tarpeetonta tuskaa

(jatkuu)

TAULUKKO 7 (jatkuu)

5	<i>Tunteet</i> mahdollisuus kiintyä ihmisiin ja asioihin, rakastaa, surra, saada rakkautta, kaivata ja tulla kaivatuksi sekä tuntea kiittollisuutta ja myös oikeutettua vihaa, mahdollisuus ilmaista tunteita vapaasti ilman ulkopuolista uhkaa, pelkoa ja ahdistusta
6	<i>Käytännöllinen järki ja päättely</i> mahdollisuus muodostaa käsitys hyvästä, mahdollisuus reflektoida ja suunnitella omaan elämään liittyviä kysymyksiä, omantunnon vapaus
7	<i>Liittyminen ja vuorovaikutus</i> a) <i>mahdollisuus elää toisten kanssa</i> ja toisia kohtaan, huomioida ja osoittaa toisista välittämistä, osallistua erilaisiin sosiaalisen kanssakäymisen muotoihin, mahdollisuus ystävyyssuhteisiin ja oikeudenmukaiseen elämään suhteissa, kokoontumis- ja sananvapaus b) <i>mahdollisuus itsekunnioitukseen</i> , mahdollisuus nöyryytyksien välttämiseen, mahdollisuus tulla kohdelluksi kunnioittavasti ja tasavertaisesti rodusta, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, etnisyydestä, yhteiskuntaluokasta tai kansallisuudesta riippumatta
8	<i>Mahdollisuus elää sopusoinnussa</i> luonnon, kasvien ja eläinten kanssa
9	<i>Mahdollisuus leikkiin,</i> nauruun, pelaamiseen ja muihin aktiviteetteihin
10	<i>Mahdollisuus vaikuttaa omaan ympäristöönsä</i> a) mahdollisuus osallistua poliittiseen toimintaan ja järjestäytymiseen b) mahdollisuus materiaaliseen toimeentuloon ja omistukseen, mahdollisuus omistaa omaisuutta, maata ja esineitä, mahdollisuus etsiä työtä ja toimeentuloa tasavertaisesti muihin nähden, suoja vallankaappauksilta ja laittomilta pidätyksiltä, mahdollisuus tehdä työtä inhimillisissä olosuhteissa ja oikeudenmukaisissa suhteissa muihin

Nämä Nussbaumin (2000) määrittelemät toiminnalliset, ihmisarvoisen inhimillisen elämän perusedellytykset ja tarvittavat mahdollisuudet soveltuvat myös vahingoittavien perhesuhteiden tarkasteluun. Se, mistä vahingoittavissa perhesuhteissa on usein kysymys, on juuri toimintamahdollisuuksien puute: kykenemättömyys määritellä itse oma elämä, valinnat ja päätöksenteko, osoittaa rajat oman yksityisyydelle ja autonomialle. Erityisen huomionarvoista Nussbaumin teeseissä on inhimillinen oikeus tunteisiin ja esimerkiksi leikkiin ja nauruun. Materiaalisten ja konkreettisten oikeuksien lisäksi tärkeää on huomioida myös oikeudet elää ihmisarvoisissa suhteissa toisiin. Perhesuhteissaan väkivaltaa kokeneiden kertomuksissa nousee usein esille, miten nämä edellytykset jäävät toteutumatta.

Tarkastellessaan heikkouden ja hajoamisen kokemuksia parisuhdeväkivallassa Marita Husso (1997) on huomionnut, miten tämänkaltaisille kokemuksille on harvoin tilaa sen enempää yleisessä keskustelussa parisuhdeväkivallasta kuin teoreettisissa subjektin tai toimijan konstruktioissakaan. Husso viittaa Luce Irigarayn (1996a; ks. Heinämaa 1996, 167) huomioon siitä, miten tieteellisessä ajattelussa ihminen on joko tarttuva aktiivinen subjekti tai omistettu passiivinen objekti muttei juuri koskaan passiivisen ja aktiivisen välillä tai molempia yhtä aikaa. Konkreettisesti väkivallan kohteina oleviin naisiin saatetaan suhtautua

epäilevästi: passiivisuus ärsyttää, ja se koetaan epäuskottavana. Uskottavampaa olisi, jos naiset olisivat jotenkin *toimineet*, provosoineet verbaalisesti tai lyöneet itsekin. Aineistoani tarkastellessani joudun kysymään, millaista subjektiutta voivat väkivallan kohteena olleet ja siitä kirjoittavat edustaa. Tekeekö väkivallan tarinan kirjoittaminen kokijasta subjektin, palauttaako se ”pois otetun” subjektiuden vai rakentuuko subjekti vasta ensi kertaa? Tässä en välttämättä tarkoita yksittäisiä kirjoittajia ja heidän henkilökohtaista elämäänsä sinänsä vaan pohdintaa siitä, millaisia subjekti- tai toimijapositioneja yhteiskunnassa on tarjolla yhtäältä väkivallan ja vallankäytön kohteena oleville ja toisaalta valtaa ja väkivaltaa käyttäville. (vrt. Partanen 2008.)

Toimijuuden, väkivallan ja sukupuolten kytköksistä esille nousee esimerkiksi kysymys siitä, onko miehen ”subjektius” ja ”toimijuus” vielä väkivallan sakin hyväksyttyä. Todennäköisesti kyllä, sillä väkivallan kohteena oleva ”ei-subjekti” ja ”ei-toimija” nainen saa harvoin osakseen sympatiaa koskien oletettua passiivisuuttaan. Konkreettisesti tätä ovat esimerkiksi ihmettelyt siitä, miksi nainen ei lähde suhteesta tai miksi hän ylipäätään ”ei tee mitään”. Kysymyksiä väkivaltaisessa suhteessa elävien naisten jäämisestä, lähtemisestä ja palaamisesta ovat pohtineet jo 1970-luvulla muun muassa tunnetut yhdysvaltalaiset väkivallatutkijat R. Emerson Dobash ja Russell Dobash (1979, 144–160), ja yhä edelleen samoja teemoja joudutaan käsittelemään 2000-luvun suomalaisissa väkivallatutkimuksissa (Husso 2003, 243–246; Nyqvist 2001, 97–99, 166–168, 190, 196). Kysymykset, joita ei sen sijaan juuri kysytä, liittyvät Solvéig Anna Bóasdottirin (1998) mukaan siihen, miksi miesten väkivalta naisia kohtaan on pitkälti legitimoitu sosiaalisilla ja kulttuurisilla tekijöillä. Miten miesten väkivalta liittyy naisten ja miesten vallan epäsymmetrisyyteen nyky-yhteiskunnassa? Miten miesten ja naisten seksuaalisuuden sosiaaliset konstruktiot on liitetty miesten vallan ja väkivallan todellisuuteen? Tai miten miesten väkivalta on rakennettu niihin vaihteleviin tapoihin, joilla miehet ja naiset ajattelevat heteroseksuaalista seksuaalisuutta? (mt., 13; ks. myös Belknap 1999.)

Toiminnalla ja toimijuudella itsessään, sisälsivätpä ne melkein mitä tahansa, on yhteiskunnassa suuri arvo (ks. myös Husso 1997, 99–100). ”Ei-subjektius” määrittyy pitkälti myös perinteisen länsimaisen subjektikäsitteen mukaan, jossa subjekti on ennemminkin jotakin staattista kuin joustavaa. Feministisissä teorioissa rakennettu (nais)subjekti sen sijaan voi olla muuttuva ja liikkuva. Tähän malliin kenties myös väkivallan kohteena oleva nainen mahtuu paremmin. Marja Kaskisaari (2004) tarkastelee työuupumusta modaalisuuden näkökulmasta eli siitä, miten uupumus ilmenee olemisen ja toiminnan tapoina. Kiinnostaviksi modaalisuudet tekee se, että omaelämäkerroissa (tai tiukemmin rajaten teemakirjoituksissa, kuten omassa tutkimuksessani) että kirjoittaja arvottaa itse tekemisiään ja panee itsensä alttiiksi kertojana. Kaskisaari jakaa työuupumuksen modaaliteetit haluttomuuteen, kykenemättömyyteen, ”pelkoon siitä, että ei jaksaa”, voimattomuuteen ja keinottomuuteen (”mikään ei auta”) sekä kärsimällä tekemiseen, jotka ovat toimijuuden ja autonomian täydellisiä katkaisijoita. Paradoksaalinen toimijuus, työstä irrottautuminen, antaa jonkinlaisen aktiivisen subjektin paikan kokijalleen. Työuupuneiden haaveet toiminnasta ovat

melko vaatimattomia, toiveita paremmin nukkumisesta tai pienestä kotona puuhastelusta. Kaskisaari kuvaakin työuupumusta kutistuvaksi modaalisuudeksi, sammutetuksi toimijuudeksi, johon kuitenkin kuuluvat vaatimukset tilasta, jossa arvostus, subjektien välisyys ja tunne johonkin kuulumisesta voisivat toteutua. (mt., 144–145.)

Perhesuhteidensa vallankäyttöä kuvaavien teksteistä voi lukea samankaltaista rajallista tai rajoitettua toimijuutta. Tilanne, konteksti ja konkreettinen tila (Kaskisaarella (2004) uuvuttava työ, tässä tutkimuksessa vahingoittavat perhesuhteet) rajoittavat, hallitsevat ja nujertavat. Toiveet, toteuttamattomat mutta osalla kertojista myös toteutuneet, ovat samalla tavoin yksinkertaisia ja vaatimattomia: vapaus olla omassa kodissaan rauhassa ilman jatkuvaa kontrollointia on yksi yleisimmistä vallankäyttöä ja väkivaltaa kokeneiden toiveista. Toiminnan edellytyksenä voi toisinaan olla kuitenkin vain luopuminen: Kaskisaaren tutkittavilla työstä, tämän tutkimuksen kirjoittajilla vahingoittavan suhteen katkaiseminen (tai voimakas uudelleenmäärittely).

Tuija Virkki (2004, 18–20) näkee toimijuuden ”suhteellisenä” niin relationaalisessa, relatiivisessa kuin temporaalisessakin mielessä. Yksinkertaisimmiin toimijuuden suhteellisuus tarkoittaa sitä, että toimijuus muodostuu sosiaalisissa suhteissa. Keskeistä on ajatus relationaalisesta autonomiasta eli ihmisten elämisestä ja toimimisesta sosiaalisissa suhteissa ja sitä kautta myös toimijuuden muodostumisesta näissä suhteissa. Suhteellisen toimijuuden käsitteeseen liittyvät myös olennaisesti valta ja toimijuuden muodostuminen valtasuhteissa. Michel Foucault’n (1998) valtakäsityksiin nojaten Virkki korostaa, ettei voida ajatella olevan olemassa valtasuhteiden ulkopuolella olevaa tai valtasuhteiden ulkopuolelle astuvaa, vallasta vapaata ja itseriittoista toimijuutta (vrt. Keskinen 2005, 45–47). Virkki seuraa toimijuuden määrittelyssä Judith Butlerin (1990, 145; Butler 1993, 227; Butler 1995, 133–137) ajatuksia toimijuudesta jatkuvasti käynnissä olevana prosessina, jossa toimijuus on tulosta niistä toiston prosesseista, joissa subjekti muodostuu. Temporaalisuuden näkökulma tuo toimijuuteen moniulotteisuutta. Toimijuus muodostuu paitsi sosiaalisissa suhteissa, myös ajallisissa suhteissa muodostuvana prosessina.

Vihan tunteiden tarkasteluun suhteellisen toimijuuden käsitys sopii Virkin mukaan erityisesti siksi, että vihan tunteet ovat itsessään relationaalisia. Vihan tunteet syntyvät sosiaalisissa suhteissa ja tietyistä sosiaaliin suhteisiin liittyvistä syistä ja lisäksi kohdistuvat joko sosiaaliin suhteisiin tai yksittäisiin ihmisiin. (Virkki 2004, 18–30.) Virkin (mt., 266) tutkimuksessa aineiston tuottaneita *Vihan tunteet elämän käännekohdissa* -kirjoituskilpailuun osallistuneita kirjoittajia ei varsinaisesti kehoitettu kertomaan toimijuudesta, mutta kerrottujen muutosten tarkastelussa Virkki huomioi toimijuuden näkökulmasta kiinnostavimman muutoksen muodostuneen entisestä irrottautumisesta, erilaisista rajoitteista vapautumisesta sekä toisin toimimisesta ja uudenlaisten valintojen tekemisestä. Tämä huomio tarjoaa myös oman aineistoni vahingoittavien suhteiden tarkasteluun mahdollisen näkökulman – erityisesti Virkin huomio siitä, miten vihan tunteet ovat olleet osa itsenäistymistä sekä elämän ja itsen muuttamista, irrottautumista entisestä, luopumisesta vanhasta sekä siirtymistä uusiin päätök-

siin ja elämänjaksoihin. (mt., 267.) Yksinkertaisten ja säröttömien ”ratkaisujen” sijaan eläminen sosiaalisissa suhteissa on kuitenkin moraalisia ambivalensseja, joita vihakertomuksissa pohditaan esimerkiksi sen suhteen, miten viha voi olla voimavara mutta väärinkäytettynä tuhoava ja vaarallinen tunne (mt., 269).

Sammutetun toimijuuden (Kaskisaari 2004) ja suhteellisen toimijuuden (Virkki 2004) sisarkäsite on pienen toimijuuden idea, jota Tuija Saresma (2007, 191–196) tarkastelee erityisesti (kuolemasta) kirjoittamisen kontekstissa. Pieni toimijuus viittaa subjektin kykyyn tehdä paikkaansa diskurssissa pienin teoin, ”pieniin kertomuksiin”, joita postmodernissa maailmassa on mahdollista kertoa. Saresma määrittelee tutkimuksessaan pienen toimijuuden perustavanlaatuisesti kielelliseksi, kirjoittamalla tapahtuvaksi toiminnaksi. ”Pienuudesta”, yksittäisen subjektin kirjoittamisen teosta, huolimatta kyse on myös yksilösubjektin yli ulottuvista vaikutuksista. Surusta, kuolemasta, eräänlaisesta kaaoksesta (vrt. Frank 1995, 97–114) kertominen on työskentelyä kohti itseyden tunteen palauttamista. Saresman mukaan kirjoittamalla ”minästä” surun kokijana tuo minä saa jälleen rajat ja kykenee muodostamaan suhteita toisiin kuoleman katkaiseman suhteen tilalle: minä kurottautuu kirjoittamalla kohti toisia. Näin kirjoittaminen on pientä toimijuutta.

Edelleen, samankaltaisia toimijuuden muotoja on pohtinut Marja Liisa Honkasalo (2004) kysyessään, millainen toimijuuden käsite voisi kuvata sitä, miten ihmiset pyrkivät luomaan ja pitämään otteita maailmasta omassa arkisessa toiminnassaan. Vastaavasti Eeva Jokinen (2005, 11–12) määrittelee toimintaa arkisilla ulottuvuuksilla säilyttäväksi, toistavaksi ja epä-älylliseksi, vieraan kesyttämiseksi kotoisaksi. Tutkiessaan ”kansantaudeille” annettuja merkityksiä pienessä rajaseudun kylän arkielämässä Honkasalo (2004) määritteli erityisesti äitien toimijuutta arkiseksi, kiinnipitäväksi tai minimaaliseksi toimijuudeksi, koska kyse oli ilmiasultaan pienimuotoisesta toiminnasta (ruuanlaitosta, siivoamisesta, elämästä ja lapsista puhumisesta), vaikkakin sen päämäärät olivat valtavia, kuten maailman pitämistä paikallaan, oman ja perheen otteen turvaamista ja pysyttämistä maailmassa. Honkasalo pohtii myös vahingoittavien suhteiden näkökulmasta hyvin merkityksellisiä kysymyksiä jäämisen, sietämisen ja kiinnipitävän toimijuuden välisistä suhteista ja siitä, millainen toimijuus on mahdollista silloin, kun elämää määrittää sietäminen. (mt.)

9.5 Vahingoittumisen vaikutukset ja sanomatta jättäminen

Toimijuuden edellytykseksi ajatellaan usein konkreettisia tekoja, kuten (vähintään) puhumista. Tässä mielessä vielä yhden askeleen eteenpäin sammutetusta, suhteellisesta, minimaalisesta tai arkisesta toimijuudesta ottavat Mandy Morgan ja Leigh Coombes (2001). Heidän tutkimuksensa on kiinnostava avaus ajatukseen siitä, miten totuttua käsitystä aktiivisuuden ja passiivisuuden välillä voidaan kyseenalaistaa uudella näkökulmalla *sanomatta jättämiseen*. Vahingoittavien perhesuhteiden tarkastelussa tällainen näkökulma voi auttaa ymmärtämään paremmin yksilön ambivalensseja tai tunteiden ja toiminnan ristiriitoja.

Morgan ja Coombes analysoivat hiljaisuuden merkityksiä ja suhteita subjektiiviteen, diskursseihin, narratiiveihin ja positioihin omaelämäkerrallisissa teksteissä. Morgan ja Coombes teoretisoivat hiljaisuutta suhteessa nykyteorioihin subjektiviteettien diskursiivisesta ja narratiivisesta muotoutumisesta ja nojaavat muun muassa Teresa De Lauretisin (1984, 106) ajatukseen subjektiivien muodostumisesta nimenomaisesti narratiivisuuden kautta. Morgan ja Coombes (2001) eivät ajattele hiljaisuutta vain empiirisenä tapahtumana, joka määrittyy puheen poissaoloksi tai tauoksi keskustelussa. Heille hiljaisuus voi myös olla narratiivi ja kokemuksellinen tapahtuma: kokemus sanomatta jättämisestä tai ei-sanomisesta. Tässä mielessä hiljaisuuden kokemukseen voi liittyä puhetta, kuten kohtelias vastaus (esim. 'kiitos'), joka sanotaan silloin, kun muu vastaus jää sanomatta.

Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ja henkilökohtaisen tarinankertomisen voidaan nähdä jakavan tiettyjä samankaltaisuuksia. Sekä keskustelussa että kirjoittamisessa aiemmat käänneet toimivat resursseina ja kontekstina sille, mitä sanotaan. Vastaukset voivat olla vastauksia juuri tiettyyn käänteeseen tai vastaavasti resursseja, taustoituksia myöhemmille tarinankäänteille, vaikkakin samanlaisesta kokemuksellisesta tilanteesta ei voida puhua, koska lukija ei voi välittömästi reagoida kirjoittajan sanomaan. Kuitenkin sekä kirjoittaja että lukija asetetaan tiettyihin positioihin käytössä olevassa diskursissa. Tarinankertomisen kontekstilla (kahvipöytäkeskustelu, akateeminen teksti) on luonnollisesti merkityksensä, mutta molemmissa nousee esille tarinoittamisen merkitys ja positioimisen sosiaaliset vaikutukset. (Morgan & Coombes 2001.) Morgan kertoo esimerkin keskustelusta, jonka hänen tyttärensä kävi isänsä kanssa Morganista itsestään ja hänen pojastaan. Nyt kertoessaan tätä tarinaa Morgan katsoo tarinankertomisen muovaavan häntä subjektiksi, mutta huomioi erilaisen positionsa tyttärensä ja entisen miehensä keskustelussa, sillä siihen hän ei itse osallistunut. Morgan tuo myös esille, että hän ei ole ylipäätään keskustellut entisen miehensä kanssa yli vuoteen. Keskustelun puuttumisen, oman hiljaisuutensa taustaksi hän kertoo olleensa suhteessa hyväksikäytetty ja siksi "hiljaisuus on omaksi turvallisuudekseni". (Morgan & Coombes 2001.) Erityisestä traumanäkökulmasta katsoen Raija-Leena Punamäki (2004) on tarkastellut traumas-ta kertomista ja sitä, miten kertomiseen liittyy usein häpeää, surua, vihaa, inhoa ja syyllisyyttä eli varsin ristiriitaisia ja monimutkaisia tunteita, joista on vaikeaa puhua. Traumasta kertomiseen voi liittyä myös pelkoa oman kontrollin menettämisestä, mikä osaltaan voi selittää vaikenemistä.

Morgan pohtii myös hänelle itselleen tarjolla olevia positioita, joista osa on moraalisesti arveluttavan yksilön positioita (tarinassa hänen 17-vuotiaan poikansa poismuutto kotoa kirjoittaa epäkompetentin, hylkäävän ja kastroivan äidin positioita). Omasta tarinastaan käsin Morgan ryhtyy tarkastelemaan erilaisia äitiyden positioita sekä niistä käytyjä tieteellisiä debatteja. Hiljaisuus voi saada mahdolliseksi subjektipositioita toistamalla sosiaalisia valtasuhteita, jotka marginalisoivat tai ulossulkevat hiljaisen puhujan. Nämä valtasuhteet voivat samanaikaisesti tuottaa kelpaamattomuuden ja epäkompetenttiuden kriteereitä

tai määritellä jotkin kokemukset sanoin kuvaamattomiksi. (Morgan & Coombes 2001; vrt. Ronkainen 2008: seksuaalisen väkivallan kokemuksen sanoittaminen.)

Puheen puuttuminen, vaikeneminen ei siten ole aina yksiselitteisesti subjektiposition puuttumista tai sen heikkoutta, vaan hiljaisuus voi olla myös tietoinen valinta ja päätös (vrt. Hänninen & Timonen 2004). Morgan kuitenkin pohtii myös sitä vaihtoehtoa, että hiljaisuus keinona vastustaa hänen suhdettaan tyttärensä isään voi olla myös sen moraalisen järjestyksen toistoa, jossa naisen odotetaan olevan vastuussa väkivaltaisen miehen jättämisestä (vrt. pelko vastarinnan muotona, Hydén 2005). Puhumisesta kieltäytymisestä tulee eisanomisen ja ei-tekemisen muoto, puhumatta jättämällä väkivaltainen suhde on ei-tehty, ei olemassa, ei hyväksytty. Puhuminen taas implikoisi Morganin position naisena väkivaltaisessa suhteessa. Äitien oikeuksia, velvollisuuksia ja vastuuta toistavat narratiivit tai Morganin oma itsemäärämisoikeus hänen perhesuhteidensa verkossa ovat vastakkaisia narratiiville hiljaisuudesta (väki)vallan vastustamisen keinona. Hiljaisuus toimii myös osallistumisen estäjänä: vaikenemalla ei voi vaikuttaa suhteiden tai subjektipositioiden muodostumiseen hänen, entisen miehensä ja lastensa kesken. Vaikeneminen voidaan siten tulkita myös itselle annetun epäoikeudenmukaisen position hiljaiseksi hyväksymiseksi. (mt.)

Aineistoni vahingoittavista perhesuhteista kirjoittaneiden naisten tarinoista voi lukea samankaltaisia kuvauksia hiljaisuuden, vaikenemisen tai yhteydenpidosta kieltäytymisen määrittelystä toiminnaksi, aktiiviseksi teoksi. Tarinatyyppinä jäsentävässä luvussa (luku 8) tulkitsen myös tämänkaltaisia kuvauksia, erityisesti rajojen uudelleenmäärittelyn kertomuksissa. Perinteisen käsityksen mukaan aktiivisuutta ja toimintaa (jotka myös ovat olleet aktiivisen toimijan, subjektin kriteereitä) ovat konkreettiset teot. Perhesuhteiden vallankäytössä tällaiset teot voivat olla esimerkiksi oman mielipiteen ilmaisemista ääneen, vastaan sanomista, huutamistakin. Hiljaisuus ja vaikeneminen on tulkittu alistumiseksi, vastustamisen vastakohtaksi, kuten sanonnassa ”Hiljaisuus on myöntymisen merkki”. Aineistoni teksteissä hiljaisuus on kuitenkin usein myös paljon muuta, vaikka näkyvä vastustus saattaa jäädäkin ilmaisematta. Vaikeeminen on toisinaan myös keino osoittaa moraalista ylemmyyttä. Alentuminen alistajan tasolle voi olla häpeällisempää kuin arvokas hiljaisuus. Sivistyneen ihmisen mittarina käytetään usein väkivallasta pidättymistä, myös rai-vonpuuskien ja äärimmäisten vihanilmausten välttämistä, ja erityisesti siihen kykeneminen ristiriitatilanteessa voi tuottaa hyvänolontunnetta. (vrt. Notko 1998; Nykyri 1998, 124.)

Morgan ja Coombes (2001, 368) tarjoavat neljä tapaa lukea hiljaisuutta. Ensiksi, voimme lukea hiljaisuuden merkkinä ulossulkemisesta tai marginalisoinnista, jolloin puheen puuttuminen konstituoituu kyvyttömän positiona: esimerkiksi tilanne jossa puhuja ei tiedä vastausta esitettyyn kysymykseen. Toiseksi, hiljaisuus voi osoittaa sellaiseen position kuulumisen, joka mahdollistaa ulossulkemisen tai marginalisoinnin, esimerkiksi tapauksessa, jossa tarinan ei katsota olevan hyväksyttävä paikallisessa moraalisisessa järjestyksessä. Kolmanneksi, hiljaisuus voi implikoida diskursiivisten perinteiden puuttumista tai ker-

tojan mahdottomuutta päästä niihin käsiksi. Neljänneksi, puhuja voi jäädä hiljaiseksi siksi, että hänelle on esitetty kysymys, johon vastatakseen hänen tulisi kuulua kategoriaan, johon hän ei kuulu.

Sovellan tässä lyhyesti Morganin ja Coombesin (2001) analyysitapaa oman aineistoni perhesuhteiden vallankäytön ja väkivallan kuvauksiin. Tulkitseen, että niistä voidaan lukea hiljaisuutta *toisen ja kolmannen* tulkintakehyksen mukaisesti sekä kumpaakin niin yhteiskunnallisessa kuin yksilöllisessäkin viitekehysessä. Yhteiskunnallisessa viitekehysessä vallankäytön ja väkivallan kohteiksi perhesuhteissaan joutuneet ovat usein positiossa, jossa heidän tarinansa katsotaan epäsoviviksi. Vallankäytön ja väkivallan tarinat on ajateltu sopimattomiksi esimerkiksi tasa-arvoillusion ilmapiirissä, jolloin väkivallan määrää ja vakavuutta ei ole uskottu mahdolliseksi suomalaisessa, tasa-arvoisena pidetyssä yhteiskunnassa. Toisaalta tarinat ovat olleet epäsovivia myös konservatiivisessa, kodin ja perheen yksityisyyttä korostavassa ilmapiirissä, jolloin ulossulkeminen ja marginalisointi ovat olleet kenties vielä voimakkaampia. Yksilöllisestä näkökulmasta, yksittäisen tarinan lähiluvun kontekstissa kertoja on voinut olla perhesuhteissaan positiossa, josta käsin hänen ei ole odotettu esittävän toiveita, mielipiteitä tai ilmaisevan negatiivisia tunteitaan. Maatalon miniän ei ole ollut alemmasta asemastaan hyväksytyä arvostella anoppiaan, perinteisen sukupuoliroolien mukaan vaimon ei ole pitänyt osallistua perheen rahaasioiden hoitoon tai tyttären vastustavan vanhempiensa tahtoa. Perhesuhteiden valtapositiot eivät kuitenkaan ole aina suoraviivaisen yksiselitteisiä, alempiylempi -asetelmia, kuten olen tässä työssäni osoittanut.

Yhteiskunnallisessa viitekehysessä kolmannen hiljaisuuden lukutavan mukaisesti vallankäytön tarinoille – kenties johtuen juuri edellä mainitusta rajoittavasta ilmapiiristä – ei ole ollut tarjolla tarinamalleja, käsitteitä eikä keinoja saada niitä kuuluville (vrt. Hänninen 1999; Somers 1994). Mahdottomuus käyttää diskursiivisia keinoja on suomalaisessa kontekstissa ollut sidottu julkisen keskustelun ja myös akateemisen tutkimustiedon vähyyteen ja rajattuun saatavuuteen. Yksilölliset mahdollisuudet ovat tiukasti sidottuja näihin yhteiskunnallisiin reunaehtoihin, mutta perheen sisäiset valta-asetelmat voivat myös konkreettisesti estää tiedon tai avun hankkimisen. Alistetun uhrin toiminnan rajoittaminen ja estäminen voivat konkreettisimmillaan olla tiedon hankkimisen estämistä ja aineistoni pohjalta hyvin usein muiden ihmisten kanssa keskustelun ja yhteydenpidon kieltämistä tai rajoittamista. (ks. eristämisestä myös Davis ym. 2001; Loring 1997.)

Hiljaisuuden, vaikenemisen ja puhumisesta pidättäytymisen tulkinta yksiviivaisesti heikkoudeksi, ei-toimijan ei-subjektuudeksi, on edellä esitetyn valossa liian kapea tulkinta. Käsitystä hiljaisuudesta strategiana, suunniteltuna toimintamallina, ei tosin tule varauksetta käyttää kaikkiin perhesuhteiden vallankäytön muotoihin ja tilanteisiin. Hiljaisuuden luokittelu automaattisesti joko ”aktiivisuuden” tai ”passiivisuuden” kategoriaan on nähdäkseni hedelmätöntä, mutta myös molempien vaihtoehtojen ylläpito samanaikaisesti on kriittisen ja huolellisen tarkastelun paikka. Anna Rastas (2004) pohtii vaikenemistä yhtenä tapana selvittää rasismien kokemuksista, unohtaa ja päästä niiden yli, mut-

ta myös ongelmia siinä, jos kokemukset jäävät vain esimerkiksi rasismia kokeneiden lasten omaan tietoon. Rasistisen syrjinnän erityispiirteinä ovat juuri näkymättömyys ja vaikea todennettavuus. Mandy Morgan (Morgan & Coombes 2001) pohtii omaa hiljaisuuttaan mahdollisuutena teoretisoida se ei-sanomiseksi: mahdollisuutena puhua, määritellä hiljaisuus vaikeudeksi vastata sekä vaikeudeksi positioitua ristiriitaisia moraalisia järjestyksiä toistavissa narratiiveissa. Vaikka Morgan ei löydä tämän kirjoittamansa teoreettisen analyysin avulla helpotusta henkilökohtaiseen suruunsa tai ratkaisua positioitumisensa ristiriitaisuuksiin, on hän saanut tilaisuuden esittää oman vastauksensa.

Edellisissä luvuissa esitettyjä näkemyksiä tarinankertomisen voimaannuttavista vaikutuksista voi tässä mielessä tarkastella kriittisesti: onko ääneen lausuminen, kokemuksesta puhuminen tai yleisölle (ystävä, sukulainen, tutkija) kirjoittaminen välttämätön kriteeri oman kokemuksen jäsentämiselle, järjeistämiseksi ja kontekstualisoimiselle? 2000-luvun länsimaisessa sosiokulttuurisessa ilmastossa on suosittua ajatella, että toisille ihmisille omista ongelmista puhuminen on terapeutista ja puhumisella ajatellaan olevan parantava voima (ks. Hänninen & Timonen 2004). Mutta voisiko vahingoittumisen kokemuksista selvitä myös puhumatta niistä lainkaan? Ja samalla: miten määrittelemme selviämisen? Onko selviämisen mittari juuri "ulostulo" kokemuksensa kanssa vai voisiko selviämistä olla myös edellä viitattu Mandy Morganin (2001) tietoinen vaikeneminen? Marja Tiilikaisen (2004) tutkimille Suomessa asuville somalinaisille vaikeneminen liian vaikeista asioista (heidän kohdallaan erityisesti Somaliin sisällissodasta) oli toisinaan myös suojautumiskeino, sillä kärsimyksen toistaminen puhumalla sen sijaan aiheutti ahdistusta ja tuskaa. Hiljaisuus voi siten olla suojaava, säilyttävä ja mahdollistava teko. (mt., 121, 130.)

Vaikeista kokemuksista kirjoittamisen ja erityisten psykologisten, narratiivisten auttamis- ja interventiomenetelmien (ks. Pennebaker 2000; Pennebaker & Francis 1996; Pennebaker & Seagal 1999) vaikutuksista on saatu tutkimuksissa kahdensuuntaisia tuloksia. Yhtäältä narratiivisiin kirjoitustehtäviin osallistuneet, äskettäin lähisuuhdeväkivallan kohteena olleet naiset olivat erässä tutkimuksessa kokeneet masennuksen lievenemistä (Koopman ym. 2005), kun taas toisessa tutkimuksessa tulokset osoittivat enemmänkin ahdistuksen lisääntymistä vertailtaessa tilanteita traumaattisista kokemuksista kirjoittamista ennen ja kirjoittamisen jälkeen. (Gidron ym 1996.) Psykologisena menetelmänä narratiiviset kirjoitusmenetelmät vaativat siten ainakin eräiden tutkijoiden näkökulmasta vielä systemaattista empiiristä tutkimusta siitä, millaiset erityiset traumanarratiiviset interventiomenetelmät ovat hyödyllisiä ja millaisille ryhmille niistä on hyötyä (vrt. väkivaltaisten miesten hoito-ohjelmasta Partanen 2008).

Susan J. Brison (2002) pohtii raiskauskokemuksesta kertomista ja riskiä minämuodossa kerrottujen tarinoiden jäämisestä yhtäältä vain yksilötasolle ja toisaalta pyrkimyksestä yrittää yleistää kokemus koskemaan myös sellaista, josta (kertojalla) ei ole riittävästi tietoa. Brison määrittelee itsensä etuoikeuteksi suhteissa moniin muihin raiskauksen uhreihin. Valkoisena, naimisissa olevana, keski-ikäisenä, koulutettuna ja taloudellisesti turvatussa asemassa olevana ja raiskatuksi tuleminen turvallisella alueella päivänvalossa hänen ol-

lessaan pukeutuneena tavanomaisesti teki hänen positionsa varsin toisenlaiseksi kuin esimerkiksi raiskatun nuoren mustan naisen tai prostituoidun aseman. Lisäksi traumanarratiiveilla on Brisonin mukaan riski voimistaa yksilön identifiointumista uhriksi. Traumanarratiivit voivat myös voimistaa stereotyyppisiä raiskauksen uhreista heikkoina ja avuttomina sekä edesauttaa liioiteltujen pelkojen iskostumista näitä kokemuksia kuuleville ja lukeville. Ennen omaa kokemustaan Brison oli pitänyt tällaisia huomioita raiskattujen naisten vaiennuttamiseksi pyrkimyksinä mutta myöhemmin pohtinut omaa haluaan olla kertomuksellaan tuottamatta tarpeetonta huolta muille naisille. Yhtäältä moraalinen imperatiivi todistaa raiskauksista ja siten edesauttaa niiden torjumista, mutta toisaalta haluttomuus osallistua destruktiivisten esimuistojen⁸² tuottamiseen oli saanut aikaan voimakkaan ambivalenssin. Tästä huolimatta Brison näkee traumanarratiivit tarpeellisina, kunhan samalla otetaan huomioon, kenelle, miten, milloin ja miksi narratiiveja kerrotaan. (mt., 94–97; ks. myös Löyttyniemi 2004, 66.)

Läheisissä suhteissa tapahtuvan vahingoittumisen yhtenä erityispiirteenä voi pitää sen neuvottelemattomuutta, alttiutta jäädä nimeämättä, keskustelematta ja kyseenalaistamatta. Vallankäytön ja väkivallan kohde voi jäädä yksin ja kokemus lukkiutua sisälle. Ahdistuksesta ja pelosta on vaikeaa puhua, vahingoittajan kanssa ei voi keskustella: hän ei kenties suostu siihen tai ota kohteen kokemusta vakavasti. Usein myöskään pelkkä puhuminen (tai kirjoittaminen) vaikeista kokemuksista ei riitä, vaan ympäristöllä ja kuulijoilla on merkityksensä, ja puhujan on voitava luottaa kuulijaansa ja siihen, ettei puhuttu leviä eteenpäin. Puhuja itse voi kantaa huolta siitä, että hänen murheensa aiheuttavat surua kuulijassa ja jättää siten puhumatta (Hänninen & Timonen 2004, 219, vrt. Brison 2002, 94–97; Ochberg 1994, 116–117). Kommunikoitavuuden vaikeus liittyy useimmiten väkivallan tapahtumisen jälkeiseen tilaan: väkivallasta puhuminen ja myös siitä kuuleminen on vaikeaa (Husso 2003, 253–261).

Kommunikaation ja väkivallan suhdetta on tarkasteltu myös toisentyypisestä näkökulmasta. Perheen ja parisuhteen sisäistä väkivaltaa on tutkittu myös eksplisiittisen kommunikaatiotutkimuksen parissa, jolloin väkivallan selittämisen ja jäsentämisen lähtökohtana on perheen sisäinen vuorovaikutus. Kristin L. Andersonin, Debra Umbersonin ja Sinikka Elliotin (2004, 630) mukaan väkivalta on yksi interaktiivisen kommunikaation muoto, jota ohjaa halu välittää uhrille viesti, yleensä vaatimus alistumisesta. Kommunikaation välineenä väkivalta palvelee kahta tarkoitusta: sekä instrumentaalisia että ilmaisuun liittyviä pyrkimyksiä. Väkivallan tekijä voi pyrkiä kontrolloimaan uhria tai tilannetta ja/tai ilmaisemaan tunteitaan, kuten vihaa tai turhautumista (Umberson ym. 2002). Väkivallan ja kommunikaation suhde on Andersonin ym. (2004) mukaan kaksisuuntainen: yhtäältä kommunikaation muodot vaikuttavat väkivallan synty-

⁸² Käsitettä jälkimuisto (postmemory) on käytetty muun muassa tarkasteltaessa holo-kaustista selvinneiden vanhempien lasten kokemuksia. Vastaavasti jälkimuisto toisten naisten raiskauksista voi muuttua esimuistoiksi (prememory) omasta, tulevaisuudessa tapahtuvasta, raiskauksesta. Brison (2002, 87–88) nostaa esiin esimuistosta puhumisen kiistanalaisuuden: miten voi olla mahdollista muistaa tulevaisuutta? Tyttöjen ja naisten sosialisatio edesauttaa tätä prosessia ja muovaa siten myös oikeita raiskausmuistoja.

miseen ja toisaalta väkivalta vaikuttaa perheen sisäiseen kommunikaatioon. Väkivalta myös estää myönteisen kommunikaation toteuttamisen suhteessa, jolloin negatiiviset kommunikaation muodot, kuten väkivalta Andersonin ym. mukaan luokitellaan, estää vuorovaikutusta.

Väkivallan tarkasteleminen kommunikaation ja interaktiivisuuden näkökulmista voisi yhtäältä luoda jäsenyyksen, jolla usein hahmoton, verkkomainen väkivalta näyttäisi selkiytyvän viestien välittämisen ja vastaanottamisen prosesseiksi sekä tämän prosessin häiriöiksi. Toisaalta kommunikaationäkökulma voi esimerkiksi liiaksi pelkistää väkivaltaisen suhteen sisäisiä "kausien" vaihteluita. Millaisesta kommunikaatiosta olisi siis kyse väkivaltaisen tapahtuman jälkeisessä niin kutsutussa hyvittelyvaiheessa, jossa väkivallan tekijä kommunikoi näennäisen tasavertaisesti uhrinsa kanssa, keskustelee, ilmaisee katumusta ja syyllisyyttä – mutta kuitenkin palaa yhä uudelleen ja usein ajan myötä vain raaistuvaan väkivaltaiseen käyttäytymiseensä? Merja Laitinen (2004, 38–41) tarkastelee lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa tutkimuksessaan kriittisesti perhedynaamista näkökulmaa, jossa perheen vuorovaikutushäiriöt ja vuorovaikutusilmaston ongelmat nähdään lasten seksuaalisen hyväksikäytön syinä. Perhedynaamisessa tulkintakehyksessä väkivallan tekijä on tilannetekijöiden eli perheen vuorovaikutusilmaston uhri, ja hyväksikäytön syiksi nähdään vääristyneet ja toimimattomat vuorovaikutussuhteet. Väkivallan sukupuolittuneisuus, valtasuhteet, tekijän ja uhrin asemat peittyvät tässä näkökulmassa perheen alle, jolloin myös interventiot suunnataan perheeseen erottelematta sen jäseniä ja heidän asemiaan väkivaltilanteissa.

Perhesuhteissaan vahingoittuneiden naisten tarinoissa vahingoittavasti toimivat perheenjäsenet ovat usein ylipäättään haluttomia keskustelemaan tilanteesta tai hyväksymään toisen kokemusta henkisen väkivallan kohteeksi joutumisesta. Marita Husson (2003) ajatus väkivallan kieltämisen ja ulossulkemisen helppoudesta toteutuu siten myös näiden kuvausten kohdalla, mutta myös kommunikaatiotutkijoiden jäsenyykset perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta sopisivat osaltaan selittämään sitä, mitä aineistoni naisten tarinoissa kerrotaan. Vuorovaikutuksen puute tai ongelmat assosioituvat vaivatta kuvattuihin henkisen väkivallan tilanteisiin sekä myös ajatus siitä, että kommunikaation tavoilla ei ole yksinkertaista, itsestään selvää ja samaa merkitystä kaikille: esimerkiksi puolison kriittiset ilmaukset voidaan tulkita joko puolison omaksi ahdistukseksi tai nimenomaiseksi hyökkäykseksi itseä kohtaan. (ks. Anderson ym. 2004.) Anderson ym. (2004) ilmaisevat kuitenkin varsin suoraviivaisen käsityksensä väkivallan syistä: yksilö, joka on ahdistunut tai tuntee olevansa uhattuna kykenemättä ilmaisemaan verbaalisesti näitä kompleksisia tuntemuksia, voi heidän mukaansa käyttäytyä väkivaltaisesti lasta tai kumppania kohtaan. Tämä käsitys myötäilee ajatusmalleja, joissa esimerkiksi miesten väkivalta on nähty kykenemättömyytenä ilmaista itseään sanallisesti ja siten "häviämisenä" verbaalisesti taitavammiksi oletetuille naisille. Tällainen käsitys väkivallasta kommunikaatio-ongelmana (Anderson ym. 2004) on siten varsin erilainen kuin ajatus väkivallasta vaikeasti kommunikoitavana, ulostuotavana ja keskusteltavana (Husson 2003, 253–261).

Ei-fyysisen vahingoittumisen kokemuksia tarkasteltaessa *tulkinta* nousee usein väistämättä pohdinnan keskipisteeseen. Tulkinnasta puhuttaessa vaarana piilee, että jokin asia ajatellaan *tulkinnanvaraiseksi*, jolloin tilanteen vähättely ja mitätöinti vain subjektiiviseksi kokemukseksi, *ylitulkinnaaksi*, on helppoa. Eräissä parisuhteen ja perheen sisäistä väkivaltaa koskevissa tutkimuksissa muun kuin fyysisen vahingoittumisen merkitys on kuitenkin jo nostettu esille. Catherine Kirkwood (1993) erottaa emotionaalisessa väkivallassa fyysisestä väkivallasta johtuvat seuraukset sekä väkivallan, joka on muodoltaan ”puhtaasti” henkistä⁸³. Naisten kokemukset näiden henkisen väkivallan muotojen vaikutuksista ovat olleet samankaltaisia. Kirkwood erittelee myös kuusi erilaista henkisen väkivallan muotoa (halventaminen, pelko, objektivointi, riistäminen, vastuulla ylikuormittaminen ja subjektiivisen todellisuuden vääristäminen)⁸⁴, kuitenkin korostaen näiden muotojen yhteenliittymää verkon kaltaisesti. Verkon metafora tuo esille myös naisten kuvauksia kiinni jäämisestä suhteisiin, jotka ovat uhanneet heidän psyykkistä ja fyysistä terveyttään. (mt., 46–61.)

Vaikenemisen ja puhumattomuuden ajattelemisen tietoisiksi, aktiivisiksi teoiksi vaatii tietyn, melko radikaalinkin, ajattelutavan omaksumista. Käsitys tekemättä jättämisestä aktiivisena toimintana ei itsestään selvästi mukaudu näkemyksiin vapaasta toimijasta (vrt. Giddens 1991; 1992). Toinen uudelleenajattelua vaativa näkemys koskee niin kutsuttua selviytymistä eli ajatusta siitä, että vahingoittavasta suhteesta tulisi selviytyä ulos, pois ja irti. Oma aineistoni tarjoaa sen sijaan tai kenties pikemminkin vaatii toisenlaisen näkökulman: miten vallankäytön leimaamassa suhteessa voi selviytyä, miten ratkaista sen ongelmia, miten saavuttaa autonomia suhteen sisällä ilman, että suhdetta katkaistaan? Tällainen näkökulma vaatii kuitenkin korostetun painotuksen siinä, että suhteeseen jääminen ja sen ylläpitäminen ei ole itseisarvo eikä moraalisesti millään itsestään selvällä tavalla oikeampi vaihtoehto kuin suhteesta irtautuminen. Kyse on kuitenkin tämän mahdollisuuden pohdinnasta, toisen vaihtoehdon esittämisestä ja sen yhtä aikaa avarakatseisesta mutta myös kriittisestä tarkastelusta. Tämän mahdollisuuden rajoja olen tarkastellut erityisesti luvussa 8 pohtiesani rajojen uudelleenmäärittelyn tarinatyyppin riskejä.

Vahingoittavassa suhteessa pysymisen tulkitsemista automaattisesti passiiviseksi hyväksynnäksi on kritisoitu liian yksinkertaistavaksi tavaksi jäsentää ihmisten välisiä suhteita (Husso 2003, 211). Alistuvalta, hiljaiselta hyväksynnältä näyttävällä toiminnalla on kuitenkin usein oma aikansa ja paikkansa suhteesta irtautumisen prosessissa (vrt. Hydén 2005). Kyse voi olla psyyken suojausmekanismista tilanteessa, jossa muita suojaavia tekijöitä ei ole. Pysähtyminen, voimattomuus ja heikkouden tunteet eivät siten ole vain tunteita, joista tulisi päästä eroon matkalla kohti aktiivista toimijuutta. Myös Auli Ojuri (2004, 137) korostaa väkivallan kohteena olevan ymmärtämistä ja sensitiivisyyttä väkival-

⁸³ Kirkwood (1993) käyttää käsitettä *emotional abuse*, joka esiintyy myös useissa muissa tutkimuksissa (esim. Loring 1997; O’Hearn & Davis 1997; Swan & Snow 2002). Toinen usein käytetty englanninkielinen termi on *psychological abuse* (esim. Babcock ym. 2003; Baldry 2003).

⁸⁴ Englanninkieliset termit: *degradation, fear, objectification, deprivation, overburden of responsibility & distortion of subjective reality*

taa ulkopuolelta katsovan silmissä irrationaaliselta vaikuttavalle toiminnalle ja käyttäytymiselle. Lora Bex Lempert (1997) painottaa ambivalenssia, jota väkivaltaisessa suhteessa elävät naiset kokevat, sillä yhtäältä kumppani on paitsi ensisijainen rakkauden ja kiintymyksen lähde, myös naisen elämän vaarallisin ihminen. Lempert näkee juuri tämän yhtäaikaisuuden analyttisen tarkastelun tärkeänä, kun pyritään ymmärtämään milloin, miksi ja miten pahoinpidellyt naiset hakevat apua selviytyäkseen suhteessa, muuttaakseen tätä suhdetta ja/tai lähteäkseen siitä. Väkivaltaisessa suhteessa elävät naiset eivät "uhreina" ole täysin passiivisia, samoin kuin he eivät "toimijoina" ole tasavertaisia kumppaninsa kanssa. Kyse on siten monimutkaisesta relationaalisesta dynamiikasta.

10 VÄKIVALLAN, VALLANKÄYTÖN JA PERHESUHTEIDEN YMMÄRTÄMINEN

Perhesuhteiden väkivallan ja vallankäytön jäsentäminen on vaikea ja monimutkainen prosessi itse vahingoittavassa suhteessa eläville, sitä tutkiville ja työsään tai omassa arjessaan sitä kohtaaville. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa sana *ymmärtäminen* esiintyy suomalaisia tutkimuksia useammin. Jo pelkästään Jyväskylän yliopiston kirjaston sanahaku "understanding" tuottaa satoja eri alojen tutkimuksia⁸⁵. Ymmärtämisellä on suomen kielessä kenties turhaankin kielteiseksi mielletty yliempaattisuuden tai ylitunteellisuuden leima⁸⁶. Tässä tutkimuksessani ymmärtäminen on toiminut yhtäältä tieteellisen etäännytettyinä jäsentämisen synonyymina mutta samalla myös aidon sosiaalisen huolen ilmaisuna (vrt. Nyqvist 2001, 65). Seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksia tutkinut Merja Laitinen (2004) on nimennyt oman tutkimusotteensa sensitiivisyydeksi, jossa pyrkimys on kirjoittaa läheltä ihmistä, kunnioittaa heidän kokemuksiaan ja tulkintojaan. Laitisen tutkimusotteena sensitiivisyys viittaa kuitenkin myös kriittiseen, emansipatoriseen tiedonintressiin ja tiedon uudistamiseen. (mt., 47–51, 320.) Ymmärtäminen on siten sekä emotionaalinen ja empaattinen termi mutta myös kriittinen, tieteellinen pyrkimys: asiaa tai ilmiötä pyritään selvittämään ja jäsentämään eli ymmärtämään sen mekanismeja ja toteutumista käytännöissä.

Ymmärtäminen tai usein myös ymmärtämisen vaikeus on siis emotionaalinen, tunteisiin liittyvä kysymys. Vallankäytön tai muun vahingoittavan käytäytymisen kohteena läheisessä suhteessa elävää tai hänen ratkaisujaan ei useinkaan käsitetä. Ruotsalainen toimittaja, seksuaali- ja parisuhdeneuvoja Katerina Janouch (2005) kuvaa osin omaelämäkerrallisessa romaanissaan "*Läheinen*" alkoholistin vaimona elämisen vaikeutta. Janouch kysyy ja vastaa omalta

---

⁸⁵ Ymmärtämisestä filosofisena käsitteenä ks. esim. Schwandt 1999.

⁸⁶ Vastaavasti niin sanotun ymmärtävän tutkimusotteen yhtenä esi-isänä pidetyn sosiologian klassikon Max Weberin (1968) mukaan ymmärtävä sosiologia ei tarkoita psykologista eläytymistä vaan pyrkimystä sellaiseen käsitteelliseen tarkkuuteen, jossa ymmärtämiseen liittyvää subjektivismia vältetään (ks. Saaristo & Jokinen 2004, 67–69).

osaltaan romaanissaan moniin myös muihin vahingoittaviin suhteisiin liittyviin kysymyksiin: *Ehkä se on tyhmää, mutta ihminen ei luovuta helpolla. Sitä odottaa ja odottaa, että mies jonka kerran on oppinut tuntemaan, tulisi kotiin. Jatkaa kaipaamista ja ikävöimistä. Alkaa vihata sitä toista, sitä jatkuvasti humalaista, huumattua saatanaa, joka on tullut tilalle. Mutta sitä oikeaa, aitoa ihmistä ei unohda. Siksi sitä jaksaa.* (mt., 37.) Oletus ja odotus todellisesta, oikeasta ja kunnollisesta ihmisestä itseä vahingoittavan muukalaisen takana on vahva, vaikka usein juuri muissa ihmisissä ymmärtämättömyyttä, turhautumista ja suuttumustakin aiheuttava asia. Riitta Granfelt (1998, 153) pohtii väkivaltaisessa suhteessa elämisen ”järjettömyyttä”, sillä tällainen suhde ikään kuin pakenee perinteistä rationaalista ajattelua. Granfelt ehdottaakin sisäistä, kokemuksellista analyysiä, joka tavoittaisi paremmin monisäikeisen, vaikeasti jäsennettävän ilmiön. Läheisten suhteiden tutkimus koskettaakin jokaisen elämää, ja jokaisella on siitä käytännön kokemusta ja maallikkotietoa. Yhtäältä tutkimuksen on suhtauduttava kunnioittavasti tähän maallikkotietoon, sillä juuri se on myös tutkimusaineistona. Toisaalta on tehtävä ero niiden tiedon ja tulkintojen välillä, jotka koskevat omaa elämää ja niiden tulkintojen tai moraalisten arvostelmien välillä, jotka koskevat toisten elämää. Ymmärtämisen ydin lienee toisen asemaan asettumisessa, empatiassa tai ainakin pyrkimyksessä siihen.

Tämän tutkimuksen tehtävänä on ollut tuoda esille kertomuksia perhesuhteiden vallankäytöstä, niistä mekanismeista, joilla valta konkretisoituu ja niistä tavoista, joilla väkivalta ja vahingoittaminen läheisissä suhteissa mahdollistuvat. Aineistoni tarinat kertovat kuitenkin myös tavoista päästä vallankäytön ja väkivallan verkosta vapaaksi. Selviytymistään vahingoittavasta suhteesta tai suhteessa kirjoittajat kuvaavat usein käännekohtilla, episodeilla tai henkilökohtaisilla päätöksillä, joiden jälkeen tilanne on usein parantunut tai ainakin saanut jonkinlaisen ratkaisun kertojan omassa ajattelussa ja elämässä. Vaikka vallankäyttö ja väkivalta on usein sisäänsä sulkeva ja tukahduttava vyyhti, on sitä mahdollista myös jäsentää ja löytää reitti ulospääsyyn.

Selkeiden vastausten sijaan tutkimukseni on ollut erityisesti erilaisten liittämättömyyksien ja ristiriitaisuuksien tutkimusta. Suhde- ja kertojapositionit, ne näkökulmat, joista kirjoittajat ovat kohtaamaansa kuvanneet, ovat tuoneet konkreettisesti esille, miten usein yhtäaikaiset positionit määrittävät kokemuksia. Juuri positionien yhtäaikaisuus saa aikaan ambivalensseja itsen ja tois(t)en välillä. Pysähtymisen ja paikalleenjäämisen, irtautumisen ja irtisanoutumisen sekä rajojen uudelleenmäärittelyn tarinatyyppit valottavat niitä tapoja, joilla vahingoittumisen kokemusta kuvataan: miten suhde kietoo, eristää, tyypistää tai työntää (lopulta) ulos. Ambivalenssit, *yhtäältä* ja *toisaalta* tai *sekä-että* ovat läsnä lähes jokaisessa tutkimuksen ja tutkimustarinan hetkessä.

10.1 Tutkimuksen keskeiset tulokset ja johtopäätökset: perhesuhteissa vahingoittuminen ja kaipuu hyvään

Tutkimukseni pyrkimyksenä on ollut tavoittaa kuvauksia siitä, millaisia suhteissa elämiseen liittyviä, emotionaalisia ja konkreettisia prosesseja naiset käyvät läpi perhesuhteissa tapahtuvan vallankäytön ja väkivallan keskellä ja/tai siitä irtautuessaan. Tutkimuksen aineistona ovat 40 naisen kirjoituspyyntöni kirjoittamat vapaamuotoiset kertomukset tarjoavat ikkunan niihin tapoihin, joilla 2000-luvun suomalaisessa sosiokulttuurisessa ilmastossa puhutaan perheen sisäisestä vallankäytöstä ja väkivallasta – ja myös siihen, mistä ei vielä(kään) puhuta. Naiset ovat kertoneet ja määritelleet omia kokemuksiaan henkisestä väkivallasta ja kuvanneet myös muissa perhesuhteissa tapahtunutta vallankäyttöä ja väkivaltaa. Olen koonnut nämä kokemukset vahingoittamisen ja vahingoittumisen kattokäsitteiden alle. Vahingoittuminen perhesuhteissa on sisältänyt ambivalenttien tunteiden, vastuun ja velvollisuuksien risteämiä sekä oman ihmisarvoisen elämän määrittelyä ja etsimistä. Tutkimuksessani olen tarkastellut paitsi kertojien positioita, myös tarinoiden tyyppejä, joiden avulla olen jäsentänyt kirjoitettuja kokemuksia. Tutkimukseni tuloksiksi ja niistä tehtäviksi johtopäätöksiksi, olen määritellyt seuraavaa:

- väkivallan ja vallankäytön kokemuksia ja kuvauksia leimaa runsas kirjo: tutkimusaineiston naiset ovat tuoneet esille hyvin erilaisia kokemuksia ja määritelmiä väkivallan eri muodoista. Erityisesti henkisen väkivallan erilaisia määritelmiä esiintyy runsaasti sekä kirjoitetuissa kokemuksissa että tutkimuskirjallisuudessa.
- laaja väkivallan muotojen kirjo haastaa pohtimaan paitsi kokemusten monimuotoisuutta myös käsitteitä ja niiden käyttöä väkivaltatutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa.
- vahingoittamisen ja vahingoittumisen kattokäsitteiden avulla huomio kohdentuu väkivallan ja vallankäytön seurauksiin: siihen, mitä on koettu itselle tai muille perheenjäsenille vahingolliseksi. Vahingoittamisen ja vahingoittumisen käsitteiden alle soveltuvat kokemukset niin mitätöinnin, kontrolloinnin, emotionaalisen hyväksikäytön kuin pahoinpitelyinkin kohteeksi joutumisesta.
- naisten suhde- ja kertojapositiot (äitinä, tyttärenä, puolisona, miniänä jne.) ovat sekä erillisiä että yhtäaikaista: yhden suhteen vahingoittavuus heijastuu aina myös toisiin perhesuhteisiin. Relationaalisuus, suhteisuus ilmenee vallankäytön ja väkivallan kokemusten tarkastelussa paitsi omalta myös muiden perheenjäsenten kannalta sekä yhden suhteen vahingoittavuuden vaikutuksista myös muihin suhteisiin.
- vahingoittaville suhteille tyypillistä on niiden sisäänsäsulkeva ja yksinäistävä voima. Koetusta kertominen ja avun hakeminen mahdollistuvat usein vasta pitkän ja voimakkaan vahingoittumisen kokemuksen jälkeen.

- pysähtymisen ja paikalleenjäämisen, irtautumisen ja irtisanoutumisen sekä rajojen uudelleenmäärittelyn kolme tarinatyyppeä avaavat erilaisia vahingoittavasta suhteesta kertomisen tapoja: tarinatyyppeiden avulla tulevat esille tunteiden, tekojen ja toiveiden ambivalenssit sekä suhteissa kiinnipitävät tai niistä irrottavat mekanismit.
- vahingoittavia suhteita leimaavien ambivalenssien huomioiminen on keskeistä pyrittäessä laajaan näkökulmaan: naisten elämä lähtemisen ja jäämisen, kärsimisen ja selviytymisen ristipaineessa on useiden itseen ja toisiin kohdistuvien ristikkäisten vaatimusten värittämää
- vallankäytön ja väkivallan tarinoissa keskeistä on kaipuu hyvään suhteeseen: tavalliseen, turvalliseen arkeen ja elämään. Toiveet hyväksynnästä ja kunnioituksesta ihmisenä ovat usein keskeisiä.
- perhesuhteiden väkivallan ja vallankäytön tarkastelussa on tärkeää omaksua laaja käsitys perhesuhteista: puolisoitten tai lasten ja vanhempien väliset, sisarusten keskinäiset tai anoppien ja miniöiden väliset suhteet tulee ottaa tarkastelun kohteiksi paitsi erikseen myös yhdessä. Eriyisesti myös muiden kuin väkivaltaisten suhteiden merkitys voi olla suuri selviytymisen mahdollistajina.
- perhesuhteet ovat merkityksellisiä paitsi yksilön myös yhteiskunnan tasolla: yhtäältä perhemallien ja -käsitysten muutokset (esim. uudet perhemuodot) ja toisaalta pysyvyys (esim. avioliiton suosio) haastavat tutkimusmenetelmien lisäksi käytännön työtä ja perhepolitiikkaa limittäisillä ilmiöillä. Väkivallan ja vallankäytön mahdollisuus on huomioitava perhesuhteen muodosta riippumatta.
- vallankäytön ja väkivallan konteksteissa perheellä on erityinen asema ja päinvastoin: perheen kontekstissa vallalla ja väkivallalla on omat erityiset piirteensä. Fyysinen ja/tai henkinen läheisyys sekä biologiset tai muut perhesiteet mahdollistavat erityisellä tavalla väkivaltaa ja vallankäyttöä.
- lisääntyneestä tutkimuksesta ja käytännön väkivaltatyöstä huolimatta vahingoittavien perhesuhteiden vaikutuksia tulee huomioida yhä voimallisemmin: väkivaltakokemusten monimuotoisuus haastaa kehittämään sekä uusia tutkimusnäkökulmia että käytännönmuotoja
- perhesuhteissa vahingoittumisen vaikutusten tunnistaminen ja vahingoittavissa suhteissa elämisen ambivalenssien huomioiminen ovat keskeisiä tekijöitä vahingoittumisen kokonaisvaltaisessa ymmärtämisessä

Pohdin tutkimukseni alkupuolella (luku 3.5) vastustamisen politiikan sankarillisuutta sekä myötäilemisen ja sopeutumisen herättämiä kielteisiä mielikuvia. Perhesuhteissa tapahtuvan väkivallan ja vallankäytön voidaan ajatella olevan jotakin, joka ikään kuin altistaa perääntymiselle ja periksi antamiselle. Jos toimijuus käsitetään tarkkarajaisena kategoriana, jossa ei ole tilaa kompromisseille, tällaisen negatiiviset mielikuvat vaikuttavat varsin päteviltä. Mutta, jos toimijuus ja toimija nähdään suhteellisina, suhteessa toisiin (Honkasalo 2004; Jokinen 2005, 11–12; Kaskisaari 2004; Saesma 2007, 191–196; Virkki 2004, 18–20), voi-

daan yksilön elämän ratkaisut luokitella itseä suojeleviksi teoiksi, joiden seurauksena on jotakin hyvää. Kun vallankäytön uhri ei katkaise suhdetta vahingoittajaansa vaan pitää sitä yllä, on läheisten suhteiden ymmärtämistä ymmärtää myös tämän teon rationaalisuus. Käsitykset itsestä ja toisista ilmenevät siten usein vahingoittavassa suhteessa paikallaanpitävä voimana. Suhteet toisiin ovat olemassa olon ehto ja edellytys (Gergen 1998). Vahingoittavasta suhteesta irtautuminen vaatii usein toisia, ei-vahingoittavia suhteita.

Tutkimukseni keskeisimpinä tuloksina ovat tiivistäen väkivallan, vallankäytön ja erityisesti henkisen väkivallan määrittelyn suuri variaatio niin elettyinä kokemuksena kuin tieteellisessä tutkimuksessakin, perhesuhteissa koetun vahingoittumisen sijoittuminen useisiin eri perhesuhteisiin sekä näitä kokemuksia leimaavat ristiriidat. Vahingoittumisen tarinoissa ovat kiteytyneet koskettavalla tavalla perhe-elämän kompleksisuus, välittämisen ja vallan, kiintymyksen ja kontrollin yhteenliittymät.

10.2 Tutkimuksen päätös, keskustelun avaus?

Perhe on edelleen, 2000-luvun maailmassakin, hyvin tavoiteltu ja toivottu elämisen malli varsinkin jos perheeksi ymmärretään perinteisten ydinperheiden lisäksi myös muut läheiset suhteet, kokemusten ja tunteiden, yhteisen kodin ja/tai arjen jakaminen (vrt. Smart 2007, 28–30). Individualismia korostavassa nykyajassakin elämänmittainen yksin eläminen on vain harvoin haluttu tai tietoisesti valittu elämäntapa. Perhettä ja läheisiä suhteita pidetään inhimillisen elämän perusehtoina, ja vastaavasti yksinäisyys, syrjäytyminen ja eristyneisyys liitetään helposti yhteen. Tämän tutkimuksen kohteena ovat olleet perhe-elämän pimeät puolet, vahingoittavat ja vaaralliset kokemukset, joiden tilalle osa kirjoittajista olisi jälkikäteisissä pohdintoissaan valinnut mieluummin yksin elämisen, jopa konkreettisen yksinäisyyden. Näissä suhteissa eläminen on jättänyt jälkensä, jonka korjaaminen on aikaa vievä ja usein tuskallinen prosessi.

Sisäänsä sulkevissa, rajoittavissa ja kontrolloivissa perhesuhteissa mahdollisuudet elää hyvää elämää toteutuvat vaillinaisesti. Kyse ei ole vain yksilön mahdollisuuksista vaan yhteiskunnan suhtautumisesta ja tarvittaessa myös väliintulosta tällaisiin suhteisiin. Myös tieteellinen tutkimus on näissä interventioissa tai lievemmin ajateltuina tunnistamisissa ja esille nostamisissa tärkeässä osassa. Kuten Martha Nussbaum (2002) painottaa, perhettä tulee arvostaa ihmisille merkityksellisenä elämisen muotona, mutta perhettä ei pidä työntää ulottumattomiin, koskemattoman yksityisyyden alueelle.

1990- ja 2000-lukujen runsaasti viitattu yhteiskuntatutkija Richard Sennett (2004) tarkastelee kunnioituksen merkitystä ja erityistä kunnioitusvajetta, joka yhteiskunnassamme vallitsee. Sennettin (mt., 205) mukaan kunnioitus on toimintaa, ilmaisua, joka ei tapahdu itsestään, vaikka kyse olisi hyvästä tarkoituksesta ja tarkoituseristä. Se, että toinen tulkitsee ja tuntee olevansa kunnioituksen kohteena, edellyttää vakuuttavia sanoja ja eleitä. Sennett määrittelee pyrkimyksiksi tasa-arvon, joka perustuu autonomisuuden psykologiaan. Päinvas-

toin kuin ymmärtämiseen perustuvassa tasa-arvossa, on hänen mukaansa autonomiaan perustuvassa näkökulmassa kyse hyväksymisestä: hyväksymme toisissa sen, mitä emme heissä ymmärrä. Tällöin kohtelemme heidän autonomisuuttaan samanarvoisena kuin omaamme. Myöntämällä autonomian annamme arvostusta heikoille ja ulkopuolisille, ja samalla oma luontemme vahvistuu. Sennettin esimerkit liikkuvat pääasiassa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tasolla, mutta ajatus toisen autonomian ja toisen erilaisuuden hyväksymisestä voi soveltua myös perhesuhteiden tarkasteluun.

Oman aineistoni naisten tarinoissa vahingoittavista perhesuhteissa on usein kysymys juuri hyväksynnän puutteesta: toinen tai toiset perheenjäsenet eivät ole hyväksyneet näiden naisten itsenäisyyttä, erilaisuutta ja erillisyyttä. Kokemuksistaan kertovat naiset kuvaavat suhteiden yksipuolisuutta ja sitä, miten vahingoittavat perheenjäsenet näkevät heidät ylhäältäpäin tai katsovat ohi. Kunnioitus, arvostus ja inhimillinen lämpö ovat jotakin, mitä suhteista puuttuu tai ne esiintyvät vain häivähdyksinä paremmasta. Kuitenkin juuri nämä pilkahdukset, toiveet paremmasta pitävät näitä suhteita yllä. Uskomus elää siitä, että vahingoittavuus lievenee ja lopulta loppuu, ja että tilalle tulee toista kunnioittava kiintymyksen ja lämmön täyttämä suhde.

Lojaaliuden ja vastuullisuuden merkitykset nostavat esille erityisesti suhteisiin kiinnittäviä ja niissä pitäviä puolia, ja ne ovat kenties selkeimmin yhteydessä tutkimuksessa esitellyistä tarinatyypeistä pysähtymisen ja paikalleenjäämisen tarinoihin. Vastaavasti käsitykset (hyvästä) perhesuhteesta voivat kuitenkin toimia myös rajojen uudelleenmäärittelyn ja suhteesta irtautumisen pontimina, jos oma kokemus, tarina omasta suhteesta ei sovellu totuttuun pari- tai perhesuhteen tarinan kulkuun. Paitsi parisuhteita, myös (veri)sukulaisuuteen pohjautuvia suhteita määrittelevät yhä 2000-luvullakin monet odotukset ja oletukset ”oikeista” tavoista toimia ja olla suhteissa. (vrt. Finch & Mason 1993; Notko & Sevón 2006, 2008; Ribbens McCarthy ym. 2000.) Kyse ei ole kuitenkaan kokonaan muuttumattomista käsityksistä, vaan esimerkiksi eron jälkeisiä sukulaisuus- ja perhesuhteita ohjaavat myös uudenlaiset ja uusista suunnista tulevat oletukset ja odotukset (vrt. Castrén 2009.)

Janet Finchin ja Jennifer Masonin (1993) tutkimuksessa toisten perheenjäsenten ja sukulaisten huomioiminen on ollut usein paitsi velvollisuus myös osittain itselle mieluinen tapa toimia. Oman tutkimukseni kannalta merkityksellisiä ovat erilaiset henkiset ”palkinnot”, joita toisesta ihmisestä välittäminen tai hänestä huolehtiminen voi antaa. Jotta erityisesti vahingoittavaan suhteeseen jäämistä voitaisiin ymmärtää, on tärkeää nähdä lojaalius-vastuullisuuden konteksti ja nämä tarinat juuri ambivalenssin kuvauksina: vahingoittavassakin suhteessa voi olla niin sanottuja hyviä hetkiä ja palkitsevia kokemuksia. Kiinnostava tarkastelukulma mahdolliselle myöhemmälle tutkimukselle on joissakin aineiston kirjoituksissa esille nouseva ajatus vahingoittavan ihmisen yläpuolelle nousemisesta, esimerkiksi pidäytyminen fyysisestä väkivallasta tai toisen huomioonottaminen ja auttaminen kaikesta huolimatta. Silloinkin, kun myönteisesti väritynyttä lojaaliutta ei enää ole, voi ajatus vastuullisen, kunnollisen ihmisen velvollisuudesta auttaa olla hyvin vahva. Samalla oma vastuun-

tuntoisuus tuo mielihyvää ja tietoisuutta siitä, että toisen väkivallasta tai vallankäytöstä huolimatta itse toimii niin kuin hyvän, moraalisen ihmisen tulee toimia. (Väki)vallan käyttäjän hylkääminen voi tässä mielessä näyttäytyä vääränä ja moraalittomana tekona. Naisille tarjoutuvat positiot ovat usein vastuun leimaamia: vaimon tulee huolehtia miehestään, äidin on hoidettava lapsensa ja tyttären autettava vanhempiaan – ja usein vieläpä kaikkea tätä yhtä aikaa.

Vahingoittavista suhteista kertominen on teko, joka tuo kipeitä ja hyvin henkilökohtaisia kokemuksia julkisiksi. Tässä kertomisen prosessissa ovat olleet keskeisiä ne positiot, perhesuhteissa ja kerronnassa otetut näkökulmat ja jäsenystä ohjaavat asemat, joista oma tarina kerrotaan. Positiot ovat paitsi erillisiä myös merkittävästi toisiinsa kiinnittyneitä. Vahingoittavasta suhteesta on voitu kertoa rajaamalla kerronta vain ja ainoastaan yhteen suhteeseen, kahden perheenjäsenen välille, mutta useasti kerronnan positiot liukuvat toistensa yli. Muut perheenjäsenet ovat voineet saada tarinassa oman tilansa, vaikka vain mainintoina siitä, miten muut perheenjäsenet eivät ole reagoineet vallankäyttöön perheen sisäisissä suhteissa. Tutkimuksessani olen tuonut esille yksinäistymisen ja eristymisen kokemuksia (vrt. Klein 2004; Michalski 2004) tarkastelemalla tarinoita, joissa kuvattuna on vain vahingoittava suhde ja myös tarinatyypin analyysissä erityisesti pysähtymisen ja paikalleenjäämisen tarinoissa. Vahingoittavien suhteiden voima yksinäistää on myös yhteydessä sanomatta jättämiseen ja hiljaisuuteen (vrt. Morgan & Coombes 2001; Tiilikainen 2004). Tämä tiivistyy tarinoissa, joista muut tukevat ja auttavat ihmissuhteet puuttuvat tai joissa kertoja kertoo kokemastaan ensimmäistä kertaa elämässään tutkimukseni kirjoituspyyntöön vastatessaan.

Pohdin tutkimukseni alussa, mitä ja miten läheisissä suhteissa tapahtuvasta väkivallasta ja vallankäytöstä voi 2000-luvun Suomessa kertoa ja kirjoittaa. Aineistoni keruusta kuluneiden kymmenen vuoden aikana suomalainen sosiokulttuurinen ilmasto on kehittynyt esimerkiksi siten, että väkivallasta puhutaan ja siihen tartutaan yhä ammatillisemmin, tieteellisesti tutkittuun tietoon perustuen ja sitä systemaattisesti soveltaen. Valtakunnallisesti perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa pyritään ennaltaehkäisemään ja hoitamaan muun muassa kehittämällä sosiaali- ja terveysaloilla väkivaltaan puuttumisen prosesseja tunnistamista, dokumentointia ja uhrien kohtaamisen valmiuksia parantamalla sekä yhteisiä toimintatapoja luomalla (Naisiin kohdistuvan väkivallan...2010; Tunnista, turvaa ja toimi 2008; Perttu 2004; Väki ja terveys maailmassa 2002). Myönteisen kehityksen rinnalla on kuitenkin havaittavissa myös selviä takaiskun merkkejä: erityisesti lähisuhdeväkivallan sukupuolijakaumia koskeva keskustelu on nostanut yhä uudelleen esille jo ohitetuiksi ajateltuja vaihteita ja asenteelliseksi osoitettuja käsityksiä (Ronkainen & Näre 2008).

Näkökulmani perhesuhteiden vallankäyttöön ja väkivaltaan on ollut kahdella tavalla uutta luova askel niin feministisen väkivaltatutkimuksen kuin perhetutkimuksenkin kentällä. Ensiksi, laaja näkemys perheeseen on ottanut mukaan parisuhteiden ja lapsi–vanhempisuhteiden lisäksi vähemmän tutkittuja suhteita, kuten anoppien ja miniöiden tai aikuisten sisarusten välisiä suhteita. Lisäksi tarkastelun kohteena ovat olleet suhteiden yhteenliittymät, perheen ja

suvun suhteiden verkostot. Olen pyrkinyt nostamaan aineistoni naisten kirjoituksista kuvauksia siitä, miten eri perhesuhteet ja kertojien omat asemat niissä muovaavat kerrontaa ja kuvauksia väkivallasta ja vallankäytöstä. Toiseksi olen tuonut esille vielä katveeseen jääneitä kerrottuja kokemuksia niin kutsutusta henkisestä väkivallasta ja tulkinnut niitä vahingoittamisen ja vahingoittumisen käsitteiden avulla. Fyysinen väkivalta on saanut erityisesti parisuhdekuvauksissa runsaasti tilaa, mutta tärkeää on ollut tuoda päivänvaloon niitä kokemuksia, jotka asettavat väkivallan ja vallankäytön määritelmille haasteita. Aineistoni tarinat ovat ikään kuin avanneet oven suoraan vahingoittavien perhesuhteiden ja niiden monimuotoisuuden keskelle.

Tutkimukseni olemassaolon edellytykset ovat olleet ne naiset, joiden kirjoituksista olen pyrkinyt ammentamaan tietoa, jolla on merkitystä – tietoa, joka jää elämään. Väkivallan ja vallankäytön sävyttämästä perhe-elämästä kuuleminen tai lukeminen on usein raskas kokemus, jonka jälkeen unohtaminen ja sivuuttaminen tuntuvat kenties houkuttelevimmilta tavoilta toimia. Ihmisten välisissä suhteissa eläminen on aina tasapainoilua itsen ja toisen välillä, kysymyksiä vastuista, velvollisuuksista, pakoistakin mutta myös välittämisestä ja läheisyydestä. Aineistoni tarinat tarjoavat myös ratkaisuja ja muutoksia parempaan. Vaikeidenkin kokemusten keskeltä on mahdollista vielä saavuttaa tavallinen ja turvallinen arki.

”Siihen päättyi minun helvettini. Masennukseni haihtui nopeasti, ja olen nykyään varmaan kaupungin onnellisin ihminen. Kun on elänyt 20 vuotta helvetissä jatkuvan sorron ja tuomitsemisen alaisena, jokainen tavallinen päivä tuntuu todella ihmeelliseltä.”

SUMMARY

Background

Families and family life excite and evoke emotions. Every individual has experiences, both wanted and unwanted, of past and present families. For some, the idea of the family is clear and axiomatic, while for others it is flexible and dynamic. This study examines the contradictions between experiences and expectations. It is about relations that are expected to be warm and caring ending up being hurtful. The focus is on family relations that are fractured by violence and power using. This study contributes to social studies on domestic violence in Finland. Various statistics have shown the prevalence of this problem (Ellonen et al. 2008; Lehti 2010; Piispa ym. 2006; Heiskanen & Ruuskanen 2010; Heiskanen & Piispa 1998). Recent studies have also outlined the strong effects of domestic violence, which manifests itself as human suffering and a serious societal problem (Hautanen 2010; Husso 2003; Keskinen 2005; Laitinen 2004; Nyqvist 2001; Partanen 2008; Piispa 2004). However, violence and power using between different adult family members, and the multiple forms of domestic violence remain uncharted. This study presents new perspectives on various experiences of being hurt in family relations.

The theoretical and methodological frames used in this study include a) family studies, b) violence and power studies, c) feminist theories and d) narrative approach. At the centre of these frames are women's written experiences about their hurtful family relations. In the context of family studies I investigate the models, theories and conceptions of the family and family life as the background to understanding violence and power using in family relations. By examination on functionalism, individualism, familism and their critiques it is possible to gain closer understanding of families. Feminist approaches and critical family studies offer a strong basis for this kind of thinking, but I am also interested in the limits of the so called radical family critique and its implications for the study of hurtful family relations. It is important to acknowledge significance of close relationships and their effects on women's decisions and choices concerning their lives. With the help of different perspectives on power (Bourdieu 1977; 1984; 1989; 2002; Foucault 1980; 1982; 1999; Scott 2001; Meyer 1991) I examine the particularity of power in close relationships. By adopting narrative approach I explore the ways women are able to write about their experiences in current socio-cultural climate.

Family life is filled with loyalties, responsibilities and commitments, or expectations of these. Decisions and actions made within families are strongly connected with moral reasoning. Negotiations of care or other responsibilities are at the centre of discussions both in everyday family life and politics (Finch & Mason 1993; Ribbens McCarthy et al. 2000; Sevenhuijsen 1998; Tronto 1994). In the contexts of violent relationships it is important to take into account the

moral and relational conflicts women experience in their relationships (Belknap 1999). It is important to study relational positions closely (Nyqvist 2001) and the contradictory expectations women face in relation to other family members (Husso 2003; Keskinen 2005). In their studies on sociological ambivalence Ingrid Connidis and Julie McMullin (2002a; 2000b) stress the tensions related to processes through which individuals try to meet their own, their families' and society's competing standards and expectations. In this study I examine the effects of such moral and relational aspects, and the ambivalences in the lives of women staying, leaving, surviving and/or suffering in the context of hurtful family relations.

Research questions

Violence and the power using in family relations have been defined, studied and explained from various perspectives (see Holma & Partanen 2008; Nyqvist 2001). Violence against women in their intimate partner relations with men has been the focus of both academic and public discussions (Eriksson et al. 2005; Dobash & Dobash 1998; Hearn 1998; Kennedy Bergen 1998; O'Toole & Schiffman 1997; Radford & Hester 2006). I became interested in particular in the issue of emotional abuse: how it is defined, experienced and conceptualised. Another interest is exploring different kinds of hurtful family relations, such as between adult children and ageing parents, sisters and brothers or mothers-in-laws and daughters-in-laws.

The purpose of this study is to:

- 1) chart experiences, descriptions and definitions of violence and power using in family relations
- 2) analyse positions and perspectives taken in hurtful family relations and in narrating them
- 3) construct new understanding of the multiple effects of being hurt in family relations

Data and analysis

The data were gathered through a writing request published in two magazines and a newspaper in 2000 and 2001. The request was titled "Power using and emotional abuse in families – Write about your experiences" and followed by questions concerning experiences of being a victim of power using, or using power oneself. The request included information about physical violence, and specific questions on so called emotional abuse and the writer's own definitions and ideas about it. There was also a question on whether it is more difficult to talk about emotional abuse than physical violence. The writers were informed that family relations referred to all the relations within the family, such as between spouses, parents and children, mother-in-law and daughter-in-law or grandfather and grandchild. Writers were informed that they were free to write

in any form and that their texts would be used for research purposes only. Writers were asked to give their name, gender, age and contact information. It was mentioned that some extracts from their writings would be published anonymously.

The data consist of 40 women's writings about their hurtful family relations. The youngest writer is 14 and the oldest 85 years old. The majority of the writers are aged between 40 and 70 (6 women did not mention their age; the presumption here is 50- years). The texts vary in form, length, style and timing. The shortest texts are less than half a handwritten page and the longest about 10 pages written on a computer. There are stories written in the middle of a hurtful relationship, but also about relations and events experienced years, sometimes decades ago. These women describe different forms of violence and using power in various family relations. The uniting factor is that all of these women write about their experiences during the beginning of the 21st century. They more or less share the same knowledge about current information and are familiar with the debate about domestic violence related issues. All of them were motivated by the research request to narrate their experiences and lives in the context of their family relations.

The data were analysed first, by identifying the positions taken by the women in their lived relationships and in narrating these experiences. Second, hurting actions were grouped into categories. Third, three types of stories were identified from these women's writings. The positions taken include *spouse*, *mother*, *sister*, *daughter*, *daughter-in-law* and *mother-in-law*. The spouse's position is the most common (19/40) followed by the positions of mother (11/40) and daughter (13/40). These positions are analysed in the writings as the perspectives from which women describe their hurtful and violent experiences. In the texts, women may take only one position, but they may also take overlapping positions. The writer may narrate the effects of her husband's violence or her mother-in-law's power using on herself, but also on her children, i.e. the writer takes the positions of both spouse and mother.

Eight categories of hurting were found: 1) criticising and diminishing, 2) being reckless and irresponsible, 3) control, 4) threatening, 5) emotional exploitation, 6) economical deprivation and control, 7) sexual violence and abuse and 8) battering. *Criticising and diminishing* includes criticising or diminishing the woman as a human being or as a family member (such as spouse, daughter, mother, daughter-in-law etc.), her appearance, presence or skills, and calling her names. *Being reckless and irresponsible* is described as alcohol abuse or ignoring other family members' needs. *Control* may relate to woman's speaking, eating, cooking, dressing, travelling, working, hobbies or other activities. *Threatening* means threatening with violence, to hurt a close person or to damage something, threats related to the victim's mental health, threats to terminate the relationships or threats to commit suicide. *Emotional exploitation* refers to refusing to not talking to a woman or appealing to her loyalty, responsibilities and obligations. *Economical deprivation and control* appears in the form of concealing funds or controlling the use of financial resources or property. *Sexual violence and abuse*

is described as forcing sexual contact by threatening or pressuring. *Battering* includes hitting, kicking or pulling the woman's hair.

The two most prevalent forms of hurting are criticising and diminishing which are mentioned in 36/40 texts and control mentioned in 32/40 writings. Emotional exploitation is described in 16/40 texts, and battering is mentioned in 11/40 texts. In these data, sexual violence and abuse is mentioned only once. The biggest variety of forms of hurting appears in intimate partner relations. Of all the hurting relations that are mentioned in the texts (violence or power using targeted at the writer and/or other family members), relationships with the writer's mother (7/40), father (7/40) and mother-in-law (4/40) are the most frequently described after spousal relationships (18/40).

The three types of stories identified are: 1) stories of staying still 2) stories of redefining the borders and 3) stories of breaking away.

Stories of staying still depict the inability to reach any solutions. The relation blocks inside and keeps tight. Also the ideas about a proper family life, women's roles in the family, personal desires and the needs for close relationship or fears of even worse violence or harassment prevent the woman from breaking away from the relationship are central. Expectations of positive changes in the violent family member's actions maintain the woman's hopes for a better future – however, very often in vain.

Stories of breaking away describe concrete actions like divorce or breaking up the relationship for good. Breaking away often follows from a lengthy period of pondering and it means hard decisions. Refusing to stay in any contact with the violent or hurting family member fractures the moral expectations of commitment in family relations and therefore breaking away requires a strong sense of being hurt.

Stories of redefining the borders illustrate ambivalence in hurtful family relationships: on the one hand women want these relationships to continue but on the other hand they will not tolerate hurting actions any longer. Redefining the borders sometimes means open discussions and clear demands concerning the other family member's behaviour, but it is often more hidden actions, such as a decision not to letting the other family member affect one's life in a negative way, or a decision to restrict contact for one's own sake. It should be noted, that redefining the borders is possible only with regards to non-physical forms of violence.

Findings and conclusion

The main findings of the study are a) that a great variation exists in how emotional abuse is defined and conceptualised both in academic studies and in lived experiences, b) that the experiences of violence power using exist in various family relationships and c) that these experiences of hurt are characterised by contradictions and ambivalences.

Understanding hurting relationships requires understanding individuals facing ambivalence between agency, autonomy and relationality. Emotional

abuse is a very complicated concept: both women's written texts and academic research display wide variation in how it is defined and conceptualised. This sets challenges for studying different forms of violence and their meanings in family relations. The concept of being hurt shifts attention to the consequences of different forms of violence. The focus is on the effects of different forms of violence, their causes, especially, how these are described in women's stories. Gender and its implications for family relations are crucial in interpreting experiences of being hurt. Women face considerable expectations on maintaining good family relations and enhancing family members' wellbeing (Finch 1994; Finch & Mason 1993; Keskinen 2005; Ribbens McCarthy et al. 2000; Sevón 2009; Virkki 2004). When violence or power using occurs in one family relation, it has effects on other family relationships. A hurtful relation may trap the victim inside without her receiving any help from the other family members. However, sometimes the other relationships stay supportive and warm in spite of the one hurtful member of the family. A yearning for good family relations and an ordinary everyday life is clearly visible in women's writings. These aspects are central in the women's stories and significant factors in attempts at change.

Understanding violence and power using is a complex process both for the individuals living with it, and for anyone encountering it in their professions or in everyday life. Understanding this phenomenon is often an emotional issue. It has been analysed by Riitta Granfelt (1998) that living in a violent relationship somehow escapes rational thinking. Therefore it requires a special kind of inner analysis, which takes experiences into account. Empathy or at least efforts towards it are at the centre of this approach. Passivity or non-action on the part of the victim may irritate outsiders and lead to underestimation of the situation. The concept of relationality can help to understand why people continue living in hurtful relationships and how positions overlap each other (Belknap 1999; Mason 2004; Miller 1994). For example, analysing only staying or leaving in a strict sense and forgetting what is left in-between is not fruitful. Relationality is not separated from autonomy, instead they co-exist and overlap with each other (Brison 2002). Individuals desire and need relationships and therefore even bad ones are "tolerated".

My aim has been to examine the narratives of hurtful family relations and descriptions about the mechanisms through which power becomes concrete. I have identified some of the ways by which violence and power using are possible. The narratives include stories about breaking free from the cycle of violence and finding novel means to survive. However, contradictions, ambivalences and a certain tangledness are always present in either living or leaving a hurtful relationship (see also Barnett 2000; 2001; Boonzaier 2008; Enander 2010; Enander & Holmberg 2008; Hydén 2005; Jackson 2001; Wiklund et al. 2010; Wood 2001). In all efforts to help women living in or leaving hurtful family relations it is essential to recognise this fact. By allowing contradictory and competing thoughts, emotions and actions to coexist it is possible to create a new understanding of hurtful family relations and possibilities for survival.

LÄHTEET

- Aalto, Ilana. 2004. Perinteisestä uuteen. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja: mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere : Vastapaino, 65–87.
- Ajo, Annamari, Alasaarela, Sanna, Grönroos, Sanna, Holma, Juha M., Kapanen, Katja, Liikamaa, Mirva, Partanen, Terhi, Tantaranmäki, Tiina & Wahlström, Jarl (2005) Lähisuhdeväkivalta – selitysmallit ja puhetaiposten tutkimus. Teoksessa Juha M. Holma & Jarl Wahlström (toim.) Iskuryhmä. Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle -ryhmissä. Helsinki: Yliopistopaino, 11–23.
- Airaksinen, Timo. 1994. Hyveet ja oikeudet perheessä. Teoksessa Juha Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin? Porvoo: WSOY.
- Alanen, Leena. 2005. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 161–186.
- Alanen, Leena. 1996. Vanhemmuus, sukupuoli ja vanhemmuuksien poliittinen sosiologia. Teoksessa Vanhemmuuksia. Oikeuden nainen – naisen oikeus -projektin seminaarijulkaisu. Helsinki: Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 45, 17–29.
- Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka. 2002. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.
- Allardt, Erik. 1985. Sosiologia I. Toinen painos. Alkuperäinen julk. 1983. Helsinki: WSOY.
- Anderson, Kristin L. & Umberson, Debra & Elliot, Sinikka. 2004. Violence and abuse in families. Teoksessa Anita L. Vangelsti (toim.) Handbook of family communication. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 629–645.
- Andrews, Molly. 2002. Introduction. Counter-narratives and the power to oppose. Narrative Inquiry 12 (1), 1–6.
- Anttila, Pirkko. 2006. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Artefakta 19. Hamina: Akatiimi.
- Apo, Satu. 1995. Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki: Hanki ja jää.
- Aromaa, Kauko. 1971. Arkipäivän väkivaltaa Suomessa. Sarja M: 11. Helsinki: Krminologinen tutkimuslaitos.
- Atkinson, Paul. 1997. Narrative turn or blind alley? Qualitative Health Research 7 (3), 325–344.
- Autio, Orvokki. 1986. Pesärikko. Sisältää romaanit: Viistotaival, Kotipesä & Merkki päällä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Babcock, Julia C., Miller, Sarah A. & Siard, Cheryl. 2003. Toward a typology of abusive women: differences between partner-only and generally violent women in the use of violence. Psychology of Women Quarterly 27(2), 153–161.
- Bacchus, Loraine, Mezey, Gillian & Bewley, Susan. 2004. Domestic violence: prevalence in pregnant women and associations with physical and

- psychological health. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology* 113, 113:6–11.
- Barnet, Ola W. 2001. Why battered women do not leave. Part 2: External inhibition factors: social support and internal inhibiting factors. *Trauma, Violence, & Abuse* 2 (1), 3–35.
- Barnet, Ola W. 2000. Why battered women do not leave. Part 1: External inhibiting factors within society. *Trauma, Violence, & Abuse* 1 (4), 343–372.
- Barrett, Michèle. 1985. *Nykyajan alistettu nainen*. Tampere: Vastapaino.
- Barrett, Michèle & MacIntosh, Mary. 1982. *The Antisocial Family*. London: Verso.
- BBC News. 31.7.2004. "Vatican attacks radical feminism"
<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3940719.stm>
 Luettu 2.8.2004.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth. 2001. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth. 1995. *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity.
- Belknap, Ruth Ann. 1999. Why did she do it? Issues of moral conflict in battered women's decision making. *Issues in Mental Health Nursing*, 20 (4), 387–404.
- Benjamin, Jessica. 1988. *The bonds of love. Psychoanalysis, feminism and the problem of domination*. New York: Pantheon Books.
- Benjamin, Orly. 1998. Therapeutic discourse, power and change: emotion and negotiation in marital conversations. *Sociology*, 32 (4), 771–793.
- Berger, Arthur Asa. 1996. *Narratives in popular culture, media, and everyday life*. Newbury Park, CA: Sage.
- Björkvist, Kaj, Lagerspetz, Kirsti & Kaukiainen, Ari. 1990. Psykologisia tutkimuksia naissukupuolen aggressiivisuudesta. Tyttöjen ja poikien suoran aggression kehitystrendejä. *Naistutkimus* 3 (3), 4–15.
- Bóasdóttir, Sólveig Anna. 1998. Violence, power, and justice. A feminist contribution to christian sexual ethics. *Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Social Ethics* 20. Uppsala: Uppsala Universitetet.
- Bochner, Arthur P. 2001. Narrative virtues. *Qualitative Inquiry* 7 (2), 131–157.
- Boonzaier, Floretta. 2008. "If the man says you must sit, then you must sit". The relational construction of woman abuse: gender, subjectivity and violence. *Feminism & Psychology* 18 (2), 183–206.
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Järjen käytännöllisyys: toiminnan teorian lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, Pierre. 1989. Social space and symbolic power. *Sociological Theory* 7 (1), 14–25.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loic. 1995. *Refleksiiviseen sosiologiaan*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loic. 1992. *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity.

- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: a social critical critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude. 1977. *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.
- Bridenthal, Renate. 1982. The family: The view from a room of her own. Teoksessa Barrie Thorne & Marilyn Yalom (toim.) *Rethinking the Family. Some Feminist Questions*, 225–239.
- Brison, Susan. 2002. *Aftermath: violence and the remaking of a self*. Princeton: Princeton University Press.
- Brownmiller, Susan. 1975. *Against our will. Men, women and rape*. Toronto: Bantam Books.
- Bruner, Jerome. 1987. Life as Narrative. *Social Research* 54(1), 11–32.
- Bruner, Jerome. 1986. *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Harvard University Press.
- Burns, Angie. 1999. IV. Power Between Women: The Construed Otherness of 'Other Women'. *Feminism & Psychology*, 9 (4), 410–413.
- Butler, Judith. 1997. *Excitable speech: a politics of the performative*. New York: Routledge.
- Butler, Judith. 1995. For a careful reading. Teoksessa Seyla Benhabib, Judith Butler, Drucilla Cornell & Nancy Fraser (toim.) *Feminist contentions. A philosophical exchange*. New York, London: Routledge.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies that matter: on the discursive limits of sex*. New York, London: Routledge.
- Butler, Judith. 1990. *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York, London: Routledge.
- Böök, Marja Leena. 2001. Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 182. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto.
- Campbell, Jaqueline. 2002. Health consequences of intimate partner violence. *The Lancet* 359, 1331–1336.
- Castrén, Anna-Maija. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Castrén, Anna-Maija. 2008. Päätyykö sukulaisuus? Verkostonäkökulma perhe- ja sukulaisuussuhteisiin eron jälkeen. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa. Palmenia-sarja* 43. Helsinki: Gaudeamus, 233–256.
- Charpentier, Sari. 2001. Sukupuoliusko. Valta, sukupuoli ja pyhä avioliitto lesbo- ja homoliittokeskustelussa. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 69. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Chase, Susan E. 1995. Taking narratives seriously: consequences for method and theory in interview studies. Teoksessa Ruthellen Josselson & Amia Lieblich (toim.) *Interpreting experience. The narrative study of lives. Volume 3*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1–26.

- Coker, Ann, Smith, Paige H., Bethea, Lesa, King, Melissa R. & McKeown, Robert. 2000. Physical health consequences of physical and psychological intimate partner violence. *Archives of Family Medicine*.
- Connidis, Ingrid Arnet. 2007. Negotiating Inequality Among Adult Siblings: Two Case Studies. *Journal of Marriage and Family* 69 (2), 482-499.
- Connidis, Ingrid Arnet & McMullin, Julie Anna. 2002a. Sociological ambivalence and family ties: a critical perspective. *Journal of Marriage and Family* 64(3), 558-567.
- Connidis, Ingrid Arnet & McMullin, Julie Anna. 2002b. Ambivalence, family ties and doing sociology. *Journal of Marriage and Family* 64(3), 594-601.
- Connell, R.W. 1987. *Gender & Power*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Connell, R.W. 1995. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connolly, Paul & Healy, Julie. 2004. Symbolic violence and the neighbourhood: the educational aspirations of 7-8 year old working-class girls. *The British Journal of Sociology* 55 (4), 511-529.
- Coser, Rose Laub. 1966. Role distance, sociological ambivalence and transitional status. *The American Journal of Sociology* 72, 173-187.
- Davis, Kathy. 1994. What's in a voice? Methods and metaphors. *Feminism & Psychology* 4 (3), 353-361.
- Davis, Kathy & Gremmen, Ine. 1998. In search of heroines: some reflections on normativity in feminist research. *Feminism & Psychology* 8 (2), 133-153.
- Davis, Kierrynn, Taylor, Beverly & Furniss, Di (2001) Narrative accounts of tracking the rural domestic violence survivors. *Journey: A Feminist Approach* 22 (4), 333-347.
- de Beauvoir, Simone. 1999. *Toinen sukupuoli*. Alkuperäinen julk. 1949. Ensimmäinen suomenkielinen painos 1980. Helsinki: Tammi.
- de Lauretis, Teresa. 1984. *Alice doesn't: feminism, semiotics*. Language, discourse, society. Bloomington: Indiana University Press
- Denzin, Norman K. 1994. The art and politics of interpretation. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonne S. Lincoln (toim.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage, 500-515.
- Denzin, Norman K. 1989. Interpretive interactionism. *Applied social research methods* vol. 16. Newbury Park: Sage.
- Dizard, Jan E. & Gadlin, Howard (1990) *The minimal family*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Dobash, R. Emerson & Russell P. Dobash. 1998. (Toim.) *Rethinking violence Against Women*. Thousand Oaks: Sage.
- Dobash, R. Emerson & Russell Dobash. 1979. *Violence against wives. A case against the patriarchy*. New York: The Free Press, A Division of Macmillan Publishing.
- Durey, Angela. 2008. Rural medical marriages. Understanding symbolic violence in the social practice of gender. *Women's Studies International Forum* 31, 73-86.

- Dworkin, Andrea. 1997. *Life and death. Unapologetic writings on the continuing war against women.* New York: The Free Press.
- Edwards, Rosalind & Ribbens, Jane. 1998. *Living on the edges: public knowledge, private lives, personal experience.* Teoksessa Jane Ribbens & Rosalind Edwards (toim.) *Feminist dilemmas in qualitative research: public knowledge and private lives.* London: Sage, 1–23.
- Ellis, Carolyn. 2002. *Shattered lives. Making sense of September 11th and its aftermath.* *Journal of Contemporary Ethnography* 31(4), 375–410.
- Ellis, Carolyn & Bochner, Arthur. 2006. *Analyzing analytic autoethnography.* *Journal of Contemporary Ethnography* 35 (4), 429–449.
- Ellis, Carolyn & Bochner, Arthur. 1992. *Telling and performing personal stories: The constraints of choice in abortion.* Teoksessa Carolyn Ellis & Michael Flaherty (toim.) *Investigating subjectivity: research on lived experience.* Newbury Park, CA: Sage, 79–101.
- Ellonen, Noora, Kääriäinen Juha, Salmi, Venla & Sariola, Heikki. 2008. *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008 & Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87.* Poliisiammattikorkeakoulu: Tampere & Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Helsinki.
- Ellonen, Noora, Kivivuori, Janne & Kääriäinen, Juha. 2007. *Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 64/2007 & Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 80.* Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu & Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- El Saadawi, Nawal. 1992. *Eevan kätkeytyt kasvot. Nainen arabiyhteiskunnassa.* Helsinki: Kääntöpiiri.
- Ellsberg, Mary, Jansen, Henrica A.F.M., Heise, Lori, Watts, Charlotte H. & Garcia-Moreno, Claudia. 2008. *Intimate partner violence and women's physical and mental health in the WHO multi-country study on women's health and domestic violence: an observational study.* *The Lancet* 371, 1165–72.
- Enander, Viveka. 2010. *"A fool to keep staying": battered women labeling themselves stupid as an expression of gendered shame.* *Violence Against Women* 16 (1), 5–31.
- Enander, Viveka & Holmberg, Carin. 2008. *Why does she leave? Thea leaving process(es) of battered women.* *Health Care for Women International* 29, 200–226.
- Eriksen, Shelley & Jensen, Vickie. 2006. *All in the family? Family environment factors in sibling violence.* *Journal of Family Violence* 21 (8), 297–507.
- Eriksson, Maria. 2005. *A visible or invisible child? Professionals' approaches to children whose father is violent towards their mother.* Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) *Tackling men's violence. Nordic issues and dilemmas.* Bristol: The Policy Press, 119–135.

- Eriksson, Maria, Hester, Marianne, Keskinen, Suvi & Pringle, Keith (toim.) 2005. Tackling Men's Violence in Families. Nordic Issues and Dilemmas. Bristol: The Policy Press.
- Eriksson, Maria & Hester, Marianne. 2001. Violent men as good-enough fathers? A look at England and Sweden. *Violence Against Women* 7 (7), 779-798.
- Eräsaari, Leena. 2004. Antaudu vieteltäväkseni. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Nykylätkulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, Jyväskylän yliopisto, 59-87.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapino.
- Eskola, Katarina. 1998. Tutkijoiden kutsu, kirjoittajien vastaus. Teoksessa Katarina Eskola (toim.) Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa. Tietolipas 152. Helsinki: SKS, 25-57.
- Eskonen, Inkeri. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 472. Tampere: Tampereen yliopisto
- Finch, Janet. 1989. *Family Obligations and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Finch, Janet & Mason, Jennifer. 1993. *Negotiating Family Responsibilities*. London: Routledge.
- Fisher, Berenice & Tronto, Joan. 1990. Toward a feminist theory of caring. Teoksessa Emily K. Abel & Margaret K. Nelson (toim.) *Circles of care. Work and identity in women's lives*. Cambridge: Polity Press.
- Fleury, Ruth E., Sullivan, Cris M & Bybee, Deborah I. 2000. When ending the relationships does not end the violence. *Violence Against Women*, 6 (12), 1363-1383.
- Flinck, Aune. 2006. Perheväkivaltatyön keskus tarpeen. *Helsingin Sanomat*, Mielipide, 3.12.2006.
- Forsberg, Hannele. 2000. Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Ensi- ja turvakotien liitto: Helsinki.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva. 2003. Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 7-15.
- Foucault, Michel. 1998. *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Tampere: Gaudeamus.
- Foucault, Michel. 1982. The subject and power. *Critical Inquiry* 8 (4), 777-795.
- Foucault, Michel. 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Foucault, Michel. 1972. *The archaeology of knowledge*. London, New York: Routledge
- Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja. 2009. Valvottujen tapaamisten näyttämö. Vieraan ja perhesidoksen rajankäyntiä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 146-161.

- Forsberg, Hannele. 2005. "Talking feels you wouldn't love dad anymore": Children's emotions, close relations and domestic violence. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle, (toim.) Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas. Bristol: The Policy Press, 49-65.
- Fortune, Marie M. 1998. Love does no harm. Sexual ethics for the rest of us. New York: Continuum Publishing Company.
- Frank, Arthur W. 1995. The wounded storyteller. Body, illness, and ethics. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Franzosi, Roberto. 1998. Narrative analysis - or why (and how) sociologists should be interested in narrative. *Annual Review of Sociology* 24, 517-554.
- Friedan, Betty. 1967. Naisellisuuden harhat. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Garcia-Moreno, Claudia. 2002. Dilemmas and opportunities for an appropriate health-service response to violence against women. *The Lancet* 359, 1509-1514.
- Gelles, Richard. 2007. The politics of research. The use, abuse, and misuse of social science data - the cases of intimate partner violence. *Family Court Review* 45 (1), 42-51.
- Gelles, Richard & Cornell Pedrick, Claire. 1985. Intimate violence in families. Family studies text series 2. Beverly Hills: Sage Publications.
- Gergen, Mary M. & Gergen, Kenneth J. 2006. Narratives in action. *Narrative Inquiry* 16 (1), 112-121.
- Gergen, Kenneth J. 1998. Real/izing the relational. Invited article, with Regine Walter. *Journal of Social and Personal Relationships* 15(1), 110-126.
- Germain, Sirkka, Mattila, Kari, Polkunen-Gartz, Marja-Liisa & Törnroth, Christina. 1978. Väki-valta avioliitossa. Helsinki: Tammi.
- Giddens, Anthony. 1992. The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony. 1991. Modernity and self-identity: self and society in the late modern age. Cambridge: Polity.
- Giddens, Anthony. 1984a. Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia: toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. Helsinki: Otava.
- Giddens, Anthony. 1984b. The constitution of society: outline of the theory of structuration. Cambridge: Polity.
- Gidron, Y., Peri, T., Connolly, J. F., & Shalev, A.Y. 1996. Written disclosure in posttraumatic stress disorder: Is it beneficial for the patient? *Journal of Nervous and Mental Disease* 184, 505-507.
- Gilligan, Carol. 1982. In a different voice. Psychological theory and women's development. Cambridge: Harvard University Press.
- Gilbert, Kathleen R. 2002. Taking narrative approach to grief research: finding meaning in stories. *Death Studies* 26 (3), 223-239.
- Gillis, John (1992) Bringing up father. Britiske faderindetiteter fra 1750 till I dag. *Den jyske historiker*. Nr. 58-59.
- Girshick, Lori B. 2002a. No sugar, No spice. Reflections on research on woman-to-woman sexual violence. *Violence Against Women* 8 (12), 1500-1520.

- Girshick, Lori B. 2002b. *Woman-to-woman sexual violence. Does she call it rape?* Boston: Northeastern University Press.
- Gjerstad, Eevastiina. 2009. *Valta kotikasvatuksessa. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 225.* Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Granfelt, Riitta. 2002. *Pahasta kirjoittaminen.* Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus: ihmisyiden ja auttamistyön varjojen jäljillä* Jyväskylä: PS-kustannus, 127–141.
- Granfelt, Riitta. 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta.* Helsinki: SKS.
- Grosz, Elizabeth. 1995. *Space, time, and perversion.* New York & London: Routledge.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 1998. *Narrative practice and the coherence of personal stories.* *Sociological Quarterly* 39 (1), 163–187.
- Haapasalo, Jaana (1999) *Kaltoinkohtelun ylisukupolvisuus lastensuojelun asiakasperheissä.* Teoksessa Jaana Haapasalo (toim.) *Väkivallan kierre. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 5/99, 45–84.* Tietosanoma Oy.
- Haapasalo, Jaana & Aaltonen, Terhi. 1999. *Lasten pahoinpitelyalttius lastensuojelun asiakasperheissä.* Teoksessa Jaana Haapasalo (toim.) *Väkivallan kierre. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 5/99, 9–44.* Tietosanoma Oy.
- Haavind, Hanne. 1984. *Love and power in marriage.* Teoksessa Harriet Holter (toim.) *Patriarchy in a welfare society.* Oslo: Universitetsforlaget, 136–167.
- Haavio-Mannila, Elina. 1984. *Perhe hoiva- ja tunneyhteisönä.* Teoksessa Elina Haavio-Mannila, Riitta Jallinoja ja Harriet Strandell (toim.) *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja.* Porvoo: WSOY, 111–183.
- Haig, Brian D. 2008. *Scientific method, abduction, and clinical reasoning.* *Journal of Clinical Psychology* 64 (9), 1013–1018.
- Haig, Brian D. 2005. *An abductive theory of scientific method.* *Psychological Methods* 10 (4), 371–388.
- Hajda, Jan. 1968. *Ambivalence and social relations.* *Sociological Focus* 2 (2), 21–28.
- Hanna, Fred J. & Shank, Gary. 1995. *The specter of metaphysics in counseling research and practice: the qualitative challenge.* *Journal of Counseling & Development*, 74 (September/October).
- Haraway, Donna. 1991. *Simians, cyborgs, and women. The reinvention of nature.* New York: Routledge.
- Harding, Sandra. 1987. *Introduction. Is there a feminist method?* Teoksessa Sandra Harding (toim.) *Feminism & Methodology.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1–14.
- Hartsock, Nancy C. M. 1987. *The feminist standpoint: developing the ground for a specifically feminist historical materialism.* Teoksessa Sandra Harding (toim.) *Feminism & Methodology.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 157–180.
- Hatch, J. Amos & Richard, Wisniewski. 1995. *Life history and narrative: questions, issues, and exemplary works.* Teoksessa J. Amos Hatch &

- Richard Wisniewski (toim.) *Life history and narrative*. London: The Falmer Press, 113–135.
- Hautanen, Teija. 2010. *Väkivalta ja huoltoriidat*. *Acat Electronica Universitatis Tamperensis* 989. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hautanen, Teija. 2005. Bypassing the relationship between fatherhood and violence in Finnish policy and research. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen and Keith Pringle (toim.) *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol: The Policy Press, 67–82.
- Hays, Sharon. 1996. *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Hearn, Jeff. 1998. *The violences of men. How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage.
- Hearn, Jeff & Wendy Parkin. 2002. *Gender, sexuality, and violence in organizations*. London: Sage.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2001. Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 116–132.
- Heinämaa, Sara. 1996. *Ele, tyyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Tampere: Gaudeamus.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna. 1998. *Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Helén, Ilpo. 1997. *Äidin elämänpolitiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Tampere: Gaudeamus.
- Heller, Peter L. 1970. *Familism scale. A measure of family solidarity*. *Journal of Marriage and the Family* 32 (1), 73–80.
- Helsingin Sanomat (2005a) *Leena Sandström* 15.8.2005.
- Helsingin Sanomat (2005b) *"Lapsi sijoitettava ensisijaisesti läheisille"* Marjukka Karttunen, kansanedustaja (kok) Turku ja Sari Sarkomaa, kansanedustaja (kok) Helsinki. *Mielipide*, 18.8.2005.
- Hiitola, Johanna, Jyränki, Juulia, Karma, Helena & Sorainen, Antu. 2005. *Mitä ei voi ajatella? Puhetta seksuaaliseen väkivaltaan liittyvistä hiljaisuuksista*. *Naistutkimus*, 18 (4), 61–66.
- Hokkanen, Tiina. 2005. *Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltaja-vanhemmuuss arjen kokemuksena*. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 267. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Holma, Juha. 1999. *The search for a narrative. Investigating acute psychosis and the need-adapted treatment model from the narrative viewpoint*. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 150. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Holma, Juha & Partanen Terhi. 2008. Lähisuhdeväkivalta tutkimuskohteena. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa, 274–291. *Palmenia-sarja 43*. Helsinki: Gaudeamus, 259–273.
- Honkasalo, Marja-Liisa. 2004. "Elämä on ahasta täällä". Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykyypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 51–81.
- Honkatukia, Päivi. 1998. Tyttöjen tylsät rikokset. Puheenvuoro. *Nuorisotutkimus* 16 (4), 46–47.
- Honkatukia, Päivi, Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja. 2003. Sensitive issues in vulnerable conditions. Studying violence in youth residential care. *Young Nordic Journal of Youth Research*, 11 (4), 323–339.
- hooks, bell. 1984. *Feminist theory: from margin to center*. Boston: South End Press.
- hooks, bell. 1997. Sisterhood: political solidarity between women. Teoksessa Diana Tietjens Meyers (toim.) *Feminist social thought. A reader. Uudelleenpainos teoksesta Feminist theory: from margin to center, 1984*, 43–65. New York: Routledge, 484–500.
- Horton-Salway, Mary. 2001. Narrative identities and the management of personal accountability in talk about ME: a discursive psychology approach to illness narrative. *Journal of Health Psychology* 6 (2) 247–259.
- Howard, Louise M, Trevillion, K., Khalifeh H., Woodall, A., Agnew-Davies, R. & Feder, G. 2009. Review article: Domestic violence and severe psychiatric disorders: prevalence and interventions *Psychological Medicine* 40, 881–893.
- Husso, Marita & Virkki, Tuija. 2008. Sukupuolittunut luottamus ja väkivalta parisuhteissa. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa. Palmenia-sarja 43*. Helsinki: Gaudeamus, 259–273.
- Husso, Marita. 2003. *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.
- Husso, Marita. 1994. *Parisuhdeväkivalta ja pahoinpidelty ruumis*. Teoksessa Sara Heinämaa & Sari Näre (toim.) *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Tampere: Gaudeamus, 130–144.
- Husso, Marita. 1997. Heikkouden hetkiä parisuhdeväkivallassa. Teoksessa Eeva Jokinen (toim.) *Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino, 87–104.
- Husso, Marita. 1996. *Lyötyjen mu(i)stelmia. Kertomuksia perheväkivallasta*. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Lisensiaatin tutkielma.
- Husso, Marita. 1995. Mustasukkaisuus ja masokismi intiimin väkivallan selittäjinä. *Naistutkimus* 8 (3), 34–47.
- Huttunen, Jouko. 2001. *Isänä olemisen uudet suunnat: hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Huttunen, Laura. 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla: kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 861. Helsinki : SKS.
- Hydén, Margareta. 2005. "I must have been an idiot to let it go on": Agency and positioning in battered women's narratives of leaving. *Feminism & Psychology* 15 (2), 169-188.
- Hyvärinen, Matti. 2006. Kerronnallinen tutkimus. Helmikuu 2006. <http://www.hyvarinen.info/page02-kerrot.html>. Luettu 3.5.2008.
- Hyvärinen, Matti. 2004. Johdatus narratiiviseen tutkimukseen. *Sosiologia* 41 (3), 242-246.
- Hyvärinen, Matti. 2003. Valta. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 63-116.
- Hyvärinen, Matti. 2002. Kirjoittaminen toimintana. Teoksessa Merja Kinnunen & Olli Löytty (toim.) *Tieteellinen kirjoittaminen*. Tampere: Vastapaino, 78-80.
- Hyvärinen, Matti. 1998. Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot, Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 27-72.
- Hämeen Sanomat. 2005. Hämeenlinna tuomittiin korvauksiin koulukiusaamisesta. Toimittaja Jonst Pippingsköld. 15.4.2005. <http://www.hameensanomat.fi/Article.jsp?article=14159> Luettu 16.5.2008
- Hänninen, Vilma. 2004. A model of narrative circulation. *Narrative Inquiry* 14 (1), 69-85.
- Hänninen, Vilma & Timonen, Senni. 2004. "Huoli" ja "masennus". Kärsimyksiä ennen ja nyt. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen ja Anna Leppo (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimys suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 193-225.
- Hänninen, Vilma. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ikonen, Hanna-Mari & Ojala, Hanna. 2005. Yhteisyyden luomista ja eron kokemuksia - haastattelu, konteksti ja feministinen tietäminen. *Naistutkimus* 18 (1), 17-29.
- Iltalehti. 2001a. Sopeutuja suostuu kaikkeen, mitä nitistäjä tahtoo. *Psykologi* Keijo Markovan haastattelu. Viikkoliite 7.4.2000 (internetversio)
- Iltalehti. 2001b. Asuuko teilläkin pirttihirvu? *Psykologi* Hannele Törrösen haastattelu. Helmi 10.4.2001 (internetversio).
- Iltalehti (2001c) Usko, toivo, hakkaus // Annelin selviytymistarina. Mukava mies oli kotona hirivö // Mitä on parisuhdeväkivalta? // Oikeus lyödä // APUA. Helmi 18.4.2001 (internetversio)
- Irigaray, Luce. 1996a. *Sukupuolieron etiikka*. Gaudeamus: Helsinki.
- Irigaray, Luce. 1996b. *I love to you. Sketch of a possible felicity in history*. New York & London: Routledge.

- Irigaray, Luce. 1993. *Sexes and genealogies*. New York. Columbia University Press.
- Jackson, Sue. 2001. Happily never after: young women's stories of abuse in heterosexual love relationships. *Feminism & Psychology*, 11 (3), 305–321.
- Jallinoja, Riitta. 2009. Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta. 2008. Talcott Parsons. Luento valtakunnallisilla Perhetutkimuksen päivillä 14.3.2008. Jyväskylän yliopisto, Perhetutkimuskeskus.
http://www.jyu.fi/ytk/laitokset/perhetutkimus/Ajankohtaista/ptpaivat08/jallinoja_esitelma. Luettu 31.3.2008.
- Jallinoja, Riitta. 2006. Perheen vastaisku. *Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta. 1997. *Moderni säädyllisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta. 1984. Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa Elina Haavio-Mannila, Riitta Jallinoja & Harriet Strandell: *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*. Poro: WSOY, 37–110.
- Jallinoja, Riitta. 1983. Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet: naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. Helsinki: WSOY.
- Jamieson, Lynn. 1999. Intimacy transformed? A critical look at the 'pure relationships'. *Sociology* 33, (3), 477–494.
- Janouch, Katerina. 2005. *Läheinen*. Helsinki: Otava.
- Johnson, Michael P. 1995. Patriarchal terrorism and common couple violence: two forms of violence against women. *Journal of Marriage & Family*, 57 (2), 283–294.
- Johnson, Michael P. & Ferraro, Kathleen J. 2000. Research on domestic violence in the 1990's: making distinctions. *Journal of Marriage & Family*, 62 (4), 948–963.
- Jokinen Arja. 2000. Narratiivit muutostyön resurssina. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna: tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 131–166.
- Jokinen, Arto. 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva. 2004. The makings of mother in diary narratives. *Qualitative Inquiry*, 10(3), 339–359.
- Jokinen, Kimmo. 2009. Virtuaaliympäristöt lapsen kotina. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 191–145.
- Jokinen, Kimmo. 2000. Uusi tunteellisuus ja luonteen eroosio. Teoksessa Maaria Linko, Tuija Saresma & Erkki Vainikkala (toim.) *Otteita kulttuurista. Kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 65*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Josselson, Ruthellen. 1993. A narrative Introduction. Teoksessa Ruthellen Josselson & Amia Lieblich (toim.) *The Narrative Study of Lives*. Volume 1. Newbury Park: Sage, ix-xv.
- Josselson, Ruthellen. 1996. On writing other people's lives. Self-analytic reflections of a narrative researcher. Teoksessa Ruthellen Josselson (toim.) *The Narrative Study of Lives. Ethics and Process*. Volume 4. Thousand Oaks: Sage.
- Josselson, Ruthellen. 1996. The space between us. Exploring the dimensions of human relationships. Thousand Oaks: Sage.
- Josselson, Ruthellen. 2004. Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saarema (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen, Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 292-305.
- Jotuni, Maria. 2000. *Huojuva talo. Alkuperäinen julk. 1963*. Helsinki: Otava.
- Julkunen, Raija. 1997. Naisruumiin oikeudet. Teoksessa Eeva Jokinen (toim.) *Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino, 43-63.
- Julkunen, Raija. 1999. Sukupuoli, työ, hyvinvointivaltio. Teoksessa *Suomalainen nainen*. Helsinki: Otava, 79-100.
- Kappeler, Susanne. 1995. *The will to violence: the politics of personal behaviour*. Cambridge: Polity Press.
- Karhu, Pikko. 1998. Perhe muuttuu - vai muuttuuko? Teoksessa Keijo Koskinen (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino, 131-162.
- Kaskisaari, Marja. 2004. Työstä uupunut: kärsimyksen modaalisuus. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 125-150.
- Kaskisaari, Marja. 2003. Parisuhteen rekisteröinti tunnustuksen performatiivina. *Naistutkimus* 16 (2), 2-17.
- Kaskisaari, Marja. 1995. *Lesbokirja. Minä, vieras ja moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Kelly, Liz. 1996. When does the speaking profit us? Reflections on the challenges of developing feminist perspectives on abuse and violence by women. Teoksessa Marianne Hester, Liz Kelly & Jill Radford (toim.) *Women, violence and male power: feminist activism, research and practice*. Buckingham: Open University Press, 34-80.
- Kennedy Bergen, Raquel. 1998. *Intimate Violence: A Brief Introduction*. Teoksessa Raquel Kennedy Bergen (toim.): *Issues in Intimate Violence*. Thousand Oaks: Sage, ix-xi.
- Keskinen, Suv. 2005. *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampere: Tampere University Press.

- Ketokivi, Kaisa. 2009. Torjuttu autonomia: lapsuudenperheen vieraantuneet siteen ja aikuisten lasten vaihtoehtoiset elämänpolut. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 32–62.
- Kiviaho, Pirkko. 1998. Esipuhe. Teoksessa Pirkko Kiviaho (toim.) *Puheenvuoroja naisiin kohdistuvasta väkivallasta*. Tasa-arvojulkaissuja 3/98. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1–3.
- Kivivuori, Janne. 1999. Suomalainen henkirikos: teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Kirkkohallitus. 2005. Kirkkohallituksen päätöksiä 17.8.2005. "Lapsen tarpeet etusijalle hedelmöityshoidoissa". Suomen evankelisluterilainen kirkko. Kirkon tiedotuskeskus. Kirkonkello. <http://www.ev.fi/kirkonkello/> Luettu 1.9.2005.
- Kirkwood, Catherine. 1993. *Leaving abusive partner*. London: Sage.
- Klein, Renate. 2004. Sickening relationships: gender-based violence, women's health, and the role of informal third parties. *Journal of Social and Personal Relationships* 21 (1), 149–165.
- Klemi, Anna. 2006. Henkinen väkivalta parisuhteessa. Kokemuksia henkisen väkivallan luonteesta ja satuttavuudesta. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Koivunen, Anu. 1996. Sorto. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 35–75.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne. 1996. Kritiikki, visiot, muutos. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 9–34.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne. 1996. Paikantuminen. Teoksessa *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toimittaneet Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino, 271–292.
- Koopman, Cheryl, Ismailji, Tasneem, Holmes, Danielle, Classen, Catherine C., Palesh, Oxana & Wales, Talor. 2005. The effects of expressive writing on pain, depression, and posttraumatic stress disorder symptoms in survivors of intimate partner violence. *Journal of Health Psychology* 10 (2), 211–221.
- Kortteinen, Matti. 1984. Turhapuro-syndrooma. Teoksessa Pertti Alasuutari (toim.) *Keskustelua laadullisesta sosiaalitutkimuksesta*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto. Sarja C 28/1984. Tampere: Tampereen yliopisto, 61–75.
- Kosonen, Päivi. 1993. Naisena lukeminen. Teoksessa Ulla Piela (toim.) *Aikanaisia*. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Helsinki: SKS, 35–53.
- Krais, Beate. 2006. Gender, sociological theory and Bourdieu's sociology of practice. *Theory, Culture & Society* 23 (6), 119–134.
- Krais, Beate & William, Jennifer Marston 2000. The gender relationship in Bourdieu's sociology. *SubStance* 29 (3/93), 53–67.

- Krieger, Susan. 1996. *The family silver. Essays on relationships among women.* Berkeley: University of California Press.
- Kuosmanen, Paula. 2000. Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita – performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. *Naistutkimusraportteja 2000:1.* Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kuosmanen, Paula. 2008. Ajallis-tilallinen queer-näkökulma lesboäitien ja naisparien perhesuhteisiin. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa.* *Palmenia-sarja 43.* Helsinki: Gaudeamus, 131–152.
- Kuronen, Marjo. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* Helsinki: Gaudeamus, 103–120.
- Kurz, Demie. 1997. Violence against women or family violence? Current debates and future directions. Teoksessa Laura L. O’Toole and Jessica R. Schiffman (toim.) *Gender Violence. Interdisciplinary Perspectives.* New York: New York University Press, 443–453.
- Labov, William. 2006. Narrative pre-construction. *Narrative Inquiry* 16(1), 37–45.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic patterns.* Oxford: Blackwell.
- Labov, William & Waletzky, Joshua. 1997. Narrative analysis. Teoksessa J. Hjelm (toim.) *Essays on the verbal and visual arts.* Seattle: University of Washington Press, 12–44. Alkuperäinen julk. 1967. *Uudelleenpainos: Journal of Narrative and Life History* 7, 3–38.
- Lagerspetz, Kirsti. 1977. *Aggressio ja sen tutkimus.* Helsinki: Tammi.
- Lagerspetz, Kirsti. 1989. Psykologisia tutkimuksia naissukupuolen aggressiivisuudesta. *Naistutkimus* 2 (2), 3–10.
- Lahikainen, Johanna (2007) “You look delicious”. Food, eating and hunger in Margaret Atwood’s novels. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 312. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lahti, Minna. 2001. *Domesticated Violence. The power of the ordinary in everyday Finland.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Laitila, Aarno. 2000. Vaihtoehto väkivallalle – hoitomallin toimintaperiaatteet. *Perheterapia* 16 (4), 42–46.
- Laitinen, Merja. 2004. Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. *Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä.* Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna. 2002. Varjojen jäljillä. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä.* Jyväskylä: PS-Kustannus, 192–198.
- Laki hedelmöityshoidoista. 2006. Finlex – Ajantasainen lainsäädäntö. 22.12.2006/1237.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237> . Luettu 12.5.2008.
- Lasch, Christopher. 1979. *Haven in a heartless world: a family besieged.* New York: Harper Torchbooks.

- Lattu, Emmi. 2008. Naisten tekemä väkivalta. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 168–192.
- Lattu, Emmi. 2006. Väkivaltarikoksesta tuomittujen naisten vankilasta vapautuminen. Mirja Lohiniva-Kerkelä (toim.): *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus*. Terttu Utraisen juhlaKirja. Talentum: Helsinki, 235–248.
- Latvala, Johanna, Peltonen, Eeva & Saresma Tuija. 2004. Tutkijat kertovat, konventiot murtuvat. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto, 17–55.
- Lefkowitz, Eva S. & Fingerman, Karen L. 2003. Positive and negative emotional feelings and behaviors in mother-daughter ties in late life. *Journal of Family Psychology*, 17, (4), 607–617.
- Lehti, Martti. 2010. Henkirikoskatsaus 2009. Verkkokatsauksia 13/2010. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Helsinki.
- Lejeune, Philippe. 1975. *Le pacte autobiographique*. Paris: Éditions du Seuil.
- Lempert, Lora Bex. 1997. The other side of help: negative effects in the help-seeking processes of abused women. *Qualitative Sociology* 20 (2), 298–309.
- Lempert, Lora Bex. 1996. Women's strategies for survival: developing agency in abusive relationships. *Journal of Family Violence* 11 (3), 269–289.
- Lempert, Lora Bex. 1994. Narrative analysis of abuse. Connecting personal, the rhetorical, and the structural. *Journal of Contemporary Ethnography* 22 (4), 411–441.
- Lempiäinen, Kirsti. 2000. Rosi Bradotti – Nomadisen naissubjektuuden visioija. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 19–41.
- Levendosky, Alytia A., Lynch, Shannon M. & Graham-Bermann, Sandra. 2000. A Mother's Perceptions of the Impact of Woman Abuse on their Parenting. *Violence Against Women* 6 (3), 247–271.
- Liikkanen, Annu. 1995. *Lappu kaulassa. Sotalapset. 70 000 suomalaista sotalasta 1939–1946*. Helsingborg: Inter Terras.
- Liljeström, Marianne. 2004. Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskuteluja metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Lindqvist, Raija. 2009. Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology, and Social Research 354. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Linn, Ruth & Breslerman, Sara. 1996. Women in conflict: on the moral knowledge of daughters-in-law and mothers-in-law. *Journal of Moral Education* 25 (3), 277–290.
- Loipponen, Jaana. 2004. Tekstiryijä tekemässä. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 137–159.

- Loring, Marti Tamm. 1997. *Stories from the heart. Case studies of emotional abuse.* Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Lukes, Steven. 1974. *Power: a radical view.* London: Macmillan.
- Lüsher, Kurt. 2002. Ambivalence: further steps in theory and research. *Journal of Family and Marriage* 64 (3), 585–593.
- Lüsher, Kurt. 2000. Ambivalence: a key concept for the study of intergenerational relations. Teoksessa Trnka, Sylvia (toim). Seminar report: Family issues between gender and generations. European Observatory on Family Matters at the Austrian Institute for Family Studies, 11–24.
- Lüsher, Kurt & Pillmer, Karl. 1998. Intergenerational ambivalence: a new approach to the study of parent-child relations in later life. *Journal of Marriage and the Family* 60, 413–425.
- Lämsä, Tiina & Lämsä, Tero. 2005. *Mainosten lapset: lapsuuskuva televisiomainonnassa.* Pro-gradu, varhaiskasvatuksen laitos & opettajankoulutuslaitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Löyttyniemi, Varpu. 2004. *Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli: Auscultatio Medici. SoPhi 90.* Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto.
- Mack-Canty, Colleen & Wright, Sue. 2004. Family values as practiced by feminist parents. Bridging third-wave feminism and family pluralism. *Journal of Family Issues*, 25(7), 851–880.
- Makkonen, Anna. 1997. *Lukija, lähdetkö mukaani? Tutkielmia ja esseitä.* Helsinki: SKS.
- Makkonen, Anna. 1993. *Lukija, lähdetkö mukaani? Lajitietoisuus naisten omaelämäkerroissa.* Teoksessa Ulla Piela (toim.) *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista.* Helsinki: SKS, 9–34.
- Maksimainen, Jaana. 2008. *Terapiakulttuurinen parisuhde ja median erotarinat.* Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa. Palmenia-sarja 43.* Helsinki: Gaudeamus, 209–232.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto (3.2.2006) *Kannanotto hedelmöityshoitolakiesitykseen.*
<http://www.mll.fi/ajankohtaista/ajankohtaista/?num=82517>
- Marin, Marjatta. 1994. *Perhe ja moraali: vuosisata perhekeskustelua.* Teoksessa Juha Virkki (toim.): *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin.* Juva: WSOY.
- Mason, Jennifer. 2006. Mixing methods in a qualitatively driven way. *Qualitative Research*, 6 (1), 9–25.
- Matero, Johanna. 1996. *Tieto.* Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino, 245–269.
- Mattila, Kari. 1994. *Uuden naisasia aika Suomessa.* Teoksessa Kari Mattila & Johanna Suorsa (toim.) *Viattomat, vallattomat ja rohkeat.* Helsinki: Naisten kulttuuriyhdistys ry., 10–35.
- Mauthner, Melanie. 2005. Distant lives, still voices: sistering in family sociology. *Sociology* 39 (4), 623–642.

- Mauthner, Melanie. 1998. Bringing silent voices into public discourse: researching accounts of sister relationships. Teoksessa Jane Ribbens & Rosalind Edwards (toim.) *Feminist dilemmas in qualitative research: public knowledge and private lives*. London: Sage, 39–57.
- May, Vanessa. 2001. Lone motherhood in Finnish women's life stories. Creating meaning in a narrative context. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- McKie, Linda. 2003. Sociological Perspectives on Theorising Families, Violence and Social Change. Paper presented at the University of Tampere 29th April 2003.
- McKinnon, Catharine. 1997. Feminism, marxism, method, and the state: An Agenda for Theory. Teoksessa Diana Tietjens Meyers (toim.) *Feminist Social Thought: A Reader* (Uudelleenpainos: *Signs* 1982, 7 (3), 514–544). New York & London: Routledge, 64–91.
- McKinnon, Catherine. 1989. *Toward a feminist theory of the state*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McNay, Lois. 2000. *Gender and agency. Reconfiguring the subject in feminist and social theory*. Cambridge: Polity Press.
- Melkas, Tuula. 2004. *Tasa-arvobarometri 2004*. Julkaisuja 2004:20. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Merrill, Gregory S. 1998. Understanding domestic violence among gay and bisexual men. Teoksessa Raquel Kennedy Bergen (toim.): *Issues in intimate violence*. Thousand Oaks: Sage, 129–141.
- Merton, Richard K. & Elinor G. Barber. 1963. Sociological ambivalence. Teoksessa Edward A. Tiryakian (toim.) *Sociological theory: values and sociocultural change*. New York: Free Press, 91–120.
- Meyer, Joan. 1991. Power and love. Conflicting conceptual schemata. Teoksessa Kathy Davis, Monique Leijenaar & Jantine Oldersma (toim.) *The gender of power*. London: Sage, 21–41.
- Michalski, Joseph. 2004. Making sociological sense out of trends in intimate partner violence. The social structure of violence against women. *Violence Against Women* 10 (6), 625–675.
- Miettinen, Sonja. 2002. Suhteessa toiseen oleminen ja sukupuoli: itsen ja toisen uudelleenkertominen vanhemman kuoleman jälkeen. *Naistutkimus*, 15 (1), 4–18.
- Miller, Nancy K. 1994. Representing others: Gender and the subjects of autobiography. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* 6(1), 1–27.
- Miller, Nancy K. 1988. Writing fictions: women's autobiography in France. Teoksessa Nancy K. Miller *Subject to Change. Reading Feminist Writing*. New York: Columbia University Press, 45–64.
- Miller, Nancy K. 1980. Women's autobiography in France. For dialectics of identification. Teoksessa Sally McConnell-Ginet, Ryth Borker & Nelly Furman (toim.) *Women and language in literature and society*. New York: Praeger Publishers, 258–273.

- Morgan, David H. J. 1999 Risk and family practices. Accounting for change and fluidity in family life. Teoksessa Elizabeth B. Silva & Carol Smart (toim.) *The New Family?* London: Sage, 13–30.
- Morgan, David H. J. 1996. *Family connections. An introduction to family studies.* Cambridge: Polity Press.
- Morgan, David. 1991. Review: familism and family: beyond minimalism? *Contemporary Society* 20 (5), 666–668.
- Morgan, David H. J. 1987. Masculinity and violence. Teoksessa Jalna Hanmer & Mary Maynard (toim.) *Women, violence and social control. Explorations in sociology* 23. Houndmills: Macmillan Press, 180–192.
- Morgan, David. 2002. Epilogue. Making men into fathers. Men, masculinities, and the social politics of fatherhood. Cambridge: Cambridge University Press, 273–286.
- Morgan, Mandy & Coombes, Leigh. 2001. Subjectivities and silences, mother and woman: theorizing an experience of silence as a speaking subject. *Feminism and Psychology*, 11(3), 361–375.
- Muncie, John & Sapsford, Roger. 1995. Issues in the study of 'the Family'. Teoksessa John Muncie, Margaret Wetherell, Rudi Dallos & Allan Cochrane (toim.) *Understanding the Family.* London: Sage, 7–37.
- Munnukka, Terttu & Kiikkala, Irma. 2001. Virtuaalihiekkalaatikko: äitien kokemuksia Internetin postituslistoista arjen apuna. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (6), 513–522.
- Mykkänen, Johanna. 2010. Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 382. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mykkänen, Johanna & Huttunen, Jouko. 2008. Isäksi tulon tunteet. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa. Palmeniasarja* 43. Helsinki: Gaudeamus, 169–187.
- Mäkelä, Hannu. 1999. Äiti. Muistelma. Helsinki: Otava
- Mäkelä, Hannu. 2004. Isä. Muistelma. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Klaus. 2005. Sosiaalitutkimuksen eettinen säätely. *Yhteiskuntapolitiikka* 70(4), 386–395.
- Määttänen, Kirsti. 1993. Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. Teoksessa Ulla Piela (toim.) *Aikanaisia. Tietolipas* 127. Helsinki: SKS, 149–164.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma. 2010. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2010:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Naisiin kohdistuva väkivalta. 1991. Väkivaltajaoston mietintö. *Tasaverojulkaisuja* 5/1991. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Nikunen, Minna. 2005. Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Tampere: Tampere University Press.
- Nousiainen, Kirsi. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit: äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: SoPhi

- Notko, Marianne & Sevón, Eija. 2008. Äitiys ja koti naisten keskinäisissä jännitteisissä perhesuhteissa. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. *Palmenia-sarja* 43. Helsinki: Gaudeamus, 111–130.
- Notko, Marianne & Sevón, Eija. 2006. Problematic woman-to-woman family relations. *European Journal of Women's Studies*, 13 (2), 135–150.
- Notko, Marianne. 2000a. Tyttöjen suhde väkivaltaan ja aggressioon. *Nuorisotutkimus* 18 (1), 17–25.
- Notko, Marianne. 2000b. Väkiältä parisuhteessa ja perheessä. *Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikön julkaisuja* 11/2000. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Notko, Marianne. 1998. "Sivistyneen ihmisen velvollisuus on olla hyvällä tuulella." Aggression ja väkivallan suhteesta ikään ja sukupuoleen: Teoksessa Kirsi Pohjola (toim.): Neljä artikkelia perheestä. *Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikön julkaisuja* 8/1998, 75–93.
- Nurmi, Reet & Helander, Reetta. 2002. Johdanto. Teoksessa Reet Nurmi & Reetta Helander (toim.) Väkiältä ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkiältä Suomessa, 7–8.
- Nussbaum, Martha. 2000. Women's capabilities and social justice. *Journal of Human Development* 1 (2), 219–247.
- Nussbaum, Martha. 2004. Beyond the social contract: capabilities and global justice. An Olof Palme lecture, delivered in Oxford on 19 June 2003. *Oxford Developmental Studies* 32 (1), 3–18.
- Nykyri, Tuija. 1996. Naiseuden naamiaiset. Nuoren naisen diskoruumiillisuus. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 48. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nykyri, Tuija. 1998. Naisen viha. *Jyväskylän yliopisto. SoPhi* 24. Jyväskylä: SoPhi.
- Nyqvist, Leo. 2008. Seksuaalinen väkiältä parisuhteissa. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 129–167.
- Nyqvist, Leo. 2001. Väkiältä parisuhde, asiakkuus ja muutos. Turun yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28.
- Näre, Sari. 2008. Julkisen intimisoituminen ja performatiivinen väkiältä. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 195–221.
- Näre, Sari. 2000. Nuorten tyttöjen kohtaama seksuaalinen väkiältä ja loukattu luottamus tunnetaloudessa. Teoksessa Päivi Honkatukia, Johanna Niemi-Kiesiläinen & Sari Näre: Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta. *Nuorisotutkimusseura, julkaisuja* 13. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 77–135.

- Näre, Sari. 1999a. Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Teoksessa Sari Näre (toim.) Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä. Tietolipas 156. Helsinki: SKS, 9-15.
- Näre, Sari. 1999b. Sukupuolten tunnekulttuuri ja julkisuuden intimisoituminen. Teoksessa Sari Näre (toim.) Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä. Tietolipas 156. Helsinki: SKS, 263-299.
- Näre, Sari. 1999c. (Toim.) Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä. Tietolipas 156. Helsinki: SKS.
- Näre, Sari. 1999d. (Toim.) Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä. Tietolipas 157. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näre, Sari. 1994. Pakenevat prinssit. Naisvihaajan muotokuva. Teoksessa Sara Heinämaa & Sari Näre (toim.) Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta.
- Nätkin, Ritva. 1997. Naistutkimusta äitinä ja tyttärenä - näkökulmien vaihtelua. Teoksessa J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.) Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus, 174-187.
- Nätkin, Ritva. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16-38.
- Oakley, Ann. 1981. Subject women. Oxford: Martin Robertson.
- Ochberg, Richard L. 1994. Life stories and storied Lives. Teoksessa Amia Lieblich & Ruthellen Josselson (toim.) The Narrative Study of Lives. Exploring Identity and Gender. Volume 2. Thousand Oaks: Sage, 113-144.
- O'Hearn, Robin E. & Davis, Keith. E. 1997. Women's experience of giving and receiving emotional abuse. *Journal of Interpersonal Violence* 12 (3), 375-393.
- O'Toole, Laura L. & Schiffman, Jessica R. 1998. (Toim.) Gender violence. Interdisciplinary perspectives. New York: New York University Press, 443-453.
- Oikarinen-Jabai, Helena. 2004. Äidin tyttärenä, tyttären äitinä. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, Jyväskylän yliopisto, 160-188.
- Oinas, Elina. 2004. Haastattelu: kokemuksia, kohtaamaisia, kerrontaa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Keskusteluja metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 209-227.
- Ojakangas, Mika. 1997. Lapsuus ja auktoriteetti. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ojuri, Auli. 2004. Väkivalta naisen elämän varjona - tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänkuluista ja selviytymisestä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 77. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Oksala, Johanna. 2003. Foucault ja kokemuksellinen ruumis. Luento Turun yliopiston sosiologian laitoksen järjestämässä Foucault, kulttuuri, yhteiskunta -symposiumissa Turussa 17.1.2003.

- Oksala, Johanna. 2001. Järjen ja tahdon tuolla puolen. Etiikan mahdoton subjekti. Teoksessa Sara Heinämaa & Johanna Oksala (toim.) *Rakkaudesta toiseen. Kirjoituksia vuosituuhannen vaihteen etiikasta*. Helsinki: Gaudeamus, 54–82.
- Ollikainen, Virve. 2006. Gender differences in unemployment in Finland. *Jyväskylä Studies in Business and Economics* 51. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Oranen, Mikko. 2002. Lapsen aika ja paikka perheväkivaltatyössä. Luento "Lapset väkivallan varjossa" -koulutustilaisuudessa 30.10.2002. Jyväskylän yliopisto. Järjestäjät: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Väkipalsta, koti ja läheiset suhteet -projekti, Jyväskylän yliopiston sosiaalityön oppiaine ja Väkivallan ja välitilojen -tutkimusprojekti.
- Oranen, Mikko. 2001. Perheväkivallan varjossa: raportti lapskeskeisen työn kehittämiseksi. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Paajanen, Pirjo. 2006. Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoiva-isä. Alle 3-vuotiaiden esikouluikäisten isien näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä. *Perhebarometri 2006*. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 24/2006. Helsinki: Väestöliitto.
- Paajanen, Pirjo. 2003. Parisuhde koetuksella. Käsityksiä parisuhteesta ja sen purkautumisesta. *Perhebarometri 2003*. Väestöntutkimuslaitos E 17/2003. Helsinki: Väestöliitto.
- Paavilainen, Eija. 1998. Lasten kaltoinkohtelu perheessä. *Acta Universitatis Tamperensis* 604. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Paavilainen, Eija & Flinck, Aune. 2006. Parisuhdeväkivalta on luultua monimuotoisempi ongelma. *Helsingin Sanomat*, Vieraskynä, 10.11.2006.
- Paasonen, Susanna. 2005. Lempi, tuo liimoista paras: rakkauden ja parisuhteen instituutiot. Kirja-arvostelu: Laura Kipnis: *Against Love. A Polemic*/suom. *Avioliiton ansa*. Naistutkimus 18 (2), 66–70.
- Partanen, Terhi. 2008. Interaction and therapeutic interventions in treatment groups for intimately violent men. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 332. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Partanen, Terhi & Holma, Juha. 2002. Vaihtoehto väkivallalle. Toimijuutta kaikille perheenjäsenille. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 188–207.
- Parsons, Talcott. 1967. *The social system*. Alkuperäinen julk. 1951. London: Lowe & Brydone.
- Parsons, Talcott & Bales, Robert F. 1956. Family: socialization and interaction process. In collaboration with James Olds, Morris Zelditch, Jr. & Philip E. Slater. London: Routledge & Kegan Paul.
- Pehkonen, Pirjo. 2003. Naisen puolesta, ei miestä vastaan. Suomalainen naisliike väkivaltaa vastustamassa. Sosiologian laitoksen raportteja n:o 2. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Peirce, Charles. 1934. *Collected papers 1931–1958*. Vols. 1–8: vol 5. 1934, vol. 6, 1934. C. Hartshoren, P. Weiss, & A. Burks (toim.). Cambridge, MA: Harvard.

- Peled, Einat. 2000. Parenting by men who abuse women: issues and dilemmas. *British Journal of Social Work* 30 (1), 25–36
- Peltonen, Eeva. 2004. Draamaa ja melodraamaa tiedetekstissä? Suomalaisluentaa ja –sovellusta amerikkalaisesta autoetnografiasta. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 381–396.
- Paajanen, Pirjo. 2007. Mikä on minun perheeni? – Suomalaisen käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. *Perhebarometri 2007. Katsauksia E* 30. Helsinki: Väestöliitto.
- Peltonen, Eeva. 1998. Perunkirjoitusta. Teoksessa J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.) *Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Peltoniemi, Teuvo. 1984. *Perheväkivalta*. Helsinki: Otava.
- Pennebaker, James W. 2000. Telling stories: The health benefits of narrative. *Literature and Medicine*, 19 (1), 3–18.
- Pennebaker, James W. & Seagal, Janel D. 1999. Forming a story: the health benefits of narrative. *Journal of Clinical Psychology* 55 (10), 1243–1254.
- Pennebaker, James W. & Francis, Martha E. 1996. Cognitive, emotional and language processes in disclosure. *Cognition and Emotion*, 10 (6), 601–626.
- Perheet 2006 (2008). Väestö- ja kuolemansyytilastot. Tilastokeskus. http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2006/perh_2006_2007-05-31_tie_001.html . Luettu 7.3.2008
- Perttu, Sirkka. 2004. Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta ja sen seulonta äitiys- ja lastenneuvolassa. *Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä* 2004:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Perttu, Sirkka. 1999. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tutkimus ammattityöntekijöiden toiminnasta ja työn kehittämistarpeista 1998. *Daphne Initiative 1998. Ensi- ja turvakotien liitto, julkaisu numero 19*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Perttu, Sirkka. 1998. Vanhuksiin kohdistuvaan väkivaltaan ja siitä ilmoittamiseen liittyvät asenteet. Tutkimusraportti 1998. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu nro 16. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Petreljus, Päivi. 2005. Sukupuoli ja subjektius sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 266. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Petreljus, Päivi & Auvinen, Anja. 2003. Sosiaalityöntekijän muistot sukupuolen jäsentäminä subjektivoitumistarinoina. Teoksessa Mirja Satka, Marketta Rajavaara & Anneli Pohjola (toim.) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Sosiaalityön tutkimuksen 2. vuosikirja*. Jyväskylä: SoPhi, 171–197.
- Piela, Ulla. 1993. Saatteeksi. Teoksessa Ulla Piela (toim.) *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Helsinki: SKS, 7–8.
- Piispa, Minna. 2008. Väkivallan muodot heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi*.

- Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–128.
- Piispa, Minna (2004) Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa. Tutkimuksia 214. Helsinki: Tilastokeskus.
- Piispa, Minna, Heiskanen, Markku, Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino. 2006. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan Kriminapolitiittinen Instituutti (HEUNI) Publication Series No. 51. Helsinki.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku. 2000. The costs of men's violence against women in Finland. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Tasa-arvojulkaisuja 200:7 / Oikeus 2001:3, Sukupuolten tasa-arvo. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pillemer, Karl, Sutor, J. Jill, Mock, Steven E., Sabir, Myra, Pardo, Tamara B. & Sechrist, Jori. 2007. Capturing the complexity of intergenerational relations: exploring the ambivalence within later-life families. *Journal of Social Issues* 63 (4), 775–791.
- Pohjola, Kirsi. 1999. Naisten salaiset maailmat. Jyväskylän yliopisto: SoPhi.
- Pohjola-Vilkuna, Kirsi. 1995. (Väki)valtaa, pakkoa vai pahuutta - mitä kerrottavaa lapsenmurhilla on? *Naistutkimus* (8) 2, 2–16.
- Polkinghorne, Donald E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.) *Life history and narrative*. London: The Falmer Press, 5–23.
- Poortman, Anne-Rigt & Voorpostel, Marieke. 2009. Parental divorce and sibling relationships. A research note. *Journal of Family Issues* 30 (1), 74–91.
- Price, Lisa S. 2005. *Feminist frameworks. Building theory on violence against women*. Halifax: Fernwood Publishing.
- Pulkkinen, Lea. 2002. Koti, koulu ja yksityinen elämänpääri hyvän elämän ankkureina. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 14–29.
- Pulkkinen, Tuija. 2000. Judith Butler - Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) *Feministejä - Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 43–60.
- Pulkkinen, Tuija. 1998. Postmoderni politiikan filosofia. Tampere: Gaudeamus.
- Punamäki, Raija-Leena. 2004. Siirtykö trauma sukupolvelta toiselle? Mielenterveys ja perhesuhteet väkivallan uhrien perheissä. Teoksessa Ulla Aatsinki & Johanna Valenius (toim.) *Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väkivoimakas* 17.
- Pylkkänen, Anu. 2008. Miten oikeus määrittelee perheen? Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Palmenia-sarja 43. Helsinki: Gaudeamus, 71–92.

- Pöllänen, Pirjo. 2008. Arjen käytännöt ja perhesuhteet venäläis-suomalaisissa perheissä. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. *Palmenia-sarja* 43. Helsinki: Gaudeamus, 153–165.
- Pöllänen, Pirjo. 2004. Puolisona ulkomaalainen – venäläis-suomalaisten perheiden arkea Pohjois-Karjalassa. Esitelmä: Naistutkimuspäivät, Jyväskylän yliopisto 19.–20.11.2004, työryhmä ”Feministisen teorian perheestä – mennyttä ja tulevaa”.
- Pösö, Tarja. 2008. Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. *Palmenia-sarja* 43. Helsinki: Gaudeamus, 93–107.
- Pösö, Tarja. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. *Tutkimuksia* 133. Helsinki: Stakes.
- Pösö, Tarja. 1995. Lasten pahoinpitely lastensuojelussa – ollako vai eikö olla? Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktivistinen näkökulma. Sosiaaliturvan kirjallisuus. Sarja sosiaalityö 2.* Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 32–53.
- Pösö, Tarja. 1993. Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. *Acta Universitatis Tamperensis*, ser A, vol 388. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Radford, Lorraine & Hester, Marianne. 2006. *Mothering through domestic violence.* London: Jessica Kingsley Publishers.
- Rannikko, Ulla. 2008. Yhteinen ja erillinen lapsuus: sisarusten sosiaalistava merkitys. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 785. Tampere: Tampere University Press.
- Rastas, Anna. 2004. Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista.* Helsinki: Gaudeamus, 33–55.
- Reuna, Veera. 1998. *Perhebarometri. Vastuu perheen arjessa. Väestöntutkimuslaitos E 4/1998.* Helsinki: Väestöliitto.
- Reuter, Martina. 1990. *Feministien on politisoitava naiseen kohdistuva väkivalta. Häätähuuto. Mustat Silmät –toimintaryhmän toimitusosasto. Pieksämäki: Naisten kulttuuriyhdistys.*
- Renzetti, Claire. 1998. Violence and abuse in lesbian relationships. Theoretical and empirical issues. Teoksessa Raquel Kennedy Bergen (toim.) *Issues in intimate violence.* Thousand Oaks: Sage, 117–127.
- Ribbens McCarthy, Jane, Edwards, Rosalind & Gillies, Val. 2000. Moral tales of the child and the adult: narratives of contemporary family lives under changing circumstances. *Sociology*, 34 (4), 785–803.
- Rich, Adrienne. 1976. *Of woman born. Motherhood as experience and institution.* London: Virago.
- Richardson, Laurel. 2001. Getting personal: writing-stories. *Qualitative studies on education* 14 (1), 33–38.

- Riches, Gordon & Dawson, Pam. 1996. Making stories and taking stories: methodological reflections on researching grief and marital tension following the death of a child. *British Journal of Guidance & Counselling*, 24 (3), 357–365.
- Ricoeur, Paul. 1991a. Life in quest of narrative. Teoksessa David Wood (toim.) *On Paul Ricoeur: narrative and interpretation*. London: Routledge, 20–33.
- Ricoeur, Paul. 1991b. Narrative identity. Teoksessa David Wood (toim.) *On Paul Ricoeur: Narrative and interpretation*. London: Routledge, 188–199.
- Ristock, Janice L. 2002. *No more secrets. Violence in lesbian relationships*. New York: Routledge.
- Ritala-Koskinen, Aino. 2001. *Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Ronkainen, Suvi. 2009. Kenen ongelma väkivalta on? *Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. Yhteiskuntapolitiikka* 73, (4), 388–401.
- Ronkainen, Suvi. 2008. Intiimi loukkaus ja haavoittuvuus. Seksuaalisen väkivalta ja pornografisoivat narratiivit. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 43–83.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari. 2008. Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 7–40.
- Ronkainen, Suvi. 2000. Sandra Harding – Sijoittamisen ja sitoutumisen tietoteoreetikko. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) *Feministijä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 161–186.
- Ronkainen, Suvi. 1998. Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa. Tutkimuksen katveet valokeilassa. *Naistutkimusraportteja* 2/98. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ronkainen, Suvi. 1999. *Ajan ja paikan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Roos, J.P. 1987. *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: SKS.
- Russo, Ann. 2001. *Taking back our lives. A call to action for the feminist movement*. New York, London: Routledge.
- Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla. 2002. Johdanto. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 4–10.
- Saaranen, Anita & Eskola, Jari. 2003. Narratiiveja narratiiveista. Teoksessa Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen (toim.) *Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita*. Kuopio: Kuopio University Press, 143–162.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo. 2004. *Sosiologia*. Helsinki: WSOY.

- Salmi, Venla, Lehti, Martti, Sirén, Reino, Kivivuori, Janne & Aaltonen Mikko. 2009. Perheväkivalta Suomessa. Verkkokatsauksia 12/2009. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Helsinki.
- Saisio, Pirkko. 1998. Pienin yhteinen jaettava. Helsinki: WSOY.
- Saisio, Pirkko. 2000. Vastavalo. Helsinki: WSOY.
- Saisio, Pirkko. 2003. Punainen erokirja. Helsinki: WSOY.
- Saresma, Tuija. 2004. Pään ja sydämen tieto. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 91-108.
- Saresma, Tuija. 2007. Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sariola, Heikki. 1990. Lasten väkivalta. ja seksuaalikokemukset. Julkaisu 85. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Schechter, Susan. 1982. Women and male violence. The visions and strategies of the battered women's movement. Boston: South End Press.
- Shwandt, Thomas. A. 1999. On understanding understanding. *Qualitative Inquiry* 5 (4), 451-464.
- Scott, Joan Wallach. 1988. Gender and the politics of history. New York: Columbia University Press.
- Scott, John. 2001. Power. Cambridge: Polity.
- Sennett, Richard. 2004. Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino.
- Sevenhuijsen, Selma. 2000. Caring in the third way: the relation between obligation, responsibility and care in third way discourse. *Critical Social Policy* 20 (1), 5-37.
- Sevenhuijsen, Selma. 1998. Citizenship and ethics of care. Feminist considerations on justice, morality and politics. London: Routledge.
- Sevón, Eija. 2009. Maternal responsibility and changing relationality at the beginning of motherhood. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 365. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sevón, Eija. 2007. Narrating ambivalence of maternal responsibility. *Sociological Research Online* 12 (2).
- Sevón, Eija & Notko, Marianne. 2008. Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. *Palmeniasarja* 43. Helsinki: Gaudeamus, 13-26.
- Sevón, Eija & Huttunen, Jouko. 2004. Isäksi naisten kertomuksissa ja vähän miestenkin. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 133-165.
- Sharpe, Sue. 1994. Fathers and Daughters. London: Routledge.
- Shotter, John. 1993. Conversational realities. Constructing life through language. Newbury Park, CA: Sage.
- Silva, Elisabeth B. & Smart, Carol. 1999. (Toim.) The new family? London: Sage.

- Silva, Elizabeth B. & Smart, Carol. 1999. The 'new' practices and politics of family life. Teoksessa Elizabeth B. Silva & Carol Smart (toim.) *The new family?* London: Sage, 1–12.
- Simonelli, Catherine J., Mullis, Thomas, Elliott, Ann N. & Pierce, Thomas W. 2002. Abuse by siblings and subsequent experiences of violence within the dating relationship. *Journal of Interpersonal Violence* 7 (2), 103–121.
- Sintonen Teppo. 1999. Etninen identiteetti ja narratiivisuus. *Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. Jyväskylä: Sophi.
- Sirkkilä, Hannu. 2005. Elättäjyyttä vai erotiikkaa. Miten suomalaiset miehet legitimoivat parisuhteensa thaimaalaisen naisen kanssa? *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 268. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Skinner, Tina, Hester, Marianne & Malos, Ellen. 2005. Methodology, feminism and gender violence. Teoksessa Tina Skinner, Marianne Hester & Ellen Malos (toim.) *Researching gender violence. Feminist methodology in action*. Cullompton: Willan Publishing, 1–22.
- Smart, Carol. 2007. *Personal Life. New Directions in Sociological Thinking*. Cambridge: Polity Press.
- Smart, Carol. 1991. The legal and moral ordering of child custody. *Journal of Law and Society* 18 (4), 485–500.
- Smart, Carol & Neale, Bren. 1999. (Toim.) *Family fragments?* Cambridge: Polity Press.
- Smith, Dorothy E. 1987. Women's perspective as a radical critique of sociology. Teoksessa Sandra Harding (toim.) *Feminism & methodology*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 84–96.
- Somers, Margaret R. 1994 The narrative constitution of identity: a relational and network approach. *Theory and Society* 23 (5), 605–649.
- Sorainen, Antu. 1998. Lesbotutkimuksen visiot. *Naistutkimus* 11 (4), 40–44.
- Squire, Corinne. 2005. Reading narratives. *Group Analysis* 38 (1), 91–107.
- Stanko, Elizabeth. 1994. Challenging the problem of men's individual violence. Teoksessa Tim Newburn & Elizabeth A. Stanko (toim.) *Just boys doing business? Men, masculinities and crime*. London, New York: Routledge, 32–45.
- Stanley, Liz. 1992. *The auto/biographical I. The theory and practice of feminist auto/biography*. Manchester & New York: Manchester University Press.
- Stocker, Clare, Dunn, Judy & Plomin, Robert. 1989. Sibling relationships: links with child temperament, maternal behavior, and family. *Child Development* 60 (3), 715–727.
- Strandell, Harriet & Forsberg, Hannele. 2005. Kohti kurinalaista lapsuutta? Kysymys pienten koululaisten iltapäivien (uudelleen) määrittelystä. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (6), 610–623.
- Straus, Murray A. 1979. Measuring intrafamily conflict and violence: the Conflict Tactics (CT) Scales. *Journal of Marriage and the Family* 41 (1), 75–88.

- Suoninen, Eero. 2000. "Tanssilajit ja -tyyli" asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 67-104.
- Swan, Suzanne C. & Snow, David. L. 2002. Behavioral and psychological differences among abused women who use violence in intimate relationships. *Violence Against Women* 9 (1), 75-109.
- Tammi, Pekka. 1992. Kertova teksti. *Esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tannen, Deborah. 2004. *Mä sanon vaan. Miten perheessä puhutaan*. Helsinki: Otava.
- Tedre, Silva. 2004. Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan! Inhomateralistinen hoivatutkimusote. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere : Vastapaino, 41-63.
- Thorne, Barrie. 1992. *Feminism and the family. Two decades of feminist thought*. Teoksessa Barrie Thorne & Marilyn Yalom (toim.) *Rethinking the family: some feminist questions*. Alkuperäinen painos 1982. Boston, MA: Northeastern University Press.
- Thorne, Barrie & Yalom, Marilyn (toim.). 1982. *Rethinking the Family. Some Feminist Questions*. New York: Longman.
- Tierney, William G. 1993. *Self and identity in a postmodern world: a life story*. Teoksessa Daniel McLaughlin & William G. Tierney (toim.) *Naming Silenced lives. Personal narratives and the process of educational change*. New York & London: Routledge, 119-134.
- Tiilikainen, Marja. 2004. Kerrottuja ja vaiettuja tarinoita. *Somalinaiset Suomessa*. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Uriainen ja Anna Leppo (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 113-138.
- Tolkki-Nikkonen, Mirja. 1990. *Parisuhde, perhesuhde, olosuhde. Mikä pitää avioliiton koossa 15 vuoden jälkeen?* *Politica-sarja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tronto, Joan. 1993. *Beyond gender differences to a theory of care*. Teoksessa Mary J. Larrabee (toim.) *An ethic of care. Feminism and interdisciplinary perspectives*. New York: Routledge, 240-257.
- Tunnista, turvaa ja toimi. 2008. *Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn suositukset. Sosiaali- ja terveystoimelle paikallisen ja alueellisen toiminnan ohjaamiseen ja johtamiseen*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Turun Sanomat (1999) *Huittinen tuomittiin maksamaan korvausta koulussa kiusatulle*. Toimittaja Hannu Rintakoski. Julkaistu 17.11.1999. <http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:1999-11-17,104:2:36852,1:0:0:0:0:0> . Luettu 16.5.2008
- Tronto, Joan C. 1994. *Moral boundaries. A political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.

- Umberson, Kristin L. & Anderson, Debra. 2002. Gendering violence: masculinity and power in men's accounts of domestic violence. *Gender & Society* 15(3), 358–380.
- Utriainen, Terhi (2004) Suojaavat kehykset ja alaston kärsimys. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen ja Anna Leppo (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimys suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 226–252.
- Vartia, Maarit & Perkkä-Jortikka, Katriina. 1994. Henkinen väkivalta työpaikoilla : työyhteisön hyvinvointi ja sen uhat. Helsinki: Gaudeamus.
- Veijola, Soile. 1998. Liikkuvat subjekti, paikallinen tieto: tutkimuksia urheilusta, turismista ja sosiologiasta: väitöskirjan osatutkimukset. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Veijola, Soile. 1997a. Luku, suku ja sosiaalinen. Taipuuko varsinainen sosiaalinen myös naissuvun mukaan? *Naistutkimus* (10) 4, 2-29.
- Veijola, Soile. 1997b. Sukupolveni sählyä. Teoksessa Eeva Jokinen (toim.): *Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino, 255–286.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva. 2001. Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli. Helsinki: WSOY.
- Vilkko, Anni. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: SKS.
- Virkki, Juha. 1994. (Toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Helsinki: WSOY.
- Virkki, Tuija. 2004. Viha muutosvoimana. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Jyväskylä: Atena.
- Virkki, Tuija. 2008. The art of pacifying an aggressive client: 'feminine' skills and preventing violence in caring work. *Gender, Work and Organization* 15 (1), 72–87.
- Voorpostel, Marieke, van der Lippe, Tanja, Dykstra, Pearl A. & Flap, Henk (2007) Similar or different? The importance of similarities and differences for support between siblings. *Journal of Family Issues* 28(8), 1026–1053.
- Vuori, Jaana. 2004. Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 29–63.
- Vuori, Jaana. 2003. Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.
- Vuori, Jaana. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnellat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Väestö- ja kuolemansyytilastot 2008. Siviilisäädyn muutokset 2007. Tilastokeskus.
http://www.tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2007/ssaaty_2007_2008-05-14_fi.pdf. Päiväys 14.5.2008. Luettu 14.5.2008.
- Väestö- ja tasa-arvotilastot 2004. Tilastokeskus.

- http://www.stat.fi/til/ssaaty/2004/ssaaty_2004_2005-05-13_tie_001.html. Päiväys 13.5.2005. Luettu 19.5.2005.
- WHO: Väki­valta ja terveys maailmassa. 2002. Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi & Rafael Lozano (toim.). World Health Organization, Geneve. Lääkärin sosiaalinen vastuu ry./Terveyden edistämisen keskus ry: Jyväskylä.
- Väki­vallasta vapaaksi. 1996. Naiset kertovat kokemuksistaan. Toimittanut Mirja Kuivaniemi. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Walker, Lenore. 1979. The battered woman. New York: Harper Colophon Books.
- Weber, Max. 1978. Economy and society: An outline of interpretive sociology. Vol. 1-2. Guenther Roth & Claus Wittich (toim.). Berkeley: University of California.
- White, James M. & Klein, David M. 2002. Family theories. Second Edition. Thousand Oaks: Sage.
- White, James. M. 2005. Advancing family theories. Thousand Oaks: Sage.
- Widdershoven, Guy A.M. & Smits, Marie-Josée. 1996. Ethics and narratives. Teoksessa Ruthellen Josselson (toim.) Ethics and processes in the narrative study of lives, vol. 4. Thousand Oaks: Sage.
- Wiklund, Maria, Malmgren-Olsson, Eva-Britt, Bengs, Carita & Öhman, Ann. 2010. "He messed me up": Swedish adolescent girls' experiences of gender-related partner violence and its consequences over time. *Violence Against Women* 16 (2), 207-232.
- Wood, Julia T. 2001. The normalization of violence in heterosexual romantic relationships: Women's narratives of love and violence. *Journal of Social and Personal Relationships* 18(2), 239-261.
- Yesliova, Katja. 2009. Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Zechner, Minna. 2004. Family commitments under negotiation: dual carers in Finland and Italy. *Social Policy & Administration* 38(6), 640-653.
- Zipf, John F. & Prohaska, Ariane & Bemiller, Michelle. 2004. Wives, husbands and hidden power in marriage. *Journal of Family Issues* 25 (7), 933-958.
- Östman, Ann-Catrin. 2000. Joan Scott ja feministinen historiankirjoitus. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 275-294.

LIITTEET

Liite 1

KIRJOITUSPYYNTÖ

julkaistu mielipidepalstoilla:

Keskisuomalainen 17.11.2000, Apu nro 9/2001 & Anna nro 15/2001

VALLANKÄYTTÖ JA HENKINEN VÄKIVALTA PERHEISSÄ Kirjoita kokemuksistasi

Oletko ollut vallan väärinkäytön kohteena perheessäsi jossain elämäsi vaiheessa? Onko elämässäsi ollut tilanteita, joissa olet itse käyttänyt henkistä väkivaltaa perhesuhteissasi? Liittyykö vallankäytön kokemuksiisi myös fyysistä väkivaltaa? Keiden perheenjäsenten välisissä suhteissa vallankäyttö tapahtui?

Viime aikoina julkisuudessa on keskusteltu perheissä tapahtuvasta fyysisestä väkivallasta. Lyöminen, potkiminen tai kuristaminen ovat helposti luokiteltavissa fyysiseksi väkivallaksi, mutta millaista on niin sanottu henkinen väkivalta? Onko perhesuhteissa tapahtuvasta vallan väärinkäytöstä vaikeampaa puhua silloin, kun kyse ei ole selkeästä fyysisestä väkivallasta?

Teen Jyväskylän yliopistossa väitöskirjatutkimusta perhesuhteissa tapahtuvasta vallan ja väkivallan käytöstä. Perhesuhde voi olla mikä tahansa perheeseen liittyvä ihmissuhde, esimerkiksi puolisoitten, vanhemman ja lapsen, miäniän ja anopin tai isoisän ja lapsenlapsen välinen suhde. Kirjoituksen muoto on täysin vapaa, mutta muista kuitenkin mainita nimesi, sukupuolesi, ikäsi ja yhteystietosi. Kirjoituksesi käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja se tulee tutkimuskäyttöön. Kirjoituksen osia voidaan julkaista nimettömänä tutkimuksen yhteydessä. Lähetä kirjoituksesi sähköpostitse osoitteeseen mknorko@dodo.jyu.fi tai postitse:

Marianne Notko
Jyväskylän yliopisto
Perhetutkimusyksikkö
Agora
PL 35
40351 Jyväskylä

Liite 2

KIRJOITUSPYYNTÖÖN VASTANNEIDEN IKÄJAKAUMA

alle 18-vuotias	1 nainen
25-30 v.	2 naista
31-40 v.	7 naista
41-50 v.	6 naista
51-60 v.	8 naista
61-70 v.	5 naista
71-80 v.	3 naista
81-90 v.	2 naista
ei merkitty ikää, arvio 50 v.→	6 naista

Liite 3

AINEISTOTEKSTEISTÄ KÄYTETYT OTTEET

Tekstin numero	Tekstistä käytettyjen otteiden lukumäärä	Tekstin numero	Tekstistä käytettyjen otteiden lukumäärä
1	3	21	-
2	4	22	2
3	1	23	1
4	2	24	1
5	1	25	1
6	-	26	4
7	4	27	2
8	3	28	* -
9	1	29	1
10	1	30	1
11	3	31	2
12	1	32	1
13	4	33	1
14	-	34	1
15	1	35	2
16	1	36	4
17	4	37	1
18	4	38	3
19	1	39	1
20	1	40	2

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH

- 1 KYÖSTIÖ, O. K., Oppilaiden terveydentilan riippuvuus koulutyypistä. - Health status of pupils according to type of school. 78 p. Summary 6 p. 1962.
- 2 HEINONEN, VEIKKO, Differentiation of primary mental abilities. 136 p. 1963.
- 3 ELONEN, ANNA S., TAKALA, MARTTI & RUOPPILA ISTO, A study of intellectual functions in children by means of the KTK performance scales. 181 p. 1963.
- 4 JUURMAA, JYRKI, On the ability structure of the deaf. 114 p. 1963.
- 5 HEINONEN, VEIKKO, Lyhennetty faktori-analyysi. - A short method for factor analysis. 76 p. Summary 5 p. 1963.
- 6 PITKÄNEN, PENTTI, Fyysisen kunnon rakenne ja kehittyminen. - The structure and development of physical fitness. 163 p. Summary 10 p. 1964.
- 7 NURMI, VELI, Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla I. - Die Entehung und Entwicklung der praktischen Lehrer-bildung unserer Lehrerseminare im vorigen Jahrhundert I. 270 p. Zusammenfassung 15 p. 1964.
- 8 NURMI, VELI, Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla II. - Die Entstehung und Entwicklung der praktischen Lehrer-bildung unserer Lehrerseminare im vorigen Jahrhundert II. 123 p. Zusammenfassung 10 p. 1964.
- 9 NUMMENMAA, TAPIO, The language of the face. 66 p. 1964.
- 10 ISOSAARI, JUSSI, Bruno Boxström ja Sortavalan seminaarin kasvatustieteiden opetus 1882-1917. - Bruno Boxström und der Unterricht in den pädagogischen Fächern am Seminar von Sortavala 1882-1917. 167 p. Zusammenfassung II p. 1964.
- 11 NUMMENMAA, TAPIO & TAKALA, MARTTI, Parental behavior and sources of information in different social groups. 53 p. 1965.
- 12 WECKROTH, JOHAN, Studies in brain pathology and human performance I. - On the relationship between severity of brain injury and the level and structure of intellectual performance. 105 p. 1965.
- 13 PITKÄNEN, PENTTI, Ärsyke- ja reaktioanalyttisten faktorointitulosten vastaavuudesta. - On the congruence and coincidence between stimulus analytical and response analytical factor results. 223 p. Summary 14 p. 1967.
- 14 TENKKU, JUSSI, Are single moral rules absolute in Kant's ethics? 31 p. 1967.
- 15 RUOPPILA, ISTO, Nuorten ja varttuneiden opiskelijoiden väliset asenne-erot eräissä ylioppilaspohjaisissa oppilaitoksissa. - Attitude differences between young and advanced university and college students. 182 p. Summary 14 p. 1967.
- 16 KARVONEN, JUHANI, The structure, arousal and change of the attitudes of teacher education students. 118 p. 1967.
- 17 ELONEN, ANNA S., Performance scale patterns in various diagnostic groups. 53 p. 1968.
- 18 TUOMOLA, UUNO, Kansakouluntarkastajaan kohdistuvista rooliodotuksista. - On role-expectations applied to school inspectors. 173 p. Summary 8 p. 1968.
- 19 PITKÄNEN, LEA, A descriptive model of aggression and nonaggression with applications to childrens behaviour. 208 p. 1969.
- 20 KOSKIAHO, BRIITTA, Level of living and industrialisation. 102 p. 1970.
- 21 KUUSINEN, JORMA, The meaning of another person's personality. 28 p. 1970.
- 22 VIJANEN, ERKKI, Pohjakoulutustaso ja kansakoulunopettajan kehitysympäristöjen muodostuminen. - The level of basic education in relation to the formation of the development milieus of primary school teachers. 280 s. Summary 13 p. 1970.
- 23 HAGFORS, CARL, The galvanic skin response and its application to the group registration of psychophysiological processes. 128 p. 1970.
- 24 KARVONEN, JUHANI, The enrichment of vocabulary and the basic skills of verbal communication. 47 p. 1971.
- 25 SEPPO, SIMO, Abiturienttien asenteet uskonnon-opetukseen. - The attitudes of students toward religious education in secondary school. 137 p. Summary 5 p. 1971.
- 26 RENKO MANU, Opettajan tehokkuus oppilaiden koulusaavutusten ja persoonallisuuden kehittämiseksi. - Teacher's effectiveness in improving pupils' school achievements and developing their personality. 144 p. Summary 4 p. 1971.
- 27 VAHERVA, TAPIO, Koulutustulokset peruskoulun ala-asteella yhteisömuuttajien selittäminä. - Educational outcomes at the lower level of the comprehensive school in the light of ecological variables. 158 p. Summary 3 p. 1974.
- 28 OLKINUORA, ERKKI, Norm socialization. The formation of personal norms. 186 p. Tiivistelmä 4 p. 1974.
- 29 LIIKANEN, PIIRKKO, Increasing creativity through art education among pre-school children. 44 p. Tiivistelmä 4 p. 1975.
- 30 ELONEN, ANNA S., & GUYER, MELVIN, Comparison of qualitative characteristics of human figure drawings of Finnish children in various diagnostic categories. 46 p. Tiivistelmä 3 p. 1975.
- 31 KÄÄRIÄINEN, RISTO, Physical, intellectual, and personal characteristics of Down's syndrome. 114 p. Tiivistelmä 4 p. 1975.
- 32 MÄÄTTÄ, PAULA, Images of a young drug user. 112 p. Tiivistelmä 11 p. 1976.
- 33 ALANEN, PENTTI, Tieto ja demokratia. - Epistemology and democracy. 140 p. Summary 4 p. 1976.
- 34 NUPPONEN, RIITTA, Vahvistajaroolit aikuisten ja lapsen vuorovaikutuksessa. - The experimental roles of reinforcing agent in adult-child interaction. 209 p. Summary 11 p. 1977.

- 35 TEIKARI, VEIKKO, Vigilanssi-ilmiön mittaamisesta ja selitysmahdollisuuksista. – On measuring and explanation of vigilance. 163 p. Summary 2 p. 1977.
- 36 VOLANEN, RISTO, On conditions of decision making. A study of the conceptual foundations of administration. – Päätöksenteon edellytyksistä. Tutkimus hallinnon käsitteellisistä perusteista. 171 p. Tiivistelmä 7 p. 1977.
- 37 LYYTINEN, PAULA, The acquisition of Finnish morphology in early childhood. – Suomen kielen morfologisten säännönmukaisuuksien omaksuminen varhaislapsuudessa. 143 p. Tiivistelmä 6 p. 1978.
- 38 HAKAMÄKI, SIMO, Maaseudulle muutto muutto liikkeen osana. – Migration on rural areas as one element of migration as a whole. 175 p. Summary 5 p. 1978.
- 39 MOBERG, SAKARI, Leimautuminen erityispedagogiikassa. Nimikkeisiin apukoululainen ja tarkkailuluokkalainen liittyvät käsitykset ja niiden vaikutus hypoteettista oppilasta koskeviin havaintoihin. – Labelling in special education. 177 p. Summary 10 p. 1979.
- 40 AHVENAINEN, OSSI, Lukemis- ja kirjoittamishäiriöinen erityisopetuksessa. – The child with reading and writing disabilities in special education. 246 p. Summary 14 p. 1980.
- 41 HURME, HELENA, Life changes during childhood. – Lasten elämänmuutokset. 229 p. Tiivistelmä 3 p. 1981.
- 42 TUTKIMUS YHTEISKUNTAPOLITIIKAN VIITOITAJANA. Professori Leo Paukkuselle omistettu juhla kirja. 175 p. 1981.
- 43 HIRSJÄRVI, SIRKKA, Aspects of consciousness in child rearing. – Tietoisuuden ongelma kotikasvatuksessa. 259 p. 1981.
- 44 LASONEN, KARI, Siirtolaisoppilas Ruotsin kouluyhteisössä. Sosiometrinen tutkimus. – A socio-metric study of immigrant pupils in the Swedish comprehensive school. 269 p. Summary 7 p. 1981.
- 45 AJATUKSEN JA TOIMINNAN TIET. Matti Juntusen muistokirja. 274 p. 1982.
- 46 MÄKINEN, RAIMO, Teachers' work, wellbeing, and health. – Opettajan työ, hyvinvointi ja terveys. 232 p. Tiivistelmä 2 p. 1982.
- 47 KANKAINEN, MIKKO, Suomalaisen peruskoulun eriyttämisratkaisun yhteiskunnallisen taustan ja siirtymävaiheen toteutuksen arviointi. 257 p. Summary 11 p. 1982.
- 48 WALLS, GEORG, Health care and social welfare in, cooperation. 99 p. Tiivistelmä 9 p. 1982.
- 49 KOIVUKARI, MIRJAMI, Rote learning comprehension and participation by the learners in Zairian classrooms. – Mekaaninen oppiminen, ymmärtäminen ja oppilaiden osallistumisen opetukseen zairelaisissa koululuokissa. 286 p. Tiivistelmä 11 p. 1982.
- 50 KOPONEN, RITVA, An item analysis of tests in mathematics applying logistic test models. – Matematiikan kokeiden osioanalyysi logistisia testimalleja käyttäen. 187 p. Tiivistelmä 2 p. 1983.
- 51 PEKONEN, KYÖSTI, Byrokrania politiikan näkökulmasta. Poliitiikan ja byrokratian keskinäinen yhteys valtio- ja yhteiskuntaprosessin kehityksen valossa. – Bureaucracy from the viewpoint of politics. 253 p. 1983.
- 52 LYYTINEN, HEIKKI, Psychophysiology of anticipation and arousal. – Antisipaation ja viriämisen psykofysiologia. 190 p. Tiivistelmä 4 p. 1984.
- 53 KORAKIANGAS, MIKKO, Lastenneuvolan terveydenhoitajan arvioinnit viisivuotiaiden lasten psyykkisestä kehityksestä. – The psychological assessment of five-year-old children by public health centres. 227 p. Summary 14 p. 1984.
- 54 HUMAN ACTION AND PERSONALITY. Essays in honour of Martti Takala. 272 p. 1984.
- 55 MATILAINEN, JOUKO, Maanpuolustus ja eduskunta. Eduskuntaryhmien kannanotot ja koheesio maanpuolustuskysymyksissä Paasikiven-Kekkonen kaudella 1945-1978. – Defence and Parliament. 264 p. Summary 7 p. 1984.
- 56 PUOLUE, VALTIO JA EDUSTUKSELLINEN DEMOKRATIA. Pekka Nyholmille omistettu juhla kirja. – Party, state and representational democracy. 145 p. Summary 2 p. 1986.
- 57 SIISIÄINEN, MARTTI, Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus. – Interests, voluntary associations and the stability of the political system. 367 p. Summary 6 p. 1986.
- 58 MATTLAR, CARL-ERIK, Finnish Rorschach responses in cross-cultural context: A normative study. 166 p. Tiivistelmä 2 p. 1986.
- 59 ÄYSTÖ, SEIJA, Neuropsychological aspects of simultaneous and successive cognitive processes. – Rinnakkaisen ja peräkkäisen informaation prosessoinnin neuropsykologiasta. 205 p. Tiivistelmä 10 p. 1987.
- 60 LINDH, RAIMO, Suggestiiviset mielikuvamallit käyttäytymisen muokkaajina tarkkailuluokkalaisilla. – Suggestive covert modeling as a method with disturbed pupils. 194 p. Summary 8 p. 1987.
- 61 KORHONEN, TAPANI, Behavioral and neural short-latency and long-latency conditioned responses in the cat. – Välittömät ja viivästetyt hermostolliset ja käyttäytymisvasteet klassisen ehdollistamisen aikana kissalla. 198 p. Tiivistelmä 4 p. 1987.
- 62 PAHKINEN, TUULA, Psykoterapian vaikutus minäkäsitykseen. Psykoterapian käynnistämisen muutosprosessin vaikutus korkeakouluopiskelijoiden minäkäsitykseen. – Change in self-concept as a result of psychotherapy. 172 p. Summary 6 p. 1987.
- 63 KANGAS, ANITA, Keski-Suomen kulttuuri-toimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana. – The action research on cultural-activities in the Province of Central Finland. 301 p. Summary 8 p. 1988.
- 64 HURME, HELENA, Child, mother and grandmother. Intergenerational interaction in

- 65 Finnish families. 187 p. 1988.
 RASKU-PUTTONEN, HELENA, Communication between parents and children in experimental situations. - Vanhempien ja lasten kommunikointi strukturoiduissa tilanteissa. 71 p. Tiivistelmä 5 p. 1988.
- 66 TOSKALA, ANTERO, Kahvikuppineurootikkojen ja paniikkiagorafobikkojen minäkuvat minäsystemin rakenteina ja kognitiivisen oppimis-terapian perustana. - The self-images of coffee cup neurotics and panic agoraphobics as structures of a selfsystem and a basis for learning therapy. 261 p. Summary 6 p. 1988.
- 67 HAKKARAINEN, LIISA, Kuurojen yläasteen oppilaiden kirjoitetun kielen hallinta. - Mastery of written language by deaf pupils at the upper level of Comprehensive school. 281 p. Summary 11 p. 1988.
- 68 NÄTTI, JOUKO, Työmarkkinoiden lohkoutuminen. Segmentaatioteoriat, Suomen työmarkkinat ja yritysten työvoimastrategiat. - Segmentation theories, Finnish labour markets and the use of labour in retail trade. 189 p. Summary 10 p. 1989.
- 69 AALTOLA, JUHANI, Merkitys opettamisen ja oppimisen näkökulmasta Wittgensteinin myöhäisfilosofian ja pragmatismen valossa. - Meaning from the point of view of teaching and learning in the light of Wittgenstein's later philosophy and pragmatism. 249 p. Summary 6 p. 1989.
- 70 KINNUNEN, ULLA, Teacher stress over a school year. - Opettajan työstressi lukuvuoden aikana. 61 p. Tiivistelmä 3 p. 1989.
- 71 BREUER, HELMUT & RUOHO, KARI (Hrsg.), Pädagogisch-psychologische Prophylaxe bei 4-8-jährigen Kindern. - Pedagogis-psykologinen ennaltaehkäisy neljästä kahdeksaan vuoden iässä. 185 S. Tiivistelmä 1 S. 1989.
- 72 LUMMELAHTI, LEENA, Kuusivuotiaiden sopeutuminen päiväkotiin. Yksilöllistetty malliohjelma päiväkotiin heikosti sopeutuvien kuusivuotiaiden ohjauksessa sekä vanhempien kasvatuskäytännön yhteydet lapsen sopeutumiseen ja minäkäsitykseen. - The adjustment of six-year-old children to day-care-centres. 224 p. Summary 9 p. 1990.
- 73 SALOVIITA, TIMO, Adaptive behaviour of institutionalized mentally retarded persons. - Laitoksessa asuvien kehitysvammaisten adaptiivinen käyttäytyminen. 167 p. Tiivistelmä 4 p. 1990.
- 74 PALONEN, KARI et SUBRA, LEENA (Eds.), Jean-Paul Sartre - un philosophe du politique. - Jean-Paul Sartre - poliittisuuden filosofi. 107 p. Tiivistelmä 2 p. 1990.
- 75 SINIVUO, JUHANI, Kuormitus ja voimavarat upseerin uralla. - Work load and resources in the career of officers. 373 p. Summary 4 p. 1990.
- 76 PÖLKKI, PRJJO, Self-concept and social skills of school beginners. Summary and discussion. - Koulutulokkaiden minäkäsitys ja sosiaaliset taidot. 100 p. Tiivistelmä 6 p. 1990.
- 77 HUTTUNEN, JOUKO, Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. - Father's impact on son's gender role identity. 246 p. Summary 9 p. 1990.
- 78 AHONEN, TIMO, Lasten motoriset koordinaatiohäiriöt. Kehitysneuro psykologinen seuranta-tutkimus. - Developmental coordination disorders in children. A developmental neuropsychological follow-up study. 188 p. Summary 9 p. 1990.
- 79 MURTO, KARI, Towards the well functioning community. The development of Anton Makarenko and Maxwell Jones' communities. - Kohti toimivaa yhteisöä. Anton Makarenkon ja Maxwell Jonesin yhteisöjen kehitys. 270 p. Tiivistelmä 5 p. Cp2`<, 5 c. 1991.
- 80 SEIKKULA, JAAKKO, Perheen ja sairaalan rajasynteesi potilaan sosiaalisessa verkostossa. - The family-hospital boundary system in the social network. 285 p. Summary 6 p. 1991.
- 81 ALANEN, ILKKA, Miten teoretisoida maa-talouden pientuotantoa. - On the conceptualization of petty production in agriculture. 360 p. Summary 9 p. 1991.
- 82 NIEMELÄ, EINO, Harjaantumisoppilas peruskoulun liikuntakasvatuksessa. - The trainable mentally retarded pupil in comprehensive school physical education. 210 p. Summary 7 p. 1991.
- 83 KARILA, IRMA, Lapsivuodeajan psyykkisten vaikeuksien ennakointi. Kognitiivinen malli. - Prediction of mental distress during puerperium. A cognitive model. 248 p. Summary 8 p. 1991.
- 84 HAAPASALO, JAANA, Psychopathy as a descriptive construct of personality among offenders. - Psykopatia rikoksentekijöiden persoonallisuutta kuvaavana konstruktiona. 73 p. Tiivistelmä 3 p. 1992.
- 85 ARNKIL, ERIK, Sosiaalityön rajasynteemit ja kehitysvyöhyke. - The systems of boundary and the developmental zone of social work. 65 p. Summary 4 p. 1992.
- 86 NIKKI, MAIJA-LIISA, Suomalaisen koulutusjärjestelmän kielikoulutus ja sen relevanssi. Osa II. - Foreign language education in the Finnish educational system and its relevance. Part 2. 204 p. Summary 5 p. 1992.
- 87 NIKKI, MAIJA-LIISA, The implementation of the Finnish national plan for foreign language teaching. - Valtakunnallisen kielenopetuksen yleissuunnitelman toimeenpano. 52 p. Yhteenveto 2 p. 1992.
- 88 VASKILAMPI, TUULA, Vaihtoehtoinen terveydenhuolto hyvinvointivaltion terveystarkkailuilla. - Alternative medicine on the health market of welfare state. 120 p. Summary 8 p. 1992.
- 89 LAAKSO, KIRSTI, Kouluvaikeuksien ennustaminen. Käyttäytymishäiriöt ja kielelliset vaikeudet peruskoulun alku- ja päättövaiheissa. -

- Prediction of difficulties in school. 145 p. Summary 4 p. 1992.
- 90 SUUTARINEN, SAKARI, Herbartilainen pedagoginen uudistus Suomen kansakoulussa vuosisadan alussa (1900-1935). - Die Herbart'sche pädagogische Reform in den finnischen Volksschulen zu Beginn dieses Jahrhunderts (1900-1935). 273 p. Zusammenfassung 5 S. 1992.
- 91 AITTOLA, TAPIO, Uuden opiskelijatyypin synty. Opiskelijoiden elämänvaiheet ja tieteenalaspesifien habitusten muovautuminen 1980-luvun yliopistossa. - Origins of the new student type. 162 p. Summary 4 p. 1992
- 92 KORHONEN, PEKKA, The origin of the idea of the Pacific free trade area. - Tyynenmeren vapaa-kauppa-alueen idean muotoutuminen. - Taiheiyo jiyuu boeeki chi-iki koosoo no seisei. 220 p. Yhteenveto 3 p. Yooyaku 2 p. 1992.
- 93 KERÄNEN, JYRKI, Avohoitoon ja sairaalahoitoon valikoituminen perhekeskeisessä psykiatrisessa hoitojärjestelmässä. - The choice between outpatient and inpatient treatment in a family centred psychiatric treatment system. 194 p. Summary 6 p. 1992.
- 94 WAHLSTRÖM, JARL, Merkitysten muodostuminen ja muuttuminen perheterapeuttisessa keskustelussa. Diskurssianalyttinen tutkimus. - Semantic change in family therapy. 195 p. Summary 5 p. 1992.
- 95 RAHEEM, KOLAWOLE, Problems of social security and development in a developing country. A study of the indigenous systems and the colonial influence on the conventional schemes in Nigeria. - Sosiaaliturvan ja kehityksen ongelmia kehitysmaassa. 272 p. Yhteenveto 3 p. 1993.
- 96 LAINE, TIMO, Aistisuus, kehollisuus ja dialogisuus. Ludwig Feuerbachin filosofian lähtökohtia ja niiden kehitysnäkymiä 1900-luvun antropologisesti suuntautuneessa fenomenologiassa. - Sensuousness, bodilyness and dialogue. Basic principles in Ludwig Feuerbach's philosophy and their development in the anthropologically oriented phenomenology of the 1900's. 151 p. Zusammenfassung 5 S. 1993.
- 97 PENTTONEN, MARKKU, Classically conditioned lateralized head movements and bilaterally recorded cingulate cortex responses in cats. - Klassisesti ehdollistetut sivuttaiset päänliikkeet ja molemminpuoliset aivojen pihtipoimun vasteet kissalla. 74 p. Yhteenveto 3 p. 1993.
- 98 KORO, JUKKA, Aikuinen oman oppimisensa ohjaajana. Itseohjautuvuus, sen kehittyminen ja yhteys opetustuloksiin kasvatustieteen avoimen korkeakouluopetuksen monimuotokokeilussa. - Adults as managers of their own learning. Self-directiveness, its development and connection with the cognitive learning results of an experiment on distance education for the teaching of educational science. 238 p. Summary 7 p. 1993.
- 99 LAIHIALA-KANKAINEN, SIRKKA, Formaalin ja funktionaalinen traditio kieltenopetuksessa. Kieltenopetuksen oppihistoriallinen tausta antiikista valistukseen. - Formal and functional traditions in language teaching. The theory -historical background of language teaching from the classical period to the age of reason. 288 p. Summary 6 p. 1993.
- 100 MÄKINEN, TERTTU, Yksilön varhaiskehitys koulunkäynnin perustana. - Early development as a foundation for school achievement. 273 p. Summary 16 p. 1993.
- 101 KOTKAVIRTA, JUSSI, Practical philosophy and modernity. A study on the formation of Hegel's thought. - Käytännöllinen filosofia ja modernisuus. Tutkielma Hegelin ajattelun muotoutumisesta. 238 p. Zusammenfassung 3 S. Yhteenveto 3 p. 1993.
- 102 EISENHARDT, PETER L., PALONEN, KARI, SUBRA, LEENA, ZIMMERMANN RAINER E. (Eds.), Modern concepts of existentialism. Essays on Sartrean problems in philosophy, political theory and aesthetics. 168 p. Tiivistelmä 2 p. 1993.
- 103 KERÄNEN, MARJA, Modern political science and gender. A debate between the deaf and the mute. - Moderni valtio-oppi ja nainen. Mykkien ja kuuvojen välinen keskustelu. 252 p. Tiivistelmä 4 p. 1993.
- 104 MATIKAINEN, TUULA, Työtaitojen kehittyminen erityisammattikouluvaiheen aikana. - Development of working skills in special vocational school. 205 p. Summary 4 p. 1994.
- 105 PIHLAJARINNE, MARJA-LEENA, Nuoren sairastuminen skitsofreeniseen häiriöön. Perheterapeuttinen tarkastelutapa. - The onset of schizophrenic disorder at young age. Family therapeutic study. 174 p. Summary 5 p. 1994.
- 106 KUUSINEN, KIRSTI-LIISA, Psykkinen itsesäätely itsehoidon perustana. Itsehoito I-tyypin diabetesta sairastavilla aikuisilla. - Self-care based on self-regulation. Self-care in adult type I diabetics. 260 p. Summary 17 p. 1994.
- 107 MENGISTU, LEGESSE GEBRESELLASSIE, Psychological classification of students with and without handicaps. A tests of Holland's theory in Ethiopia. 209 p. 1994.
- 108 LESKINEN, MARKKU (ED.), Family in focus. New perspectives on early childhood special education. 158 p. 1994.
- 109 LESKINEN, MARKKU, Parents' causal attributions and adjustment to their child's disability. - Vanhempien syytulkinnat ja sopeutuminen lapsensa vammaisuuteen. 104 p. Tiivistelmä 1 p. 1994.
- 110 MATTHIES, AILA-LEENA, Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden modernisoituminen. - The informal sector and the welfare state. Contemporary relationships. 63 p. Summary 12 p. 1994.
- 111 AITTOLA, HELENA, Tutkimustyön ohjaus ja ohjaussuhteet tieteellisessä jatkokoulutuksessa. - Mentoring in postgraduate education. 285 p. Summary 5 p. 1995.
- 112 LINDÉN, MIRJA, Muuttuva syövän kuva ja kokeminen. Potilaiden ja ammattilaisten tulkintoja. - The changing image and experience

- of cancer. Accounts given by patients and professionals. 234 p. Summary 5 p. 1995.
- 113 VÄLIMAA, JUSSI, Higher education cultural approach. - Korkeakoulututkimuksen kulttuurinäkökulma. 94 p. Yhteenveto 5 p. 1995.
- 114 KAIPIO, KALEVI, Yhteisöllisyys kasvatuksessa. yhteisökasvatuksen teoreettinen analyysi ja käytäntöön soveltaminen. - The community as an educator. Theoretical analysis and practice of community education. 250 p. Summary 3 p. 1995.
- 115 HÄNNIKÄINEN, MARITTA, Nukesta vauvaksi ja lapsesta lääkäriksi. Roolileikkiin siirtymisen tarkastelua piagetilaisesta ja kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian näkökulmasta. 73 p. Summary 6 p. 1995.
- 116 IKONEN, OIVA. Adaptiivinen opetus. Oppimistutkimus harjaantumiskoulun opetussuunnitelma- ja seurantajärjestelmän kehittämisen tukena. - The adaptive teaching. 90 p. Summary 5 p. 1995.
- 117 SUUTAMA, TIMO. Coping with life events in old age. - Elämän muutos- ja ongelmatilanteiden käsittely iäkkäillä ihmisillä. 110 p. Yhteenveto 3 p. 1995.
- 118 DERSEH, TIBEBU BOGALE, Meanings Attached to Disability, Attitudes towards Disabled People, and Attitudes towards Integration. 150 p. 1995.
- 119 SAHLBERG, PASI, Kuka auttaisi opettajaa. Post-moderni näkökulma opetuksen muu-tokseen yhden kehittämisprojektin valossa. - Who would help a teacher. A post-modern perspective on change in teaching in light of a school improvement project. 255 p. Summary 4 p. 1996.
- 120 UHINKI, AILO, Distress of unemployed job-seekers described by the Zulliger Test using the Comprehensive System. - Työttömien työntekijöiden ahdinko kuvattuna Comprehensive Systemin mukaisesti käytetyillä Zulligerin testillä. 61 p. Yhteenveto 3p. 1996.
- 121 ANTIKAINEN, RISTO, Clinical course, outcome and follow-up of inpatients with borderline level disorders. - Rajatilapotilaiden osastohoidon tuloksellisuus kolmen vuoden seurantatutkimuksessa Kys:n psykiatrian klinikassa. 102 p. Yhteenveto 4 p. 1996.
- 122 RUUSUVIRTA, TIMO, Brain responses to pitch changes in an acoustic environment in cats and rabbits. - Aivovasteet kuuloärsykemuutoksiin kissoilla ja kaneilla. 45 p. Yhteenveto 2 p. 1996.
- 123 VISTI, ANNALISA, Työyhteisön ja työn tuottavuuden kehitys organisaation transformaatiossa. - Development of the work community and changes in the productivity of work during an organizational transformation process. 201 p. Summary 12 p. 1996.
- 124 SALLINEN, MIKAEL, Event-related brain potentials to changes in the acoustic environment during sleep and sleepiness. - Aivojen herätevasteet muutoksiin kuuloärsykesarjassa unen ja uneliaisuuden aikana. 104 p. Yhteenveto 3 p. 1997.
- 125 LAMMINMÄKI, TUUJA, Efficacy of a multi-faceted treatment for children with learning difficulties. - Oppimisvaikeuksien neurokognitiivisen ryhmäkuntoutuksen tuloksellisuus ja siihen vaikuttavia tekijöitä. 56 p. Yhteenveto 2 p. 1997.
- 126 LUTINEN, JAANA, Fragmentoituva kulttuuripolitiikka. Paikallisen kulttuuripolitiikan tulkintakehykset Ylä-Savossa. - Fragmenting-cultural policy. The interpretative frames of local cultural politics in Ylä-Savo. 178 p. Summary 9 p. 1997.
- 127 MARTTUNEN, MIIKA, Studying argumentation in higher education by electronic mail. - Argumentointia yliopisto-opinnoissa sähköpostilla. 60 p. (164 p.) Yhteenveto 3 p. 1997.
- 128 JAAKKOLA, HANNA, Kielitieto kielitaitoon pyrittäessä. Vieraiden kielten opettajien käsityksiä kieliopin oppimisesta ja opettamisesta. - Language knowledge and language ability. Teachers' conceptions of the role of grammar in foreign language learning and teaching. 227 p. Summary 7 p. 1997.
- 129 SUBRA, LEENA, A portrait of the political agent in Jean-Paul Sartre. Views on playing, acting, temporality and subjectivity. - Poliittisen toimijan muotokuva Jean-Paul Sartrella. Näkymiä pelaamiseen, toimintaan, ajallisuuteen ja subjektiivisuuteen. 248 p. Yhteenveto 2 p. 1997.
- 130 HAARAKANGAS, KAUKO, Hoitokokouksen äänet. Dialoginen analyysi perhekeskeisen psykiatrisen hoitoprosessin hoitokokous-keskusteluita työryhmän toiminnan näkökulmasta. - The voices in treatment meeting. A dialogical analysis of the treatment meeting conversations in family-centred psychiatric treatment process in regard to the team activity. 136 p. Summary 8 p. 1997.
- 131 MATINHEIKKI-KOKKO, KAIJA, Challenges of working in a cross-cultural environment. Principles and practice of refugee settlement in Finland. - Kulttuurienvälisen työn haasteet. Periaatteet ja käytäntö maahanmuuttajien hyvinvoinnin turvaamiseksi Suomessa. 130 p. Yhteenveto 3 p. 1997.
- 132 KIVINIEMI, KARI, Opettajuuden oppimisesta harjoittelun harhautuksiin. Aikuisopiskelijoiden kokemuksia opetusharjoittelusta ja sen ohjauksesta luokanopettajakoulutuksessa. - From the learning of teacherhood to the fabrications of practice. Adult students' experiences of teaching practice and its supervision in class teacher education. 267 p. Summary 8 p. 1997.
- 133 KANTOLA, JOUKO, Cygnaeuksen jäljillä käsityönopetuksesta teknologiseen kasvatukseen. - In the footsteps of Cygnaeus. From handicraft teaching to technological education. 211 p. Summary 7 p. 1997.
- 134 KAARTINEN, JUKKA, Nocturnal body movements

- and sleep quality. - Yölliset kehon liikkeet ja unen laatu. 85 p. Yhteenveto 3 p. 1997.
- 135 MUSTONEN, ANU, Media violence and its audience. - Mediaväkivalta ja sen yleisö. 44 p. (131 p.). Yhteenveto 2 p. 1997.
- 136 PERTTULA, JUHA, The experienced life-fabrics of young men. - Nuorten miesten koettu elämänkudelman. 218 p. Yhteenveto 3 p. 1998.
- 137 TIKKANEN, TARJA, Learning and education of older workers. Lifelong learning at the margin. - Ikääntyvän työväestön oppiminen ja koulutus. Elinikäisen oppimisen marginaalissa. 83 p. (154 p.). Yhteenveto 6 p. 1998.
- 138 LEINONEN, MARKKU, Johannes Gezelius vanhempi luonnonmukaisen pedagogiikan soveltajana. Comeniuslainen tulkinta. - Johannes Gezelius the elder as implementer of natural pedagogy. A Comenian interpretation. 237 p. Summary 7 p. 1998.
- 139 KALLIO, EEVA, Training of students' scientific reasoning skills. - Korkeakouluopiskelijoiden tieteellisen ajattelun kehittäminen. 90 p. Yhteenveto 1 p. 1998.
- 140 NIEMI-VÄKEVÄINEN, LEENA, Koulutusjaksot ja elämänpolitiikka. Koulutautuminen yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden risteysasemana. - Sequences of vocational education as life politics. Perspectives of individualization and communality. 210 p. Summary 6 p. 1998.
- 141 PARIKKA, MATTI, Teknologiaкомпетенssi. Teknologiakasvatuksen uudistamishaasteita peruskoulussa ja lukiossa. - Technological competence. Challenges of reforming technology education in the Finnish comprehensive and upper secondary school. 207 p. Summary 13 p. 1998.
- 142 TA OPETTAJAN APUNA - EDUCATIONAL TA FOR TEACHER. Professori Pirkko Liikaselle omistettu juhla-kirja. 207 p. Tiivistelmä - Abstract 14 p. 1998.
- 143 YLÖNEN, HILKKA, Taikahattu ja hopeakengät - sadun maailmaa. Lapsi päiväkodissa sadun kuulijana, näkijänä ja kokijana. - The world of the colden cap and silver shoes. How kinder garden children listen to, view, and experience fairy tales. 189 p. Summary 8 p. 1998.
- 144 MOILANEN, PENNITTI, Opettajan toiminnan perusteiden tulkinta ja tulkinnan totuudellisuuden arviointi. - Interpreting reasons for teachers' action and the verifying the interpretations. 226 p. Summary 3p. 1998.
- 145 VAURIO, LEENA, Lexical inferencing in reading in english on the secondary level. - Sanapäätely englanninkielistä tekstiä luettaessa lukioasteella. 147 p. Yhteenveto 3 p. 1998.
- 146 ETELÄPELTO, ANNELI, The development of expertise in information systems design. - Asiantuntijuuden kehittyminen tietojärjestelmien suunnittelussa. 132 p. (221p.). Yhteenveto 12 p. 1998.
- 147 PIIRHONEN, ANTTI, Redundancy as a criterion for multimodal user-interfaces. - Käsitteistö luo näkökulman käyttöliittymäanalyyysiin. 141 p. Yhteenveto 3 p. 1998.
- 148 RÖNKÄ, ANNA, The accumulation of problems of social functioning: outer, inner, and behavioral strands. - Sosiaalinen selviytyminen lapsuudesta aikuisuuteen: ongelmien kasautumisen kolme väylää. 44 p. (129 p.) Yhteenveto 3 p. 1999.
- 149 NAUKKARINEN, AIMO, Tasapainoilua kurinalaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden välillä. Oppilaiden ei-toivottuun käyttäytymiseen liittyvän ongelmanratkaisun kehittäminen yhden peruskoulun yläasteen tarkastelun pohjalta. - Balancing rigor and relevance. Developing problem-solving associated with students' challenging behavior in the light of a study of an upper comprehensive school. 296 p. Summary 5 p. 1999.
- 150 HOLMA, JUHA, The search for a narrative. Investigating acute psychosis and the need-adapted treatment model from the narrative viewpoint. - Narratiivinen lähestymistapa akuuttiin psykoosiin ja tarpeenmukaisen hoidon malliin. 52 p. (105 p.) Yhteenveto 3 p. 1999.
- 151 LEPPÄNEN, PAAVO H.T., Brain responses to changes in tone and speech stimuli in infants with and without a risk for familial dyslexia. - Aivovasteet ääni- ja puheärsykkeiden muutoksiin vauvoilla, joilla on riski suvussa esiintyvään dysleksiaan ja vauvoilla ilman tätä riskiä. 100 p. (197 p.) Yhteenveto 4 p. 1999.
- 152 SUOMALA, JYRKI, Students' problem solving in the LEGO/Logo learning environment. - Oppilaiden ongelmanratkaisu LEGO/Logo oppimisympäristössä. 146 p. Yhteenveto 3 p. 1999.
- 153 HUTTUNEN, RAUNO, Opettämisen filosofia ja kritiikki. - Philosophy, teaching, and critique. Towards a critical theory of the philosophy of education. 201 p. Summary 3p. 1999.
- 154 KAREKIVI, LEENA, Ehkä en kokeilisikaan, jos .... Tutkimus ylivieskalaisten nuorten tupakoinnista ja päihteidenkäytöstä ja niihin liittyvästä terveyskasvatuksesta vuosina 1989-1998. - Maybe I wouldn't even experiment if .... A study on youth smoking and use of intoxicants in Ylivieska and related health education in 1989-1998. 256 p. Summary 4 p. 1999.
- 155 LAAKSO, MARJA-LEENA, Prelinguistic skills and early interactional context as predictors of children's language development. - Esi-kielellinen kommunikaatio ja sen vuorovaikutuksellinen konteksti lapsen kielen kehityksen ennustajana. 127 p. Yhteenveto 2 p. 1999.
- 156 MAUNO, SAIJA, Job insecurity as a psycho-social job stressor in the context of the work-family interface. - Työn epävarmuus työn psykososiaalisena stressitekijänä työn ja perheen vuorovaikutuksen kontekstissa. 59 p. (147 p.) Yhteenveto 3 p. 1999.
- 157 MÄENSIVU KIRSTI, Opettaja määrittelijänä, oppilas määriteltävänä. Sanallisen oppilaan arvioinnin sisällön analyysi. - The teacher as a determiner - the pupil to be determined -

- content analysis of the written school reports. 215 p. Summary 5 p. 1999.
- 158 FELDT, TARU, Sense of coherence. Structure, stability and health promoting role in working life. - Koherenssin rakenne, pysyvyys ja terveyttä edistävä merkitys työelämässä. 60 p. (150 p.) Yhteenveto 5 p. 2000.
- 159 MÄNTY, TARJA, Ammatillisista erityisoppilaitok-
sista elämään. - Life after vocational special
education. 235 p. Summary 3 p. 2000.
- 160 SARJA, ANNELI, Dialogioppiminen pienryhmäs-
sä. Opettajaksi opiskelevien harjoitteluprosesi
terveydenhuollon opettajankoulutuksessa. -
Dialogic learning in a small group. The
process of student teachers' teaching practice
during health care education. 165 p. Summary
7 p. 2000.
- 161 JÄRVINEN, ANITTA, Taitajat iänikuiset. - Kotkan
ammattilukiosta valmiuksia elämään, työelä-
mään ja jatko-opintoihin. - Age-old
craftmasters -Kotka vocational senior
secondary school - giving skills for life, work
and further studies. 224 p. Summary 2 p. 2000.
- 162 KONTIO, MARJA-LIISA, Laitoksessa asuvan
kehitysvammaisen vanhuksen haastava
käyttäytyminen ja hoitajan käyttämiä vaiku-
tuskeinoja. - Challenging behaviour of
institutionalized mentally retarded elderly
people and measures taken by nurses to
control it. 175 p. Summary 3 p. 2000.
- 163 KILPELÄINEN, ARJA, Naiset paikkaansa etsimäs-
sä. Aikuiskoulutus naisen elämänsä
rakentajana. - Adult education as determinant
of woman's life-course. 155 p. Summary 6 p.
2000.
- 164 RIITESUO, ANNIKKI, A preterm child grows.
Focus on speech and language during the
first two years. - Keskonen kasvaa: puheen
ja kielen kehitys kahtena ensimmäisenä elin-
vuotena. 119 p. Tiivistelmä 2 p. 2000.
- 165 TAURIAINEN, LEENA, Kohti yhteistä laatua. -
Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatu-
käsitykset päiväkodin integroidussa erityis-
ryhmässä. - Towards common quality: staff's,
parents' and children's conceptions of quality
in an integration group at a daycare center.
256 p. Summary 6 p. 2000.
- 166 RAUDASKOSKI, LEENA, Ammattikorkeakoulun
toimintaperustaa etsimässä. Toimilupahake-
musten sisällönanalyttinen tarkastelu. - In
search for the founding principles of the
Finnish polytechnic institutes. A content
analysis of the licence applications. 193 p.
Summary 4 p. 2000.
- 167 TAKKINEN, SANNA, Meaning in life and its
relation to functioning in old age. - Elämän
tarkoituksellisuus ja sen yhteydet toiminta-
kykyyn vanhuudessa. 51 p. (130 p.)
Yhteenveto 2 p. 2000.
- 168 LAUNONEN, LEEVI, Eettinen kasvatusajattelu
suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä
1860-luvulta 1990-luvulle. - Ethical thinking
in Finnish school's pedagogical texts from the
1860s to the 1990s. 366 p. Summary 3 p. 2000.
- 169 KUORELAHTI, MATTI, Sopeutumattomien luokka-
muotoisen erityisopetuksen tuloksellisuus. -
The educational outcomes of special classes
for emotionally/ behaviorally disordered
children and youth. 176 p. Summary 2p.
2000.
- 170 KURUNMÄKI, JUSSI, Representation, nation and
time. The political rhetoric of the 1866
parliamentary reform in Sweden. - Edustus,
kansakunta ja aika. Poliittinen retoriikka
Ruotsin vuoden 1866 valtiopäiväreformissa.
253 p. Tiivistelmä 4 p. 2000.
- 171 RASINEN, AKI, Developing technology
education. In search of curriculum elements
for Finnish general education schools. 158 p.
Yhteenveto 2 p. 2000.
- 172 SUNDHOLM, LARS, Itseohjautuvuus organisaatio-
muutoksessa. - Self-determination in
organisational change. 180 p. Summary 15 p.
2000.
- 173 AHONNISKKA-ASSA, JAANA, Analyzing change in
repeated neuropsychological assessment. 68
p. (124 p.) Yhteenveto 2 p. 2000.
- 174 HOFFRÉN, JARI, Demokraattinen eetos - rajoista
mahdollisuuksiin. - The democratic ethos.
From limits to possibilities? 217 p. Summary
2 p. 2000.
- 175 HEIKKINEN, HANNU L. T., Toimintatutkimus,
tarinat ja opettajaksi tuleminen taito.
Narratiivisen identiteettityön kehittäminen
opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen
avulla. - Action research, narratives and the
art of becoming a teacher. Developing
narrative identity work in teacher education
through action research. 237 p. Summary 4 p.
2001.
- 176 VUORENMAA, MARITTA, Ikkunoita arvioin-
nin tuolle puolen. Uusia avauksia suoma-
laiseen koulutusta koskevaan evaluaatio-
keskusteluun. - Views across assessment:
New openings into the evaluation
discussion on Finnish education. 266 p.
Summary 4 p. 2001.
- 177 LITMANEN, TAPIO, The struggle over risk. The
spatial, temporal, and cultural dimensions of
protest against nuclear technology. - Kamp-
pailu riskistä. Ydinteknologian vastaisen
protestin tilalliset, ajalliset ja kulttuuriset
ulottuvuudet. 72 p. (153 p.) Yhteenveto 9 p.
2001.
- 178 AUNOLA, KAISA, Children's and adolescents'
achievement strategies, school adjustment,
and family environment. - Lasten ja nuorten
suoritusstrategiat koulu- ja perheympäristöis-
sä. 51 p. (153 p.) Yhteenveto 2 p. 2001.
- 179 OKSANEN, ELINA, Arvioinnin kehittäminen
erityisopetuksessa. Diagnosoinnista oppimi-
sen ohjaukseen laadullisena tapaustutkimuk-
sena. - Developing assessment practices in
special education. From a static approach to

- dynamic approach applying qualitative case. 182 p. Summary 5 p. 2001.
- 180 VIITTALA, KAISU, "Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka". Sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. - "It's harder for that kind of child to get along". The life situation of the children exposed to alcohol in utero and taken care of by society, their risk and protective processes. 316 p. Summary 4 p. 2001.
- 181 HANSSON, LEENI, Networks matter. The role of informal social networks in the period of socioeconomic reforms of the 1990s in Estonia. - Verkostoilla on merkitystä: infor-maalisten sosiaalisten verkostojen asema Virossa 1990-luvun sosio-ekonomisten muutosten aikana. 194 p. Yhteenveto 3 p. 2001.
- 182 BÖÖK, MARJA LEENA, Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa. - Parenthood and parenting discourses in a situation of unemployment. 157 p. Summary 5 p. 2001.
- 183 KOKKO, KATJA, Antecedents and consequences of long-term unemployment. - Pitkäaikaistyöttömyyden ennakoijia ja seurauksia. 53 p. (115 p.) Tiivistelmä 3 p. 2001.
- 184 KOKKONEN, MARJA, Emotion regulation and physical health in adulthood: A longitudinal, personality-oriented approach. - Aikuisiän tunteiden säätely ja fyysinen terveys: pitkittäistutkimuksellinen ja persoonallisuuskeskeinen lähestymistapa. 52 p. (137 p.) Tiivistelmä 3 p. 2001.
- 185 MÄNNIKKÖ, KAISA, Adult attachment styles: A Person-oriented approach. - Aikuisten kiintymystyyli. 142 p. Yhteenveto 5 p. 2001.
- 186 KATVALA, SATU, Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. - Where's mother? Mothers and maternal beliefs over generations. 126 p. Summary 3 p. 2001.
- 187 KIISKINEN, ANNA-LIISA, Ympäristöhallinto vastuullisen elämäntavan edistäjänä. - Environmental administration as promoter of responsible living. 229 p. Summary 8 p. 2001.
- 188 SIMOLA, AHTI, Työterveyshuolto-organisaation toiminta, sen henkilöstön henkinen hyvinvointi ja toiminnan tuloksellisuus. - Functioning of an occupational health service organization and its relationship to the mental well-being of its personnel, client satisfaction, and economic profitability. 192 p. Summary 12 p. 2001.
- 189 VESTERINEN, PIRKKO, Projektiopiskelu- ja oppiminen ammattikorkeakoulussa. - Project-based studying and learning in the polytechnic. 257 p. Summary 5 p. 2001.
- 190 KEMPPAINEN, JAANA, Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. - Childrearing in three generations. 183 p. Summary 3 p. 2001.
- 191 HÖHENTHAL-ANTIN LEONIE, Luvan ottaminen - lkäihmiset teatterin tekijöinä. - Taking permission- Elderly people as theatre makers. 183 p. Summary 5 p. 2001.
- 192 KAKKORI, LEENA, Heideggerin aukeama. Tutkimuksia totuudesta ja taiteesta Martin Heideggerin avaamassa horisontissa. - Heidegger's clearing. Studies on truth and art in the horizon opened by Martin Heidegger. 156 p. Summary 2 p. 2001.
- 193 NÄRHI, VESA, The use of clinical neuropsychological data in learning disability research. - Asiakastyön yhteydessä kerätyn neuropsykologisen aineiston käyttö oppimisvaikeustutkimuksessa. 103 p. Yhteenveto 2 p. 2002.
- 194 SUOMI, ASTA, Ammattia etsimässä. Aikuisopiskelijat kertovat sosiaaliohjaajakoulutuksesta ja narratiivisen pätevyyden kehittymisestä. - Searching for professional identity. Adult students' narratives on the education of a social welfare supervisor and the development of narrative competence. 183 p. Summary 2 p. 2002.
- 195 PERKKILÄ, PÄIVI, Opettajien matematiikkauskomukset ja matematiikan oppikirjan merkitys alkuopetuksessa. 212 p. - Teacher's mathematics beliefs and meaning of mathematics textbooks in the first and the second grade in primary school. Summary 2 p. 2002.
- 196 VESTERINEN, MARJA-LIISA, Ammatillinen harjoittelu osana asiantuntijuuden kehittymistä ammattikorkeakoulussa. - Promoting professional expertise by developing practical learning at the polytechnic. 261 p. Summary 5 p. 2002.
- 197 POHJANEN, JORMA, Mitä kello on? Kello modernissa yhteiskunnassa ja sen sosiologisessa teoriassa. - What's the time. Clock on modern society and in it's sociological theory. 226 p. Summary 3 p. 2002.
- 198 RANTALA, ANJA, Perhekeskeisyys - puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. - Family-centeredness rhetoric or reality? Summary 3 p. 2002.
- 199 VALANNE, EIJA, "Meidän lapsi on arvokas" Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) kunnallisessa erityiskoulussa. - "Our child is precious" - The individual educational plan in the context of the special school. 219 p. Yhteenveto 2 p. 2002.
- 200 HOLOPAINEN, LEENA, Development in reading and reading related skills; a follow-up study from pre-school to the fourth grade. 57 p. (138 p.) Yhteenveto 3 p. 2002.
- 201 HEIKKINEN, HANNU, Draaman maailmat oppimisalueina. Draamakasvatuksen vakava leikillisuus. - Drama worlds as learning areas - the serious playfulness or drama education. 164 p. Summary 5 p. 2002.
- 202 HYTÖNEN, TUUJA, Exploring the practice of human resource development as a field of professional expertise. - Henkilöstön

- kehittämistyön asiantuntijuuden rakentumisen. 137 p. (300 p.) Yhteenveto 10 p. 2002.
- 203 RIPATTI, MIKKO, Arvid Järnefeldt kasvatusajattelijana. 246 p. Summary 4 p. 2002.
- 204 VIRMASALO, ILKKA, Perhe, työttömyys ja lama. - Families, unemployment and the economic depression. 121 p. Summary 2 p. 2002.
- 205 WIKGREN, JAN, Diffuse and discrete associations in aversive classical conditioning. - Täsmälliset ja laaja-alaiset ehdollistumat klassisessa aversivisessä ehdollistumisessa. 40 p. (81 p.) Yhteenveto 2 p. 2002.
- 206 JOKIVUORI, PERTTI, Sitoutuminen työorganisaatioon ja ammattijärjestöön. - Kilpailevia vai täydentäviä? - Commitment to organisation and trade union. Competing or complementary? 132 p. Summary 8 p. 2002.
- 207 GONZÁLEZ VEGA, NARCISO, Factors affecting simulator-training effectiveness. 162 p. Yhteenveto 1 p. 2002.
- 208 SALO, KARI, Teacher Stress as a Longitudinal Process - Opettajien stressiprosessi. 67 p. Yhteenveto 2 p. 2002.
- 209 VAUHKONEN, JOUNI, A rhetoric of reduction. Bertrand de Jouvenel's pure theory of politics as persuasion. 156 p. Tiivistelmä 2 p. 2002.
- 210 KONTONIEMI, MARITA, "Milloin sinä otat itseäsi niskasta kiinni?" Opettajien kokemuksia alisuoriutujista. - "When will you pull your socks up?" Teachers' experiences of underachievers. 218 p. Summary 3 p. 2003.
- 211 SAUKKONEN, SAKARI, Koulu ja yksilöllisyys; Jännitteitä, haasteita ja mahdollisuuksia. - School and individuality: Tensions, challenges and possibilities. 125 p. Summary 3 p. 2003.
- 212 VILJAMAA, MARJA-LEENA, Neuvola tänään ja huomenna. Vanhemmuuden tukeminen, perhekeskeisyys ja vertaistuki. - Child and maternity welfare clinics today and tomorrow. Supporting parenthood, family-centered services and peer groups. 141 p. Summary 4 p. 2003.
- 213 REMES, LIISA, Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. - Three discourses in entrepreneurial learning. 204 p. Summary 2 p. 2003.
- 214 KARJALA, KALLE, Neulanreiästä panoraamaksi. Ruotsin kulttuurikuvan ainekset eräissä keskikoulun ja B-ruotsin vuosina 1961-2002 painetuissa oppikirjoissa. - From pinhole to panorama - The culture of Sweden presented in some middle and comprehensive school textbooks printed between 1961 and 2002. 308 p. Summary 2 p. 2003.
- 215 LALLUKKA, KIRSI, Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa. Tutkimus 6-12-vuotiaiden sosiokulttuurisesta ikätiedosta. - Childhood age and age in childhood. A study on the sociocultural knowledge of age. 234 p. Summary 2 p. 2003.
- 216 PUUKARI, SAULL, Video Programmes as Learning Tools. Teaching the Gas Laws and Behaviour of Gases in Finnish and Canadian Senior High Schools. 361 p. Yhteenveto 6 p. 2003.
- 217 LOISA, RAIJA-LEENA, The polysemous contemporary concept. The rhetoric of the cultural industry. - Monimerkityksinen nykykäsite. Kulttuuriteollisuuden retoriikka. 244 p. Yhteenveto 2 p. 2003.
- 218 HOLOPAINEN, ESKO, Kuullun ja luetun tekstin ymmärtämisstrategiat ja -vaikeudet peruskoulun kolmannella ja yhdeksännellä luokalla. - Strategies for listening and reading comprehension and problematic listening and reading comprehension of the text during the third and ninth grades of primary school. 135 p. Summary 3 p. 2003.
- 219 PENTTINEN, SEPPÖ, Lähtökohdat liikuntaa opettavaksi luokanopettajaksi. Nuoruuden kasvuympäristöt ja opettajankoulutus opettajuuden kehitystekijöinä. - Starting points for a primary school physical education teacher. The growth environment of adolescence and teacher education as developmental factors of teachership. 201 p. Summary 10 p. 2003.
- 220 IKÄHEIMO, HEIKKI, Tunnustus, subjektiviteetti ja inhimillinen elämänmuoto: Tutkimuksia Hegelistä ja persoonien välisistä tunnustus-suhteista. - Recognition, subjectivity and the human life form: studies on Hegel and interpersonal recognition. 191 p. Summary 3 p. 2003.
- 221 ASUNTA, TUULA, Knowledge of environmental issues. Where pupils acquire information and how it affects their attitudes, opinions, and laboratory behaviour - Ympäristöasioita koskeva tieto. Mistä oppilaat saavat informaatiota ja miten se vaikuttaa heidän asenteisiinsa, mielipiteisiinsä ja laboratoriokäyttäytymiseensä. 159 p. Yhteenveto 4 p. 2003.
- 222 KUJALA, ERKKI, Sodan pojat. Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta - The sons of war. 229 p. Summary 2 p. 2003.
- 223 JUSSI KURUNMÄKI & KARI PALOINEN (Hg./eds.) Zeit, Geschichte und Politik. Time, history and politics. *Zum achtzigsten Geburtstag von Reinhart Koselleck*. 310 p. 2003.
- 224 LAITINEN, ARTO, Strong evaluation without sources. On Charles Taylor's philosophical anthropology and cultural moral realism. - Vahvoja arvostuksia ilman lähteitä. Charles Taylorin filosofisesta antropologiasta ja kulturalistisesta moraalirealismista. 358 p. Yhteenveto 4 p. 2003.
- 225 GUTTORM, TOMI K. Newborn brain responses measuring feature and change detection and predicting later language development in children with and without familial risk for dyslexia. - Vastasyntyneiden aivovasteet puheäänteiden ja niiden muutosten havaitsemisessa sekä myöhemmän kielen kehityksen ennustamisessa dysleksia-riskilapsilla. 81 p. (161 p.) Yhteenveto 3 p. 2003.

- 226 NAKARI, MAIJA-LIISA, Työilmapiiri, työntekijöiden hyvinvointi ja muutoksen mahdollisuus - Work climate, employees' well-being and the possibility of change. 255 p. Summary 3 p. 2003.
- 227 METSÄPELTO, RIITTA-LEENA, Individual differences in parenting: The five-factor model of personality as an explanatory framework - Lastenkasvatus ja sen yhteys vanhemman persoonallisuuden piirteisiin. 53 p. (119 p.) Tiivistelmä 3 p. 2003.
- 228 PULKKINEN, OILI, The labyrinth of politics - A conceptual approach to the modes of the political in the scottish enlightenment. 144 p. Yhteenveto 2 p. 2003.
- 229 JUUJARVI, PETRI, A three-level analysis of reactive aggression among children. - Lasten aggressiivisiin puolustusreaktioihin vaikuttavien tekijöiden kolmitasoinen analyysi. 39 p. (115 p.) Yhteenveto 2 p. 2003.
- 230 POIKONEN, PIIRJO-LIISA, "Opetussuunnitelma on sitä elämää". Päiväkoti-koulu yhteisö opetussuunnitelman kehittäjänä. - "The curriculum is part of our life". The day-care - primary school community as a curriculum developer. 154 p. Summary 3 p. 2003.
- 231 SOININEN, SUVI, From a 'Necessary Evil' to an art of contingency: Michael Oakeshott's conception of political activity in British postwar political thought. 174 p. Summary 2p. 2003.
- 232 ALARAUDANJOKI, ESA, Nepalese child labourers' life-contexts, cognitive skills and well-being. - Työssäkäyvien nepalilaislasten elämänkonteksti, kognitiiviset taidot ja hyvinvointi. 62 p. (131 p.) Yhteenveto 4 p. 2003.
- 233 LERKKANEN, MARJA-KRISTINA, Learning to read. Reciprocal processes and individual pathways. - Lukemaan oppiminen: vastavuoroiset prosessit ja yksilölliset oppimispolut. 70 p. (155 p.) Yhteenveto 5 p. 2003.
- 234 FRIMAN, MERVI, Ammatillisen asiantuntijan etiikka ammattikorkeakoulutuksessa. - The ethics of a professional expert in the context of polytechnics. 199 p. 2004.
- 235 MERONEN, AULI, Viittomakielen omaksumisen yksilölliset tekijät. - Individual differences in sign language abilities. 110 p. Summary 5 p. 2004.
- 236 TIILIKKALA, LIISA, Mestarista tuutoriksi. Suomalaisen ammatillisen opettajuuden muutos ja jatkuvuus. - From master to tutor. Change and continuity in Finnish vocational teacherhood. 281 p. Summary 3 p. 2004.
- 237 ARO, MIKKO, Learning to read: The effect of orthography. - Kirjoitusjärjestelmän vaikutus lukemaan oppimiseen. 44 p. (122 p.) Tiivistelmä 2 p. 2004.
- 238 LAAKSO, ERKKI, Draamakokemusten äärellä. Prosessidraaman oppimispotentiaali opettajaksi opiskelevien kokemusten valossa. - Encountering drama experiences. The learning potential of process drama in the light of student teachers' experiences. 230 p. Summary 7 p. 2004.
- 239 PERÄLÄ-LITTUNEN, SATU, Cultural images of a good mother and a good father in three generations. - Kulttuuriset mielikuvat hyvästä äidistä ja hyvästä isästä kolmessa sukupolvessa. 234 p. Yhteenveto 7 p. 2004.
- 240 RINNE-KOISTINEN, EVA-MARITA, Perceptions of health: Water and sanitation problems in rural and urban communities in Nigeria. 129 p. (198 p.) Yhteenveto 3 p. 2004.
- 241 PALMROTH, AINO, Käännösten kautta kollektiiviin. Tuuliosuuskunnat toimijaverkkoina. - From translation to collective. Wind turbine cooperatives as actor networks. 177 p. Summary 7 p. 2004.
- 242 VIERIKKO, ELINA, Genetic and environmental effects on aggression. - Geneettiset ja ympäristötekijät aggressiivisuudessa. 46 p. (108 p.) Tiivistelmä 3 p. 2004.
- 243 NÄRHI, KATI, The eco-social approach in social work and the challenges to the expertise of social work. - Ekososiaalinen viitekehys ja haasteet sosiaalityön asiantuntijuudelle. 106 p. (236 p.) Yhteenveto 7 p. 2004.
- 244 URSIN, JANI, Characteristics of Finnish medical and engineering research group work. - Tutkimusryhmätyöskentelyn piirteet lääke- ja teknisissä tieteissä. 202 p. Yhteenveto 9 p. 2004.
- 245 TREUTHARDT, LEENA, Tulostehokkuuden yhteiskunnallisuus Jyväskylän yliopistossa. Tarkastelunäkökulmina muotit ja seurustelu. - The management by results a fashion and social interaction at the University of Jyväskylä. 228 p. Summary 3 p. 2004.
- 246 MATTHIES, JÜRGEN, Umweltpädagogik in der Postmoderne. Eine philosophische Studie über die Krise des Subjekts im umweltpädagogischen Diskurs. - Ympäristökasvatus postmodernissa. Filosofinen tutkimus subjektin kriisistä ympäristökasvatuksen diskurssissa. 400 p. Yhteenveto 7 p. 2004.
- 247 LAITILA, AARNO, Dimensions of expertise in family therapeutic process. - Asiantuntijuuden ulottuvuuksia perheterapeuttisessa prosessissa. 54 p. (106 p.) Yhteenveto 3 p. 2004.
- 248 LAAMANEN (ASTIKAINEN), PIIA, Pre-attentive detection of changes in serially presented stimuli in rabbits and humans. - Muutoksen esitietoinen havaitseminen sarjallisesti esitetyissä ärsykkeissä kaneilla ja ihmisillä. 35 p. (54 p.) Yhteenveto 3 p. 2004.
- 249 JUUSENAHO, RIITTA, Peruskoulun rehtoreiden johtamisen eroja. Sukupuolinen näkökulma. - Differences in comprehensive school leadership and management. A gender-based approach. 176p. Summary 3 p. 2004.

- 250 VAARAKALLIO, TUULA, "Rotten to the Core". Variations of French nationalist anti-system rhetoric. - "Systeemi on mätä". Ranskalaisen nationalistien järjestelmän vastainen retoriikka. 194 p. Yhteenveto 3 p. 2004.
- 251 KUUSINEN, PATRIK, Pitkäaikainen kipu ja depressio. Yhteyttä säätelevät tekijät. - Chronic pain and depression: psychosocial determinants regulating the relationship. 139 p. Summary 8 p. 2004.
- 252 HÄNNIKÄINEN-UUTELA, ANNA-LIISA, Uudelleen juurtuneet. Yhteisökasvatus vaikeasti päihderiippuvaisten narkomaanien kuntoutuksessa. - Rooted again. Community education in the rehabilitation of substance addicts. 286 p. Summary 3 p. 2004.
- 253 PALONIEMI, SUSANNA, Ikä, kokemus ja osaaminen työelämässä. Työntekijöiden käsityksiä iän ja kokemuksen merkityksestä ammatillisessa osaamisessa ja sen kehittämisessä. - Age, experience and competence in working life. Employees' conceptions of the meaning and experience in professional competence and its development. 184 p. Summary 5 p. 2004.
- 254 RUIZ CEREZO, MONTSE, Anger and Optimal Performance in Karate. An Application of the IZOF Model. 55 p. (130 p.) Tiivistelmä 2 p. 2004.
- 255 LADONLAHTI, TARJA, Haasteita palvelujärjestelmälle. Kehitysvammaiseksi luokiteltu henkilö psykiatrisessa sairaalassa. - Challenges for the human service system. Living in a psychiatric hospital under the label of mental retardation. 176 p. Summary 3 p. 2004.
- 256 KOVANEN PÄIVI, Oppiminen ja asiantuntijuus varhaiskasvatuksessa. Varhaisen oppimaan ohjaamisen suunnitelma erityistä tukea tarvitsevien lasten ohjauksessa. - Learning and expertise in early childhood education. A pilot work in using VARSU with children with special needs. 175 p. Summary 2 p. 2004.
- 257 VILMI, VEIKKO, Turvallinen koulu. Suomalaisien näkemyksiä koulutuspalvelujen kansallisesta ja kunnallisesta priorisoinnista. - Secure education. Finnish views on the national and municipal priorities of Finland's education services. 134 p. Summary 5 p. 2005.
- 258 ANTTILA, TIMO, Reduced working hours. Reshaping the duration, timing and tempo of work. 168 p. Tiivistelmä 2 p. 2005.
- 259 UGASTE, AINO, The child's play world at home and the mother's role in the play. 207 p. Tiivistelmä 5 p. 2005.
- 260 KURRI, KATJA, The invisible moral order: Agency, accountability and responsibility in therapy talk. 38 p. (103 p.). Tiivistelmä 1 p. 2005.
- 261 COLLIN, KAIJA, Experience and shared practice - Design engineers' learning at work. - Suunnitteluinsinöörien työssä oppiminen - kokemuksellisuutta ja jaettuja käytäntöjä. 124 p. (211 p.). Yhteenveto 6 p. 2005.
- 262 KURKI, EIJA, Näkyvä ja näkymätön. Nainen Suomen helluntailiikkeen kentällä. - Visible and invisible. Women in the Finnish pentecostal movement. 180 p. Summary 2 p. 2005.
- 263 HEIMONEN, SIRKKALIISA, Työikäisenä Alzheimerin tautiin sairastuneiden ja heidän puolisoitensa kokemukset sairauden alkuvaiheessa. - Experiences of persons with early onset Alzheimer's disease and their spouses in the early stage of the disease. 138 p. Summary 3 p. 2005.
- 264 PIIRÖINEN, HANNU, Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. - Uncertainty, change and professional tensions. The Finnish social work in the 1990s in the light of social workers' representations. 207 p. Summary 2 p. 2005.
- 265 MÄKINEN, JARMO, Säätiö ja maakunta. Maakuntarahastojärjestelmän kentät ja verkostot. - Foundation and region: Fields and networks of the system of the regional funds. 235 p. Summary 3 p. 2005.
- 266 PETRELIUS, PÄIVI, Sukupuoli ja subjektiivinen sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. - Gender and subjectivity in social work - interpreting women workers' memories. 67 p. (175 p.) 2005.
- 267 HOKKANEN, TIINA, Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksesta. - As a mother and a father after divorce. Joint custody parenthood as an everyday life experience. 201 p. Summary 8 p. 2005.
- 268 HANNU SIRKKILÄ, Elättäjyyttä vai erotiikkaa. Miten suomalaiset miehet legitimoivat parisuhteensa thaimaalaisen naisen kanssa? - Breadwinner or eroticism. How Finnish men legitimize their partnerships with Thai women. 252 p. Summary 4 p. 2005.
- 269 PENTTINEN, LEENA, Gradupuhetta tutkielmaseminaarissa. - Thesis discourse in an undergraduate research seminar. 176 p. Summary 8 p. 2005.
- 270 KARVONEN, PIIRKKO, Päiväkotilasten lukuleikit. Lukutaidon ja lukemistietoisuuden kehittyminen interventiotutkimuksessa- Reading Games for Children in Daycare Centers. The Development of Reading Ability and Reading Awareness in an Intervention Study . 179 p. Summary 3 p. 2005.
- 271 KOSONEN, PEKKA A., Sosiaalialan ja hoitotyön asiantuntijuuden kehitysehdot ja opiskelijavalinta. - Conditions of expertise development in nursing and social care, and criteria for student selection. 276 p. Summary 3 p. 2005.

- 272 NIIRANEN-LINKAMA, PÄIVI, Sosiaalisen transformaatio sosiaalialan asiantuntijuu- den diskurssissa. - Transformation of the social in the discourse of social work expertise. 200 p. Summary 3 p. 2005.
- 273 KALLA, OUTI, Characteristics, course and outcome in first-episode psychosis. A cross-cultural comparison of Finnish and Spanish patient groups. - Ensiker- talaisten psykoosipotilaiden psyykkis- sosiaaliset ominaisuudet, sairaudenkulku ja ennuste. Suomalaisten ja espanjalaisten potilasryhmien vertailu. 75 p. (147 p.) Tiivistelmä 4 p. 2005.
- 274 LEHTOMÄKI, ELINA, Pois oppimisyhteiskun- nan marginaalista? Koulutuksen merkitys vuosina 1960-1990 opiskelleiden lapsuu- desta kuurojen ja huonokuuloisten aikuisten elämänculussa. - Out from the margins of the learning society? The meaning of education in the life course of adults who studied during the years 1960-1990 and were deaf or hard-of-hearing from childhood. 151 p. Summary 5 p. 2005.
- 275 KINNUNEN, MARJA-LIISA, Allostatic load in relation to psychosocial stressors and health. - Allostaattinen kuorma ja sen suhde psykososiaalisiin stressitekijöihin ja terveyteen. 59 p. (102 p.) Tiivistelmä 3 p. 2005.
- 276 UOTINEN, VIRPI, I'm as old as I feel. Subjective age in Finnish adults. - Olen sen ikäinen kuin tunnen olevani. Suomalaisten aikuis- ten subjektiivinen ikä. 64 p. (124 p.) Tiivistelmä 3 p. 2005.
- 277 SALOKOSKI, TARJA, Tietokonepelit ja niiden pelaaminen. - Electronic games: content and playing activity. 116 p. Summary 5 p. 2005.
- 278 HIIHNALA, KAUKO, Laskutehtävien suoritta- misesta käsitteiden ymmärtämiseen. Perus- koululaisen matemaattisen ajattelun kehittyminen aritmetiikasta algebraan siirryttäessä. - Transition from the performing of arithmetic tasks to the understanding of concepts. The development of pupils' mathematical thinking when shifting from arithmetic to algebra in comprehensive school. 169 p. Summary 3 p. 2005.
- 279 WALLIN, RISTO, Yhdistyneet kansakunnat organisaationa. Tutkimus käsitteellisestä muutoksesta maailmanjärjestön organi- soinnin periaatteissa. - From the league to UN. The move to an organizational vocabulary of international relations. 172 p. Summary 2 p. 2005.
- 280 VALLEALA, ULLA MAIJA, Yhteinen ymmär- täminen koulutuksessa ja työssä. Kontekstin merkitys ymmärtämisessä opiskelijaryh- män ja työtiimin keskusteluissa. - Shared understanding in education and work. Context of understanding in student group and work team discussions. 236 p. Summary 7 p. 2006.
- 281 RASINEN, TUUJA, Näkökulmia vieraskieliseen perusopetukseen. Koulun kehittämishank- keesta koulun toimintakulttuuriksi. - Perspectives on content and language integrated learning. The impact of a development project on a school's activities. 204. Summary 6 p. 2006.
- 282 VIHOLAINEN, HELENA, Suvussa esiintyvän lukemsvaikeusriskin yhteys motoriseen ja kielelliseen kehitykseen. Tallaako lapsi kielensä päälle? - Early motor and language development in children at risk for familial dyslexia. 50 p. (94 p.) Summary 2 p. 2006.
- 283 KIILLI, JOHANNA, Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistu- misesta. - Resources for children's participation. 226 p. Summary 3 p. 2006.
- 284 LEPPÄMÄKI, LAURA, Tekijänoikeuden oikeut- taminen. - The justification of copyright. 125 p. Summary 2 p. 2006.
- 285 SANAKSENAHO, SANNA, Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa. Bourdieulainen näkökulma. - Inequality and trust in Finland at the turn of the 21st century: Bourdieuan approach. 150 p. Summary 3 p. 2006.
- 286 VALKONEN, LEENA, Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. - What is a good father or good mother like? Fifth and sixth graders' conceptions of parenthood. 126 p. Summary 5 p. 2006.
- 287 MARTIKAINEN, LIISA, Suomalaisten nuorten aikuisten elämään tyytyväisyyden monet kasvot. - The many faces of life satisfaction among Finnish young adults. 141 p. Summary 3 p. 2006.
- 288 HAMARUS, PÄIVI, Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. - School bullying as a phenomenon. Some experiences of Finnish lower secondary school pupils. 265 p. Summary 6 p. 2006.
- 289 LEPPÄNEN, ULLA, Development of literacy in kindergarten and primary school. Tiivistelmä 2 p. 49 p. (145 p.) 2006.
- 290 KORVELA, PAUL-ERIK, The Machiavellian reformation. An essay in political theory. 171 p. Tiivistelmä 2 p. 2006.
- 291 METSOMÄKI, MARJO, "Suu on syömistä varten". Lasten ja aikuisten kohtaamisia ryhmäperhepäiväkodin ruokailutilanteissa. - Encounters between children and adults in group family day care dining situations. 251 p. Summary 3 p. 2006.
- 292 LATVALA, JUHA-MATTI, Digitaalisen kommuni- kaatiosovelluksen kehittäminen kodin ja koulun vuorovaikutuksen edistämiseksi. - Development of a digital communication system to facilitate interaction between home and school. 158 p. Summary 7 p. 2006.

- 293 PITKÄNEN, TUULI, Alcohol drinking behavior and its developmental antecedents. - Alkoholin juomiskäyttäytyminen ja sen ennustaminen. 103 p. (169 p.) Tiivistelmä 6 p. 2006.
- 294 LINNILÄ, MAIJA-LIISA, Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen. Poikkeuksellinen koulunaloitus koulumenestyksen, viranomaislausuntojen ja perheiden kokemusten valossa. - From school readiness to readiness of school - Exceptional school starting in the light of school attainment, official report and family experience. 321 p. Summary 3 p. 2006.
- 295 LEINONEN, ANU, Vanhusneuvoston funktioita jäljittämässä. Tutkimus maaseutumaisten kuntien vanhusneuvostoista. - Tracing functions of older people's councils. A study on older people's councils in rural municipalities. 245 p. Summary 3 p. 2006.
- 296 KAUPPINEN, MARKO, Canon vs. charisma. "Maoism" as an ideological construction. - Kaanon vs. karisma. "Maoismi" ideologisenä konstruktiona. 119 p. Yhteenveto 2 p. 2006.
- 297 VEHKAKOSKI, TANJA, Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä. - Stigmatized childhood? Constructing disability in professional talk and texts. 83 p. (185 p.) Summary 4 p. 2006.
- 298 LEPPÄÄHO, HENRY, Matemaattisen ongelman ratkaisutaidon opettaminen peruskoulussa. Ongelmanratkaisukurssin kehittäminen ja arviointi. - Teaching mathematical problem solving skill in the Finnish comprehensive school. Designing and assessment of a problem solving course. 343 p. Summary 4 p. 2007.
- 299 KUVAJA, KRISTIINA, Living the Urban Challenge. Sustainable development and social sustainability in two southern megacities. 130 p. (241 p.) Yhteenveto 4 p. 2007.
- 300 POHJOLA, PASI, Technical artefacts. An ontological investigation of technology. 150 p. Yhteenveto 3 p. 2007.
- 301 KAUKUA, JARI, Avicenna on subjectivity. A philosophical study. 161 p. Yhteenveto 3 p. 2007.
- 302 KUPILA, PÄIVI, "Minäkö asiantuntija?". Varhaiskasvatuksen asiantuntijan merkitysperspektiivin ja identiteetin rakentuminen. - "Me, an expert?" Constructing the meaning perspective and identity of an expert in the field of early childhood education. 190 p. Summary 4 p. 2007.
- 303 SILVENNOINEN, PIIA, Ikä, identiteetti ja ohjaava koulutus. Ikääntyvät pitkäaikaistyöttömät oppimisyhteiskunnan haasteena. - Age, identity and career counselling. The ageing, long-term unemployed as a challenge to learning society. 229 p. Summary 4 p. 2007.
- 304 REINIKAINEN, MARJO-RIITTA, Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit: Yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen. - Gendered and oppressive discourses of disability: Social-discursive perspective on disability. 81 p. (148 p.) Summary 4 p. 2007.
- 305 MÄÄTTÄ, JUKKA, Asepalvelus nuorten naisten ja miesten opinto- ja työuralla. - The impact of military service on the career and study paths of young women and men. 141 p. Summary 4 p. 2007.
- 306 PYYKKÖNEN, MIIKKA, Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. - Organizing diasporas. Ethnicity, citizenship, integration, and government in immigrant associations. 140 p. (279 p.) Summary 2 p. 2007.
- 307 RASKU, MINNA, On the border of east and west. Greek geopolitical narratives. - Idän ja lännen rajalla. Narratiiveja kreikkalaisesta geopolitiikasta. 169 p. Yhteenveto 3 p. 2007.
- 308 LAPIOLAHTI, RAIMO, Koulutuksen arviointi kunnallisen koulutuksen järjestäjän tehtävänä. Paikallisen arvioinnin toteutumisedellytysten arviointia erään kuntaorganisaation näkökulmasta. - The evaluation of schooling as a task of the communal maintainer of schooling - what are the presuppositions of the execution of evaluation in one specific communal organization. 190 p. Summary 7 p. 2007.
- 309 NATALE, KATJA, Parents' Causal Attributions Concerning Their Children's Academic Achievement. - Vanhempien lastensa koulumenestystä koskevat kausaaliattribuutit. 54 p. (154 p.) Yhteenveto 3 p. 2007.
- 310 VAHTERA, SIRPA, Optimistit opintiellä. Opinnoissaan menestyvien nuorten hyvinvointi lukiosta jatko-opintoihin. - The well-being of optimistic, well-performing high school students from high school to university. 111 p. Summary 2 p. 2007.
- 311 KOIVISTO, PÄIVI, "Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa". Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. - "Individual attention in everyday situations". Developing the operational culture of a day-care centre to strengthen children's self-esteem. 202 p. Summary 4 p. 2007.
- 312 LAHIKAINEN, JOHANNA, "You look delicious" - Food, eating, and hunger in Margaret Atwood's novels. 277 p. Yhteenveto 2 p. 2007.
- 313 LINNAVUORI, HANNARIKKA, Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. - Children's experiences of dual residence. 202 p. Summary 8 p. 2007.
- 314 PARVIAINEN, TIINA, Cortical correlates of language perception. Neuromagnetic studies in adults and children. - Kielen käsittely aivoissa. Neuromagneettisia tutkimuksia aikuisilla ja lapsilla. 128 p. (206 p.) Yhteenveto 5 p. 2007.

- 315 KARA, HANNELE, *Ermutige mich Deutsch zu sprechen. Portfolio als evaluationsform von mündlichen leistung.* - "Rohkaise minua puhumaan saksaa" - kielisalkku suullisen kielitaidon arviointivälineenä. 108 p. Yhteenveto 3 p. 2007.
- 316 MÄKELÄ, AARNE, *Mitä rehtorit todella tekevät. Etnografinen tapaustutkimus johtamisesta ja rehtorin tehtävistä peruskoulussa.* - What principals really do. An ethnographic case study on leadership and on principal's tasks in comprehensive school. 266 p. Summary 5 p. 2007.
- 317 PUOLAKANAHO, ANNE, *Early prediction of reading - Phonological awareness and related language and cognitive skills in children with a familial risk for dyslexia.* - Lukemistaitojen varhainen ennustaminen. Fonologinen tietoisuus, kielelliset ja kognitiiviset taidot lapsilla joiden suvussa esiintyy dysleksiaa. 61 p. (155 p.) Yhteenveto 3 p. 2007.
- 318 HOFFMAN, DAVID M., *The career potential of migrant scholars in Finnish higher education. Emerging perspectives and dynamics.* - Akateemisten siirtolaisten uramahdollisuudet suomalaisessa korkeakoulujärjestelmässä: dynamiikkaa ja uusia näkökulmia. 153 p. (282 p.) Yhteenveto 2 p. 2007.
- 319 FADJUKOFF, PÄIVI, *Identity formation in adulthood.* - Identiteetin muotoutuminen aikuisiässä. 71 p. (168 p.) Yhteenveto 5 p. 2007.
- 320 MÄKIKANGAS, ANNE, *Personality, well-being and job resources: From negative paradigm towards positive psychology.* - Persoonallisuus, hyvinvointi ja työn voimavarat: Kohti positiivista psykologiaa. 66 p. (148 p.) Yhteenveto 3 p. 2007.
- 321 JOKISAARI, MARKKU, *Attainment and reflection: The role of social capital and regrets in developmental regulation.* - Sosiaalisen pääoman ja toteutumattomien tavoitteiden merkitys kehityksen säätelyssä. 61 p. (102 p.) Yhteenveto 2 p. 2007.
- 322 HÄMÄLÄINEN, JARMO, *Processing of sound rise time in children and adults with and without reading problems.* - Äänten nousuaikojen prosessointi lapsilla ja aikuisilla, joilla on dysleksia ja lapsilla ja aikuisilla, joilla ei ole dysleksiaa. 48 p. (95 p.) Tiivistelmä 2 p. 2007.
- 323 KANERVIO, PEKKA, *Crisis and renewal in one Finnish private school.* - Kriisi ja uudistuminen yhdessä suomalaisessa yksityiskoulussa. 217 p. Tiivistelmä 2 p. 2007.
- 324 MÄÄTTÄ, SAMI, *Achievement strategies in adolescence and young adulthood.* - Nuorten ajattelu- ja toimintastrategia. 45 p. (120 p.) Tiivistelmä 3 p. 2007.
- 325 TORPPA MINNA, *Pathways to reading acquisition: Effects of early skills, learning environment and familial risk for dyslexia.* - Yksilöllisiä kehityspolkuja kohti lukemisen taitoa: Varhaisten taitojen, oppimisympäristön ja sukuriskin vaikutukset. 53 p. (135 p.) 2007.
- 326 KANKAINEN, TOMI, *Yhdistykset, instituutiot ja luottamus.* - Voluntary associations, institutions and trust. 158 p. Summary 7 p. 2007.
- 327 PIRNES, ESA, *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna.* - Meaningful culture and cultural policy. A broad concept of culture as a basis for cultural policy. 294 p. Summary 2 p. 2008.
- 328 NIEMI, PETTERI, *Mieli, maailma ja referenssi. John McDowellin mielenfilosofian ja semantiikan kriittinen tarkastelu ja ontologinen täydennys.* - Mind, world and reference: A critical examination and ontological supplement of John McDowell's philosophy of mind and semantics. 283 p. Summary 4 p. 2008.
- 329 GRANBOM-HERRANEN, LIISA, *Sananlaskut kasvatuspuheessa - perinnettä, kasvatusta, indoktrinaatiota? - Proverbs in pedagogical discourse - tradition, upbringing, indoctrination?* 324 p. Summary 8 p. 2008.
- 330 KYKYRI, VIRPI-LIISA, *Helping clients to help themselves. A discursive perspective to process consulting practices in multi-party settings.* - Autetaan asiakasta auttamaan itse itseään. Diskursiivinen näkökulma prosessikonsultoinnin käytäntöihin ryhmätilanteissa. 75 p. (153 p.) Tiivistelmä 2 p. 2008.
- 331 KIURU, NOONA, *The role of adolescents' peergroups in the school context.* - Nuortentoveriryhmien rooli kouluympäristössä. 77 p. (192 p.) Tiivistelmä 3 p. 2008.
- 332 PARTANEN, TERHI, *Interaction and therapeutic interventions in treatment groups for intimately violent men.* 46 p. (104 p.) Yhteenveto 2 p. 2008.
- 333 RAITTILA, RAIJA, *Retkellä. Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen.* - Making a visit. Encounters between children and an urban environment. 179 p. Summary 3 p. 2008.
- 334 SUME, HELENA, *Perheen pyörteinen arki. Sisäkorvaistutetta käyttävän lapsen matka kouluun.* - Turbulent life of the family. Way to school of a child with cochlear implant. 208 p. Summary 6 p. 2008.
- 335 KOTIRANTA, TUUJA, *Aktivoinnin paradoksit.* - The paradoxes of activation. 217 p. Summary 3 p. 2008.
- 336 RUOPPILA, ISTO, HUUHTANEN, PEKKA, SEITSAMO, JORMA AND ILMARINEN, JUHANI, *Age-related changes of the work ability construct and its relation to cognitive functioning in the older worker: A 16-year follow-up study.* 97 p. 2008.
- 337 TIKKANEN, PIRJO, *"Helpompaa ja hausempaa kuin luulin". Matematiikka suomalaisten ja unkarilaisten perusopetuksen neljäsluokkalaisten kokemana.* - "Easier and more fun that

- I thought". Mathematics experienced by fourth-graders in Finnish and Hungarian comprehensive schools. 309 p. Summary 3 p. 2008.
- 338 KAUPPINEN, ILKKA, Tiedon omistaminen on valtaa – Globalisoituvan patenttijärjestelmän poliittinen moraalilaitous ja globaali kapitalismi. – *Owning* knowledge is power. Political moral economy of the globalizing patent system and global capitalism. 269 p. Summary 5 p. 2008.
- 339 KUJALA, MARIA, Muukalaisena omassa maassa. Miten kasvaa vuorovaikutuskonflikteissa? – A stranger in one's own land. How to grow in interaction conflicts? 174 p. Summary 7 p. 2008.
- 340 KOPONEN, TUIRE, Calculation and Language: Diagnostic and intervention studies. – Laskutaito ja kieli: Diagnostinen ja kuntoutustutkimus. 49 p. (120 p.) Tiivistelmä 2 p. 2008.
- 341 HAUTALA, PÄIVI-MARIA, Lupa tulla näkyväksi. Kuvataideterapeuttinen toiminta kouluissa. – Permission to be seen. Art therapeutic activities in schools. 202 p. 2008.
- 342 SIPARI, SALLA, Kuntouttava arki lapsen tueksi. Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa. – Habilitative everyday life to support the child. Construction of the collaboration of education and rehabilitation in experts discussions. 177 p. Summary 4 p. 2008.
- 343 LEHTONEN, PÄIVI HANNELE, Voimauttava video. Asiakslähtöisyyden, myönteisyyden ja videokuvan muodostama työorientaatio perhetyön menetelmänä. – Empowering video. A work orientation formed by client-focus, positivity and video image as a method for family work. 257 p. Summary 3 p. 2008.
- 344 RUOHOMÄKI, JYRKI, "Could Do Better". Academic Interventions in Northern Ireland Unionism. – "Could Do Better" Akateemiset interventiot Pohjois-Irlannin unionismiin. 238 p. Tiivistelmä 2 p. 2008.
- 345 SALMI, PAULA, Nimeäminen ja lukemisvaikeus. Kehityksen ja kuntoutuksen näkökulma. – Naming and dyslexia: Developmental and training perspectives. 169 p. Summary 2 p. 2008.
- 346 RANTANEN, JOHANNA, Work-family interface and psychological well-being: A personality and longitudinal perspective. – Työn ja perheen vuorovaikutuksen yhteys psyykkiseen hyvinvointiin sekä persoonallisuuteen pitkittäistutkimuksen näkökulmasta 86 p. (146 p.) Yhteenveto 6 p. 2008.
- 347 PIIPPO, JUKKA, Trust, Autonomy and Safety at Integrated Network- and Family-oriented mode for co-operation. A Qualitative Study. 70 p. (100 p.) Yhteenveto 2 p. 2008.
- 348 HÄTINEN, MARJA, Treating job burnout in employee rehabilitation: Changes in symptoms, antecedents, and consequences. – Työuupumuksen hoito työikäisten kuntoutuksessa: muutokset työuupumuksen oireissa, ennakoijissa ja seurauksissa. 85 p. (152 p.) Tiivistelmä 4 p. 2008.
- 349 PRICE, GAVIN, Numerical magnitude representation in developmental dyscalculia: Behavioural and brain imaging studies. 139 p. 2008.
- 350 RAUTIAINEN, MATTI, Keiden koulu? Aineenopettajaksi opiskelevien käsityksiä koulu-kulttuuriin yhteisöllisyydestä. – Who does school belong to? Subject teacher students' conceptions of community in school culture. 180 p. Summary 4 p. 2008.
- 351 UOTINEN, SANNA, Vanhempien ja lasten toimijuuteen konduktiivisessa kasvatuksessa. – Into the agency of a parent and a child in conductive education. 192 p. Summary 3 p. 2008.
- 352 AHONEN, HELENA, Rehtoreiden kertoma johtajuus ja johtajaidentiteetti. – Leadership and leader identity as narrated by headmasters. 193 p. 2008.
- 353 MOISIO, OLLI-PEKKA, Essays on radical educational philosophy. 151 p. Tiivistelmä 3 p. 2009.
- 354 LINDQVIST, RAIJA, Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. – Encountering partner violence with rural social work. 256 p. 2009.
- 355 TAMMELIN, MIA, Working time and family time. Experiences of the work and family interface among dual-earning couples in Finland. – Työaika ja perheen aika: kokemuksia työn ja perheen yhteensovittamisesta Suomessa. 159 p. Tiivistelmä 3 p. 2009.
- 356 RINNE, PÄIVI, Matkalla muutokseen. Sosiaalialan projektitoiminnan perustelut, tavoitteet ja toimintatavat Sosiaaliturva-lehden kirjoituksissa 1990-luvulla. – On the way to the change. 221 p. Summary 2 p. 2009.
- 357 VALTONEN, RIITTA, Kehityksen ja oppimisen ongelmien varhainen tunnistaminen Lene-arvioinnin avulla. Kehityksen ongelmien päällekkäisyys ja jatkuvuus 4–6-vuotiailla sekä ongelmien yhteys koulusuoriutumiseen. – Lene-assessment and early identification of developmental and learning problems. Co-occurrence and continuity of developmental problems from age 4 to age 6 and relation to school performance. 73 p. (107 p.) Summary 2 p. 2009.
- 358 SUHONEN, KATRI, Mitä hiljainen tieto on hengellisessä työssä? Kokemuksellinen näkökulma hiljaisen tiedon ilmenemiseen, siirrettävyyteen ja siirrettävyyden merkitykseen ikääntyneiden diakoniatyöntekijöiden ja pappien työssä. – What is tacit knowledge in spiritual work? An experiential approach to the manifestation, significance and distribution of tacit knowledge in the work of aged church deacons and ministers. 181 p. Summary 6 p. 2009.

- 359 JUMPPANEN, AAPO, United with the United States - George Bush's foreign policy towards Europe 1989-1993. 177 p. Yhteenvedo 3 p. 2009.
- 360 HUEMER, SINI, Training reading skills. Towards fluency. - Lukemistaitojen harjoittaminen. Tavoitteena sujuvuus. 85 p. (188 p.) Yhteenvedo 3 p. 2009.
- 361 ESKELINEN, TEPPO, Putting global poverty in context. A philosophical essay on power, justice and economy. 221 p. Yhteenvedo 1 p. 2009.
- 362 TAIPALE, SAKARI, Transformative technologies, spatial changes: Essays on mobile phones and the internet. 97 p. (184 p.) Yhteenvedo 3 p. 2009.
- 363 KORKALAINEN, PAULA, Riittämättömyyden tunteesta osaamisen oivallukseen. Ammatillisen asiantuntijuuden kehittäminen varhaiserityiskasvatuksen toimintaympäristöissä. - From a feeling of insufficiency to a new sense of expertise. Developing professional knowledge and skills in the operational environments for special needs childhood education and care. 303 p. Summary 4 p. 2009.
- 364 SEPPÄLÄ-PÄNKÄLÄINEN, TARJA, Oppijoiden moninaisuuden kohtaaminen suomalaisessa lähikoulussa. Etnografia kouluyhteisön aikuisten yhdessä oppimisen haasteista ja mahdollisuuksista. - Confronting the Diversity of Learners in a Finnish Neighbourhood School. An Ethnographic Study of the Challenges and Opportunities of Adults Learning Together in a School community. 256 p. Summary 4 p. 2009.
- 365 SEVÓN, EIJA, Maternal Responsibility and Changing Relationality at the Beginning of Motherhood. - Äidin vastuu ja muuttuvat perhesuhteet äitiyden alussa. 117 p. (200 p.) Yhteenvedo 5 p. 2009.
- 366 HUTTUNEN-SCOTT, TIINA, Auditory duration discrimination in children with reading disorder, attention deficit or both. - Kuulonvarainen keston erottelu lapsilla, joilla on lukemisvaikeus, tarkkaavaisuuden ongelma tai molemmat. 68 p. (112 p.) Tiivistelmä 3 p. 2009.
- 367 NEUVONEN-RAUHALA, MARJA-LIISA, Työelämälähtöisyyden määrittäminen ja käyttäminen ammattikorkeakoulun jatkotutkintokokeilussa. - Defining and applying working-life orientation in the polytechnic postgraduate experiment. 163 p. Summary 7 p. 2009.
- 368 NYMAN, TARJA, Nuoren vieraan kielen opettajan pedagogisen ajattelun ja ammatillisen asiantuntijuuden kehittyminen. - The development of pedagogical thinking and professional expertise of newly qualified language teachers. 121 p. (201 p.) Summary 4 p. 2009.
- 369 PUUTIO, RISTO, Hidden agendas. Situational tasks, discursive strategies and institutional practices in process consultation. 83 p. (147 p.) Tiivistelmä 2 p. 2009.
- 370 TOIVANEN, JUHANA, Animal consciousness. Peter Olivi on cognitive functions of the sensitive soul. 369 p. Yhteenvedo 4 p. 2009.
- 371 NOKIA, MIRIAM, The role of the hippocampal theta activity in classical eyeblink conditioning in rabbits. - Hippokampuksen theta-aktiivisuuden rooli klassisessa silmäniskuehdollistamisessa kaneilla. 41 p. (80 p.) Yhteenvedo 2 p. 2009.
- 372 LÄHTEENMÄKI, VILI, Essays on early modern conceptions of consciousness: Descartes, Cudworth, and Locke. 160 p. 2009.
- 373 BJÖRK, KAJ, What explains development. Development strategy for low human development index countries. 212 p. Yhteenvedo 1 p. 2009.
- 374 PUUPPONEN, ANTTI, Maaseutuuyrittäjyys, verkostot ja paikallisuus. Tapaustutkimus pienimuotoisen elintarviketuotannon kestävyyydestä Keski-Suomessa. - Rural entrepreneurship, networks and locality. A case study of the sustainability of small-scale food production in Central Finland. 100 p. (191 p.) Summary 3 p. 2009.
- 375 HALTTUNEN, LEENA, Päivähoitotyö ja johtajuus hajautetussa organisaatiossa. - Day care work and leadership in a distributed organization. 181 p. Summary 4 p. 2009.
- 376 KAIDESOJA, TUUKKA, Studies on ontological and methodological foundations of critical realism in the social sciences. 65 p. (187 p.) Yhteenvedo 9 p. 2009.
- 377 SIPPOLA, MARKKU, A low road to investment and labour management? The labour process at Nordic subsidiaries in the Baltic States. 272 p. Tiivistelmä 2 p. 2009.
- 378 SANTALA, OLLI-PEKKA, Expertise in using the Rorschach comprehensive system in personality assessment. 150 p. Tiivistelmä 1 p. 2009.
- 379 HARJUNEN, HANNELE, Women and fat: Approaches to the social study of fatness. - Naiset ja lihavuus: näkökulmia lihavuuden yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen 87 p. (419 p.) Tiivistelmä 4 p. 2009.
- 380 KETTUNEN, LIISA, Kyllä vai ei. Peruskoulun sukupuolikasvatuksen oppimateriaalin kehittämistyö ja arviointi. - Yes or no? The development and evaluation of teaching material for sex education in the Finnish comprehensive school. 266 p. Summary 3 p. 2010.
- 381 FROM, KRISTINE, "Että sais olla lapsena toisten lasten joukossa". Substantiivinen teoria erityistä tukea tarvitsevan lapsen toiminnallisesta osallistumisesta toimintaympäristöissään. - To be a child just as the others in the peer group. A substantive theory of activity-

- based participation of the child with special educational needs. 174 p. Summary 4 p. 2010.
- 382 MYKKÄNEN, JOHANNA, Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. - Becoming a father – types of narrative, emotions and agency. 166 p. Summary 5 p. 2010.
- 383 RAASUMAA, VESA, Perusopetuksen rehtori opettajien osaamisen johtajana. - Knowledge management functions of a principal in basic education. 349 p. Summary 5 p. 2010.
- 384 SISÄINEN, LAURI, Foucault's voices: Toward the political genealogy of the auditory-sonorous. - Foucault'n äänet. Kohti auditoris-sonoorista poliittista genealogiaa. 207 p. Tiivistelmä 2 p. 2010.
- 385 PULLI, TUULA, Totta ja unta. Draama puhe- ja kehitysvammaisten ihmisten yhteisöllisenä kuntoutuksena ja kokemuksena. - The Real and the Illusory. Drama as a means of community-based rehabilitation and experience for persons with severe learning and speech disabilities. 281 p. Summary 7 p. 2010.
- 386 SISKONEN, TIINA, Kielelliset erityisvaikeudet ja lukemaan oppiminen. - Specific language impairments and learning to read. 205 p. Summary 3 p. 2010.
- 387 LYYRA, PESSI, Higher-order theories of consciousness: An appraisal and application. - Korkeamman kertaluvun tietoisusteoria: arvio ja käyttöehdotus. 163 p. Yhteenveto 5 p. 2010.
- 388 KARJALAINEN, MERJA, Ammattilaisten käsityksiä mentoroinnista työpaikalla. - Professionals' conceptions of mentoring at work. 175 p. Summary 7 p. 2010.
- 389 GEMECHU, DEREJE TEREFE, The implementation of a multilingual education policy in Ethiopia: The case of Afaan Oromoo in primary schools of Oromia Regional State. 266 p. 2010.
- 390 KOIVULA, MERJA, Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. - Children's sense of community and collaborative learning in a day care centre. 189 p. Summary 3 p. 2010.
- 391 NIEMI, MINNA, Moraalijärjestystä tuottamassa. Tutkimus poliisityöstä lasten parissa. - Producing moral order. A Study on police work with children. 190 p. Summary 3 p. 2010.
- 392 ALEMAYEHU TEKLEMARIAM HAYE, Effects of intervention on psychosocial functioning of hearing and hard of hearing children in selected primary schools of Addis Ababa, Ethiopia. 195 p. Executive summary 4 p. 2010.
- 393 KASKIHARJU, EIJA, Koteja ja kodinomaisuutta. Tutkimus vanhenemisen paikoista valtiopäiväpuheissa 1950 - 2005. - Homes and homelikeness. A study on places for ageing in parliamentary speeches from 1950 to 2005. 244 p. Summary 5 p. 2010.
- 394 MAHLAKAARTO, SALME, Subjektiksi työssä - Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. - Becoming a subject at work - Constructing identity within a program of empowerment. 95 p. (198 p.) Yhteenveto 1 p. 2010.
- 395 TAPIO, TARJA, "Meilä on kaikilla samanlaiset tarinat". Tarinankerrontatutkimus tornionlaaksolaisuudesta vanhimpien aapulaisten arjessa ja tulevaisuudessa. - "We all have the same stories". A storytelling case study of Torne Valley -ness in the everyday life and future of elderly Aapua residents. 261 p. Summary 6 p. 2010.
- 396 RAUTAINEN, EIJA-LIISA, Co-construction and collaboration in couple therapy for depression. - Yhteistoiminnallisuus masennuksen pariterapiassa. 56 p. (122 p.) Yhteenveto 3 p. 2010.
- 397 AALTONEN, TERHI, "Taiteilija ei vanhene". Haastattelututkimus kuvataiteilijoiden ikääntymiskokemuksista taidemaailmassa. - "An artist doesn't get old". An interview-based study of painters' experiences of ageing in the world. 216 p. Summary 5 p. 2010.
- 398 SAVOLAINEN, KAISA, Education as a means to world peace: The case of the 1974 UNESCO recommendation. - Kasvatus maailmanrauhan välineenä: Tapaustutkimus UNESCON 1974 hyväksymästä suosituksesta. 262 p. Yhteenveto 12 p. 2010.
- 399 HEMMINKI, ARJA, Kertomuksia avioerosta ja parisuhteen päättymisestä. Suomalainen eropuhe pohjalaisten kirjoituksissa ja naistenlehdissä. - Narratives on divorce and ending of a relationship. 158 p. Summary 2 p. 2010.
- 400 SAINI, NINA, On the rocky road of reading: Effects of computer-assisted intervention for at-risk children. - Lukemaan oppimisen kivisellä tiellä - Verkkopohjaisen Ekapeli - ohjelman kuntouttavat vaikutukset riskilasten lukemaan oppimisessa. 95 p. (208 p.) Yhteenveto 5 p. 2010.
- 401 VILJARANTA, JAANA, The development and role of task motivation and task values during different phases of the school career. - Oppiainekohtaisen koulumotivaation kehitys ja rooli koulutaipaleen eri vaiheissa. 53 p. (115 p.) Yhteenveto 1 p. 2010.
- 402 OINAS, TOMI, Sukupuolten välinen kotityönjako kahden ansaitsijan perheissä. - Domestic division of labour in dual-earner households. 188 p. 2010.
- 403 MAMMON, REET, Kolmen etnisen ryhmän kotoutumisprosessi Suomessa. - The integration process of three ethnic groups in Finland. 142 p. Summary 5 p. 2010.
- 404 KETONEN, RITVA, Dysleksiäriski oppimisen haasteena. Fonologisen tietoisuuden interventio ja lukemaan oppiminen. - Risk for dyslexia as a challenge of learning. Phonological intervention and learning to read. 139 p. Summary 3 p. 2010.

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH

- 405 LAHTERO, TAPIO, Yhtenäiskoulun johtamis-
kulttuuri. Symbolis-tulkinnallinen näkökul-
ma. - Leadership culture in unified
comprehensive school, symbolic-interpretative
approach. 238 p. Summary 2 p. 2011.
- 406 NÖTKÖ, MARIANNE, Väki­valta, vallankäyttö ja
vahingoittuminen naisten perhesuhteissa.
- Violence, power using and being hurt in
women's family relations. 254 p. Summary
5 p. 2011.